TERCÜME-İ KİTÂB-I COĞRAFYA

XVIII. Yüzyılda Dünya Coğrafyası

OSMAN B. ABDÜLMENNÂN

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 183

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi : 30

Kitabın Adı : TERCÜME-İ KİTÂB-I COĞRAFYA
XVIII. Yüzyılda Dünya Coğrafyası

Müellifi : Osman b. Abdülmennân el-Mühtedî (ö. 1785)

Özgün Dili : Osmanlı Türkçesi

Hazırlayanlar : Sadullah Kaya, Yazma Eser Uzmanı
Şerife Boz Kaya

Son Okuma : Muhammed Said Güler, Yazma Eser Uzmanı
Yasin Coşkun, Yazma Eser Uzmanı

Arşiv Kayıt : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Köprülü Hacı Ahmed Paşa, Nr. 175

Kapak Görseli : Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Emanet Hazinesi Nr. 1448'te kayıtlı *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'da bulunan harita

Kitap Tasarım : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 211, Sultanahmet-İst.
Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org

Baskı : Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş. Cihangir Mh. Güvercin Cd.
No: 3 Baha İş Mrk. A Blok Kat: 3 34310 Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 17 00 Sertifika No: 44452

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2021

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Osman b. Abdülmennân el-Mühtedî
XVIII. Yüzyılda Dünya Coğrafyası, *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*

1. Coğrafya, 2. Dünya Coğrafyası, 3. Avrupa, 4. Asya, 5. Afrika, 6. Amerika, 7. Arz-ı Mechûle

ISBN: 978-975-17-4893-5

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

TERCÜME-İ KİTÂB-I COĞRAFYA

XVIII. YÜZYILDA DÜNYA COĞRAFYASI

(İNCELEME - METİN)

OSMAN B. ABDÜLMENNÂN
(ö. 1785)

Hazırlayanlar

Sadullah Kaya

Şerife Boz Kaya

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kâhire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4

ÖNSÖZ 13

İNCELEME 17

1. Johann Hübner (15 Nisan 1668, Türchau - 21 Mayıs 1731, Hamburg) 17
2. Hübner'in *Kurtze Fragen Aus Der Neuen und Alten Geographie (Yeni ve Eski Coğrafyadan Kısa Sorular)* Adlı Eseri 18
3. Tercüme Edilen Eserin Müellifinin Kimliği ve Kitabın Orijinal Adı Hakkında Tespitler 20
4. Mütercim Osman b. Abdülmennân el-Mühtedî'nin (1713-1785) Hayatı 25
5. Osman b. Abdülmennân'ın Eserleri 29
   a. *Kitâbü'n-Nebât* 29
   b. *Hediyyetü'l-Mühtedî* 30
   c. *İlm-i Ma'rifetü't-Taktîr* 31
6. Osman b. Abdülmennân'ın *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya* Adlı Eseri 32

   Eserin Nüshaları 32
   a. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Köprülü Hacı Ahmed Paşa, nr. 175 32
   b. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi, nr. 2041 33
   c. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1448 34

   Eserin Bölümleri ve Muhtevası 34
   A. Mukaddime 34
   B. Bablar 35
   1. Bab: Dünya'nın Şekli ve Bu Şeklin Kâğıt Üzerine Aktarılması 35
   2. Bab: Avrupa Ülkeleri 36
      Portekiz 36
      İspanya 36
      Fransa 37
      İngiltere 38
      İskoçya 38
      İrlanda 39
      Hollanda 39

İsviçre 40
İtalya 40
Nemçe (Alman) Devleti 41
Danimarka 42
Norveç 42
İsveç 43
Polonya 43
Rusya 44
Osmanlı Devleti (Avrupa'daki Kısım) 46
3. Bab: Asya Ülkeleri (Doğu Memleketleri) 48
Osmanlı Devleti (Asya'daki Kısım) 48
Acem (İran) 49
Hindistan 50
Büyük Tatarlık (Orta Asya) 50
Çin 50
Asya'nın Etrafında Bulunan Adalar 51
4. Bab: Afrika Ülkeleri 51
Barbariya (Bilâd-ı Berber) 52
Bilâdü'l-Gerîd 53
Cezîre-i Sahârâ (Sahra Çöl Bölgesi) 53
Bilâd-ı Sûdân 53
Gine 53
Mısır 54
Nûbe (Nubiya) 54
Habeşistan (Etiyopya) 54
Kongo 55
Kaffare (Caffern) 55
Zengibar 55
Monomotapa (Mutapa Krallığı) 55
Afrika'nın Etrafında Bulunan Adalar 56
5. Bab: Yeni Dünya (Amerika) 56
Kuzey Amerika 56
Güney Amerika 57
Amerika'nın Etrafında Bulunan Adalar 57
6. Bab: Terra Incognita (Arz-ı Mechûle/Bilinmeyen Yerler) 57
C. Hâtime 58

METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN USUL 60
METİN 63
MUKADDİME 68
Evvelki Mes'ele: Dünyâ cirminin ahvâlini beyân eder 68
İkinci Mes'ele: Bu mes'elede ekseriyyâ haritada Latince yazılan ve bilmesi lâzım olan ıstılâhât-ı ye'oğrâfiyyeyi beyân eder ki bunlardır 72
EVVELKİ BÂB
Bütün Dünyâ cirminin haritasında zabt olunacak nesneleri beyân eder 74
İKİNCİ BÂB
Eropa haritasında olan memleketleri beyân eder 75
Bu faslda Portukal memleketini beyân eder 76
Bu fasl İspanya memleketin beyânındadır 80
Bu faslda Françe memleketi beyân olunur 91
Bu fasl Memâlik-i İngiliz beyânındadır 110
Bu faslda İskoçya memleketini beyân eder 120
Bu fasl Hiberniya ya'nî İrland memleketini beyân eder 126
Bu faslda Niderland memleketi beyân olunur 130
El-Kısmü'l-Evvel 133
El-Kısmü's-Sânî 148
Bu faslda Helveçiya memleketin cumhûrını beyân eder 157
El-Kısmü'l-Evvel 159
El-Kısmü's-Sânî 164
El-Kısmü's-Sâlis 166
Bu fasl İtalya memleketini beyân eder 170
El-Kısmü'l-Evvel 172
El-Kısmü's-Sânî 186
El-Kısmü's-Sâlis 194
El-Kısmü'r-Râbi' 198
Bu fasl Nemçe memleketinin beyânındadır 201
Evvelki Kısm 203
İkinci Kısm 213
Üçünci Kısm 221
Dördünci Kısm 227
Beşinci Kısm 234

Altıncı Kısm 253
Bu fasl Danemark memleketin beyânındadır 260
Bu fasl Norvegen yâhûd Norvegiya memleketin beyânındadır 263
Bu fasl İşved memleketin beyânındadır 265
Bu fasl Polen yâhûd Polonya ya'nî Leh memleketinin beyânındadır 271
El-Kısmü'l-Evvel 272
El-Kısmü's-Sânî 276
Bu fasl Rusya yâhûd Moskov memleketin beyânındadır 280
Bu fasl Hungariya ya'nî Macar memleketi ve Eropa'da olan Türklerin ya'nî Âl-i Osmân Pâdişâh memleketinin ba'zısın beyân eder 287
Bu fasl Graeçiya ya'nî Girek yâhûd Rûmili'nin beyânındadır 298
EL-BÂBÜ'S-SÂLİS
Bu bâb Aziya'nın beyânındadır 304
Bu fasl Aziya'daki Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın memleketlerinin beyânındadır 306
Fî Beyâni Bilâdi Anadolı 306
Fî Beyâni Bilâdi Sûriye 309
Der-beyân-ı Arabistân 312
Fî Beyâni Gürcistân 314
Fî Beyâni Bilâdi Türkmen 315
Der-beyân-ı Diyârbekir İklîmi 316
Bu fasl Persiya ya'nî Acem memleketinin beyânındadır 316
Bu fasl Ost İndiya ya'nî Hind memleketinin beyânındadır 319
Hindistân 320
Nısf Cezîre-i Hind-i Evvel 321
Nısf Cezîre-i Hind-i Sânî 322
Bu fasl Büyük Tatarlık'ın beyânındadır 323
Bu fasl Sin yâhûd Çin memleketinin beyânındadır 325
Bu fasl Aziya'nın etrâfında olan adaların beyânındadır 327
EL-BÂBÜ'R-RÂBİ'
Bu bâb Afrika'nın beyânındadır 331
Bu fasl Barbariya ya'nî Bilâd-ı Berber'in beyânındadır 332
Bu fasl Bîledü'l-Gerîd ya'nî Bilâdü'l-Gerîd memâlikin beyânındadır 336

Bu fasl Sara Dezerta ya'nî Cezîre-i Sahârâ'nın beyânındadır 336
Bu fasl Nigriçiya ya'nî Bilâd-ı Sûdân memâlikin beyânındadır 337
Bu fasl Guyneya ya'nî Cuvina yalılarının beyânındadır 337
Bu faslda Ecibtiya yâhûd Agibtiya ya'nî Kıbtiyân vilâyeti ki İklîm-i Mısır'dır, beyân olunur 338
Bu fasl Nubiya ya'nî Nûbe memleketinin beyânındadır 340
Bu fasl Abişşiniya ya'nî Habeş memleketinin beyânındadır 340
Bu fasl Kongo yâhûd Gongu yalılarının beyânındadır 341
Bu faslda Kaffare yalıları beyân olunur 341
Bu fasl Çangavbar ya'nî Zengebâr yalılarının beyânındadır 342
Bu fasl Bilâd-ı Monomotapa'nın beyânındadır 343
Bu fasl Afrika'nın etrâfında olan adaların beyânındadır 343

EL-BÂBÜ'L-HÂMİS

Bu bâb Amerika ya'nî Yeni Dünyâ'nın beyânındadır 346
Bu fasl yılduz tarafında olan Amerika'nın beyânındadır 348
Bu fasl lodos tarafında olan Amerika'nın beyânındadır 352
Bu fasl Amerika'nın etrâfında olan adaların beyânındadır 355
Evvelki Kısm 355
İkinci Kısm 355
Üçünci Kısm 358

EL-BÂBÜ'S-SÂDİS

Bu bâb Terra İnkognita ya'nî Arz-ı Mechûle'nin beyânındadır 360
Bu fasl Kutb-ı Şimâlî'nin etrâfında olan Arz-ı Mechûle beyânındadır 360
Bu fasl Kutb-ı Cenûbî'nin etrâfında olan Arz-ı Mechûle beyânındadır 362

HÂTİME

Bu hâtimede kürenin ahvâlinden bahs olunur 364
El-Mes'eletü'l-Ûlâ: Bu mes'ele kürenin keyfiyyetini beyân eder 365
Bu fasl "polus"un beyânındadır 366
Bu fasl "Ekvator"un beyânındadır 368
Bu fasl "Zodyakos" ya'nî Mıntıka-i Burûc'un beyânındadır 370
Bu fasl "tropikos" ya'nî medârın beyânındadır 372
Bu fasl "çirkulos polares" ya'nî dâ'ire-i medâr-ı kutbun beyânındadır 375
Bu fasl "zona" ya'nî mıntıkanın beyânındadır 376

Bu fasl "koluri"nin beyânındadır 377
Bu fasl "meridyanos" ya'nî nısf-ı nehâr dâ'iresinin beyânındadır 379
Bu fasl "horizond" ya'nî ufuk dâ'iresinin beyânındadır 382
Bu fasl "zenit" ve "nadir" ya'nî semt-i re's ve semt-i kademin beyânındadır 383
Bu fasl "elevaçiyo poli" ya'nî irtifâ'-ı kutbun beyânındadır 384
Bu fasl "lonhitudo loci" ya'nî tûl-i mekânın beyânındadır 388
Bu fasl "latitudo loci" ya'nî arz-ı mekânın beyânındadır 388
Bu fasl "çirkulos horariyos" ya'nî dâ'ire-i sâ'âtin beyânındadır 390
Bu fasl "kılimate" ya'nî iklîmin beyânındadır 390
El-Mes'eletü's-Sâniye 391

KAYNAKÇA 407

LUGATÇE 409

DİZİN 417

EKLER 471

ÖNSÖZ

Osmanlı'da coğrafya yazıcılığı *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* adlı eserin tercümeleri ile başlamıştır. Sultan Çelebi Mehmed'in (1413-1421) emri üzerine Türkçeye çevrilen *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* ile Türk literatürü bu türle tanışmıştır. Bu tarihten sonra Zekeriyyâ b. Muhammed el-Kazvînî'nin (ö. 682/1283) kozmografya ve coğrafyaya dair aynı adı taşıyan eseri de Yazıcızâde Ahmed Bîcan (ö. 870/1466'dan sonra) tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Batlamyus'un MS. 150 yılında yazarak coğrafya biliminin metodunu ortaya koyduğu ve İslâmî literatürde *Kitâbü'l-Coğrafya fi'l-Ma'mûre mine'l-Arz* şeklinde bilinen eserin hem metni hem de haritaları Fatih Sultan Mehmed (1444-1446, 1451-1481) tarafından Grekçeden Arapçaya tercüme ettirilmiştir. Coğrafya ve haritacılık biliminin önemli eserlerinden biri olan *Kitâb-ı Bahriyye*, ünlü Türk denizcisi Pîrî Reis (ö. 960/1553) tarafından telif edilmiştir. Bir seyahat eseri olan *Mir'âtü'l-Memâlik*, Seydi Ali Reis (ö. 970/1562) tarafından Hindistan dönüşü sırasında, yolculuğu boyunca gezip gördüğü yerleri kaleme aldığı bir eserdir. Osmanlı tarihinde bilinen ilk bilimsel coğrafya kitabı, Kâtib Çelebi'nin (ö. 1067/1657) *Cihânnümâ* isimli çalışmasıdır. 30 yılı aşkın süre çok geniş bir coğrafyayı gezen ve gezip gördüğü yerlerin tarihî ve coğrafi özelliklerini tasvir eden Evliya Çelebi (ö. 1095/1684), Osmanlı ve hatta dünya tarihinin gelmiş geçmiş en ilginç coğrafya kitaplarından birini ortaya koymuştur.

Osmanlı Devleti'nin, sanayi devrimi sonrasında gelişen Avrupalı emperyalist devletler karşısında gerilemeye başlamasından sonra Batı'nın üstünlüğü kabul edilmiş ve bir sel gibi büyüyerek ilerleyen Batılı güçler karşında onların bilim ve teknik alanında yapmış oldukları yeniliklerden faydalanmanın kaçınılmazlığı anlaşılmıştır. Bu yenilikleri takip işi ise genelde yöneticilerin öncülüğünde veya onların teşvikiyle yapılmaya başlanmıştır. Bu yenilikçi devlet adamlarının önde gelenlerinden biri de Köprülüzâde Hacı Hafız Ahmed Paşa'dır (ö. 1182). Aslen Alman mühtedîsi olan Belgrad divan kâtibi Osman b. Abdülmennân el-Mühtedî, mezkûr Köprülüzâde Hafız Ahmed Paşa'nın teşvikiyle, Alman coğrafyacı Johann Hübner'in (ö. 1731) *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* adlı eserini Almancadan Türkçeye çevirmiştir. Kaynaklarda genellikle bu çalışmanın Bernhardus Varenius'un

(ö. 1650) *Geographia Generalis* adlı eserinin tercümesi olduğu şeklinde hatalı bilgi bulunmaktadır. Fakat belirttiğimiz üzere Osman b. Abdülmennân'ın *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya* adıyla hazırladığı çalışma, gerçekte Varenius'un kaleme aldığı *Geographia Generalis*'in değil Hübner'in *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* isimli kitabının tercümesidir.

Johann Hübner *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* adlı eserini Leipzig'de, üniversitede ders verirken kendisine coğrafya hakkında sıkça sorulan soruları cevaplandırmak için kaleme almıştır. Üniversitede ders kitabı olarak düşünülmüş olan eserde coğrafya ile tarih iç içe olarak anlatılmıştır. Kitap; ülkelerin coğrafi şekillerine, yönetim biçimlerine ve hâkimiyet kurmuş olan güçlerin durumlarına göre tasnif edilmiştir. Genel coğrafya bölümünde ise coğrafi terimler, Dünya'nın şekli, kutuplar, Ekvator, Güneş ve Ay tutulmaları gibi konular cevaplandırılmıştır.

Belgrad divan tercümanı olan Osman b. Abdülmennân el-Mühtedî, Vezir Köprülüzâde Hacı Hafız Ahmed Paşa'nın emriyle Johann Hübner'in bu eserini tercüme etmiş ve çeviri eserine *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya* ismini vermiştir. Fakat kendisi bu çeviri eserde, eserin müellifi hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Mütercim, eseri tercüme ederken kitabın aslında olmayan bazı şeyleri de kitaba eklediğini ve bunu kitabın izahına olan şiddetli ihtiyaçtan dolayı yaptığını belirtmiştir. Ancak bu tarz eklemelere dair ifadelerine rağmen eserin büyük kısmını bire bir çevirmiştir.

Osman b. Abdülmennân; anlattığı her bir bölgenin tarihini, kültürünü, inancını, coğrafi konumunu, efsanelerini, yönetim şeklini, ekonomik ve sosyal durumunu, yüz ölçümünün genişliğini, bölgelerini, şehirlerini, nehirlerini, topraklarını, hammaddelerini, nadir şeylerini, başpiskoposluklarını, piskoposluklarını, üniversitelerini, âdetlerini, jeolojik yapısını, şehirlerinin mimari yapısını, kale ve istihkâmlarının fiziki durumunu ve bunun gibi pek çok hususu ayrıntılı şekilde okuyucularına aktarmaya çalışmıştır. Ayrıca o, anlattığı bölgelerin hangi yönü meşhur ise o yönüne odaklanmayı tercih etmiştir.

Avrupa'da Fransa'nın takip etmeye başladığı yayılmacı politikaya karşı İngiltere, İspanya ve Kutsal Roma İmparatorluğu gibi güçlerin kurmuş oldukları Kutsal İttifak sayesinde Dokuz Yıl Savaşı (1688-1697) kazanılmış ve

imzalanan Ryswick Antlaşması (20 Eylül 1697) ile barış yeniden tesis edilmiştir. İspanyol Veraset Savaşları (1701-1713) ile tekrar bozulan Avrupa'daki statüko, taraflar arasında imzalanan Utrecht Anlaşması (1713) ile yeniden kurulmuştur. Eserde Avrupalı güçlerin kendi aralarındaki mücadelelere değinildiği gibi Osmanlı Devleti'nin onlarla mücadelelerine de yer verilmiştir. Osmanlı-Venedik savaşları (1645-1669), II. Viyana Seferi (1683), Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşları (1683-1699) eserde işlenen konular arasındadır. Ayrıca Osmanlı-Rus savaşları da ihmal edilmemiş ve savaşlar sonucunda değişen hâkimiyet alanları da belirtilmiştir.

Asya, Afrika ve Amerika kıtalarında Coğrafi Keşifler sonucunda İspanya, Portekiz, Felemenk ve Hollanda gibi sömürgeci devletlerin Ümit Burnu'nu bulması, yeni bölgeleri keşfetmesi ve bu yerlerde koloniler kurması ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

Ülkelerin anlatımında konunun kolay anlaşılmasının sağlanması için bazı ülkeler büyük ve meşhur nehirlere göre, bazıları ise coğrafi şekillere göre taksim edilmiştir. Mesela İtalya çizmeye benzediği için çizme şeklinde, Danimarka da adalara göre kısımlandırılmıştır. Ayrıca ülkelerin idari bölümleri hakkında bilgi verilmiş; eyalet, graflık, komitat vs. idari birimler anlatılırken genelde coğrafi özelliklerine göre ayrılmıştır.

Eserde şehirler ya da kimi bölgeler anlatılırken yer yer hikâye ve efsanelere de yer verilmiştir. Mesela Malta Adası'nda hiç yılan bulunmamasının nedeni olarak Pavlus'un buradaki yılanları elleri ile atması gibi hikâyeler de nakledilmiştir.

Osman b. Abdülmennân eseri tercüme ederken, tercüme sırasında kullandığı nüshada yer alan bazı şehirleri çevirmemiştir. Kendisi ya bunları bilerek tercümeye dâhil etmemiş veya bu şehirler temel aldığı nüshada bulunmadığı için yazamamıştır. Bizim çalışma sırasında kullandığımız Leipzig 1712, 1716, 1724 ve 1746 tarihli Almanca nüshalar ve Londra'daki 1738 tarihli İngilizceye çevrilmiş olan nüsha ile kıyaslandığında, çevirmenimizin bazı kısımları atladığı görülmektedir.

Eserde yer ve şahıs isimleri genellikle Almanca ve Latince okunuşlarıyla yazılmıştır. Bazı yer ve şahıs isimleri anlatıldığı ülkenin dilindeki biçimiy-

le kullanılmıştır. Osmanlı coğrafyasındaki şehirler Latince ve Almancanın yanı sıra Türkçe isimleri ile de verilmiştir. Yer ve şahıs isimlerinin çeviride telaffuz nedeniyle yaşanan değişiminden dolayı, biz bunlardan günümüzdeki isimlerini tespit edebildiklerimizi dipnotlara eklemiş bulunmaktayız. Günümüzdeki karşılıklarını bulamadığımız veya zaman içinde yok olmuş, değiştirilmiş ya da kullanımı tamamen terk edilmiş olan isimleri ise orijinal eserde yazıldığı şekilleri ile dipnotlarda aktardık.

Zaman içinde çeşitli nedenlerle ülkelerin haritalarında meydana gelen değişikliklerden ötürü, eserde bazı yerler farklı ülkelerin hâkimiyet sınırları içinde geçmiştir. Bu gibi yerlerin hâkimiyetinde oldukları devletleri ve yeni isimlerini de yine dipnotlarda açıkladık.

Siz değerli okuyucularımıza ulaştırmaya çalıştığımız bu eserin çalışmamıza esas aldığımız nüshası, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nin Köprülü Hacı Ahmed Paşa Koleksiyonu'nda 175 numarada kayıtlıdır.

Eserin basımı; kurum başkanımız Prof. Dr. Muhittin Macit, Çeviri ve Yayım Dairesi başkanımız Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı ve Ankara Yazma Eserler Bölge Müdürümüz Erhan Yıldız'ın destekleri ile gerçekleşmiştir, kendilerine müteşekkiriz. İlminden ve tercübesinden her daim istifade ettiğim İlhami Bebek hocama, Almanca nüsha karşılaştırmasını yapma nezaketinde bulunan Yazma Eser Uzmanı Tenzile Derin Şahal'a, eserin tashihini ve metin kontrolünü yaparak çalışmaya önemli katkılarda bulunan dostum ve hemşehrim Fuat Uçar'a, kaynaklara ulaşmam hususunda yardımlarını esirgemeyen ve eserin basım sürecinde tashih ve yardımlarını gördüğüm Türkiye Yazma Eserler Kurumu uzmanlarından Muhammed Said Güler, Yasin Coşkun, İsmet İpek ve Dr. Göker İnan'a teşekkür ediyorum.

İnsanın öldükten sonra kesilmeyen üç ameli olduğu inancının sacayaklarını oluşturan sadaka-i câriye, faydalı ilim ve hayırlı evlat gibi; bu gayretimizin de sadaka-i câriye ve ilim öğrenmenin basamaklarından biri olması dileği ve okuyucularımıza faydalı olması temennisiyle...

Gayret, hata ve kusur bizden; başarı ve inayet Allah'tandır.

Sadullah Kaya
Ankara 2021

İNCELEME

1. Johann Hübner (15 Nisan 1668, Türchau - 21 Mayıs 1731, Hamburg)

Soru-cevap yöntemiyle öğreten Johann Hübner'in coğrafyacı kişiliğinin yanında tarihçi ve edebiyatçı kimliği de vardır. Bohemya'dan göç eden Protestan bir ailenin çocuğudur. 1689'da teoloji okumak için Leipzig'e gitti. Tarih, coğrafya ve edebiyat eğitimi aldı. Leipzig Üniversitesi'nden 1691 yılında mezun oldu ve Merseburg Gymnasium okuluna rektör olarak atandı. Bu sırada *Fragen Aus der Oratorie (Oratoryo Hakkında Sorular)*, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie (Yeni ve Eski Coğrafyadan Kısa Sorular)*, *Kurtze Fragen Aus der Politischen Historie (Siyasi Tarihin Kısa Soruları)*, *Genealogische Tabellen (Şecere Tabloları)*, *Genealogische Fragen (Şecere Soruları)* adlı eserlerini yazdı. Bu eserleri ona yazar ve aynı zamanda rektör olarak şöhret kazandırdı.

1711'de Hamburg'daki Gelehrtenschule des Johanneums Gymnasium okuluna rektör olarak atandı. Hübner'in yukarıda belirtilen eserlerinde kullandığı soru-cevap yöntemi o zamana kadar bilinmiyordu. Onun ortaya attığı bu yöntem bilim çevresince o kadar iyi karşılandı ki bilgiye dayalı tüm çalışmalarda kullanılmaya başlandı ve bu durum ona haklı bir şöhret getirdi. Johann Hübner'in coğrafya bilimine getirdiği yeniliklerden olan *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* isimli eserinin yankılarının sonucu olarak okul atlasları ve haritalar da gelişme kaydettiği gibi, bu durum coğrafya öğretimine de özel bir önem kazadırdı.

Eserleri ile devrindeki tarih, coğrafya ve teoloji bilimlerine yeni bir disiplin anlayışı getiren Johann Hübner 21 Mayıs 1731 yılında Hamburg'da hayata gözlerini kapadı.[1] Hübner'in ölümünden sonra, avukat olan ve babasıyla aynı ismi taşıyan oğlu tarafından eserlerindeki bazı teknik hususlar düzeltildi ve farklı baskıları yapıldı.[2]

---

1 *Allgemeine Deutsche Biographie*, Leipzig 1881, C. XIII, s. 267-268.

2 Johann Hübner, *An Introduction to Geography, by Way of Question and Answer. Particularly Design'd for the Use of Schools*, London 1738, s. IV.

2. Hübner'in *Kurtze Fragen Aus Der Neuen und Alten Geographie (Yeni ve Eski Coğrafyadan Kısa Sorular)* Adlı Eseri

Hübner, Leipzig Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptığı sıralarda öğrencilerin coğrafya hakkında sorular sorması üzerine hem onlara cevap vermek hem de bu alandaki boşluğu doldurmak amacıyla 1694'te *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie (Yeni ve Eski Coğrafyadan Kısa Sorular)* adlı eserini Almanca ve Latince olarak kaleme aldı. Başlangıçta bu çalışma, öğrenciler için ders kitabı olarak planlanmıştı. Ancak bu plan, kitapta soru-cevap niteliği ön planda tutulduğu ve pratik kullanımından uzak kaldığı için hayata geçirilemedi.

Hübner, Latince ve Almancaya hâkim olduğundan bu iki dildeki kavramları doğru olarak kullanıyordu. Coğrafya hakkında eser kaleme alacağı zaman daima Dünya haritası elininin altında bulunmaktaydı. Bu da onun bilimsel eser ortaya koymada disiplinli bir çalışma yaptığını göstermektedir.

Johann Hübner'in soru-cevap yöntemi kullandığı ve pratik bilgilerin yer aldığı eseri Almanya'da özellikle okullarda çok değer gördü ve birkaç baskısı yapıldı.

Hübner'in yeni bir disiplinle ele aldığı coğrafya alanındaki bu eseri genel olarak Avrupa'da da büyük yankılar uyandırdı. Eser kısa sürede Fransızca, Hollandaca, İtalyanca, İsveççe ve Rusçaya çevrildi. Bu ülkelerdeki birçok okulda Johann Hübner'in coğrafya alanında ortaya koymuş olduğu esaslar ön planda tutuldu ve böylece bu ülkelerdeki okullar bilimsel olarak ilk kez coğrafyaya kapılarını açtı.[1]

Johann Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* adlı eserinin giriş bölümünde şu kaynaklardan yararlandığını belirtmiştir:

– Monf. de Rennefort, Historie des Indes Orientales

– La Bibliotb. Unifver. 1688 (Paris hakkında)

---

1 *Allgemeine Deutsche Biographie*, C. XIII, s. 267-268; Johann Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, Leipzig 1712, s. I-XLIII (Yazar, giriş bölümünü numaralandırmadığından dolayı ilgili sayfa numaraları tarafımızdan Roma rakamıyla belirtilmiştir).

– Furetiere, Disionaire Unifver. “Armoiries” (Bourges hakkında)

– Chevalier, Histoire de Guillannes III. Par Medailles (Fürstentum Oranien hakkında)

– Deux Effais d’Arithmetique Politique (Londra hakkında)

– Johann Geyfried, Medulla Mibilium (Momonia hakkında)

– Medieus Edwart Brown, Itinerario (Laewen hakkında)

– Admiral Ruiters (Terel hakkında)

– Zinegr, Part III (Briel Limanı hakkında)

– Burnet (Bern, Plurs hakkında)

– Europ, Herold (Milan hakkında)

– Ernst Bildery Hauf, Part III (Festung Caminiec hakkında)

– Fournier, Géographie (Litthauen hakkında)

– Relation Historique de la Pologne (Tatarlar hakkında)

– Europ, Herold (Siebenbürgen hakkında)

– Häyser (İstanbul hakkında)

– M. Kicaut, Histoire de l’Estat Present de l’Eglise Grecque, Part I

– Coronelli, Memoire Histoire Géographie delle Moren

– Franciscus Placentia, L’Egroedrb (Scio hakkında)

– V. Vehler, Voyage du Levant, Part I. Lib. 3

– Voyage du Mont Liban (Soria hakkında)

– Acta Erudit 1688 (Gelobten Lande: Vadedilmiş Topraklar hakkında)

– Thebenot, Reise, Part I. Lib. 3 (Arabistan hakkında)

– Chardin, Reisebericht (Gürcistan hakkında)

– M. Ricant, Historie de l’Etai prefent de l’Eglise Armenienne, Part II. Cap. 1 (Gürcistan hakkında)

– Huaius, Paten Tractate (Diyarbakır hakkında)

– Gloricus, Comment (Diyarbakır hakkında)

– Pietro della Valle, Reisebericht, Part III. Ep. 17 (Schiras hakkında)

– Nicolas Sanson, Voyage, ou Relation de l'Etat Present du Royaume de Perse (Fars ülkesi hakkında)

– Indostan, Operum, Part III (Moğollar hakkında)

– Tachard, Voyage de Siam (Königreich Siam/Siyam Krallığı hakkında)

– Jesuit Verbiest (Tatarlar hakkında)

– Magaillans, Navelle Relation de la Chine (Çin hakkında)

– Naude, Coups d'Estat (Çin hakkında)

– M. Chebran, Historie du Monde, 8. Kitap

– Tome Premier, Histoire de l'Eglise du Japan

– Relation de l'Empire de Maroc (Fas hakkında)

– Relation de la Nigritie (Siyahların ülkesi hakkında)

– Pietro della Valle, Reisebericht 1674, in folio Part I. Ep. 12 (Mısır hakkında)

– Thebenot, Reisebericht (Mısır hakkında)

– Jobi Ludolphi, Historia Aethiopica.[1]

3. Tercüme Edilen Eserin Müellifinin Kimliği ve Kitabın Orijinal Adı Hakkında Tespitler

Osman b. Abdülmennân el-Mühtedî'nin *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya* adlı eserinin yakın döneme kadar hangi batılı kaynağın çevirisi olduğu konusunda tartışma yaşanmıştır. Adnan Adıvar, Ramazan Şeşen, Ekmeleddin İhsanoğlu, Fikret Saraçoğlu gibi bilim tarihi kapsamında kıymetli çalışmalar ortaya koymuş Türk araştırmacılar Osman b. Abdülmennân'ın

1 Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. I-XLIII.

bu çeviriyi, Bernhardus Varenius (ö. 1650)[1] tarafından yazılan *Geographia Generalis*[2] adlı eserden yaptığı bilgisini vermektedirler. Ancak yaptığımız kapsamlı araştırma neticesinde çevirinin kaynağının yukarıda belirtilen yazara ait olmadığı ve *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın, Alman coğrafyacı Johann Hübner'in (ö. 1731) *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* isimli Almanca eserinin Osmanlı Türkçesine çevirisi olduğu tespit edildi.

Eser 1693'te Johann Hübner tarafından Almanca olarak kaleme alındı ve Hübner henüz hayattayken 36 baskısı yapıldı. Hübner'in 1731 yılında ölmesinden sonra, coğrafya ilminde kendisi gibi meşhur olan oğlu tarafından geliştirildi ve düzeltildi.[3] Osman b. Abdülmennân bu eserin 1717 tarihli bir baskısını kullanmıştır. Eserin altı veya yedi nüshasının varlığı bilinmektedir.[4]

Tezimizi destekleyen bilimsel veriler aşağıda maddeler hâlinde belirtilmiştir:

1- İlk defa Konstantinos Thanasakis tarafından *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın, iddia edildiği gibi sadece Bernhardus Varenius'un kitabının basit bir tercümesinden ibaret olmadığı; *Geographia Generalis* adlı eser ile Nicolas Sanson'un *Geographic Description of all the World* adlı eserlerinden yapılan bir derleme olduğu belirtilmiştir.[5]

---

1 Hüseyin Gazi Topdemir, "Bilimsel Devrim Yüzyıllarında Coğrafya", *Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi*, Şubat 2014, Sayı 555, s. 88.

2 Varenius, Almanya'nın Hamburg şehrinde 1622 yılında dünyaya gelmiştir. En önemli eseri olan *Geographia Generalis*'i de 1650 yılında Amsterdam'da tamamlamış ve aynı yıl sağlıksız çalışma ortamından kaynaklandığı düşünülen sebeplere bağlı olarak ölmüştür. Eserinde, coğrafyanın genel bilimsel prensip ve temellerini ortaya koymuştur. Eserin ilk bölümü matematiksel olarak Dünya'nın şekli, boyutları, hareketleri ve ölçüleri, ikinci bölümü Dünya ile Güneş ve yıldızlar arasındaki ilişki, farklı yerler arasındaki zaman farkı ve gün uzunluğu, üçüncü bölümü ise yeryüzünün belli bölümleri hakkında kısa bilgiler, konum ve boylam hakkında ifadeler ile küre ve harita yapımı konularını anlatmaktadır (Atilla Karataş, *Coğrafya: Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar*; İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2017, s. 84; Topdemir, "Bilimsel Devrim Yüzyıllarında Coğrafya", s. 88).

3 Johann Hübner, *An Introduction to Geography, by Way of Question and Answer. Particularly Design'd for the Use of Schools*, s. IV.

4 Mahdi Abdeljaouad, Pierre Ageron, Mahmoud Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euro-islamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte", *Philosophia Scientiae*, Editions Kime, 2016, 20-2, ss. 10.

5 Konstantinos Thanasakis, *The Ottoman Geographer Osman B. Abdülmennan and his Vision of the World in Tercüme-i Kitab-ı Coğrafya* (Ca. 1749-1750), Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, 146 s.

2- *Philosophia Scientiae* dergisinde yayımlanan "Émergence d'un savoir mathématique euro-islamique" adlı makalede *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın Bernhard Varenius'un *Geographia Generalis* adlı kitabının Türkçe çevirisi olduğunun Türk bilim tarihçileri tarafından iddia edildiği söylenmiş, söz konusu iki eserin farklılığı ortaya çıkarılarak *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın Johann Hübner'in *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* adlı eserinin 1717 tarihli tercümesi olduğu ve eserin oldukça sadık bir şekilde tercüme edildiği tespit edilmiştir.[1]

3- Osman b. Abdülmennân el-Mühtedî hazırladığı bazı tercümelerinde doğrudan eser veya müellif adı vermeyerek bunun yerine sadece o eseri hangi dilden çevirdiğini söylemiş,[2] bazı tercümelerinde ise bunun tersini yaparak müellifin adını açıkça vermiştir.[3] Mütercim Osman b. Abdülmennân *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'yı Nemçe (Alman) dilinden çevirdiğini belirtmekle birlikte[4] onun burada da müellifin ismini vermediği görülmektedir. Eseri tercüme ederken serbest davranarak bazı yerlerde ekleme yapmış olan mütercim, dünya nüfusu ile ilgili bilgileri Isaacus Vosfius'tan (ö. 1689) nakletmiştir.[5] Yine mütercim, eserde mevcut olan 15 görseli de bizzat kendisi çizmiştir. Mütercimin bu tercümesi Hübner'in eseriyle karşılaştırıldığı zaman orijinal eserin Hübner'e aidiyeti görülmekte, bu durum mütercimin tercümedeki bir kısım tasarruflarından da anlaşılabilmektedir. Mesela mütercimin, eserin orijinalindeki bazı cümleleri kısaltma yoluna gittiği ve hatta çıkarma yaptığı müşahede edilmektedir. Bu cümleden olarak mütercim; Hübner'in eserindeki "Miranda şehrini Fransızlar fethettikten sonra 1710 tarihinde Portekizliler, Fransızlardan geri almıştır."[6] cümlesini "Fransa fethedip sonra yine Portekizliler geri almıştır."[7] şeklinde, "Madrid şehrinin kalesi sağlam değildir,

1 M. Abdeljaouad, P. Ageron, M. Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte", ss. 10.

2 Mesela bkz. Osman b. Abdülmennân, *Hediyyetü'l-Mühtedî*, Vahit Paşa Yazma Eser Ktp., Vahit Paşa, nr. 786, vr. 149a.

3 Osman b. Abdülmennân, *Kitâbü'n-Nebât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 5505, vr. 2b.

4 Osman b. Abdülmennân, *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Köprülü Hacı Ahmed Paşa, nr. 175, vr. 3a. (Çalışmamızın bu inceleme kısmında aksi belirtilmediği sürece *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın varak numaraları, esas aldığımız nüsha olan Köprülü Hacı Ahmed Paşa nr. 175'ten verilecektir.)

5 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 12b-13a.

6 Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. 29.

7 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 16b.

şehir yeni usule göre çevrili değildir."[1] ifadesini de "Madrid şehrinin kalesi metin değildir."[2] şeklinde tercüme etmiştir. Bu gibi örnekler, tercümeye esas alınan eserin Varenius'a değil Hübner'e aidiyetini göstermektedir.

4- *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın Bernhardus Varenius'un *Geographia Generalis* adlı eserinin tercümesi olduğu yanılgısı, muhtemelen eserin sonundaki paragrafın mütercim tarafından hatalı tercüme edilmesinden ve araştırmacıların eserin içeriğini detaylı incelememesinden kaynaklanmaktadır. Johann Hübner'in eserinin sonunda yazılan paragrafta şu ifadeler mevcuttur:

> "Bulutlu havalarda ne Güneş ne de diğer yıldızlar görünürler. Bu vakitlerde denizlerde bir yerin boylamını bulmak çok zordur. Hatta şu ana kadar net bulunmadı. Zira bir geminin fırtına sebebiyle bulutlu havada doğuya mı batıya mı gittiği bilinmez. Bu sorunu çözmek için Fransızlar, Hollandalılar ve İngilizler çok gayret sarf etmişlerdir. İşte tam bu yüzden Varenius kendi *Coğrafya*'sının sonunda şöyle yazar: *Palma in medio posita est, rapiat, qui potest.*"[3]

Mütercim Osman b. Abdülmennân, Hübner'in bu ifadelerini şu şekilde tercüme etmiştir:

> "Ammâ havâ bulutlu oldukda şöyle kim ne Güneş ve ne sâ'ir yılduzlar görinürler, ol vakitde pek müşkildir. Hattâ bu âna dek mümkin olmadı ki denizde bir yerin tûli tamâmen buluna. Zîrâ bir gemi furtuna sebebiyle doğrı yoldan urulduğı gibi bulutlu havâda bilmez yohsa mı maşrık tarafına yohsa mı mağrib tarafına gitmişdir. Ve bu müşkil hall olunmak husûsında Françe ve Felemenk ve İngiliz gāyet çok mâl sarf etmişler ve hâlâ fâ'idesini görmemişler.
>
> Ve bundan böyle bu *Risâle-i Coğrâfiyye*'nin sâhibi olan Vareniyus hatm içün dir:
>
> Palma in mediyo pozita est
> Rapiyat, kuyi potest
>
> Ya'nî:
>
> Ortaya konulmuşdur çimşîrin bir budağı
> Her kimin olursa kudreti kavrasun anı"[4]

---

1 Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. 41.
2 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 20b.
3 Bernhardus Varenius, *Geographia Generalis*, Amsterdam 1650, s. 786; Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. 1003.
4 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 377b-378a.

Buradan anlaşıldığına göre Johann Hübner bulutlu havalarda denizlerde yön bulma sorununun çözülmediğini belirtmek için Bernhardus Varenius'un *Geographia Generalis* adlı eserini bitirirken kullandığı bir sözü alıntılamış; ancak mütercim Osman b. Abdülmennân'ın bu ifadeleri bir miktar yanlış biçimde tercüme etmesi, eserin Hübner'e mi yoksa Varenius'a mı ait olduğu hususunda şüphe doğurmuştur.

5- Osman b. Abdülmennân'ın *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*'yi Türkçeye çevirirken birçok kelimeyi hatalı olarak tercüme ettiği görülmektedir ve genelde bu hatalar onun tercüme ettiği eserin Hübner'in eseri olduğunu göstermektedir. Örneğin mütercim; "Portekiz ile Rusya arasındaki mesafe 900 Alman milidir."[1] ifadesini 1800 saat[2] olarak, "İsveç'ten Mora'ya kadar aradaki mesafe 550 Alman milidir."[3] ifadesini 1100 saat[4] olarak, "Portekiz memleketi sıcak olduğundan şarabı ve zeytini çoktur."[5] ifadesini "üzüm ve zeytini çoktur"[6] şeklinde, "Kalatrava şehri Guadiana Nehri yanında kötü bir şehirdir."[7] ifadesini "Kalatrava, Guadiana Nehri yanında küçük bir şehirdir."[8] şeklinde tercüme etmiştir.

Esasen bizzat mütercim de tercümedeki bu tarz hataların farkındadır. Yine o, kitabın aslında olmayan bazı şeyleri kendisinin kitaba eklediğini belirtmiş ve kendisinin bu maddede bahsettiğimiz tasarruflarını eserinin Arapça mukaddimesinde mealen şu şekilde izah etmiştir:

> "Ancak ben bu kitabın aslında olmayan bazı şeyleri de kitaba ekledim. Bunu, kitabın izahına ve açıklamasına olan şiddetli ihtiyaçtan dolayı yaptım. Eğer kitapta bazı meşhur kelimelerin (elfazın, isimlerin) değiştirilmiş olduğunu görecek olursanız, bilin ki bu durum bir hatadan veya önem vermememden kaynaklanmamaktadır. Bunun sebebi; lügatlerin, çeşitlerinde birbirleriyle iç içe girmiş hâlde bulunmalarıdır."[9]

---

1 Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. 22.
2 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 14a.
3 Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. 22.
4 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 14a.
5 Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. 31.
6 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 17a.
7 Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. 43.
8 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 21a.
9 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 3a.

6- *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın içeriğini incelediğimizde eserde anlatılan olayların Bernhardus Varenius'ün ölüm yılı olan 1650'den çok sonra vuku bulmuş olduğunu görmekteyiz. Burada şu düşünülebilir: Osman b. Abdülmennân eseri tercüme ederken esere eklemeler yapma yoluna gitmiştir. Ancak bazı yerlerde ekleme yaptığı görülmekle birlikte, tercüme edilen asıl metin Johann Hübner'in *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* adlı eseridir. Zira Hübner'in eseriyle Osman b. Abdülmennân'ın tercümesinde verilen tarihler ve olaylar birbiri ile tutarlıdır. Her iki eserde de Avrupa'da Nijmegen Antlaşmaları (1678) ile yapılan sınır değişiklikleri;[1] Fransa'nın İngiltere, İspanya ve Kutsal Roma İmparatorluğu'na karşı savaştığı Dokuz Yıl Savaşı'na (1688-1697) son veren Ryswick Antlaşması (20 Eylül 1697);[2] İspanyol Veraset Savaşları'nı (1701-1713) bitiren Utrecht Anlaşması (1713)[3] ve bu antlaşmalarla Avrupa'daki sınır değişiklikleri; Osmanlı-Venedik savaşları (1645-1669);[4] II. Viyana Kuşatması (1683) ve bu süreçte yapılan Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşları'nın (1683-1699)[5] tarihleri ayrıntılı şekilde verilmiş olup Kutsal İttifak Savaşları neticesinde imzalanan Karlofça Antlaşması (1699) ile kaybedilen yerler hakkında bilgi verilmiş,[6] ayrıca Osmanlı-Rus savaşları[7] ve bu savaşlar sonucunda hâkimiyeti değişen yerler belirtilmiştir.

4. Mütercim Osman b. Abdülmennân el-Mühtedî'nin (1713-1785) Hayatı

Modern Avrupa'nın bilim ve tekniğinin Osmanlılara aktarılmasında mühtedîler önemli rol oynamışlardır.[8] 16. asırdan 19. asra kadar Hristiyan Avrupa'da doğmuş olup Müslüman bir ülkede kalıcı olarak yerleşen ve o ülkenin inancını ve âdetlerini benimseyen kişilere Osmanlı'da bu isim veri-

1 Hübner, *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*, s. 222; *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 88a.
2 Hübner, *age.*, s. 104, 121, 124, 198, 237; *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 43a, 47a, 48a, 78b, 94b.
3 Hübner, *age.*, s. 104, 255; *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 43b, 101a.
4 Hübner, *age.*, s. 789, 799, 800; *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 258a, 260b-261a.
5 Hübner, *age.*, s. 718, 768, 769-770, 776; *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 230a, 250a-250b, 251a-251b.
6 Hübner, *age.*, s. 776; *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 254b.
7 Hübner, *age.*, s. 780; *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 230a, 250a-250b, 251a-251b.
8 Ramazan Şeşen, "Belgrad Divanı Tercümanı Osman b. Abdülmennan ve Tercüme Faaliyetlerindeki Yeri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1997, Sayı 15, s. 305.

lirdi.[1] Bu mühtedîler Avrupa kültürünü ve dillerini iyi bilmeleri sayesinde bu bilim ve tekniği, hizmet ettikleri ya da tebaası oldukları memleketlere aktarmışlardır. Osmanlı Devleti'nin tebaası olmuş ya da Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş olan mühtedîler, birçok ilmî eserin Türkçeye tercüme edilmesinde ve Avrupa tekniğinin aktarılmasında faydalı hizmetler görmüşlerdir.[2] Bu mühtedîlerden biri olan Belgrad divanı ikinci kâtibi Osman b. Abdülmennân, coğrafyacılar arasında özellikle tercüme ettiği eser ile meşhurdur.[3]

Pierre Ageron'un *Provinzialnachrichten aus den Kaiserlichen Königlichen Staaten und Erbländern* adlı eserden nakl ettiğine göre Viyana'daki kısa vefat kaydında, Osman b. Abdülmennân'ın hangi şehir olduğu belirtilmeden Almanya'da doğduğu ve ayrıca 72 yaşında öldüğü belirtilmiştir. Buna göre kendisi 1713 civarında doğmuş olmalıdır. Ancak onun Belgrad'a ne zaman ve niçin geldiğine dair hiçbir bilgi yer almamaktadır. Kendisi muhtemelen 1717'den sonra Belgrad'a yerleşen ve Belgrad tekrar Türkler tarafından fethedilince orada kalmayı tercih eden Alman ailelerden birine mensuptu. Onun resmen İslâmiyet'e girmiş olmakla birlikte gizlice Hristiyanlığını devam ettirdiğine dair bir iddia bulunsa da[4] bu iddiaya ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Esasen bunun aksini gösteren çok sayıda delil de bulunmaktadır.[5] Mütercimin tam ismi çeşitli el yazmalarında bazen "Osman b.

1 M. Abdeljaouad, P. Ageron, M. Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte", ss. 9.

2 Şeşen, "Belgrad Divanı Tercümanı Osman b. Abdülmennan ve Tercüme Faaliyetlerindeki Yeri", s. 305.

3 *Coğrâfiyyûn Faslı*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Mehmed Zeki Pakalın, nr. 58, vr. 15a.

4 M. Abdeljaouad, P. Ageron, M. Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte", ss. 9.

5 Osman b. Abdülmennân'ın -aşağıda tekrar zikredileceği üzere- Osmanlı Devleti'ne sadakatle hizmet ettiği, bir bakıma Nemçe (Alman) serhaddi sayılan ve Osmanlı'yı temsilen güvenilir bürokratların bulundurulması elzem olan Belgrad'da divan kitabeti görevinde bulunduğu, Köprülüzâde Hacı Hafız Ahmed Paşa'nın kendisine itimat ettiği, yine kendisinin tercümanlık vazifesiyle diplomatik münasebetlerde yanlış anlaşılmaların önüne geçerek Osmanlı bürokrasisini Almanlara karşı başarılı şekilde temsil ettiği, ayrıca onun Almanca ve Fransızcadan harp geometrisine dair tercümeler yaparak Osmanlı'nın belki de savaşlarda düşmanlarına karşı üstünlük kazanmasına vesile olacak bir eser hazırladığı yönündeki bilgiler göz önünde bulundurulunca onun gerçekten Müslüman olduğu yönünde kanaat hasıl olmaktadır. Bunu destekleyecek bir kısım deliller de *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'dan çıkarılabilmektedir. Mesela Osman b. Abdülmennân'ın eserde Macarlar ve diğer bazı Hristiyan milletler için Müslümanlar tarafından tahkir amacıyla kullanılan "küffâr" kelimesini kullandığı görülmektedir (*Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, vr. 249b, 250b, 251b, 252a). Ancak esas önemli ve dikkat çekici olan, mütercimin kendi vatandaşları olan Almanlardan da aynı ifadelerle bahsetmiş oluşudur. Nitekim o, Avusturya'da bulunan Klosterneuburg şehrindeki manastırdan yani bir Hristiyan mabedinden "Nemçe çasarın (Alman kralının) puthânesi" şeklinde bahsetmektedir (*age.*, vr. 158b). Yine

Abdülmennân", bazen de "Osman b. Abdurrahmân" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kendisi "Osman" ismini seçerek Osmanlı sultanlarına bağlılığını göstermek istemiştir. Babası Müslüman olmadığı için de baba adı olarak "Allah'ın kulu" anlamında Abdülmennân ve Abdurrahmân isimleri seçilmiştir.[1]

Osman b. Abdülmennân, Köprülüzâde Hacı Hafız Ahmed Paşa'nın (ö. 1182)[2] himayesinde olup onun sevk ve teşvikiyle ilmi çalışmalara başladığı bilinmektedir.[3] Osmanlılar ile diğer devletler arasındaki görüşmelerde sadıkane tercümanlık hizmetinde bulunduğundan, vezir ve muhafızların görüş ve iltifatlarıyla[4] Köprülüzâde Hafız Ahmed Paşa'nın Belgrad valiliği[5] esnasında onun divan kâtipliği görevinde istihdam edilmiş ve uzun süre "dâru'l-cihâd" olarak kabul edilen Belgrad'da divan kâtipliği yapmıştır.

Osman b. Abdülmennân, 1747'den sonra Osmanlı hâkimiyeti altında Belgrad kalesinde mütercim olarak çalıştı. 1751'de ilk eserinde kendisinden Belgrad divanındaki ikinci mütercim olarak bahsetmektedir. Sonraki yıllarda baş mütercim olan Osman b. Abdülmennân, Belgrad'a bir diplomatik heyet geldiğinde resmî görüşmelerde tercümanlık yapıyordu. 20 Nisan 1774'te Semlin bölgesi komutanı Sturm baronuna Viyana'ya gitmekte

---

mütercim, Moğollar ile birleşik Alman-Leh ordusu arasında 1241'de gerçekleşen Liegnitz Savaşı hakkında bilgi verirken Moğollar tarafından öldürülen Alman-Leh askerlerini "kâfir" kelimesiyle tavsif etmiştir (*age.*, vr. 210b). Aynı şekilde onun, Macaristan'ın Almanlarca işgalini anlattığı yerde kendi vatandaşları olan Almanlardan "Nasârâ küffârı" şeklinde bahsetmesi dikkat çekicidir (*age.*, vr. 245a). Bu "küffâr" tabiri yine Almanlar için eserin başka yerlerinde de kullanılmıştır (*age.*, vr. 248b, 249a, 250a). Bunlardan başka mütercimin, eserin muhtelif yerlerinde Hz. Nûh, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd ve Hz. Îsâ (as) gibi peygamberlerden bahsettikten sonra onlar hakkında *"aleyhi's-selâm"* şeklindeki tazim ve dua ifadesini, Hz. Peygamber'den (sav) bahsettiği yerlerde ise onun hakkında "Muhbir-i Sâdık Muhammed *sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem*" tarzındaki medih ve dua ifadesini kullanması (*age.*, vr. 275a, 275b) kendisinin Müslümanlar arasında peygamberlerin isimleri zikredildiğinde yaygın olan salât u selâm getirme biçimlerine ve Hz. Peygamber'in adı anıldığında getirilen salât ile diğer peygamberlerin isimleri anıldığında getirilen salât arasındaki ince farklılığa da aşina olduğunu gösterir ki bunu da onun Müslümanlığının delillerinden biri olarak görmek mümkündür.

1 M. Abdeljaouad, P. Ageron, M. Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte", ss. 9.

2 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye)*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308/1890, C. I. s. 262-263.

3 *Kitâbü'n-Nebât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 5505, vr. 2a; *Coğrâfiyyûn Fasl*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Mehmed Zeki Pakalın, nr. 58, vr. 15a.

4 *Kitâbü'n-Nebât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Özel, nr. 708, vr. 6a.

5 Köprülüzâde Hafız Ahmed Paşa, Belgrad valiliğine Cemâziyelâhir 1164 (Mayıs 1751) ve Cemâziyelâhir 1167 (Nisan 1754) tarihlerinde iki defa getirilmiştir (Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, C. I, s. 262-263).

olan Türk elçi Süleyman Bey'in geldiğini haber vermek için Sava Nehri'ni gemiyle geçmiş, sonra 8 Ekim'de peş peşe iki kişiyi daha karşılamıştır. Aynı şekilde 9 Ağustos 1779'da İstanbul'a gitmekte olan Avusturya elçisi Baron de Hertberg'i de Belgrad'da karşılamıştır. Alman hukukunu ve âdetlerini iyi bildiği için heyetler arası yanlış anlaşılmalara mahal vermemiştir. Osman b. Abdülmennân çok dil bilmekteydi ve âlimdi. Tercüme ettiği eserlere bakıldığında Latince, Almanca, Fransızca, Arapça ve Boşnakça dillerine hâkim olduğu anlaşılmaktadır. 1770'lerin sonuna kadar İmparatoriçe Maria Theresia'nın valileri ile yazışmaları sürdürmüştür. Görünüşe göre onunla yazışanlar onun kökeninin farkında olmamışlardır: Bir Türk'ün yabancı dillere, özellikle Almancaya hâkim olması ve bu denli kültürlü olması takdir edilmiştir. Mektuplarının muhtevası bilinmemektedir. Ancak bunların diplomatik, ticari ve ilmî meseleleri ihtiva ettiği düşünülebilir. Kendisi zaman zaman tüccarlar aracılığıyla Viyana, Leipzig veya Breslau'dan Almanca kitaplar getirtmiştir.[1]

Köprülüzâde Hafız Ahmed Paşa Belgrad valiliğine ilk kez getirildiğinde (Cemâziyelâhir 1164/Nisan 1751) Osman b. Abdülmennân onun emri ve teşvikiyle Alman coğrafyacı Johann Hübner'in *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie* adlı eserini Almancadan Türkçeye çevirmeye başlamış ve kendi hattıyla hazırladığı tercümenin nüshasını 10 Safer 1165 (29 Aralık 1751) tarihinde tamamlamıştır.[2] Osman b. Abdülmennân daha sonra bu eseri vezir Seyyid Abdi Paşa'nın emriyle tekrar istinsah etmiş ve bu nüshayı da 27 Rebîülevvel 1166 (1 Şubat 1753) tarihinde tamamlamıştır.[3]

Yine mütercim, Köprülüzâde Hafız Ahmed Paşa'nın emri ve teşvikiyle, yeni tıp hakkında fikir sahibi olabilmek için tasnifi gerekli olan İtalyan hekim Mattioli'nin kitabını Latinceden Türkçeye tercüme etmiş; ancak Rusya ile vuku bulan savaş nedeniyle geometrinin harp sanatına tatbiki ile ilgili bir çalışma daha öncelikli görüldüğünden mütercim Almanca ve Fransızcadan tercüme şeklinde bir çalışma olan *Hediyyetü'l-Mühtedî*

1 M. Abdeljaouad, P. Ageron, M. Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte", ss. 10.

2 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Ahmed Paşa, nr. 175, vr. 378a.

3 *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1448, vr. 200a.

adlı eserini hazırlamış, daha sonra Mattioli tercümesini de temize çekerek *Kitâbü'n-Nebât* adıyla Belgrad muhafızı Melek Mehmed Paşa'ya ithaf etmiştir.[1]

5. Osman b. Abdülmennân'ın Eserleri

Osmanlı döneminde serbest tercüme geleneğinin kendisiyle son bulduğu iki isimden biri kabul edilen Osman b. Abdülmennân'ın[2] hazırladığı dört kitap, Avrupa menşeli bilimsel eserlerin tercümesidir. Aşağıda evvela bunların üçü hakkında malumat verilecek, *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya* ise müstakil bir başlık altında incelenecektir.

a. *Kitâbü'n-Nebât*

Osman b. Abdülmennân, Köprülüzâde Hafız Ahmed Paşa'nın emri ve teşvikiyle modern tıp hakkında tasnifî bilgiler edinebilmek için gerekli olan ve hekim Pietro Andrea Mattioli'nin (ö. 1577) Dioscorides'in *Materia Medica* adlı eserine şerh olarak yazdığı kitabını Latinceden Türkçeye çevirmeye başlamıştır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi, Rusya ile meydana gelen savaş (1770-1774) nedeniyle geometrinin harp sanatına tatbiki ile ilgili bir kitabın (*Hediyyetü'l-Mühtedî*) hazırlanması tercümede öncelikli görülmüştür.[3] 1184 (1770) senesinde müsveddesini tamamladığı Mattioli tercümesinde Osman b. Abdülmennân, bitkilerin isimlerini beş farklı dilde yazmıştır.[4] Hazırladığı bu tercümeye *Kitâbü'n-Nebât* adını vermiş olan mütercim, bu çeviriyi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789) zamanına tekabül eden 1191 senesinin sonunda (1777) temize çekerek Kapdan-ı Deryâ Hoca Süleyman Paşa'nın oğlu ve dönemin Belgrad muhafızı olan Melek Mehmed Paşa'ya ithaf etmiştir.[5]

Eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde büyük ve küçük ağaçlar ve çalı çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde bostanlarda ekilip biçilen ve mutfaklarda kullanılan bitkiler ve çiçekler hakkında

1 *Kitâbü'n-Nebât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 5505, vr. 2b-3a.
2 Şeşen, "Belgrad Divanı Tercümanı Osman b. Abdülmennan ve Tercüme Faaliyetlerindeki Yeri", s. 319.
3 *Kitâbü'n-Nebât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 5505, vr. 2b.
4 M. Abdeljaouad, P. Ageron, M. Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte", ss. 10-11.
5 *Kitâbü'n-Nebât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 5505, vr. 2b-3a.

malumat aktarılmıştır. Üçüncü bölümde sahralarda, dağlarda, denizlerde ve nehirlerde bulunan bitkilerin çeşitliliği ve türleri kaleme alınmıştır. Dördüncü bölümde ise faydalı ve zararlı bitkilerden bahsedilmiştir.[1]

Eserin Nüshaları: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 5505 numarada kayıtlı olan nüsha nesih yazıyla yazılmıştır. 60+298 varaktan oluşan nüsha 25 satır düzeninde; 330 x 215, 245 x 115 mm ölçülerindedir. Yazmanın 1b varağında fihrist, 1b-4a varağında mukaddime bulunmaktadır. Serlevhası tezhipli, mukaddime cetvelleri çift kuzulu cetveller olup diğer varaklardaki cetveller kırmızı mürekkeple çekilmiştir. Tanımı yapılacak bitki isimleri, terimler ve sayılar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 4b-60a varaklarında bitki fihristleri, 61a-298a varaklarında ise bölümler yer almaktadır.

Eserin Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi V2486 numarada kayıtlı nüshası 1207 (1793) tarihinde Bursalı Sandalcızâde İbrâhim tarafından istinsah edilmiştir. Yine eserin Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Reşid Efendi 709 ve Yazma Bağışlar 3242 numaralarda kayıtlı nüshaları bulunmaktadır.

b. *Hediyyetü'l-Mühtedî*

Rusya ile vuku bulan savaş (1770-1774) nedeniyle geometrinin harp sanatına tatbiki ile ilgili tercüme çalışmalarına öncelik verilmiş,[2] Osman b. Abdülmennân bunun üzerine mezkûr konuda Almanca ve Fransızca eserlerden tercümeler yaparak metin-şerh karışımı şeklinde *Hediyyetü'l-Mühtedî* adlı Arapça bir eser ortaya koymuştur.[3] Eser bir mukaddime, iki bölüm ve bir de hâtime kısmından oluşmaktadır. Mukaddime kısmında geometrinin tarifi ve araziyi ölçme şekilleri için bilinmesi gereken usul ve kaideler ele alınmış, birinci bölümde düzlem geometrisinin arazi ölçme şekilleri ile buna bağlı olan ölçümler ve açılar işlenmiş, ikinci bölümde ise cisimleri ölçme usulleri ele alınmıştır. Hâtimede geometri bilimine eklenen bilimler incelenmiştir. Bunlar; top mermileri, havan topu, el bombası gibi

1 *Kitâbü'n-Nebât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 5505, vr. 3a.
2 *Kitâbü'n-Nebât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 5505, vr. 2b.
3 *Hediyyetü'l-Mühtedî*, Vahit Paşa Yazma Eser Ktp., Vahit Paşa, nr. 786, vr. 149a.

savaş araç ve gereçlerinin kullanılması ile ilgili bilgiler olup şekiller çizilmek suretiyle anlatılmıştır. Tercümenin tamamlanma tarihi 10 Muharrem 1193'tür (28 Ocak 1779).[1]

Eserin Nüshaları: Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi, Vahit Paşa Koleksiyonu 786 numarada kayıtlı bulunan nüsha talik yazıyla hazırlanmıştır. Nüsha 25 satır düzenindeki 149 varaktan oluşmaktadır ve 230 x 145, 155 x 70 mm ebadındadır. Nüshanın 1a, 89a, 107 ve 149a varaklarında Vahit Paşa Kütüphanesi vakıf mührü vardır. Eserin derkenarlarında çeşitli geometrik şekiller, açı cetvelleri, el bombaları, havan vs. resimleri çizilmiştir. Cetveller, söz başları, tanımı yapılacak terimler ve sayılar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Eser ayrıca Askeri Müze Yazma Eser Koleksiyonu 901-72 numarada "Şerh-i Öklid" adıyla kayıtlıdır. Nesih hatla yazılmış olan nüsha 158 varaktan müteşekkil olup 225 x 302, 112 x 218 mm ebadındadır.[2] Nüshada Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Kütüphanesi mührünün görülmesi, bunun Sultan III. Selim (1789-1807) tarafından Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Kütüphanesi'ne hediye edilen nüsha olması ihtimalini yükseltmektedir.[3]

Nüshalardan bir diğeri Kandilli Rasathanesi Kütüphanesi'nin El Yazmaları bölümünde 65 numarada kayıtlı olup 23 satır düzenindeki 160 varaktan oluşmaktadır. Nesih yazıyla hazırlanmış olan nüsha 330 x 222, 200 x 95 mm ölçülerindedir.[4]

c. *İlm-i Ma'rifetü't-Taktîr*

19 Muharrem 1196 (4 Ocak 1782) tarihinde tamamlanan bu eser Gottfried Heinrich Burghart'a ait *Zum allgemeinen Gebrauch wohleinge-*

---

1 *Hediyyetü'l-Mühtedî*, Vahit Paşa Yazma Eser Ktp., Vahit Paşa, nr. 786, vr. 149a; M. Abdeljaouad, P. Ageron, M. Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte", ss. 11.

2 İsmail Orman, *Askeri Müze Yazma Eserler Koleksiyonu*, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul 2011, s. 94.

3 *Resimli Gazete*, İdârehâne Matbaası, nşr. Salih Zeki, Tarih: 8 Kânûnıevvel 1310/1893, Adet 194, C. IV, s. 452; Orman, *Askeri Müze Yazma Eserler Koleksiyonu*, s. 94.

4 Günay Kut - Fatma B. Yılmaz, *Kandilli Rasathanesi El Yazmaları 2 (Arapça-Farsça Yazmalar)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2012, s. 364.

richtete Destillierkunst adlı eserin Türkçe tercümesidir.[1] Almanca olarak 1736'da basılan Burghart'ın kitabının eki (*Neue Zusätze*, 1748) yine Osman Efendi tarafından *Zamâ'imü Kitâbi Ma'rifeti't-Taktîr* adıyla tercüme edilmiştir. Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi 608 numarada kayıtlı olan *İlm-i Ma'rifetü't-Taktîr* adlı eserinde Osman b. Abdülmennân, çeşitli bitkilerden damıtılma yoluyla nasıl ilaç yapıldığını anlatmaktadır.[2]

6. Osman b. Abdülmennân'ın *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya* Adlı Eseri

Bu eser, Alman coğrafyacı Johann Hübner'in *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie (Yeni ve Eski Coğrafyadan Kısa Sorular)* adlı eserinin Osman bin Abdülmennân tarafından hazırlanmış Türkçe tercümesidir. Mütercim, kendi hattıyla hazırladığı tercüme nüshasını 10 Safer 1165 (29 Aralık 1751) tarihinde tamamlamıştır.

"Coğrafya" terimi; Latincede Dünya'nın büyüklüğünü, hacmini ve üstündekileri ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kelime ile açıklanan ya da ifade edilen anlatım; biri akıl ile yani geometri bilimi ve diğer bilimler ile, diğeri ise rivayet ve hikâyeler vasıtasıyla olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Osman b. Abdülmennân da "Dünya'yı ve üstündekileri bilmek için bu eseri bir mukaddime, altı bab ve bir hâtimeden oluşacak biçimde hazırladım." ifadesiyle kendi eserinin telif sebebini açıklamaktadır.

Eserin Nüshaları

a. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Köprülü Hacı Ahmed Paşa, nr. 175

Nesih hatla yazılmış olan bu nüsha müellif hattı olup 15 satır hâlindeki 9+378 varaktan oluşmaktadır ve 215 x 135, 145 x 75 mm ebadındadır. Meşin cilt içerisinde bulunan nüshanın sayfa kenarlarındaki cetveller sarı renklidir. Bağlaçlar ve tanımı yapılacak yerler, şahıs adları ve terimler kırmızı mürekkeple yazılmış, söz başları da kırmızı üst çizgiyle çizilmiştir. Nüshanın gerek Osmanlı dönemi gerekse cumhuriyet dönemi numara-

1 M. Abdeljaouad, P. Ageron, M. Shahidy, "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte," ss. 11.

2 Şeşen, "Belgrad Divanı Tercümanı Osman b. Abdülmennan ve Tercüme Faaliyetlerindeki Yeri", s. 319.

landırmasında hata bulunmakta olup, nüsha; mukaddime bölümü 1b'den ve esas tercüme metin 3b'den başlayacak şekilde tarafımızdan yeniden numaralandırılmıştır. Numaralandırılmamış Ib-VIIb[1] varaklarında fihrist mevcuttur. Aynı şekilde numaralandırılmamış VIIIa-VIIIb yüzleri boştur. 1b-3a'da mukaddime kısmı yer almakta olup hamdele, salvele, takdim ve telif sebebinin yazılı olduğu bu kısım bütünüyle Arapçadır. Esas tercüme metnin başladığı 3b varağının tezhipli serlevhasında *"Risâle-i Coğrâfiyye'nin Tercümesi Budur"* ibaresi bulunmaktadır. Nüshanın Ia, 1a, 2a, 13b, 32a, 38a, 52b, 57a, 93b, 126a, 143b, 164a, 194b, 198a, 229a, 232b, 278a, 292a, 295b, 313a, 316b, 334a, 341a, 342a ve 378b varaklarında Köprülüzâde Hacı Hafız Ahmed Paşa'nın vakıf mühürleri yer almaktadır. Nüshanın kıymetini daha da arttıran haritalar ve şekiller 335a, 336b, 341a, 342a, 344b, 348a, 350b, 352b, 353a, 355a varaklarına çizilmiştir. Mütercim Osman b. Abdülmennân'ın adı ve eserin tercüme tarihi (10 Safer 1165/29 Aralık 1751), 378a'daki ferağ kaydında yazılmıştır. Bizim çalışmamıza esas aldığımız nüsha budur.

b. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi, nr. 2041

25 satırlı 215 varaktan oluşan nüsha 216 x 171, 156 x 94 mm ölçülerinde olup nesih hatla yazılmıştır. Yazmanın tamamı ebru kaplı, şirazeli, mıklebli mukavva ciltlidir. Aharlı, filigranlı, yatay su yolu çizgili cetvelli ve krem renkli kâğıda yazılmıştır. Çizimler 181b, 182b, 184b, 186a, 188b-189a, 190a, 191a, 193a, 194b, 195b, 196b, 198a, 207a-209a, 210a, 211b-212b numaralı varaklarda bulunmaktadır. Bu nüshanın dijital bir kopyası Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi A-2087'de de kayıtlıdır. Eserin Köprülü Hacı Ahmed Paşa nr. 175'te bulunan müellif hattı nüshasının ferağ kaydı; içerisindeki müellif adı ve istinsah tarihi (10 Safer 1165/29 Aralık 1751) ile birlikte aynen bu nüshanın baş sahife zahrındaki meşrûhâta alınmıştır. Bundan önceki üç sayfada ise eserin fihristi yer almaktadır. Eserin çeviriye özel bir adı bulunmamaktadır.

1 Bu gibi Roma rakamları, yazmada metin kısmından önce yer alan ve numaralandırılmamış bulunan ilk sayfalar için tarafımızdan verilmiş numaraları göstermektedir.

c. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1448

Bu nüsha yine Osman b. Abdülmennân tarafından vezir Seyyid Abdi Paşa için istinsah edilmiş olup 27 Rebîülevvel 1166 (1 Şubat 1753) tarihinde tamamlanmıştır. 21 satırlı VI+200 varaktan müteşekkil olan nüsha 200 x 320, 80 mm ölçülerindedir ve nesih hatla yazılmıştır. Sayfa kenarlarındaki cetveller sarı renklidir. Bağlaçlar ve tanımı yapılacak yerler, şahıs adları ve terimler kırmızı mürekkeple yazılmış, söz başları da kırmızı üst çizgiyle çizilmiştir. Metinden önce gelen ve Roma rakamlarıyla numaralandırılmış olan IIb-Va varaklarında fihrist vardır. Eserin metninin başladığı 1b'den hemen önce yer alan karşılıklı iki sayfada (VIb-1a) renkli bir dünya haritası çizilmiştir. Nüshanın 1b varağının serlevhasında *"Risâle-i Coğrâfiyye'nin Tercümesidir"* ibaresi yazılıdır. Nüshanın kıymetini arttıran haritalar ve şekiller 178b, 180b, 181b, 183b, 184b, 186b, 187b-189b, 197b varaklarında yer almaktadır. Müellifin adı ve istinsah tarihi 200a'daki ferağ kaydında yer almaktadır.

Eserin Bölümleri ve Muhtevası

Eserde genel coğrafi terimlerin tanımlamalarının yer aldığı mukaddime kısmı iki bölümden oluşmaktadır. Mukaddimenin ilk kısmında Dünya'nın büyüklüğü açıklanmakta, ikinci kısmında ise haritalarda yazılmış olan Latince coğrafi ifadelerin açıklamaları yapılmaktadır. Altı babdan oluşan eserin birinci babında Dünya'nın tasviri, ikinci babında Avrupa, üçüncü babında Asya (Doğu Memleketleri), dördüncü babında Afrika, beşinci babında Yeni Dünya (Amerika) hakkında malumat verilmekte, altıncı babda da Terra Inkognita yani Arz-ı Mechûle (bilinmeyen yerler) şeklinde tanımlanan bazı bölgelere değinilmektedir. Hâtime yani sonuç bölümü ise genel coğrafya ile ilgili konuların soru-cevap şeklinde işlendiği kısımdır. Aşağıda eserin bölümleri ve her bölümün muhtevası hakkında tafsilat verilecektir.

A. Mukaddime

1. Mukaddimenin ilk kısmında Dünya'nın büyüklüğü hakkında malumat yer almaktadır. Dünya küresi karpuz gibi yuvarlaktır. Bir kimse Dünya'nın etrafını 10.800 saatte yürüyebilir. Osman b. Abdülmennân mukad-

dime kısmında Dünya'nın büyüklüğü hakkında dört şeyi açıklayıp diğer konuları hâtime bölümünde vereceğini ifade etmektedir:

a. Göğün taksimi; doğu, batı, kuzey ve güneydir. Buna göre rüzgârlar doğu, batı, kuzey ve güney rüzgârları şeklinde taksim olunurlar.

b. Dünya'nın taksimi üç şekildedir:

- Akıl ile bilinip taksim edilenler; kutuplar, Ekvator, meridyen, paralel vs.
- Yaratılmış olup taksim edilenler; karalar ve sular. Karalar iki kısma ayrılır. Bunlar bilinen ve bilinmeyen yerlerdir. Bilinen yerler; Asya, Avrupa, Afrika ve Yeni Dünya'dır (Amerika). Arz-ı Mechûle yani bilinmeyen yerler; Kuzey ve Güney Kutbu ile etrafında olan yerler ve okyanuslardır.
- Ülkeler.

c. Atlas haritaların çizilmesi ile yeryüzünün anlaşılması daha kolay hâle gelmiştir.

d. Ayrıntılı haritaların yapılmaya başlanması ile karada ve denizlerde yön bulma imkânları ciddi oranda artmıştır.

2. Mütercim mukaddimenin ikinci bölümünde haritalarda Latince yazılan ve bilinmesi gereken coğrafi terimleri o dönemin meraklı okuyucularına tanıtmaktadır.

B. Bablar

1. Bab: Dünya'nın Şekli ve Bu Şeklin Kâğıt Üzerine Aktarılması

Mütercim burada Dünya'nın büyüklüğünü haritada çizebilmenin imkânlarını beyan etmektedir. Coğrafyacılar, yuvarlak olması sebebiyle Dünya'nın büyüklüğünü kâğıda çizmekte aciz kalmalarından dolayı küreyi ikiye bölerek farklı kâğıtlara çizmişlerdir. Sağ tarafta olan dairede Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları, sol taraftaki dairede Amerika kıtası çizilmiştir. Haritalarda siyah renkle gösterilen yerler karaları ifade etmekte, beyaz olan kısımlar denizleri ve içinde boyanmış eğri siyah çizgiler de nehirleri göstermektedir.

2. Bab: Avrupa Ülkeleri

Eserde Avrupa, bir Rum ülkesi olarak tarif edilmekte; büyük bir kısmının su ile çevrelenmiş olduğu, bir tarafının Asya ile birleşik bulunduğu ve dikkatli bakıldığında oturmuş bir kıza benzediği ifade edilmektedir. Portekiz bu varlığın yüzü, İspanya göğsü, Fransa sol kolu olarak; İngiltere, İskoçya ve İzlanda da sağ kolu olarak betimlenmektedir. Bunların yanı sıra İtalya sağ koltuğunun altı, İsviçre sol koltuğunun altı, Felemenk karnı olarak; Nemçe (Alman İmparatorluğu), Leh ve Macar dizleri; Danimarka, Norveç ve İsveç de kaftanından ayağına kadar olan kısımları şeklinde tasvir edilmektedir. Rusya'nın batısı, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda olan toprakları, Grek ve etrafında olan adalar da Avrupa'dan sayılmaktadır.

Portekiz

Esere göre Portekiz, Avrupa'nın en uç kenarında olduğundan dünyanın sonu olarak adlandırılır. Bu ülke güney tarafından deniz ile çevrelenmiştir, doğu ve kuzey tarafından da İspanya ile sınırdaştır. Beş büyük nehri ve beş eyaleti bulunur. Sıcak ikliminden dolayı üzümü ve zeytini çoktur. Özellikle bütün dünyada meşhur Portekiz turunçgilleri burada yetişmektedir. Ayrıca burasının tuzunun çok olup halkının da tabiatı itibarıyla çoğunlukla ticarete meyilli olduğu belirtilmiştir. Portekizliler sadece Avrupa ile değil bütün dünya ile ticaret yapmaktadırlar. Onlar dünyanın birçok yerindeki ülkeleri ve şehirleri işgal etmişler; Masagan, Fas, Angola, Mozambik, Zengibar (Tanzanya), Hindistan ve Brezilya gibi yerlerde sömürgeler edinmişlerdir.

İspanya

Avrupa'nın günbatısında yer almakta olup sağından Fransa ve solundan Portekiz ile komşudur. Burası Akdeniz'in kapısı olan Cebelitârık Boğazı'na hâkimdir. Ülkenin Fransa'yla Pirene Dağları tarafında doğal sınırı bulunmaktadır. İspanya'da on krallık, üç eyalet ve bir beylik vardır. İspanyollar Hindistan ticaretinden çok faydalanmışlardır. Eserde İspanya topraklarının Avrupa'daki diğer ülkelerin topraklarından daha verimli olduğu belirtilmektedir. Üzüm, zeytin, keten ve kenevir burada bol miktarda yetişmek-

te; Valensiya şehrinde de pek latif nar, limon ve turunç yetiştirilmektedir. Eserde ülkenin dağlarındaki yabani öküzlerin avcılar tarafından tutularak Madrid'e götürüldüğü ve bu öküzlerin belirli bir günde meydana çıkarılarak öküz cengi (boğa güreşi) yaptırıldığı da anlatılmaktadır. Demir ve bakır madenlerinin İspanya topraklarında çokça yer aldığını ve İspanyol Devleti'nin sömürgesi altında dünyanın birçok bölgesinde geniş toprakların bulunduğunu söyleyen mütercim; onların Napoli, Sicilya, Cezayir'in yanı sıra Kanarya Adaları, Filipinlerin Solomon Adaları ve Amerika'daki bazı yerlerde de hâkimiyet tesis ettiklerini ifade etmiştir.

Fransa

Avrupa'nın günbatısındadır. Kuzeyden Felemenk ile hemhuduttur. Solunda Manş Denizi yer alırken güney tarafının sağında Akdeniz ve solunda İspanya bulunmaktadır. Gündoğusunda ise Almanya, İsviçre ve Savoya ile komşudur. Paris o günlerde de başşehir olup burada bütün bilimler okutulmakta, bunun yanı sıra Fransızların övünç duydukları meşhur kütüphaneleri bulunmaktadır. Ülkenin doğusundan batısına geçmek için İspanya'nın etrafından dolanılarak Akdeniz'e, oradan Setde (Sebte) Boğazı'na ve oradan Portekiz etrafından tekrar Fransa'ya geçmek gerekmektedir. Eserde Fransa kralının bu yolu kısaltmak için seksen yıl önce Carcassonne ile Toulouse şehirleri arasında bir kanal kazdırdığı ve Aude Nehri ile diğer nehirleri birleştirerek Toulouse şehri yanında bulunan Garonne Nehri ile bu kanalı birleştirdiği aktarılmaktadır. Ülkenin toprağı çok verimlidir ve burada neredeyse her şey yetiştirilmektedir. Ülkenin havası yabancılara yaradığı için sulh zamanlarında ülkeye çok sayıda misafir gelmektedir. Denizlerle çevrili olduğu için de ülke ticarete çok müsaittir. Ancak ülkedeki hayvan sayısı ve çeşitliliği azdır. Fransızlar eğitim ve savaş konularında çağdaşlarının ilerisindedirler. Savaşlarda cesur oldukları kadar yabancılara karşı da edepli ve misafirperverdirler. Giyimde değişik birçok şey icat edebilmektedirler. Asya, Avrupa ve Amerika'da sömürgeleri vardır.

İngiltere

Bu memleket üç krallıktan oluşmaktadır. Bunlar Anglia (İngiltere), İskoçya ve İrlanda'dır. Eserde eski zamanlarda İskoç halkının vahşi olduğu ve daima bu memlekete girerek zararlar verdiği belirtilmiştir. Buranın halkı da İskoç saldırılarından korunmak için sınırlarına kırk saatlik bir duvar örmüşler, ancak bu duvar zamanla harap olmuştur. Mütercim şimdilerde bu duvarın harabelerinin görüldüğünü ve Anglia'nın eski halkına "Britanîler" denildiğini aktarmakta, Britanîlerin İskoçlardan korunmak için Nemçe memleketinden Angel adındaki bir kavmi yardıma çağırdıklarını ve bunların gelip İskoçları dağıttıktan sonra buraya yerleştiklerini okuyucuyla paylaşmaktadır. Buraya yerleşen bu yeni kavimle bölgenin adı da değişmiş ve bu bölgeye "Anglia" adı verilmiştir. Eserin yazıldığı dönemde Portsmouth liman şehrinde yayıncılık tarihinin önemli gelişmelerden biri meydana gelmiştir: Haberler burada kâğıtlara yazılmaya ve ilk defa gazeteler burada basılmaya başlanmıştır. Adıyla meşhur bir üniversiteye sahip olan Oxford, bu dönemde bir bilim şehridir. İngiltere'nin toprakları oldukça verimli bir yapıya sahip olup üzüm ve muzdan başka her şey yetişmektedir. Atları ile meşhur İngiliz halkı cesur ve çoğunlukla da Calvin mezhebine mensuptur. İngiltere de diğer Avrupalı devletler gibi dünyanın dört bir tarafında sömürge topraklarına sahip olup Minorka Adası, Cebelitârık Kalesi, Gine, Java Adası ve Sumatra Adası'nın yanı sıra İzmir Limanı'nda özel ticaret yerlerine sahiptir ve Amerika'da birçok eyalette, Büyük ve Küçük Antiller ile Jamaika Adası gibi yerlerde hâkimiyet kurmuştur.

İskoçya

Güneyden İngiltere ile bitişik olan kısmı hariç İskoçya, sularla çevrili bir memlekettir. Sağ tarafında Nemçe Denizi yer alırken sol tarafında İrlanda Denizi vardır. Ülkenin liman ve iskeleleri genellikle yerel unsurlar tarafından işletilmekte olup yabancılar pek uğramamaktadır. Eserde bu dönemde ülkenin büyük çoğunluğunun henüz keşfedilmediği ve dolayısıyla meçhul olduğu aktarılmaktadır. İskoçya toprakları İngiltere toprağı gibi verimli değildir. Ülkenin güney kısımları sular, göller ve bataklıklar ile doludur. Kuzeyinde ise dağlar ve kayalar birbirine bitişiktir. Bu dönemde

İskoç halkına "yabani İskoçyalılar" denilmektedir. Ülkede bol miktarda çıkarılmakta olan taş kömürü madeni İngiltere'ye götürülmektedir. Orkney ve Hebrid adalarında balıkçılık yapılmaktadır. Ülke ahalisi sert mizaçlı olmalarına rağmen iyi hizmet etmektedirler. Halkın çoğunluğu Calvin mezhebine mensuptur. Ülke İngiltere'ye bağlıdır ve kralın vekili tarafından idare edilmektedir.

İrlanda

Batısında Atlas Okyanusu'nun, kuzeyinde İskoçya mukabelesindeki denizin ve doğusunda İrlanda Denizi'nin yer aldığı İrlanda, büyük bir ada devleti olup üzerinde çok sayıda göl ve bataklık bulunmaktadır. Ülke dört büyük eyalete (province) ayrılmış olup hayvancılığa elverişlidir. Yetiştirdikleri inekleri ve balıkçılık, halkın başlıca geçim kaynağıdır. Eserde İrlanda halkının avare ve tembel olduğu, İngiltere kralının bütün çabalarına rağmen bu huylarına çare bulamadığından halkın büyük bir kısmını başka ülkelere sürdüğü de aktarılmaktadır. Halkının çoğunluğu Katolik olan ülkenin idaresi bir kral vekili tarafından yürütülmekte olup İngiltere'ye bağlıdır.

Hollanda

Nemçe Denizi'nin kenarında ve İngiltere'nin karşısında yer alan Hollanda; sol ve yukarı tarafından Nemçe Denizi, sağ tarafından Nemçe (Almanya) ve aşağıdan da Fransa ile çevrilidir. Müslümanlar arasında kullanılmakta olan "Felemenk" lafzı, Flaman adının galatımeşhurudur. Ülke on yedi eyalete (province) ayrılmıştır. Bu eyaletlerden on tanesi sonraki dönemlerde işgal edilerek İspanya'nın hâkimiyeti altına girmiş olan "Belgium Hispanicum (İspanya Hollandası)" bölgesinde yer alırken, diğer yedi eyalet "Belgium Foederatum (Birleşmiş Hollanda)" olarak adlandırılan kısımda yer almaktadır. Bir süre sonra Fransızlar İspanya'nın hâkimiyeti altında olan eyaletleri zapt ettiklerinden, bazı coğrafyacılar bu bölgeyi "Belgium Gallicum (Fransa Hollandası)" şeklinde haritalandırarak ülkeyi üçe bölmüşlerdir. Ülkede çok sayıda nehir bulunmaktadır ve birçok nehir, dere ve bataklık ile dolu bir bölge olması nedeniyle eserde burası "yaş ülke" olarak adlandırılmıştır. Ülkede insanın gündelik olarak

ihtiyaç duyduğu temel maddeler bulunmamakla birlikte Hollandalılar her tarafa yönelttikleri ticaretleri sayesinde bunların mahrumiyetini çekmemektedirler. Ülke içindeki ticari ağlar her bir yerleşik bölgeyi kapsamaktadır ve bundan dolayı ülkenin şehirleri çok güzel ve mamurdur. Nemçe Denizi'nde her yıl bol miktarda uskumru avlanmaktadır. Halkın temel geçim kaynağı ticarettir. Eserde Hollanda'nın ticari büyüklüğünün tasvir edilebilmesi için "Bütün dünya gemileri toplansa onların gemileri kadar etmez." denilmektedir. Ayrıca, "Her kim bu halkın çalışmasına, sabrına, tutuculuğuna ve sadakatine aşina olsa diğer ülkeleri ticarette nasıl geçtiklerine şaşırmaz." tespitinde bulunulmaktadır. Yine eserde, ticari başarıları ile elde ettikleri zenginliklere ve sahip oldukları imkânlara rağmen ülke halkının öğrenmeden de geri durmadığı sitayişle aktarılmaktadır. Halkın neredeyse hepsi Calvin mezhebine tabidir. Gine, Ümit Burnu, Seylan, Sri Lanka Adası, Java Adası, Batavia gibi yerleri işgal etmiş olan Hollanda da diğer Avrupa devletleri gibi sömürgeci bir güçtür.

İsviçre

İtalya tarafındaki sınırları Alp Dağları ile çevrili olan bu ülke; Fransa, İtalya ve Nemçe'nin ortasında yer almakta olup âdeta dağlar ve göllerden oluşmaktadır. Bodensee, Kostanz ve Cenevre Gölleri bunların en bilinenleridir. Nemçe ve Fransa tarafından istila edildiğinden ülkenin taksimini tam olarak tespit etmek güçtür. Ülke dağlık bir yeryüzü yapısına sahip olduğundan tarıma müsait alanları çok değildir, ancak hayvancılık için oldukça elverişlidir. Eserde buranın halkı kuvvetli, işe yarar, sadık ve konuşkan kimseler olarak tasvir edilmektedir. Halk Katolik ve Calvin mezheplerine tabidir. Hikâyeye göre Uri kantonunda yaşayan Wilhelm Tell, kanton yöneticisine karşı koymuş ve halkı ayaklandırarak ülkenin birleşmesine imkân sağlamıştır.

İtalya

Eserde İtalya, "Uzun ve çoğu Akdeniz içine girmiş bir ülkedir ve haritada çizmeden başka bir şeye benzemez." şeklinde tavsif edilmektedir. Ülke çizmeye benzediğinden dolayı da üçe bölmek gerektiği; ülkenin yukarı tarafının yani kapağının "rükbe (diz)" yeri olduğu belirtilmiş, ikinci kısmı

olan orta bölüm "konç" bölümünü oluştururken aşağı tarafını oluşturan kısım ise çizmenin "başlama" yeri şeklinde taksim edilmiştir. Üç kısımlık bu taksime mütercim, bir dördüncü kısım olarak adaları eklemektedir. Bu adalar Sicilya, Sardinya, Korsika ve Malta adaları ile sair küçük adalardır. İtalya'nın üç tarafı denizlerle çevrelenmiştir. Kuzeyinde Nemçe, İsviçre ve Fransa bulunmaktadır. Ülkede akmakta olan dört büyük nehir Arno, Adige, Po ve Tiber'dir. Ülkenin Fransa ve İsviçre hudutlarında gayet yüksek dağları bulunduğu, Etna Dağı'nın ateşli bir dağ olduğu, bu nedenle bazen birkaç saatlik mesafedeki yerleri yaktığı anlatılmaktadır. Ülkenin her konuda bereketli bir memleket olduğundan dünya cenneti olarak adlandırıldığı, halkının çabuk anlama ve kavrama yeteneği ile meşhur olduğu, yapı tarzında ve mimaride diğer insanları geçmiş oldukları okurlara nakledilmiştir. Böyle olduğu hâlde hırs ve tamahta İtalyanlar o kadar ileri gitmişlerdir ki, önceleri İtalya'da gezmenin yol kesicilerden dolayı mümkün olmadığından bahsedilmektedir. Şimdi ise burası eskiye göre daha emin bir yerdir. İtalyan halkı Katoliklerden oluşmaktadır. Papa, Roma şehrinde ikamet etmektedir ve Hristiyan dünyasına buradan hükmetmektedir. Papadan başka yetmiş kardinal daha burada oturmaktadır. Papa ölünce bunlardan biri papa olarak seçilir. Bunların dışında çok sayıda papaz ve ruhban sınıfı mensubu bulunmaktadır. Sokaklarında kayıklarla gezilen Venedik şehri, deniz içinde çok küçük adalar üstüne kazıklar çakılmak suretiyle yapılan ve bu kazıkların üzerinde yükselen binalardan oluşmakta olup güzel ve zengin bir şehirdir.

Nemçe (Alman) Devleti

Latince "Germania" ve Fransızca "Almanya" denilen Nemçe memleketi, batıda Fransa'ya komşu iken doğusunda Leh ve Macar topraklarına, güneyde İtalya ve İsviçre'ye, kuzeyde de Nemçe Denizi ile Baltık Denizi'ne bitişiktir. Topraklarında ihtiyaç duyulan her şey ziyadesiyle bulunabilmektedir. Özellikle altın ve gümüş gibi madenler açısından ülke oldukça zengindir. Nehirler, dereler ve ırmaklarının dünyada benzeri olmamasına rağmen ülkenin donanması zayıftır. Halkı fen bilimlerinde mahirdir. Almanlar Aurach şehrinde kâğıt sanayisini geliştirmişlerdir. İki yüzyıl önce Katolik olan Alman halkı, sonraki dönemlerde Lutheranizm ve Calvinizm

mezheplerinin doğmasıyla bu mezheplere katılmaya başlamış ve üç mezhepli bir yapıya çevrilmiştir. Ülkede birden çok yönetim şekli bulunmasının yanı sıra çok sayıda yönetici mevcuttur. "Rum kayser" yahut "Nemçe çasarı" da denilen Alman imparatoru haricinde yedi elektörleri oluşturan hersekler ve ayrıca beyler, graflar, vladikalar, ruhbanbaşılar gibi yöneticiler hükmetmekte, bunlardan başka bir de serbest şehirler bulunmaktadır. Alman halkı savaşlarda cesurdur. Ülkenin genişliğinden dolayı taksimi güç olduğundan ülke, büyük ve meşhur nehirlerine göre taksim edilmiştir. Bu nehirler Tuna, Ren, Main, Weser, Elbe ve Oder nehirleridir. Orijinal eserin yazarı olan Hübner, Alman asıllı olduğundan diğer ülkelere kıyasla kendi ülkesini daha ayrıntılı anlatmış; ülkenin eğitim sistemi, dinî yapısı, ekonomik durumu, coğrafi şekli ve tarihi hakkında detaylı bilgiler vermiştir.

Danimarka

Kuzeyde üç büyük memleket olduğunu aktaran eserde bu devletlerin Danimarka, Norveç ve İsveç olduğu yazmaktadır. Eskiden bazı dönemlerde bu üç ülkeyi bir kral yönetmekte iken şimdilerde Danimarka ve Norveç'in Danimarka kralı tarafından yönetildiği bilgisi verilmiştir. Danimarka kuzeyde yer olmakta olup çoğunluğu adalardan müteşekkildir. Ülkenin ana kara ile tek bağlantısı Almanya'nın Schleswig şehrine bitişik olan bölümüdür. Ülke üç kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısım büyük adalar olan Sjælland ve Fyn adalarından; ikinci kısım Lolland, Mon ve Arrove gibi adalardan; üçüncü kısım ise Yutland (Jylland) Yarımadası kısmından oluşmaktadır. Ülke kuzeyde yer aldığından soğuk bir memleket olması nedeniyle mahsulü ve tarımsal ürün çeşidi azdır. Halkı Lutheryan mezhebine tabidir.

Norveç

Nemçe Denizi ile İsveç arasında yer alan Norveç'in, Danimarka tarafında bulunan bölgeleri mamur olup kuzey bölgeleri soğuktur ve mahsulatı azdır. Bu bölgeler büyük oranda ıssız ve meçhuldür. Büyük yaylaları olan bu memleketin geniş ormanlarından her yıl sayısız ağaç kesilip Felemenk memleketine götürülmektedir. Denizlerinde çok balık avlanabildiğinden diğer ülkelere de gönderilmektedir. Ülkenin iki kısımdan oluştuğunu be-

lirten mütercim; birinci kısmının Norveç Krallığı'nın etrafındaki adalardan oluştuğunu, ikinci kısmının ise kuzey bölgesi olan Wardhus olduğunu ve burasının çok soğuk olup burada altı ay kış yaşandığını kaydetmektedir.

İsveç

Eserde Finlandiya ve Botni Körfezi arasındaki vilayetlerin hepsine İsveç memleketi dendiği ve burasının gayet soğuk bir bölge olması hasebiyle mahsulatının ve tuzunun az olduğu bilgisi aktarılmaktadır. Esere göre bu olumsuz durumu telafi eden unsur ise bakır madenlerinin çokluğudur. Bu ikili durum, halkın ahlaki vaziyeti aktarılırken de ifade edilmiştir: Danimarka sınırında yaşayan halk terbiyeli olarak vasıflandırılmış iken kuzey bölgesinde ikamet edenler terbiyesiz ve kötü olarak tavsif edilmiştir. Ülkenin altı kısımdan oluştuğu kaydedilmiş ve bunlar Merkezî İsveç, Gothland, Norrland, Finlandiya, Ingermanland ve Liefland (Livonya) şeklinde sıralanmıştır.

Polonya

Nemçe memleketinin doğusunda bulunan ve sağ tarafından Rusya ve Silesian'a (Silezya) sınırdaş olan Polonya (Leh); yukarıdan Prusya ve Kurlandiya ile, aşağıdan ise Macar, Erdel, Eflak ve Küçük Tatarlık ile bitişiktir. İki güçlü bloğu oluşturan komşuları vardır ve bunlar Türkler ile Tatarlar ve Kazaklar ile Ruslardır. Vistül, Dinyester (Turla), Dinyeper (Özi) ve Dvina ülkenin meşhur dört nehridir. Polonya toprakları oldukça verimli olup her türlü ürün ziyadesi ile bulunur. Özellikle Leh buğdayı, atları, öküzleri ve balı çok meşhurdur. Halkının çoğunluğunu Katolikler oluşturmaktadır. Ülkede Katolikler haricinde Lutheryan ve Calvin mezhebi mensupları ile Müslümanlar da bulunmaktadır. İki kısımdan oluşan bu memleketin birinci bölümü Merkezî Polonya, Macaristan, Nemçe ve Osmanlı sınırına uzanan topraklardan oluşurken, ikinci kısım Rusya sınırında yer alan Litvanya Büyük Hersekliği olup Ukrayna ve Beyaz Rusya bu bölgenin sınırları içerisinde yer almaktadır.

Vistül Nehri'nin Baltık Denizi'ne döküldüğü yerde konumlanmış olan Prusya, Vistül Nehri'nin etrafında olan bölgeler Leh kralının idaresinde

olduğundan "Leh Prusyası" olarak adlandırılmaktadır. Pregolya Nehri'nin etrafında yer alan topraklar ise "Brandenburg Prusyası" şeklinde isimlendirilmiştir.

Livonya ve Samogitya arasında yer alan Kurland (Kurlandiya) önceden Livonya'ya bağlıyken, yönetici başrahip Gotthard von Kettler'in herseklik payesi almak için Lehistan'a firar etmesi sonrasında Lehlilerin desteği ile herseklik payesini almıştır. Ülke iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısım Merkezî Kurlandiya bölgesi, diğer kısım ise Semigallia topraklarıdır. Ülke bazen Ruslar, bazen de İsveçliler tarafından istila edilmiştir.

Rusya

"Büyük Rusya" veya "Kara Rusya" diye de bilinen Rusya, Asya hududunda yer almakta olup doğusundan Büyük Tatarlık'a komşudur. Batıda Leh ve İsveç'e komşu iken kuzeyde Buzlu Deniz'e açılan kıyıları vardır. Güneyde ise sınırları Karadeniz'e ve Küçük Tatarlık'a bitişiktir. Ülkede dört büyük nehir vardır: Bunlar Volga, Obi, Don ve Dvina nehirleridir. Büyük bir yüzölçümüne sahip olan Rusya'nın Asya tarafında olan bölgeleri ıssız ve haraptır. Yayla ve çölleri çok olan bu coğrafyanın halkı kötü ve terbiye olunmamış bir kavimdir. Halkının büyük kısmı Greklerin mezhebine (Ortodoks) tabi olsa da bu bölgeye dışarıdan gelip yerleşmiş kimseler dolayısıyla başka mezhepler de bulunur. Bir çar idaresinde bulunan Rusya'nın geniş topraklarını taksim etmek güçtür. Ülke dört kısma ayrılabilir: Birincisi batı tarafında olan Rusya'dır ve Leh hududunda yer almaktadır. İkincisi doğu tarafında olan Rusya'dır ve Vaygach Boğazı'nın altında bulunan kısımlardır. Üçüncüsü Rusya Tatarlığı'dır ki Asya hududundaki Hazar Denizi etrafında yer alan alanlardır. Dördüncüsü ise Rusya Laplandı olup Beyaz Deniz etrafında olan bu bölgeler İsveç hududundadır. Jvanozero Gölü'nden Uppa Nehri'ne kadar bir kanal kazılmıştır; bu kanal ile Uppa Nehri'nden Occa Nehri'ne, oradan Volga Nehri'ne ve oradan Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir hatta gemiler seyrüsefer yapmaktadır.

Astrahan (Ejderhan) Krallığı'nın başkenti olan Astrahan, Volga Nehri'nin yanında ve denize yakın bir büyük şehirdir. Rusya Tatarlığı olarak bilinen bu bölge Obi Nehri'nin solundadır. Bölgede çok sayıda tuz yatağı bulunmaktadır. Bulgar Krallığı, Astrahan'dan yukarıda ve Volga Nehri'nin sağındadır. Kazan Krallığı daha kuzeydeki Kam Nehri'nin kenarında olup başşehri Kazan'dır. Sibirya Krallığı ise Obi Nehri'nin solunda yer almakla birlikte ıssız bir çöl bölgesidir.

Rusya ile Karadeniz arasında yer alan sahalar "Küçük Tatarlık" olarak bilinmektedir. Bu bölgede yer alan Kırım, Karadeniz'in içine girmiş bir yarımadadır. Bu adanın sağından yukarıya doğru Azak Körfezi vardır. Bu körfezin Karadeniz ile buluştuğu yerde Kefe Boğazı bulunur. Kırım'daki Tatarların kendilerine mahsus "han" olarak bilinen idarecileri vardır. Kırım hanları Osmanlı devletine bağlı yarı bağımsız idarecilerdir. Kırım'ın önemli şehirleri arasında Bahçesaray, Or Kalesi, Kefe ve Azak bulunur. Kırım ve civarında ikamet eden Prekop (Kırım) Tatarları Gürcistan, Hazar Denizi ve Don Nehri çevresinde yoğunluktadırlar. Don Nehri'nden Kırım'a kadar olan bölgelerde Çerkes, Kalmuk ve Nogay Tatarları yoğun olarak yerleşiktirler. Dinyeper (Özi) ile Turla nehirleri arasında ve Karadeniz'in kenarında olan bölgelerde Özi Tatarları ikamet etmektedir. Tüm bu bölgelerde ikamet eden Tatar gruplarının ekserisi Osmanlı Devleti'ne tabidir. Ayrıca Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerdeki Akkirman, Bucak, Besarabya Tatarları da Osmanlı'ya tabi topluluklardır. Dobruca Tatarları da Varna civarında yerleşmiş olan bir Tatar topluluğudur.

Rusya ile Küçük Tatarlık arasındaki, Dinyeper ve Don Nehri arasındaki bölgeler Kazakların (Kozaklar) yaşadığı alanlardır. Eserde Kazaklar kötü ve hırsız bir kavim olarak nitelendirilmektedir. Herhangi bir kurumsallaşmış yönetim şekilleri yoktur; güçlü olan ve rakiplerine galip gelen kim ise ona tabi oldukları geleneksel bir idare tarzları vardır. Yarı bağımsız olan Kazaklar bazen Leh idaresine, bazen Rus yönetimine, bazen de Osmanlı Devleti'ne tabi olarak yaşamışlardır. Bilinen iki farklı grup Kazak bulunmaktadır ve bunlar Zaporojya ve Don Kazakları olarak adlandırılmaktadır. Zaporojya Kazakları, Dinyeper Nehri etrafında yerleşmiş iken daha sonra buradan çıkarak Ukrayna'da birçok yerleri işgal etmişlerdir.

Osmanlı Devleti (Avrupa'daki Kısım)

Osmanlı üç kıtada hâkimiyeti altında bulunan topraklara sahip olduğundan eserde Osmanlı Devleti'nin her kıtadaki memleketleri, o memleketlerin içinde yer aldığı kıta tanıtılırken izah edilmiştir. Eserde Latince ve Almanca yer adlarının yanında Türkçe şehir isimleri de verilmiştir. Adalar Denizi (Ege) ve Akdeniz'de Venedikliler ile yapılan mücadeleler sonucunda adaların Osmanlı Devleti tarafından fethedilişi eserde ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Yine eserde II. Viyana Kuşatması sonucunda Balkanlarda gerçekleşen Osmanlı-Avusturya mücadesi ve Osmanlı-Rus savaşları ile bu mücadeleler sonucunda el değiştiren yerlerden ve bunların tarihlerinden de bahsedilmiştir.

Avrupa'da Osmanlı hâkimiyeti altındaki topraklarda yaşayan Türklerin bazılarını Osman b. Abdülmennân özellikle tanıtmaktadır. Türklerin yaşamakta olduğu bu topraklar, Nemçe hududundan denize kadar olan ve Tuna Nehri'nin iki yakasında yer alan vilayetlerdir. Bu vilayetler şunlardır:

Macaristan: Nemçe hududundaki Tuna Nehri'nin iki tarafında yer alan kısımlardır. Sol tarafında Avusturya yer alırken kuzeyden Leh topraklarına, sağ tarafından Erdel'e, güneyden ise Slovenya'ya bitişiktir. Macar halkı Katolik mezhebine mensuptur. Bunun yanı sıra Lutheryan ve Calvin mezheplerine mensup olanlar da bulunur.

Slovenya: Sava ile Drava ve Tuna nehirlerinin dikey kestiği ve bu nehirlerin sağında ve solunda bulunan kısımlardan oluşan bölgedir. Evvelce Osmanlı hâkimiyetinde bulunan topraklarının çoğunluğu sonradan Nemçe yönetimi altına girmiştir.

Hırvatistan: Slovenya, Krain (Kranj) ve Bosna eyaletlerinin sınırdaşı olan bir bölgedir. Bu dönemde toprakları üzerinde Nemçe idaresi hâkimiyet kurmuştur. Bir kısım toprakları da Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir.

Bosna: Hırvatistan'a komşu olup Sava Nehri ile Dalmaçya memleketleri arasındaki bölgede yer almaktadır.

Dalmaçya: Venedik Körfezi'ne kıyısı olan ve bazı şehirleri Nemçe ile Venedik'in hâkimiyeti altında bulunan bir memlekettir.

Sırbistan: Tuna Nehri ile Dalmaçya arasındaki bölgede yer almaktadır. Belgrad Kalesi önemli bir nokta olup Sava Nehri'nin Tuna Nehri'ne döküldüğü yerde eşsiz bir konuma ve öneme sahip bir kaledir. Bu kalenin Osmanlılar tarafından fethi ile Macaristan'ın fethinin de kapıları açılmıştı.

Erdel: Tuna Nehri'ne yakın bir memlekettir. Sağında Eflak ve Boğdan'a komşu iken, solunda Macaristan ve Leh memleketlerine sınırdaştır. Karlofça Antlaşması'ndan sonra Nemçe idaresine girmiştir. Halkının bir kısmı Nemçeli (Alman), bir kısmı Macar ve bir kısmı da kıptidir (çingene).

Eflak: Başşehri Targovişte'dir. Erdel ile Boğdan ve Tuna Nehri arasındaki bölgede kurulmuştur.

Boğdan (Moldova): Erdel, Eflak ve Leh memleketleri arasındaki topraklarda kurulmuştur. Yöneticilerine "voyvoda" denilmektedir.

Bulgaristan: Tuna Nehri ile İstanbul arasında kalan ve Karadeniz'e kadar olan bölgedeki toprakları kapsamaktadır. Eserde Niğbolu şehri civarında 796 (1396) tarihinde gerçekleşen Niğbolu Muharebesi'nde Türk birliklerinin 20.000'den fazla haçlı askerini kılıçtan geçirdiği anlatılmaktadır.

İstanbul: Marmara Denizi'ni Akdeniz'e bağlayan Çanakkale Boğazı'ndan sonra, Marmara'dan Karadeniz'e çıkış kapısı olan İstanbul Boğazı üzerine kurulmuş kilit öneme sahip bir mevkidir. İstanbul'da Bulgar, Sırp, Boşnak milletleri de bulunur ve bunların bir kısmı Müslüman iken bir kısmı da Hristiyan'dır. Bunlar ödedikleri vergi karşılığında devlet güvencesi altında ikamet ederler. Romalılar zamanında bu şehre "Bizans" denilmekteydi. Fatih Sultan Mehmed zamanında burası Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. İstanbul fethedildiği zaman üç gün üç gece devam eden yağma sonrasında Türk askerlerinin çokça mal elde ettikleri ve o tarihten sonra zengin olanlara "Herhâlde sen de İstanbul'un fethinde bulundun." denilmeye başladığı rivayet edilmektedir. Osman b. Abdülmennân eserin burasında Türkler aleyhindeki asılsız iddiaları da aynen Türkçeye çevirerek batılıların bakış açısını gözler önüne sermiştir. Yine burada Edirne ve Çanakkale hakkında bilgi yer almaktadır.

Müstakil bir fasılda ele alınan Rumeli, Venedik Körfezi ile Anadolu arasındaki kara ve adaları kapsayan bölgedir. İtalyanlar buraya "Levante"

demektedirler. Bölgenin kuzeyden Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan'a sınırı vardır. Karada olan vilayetleri şunlardır: Arnavutluk; Bosna ve Dalmaçya'nın alt tarafındaki deniz kenarından oluşan kısımdır. Makedonya yani Selanik dairesi; Selanik Körfezi'nin yanında büyük bir ticaret şehridir ve halkının çoğu Yahudi'dir. Teselya; Selanik dairesinin aşağısında yer almaktadır. Livadiye; Teselya, Eğriboz ve Mora'nın arasındaki bölgededir. Mora; Akdeniz içine girmiş bir yarımadadır. Adalar arasında ise Girit (Kandiye), Eğriboz, Resmo gibi yerler bulunmaktadır.

3. Bab: Asya Ülkeleri (Doğu Memleketleri)

Rusya'dan başlayarak Pasifik Okyanusu'na uzanan ve Kuzey Buz Denizi'nden başlayarak Hint Okyanusu'na kadar devam eden kıtaya "Asya" denilmektedir. Oryantalist batı coğrafyacılığı bu kıta ülkelerini "Şark (Doğu) Ülkeleri" şeklinde de tanımlamaktadır.

Eserde Asya kıtasının parçası olan büyük su kütleleri şöyle sıralanmıştır: Karadeniz, Hazar Denizi, Kızıldeniz, Akdeniz, Hint Okyanusu (eserde deniz olarak tavsif edilmiştir) ve Pasifik Okyanusu. Bu ana karanın nehirleri ise Fırat, Obi, İndus ve Ganj şeklinde sıralanmıştır. Kıtanın kuzey tarafı dağlık, çöl ve ıssız kesimlerden oluşmaktadır. Başlıca büyük dağları Himalayalar, Toroslar ve Kafkaslardır. Güneydeki ülkeler ise güzel ve verimli ülkelerdir. Çeşitli baharatlar, güzel kokulu nesneler, altın, inci vesair şeyler bu bölgelerden çıkarılmaktadır. Asya kıtası halkının çoğunluğu Müslümanlardan müteşekkildir. Kıta özellikle Hristiyan papazların yoğun misyonerlik faaliyetlerine sahne olmaktadır.

Eserde Asya kıtası altı bölümde ele alınmıştır:

Osmanlı Devleti (Asya'daki Kısım)

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetindeki Asya toprakları eserde altı bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin üçü Fırat Nehri'nin batısında yer alırken diğer üç bölümü de Fırat'ın doğusunda yer almaktadır. Fırat'ın batısındaki yerlerin başında evvela Anadolu coğrafyası tarif edilmiş ve eski dönemlerde buranın "Küçük Asya" şeklinde adlandırıldığından bahsedilmiştir. Anadolu'nun önemli bir ticaret merkezi olduğu, burada çok sayıda İtalyan,

Venedikli, İngiliz ve Felemenk tüccarının bulunduğu belirtilmiş, özellikle İzmir'in mühim bir ticaret şehri olduğu ifade edilmiştir. Fırat'ın batısındaki ikinci bölge Suriye yahut Bilâd-ı Şâm bölgesidir. Bu kısımda bilhassa Kudüs'ün tarihî yapısı ve Yahudi kabileleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölge olan Arabistan bölgesi anlatılırken buranın halkının yol kesici ve vahşi oldukları, tüccarların vesair yolcuların kendilerini korumak için kervan ile birlikte yolculuk etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Burada da orijinal eserin yazarı olan Hübner'in batılı bakışı ve nesnellikten mahrum taraflı anlatımı kendisini hissettirmektedir.

Fırat'ın doğusunda yer alan bölge de kendi içinde üçe ayrılmıştır. Birinci bölge, Doğu Anadolu'dan Hazar Denizi'ne kadar olan Gürcistan Bölgesi'dir. Bu bölgenin yarısı Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında iken diğer yarısı İran şahına tabidir. Eserde ikinci bölge Türkmen Bölgesi olarak ifade edilmekle birlikte, burası aynı zamanda Büyük Ermenistan olarak adlandırılmıştır. Bu kısım, bugün Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Erzurum ve Kars şehirlerini kapsamaktadır. Üçüncü bölge ise Musul, Urfa, Babil ve Bağdad'ı içine alan ve bugünkü Diyarbakır'dan başlayarak Basra Körfezi'ne kadar uzanan Diyarbekir Bölgesi'dir.

Acem (İran)

Osmanlı Devleti'nin doğu sınırlarından başlayarak Hazar Denizi'ne uzanan ve oradan da Hindistan'a kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. Eserde Acemlerin Müslüman oldukları fakat Şiî olmaları nedeniyle Ehl-i Sünnet Müslümanlar ile aralarında şiddetli husumet bulunduğu belirtilmiştir. Acem memleketinde güneşe tapanların da (mecusiler) bulunduğunun aktarıldığı eserde bu putperest toplulukların ölü gömme âdetlerinden de özellikle bahsedilmiş, öte yandan Makedonya Kralı İskender'in İran Seferi ve Perslerle savaşları anlatılmıştır. Bu memlekette çok miktarda ipek üretilmekte olup her sene Avrupa'ya dahi ihraç edildiği kaydedilmiştir. Yine eserde Portekizlilerin Hürmüz Adası'nı işgal ettikleri ve onların buradaki hâkimiyetlerini koruyabilmek için İngilizlerle mücadele ettikleri ifade edilmektedir.

Hindistan

Bu ülke; batısında İran, kuzeyinde Büyük Tatarlık, doğusunda Çin ve güneyinde Hindistan Denizi ile çevrili olan bir coğrafyada yer almaktadır. Üç bölgeye taksim edilmiş olan Hindistan'ın birinci kısmı Moğol Bölgesi olarak nitelendirilmektedir. İkinci kısmı Ganj Nehri Bölgesi, üçüncü kısmı da Ganj Nehri Bölgesi dışında kalan bölgeleri kapsayan kısımdır. Hindistan'ın zengin bir ülke olarak tavsif edilmesinin sebebi ülkedeki altın ve gümüş yataklarının yanı sıra burada bol miktarda inci çıkarılabilmesidir. Güneydeki kıyı şehirlerinden bazıları Portekiz, Felemenkler ve Danimarka tarafından işgal edilmiş olup bu şehirlerde Lutheryan mezhebine mensup papazlar yoğun misyonerlik faaliyetleri yürütmektedir. Arakan, Peru, Seylan (Tayland) bölgelerinde de Fransız papazları misyonerlik yapmaktadır. Bölgenin diğer ülkeleri Kamboçya, Malezya ve Vietnam'dır.

Büyük Tatarlık (Orta Asya)

Kuzeyinde Rusya'nın yer aldığı, batısında İran'ın bulunduğu, güneyinde Hindistan topraklarının uzandığı ve doğudan da Çin sınırlarına dayanan bir bölge olup Türk Yurdu olarak da bilinen bugünkü Orta Asya bölgesidir. Bu ülke hakkında fazla bilgiye sahip olunmadığını belirten Osman b. Abdülmennân burayı beş bölgeye ayırmıştır. Bunlar; Tatar Çölü, Çağatay yahut Özbek Tatarlığı, Türkistan, Kataya ve Moğolistan bölgeleridir.

Çin

Bu ülke; kuzeyinde Büyük Tatarlık/Tataristan'ın yer aldığı, güneyinde ve doğusunda Bahr-i Sâkin'in (Büyük Okyanus) çevrelediği ve batısında da Hindistan'ın bulunduğu bir coğrafi konumda yer almaktadır. Çin idaresindeki topraklar zahire üretimi, ayrıca altın, gümüş ve mücevher madenleri yönünden zengindir. Çin Seddi'ni de okuyucularına tanıtan Osman b. Abdülmennân, bu yapının Tatarlardan korunmak için yapıldığından bahsetmiştir. Yine o; Çin'in 4000 yıllık bir tarihe sahip olduğu ve çok sayıda kabileden oluştuğu bilgisini aktarmakta, Çin alfabesinin bilinen diğer alfabelerden çok farklı olduğunu ve 54.409 harften oluştuğunu okuyucularının dikkatine sunmaktadır. Portekizliler ve Felemenkler bu ülkede ticaret merkezleri kurmuştur.

Asya'nın Etrafında Bulunan Adalar

Asya'nın etrafında çok sayıda ada bulunmaktadır. Bu adaların çoğu *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın hazırlanmasından 220 yıl önce Portekizliler tarafından keşfedilmiştir. Hint Suyolu bulunduktan sonra Avrupalı devletler tarafından bu bölgedeki birçok ada işgal edilmiştir. Osman b. Abdülmennân, Avrupalı sömürgecilerin kendi aralarındaki rekabetin şiddetini de gözler önüne sermektedir. Eserde anlatıldığına göre Seylan Adası'nda yetiştirilmekte olan çeşitli baharatlar Felemenkler tarafından Avrupa'ya götürülmek üzere gemilere yüklenmiş fakat bu baharatlar gemilere sığmayınca başka Avrupalı sömürgecilerin bulmaması ve almaması için yakılmıştır. Bu bölümde söz konusu edilen bölgeler; Maldivler, Sumatra, Java, Açe, Cakarta, Borneo, Filipinler, Tayland, Japonya vesair adalardır. Buralar zenginliklerinden dolayı Avrupalı devletlerin dikkatini çekmiş ve Felemenk, Portekiz, İngiliz ve İspanya gibi Avrupalı güçler bu adalarda sömürge kolonileri kurmuşlardır. Felemenkler ve Portekizliler Japonya'da Hristiyanlığı yaymak için giriştikleri rekabet yüzünden çok sayıda katliam yapmışlardır. Japonya'nın kuzey taraflarında bulunan adalar hakkında fazla bilgi mevcut değildir. Bu adaların bazıları kâşiflerinin adlarıyla adlandırılmışken keşfedilen bazı adalara da keşif gücünün sahibi olan devletin kralının ismi verilmiştir. Mesela Philippines (Filipinler) keşfedildikten sonra buraya İspanya Kralı II. Felipe'nin (1554-1598) adı verilmiştir. Ayrıca adalarda Avrupalı güçler arasında yoğun bir mücadele ve rekabet mevcuttur. Endonezya'daki Cakarta Adası için İngilizler ve Felemenkler arasında savaşlar yapılmıştır. Bu adalar elmas, Hindistan cevizi, tarçın ve çeşitli baharatlar yönünden oldukça zengindir.

4. Bab: Afrika Ülkeleri

Afrika, dört tarafı sularla çevrili devasa bir kıtadır. Kuzeyden Akdeniz ile, güneyden ve batıdan Atlas Okyanusu ile, doğudan ise Hint Okyanusu ve Kızıldeniz ile çevrelenmiştir. Gayet sıcak bir iklime sahip olan bu kıtada çok sayıda çöl bulunmaktadır ve su kaynakları azdır. Dolayısıyla burada meskûn olmak pek kolay değildir. Bu adada hayvan çeşitliliği oldukça zengindir. Kıta bünyesinde aslan, kaplan, fil, yılan, devekuşu, maymun gibi çok sayıda kıta-

ya özgü canlı türü yaşamaktadır. Akdeniz kenarına yakın olan bölgelerdeki halkların derileri biraz daha beyaza yakın iken diğer kesimlerinde yaşayanlar siyah ten rengine sahiptir. Orijinal eserin yazarı olan Hübner; Akdeniz ve Kızıldeniz kıyılarına yakın yerlerde yaşayan halkların Müslüman olduğunu, ancak Afrika'nın diğer bölgelerinde yaşayan halkların hayvandan farksız olduklarını söylemiş ve mütercim de bu ifadeleri aynıyla çevirmiştir. Afrika'nın kuzey ve kuzeydoğu toprakları yakın tarihlere kadar Osmanlı Devleti hâkimiyetindeydi. Bu eserin kaleme alındığı tarihten 140 yıl önce Portekizlilerin Afrika'dan Hindistan'a gitmenin yolunu bulmaları üzerine Avrupalı güçler Afrika'da kale ve şehirler inşa etmişlerdir. Afrika'da akmakta olan en önemli nehirler Nil ve Nijer nehirleridir. Üçgen görünümü arz eden Afrika, eserde her bir köşesine göre birer kısma taksim edilmiştir.

Afrika'nın sol köşesinde bulunan memleketler şunlardır:

Barbariya (Bilâd-ı Berber)

Fas: Fez ve Marakeş'in bulunduğu memleketlerden oluşan bu ülke tek bir hükümdar tarafından yönetilmektedir. Meknes, Alkazar, Asîlah, Melîliyye, Tanca, Mazagan gibi önemli şehirleri vardır. Eserin kaleme alındığı sıralarda ülkedeki bazı kaleler İspanya'nın işgali altındadır. Bu memleketin temel geçim yolu korsanlık olduğu için korsanları çoktur.

Cezayir: Akdeniz kıyısında yer alan bir memleket olup bu dönemde Osmanlı Devleti'nin bir paşası tarafından yönetilmektedir. Bölgedeki hâkimiyet sahaları için Felemenkler, Fransızlar ve İngilizler ile çok defa savaşılmıştır. Mühim şehirleri arasında Cezayir, Konstantin, Cicel, Vahran, Tilimsan bulunmaktadır. Burada da korsanlık faaliyetleri yoğundur.

Tunus: Cezayir'e komşu olup Akdeniz'e kıyısı bulunan bir diğer memlekettir. Bu bölge halkı da Osmanlı Devleti'ne bağlıdır ve Osmanlı padişahına vergi verirler. Burada idareci olarak "dayı" unvanlı kimseler bulunmaktadır. En önemli kenti Tunus'tur. Alman İmparatoru V. Karl (Charles Quint/Şarlken) Cezayir ve Tunus'a göz dikmiş, ancak buralara yerleşememiştir.

Trablusgarp: Tunus'a komşu olan ve Akdeniz'e kıyısı bulunan Kuzey Afrika memleketlerindendir. Bu memleket ahalisi de Osmanlı Devleti'ne

tabi olup Osmanlı sultanına vergi vermektedir. Bölge tıpkı Cezayir ve Tunus'ta olduğu gibi Osmanlı emrindeki bir divan ve dayılar tarafından yönetilmektedir.

Libya: Karadan Tunus'a ve deniz kıyıları itibarıyla Girit Adası'na komşudur. Osmanlı idaresinde bulunan bu bölge özellikle Osmanlı payitahtına daha yakın olduğundan merkezî otoritenin nüfuzu ve etkisi burada güçlüdür. Ancak vilayet genelde ıssızdır ve zahiresi azdır. Cyrene (Şahhat) ve Berenice (Bingazi) orta büyüklükteki şehirleridir.

Bilâdü'l-Gerîd

Bu bölgede Fas'ın bugünkü er-Rissani şehrinin olduğu yerde bulunan Sijilmassa kentinden başka kayda değer yer yoktur. Bu coğrafyada yer alan Atlas Dağları çok yüksektir ve Mısır ülkesine kadar uzanmaktadır. Bölgede hurmadan başka bir şey yetiştirilememektedir.

Cezîre-i Sahârâ (Sahra Çöl Bölgesi)

Bu coğrafya yengeç dönencesinin altında uzanan bir bölge olup Avrupalı kâşiflerden çok az sayıda kimse buraya varabilmiştir. Gündüzleri aşırı sıcaklar nedeniyle dolaşmak pek mümkün değilken geceleri ise yırtıcı hayvanlardan dolayı gezilemez.

Bilâd-ı Sûdân

Nijer Nehri'nin iki yakasının etrafındaki geniş araziler üzerine kurulmuştur. Ahalisi siyah tenli olduğu için yahut ülke Niger (Nijer: siyah) Nehri etrafında bulunduğundan dolayı bu memlekete "Sudan" adı verilmiştir. Burası bugünkü Sudan ülkesi olmayıp kıtanın batısındaki Nijer, Nijerya, Mali ve Senegal gibi memleketleri ihtiva eden bölgedir. Okyanustaki meşhur Yeşil Burun buraya yakındır.

Gine

Bu ülke Avrupalı devletlerin sömürgesi altındadır. Felemenkler, İngilizler ve Danimarkalılar burada büyük kaleler inşa etmişlerdir. Bugünkü Sierra Leone, Liberya, Fildişi Sahili ve Gana gibi memleketler de bu hav-

zadadır. Yine burada Benin memleketi yer alır, ancak buranın başkent Benin'den başka zikre değer şehri bulunmamaktadır.

Afrika'nın sağ köşesinde bulunan memleketler şunlardır:

Mısır

Uzun bir tarihi olan ülke, bu dönemde Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında olup bir Osmanlı valisi tarafından idare edilmektedir. Halkının büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşmakla birlikte Kıptî Hristiyanlar da vardır. Eski Mısırlılar tarafından yapılmış ve sırrı çözülememiş meşhur piramitler, ölülerin mumyalanarak konulduğu anıt mezarlardır. Ülkenin büyük çoğunluğu çöllerden oluşmaktadır. Tarıma elverişli tek bölge Nil Nehri kıyılarıdır. Memleketin en mühim şehirleri 16.000 sokaktan oluştuğu söylenen Kahire ile İskenderiye, Dimyat ve Reşid'dir.

Nûbe (Nubiya)

Mısır'ın güneyinde, Nil Nehri'nin kenarından başlayarak Kuzey Sudan'a uzanan bölgedir. Halkının çoğu Hristiyan olan bölge, bazen Osmanlı Devleti'ne ve bazen Habeşistan'a tabi şekilde idare edilmiştir. Burada yaşayan halk "Kıptîler" veya "Habeşîler" şeklinde adlandırılmıştır. Bölge halkı çöllerde kurdukları çadırlarda yaşarlar.

Habeşistan (Etiyopya)

Nûbe'nin güneyinde ve Nil Nehri'nin kıyısında yer almaktadır. Bu bölgeye "Siyahiler Memleketi" de denilmektedir. Çadırlarda yaşayan Habeşliler sık sık mekân değiştirirler. Bundan dolayı hükümdarlarının bir sarayı yoktur. Toprakları çok verimli olduğundan yılda birden fazla ürün ziraatı yaparlar. Nil Nehri'nin başladığı yer olan Ay Dağları bu ülkededir. Halk Hristiyan olmakla beraber bu bölgede yaşayan Hristiyanlar, Avrupa'da ikamet eden Hristiyanlar ile ihtilaf hâlindedirler.

Afrika'nın aşağı köşesinde bulunan memleketler şunlardır:

Kongo

Bu ülke Ekvator'un alt tarafında ve Kongo Nehri kıyısındadır. Halkı Hristiyan olan ülkenin başkenti Sant Salvator olup yüksek bir yerde kurulmuştur. Loango, Kongo Nehri'nden yukarıdadır ve Ekvator'a yakındır. Angola bölgesi, Portekiz idaresindedir. Bu sayılan bölgelerde zikre değer pek bir mevki yoksa da Kongo ile Loango arasında yer alan Matamba'da güçlü bir krallık bulunmaktadır. Bu bölge, hayvanlarının çeşitliliği konusunda zengin bir yapıya sahip olmasına rağmen hükümdarlarının kapısında her gün ikişer yüz insan boğazlanarak yenilmektedir. Hatta Munzul şehrinde insan etinin satıldığı pazarlar bulunmaktadır.

Kaffare (Caffern)

Ümit Burnu'nun iki tarafında yer almakta olup bugün kıtanın güney kesimindeki ülkelerin bulunduğu bölgedir. Bölgenin batı tarafında yaşayan ahali, şehirleri ve hükümdarları bulunmayan ve "Hotantolar" denilen yamyam kimselerdir. Doğu tarafındaki bölge ise Zengibar ile sınırdaş bir memleket olup Portekiz hâkimiyetindedir. Ümit Burnu'nun ucundaki kale Felemenklerindir. Ümit Burnu, Portekizliler tarafından Hindistan'a gidecek bir yol ararken keşfedilmiştir.

Zengibar

Doğu tarafından Kaffare'den başlayarak yukarıda Arabistan Denizi kıyılarına kadar olan bölgedir. Ülkenin önemli bir kenti olan Mozambik deniz kenarında zengin bir şehir olup Portekiz hâkimiyetindedir. Tanzanya'nın Kilwa Kisiwani (Kilve) Adası da mühim bir ticaret beldesidir ve Portekiz idaresindedir. Monbaza, Kenya'nın bugünkü Mombasa şehri olup bir ticaret kentidir ve Portekizlilerden geri alınmıştır. O bölgeye yakın olan büyük yerleşim merkezi Somali de Zengibar sahillerinden sayılmaktadır.

Monomotapa (Mutapa Krallığı)

Bugünkü Zimbabve, Zambiya, Mozambik ve Güney Afrika coğrafyasında kurulmuş olan bu krallığın topraklarında bol miktarda altın ve gümüş madeni bulunduğundan burası Afrika'da olan memleketlerin hep-

sinden zengindir. Portekizliler bu topraklara sahip olmak için çok çabalamışlar fakat iç kesimlere girememişlerdir.

Afrika'nın Etrafında Bulunan Adalar

Kanarya Adaları, İspanya yönetimindedir. Yeşil Burun Adaları, Portekiz idaresindedir. Madagaskar Adası başta İngilizler, Portekizliler ve Fransızlar olmak üzere bazı devletler tarafından ticaret savaşlarının verildiği bir bölgedir. Afrika'nın etrafında olan diğer adaların ortak özellikleri Portekiz, İspanya, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa güçlerinin buraları keşfettikten sonra buralarda hâkimiyet kurma çabası içerisine girmiş olmalarıdır.

5. Bab: Yeni Dünya (Amerika)

İspanyol kâşif Kristof Kolomb 1492 yılında birkaç gemiyle Avrupa'dan batıya doğru ilerleyerek bu kıtayı keşfetmiştir. Kolomb'dan sonra da batıya doğru keşfe çıkan Amerigo Vespucci, İspanya donanmasıyla kıtaya ulaşmıştır. Kıtaya evvela "Yeni Dünya" ismi verilmiş, ancak burası bir süre sonra kâşifin adıyla anılır olmuş ve "Amerika" şeklinde bilinir hale gelmiştir. Kıtayı İspanyollar keşif ve işgal etmiş ise de diğer Avrupalı güçlerin de burada koloniler kurmasını engelleyememişlerdir. Burada koloniler kuran Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar, İsveçliler ve Portekizliler işgal ettikleri bölgeleri kendi isimleriyle adlandırmışlardır. Altın ve gümüş yönünden çok zengin olan Yeni Dünya, ilk kâşifleri olan İspanyolların donanmalarıyla bu zenginlikleri buradan kendi ülkelerine taşımalarına sahne olmuştur. Avrupalı sömürgeci güçler Afrika'dan buraya getirdikleri ve zorla köleleştirdikleri siyahiler ile buradaki madenleri işletmişlerdir.

Eserde Amerika kıtası üç kısma ayrılmaktadır: Yıldız tarafı (kuzey), lodos tarafı (güney) ve kıta etrafındaki adalar.

Kuzey Amerika

Kıtanın bu kısmı Meksika, Kanada ve bunların arasındaki coğrafyadan müteşekkildir. Söz konusu coğrafya şu kısımlardan oluşmaktadır: Meksika Körfezi'yle Büyük Okyanus arasında bulunan ve İspanyollar tarafından keşfedildiği için "Yeni İspanya" adını alan Eski (Mutlak) Meksika bölgesi,

Eski Meksika'nın yukarısında bulunan ve birçok memleketi ihtiva eden Yeni Meksika (bugünkü ABD'nin büyük kısmı) bölgesi, Yeni Meksika'nın sağında ve Meksika Körfezi'nin kenarında bulunan Florida bölgesi, Yeni Meksika ve Florida'dan başlayarak kuzeydeki Hudson Boğazı'na kadar uzanan coğrafyada yer alan Kanada bölgesi.

Güney Amerika

Panama, Kolombiya, Venezuela, Ekvador, Peru, Arjantin, Bolivya, Şili, Terra Magellanica, Paraguay, Brezilya ve Amazon bölgelerini içine alan geniş coğrafyadır. Amazon Nehri ve Gümüş Nehri en büyük akarsularıdır.

Amerika'nın Etrafında Bulunan Adalar

Afrika ile Amerika arasında Azor Adaları ve Antiller gibi takımadaların yanı sıra Terre Neuve, Anticosti ve Bermuda gibi müstakil adalar bulunmaktadır. Bugünkü Dominik, Haiti, Küba, Jamaika, Trinidad ve Tobago, Antigua ve Barbuda gibi ülkeler de mezkûr adalar dâhilindedir. Asya ile Amerika arasında ise Salomon Adaları, Kaliforniya ve Vliegen gibi adalar yer alır. Bu adaların çoğunluğu çeşitli Avrupalı sömürgeciler tarafından bulunmuş olduğundan bunların idaresi Avrupalılardadır.

6. Bab: Terra Incognita (Arz-ı Mechûle/Bilinmeyen Yerler)

Bu isim, bilinmeyen yerler ya da iç bölgeleri henüz keşfedilmemiş kıtalar için kullanılmıştır. Bu bölgeleri Avrupalı devletler keşfettikleri hâlde iç kısımlarına girip durumlarına vâkıf olamamışlardır. "Arz-ı Mechûle" ismi verilen bu yerler, temelde Kuzey Kutbu ve Güney Kutbu çevresindeki bölgeler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Kuzey Kutbu'ndaki Arz-ı Mechûle arasında bulunan Novaya Zemlya, Rusya'nın kuzeyindedir. 100 yıl önce Felemenkler Hindistan'a gitmek üzere bir yol ararken burayı bulmuşlardır. Bu bölgeyle Rusya arasında Vaygaç Boğazı vardır. "Sivri Durak" adıyla da bilinen Spitsbergen (Svalbard/Norveç) de Kuzey Kutbu tarafındadır. "Yeşil Vilayet" anlamına gelen Grønland'a Felemenk, Danimarka ve İngiliz ahalisi balık avlamak için sefer düzenlemektedir. Davis Boğazı, Amerika tarafında ve kıtanın kuzeyi

ile Grønland arasında bulunan büyük bir boğaz olup bu boğazı İngilizler bulmuşlardır. Bering Boğazı'nın keşfinden evvel varlığına inanılan Anián Boğazı; bir rivayete göre Yesso (Hokkaido/Japonya) ile Büyük Tatarlık'ı, diğer bir söylentiye göre de Yesso ile Kaliforniya bölgesini birbirinden ayıran boğazdır. Ancak o zaman için Yesso vilayetinin kendisi de, hakkında çeşitli rivayetlerin bulunduğu meçhul bir bölgedir. Bunların dışında Kuzey Kutbu çevresinde büyük küçük birçok bilinmeyen mevki vardır ki Quivira, Frisland ve Thule bunlardandır.

Güney Kutbu etrafındaki bilinmeyen yerler ise Asya, Afrika ve Amerika kıtalarının altında olan bölgelerdir. Afrika'nın altında olan yerleri bazı gemiciler görmüşler ise de karaya çıkmaya cesaret edememişlerdir. Bu bölümde Avustralya kıtası hakkında da malumat verilmiş, ancak hâlâ kimsenin oraya gitmediği ifade edilmiştir. Ayrıca büyük bir ada olan Yeni Gine'den de bahsedilmiştir. Carpentaria Körfezi'ni (Avustralya) Felemenkler bulmuşlar, ancak kıtanın iç kısımlarına girememişlerdir. Terra de Diemens (Tazmanya) ve Yeni Zelanda, Avustralya kıtasının güneyinde bulunan yerlerdir. Tierra del Fuego (Ateş Vilayeti/Arjantin), Macellan Boğazı ile Amerika kıtasından ayrılmıştır. Şili'nin güney ucunda bulunan Horn Burnu da Felemenkler tarafından keşfedilmiştir.

C. Hâtime

Osman b. Abdülmennân bu son bölümde Dünya'nın şeklinden, durumundan ve hareketlerinden bahsetmektedir. Dünya'nın yuvarlak olduğunu ve top veya karpuza benzediğini ifade eden mütercim, bunda şüphesi olanların Ay tutulmasına bakmasını önermekte; zira burada yuvarlak bir gölge görüldüğünü ve bahse konu olan gölgenin Dünya'nın Ay ile Güneş arasına girmesiyle oluştuğunu, eğer Dünya yuvarlak olmasaydı gölgesinin de yuvarlak olmayacağını ifade etmektedir. Onun dediğine göre Dünya'nın sabit bir yörüngede dönmesi akla yatkındır; çünkü Güneş, Dünya'nın 140 katı büyüklüğündedir ve küçük bir nesnenin büyük başka bir nesne etrafında dönmesi daha mantıklıdır. Bu şekilde Osman b. Abdülmennân, Nicolaus Copernicus'un (ö. 1543) o zamanlar etkili olmaya başlayan görüşlerini dönemin Osmanlı coğrafya dünyasına aktarmaktadır. Bu görüşe

örnek olarak da, kebap pişirmek isteyen bir kimsenin ateşi kebabın etrafında çevirmek yerine kebabı ateşin etrafında çevirmesini göstermektedir. Ancak yine de kendisi, Batlamyus (ö. 168[?]) ve Tycho Brahe (ö. 1601) tarafından ortaya atılan ve yeryüzünün sabit olup diğer gök cisimlerinin Dünya etrafında döndüğü şeklindeki görüşü benimsediğini ifade etmiştir. Yine burada Güneş'in doğudan batıya doğru Dünya'nın etrafında dönmesiyle gece ve gündüzün oluştuğu, böylece birbirini takip eden süreçler neticesinde iklimlerin, ayların ve yılların meydana geldiği anlatılmaktadır.

Bundan sonra Osman b. Abdülmennân hâtimeyi iki meseleye ayırmış; birinci meselede kürenin görünen şeklini belirtmek için kutup, Ekvator, Burçlar Kuşağı, dönence, Kuzey ve Güney Kutup daireleri, gök çemberi, paralel ve meridyen, ufuk dairesi, kutup yüksekliği, boylam uzaklığı, enlem uzunluğu, saat dairesi ve iklim gibi coğrafya terim ve kavramlarını tek tek açıklamış, bu konularda anlattıklarının bir kısmını da ustaca hazırladığı geometrik küre görselleriyle desteklemiştir. Eserin son kısmını teşkil eden ikinci meselede ise yer yüksekliği, ufuk, yer uzaklığı, Güneş'in dereceleri, burçlar, bir bölgenin hangi meridyende bulunduğu, muayyen bir bölgede güneşin doğuş ve batış saati, dünyanın çeşitli yerlerindeki gece ve gündüz uzunluklarının tespiti, Güneş'in hareketi ile yeryüzünde gölge uzunluklarının değişmesi, Güneş ve Ay tutulmalarının keyfiyeti, bir bölgenin dünyanın doğusunda mı yoksa batısında mı olduğunun tespit edilmesi, iki mevki arasındaki mesafenin küre ve harita üzerinde bulunması, mevsimler ve havaların sıcaklığı, küresiz ve haritasız vaziyette yön bulma gibi konular -Hübner'in tarzı dolayısıyla- soru-cevap şeklinde ele alınmıştır.

METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN USUL

Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya adlı eser transkribe edilirken dönemin imlasına sadık kalınmaya çalışılmış; bu cümleden olarak Arapça-Farsça kelimelerin gerekli yerlerindeki vokaller uzatılmış, ع (ayn) harfleri ters (‘) ve ء (hemze) harfleri normal (’) apostrof ile gösterilmiştir. Ancak Osman b. Abdülmennân’ın bu iki harfi kullanarak yazdığı Avrupa yahut Amerika menşeli yer isimlerinde bu kural işletilmemiştir.

Çalışma sırasında eserdeki imlaya mümkün mertebe sadık kalınmakla birlikte kimi yerlerde bu imlanın dışına çıkılmıştır. Örneğin Osman b. Abdülmennân’ın özel yer adlarından bazılarını “Nemçe Deniz”, “Boden Göl”, “Lodos Körfez”, “Vaygaç Boğaz”, “Girid Ada” gibi şekillerde yazdığı görülmektedir. Bu gibi adlar yalın hâlde bulundukları sırada herhangi bir sıkıntı olmasa da özellikle ilgi, bulunma ve ayrılma hâl eklerinin bu isimlere eklenmesi durumunda birtakım karışıklıklar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla bu tarzda yazılmış olan isimler, icap eden mahallerde tarafımızdan “Nemçe Denizi”, “Boden Göli”, “Lodos Körfezi”, “Vaygaç Boğazı”, “Girid Adası” gibi şekillerde imla edilmiştir.

Çalışmamıza konu olan bu eserin okurlar için daha kullanışlı hâle gelmesi amacıyla eserde geçen hemen tüm yer adlarına birer dipnot atanmış, bu dipnotlarda o yer adlarının günümüzdeki karşılıkları ve kullanımları da verilmiştir; Condet (Condé-sur-l’Escaut), Dobrzin (Dobrzyń nad Wisłą), Lübben (Spreewald) gibi. Bir ülke başlığı altında ele alınan memleketlerden biri eğer bugün hâlen o ülkenin sınırları dâhilinde ise bu durum ayrıca belirtilmemiş, ancak günümüzde bir başka ülkenin sınırları dâhilinde kalmakta ise o memleketin bugün bulunduğu ülke de o yerin günümüzdeki adıyla birlikte dipnotlara parantez içerisinde tarafımızdan ilave edilmiştir; Nyland/Nylandia (Uusimaa; Finlandiya), Grodno (Belarus), Reichenberg (Liberec; Çekya) gibi.

Benzer bir uygulama şahıs adları için de tatbik edilmiş olup eserde adı geçen şahısların gerçek kimlikleri ve uzun adları tespit edilerek ölüm tarihleriyle birlikte dipnotlarda gösterilmiştir; Isaacus Vossius (ö. 1689), Adolf Friedrich Strelitz (ö. 1708), Martin Luther (ö. 1546), François de Neufvil-

le de Villeroy (ö. 1730) gibi. Ancak adı geçen şahıs bir kral, dük, voyvoda, hersek veya papa ise onun ölüm tarihi değil tahtta bulunduğu zaman aralığı verilmiştir; I. Albrecht (1298-1308), XII. Innocentius (1691-1700), III. William (1689-1702) gibi. Kimliği herkes tarafından bilinmeyen bazı şahısların unvanlarına da kimi zaman parantez içerisinde işaret edilmiştir; Rodericus/Rodrigo (Vizigot kralı; 710-711), III. August (Lehistan kralı; 1734-1763) gibi.

Aynı şekilde birtakım mühim olayların tarihleri de dipnotlarda parantez içerisinde ve genelde yıl cinsinden olarak belirtilmiştir; Nijmegen Antlaşmaları (1678), Prut Savaşı ve Antlaşması (1710-1711), Moğol-Germen/Leh savaşı (1241) gibi. Bununla birlikte eserde müellif tarafından -pek tabii olarak- hicri şekilleriyle verilen çok sayıda tarih, tarafımızdan da aynen gösterilmiş; ancak çalışmanın hacmini artırmamak ve çalışmayı okurların gözünü yoracak rakamlarla dolu sayfalardan korumak adına bunların miladi karşılıkları ayrıca verilmemiştir.

Çalışmada her ne kadar Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Köprülü Hacı Ahmed Paşa 175 numaralı nüsha esas alınmış ise de, gerekli yerlerde yine müellif hattı olan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi 1448 numarada kayıtlı nüshaya da müracaat edilerek ilk nüshada bulunan cüzi eksiklikler bu nüshadan istifade edilerek tamamlanmıştır. Mesela Köprülü Hacı Ahmed Paşa nüshasında verilmemiş olan bir kısım tarihler Topkapı nüshasına bakılarak ilave edilmiştir. Yine Köprülü Hacı Ahmed Paşa nüshasında eksik bırakılmış olan, ancak metinde mutlaka yer alması gereken bazı başlıklar Topkapı nüshasından ikmal edilmiş, bu şekilde eserin sistematiği korunmaya çalışılmıştır.

METİN

TERCÜME-İ KİTÂB-I COĞRAFYA

XVIII. Yüzyılda Dünya Coğrafyası

[بسم الله الرحمن الرحيم]

الحمد لله الذي كان قبل العالمين موجوداً قديرًا ثم أبدع نظام الوجود فانشأ الأشياء وقدّر فيها تقديرًا وخلق بقدرته سبع سموات عاليات ورتّب فيها الأسباب فجعل فيها الشمس والقمر والنجوم لنعلم عدد السنين والحساب وخلق الارضين بما فيها من البحار والجبال وساير الموجودات لتكون لنا تلك على وحدانيته وكمال قدرته دلائل وآيات بينات فنحمدك اللّهم على ما أوليتنا من الآلآء وأنت لها باعث ونشكرك على ما أعطيتنا من النعماء وأنت لكل شيء وارث.

[2a] ونسئلك أن تصلّى على سيدنا محمّد النبي السراج الذي أريته ملكوت السموات والأرض في ليلة المعراج فصلى مع ذوات الأنفس القدسية والأرواح ثم عرج فيهما الى سدرة المنتهى وشاهد العجائب ورجع قبل الصباح وعلى آله وأصحابه الطيبين الطاهرين والرساخ صلوة دائمة إلى يوم نفخ فيه النفاخ.

أما بعد فلما أمرني من علا شأنه من بين العباد واشتهر اسمه في كثير من المدن والبلاد وهو العالم الفاضل أكمل الغزاة في دهره بين الأشاوذ وبين الوزراء العظام في تدبير أمور الجهاد أنسب المأخذ أسعد فتاح المدائن والأمصار وأفضل حفاظ البلاد والأقطار قطب الأعالي ومدار الاعتزاز وفلك المعاني ومحور الامتياز المنعم المحسن المقبول **[2b]** عند الناس وبحسب النسب في العالمين كالنبراس وكان رئيس العساكر وزبدة الجيش حين فتح على يده قلعة نيش هو أشرف الاكابر وأكرم الأشخاص وذروة أعالي الوزراء والخواص أصعب أمور السلاطين إليه مفوض فبلطف الله والإحسان مأجور ومعوض حقده وحشمه بكرمه مضبوط وغيظه وغضبه بحلمه مربوط أعني به الوزير ابن الوزير ابن الوزير ابن الوزير ابن الوزير ابن الوزير جامع الرياستين أبا الخير الحافظ الحاج أحمد پاشا الشهير بكوپريلي زاده أسعده بسعادة الدارين الوهاب الحافظ وأدام دولته وعمره بالعمر النافع وأفاض عليه من رحمته والغفران الواسع وأنطق مقوله في الجدث بجواب بليغ وأدخله الجنة وجزاه بجزاء سبيغ جنات الفردوس مالها من واصف التي هي منتهى عوارف المعارف بأن أترجم كتابًا مثله لم يسبق في بيان **[3a]** ما بين المغرب والمشرق أعني الرسالة الجغرافية المبينة بما في الجدالة والأفلاك من اللغة النمچية إلى لسان الأتراك فتوجهت إلى انقياد أمره والامتثال لأنه لا يسعني مخالفته وإليها إلا مجال وشرعت في ترجمتها وكتبها وأنا معتصم بحبل التوفيق والهداية وهو يوفق من به يعتصم وهي رسالة يحصل بها زيادة يقين بأن الله هو رب

العالمين وأنه لا قادر ولا خالق إلا هو ولا مدبر للأشياء إلا هو ولكني قد أدخلت فيه ما لم يكن في أصله وذلك لشدة الاحتياج إلى بيانه وإيضاحه ولو وجدتم فيه بعض الألفاظ من المشهور مبدلًا فاعلموا أن ذلك كان في أنواع اللغات متداخلًا لا سهوًا ولا خطئًا لعدم اهتمامي فللّه الحمد على ذلك وبه اعتصامي.[1]

1 Hamd o Allah'a olsun ki âlemlerin yaratılmasından önce var idi ve hakkıyla kudret sahibiydi. Sonra varlığın nizamını yokluktan varlığa çıkardı. Eşyayı inşa etti, her şeye bir ölçü tayin etti ve her şeyi takdir etti. Kudretiyle yüce yedi semayı yarattı ve yedi gökte sebepleri tertip etti. Sonra gökte senelerin sayısını ve hesabı bilelim diye Güneş'i, Ay'ı, yıldızları yarattı ve yerleri, yerlerdeki denizleri ve dağları ve diğer mevcudatı yarattı (Yûnus, 10/5). Bunları; O'nun birliğine ve kudretinin kemaline deliller ve apaçık işaretler (âyetler) olması için bizler için var etti. Allah'ım, bizi velisi kıldığın nimetlerinden dolayı sana hamd ediyoruz! Sen her şeyin yoktan var edenisin Allah'ım, senin bize verdiğin nimetlerden dolayı sana şükrediyoruz! Sen her şeyin vârisisin.

Allah'ım, yine senden aydınlatıcı kandil olan Peygamber Efendimiz Muhammed'e salât etmeni niyaz ederiz. O Nebi ki göklerin ve yerin melekûtunu Mi'râc gecesinde ona göstermiştin. Ve ardından o da kudsi nefislerin ve ruhların sahipleriyle namaza durmuştu. Sonra orada Sidretü'l-Müntehâ'ya çıktı ve yükseldi. Acayip ve garip şeylere şahit oldu ve sabah olmadan önce döndü. Ayrıca onun tertemiz arınmış ve ilimde derinleşmiş Âl'ine ve Ashâb'ına da salât etmeni niyaz ederiz. Sûr'a üflendiği güne kadar salâtın daim olsun.

Bundan sonra; kullar arasında şanı yüce olan ve ismi çoğu şehir ve ülkelerde şöhret bulmuş, âlim ve fâzıl, zamanında halk arasında gazilerin en kâmili ve cihad işlerini yönetmekte büyük vezirler arasında en uygun dayanak, şehirlerin ve ülkelerin fatihlerinin en mesudu, en bahtiyarı, memleketlerin ve bucakları koruyanların en faziletlisi, yücelerin kutbu ve kendisiyle izzet bulunulan medâr ve manaların feleği ve imtiyazın mihveri ve nimet sahibi, iyilik yapan, insanlar arasında makbul, nesep bakımından âlemler arasında aydınlatıcı bir kandil olan, kendi eliyle Niş Kalesi fethedildiği zaman askerlerin reisi ve ordunun özü mevkiinde bulunan, büyüklerin en şereflisi ve şahısların en kerimi, yüce vezirlerin ve havasların zirvesi, sultanların en zor işlerinin kendisine bırakıldığı, Allah'ın lüftu ve ihsanıyla mükâfatlandırılan, yaptıklarının karşılığı kendisine verilen, kini ve öfkesi keremiyle zapt edilip kontrol altına alınan, öfkesi ve gazabı hilmine (öfkesini yenebilme özelliğine) bağlı olan; bu ifadelerle iki reisliği kendinde birleştiren, hayrın babası, Köprülüzâde namıyla meşhur olan vezir oğlu vezir oğlu vezir oğlu vezir oğlu vezir Hâfız Hacı Ahmed Paşa'yı kast etmekteyim; Vehhâb ve Hâfız olan Allah, iki dünyanın saadetiyle onu mutlu ve mesut kılsın, onun büyük rütbesini (devletini) daim kılsın ve onu faydalı bir ömürle ödüllendirsin, onun üzerine rahmetini ve geniş mağfiretini akıtsın, mezarda onu beliğ cevaplarla konuştursun, bol mükâfatıyla onu Firdevs cennetleriyle mükâfatlandırsın ki o Firdevs cennetlerini vasf edebilecek kimse bulunamaz ve o Firdevs cennetleri ki hediye edilen marifetlerin son noktasıdır; işte o vezir bana doğu ile batı arasındaki şeyleri açıklamada benzeri önceden yazılmamış olan bir risaleyi -ki bununla yeryüzündeki ve feleklerde (gökyüzünde/göklerde) olanları açıklayan *Coğrafya Risalesi*'ni kast etmekteyim- Nemçe (Alman) dilinden Türk diline çevirmemi istediği zaman, onun emrine uyup yerine getirmeye yöneldim. Çünkü ona muhalefet etmem mümkün değildir ve ona muhalefete gücüm de yetmez. (Allah'ın), kendisine tutunanı muvaffakiyete götürecek olan tevfik ve hidayet ipine tutunarak o risaleyi tercüme etmeye ve yazmaya giriştim. Bu öyle bir risaledir ki; bu risale sayesinde Allah'ın âlemlerin Rabbi olduğuna, O'ndan başka Kādir ve yaratıcı olmadığına, O'ndan başka eşyayı idare eden bulunmadığına yakîn (kesin bilgi) artar. Ancak ben bu kitabın aslında olmayan bazı şeyleri de kitaba ekledim. Bunu, kitabın izahına ve açıklamasına olan şiddetli ihtiyaçtan dolayı yaptım. Eğer kitapta bazı meşhur kelimelerin (elfazın, isimlerin) değiştirilmiş olduğunu görecek olursanız, bilin ki bu durum bir hatadan veya önem vermememden kaynaklanmamaktadır. Bunun sebebi; lügatlerin, çeşitlerinde birbirleriyle iç içe girmiş hâlde bulunmalarıdır. Bundan (tercümeyi ikmal ettiğimden) dolayı, Allah'a hamd olsun! Dayanağım (güvencem) ancak O'dur.

[3b]

Risâle-i Coğrâfiyye'nin Tercümesi Budur

Ye'oğrâfiya,[1] Latin dili üzre Dünyâ cirmini ve üstinde olanı beyân etmeğe dirler. Bu dahi iki vech üzredir; biri akl ile ya'nî ilm-i hendese ve gayrıyla ve biri nakl ile ya'nî rivâyât ve hikâyât iledir. Pes ey tâlib ü râgıb; bilgil ki bir evin sâhibi veyâ sâkini kendü olduğı beytin keyfiyyet ü ahvâlini bilmekden gaflet etdüğinden ötüri ma'yûb olduğı gibi, ulu kudret sâhibi olan Allâh Te'âlâ'nın halk etdüği dâr-ı dünyâda sâkin olan kimesne ednâ nazar ile nazar etmeyüp Dünyâ'nın masnû'ât-ı acîbeyi bilmekden gaflet eden dahi ma'yûb olmağa lâyık olur.

İmdi bu Dünyâ'yı ve üstinde olanı âsân **[4a]** vech ile bilmek içün bu risâleyi bir mukaddime ve altı bâb ve bir hâtime üzre müştemil kıldım.

1 Geographica (Coğrafya)

MUKADDİME

Bu mukaddime iki mes'ele üzredir.

Evvelki Mes'ele

Dünyâ cirminin ahvâlini beyân eder

Ma'lûm ola ki bu Dünyâ karbuz gibi müdevverdir. Şöyle kim, Allâh Te'âlâ'nın kudretiyle bir tarafda olanların ayakları ol bir tarafda olanların ayaklarına mukābelesinde olur. Ve bütün Dünyâ'nın etrâfında on bin sekiz yüz sâ'atdir. Ya'nî bir kimesne bir yerden yürüse, meselâ maşrıkdan mağribe yâhûd lodos tarafından yılduz tarafına Dünyâ küresinden yürüse, tâ evvelki mekânına gelince dek on bin sekiz yüz sâ'at yürümüş olur. Ve dahi Dünyâ küreyi ve ana müte'allik olanı beyân etmekde çok nesneye muhtâcdır. Hemân mübtedînin fehmine âsân olsun deyü bu makāmda ancak dört şey beyân edüp bâkīsin **[4b]** inşâ'allâhu Te'âlâ hâtimede beyân ederüz. Şol dört şey'in evvelkisi göğün taksîmidir, ikincisi Dünyâ'nın taksîmidir, üçüncisi atlas haritaların vaz'ıdır, dördüncisi yüzün teveccühidir.

Ammâ göğün taksîmi budur ki; bir hücrenin dört tarafı olduğı gibi gökde dahi dört taraf tasavvur olunmak gerekdir. Ya'nî birisi gün doğduğı yer ki ana şark, Latince oriyens[1] dirler. Ve biri gün batduğı yer ki ana garb, Latince oksidens[2] dirler. Ve biri gün zevâlde olduğı yer ki ana lodos tarafı, Latince meridiyes[3] dirler. Ve biri lodosun karşusında şark ile garbın mâ-beyninde olan yer ki ana yılduz tarafı, Latince sebtentriyo[4] dirler. Ve bunlara göre dahi dört baş rüzgârlar taksîm olunurlar. Ya'nî gündoğusından esen yele evrus[5] dirler. Ve günbatısından esen yele zefirus[6] **[5a]** dirler. Ve lodos tarafından esen yele lodos dirler. Ve dahi yılduz tarafından esen yele boreyas[7] dirler.

---

1 oriens
2 occidens
3 meridies
4 septentrio
5 eurus
6 zephyrus
7 boreas

Ammâ Dünyâ'nın taksîmi üç vech üzre olup; biri taksîm-i aklî ve biri taksîm-i hılkī ve biri taksîm-i mülûkidir. Ammâ taksîm-i aklî oldur ki; bu fende olan âlimler ve hâzıklar akıllarında cümle Dünyâ'nın etrâfında dürlü dürlü dâ'ireler ve hatlar çekmişlerdir ki anların ba'zısın bunda beyân edüp bâkīsin kürenin bahsinde tamâmen tafsîl ederüz. Ve dahi akıllarında didüğümüzden murâdımız budur ki, ol dâ'ireleri ve hatları âlimler ancak akl ile tasavvur etmişler. Zîrâ yeryüzinde anın gibi hatlar ve dâ'ireler mevcûde değildir. Velâkin tekellüf olmayup fehme âsân olmağ-içün bütün Dünyâ cirminin resminde anları dahi çekmişler. İmdi cümle Dünyâ cirminin etrâfında yukarudan aşağa eğri hatlar çekilüp **[5b]** cümlesi gerek yukaruda ve gerek aşağıda bir noktada cem' olurlar. Cem' olduğı noktaların biri yılduz tarafındadır ki resmde yukaru tarafıdır; ana Kutb-ı Şimâlî, Latince Polus Arktikus[1] dirler. Ve biri lodos tarafındadır ki resmde aşağı tarafıdır; ana Kutb-ı Cenûbî, Latince Polus Antarktikus[2] dirler. Ve dahi Dünyâ'nın ortasından bir doğru hat gider; âlimler ana Hatt-ı İstivâ', Latince Ekvator didiler. Bu bir hatdır ki Güneş ana geldikde bütün dünyâda gün ve gice berâber olur. Bu hatda min-evvelihî ilâ-âhirihî kimi beyâz ve kimi siyâh ufacık araluklar vardır. Anlar derecelere işâretdir, her biri yeryüzinde otuz sâ'at mikdârıdır. Ve anların adedi cümle Dünyâ'nın etrâfında üç yüz altmışdır. Bu üç yüz altmış dereceyi otuz ile darb olundukda on bin sekiz yüz eder. **[6a]** İmdi bundan ma'lûm oldı ki, bütün Dünyâ'nın etrâfında on bin sekiz yüz sâ'at imiş; nitekim yukaruda zikr etdik. Ve dahi ol derecelerin her birisi altmış dakīkaya taksîm olunur. Ve her dakīka yarım sâ'at eder. Bu dakīkalar dahi mufassal olan cüz'î haritalarda ya'nî resm kâğıdlarda terkīm olunmuşlar. İmdi gāfil bulunup anları dereceler ile mübâdele etmeyeler.

Ammâ taksîm-i hılkī oldur ki; vaktâki Allâhu Zü'l-Celâl ve Kādir-i Zü'l-Kemâl emr etdi ki göklerin altında sular mu'ayyen yerlerde cem' olalar; tâ ki yeryüzinin ba'zısı zâhir ola. Bu zamâna gelince taksîm-i hılkī evvelâ iki dürlü oldı; biri karalardır ve biri sulardır. Ve bu ikisi cümle Dünyâ'nın etrâfında vech-i acîb ile muhtelitdir. Ve karada olan vilâyetler dahi öte berü dağılmış **[6b]** yatarlar. Ve egerçi bu yakın zamânede gemiciler gāyet yükseğe varup ba'îd olan vilâyetlerden sahîh haber virdilerse de yine ba'zısı şiddet-i berdden

1 Polus Arcticus
2 Polus Antarcticus

ve ba'zısı yavuz ahâlîden ötüri hîçbir kimesne anlara sefer etmeyüp mechûle kalmışlar. İmdi bundan ma'lûm oldı ki, karada olan arz dahi iki kısm imiş; biri Arz-ı Ma'lûme, biri Arz-ı Mechûle. Ammâ Arz-ı Ma'lûme dahi dörde taksîm olundı: Biri yılduz tarafındadır ki ana Rûm İli,[1] Latince Eropa[2] dinilür. Ve birisi gündoğusı tarafındadır ki ana arz-ı şarkıyye yâhûd maşrık, Latince Aziya[3] dirler. Ve birisi günbatısı tarafındadır ki ana arz-ı garbiyye yâhûd mağrib, Latince Afrika dirler. Ve birisi dahi Yeni Dünyâ'dır ki ol dahi günbatısı tarafındadır, Latince Amerika dirler. **[7a]** Ammâ Arz-ı Mechûle, ol dahi iki kısmdır: Biri Kutb-ı Şimâlî etrâfında olan Arz-ı Mechûle'dir, Latince Terra İnkognita Sebtentriyonalis[4] dirler. Ve biri dahi Kutb-ı Cenûbî etrâfında olan Arz-ı Mechûle'dir, Latince Terra İnkognita Austeralis[5] dirler. Bu ikisine bir kimesne vâsıl olmayup mechûle kaldıkları, şiddet-i berd sebebiyledir. Ve gerek Arz-ı Ma'lûme'nin dört kısmını ve Arz-ı Mechûle'nin iki kısmını inşâ'allâhu Te'âlâ kendü bâblarında tafsîl üzre beyân ederüz.

Ammâ ol cem' olan büyük sular kaçdır eger su'âl olunursa; ma'lûm ola ki bütün dünyânın etrâfında akan ve yer altında ba'zı boğazlardan yine cem' olan sular cümlesi bahr-i muhît yâhûd dış deniz tesmiye olunur, Latince oçeyanus[6] dirler. Ve ol vakt ki Yeni Dünyâ'dan haber olmayup henûz mechûle idi, **[7b]** bu bahr-i muhîti dört baş rüzgâra göre taksîm ederlerdi. Şöyle ki; gündoğusı tarafında olan dış denize Bahr-i Muhît-i Şarkī, Latince Oçeyanus Oriyentalis[7] yâhûd Oçeyanus İndikus[8] ya'nî Hind Dış Denizi dirler. Zîrâ Hind anın karşusındadır. Ve dahi günbatısı tarafında olan dış denize Bahr-i Muhît-i Garbî, Latince Oçeyanus Oksidentalis[9] yâhûd Oçeyanus Atlantikus[10] ya'nî Atlas Dış Denizi dirler. Zîrâ Afrika'da olan Atlas Dağları'nın karşusındadır. Ve dahi lodos tarafında olan dış denize

1 Burada doğrudan doğruya Avrupa kıtası kastedildiğinden, bu tabirin Osmanlı'nın Avrupa'daki toprakları için kullanılan "Rumili/Rumeli" ile karışmaması adına "Rûm İli" şeklinde imla edilmiştir.
2 Europa (Avrupa)
3 Asia (Asya)
4 Terra Incognita Septentrionalis
5 Terra Incognita Australis
6 oceanus (okyanus)
7 Oceanus Orientalis
8 Oceanus Indicus (Hint Okyanusu)
9 Oceanus Occidentalis
10 Oceanus Atlanticus (Atlantik, Atlas Okyanusu)

Bahr-i Muhît-i Cenûbî, Latince Oçeyanus Meridiyonalis[1] yâhûd Oçeyanus Atiyopikus[2] ya'nî Siyâhlar Dış Denizi dirler. Zîrâ siyâhların karşusındadır. Ve dahi yılduz tarafında olan dış denize Bahr-i Muhît-i Şimâlî, Latince Oçeyanus **[8a]** Sebtentriyonalis[3] yâhûd Oçeyanus Galasiyalis[4] ya'nî Buzlu Dış Deniz dirler. Zîrâ şiddet-i berdden ekserîsi donmuşdur. Ammâ Yeni Dünyâ bulunup ma'lûme oldukdan sonra ziyâde sular zâhir olduğından ötüri mezkûr olan dört denizden mâ-adâ dahi iki büyük deniz zabt olunmak gerek: Biri Yeni Dünyâ'nın sağ tarafında ki ana Bahr-i Şimâlî, Latince Mare Sebtentriyonalis[5] yâhûd İspanya dili üzre Mar del Nord[6] dirler. Ve biri Yeni Dünyâ'nın sol tarafında ki ana Bahr-i Sâkin, Latince Mare Paçifikum[7] yâhûd İspanya dili üzre Mar del Çur[8] dirler. Ve bu dahi ma'lûm ola ki bunlardan mâ-adâ dahi çok denizler vardır; velâkin anlar dünyânın pek taşrasında bulunmayup içerüde bulunduğından ötüri ya kendü hey'etine göre veyâ ana yakın memlekete göre tesmiye **[8b]** olunur. Meselâ; Karadeniz ve Akdeniz ve Arabistân Denizi gibi. Anların her birisini inşâ'allâhu Te'âlâ kendüleri müştemil olan bâblarda beyân ederüz.

Ammâ taksîm-i mülûkî budur ki; bütün dünyâ hîçbir zamân ferd-i vâhidden zabt olunamamışdır. Belki ba'zısını pâdişâhlar ve ba'zısını krallar ve ba'zısını gayrılar zabt etdikleri ecilden hâlâ yeryüzinde dürlü dürlü pâdişâhlık ve krallık gibi memleketler vardır. Ve zabt etdikleri memleketlerin hudûdı haritada ya'nî resm-i kâğıdda ufacık noktalar ile terkīm olunmuşdur. Ve ziyâde îzâh içün sonradan yine elvân-ı muhtelife ile boyanmışdır. Velâkin şol haritada ki bütün Dünyâ anlara nakş olunmuşdur; gāyet mücmel olduğından ötüri bu hudûdlar bulunmaz, hemân mufassal olan haritalara mahsûsdur. Taksîm bunda **[9a]** tamâm oldı.

Ammâ atlas haritaların vaz'ı oldur ki; dâ'imâ şöyle vaz' olunmak gerekdir ki haritanın dört yanı gökdeki taksîm olunan dört yanı ile muvâfık ola.

---

1 Oceanus Meridionalis (Güney Okyanusu)
2 Oceanus Aethiopicus
3 Oceanus Septentrionalis (Kuzey Okyanusu)
4 Oceanus Glacialis (Kuzey Buz Okyanusu/Denizi)
5 Mare Septentrionalis
6 Mar del Norte (Kuzey Denizi)
7 Mare Pacificum (Büyük Okyanus veya Pasifik Okyanusu)
8 Mare del Zur

Ya‘nî haritada yazılan gündoğusı gökdeki gündoğusıyla muvâfık ola, sâ’ir taraflar dahi buna kıyâs oluna. Ve eger haritada bu elfâzlar yazılmadıysalar, hîç olmazsa mıknâtîs iğne anda nakş olunmuşdur ki dâ’imâ anın ucı yılduz tarafındadır. İmdi böyle oldukda bu vaz‘ evvelkiden esheldir. Zîrâ hemân ol iğnenin ucını yılduz tarafına çevirmekle harita tamâm vaz‘ olunmuş olur.

Ammâ yüzün teveccühi budur ki; eger bakacak haritası münfasıla olup mücellede değil ise ekserin âdeti budur ki pencere karşusında dîvâra ta‘lîk ederler, şöyle ki **[9b]** yılduz tarafı yukaruya gele. Ancılayın müstemi‘îni çok olup yeri dar veyâ haritaları az olan kimesne ol dahi öyle ta‘lîk eder. Velâkin bu vaz‘ fehme sakīl olup ba‘zı vilâyetlerin semtlerinden tahvîl olunmak korkusından ötüri anı terk edüp, hemân harita-yı mücellede olsun münfasıla olsun bâlâda mezkûr olan vech üzre yere veyâ gayrı şey üzerine bast ede ve şöyle otura ki yılduz tarafı yüzine mukābil gele. Ol takdîrde yüzi dahi göğün yılduz tarafına, arkası lodos tarafına, sağı maşrıka ve solı mağribe doğru olur.

İkinci Mes’ele

Bu mes’elede ekseriyyâ haritada Latince yazılan ve bilmesi lâzım olan ıstılâhât-ı ye’oğrâfiyyeyi beyân eder ki bunlardır

Oçeyanus şol büyük denizdir ki sâ’ir denizleri ihâta etmişdir, **[10a]** ana bahr-i muhît veyâ dış deniz dirler. Mare, dış denizden içerüye girmiş ve karaya yakın bir büyük parçadır ki ana ale’l-ıtlâk bahr veyâ deniz dirler. Ve gâh bunların birisi âharın yerinde isti‘mâl olunur, ya‘nî mare diyecek mahalde oçeyanus yâhûd aks üzre dirler. Sinüs veyâ golfo şol denizdir ki eğrüce bir vilâletin içerüsine girmiş, ana körfez dirler. Ve eger ol giren deniz pek büyük ise ana deniz dirler ve eger gāyet küçük ise portus ya‘nî liman dirler. Avripus,[1] deniz dönüp ana yakın gelen nesneyi kendüne çeküp batan yerdir ki ana cirdâb[2] dirler. Feratum,[3] denizin dar olması veyâ ensiz yolı veyâ deniz akıntısıdır ki ana boğaz dirler. Lakus,[4] bir vilâyetin ortasında bir büyük durur sudur ki ana göl dirler ve eger gāyet büyük ise ana dahi deniz dirler. Palus, **[10b]** bir bataklu denize dirler. Fuluviyus,[5] akan

1 auripus
2 girdap
3 fretum
4 lacus
5 fluvius

suya ya'nî nehre ve dereye dirler. İnzula,[1] cümlesi suyla ihâta olunmuş bir parça yerdir ki ana ada dirler ve bunun gibi yerler dünyâda nice bin vardır. Peninzula,[2] cümlesi suyla ihâta olunmayup ekserîsi ihâta olunan yerdir ki ana nısf ada dirler. İstmus,[3] iki deniz arasında bir ensiz yere dirler; Yeni Dünyâ'nın ortasında olduğı gibi. Terrafirma şol yerdir ki, ne ada ola ve nısf ada ola ve ne iki deniz arasında ensiz yer ola ki ana arz-ı muttasıla dirler. Arhiplagus,[4] çok adalar cem' olduğı yerdir ki ana mecma'u'l-cezâ'ir veyâ adalar karaldı dirler. Meşhûr olan Akdeniz'de ve Hind'in etrâfında olanlardır. Sirtes, her bir havflı yerdir ki gemi anda sarsıla veyâhûd dura; gerek kum olsun ve gerek kaya olsun. **[11a]** Bu yerleri ancak gemiciler bilürler. Astavariyum,[5] deniz görüldi ve çağladıya dirler. Litus,[6] deniz kenârıdır ki gemiler ana yaklaşabile. Ve eger anlardan birkaç iseler ol zamân litora[7] dirler, ya'nî deniz yalısı dimekdir. Ve eger deniz kenârı olmayup hemân nehir ve dere kenârı ise ripa dirler. Ostiyum,[8] her bir nehrin ve derenin kavuşduğı yere dirler; gerek deniz ile ve gerek bir âhar nehir ile olsun ana medhal-i nehr veyâ mecma'-ı nehr dirler. Portus, denizden gemiler girüp furtunadan selâmetde oldukları yerdir ki ana liman dirler. Ekseriyyâ iskelelerde olur. Ve iskelenin şöhreti limanın eyü ve metîn olmasıyla olur. Ve bu limanların ekserîsi amelîdir. Kaput,[9] bir vilâyetden pek uzak deniz içine giren sivri doruklı burundur ki uzakdan görinür; gemiciler anı kapo[10] tesmiye ederler. Cümleden meşhûr olan **[11b]** Afrika'da Kapo de Bona İspi'dir,[11] ya'nî Eyü Ümîd Burnı dimekdir. Zîrâ Françe ve İspanya ve İngiliz ve gayrıların gemileri oraya gelüp geçdiklerinde "Yarı yolı geçdik, tiz Hind'e yâhûd tiz vatanumuza vâsıl oluruz." deyü ümîd ederler.

Mukaddime bunda tamâm oldı. Bundan sonra bâblara şürû' olunur.

---

1 insula
2 peninsula (yarımada)
3 isthmus (kıstak, berzah)
4 archipelago (adalar)
5 aestuarium
6 littus
7 littora
8 ostium
9 caput
10 cabo
11 Cabo da Boa Spei/Caput Bonae Spei

EVVELKİ BÂB

Bütün Dünyâ cirminin haritasında zabt olunacak nesneleri beyân eder

Yukaruda zikr olundı ki Dünyâ müdevver karbuza benzer. Ve üstinde olan dâ'ire ve hatt ve memleketler ve suların ba'zısı dahi zikr olundukdan ötüri bu makāmda terk olundı. Velâkin bu dahi ma'lûm ola ki ye'oğrâfîler Dünyâ cirmini kâğıda nakş etmeği murâd etdiklerinde müdevver olduğından ötüri cümleyi izhâr etmekden âciz kalmışlar idi. Pes imdi gayrı çâre bulmayup hemân karbuzı **[12a]** ortadan kesüp ol iki parçaları biri biri yanında konulduğı gibi Dünyâ küreyi dahi gûyâ ortadan kesüp ol iki parçaları başka başka kâğıda nakş etmişler, nitekim haritada ya'nî resm-i kâğıdda görinür. Sağındaki olan dâ'irede Eropa ve Aziya ve Afrika'dır, solındaki olan dâ'irede cümlesi Amerika ya'nî Yeni Dünyâ'dır. Ve bu küre haritasında boyanmış veyâ boya ile ihâta olunmuş veyâ siyâh olan yerler karalardır, beyâz olan denizlerdir ve boyanmış içinde olan eğri siyâh çiziler büyük nehirlere işâretdir; gaflet olunmaya.

İKİNCİ BÂB

Eropa haritasında olan memleketleri beyân eder

Eropa, cümlesi Rûm İli dimekdir. Ekserîsi suyla ihâta olunmuşdur fakat bir taraf Aziya'ya muttasıldır. Ve Eropa'nın cümlesi memleketlerine dikkat ile nazar olundukda bir oturur **[12b]** kıza benzer ki takıyyesi Portukal,[1] yüzi İspanya, göğsi Françe, sol kolı İngiliz, İskoçya, İzlanda, sağ kolı İtalya, sağ koltuğı altında Helveçiya,[2] sol koltuğı altında Felemenk, karnı Nemçe, Leh ve Macar, dizleri Danemark, Norvegiya[3] ve İsveçiya, kaftanı ayaklara değin Moskov, girüsi Eropa'da Âl-i Osmân Pâdişâhı'n memleket ve Urûm ya'nî Grek vilâyetidir. Ve dahi Eropa'nın etrâfında olan adalar yakın olan memleketlerden add olunur.

Hikâyet: İsakus Vosiyus,[4] tevârîhinde Eropa'da ne kadar insân vardır deyü sayup dimiş ki: "Portukal ile İspanya'da yigirmi kerre yüz bin, Françe'de elli kerre yüz bin, İtalya'da yigirmi kerre yüz bin; İngiliz, İskoçya ve İrlanda'da yigirmi kerre yüz bin, Felemenk'de yigirmi kerre yüz bin, Nemçe ve Macar'da elli kerre yüz bin, **[13a]** Danemark'da dört yüz bin, İsveç ve Norvegiya'da altı yüz bin, Leh'de on beş kerre yüz bin, Eropa'da Âl-i Osmân Pâdişâhı'n memleketinde ma'a-Küçük Tatarlık elli beş kerre yüz bin, Moskov'da otuz kerre yüz bin. Bu cümle iki yüz yigirmi dokuz kerre yüz bin eder. Andan sonra yine Afrika ve Amerika'da bin kerre yüz bin ve Aziya'da üç bin kerre yüz bin vardır. Böyle oldukda bütün dünyâda dört bin iki yüz yigirmi dokuz kerre yüz bin insân sâkindir. Ve'l-hâsıl, yeryüzindeki insân beş bin kerre yüz bine bâliğ olmaz. Ve eger bu cümlesi ayak üzre sıkışup bir yerde cem' olunsa tûlen ve arzan iki sâ'atlik yerde sığarlardı." didi. *İntehâ.*

Ve Eropa etrâfında olan denizler dahi çokdur. Ziyâde meşhûr olan bunlardır: Mare Mediteraneyum,[5] ya'nî vilâyetlerin ortasına **[13b]** girmiş deniz dimekdir ki ana Akdeniz dirler. Zîrâ Eropa, Aziya ve Afrika arası-

1 Portekiz
2 Helvetia/Helvetica (İsviçre)
3 Norwegia (Norveç)
4 Isaacus Vossius (ö. 1689)
5 Mare Mediterraneum (Akdeniz)

na girmişdir. Mare Atlantikum,[1] ya'nî Atlas Dağları'nın karşusında olan deniz dimekdir ki tâ Portukal'ın ve Françe'nin karşusına gelmiş. Ba'zılar Mare Portukalikum ya'nî Portukal Denizi dirler. Oçeyanus Deyukaledoniyus,[2] ya'nî İskoçya karşusında olan dış denizidir ki İskoçya'nın yukaru tarafındadır. Zîrâ İskoçya mukaddemâ Deyukaledoniya tesmiye olunur idi. Mare Germanikum,[3] ya'nî Nemçe Denizi dimekdir ki İngiliz ve Nemçe ve Danemark arasındadır. Mare Baltikum,[4] ya'nî Balt Denizi dimekdir ki İsveç ve Danemark ve Nemçe arasındadır. Mare Galaçiyale,[5] ya'nî Buzlu Denizi dimekdir ki İsveç'in yukaru tarafındadır. Ziyâde soğuk olduğından ekseriyyâ yaz ve kış donmuş **[14a]** yatar. Mare Album, ya'nî Ak Denizi dimekdir ki Buzlu Deniz'den Moskov memleketine girmiş bir kuyrukdur. Mare Nigrum, ya'nî Karadenizi dimekdir ki Küçük Tatarlık ile Anadolı arasındadır. Ve dahi Eropa'nın tûli ki Portukal'dan Moskov'un yukarıki tarafına dek tahmînen bin sekiz yüz sâ'at mikdârıdır ve arzı ki İsveç'den Mora'ya dek tahmînen bin yüz sâ'at mikdârıdır.

Fasl
Bu faslda Portukal memleketini beyân eder

Eger Portukal içün başkaca harita bulunmaz ise İspanya haritasıyla iktifâ olunur. Zîrâ ikisi bile anda mevcûdlardır. Ba'zılar Portukal'ı İspanya'dan add ederler, lâkin başkaca memleketdir. Zîrâ anın mahsûs kralı vardır. Ve Portukal, Eropa'nın gāyet kenârında vâki' olduğından ötüri mütekaddimîn anı "dünyâ nihâyeti" tesmiye ederlerdi. Sol **[14b]** tarafından ve lodos tarafından dış deniz-ile ihâta olunmuşdur. Sağ tarafından ve yılduz tarafından İspanya'ya muttasıldır. Eropa'da olan memâlike göre küçükdür. Tûli ki lodos tarafından tâ yukaruya dek yüz altmış sâ'atden azacık ziyâde ola, arzı yüz sâ'ate karîb ola. Ve dahi beş büyük nehirleri vardır. Biri Tayo'dur,[6] ortadan dış denize akar. Ve biri Doro'dur,[7] ol dahi yukarıda dış de-

1 Mare Atlanticum (Atlantik Denizi)
2 Oceanus Deucaledonius
3 Mare Germanicum
4 Mare Balticum (Baltık Denizi)
5 Mare Glacial/Glaciale
6 Tejo/Tajo Nehri
7 Douro Nehri

nize akar. Ve biri Gavadiyana'dır,[1] ol dahi tâ aşağıda dış denize akar. Ve biri Mondego'dur, Tayo ile Doro arasında akar. Ve biri Minho'dur, tâ yukarıda İspanya hudûdından akar.

Ve Portukal memleketi iki krallıkdır: Biri Nefs-i Portukal ki yukaru tarafıdır ve biri Algarbiya[2] ki aşağı tarafıdır. Ammâ Nefs-i Portukal'ın içinde beş eyâleti vardır: Biri Estramadura, biri Tiranz-Tagana,[3] biri Beyra,[4] biri **[15a]** İnteramnenzis[5] ve biri Tiranzmontana'dır.[6] Ve bu eyâletlerin dahi ba'zı şehirlerini ve kal'alarını beyân edelüm.

Ammâ Estramadura eyâletinde olan şehirler bunlardır: Lisabon,[7] Portukal kralın tahtıdır. Ve Eropa'da olan büyük şehirlerin birisi dahi budur. Nehr-i Tayo anın altından akar ve denize yakındır. Ve ticâreti çok olduğından gāyet zengin şehirdir ve iskeledir. Ve dahi iki iç hisâr arasında bir büyük limanı vardır. Ve şehirde cümle fenler okunur ve büyük vladikaları[8] vardır. Setubal, Lisabon'dan aşağı deniz kenârında bir iskeledir. Her senede gemiler ile andan ol kadar tuz gider ki tahrîri mümkin değildir. Santarayn,[9] Lisabon'dan yukarıya Tayo Nehri'nin yanında bir orta şehirdir. Leyra,[10] dahi yukaruya bir büyük şehirdir, anda olan vladika Lisabon'un büyük vladikasına tâbi'dir. Aliyubarota[11] bir kasabadır, **[15b]** velâkin İspanya ile Portukal arasında anda vâki' olan kıtâl sebebiyle meşhûre oldı. Almerin,[12] Tayo Nehri'nin yanında bir müferrih yerdir ki kral ekseriyyâ oraya teferrüce gider.

Ammâ Tiranz-Tagana eyâletinde olan şehirler bunlardır: Evora, Lisabon'dan sonra şehirlerin büyüğidür. Büyük vladikası vardır. Elvas, Gavadiyana Nehri'ne yakın [ve] İspanya'nın karşusında bir metîn serhad kal'asıdır, iki sâ'atlik yer tutar. Bir eski Rûmî su terâzû anda vardır. Anda olan

1 Guadiana Nehri
2 Algarbia/Algarve
3 Trans-Tagana
4 Beira
5 Interamnensis
6 Transmontana
7 Lizbon
8 vladica
9 Santarein (Santarem)
10 Leiria
11 Aliubarotta
12 Almeirim

vladika Lisabon'un büyük vladikanın tasarrufındadır. Olivença,[1] ol dahi Elvas'a yakın bir serhad kal'asıdır. Portalegre, ol dahi İspanya hudûdında bir serhad kal'asıdır ve anda bir vladika vardır. Beya[2] bir büyük şehirdir ve etrâfı metîn kal'adır. Orikuve[3] Beya'nın altında bir eski hisârdır. Mukaddemâ anda Arablar ile bir azîm cenk vâki' olmuşdur. Vilaviçiyoza[4] **[16a]** Elvas'a yakın, kralın teferrüc sarâyı ve hisârıdır.

Ammâ Beyra eyâletindeki şehirler bunlardır: Koymbera,[5] Mondego Nehri'nin yanında bir büyük yerdir, meşhûr işkolası[6] vardır ki cümle fen anda okunur. Ve anın vladikası Lisabon vladikanın tasarrufındadır. Vizeyu[7] ve Lamego[8] ve Guvarda[9] şehirlerdir ve her birinin birer vladikası vardır. Salvaterra bir serhad kal'ası ve şehridir. Kastel Beranko[10] İspanya'nın karşusında bir şehirdir.

Ammâ İnteramnenzis eyâletinde olan şehirler bunlardır: Beraga[11] büyük şehirdir ve cümle memleketin büyük vladikaları andadır. Porto, nehr-i Doro['nun] denize akduğı yerde bir meşhûr liman ve iskeledir. Ve bütün memleket buna göre tesmiye olunmuşdur. Guymaranes,[12] Beraga'ya yakın bir herseklikdir.

Ammâ Tiranzmontana eyâletinde olan şehirler bunlardır: Miranda[13] nehr-i Doro yanında bir büyük **[16b]** şehir ve serhad kal'asıdır. Anda olan vladikası Beraga'nın büyük vladikanın tahtındadır. Bu şehri mukaddemâ Françe feth edüp sonra yine Portukal anı geri almışdır. Baragança[14] İspanya hudûdında bir şehirdir ki hâlâ Portukal kralın silsileleri oradan kopmuşdur. Vila Reyal[15] herseklük nâmında bir şehirdir.

1 Olivenza
2 Beja
3 Ourique
4 Villaviciosa
5 Coimbra
6 school (okul)
7 Viseu
8 Lamego
9 Guarda
10 Castelo Branco
11 Braga
12 Guimaraes
13 Miranda do Douro
14 Braganza/Bragança
15 Villa Real

Ammâ Algarbiya kralının başkaca eyâleti bu kadar küçük oldukdan ötüri hemân kendüsi bir eyâlet gibidir. İçinde olan şehirler bunlardır: Tavira başşehirdir, bir iç hisârı ve bir limanı vardır. Silves mukaddemâ başşehri idi, şimdi küçükdür. Faros,[1] bir eyü limanı vardır. Anda olan vladika Evora'nın büyük vladikaya tâbi'dir. Kapo di Sant Viçente[2] Eropa'nın nihâyetinde denize girmiş bir burundur. Ve bu taraflarda çok ılıcaları vardır ki cümle Portukal **[17a]** ahâlîsinden ziyâret olunurlar.

Ve eger Portukal memleketin ve ahâlînin ahvâlinden su'âl edersen; bilgil ki vilâyeti sıcakdır ve andan ötüri üzümi ve zeytûnı çokdur. Bâ-husûs cümle dünyâda meşhûr Portukal turuncı anda çıkar. Tuzı dahi çokdur. Velâkin dağıstân olmağla terekesi azdır. Ve ahâlînin tabî'atları ekseriyyâ ticârete meyl eder. Ve yalnız Eropa'ya değil, belki bütün dünyâya tüccârları vâsıl olurlar. Ve bu kasâvete düşüp cenk ahvâlinden gāfil olduklarından ötüri sonraki İspanya ile olan istîlâda Felemenk'den ve İngiliz'den imdâda gelen askerler işi görenler hemân anlar idiler.

Ve dahi Portukal'ın Eropa'da alâkası bu kadardır, ziyâde yokdur. Ammâ dünyânın sâ'ir taraflarda acâ'ib memleketler ve şehirler zabt etmişdir. Meselâ Afrika'da Masagan, **[17b]** Marroko[3] memleketinde bir kal'adır. Luvanda Sant Pavlo,[4] Angola memleketinde bir liman ve iskeledir. Mosambikuve[5] bir şehirdir ve anın kurbında ba'zı yerler ki Çangvebar[6] memleketinin yalısındadır. Kapo Verde, ya'nî Yeşil Burun Adalar dimekdir; siyâhlar vilâyetinin karşusında birkaç adadır. Madere,[7] Kanarya Adalar'a yakın bir adadır. Ve bunlardan mâ-adâ Hatt-ı İstivâ etrâfında ba'zı küçük adalar [vardır]. Ammâ Aziya'da mukaddemâ bütün Ost İndiya[8] ya'nî gündoğusı tarafında olan Hind'i zabt etmiş idi. Velâkin Felemenk, Hind'i andan kurtardıkdan sonra hemân şey'-i kalîl anın tasarrufında kalmışdır. Meselâ Gova[9] bir bü-

1 Faro
2 Cabo de São Vicente
3 Marokko/Morocco (Fas)
4 Luanda Sant Paulo (Luanda; Angola)
5 Mozambique (Mozambik)
6 Zangueba/Zengibar/Zanzibar (Tanzanya)
7 Madeira Adası
8 East India (Doğu Hindistan)
9 Goa (Hindistan)

yük şehirdir ve eyü limanı vardır ve meşhûr iskeledir. Diyu[1] büyük Moğol hânın memleketinde bir kal'adır. Ammâ Amerika'da İspanya'nın galebesinden az şey zabt etmişdir, velâkin yine bu yerler anındır: Beraziliya[2] memleketi, Azoriya[3] [ve] Eropa ile Amerika **[18a]** arasında birkaç adalardır.

Fasl
Bu fasl İspanya memleketin beyânındadır

İspanya memleketi mukaddemâ birkaç krallık imişdir, şimdi ise cümlesini ancak bir kral zabt eder. Ve İspanya haritasında cümlesi başkaca renk ile nakş olunmuşlardır, gayrı mufassal haritaya ihtiyâcı yokdur. Aziya'ya göre ve Eropa'nın ekserine göre İspanya günbatısı tarafına düşer, yılduz tarafından dış deniz ve lodos tarafından Akdeniz'dir. Sağında Françe'ye, solında Portukal'a muttasıldır. Gerek tûli ve gerek arzı her birisi yakın üç yüz sâ'atdir. Yılduz tarafında olan deniz, Mare Biskayum[4] ya'nî Biskay eyâletinin mukābelesinde olan dimekdir yâhûd Mare Kantabrikum[5] dirler. Zîrâ Biskay eyâletin ismi mukaddemâ Kantabriya[6] idi. Lâkin esahh olan budur ki hemân dış **[18b]** denizden girmiş bir kıt'adır. Bu deniz İspanya memleketine gāyet nâfi'dir; bâ-husûs Françe ve İngiliz ve Felemenk'e karşu komakda. Zîrâ bütün yalılar güzel ve metîn limanlar ve kal'alar ile dolmuşlardır. Ammâ lodos tarafında olan deniz, Mare Mediteraneyum ya'nî Akdeniz'dir. Bu Akdeniz'e girmek içün bir kapusı vardır ki Eropa ile Afrika arasında olan boğazdır, Akdeniz'e giren gemilerin her birisi oradan geçmelüdür. İki tarafdan ya'nî gerek Eropa toprağında ve gerek Afrika toprağında İspanya'nın kal'alarıyla bu boğaz mahfûzdur. Yassılığı hîçbir yerde altı sâ'atden ziyâde değildir. İspanya lisânı üzre ana Esterhave de Cibraltar[7] dirler, ya'nî Cibraltar Boğazı[8] dimekdir. Zîrâ Cibraltar Kal'ası, İspanya yakasında boğazın kenârındadır. Latince Feratum Gaditanum[9] ya'nî Gades

1 Diu (Hindistan)
2 Brasilien (Brezilya)
3 Azor Adaları
4 Mer de Biscaye
5 Mar Cantabrico/Mare Cantabricum (Kantabria Denizi)
6 Cantabria/Kantabria
7 Estreccho de Gibraltar
8 Cebelitarık
9 Fretum Gaditanum

Boğazı dimekdir. Zîrâ **[19a]** Gades Adası ana yakındır. Yâhûd Feratum Herkuleyum[1] ya'nî Herkules Boğazı dirler. Zîrâ Herkules eski Rûmîlerin bir meşhûr kimesnedir, iki tarafda birer yüksek dağ çeküp Eropa'da olan dağın üstinde Cibraltar'ı ve Afrika'da olan dağın üstinde Setde[2] Kal'ası'nı binâ etmişdir. Ammâ Türkçe, Setde Boğazı dirler. Zîrâ Afrika'da Setde Kal'ası, boğazın kenârındadır. Ve bu Akdeniz'de korsan veyâ Cezâ'ir ve Tûnus ve kelepircilerden hîç emniyyet yokdur. Hattâ İspanya'nın yalılarına ve limanlarına sık sık vardıklarından ötüri İspanya'nın yalılarında bunlardan beklenmek içün gicelerde büyük âteşler yakılur. Ve dahi İspanya ile Françe arasında bir dîvâra benzer. Akdeniz'den dış denize dek katı yüksek dağlar ile ayrılmışdır ki dâ'imâ bulunan kar **[19b]** sebebiyle geçmesi pek müşkildir. Bunlara Latince Montes Pirene'yi ya'nî Pireney Dağları dirler. Lâkin mukaddemâ Françe ve İspanya biri birine gazab edüp aralarında katı büyük savaş olduğı zamânda mezbûr dağlar ol hey'etde iken yine Françe'nin bütünce askerleri mezkûr dağları geçüp İspanya memleketine girmişlerdir. Ve andan sonra Françe'nin bir pirinç[3] ya'nî beğ İspanya tahtına oturmağla mâ-beynlerinde olan adâvet zâ'il olması tevârîhlerde beyân olunur, ana mürâca'at gerekdir. Ve hâlâ hudûdları Pireney Dağları'nda vâki' olan musâlahasında konulan hudûdlarıdır ki Kapo de Kurev[4] ya'nî Kurev Burun'dan mezkûr dağlar aşurudur. Ammâ Portukal egerçi İspanya üzerine varup yapışmağa kuvveti yoğ ise de yine arada olan kavî ahd ü misâk **[20a]** ve hudûdında bulunan dağlar ve metîn serhad kal'aları sebebiyle İspanya'dan ol kadar korkusı da yokdur. Ammâ İspanya memleketinden akan büyük nehirler bunlardır: Tayo İspanya'dan, Portukal'dan dış denize akar. Doro, ol dahi öylece dış denize akar. Guvadiyana, ol dahi öylece aşağıda dış denize akar ve bir mevzi'de yer altına girüp on sâ'at kadar yer altından akar. Guvadalkuyvir,[5] aşağıda dış denize akar. Ebro, sağ tarafdan Akdeniz'e akar. Bu nehir zamân-ı kadîmde ol kadar meşhûr imiş ki İspanya'nın ana göre İberiya[6] ismi idi.

---

1 Fretum Herculeum
2 Septe
3 prince (prens)
4 Capo de Creux (Cap de Creus)
5 Guadalquivir
6 İberya

Ve dahi bütün İspanya memleketinde on krallık ve üç provinçe[1] ya'nî eyâlet ve bir pirinçpatus[2] ya'nî beğlik vardır. Krallıklar bunlardır: Kastel Nova[3] ya'nî Yeni Hisâr ve Kastel Vetus[4] ya'nî Eski Hisâr, Legiyo,[5] Endülusiya,[6] Garanada,[7] Mursiya,[8] Valensiya,[9] Gallesiya,[10] Navarra, Aragoniya.[11] Eyâletleri bunlardır: Estramadura,[12] **[20b]** Avsturiya,[13] Biskay. Ve beğlik [ise] Katalonya'dır. Ve dahi bunlardan mâ-adâ birkaç adaları vardır; meselâ Baleyar[14] ve Pityus Adalar[15] gibi.

Ammâ Kastel Nova Krallığı İspanya'nın ortasındadır. Anın içinde meşhûr şehirleri bunlardır: Madrid başşehir ve İspanya kralın tahtıdır, büyük ve güzel binâ olunmuşdur. Ve havâsı sağ olduğından ötüri pây-i taht içün ihtiyâr olundı. Anda olan kralın sarâyları gâyet müzeyyendir, velâkin kal'ası metîn değildir. Toledo, nehr-i Tayo'nun yanında bir yüksek kayanın üstinde bir metîn kal'a ve şehirdir. Büyük vladika anda vardır ve dahi cümle fünûn anda okunur. Alkala[16] nehr-i Henares yanında bir şehirdir. Anda dahi fünûn okunur; şöyle kim bütün şehir etrâflardan gelen talebe-i fünûn ile meskûndur. Eskoriyal[17] bir meşhûr güzel binâdır ki Kral Filipo[18] Sant Lavrençiyo[19] nâm kimesneye ta'azzum içün anı binâ etmişdir. Anda olan müzeyyen **[21a]** odalar ve kralların türbeleri ve kütübhâneleri anı bir hey'ete koyar ki dünyâda olan masnû'ât-ı acîbenin sekizincisi olmağa lâyık ola. Velâkin bundan akdem anda vâki' olan ihtirâkı sebebiyle anın

1 province
2 principatus
3 Castel Nuevo
4 Castel Vetus
5 Legio
6 Endelusia/Andelusia/Endülüs
7 Granada
8 Murcia
9 Valentia/Valensia
10 Galicia/Gallicien (Galiçya, Galisya)
11 Aragonia (Aragon)
12 Ekstremadura
13 Asturia/Asturias
14 Balear
15 Pityuses
16 Alcalá de Henares
17 Escorial
18 II. Felipe (1554-1598)
19 Sant Laurentio/Aziz Lawrence (ö. MS. 258)

hüsni çok noksâna varmışdır. Konce[1] şehirdir, anda olan vladika Toledo vladikanın tahtındadır. Kalatrava, nehr-i Guvadiyana yanında bir küçük şehirdir ki eski zamânda Kızılbaşlar sebebiyle binâ olunmuşdur. Buven Retiro[2] Madrid'e yakın, Aranyuvec[3] nehr-i Tayo'nun yanında ikisi dahi kralın teferrüc sarâylarıdır. Molina, Aragonya hudûdında bir nâhiyedir. Almanca[4] bir küçük yerdir Valensiya hudûdında, lâkin anda vâki' olan azîm cenk sebebiyle meşhûr olmuşdur. Birihuvega[5] bir şehirdir ki İngiliz sebebiyle meşhûrdur. Vilaviçiyoza,[6] ol dahi cenk ile meşhûr olmuşdur. Ve bu Kastel Nova[7] İspanya memleketin **[21b]** göbeği olması, dâ'imâ kralın anda meks etmesi sebebiyledir.

Ammâ Kastel Vetus Krallığı, zikr olunandan yukaruya yılduz tarafındadır. İçinde olan şehirler bunlardır: Burgos başşehridir, evvelden ziyâde ma'mûr idi. Ve anda bir büyük vladikası vardır ki Toledo'nun büyük vladikasıyla evveliyyet içün nizâ' eder. Valadolid[8] nehr-i Doro'nun yanında İspanya içinde olan büyük şehirlerin birisidir. Evvelâ başşehir ve kralın tahtı idi. Şimdi hemân bir vladika anda vardır ve fünûn anda okunur. Sigvença,[9] Toledo'nun bir vladikalığıdır ve anda dahi fünûn okunur. Avila şehirdir, anda dahi fünûn okunur. Anın vladikası Kompostel altındadır. Segoviya[10] şehirdir, anda olan vladika Toledo'nun büyük vladikanın tasarrufındadır. Ve anda bir eski Rûmî su terâzûsı vardır. Ve bir iç hisârı dahi vardır ki **[22a]** anda gâh gâh mahbûslar hıfz olunurlar. Osma bir küçük yerdir, vladikası Toledo'ya tâbi'dir. Kalahora,[11] Burgos'a tâbi' bir vladikalıkdır. Medina Çeli[12] ya'nî Gökler Medînesi dimekdir, Aragoniya hudûdında bir ma'rûf herseklikdir. Lerma ve Logrono orta şehirlerdir. Bu vilâyetlerde pek ıslâh İspanya yapağı çıkar. Ve cümle İspanya'nın efsah lugat ile anda tekellüm olunur.

---

1 Cuenca
2 Buen-Retiro
3 Aranjuez
4 Almanza/Almansa
5 Brihuega
6 Villaviciosa de Odón
7 Castel Nuevo
8 Valladolid
9 Sigvenza/Sigüenza
10 Segovia
11 Calahorra
12 Medina-Celi/Metina Celi (Cielo)

Ammâ Legiyo Krallığı solından Portukal'a muttasıldır. İçinde olan şehirler bunlardır: Leyon[1] başşehridir ve büyükdür, lâkin ahâlîsi azdır. Vladikası Kompostel'e[2] tâbi'dir. Salamança,[3] ol dahi ma'mûr değildir. Velâkin anda dahi fünûn okunur. Vladikası Kompostel'e tâbi'dir. Astorga ve Çamora[4] küçük şehirlerdir. Vladikası Kompostel büyük vladikanın tahtındadır. Toro, nehr-i Doro'un yanında bir şehirdir ki tevârîhde meşhûrdur. **[22b]** Çividad Rodrigo[5] bir metîn kal'adır. Ticâretleri deriler iledir. Vladikası Kompostel'e tâbi'dir. Palençiya[6] şehirdir, anda dahi fünûn okunur. Vladikası Burgos'a tâbi'dir. Ledesma bir küçük şehirdir; ammâ Estramadura[7] Legiyo'dan aşağa, Portukal'a muttasıldır. Ve bu Estramadura'yı Portukal'da olan Estramadura ile bir sanup karışdurmayalar. Anın içinde olan şehirler bunlardır: Badayoc,[8] Portukal'ın karşusında bir metîn serhad kal'asıdır. Vladikası Kompostel'e tâbi'dir. Merida[9] bir küçük şehirdir. Alkantara[10] anda olan ruhbânların tasarrufındadır. Palaçensiya[11] ve Koriya[12] ikisi dahi Kompostel'e tâbi'dir, vladikalıkdır. Madri Gallego,[13] Merida'ya yakında bir karyedir, velâkin büyük Kral Ferdinando[14] anda vefât etmekle meşhûre olmuşdur. Sant Yusti[15] bir monastırdır ki Beşinci Karlo[16] Rûm **[23a]** çasar[17] iken kendü tahtından vaz geldikden sonra anda ölünceye dek meks etmişdir. Albokorekove,[18] bu ism-ile müsemmâ hersek sebebiyle bir ma'lûm şehirdir. Ve bu Estramadura eyâleti ve Portukal'daki Estramadura eyâletinden nehr-i Doro akduğından ötüri ismleri berâber oldı.

---

1 León
2 Compostell/Compostela
3 Salamanca
4 Zamora
5 Ciudad Rodrigo
6 Palencia
7 Estremadura
8 Badajoz
9 Mérida
10 Alcántara
11 Placentia/Plasencia
12 Coria
13 Madrigallego/Madrigalejo
14 II. Ferdinand (1479-1516)
15 Sant Just
16 V. Carlos (Kutsal Roma İmparatoru V. Karl/Charles Quint/Şarlken; 1519-1556)
17 caeser, sezar, Kutsal Roma imparatoru
18 Albuquerque/Alburquerque

Ammâ Endülusiya Krallığı, Estramadura eyâletin altındadır. İçinde olan şehirler bunlardır: Sevilla başşehridir, büyüklük ve hüsn ü gınâ cihetinden İspanya'da misli yokdur. Buna sebeb Yeni Dünyâ'dan gümüş donanma ya'nî gümüş ile yüklenmiş gemiler oraya gelmesidir. Ve anda dahi bir büyük vladika oturur ve fünûn anda okunur. Sant Lukar[1] nehr-i Guvadalkuyvir yanında denize yakın bir şehirdir. Bir eyü mahfûz limanı vardır, andan ötüri "Sevilla'nın miftâhıdır." dinildi. Cibraltar, Setde Boğazı'nın kenârında bir **[23b]** metîn kal'adır ki oradan top ile boğazdan atılur. Bir yapılmış dağ üstindedir. Evvelâ İspanya'nın imiş, sonra İngiliz'den ve Felemenk'den feth olunmuşdur. Ve yine İspanya'dan ve Françe'dan muhâsara olunup fethi müyesser olmamışdır, hâlâ İngilizindir. Algaçire,[2] ol dahi boğaz kenârında bir kal'adır; lâkin evvelki hâlde değildir. Tarifa, ol dahi boğaz kenârındadır. Şol yere yakın ki anda mukaddemâ Arablar münhezim olmuşlar ol vakt ki Afrika'dan Eropa'ya yeni askerler geçürmek murâd etmişler idi. Ubeda bir güzel şehir ve iç hisârdır. Bunun civârında bundan beş yüz kırk yıl mukaddem Mağribîlerden iki yüz bin kadar birden katl olunmuş ola. İkseres,[3] Sant Lukar'a yakın bir yerdir ki bin kırk yıl mukaddem Arablar, Rodrikos Kral'ı[4] anda katl etmişdir. Arkos[5] ve Medina Sidonya[6] ve Osuna, bu üçi herseklikdir. Ayamonte, nehr-i Guvadiyana denize girdüği **[24a]** yerde bir kal'adır. Bayeça[7] ve Yaen[8] nehr-i Guvadalkuyvir yanında iki şehirdir. Kadis[9] dünyâda ma'rûf liman ve iskeledir. İspanya'nın Yeni Dünyâ'dan gelen gümüş donanması oraya girür. Kadis nâmında bir küçük adanın kenârındadır. Vladikası Sevilla'ya tâbi'dir. Mukaddemâ İngiliz ve Felemenk bu limanı İspanya'nın elinden almak murâd edüp çok zahmetden sonra aslâ fâ'ide görmeden anlara girü dönmek iktizâ oldı. Ve dahi bu Endülusiya, memleket-i Hind ticâretinden çok nef' gördüğinden mâ-adâ toprağı bile İspanya'da olan sâ'ir topraklarından eyüdür. Hattâ

1 Sanlúcar
2 Algezira/Algeciras
3 Xeres (Jerez de la Frontera)
4 Rodericus/Rodrigo (Vizigot kralı; 710-711)
5 Arcos
6 Medina-Sidonia
7 Baeza
8 Jaén
9 Cádiz

zahîre anda ol kadar doğurur ki anı "kralın ambârı" tesmiye ederler. Ve bu vilâyetin dağlarında çok yâbânî öküzler tutulur ve anları Madrid'e götürüp bir mu'ayyen günde meydâna çıkarup bir acîb öküz cengi kurarlar.

Ammâ Garanada **[24b]** Krallığı, Endülusiya'nın altındadır. Şehirleri bunlardır: Garanada başşehridir ve İspanya'nın büyük ve güzel şehirlerin biridir. Bir büyük vladikası vardır ve fenler anda okunur. Malaga, Afrika'nın karşusında bir deniz kal'asıdır. Ve andan ötüri "kralın cebhânesi" tesmiye olunur. Bir eyü limanı vardır. Almeriya,[1] ol dahi deniz kenârında bir kal'adır ve eyü limanı vardır. Bu ikisinin vladikaları Garanada'ya tâbi'lerdir. Guvadkis,[2] Garanada'ya yakın bir şehirdir. Vladikası Sevilla'ya tâbi'dir. Kapo de Gates[3] denize girmiş bir meşhûr burundur. Bu krallık İspanya'da olan memleketlerin ziyâde ma'mûrıdır ve ahâlîsi cümlesinden çokdur.

Ammâ Mursiya Krallığı, Garanada'dan yukaruya deniz kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Mursiya başşehridir ve büyük ve güzeldir. Evvelâ krallık tahtı imiş. **[25a]** Kartagena,[4] pek metîn iç hisârı ve eyü limanı vardır. Vladikası Toledo'ya tâbi'dir. Kapo de Palos[5] bir meşhûr burundur ki ana dahi Zühal Burunı dirler. Bu krallık küçük ise de yeri gāyet müferrihdir; hattâ "kralın teferrüc bâğçesi" tesmiye olunur.

Ammâ Valensiya Krallığı, Mursiya'dan yukaruya deniz kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Valensiya başşehridir, büyük ve güzel ve müferrihdir. Hattâ İspanya'nın ahâlîsinden formoza[6] ya'nî dilber tesmiye olunur. Alikante[7] bir yüksek kayanın üstinde bir şehirdir. Metîn iç hisârı ve eyü limanı vardır. Morviyedro[8] şimdi hemân bir kasabadır. Mukaddemâ meşhûr Sant Agustos[9] nâmında bir şehir anda imişdir. Origuvella[10] ve Gandiya[11] ve Alkoi[12]

1 Almería
2 Goadix
3 Cabo de Gate
4 Cartagena
5 Cabo de Palos
6 formosa/hermoso
7 Alicante
8 Morviedro/Morvedre
9 Saguntus (Saguntum)
10 Origuella/Orila/Orihuela
11 Gandia
12 Alcoi

küçük şehirlerdir. Deniya[1] bir limandır. İksativa[2] sonraki seferde **[25b]** harâb olunmuşdur ve yeniden binâ olunup Sant Filipos[3] tesmiye olunmuşdur. Bu şehirden mâ-adâ cümle vilâyet sonraki seferde çok zahmetler çekmişdir. Zîrâ gâh Karlo Kral'a ve gâh Felipo Kral'a tâbi' olmak iktizâ etdi. Mâ-bâkīsinde bu memleketin meyve husûsında ol kadar bereketi var ki Valensiya şehrin etrâfında pek latîf enâr ve limon ve turunçlar bulunur.

Katalonya Beğliği, Valensiya'dan yukaruya deniz kenârındadır. Anın şehirleri bunlardır: Barçelonya[4] başşehri[dir] ve deniz kenârındadır, bir eyü limanı vardır. Mukaddemâ vâki' olan istîlâda Françe anı bir katı muhâsara ile feth edüp yine musâlahada anı redd etmişdir. Dokuz sene kadar geçdikden sonra Karlo Kral anı feth edüp anda meks etmişdir; tâ Nemçe çasarına düşüp üç yıl geçmeden yine Françe **[26a]** ile İspanya'dan muhâsara olunup feth olunmuşdur ve şimdi hâlâ İspanya'nındır. Anda olan vladika Taragona'da[5] olan büyük vladikanın tasarrufındadır. Taragona mukaddemâ bütün İspanya'da meşhûr bir şehir imiş, şimdi ise çok noksâna varmışdır. Bir büyük vladikası vardır ve dahi fünûn anda okunur. Rozes[6] bir hisârdır ve bir nâfi' limanı vardır. Cirone[7] bir güzel şehirdir. Vladikası Taragona'ya tâbi'dir. Palamos deniz kenârında bir metîn kal'adır, ol dahi Françe'den alındıkdan sonra lağum ile atılmışdır. Lerida ve Tortoza[8] ikisi dahi metîn kal'alardır ve ikisi Kral Felipo'dan muhâsara olundukda ana virilmişlerdir. Vladikaları Taragona'ya tâbi'lerdir. Balaguver bir metîn kal'adır. Kardona[9] bir orta şehirdir. Solsona ve Vic iki vladikalıkdır ki **[26b]** Taragona'ya tâbi'dir. Çertanya,[10] Pireney Dağları'nda bir herseklikdir ki Urgel[11] ve Puyiggerda[12] şehirleri[ni] şâmildir. Bu iki şehir Françe ile İspanya arasında vâki' olan hudûd cengi sebebiyle meşhûr oldılar. Urgel'in vladikası Taragona'ya

1 Dénia
2 Xàtiva
3 Sant Philippo
4 Barselona
5 Tarragona
6 Roses
7 Girona
8 Tortosa
9 Cardona
10 Certagne/Cerdagne/Cerdanya
11 Urgell
12 Puigcerdà

tâbi‘dir. Kapo de Kurev[1] bir meşhûr burundur ki Françe ile İspanya arasında hudûd içün ta‘yîn olunmuşdur, şöyle ki oradan Pireney Dağları aşurı bir doğru hatt çekile. Bu memleket gāyet dağıstân olduğından ötüri âsîler çok zuhûr edüp kendülerini dağlara çekerler. Velâkin Barçelona feth olunmağla zarûreten isyânları itâ‘ate dönüşmüşdür. Ve dahi Françe hudûdında azîm dağlar vardır ki anda Pireney Dağları dirler, Latince Montes Pireney dirler; ol dağlardaki boğazları dağ askerleri **[27a]** hıfz ederler, anda mikvelez[2] ya‘nî pandoralar dirler.

Ammâ Aragoniya Krallığı, Katalonya'nın solındadır. Şehirleri bunlardır: Saragossa[3] başşehridir, nehr-i Ebro'nun yanındadır. Pek ma‘mûrdur. Büyük vladikası vardır ve anda dahi fünûn okunur. Bu şehrin yanında mukaddemâ bir gāyet kanlı cenk vâki‘ oldı ki ol vakt Kral Karlo'un[4] meydânı oldı. Huveşka[5] şehirdir, vladikası Saragossa'ya tâbi‘dir. Yakka[6] ve Balbastro ve Teraçone[7] ve Teruyel[8] ve Albareçin,[9] cümlesi Saragossa'ya tâbi‘ vladikalıklardır. Veneskuve,[10] dağlarda bir metîn hisârdır.

Ammâ Navarra eyâleti Aragoniya'nın solındadır. Şehirleri bunlardır: Panpalone[11] başşehridir ve müferrih ve metîndir, anda fünûn okunur. Tafala şehirdir. Bu mezkûr, Navarra Superiyur[12] ya‘nî Yukarıki **[27b]** Navarra dirler ve İspanya'nındır. Ammâ dağların arasında bir dahi Navarra vardır ki ana Navarra İnferiyur[13] ya‘nî Aşağı Navarra dirler, bu ise Françe'nindir. Mukaddemâ kralı bir imişdir, lâkin iki yüz kırk yıl mukaddem Yukarıki Navarra'yı Kral Ferdinando Katoliko[14] andan kurtarmışdır.

---

1 Cabo de Creux
2 miquelez
3 Zaragoza
4 VI. Carlos (Kutsal Roma İmparatoru VI. Karl/Charles; 1711-1740)
5 Huesca
6 Jaca/Jacca
7 Terrejon/Taracona
8 Teruel
9 Albarracín/Albarazin
10 Venasque
11 Pambelone/Pamplona
12 Navarra Superius
13 Navarra Inferius
14 II. Ferdinand (1479-1516)

Ammâ Biskay eyâleti Navarra'nın solında, dış denizin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Bilbao bir azîm ve zengin şehirdir. Felemenkler oraya ticâret içün mahsûs gemileri vardır ki anlara Bilbay gemileri dirler. Sant Andere[1] deniz kenârında bir şehirdir, bir büyük limanı vardır. Sant Sebestiyan,[2] ol dahi deniz kenârında bir kal'adır ve limanı vardır. Laredo bir münâsib limandır. La Passage,[3] ol dahi bir limandır. Fuventerabiya,[4] Françe karşusında bir acîb serhad kal'asıdır. Onate bir küçük yerdir, lâkin anda dahi **[28a]** fünûn okunur. Vittoriya[5] bir metîn şehirdir, etrâfında olan vilâyete Alava dirler. Toloza[6] bir küçük şehirdir, etrâfında olan vilâyete İpuşkova[7] dirler. Fuventerabiya yanında Françe hudûdında Bidasso[8] Nehri [var]dır. Ol nehrin içinde bir adacık vardır ki ne Françe'nindir ve ne İspanya'nındır, ol adada Pireney Sulhı[9] akd olunmuşdur; adı İnzula Faizyane'dir.[10] Bu vilâyetlerde katı çok demür çıkup etrâfında olan memleketlere gider. Ve Biskaya eyâletin ismi mukaddemâ Kantabriya idi. Ve andan ötüri ana muttasıl olan denize Oçeyanus Kantarikus[11] ya'nî Kantabriya'nın karşusında olan dış denizi dirlerdi.

Ammâ Avsturiya eyâleti Biskay'ın solında, dış denizin kenârındadır. İçinde olan şehirler bunlardır: Oviyedo[12] başşehridir, velâkin ma'mûr değildir. Vladikası Kompostel'e **[28b]** râci'dir. Santilana[13] küçük şehirdir. Vilaviçiyoza bir limandır.

Ammâ Gallesiya Krallığı, Avsturiya'nın solındadır. Şehirleri bunlardır: Kompostel başşehridir. Ve İspanya ahâlîsi çünkim Benû İsrâ'îl'den olmak iddi'âsındadır, bu şehirde Hazret-i Ya'kūb'un mübârek gövdesi yatar dirler. Ve andan ötüri oraya çok mefâhir ziyâretler olunur. Ve anda bir büyük vla-

1 Sant Andero/Santander
2 San Sebestián
3 Pasaia
4 Fuenterrabia (Hondarribia)
5 Vitoria
6 Tolosa
7 Ipuscoa (Gipuzcoa)
8 Bidasoa
9 Pireneler Antlaşması (1659)
10 Insula Faisanes (Isla de los Faisanes/Sülün Adası)
11 Oceanus Cantabricus
12 Oviedo
13 Santillana del Mar

dika vardır ve fünûn dahi okunur. Korunna[1] eyü binâ olunmuş bir şehirdir ve kudretden bir limanı vardır ki misli az bulunur. Bayonna,[2] Portukal'a karşu bir serhad kal'asıdır. Vigo bir limandır ki mukaddemâ oraya giren gümüş donanma yağma olunmuşdur. Lugo ve Orençe[3] ve Tuy[4] ve Mondonedo, cümlesi Kompostel'e tâbi' vladikalıkdır. Kapo de Finis Tere[5] ya'nî "dünyâ nihâyetin[in] burunı" **[29a]** dimekdir; zîrâ Amerika bulunmazdan evvel dünyâ nihâyetinde olmasını zu'm etdiklerinden ötüri öylece tesmiye etdiler.

Ammâ Baleyar Adalar şol iki büyük adalardır ki Katalonya'nın altında Akdeniz'dedir. Evvelkisi Mayorka Adası'dır;[6] anın içinde bir niçe şehirler ve kal'alar vardır, lâkin başşehri Mayorka'dır ve limanı cümlesinden eyüdür. İkinci Minorka Adası'dır;[7] anın başşehri Çitadella'dır.[8] Ve dahi Portamavun Kal'ası ve limanı pek metîndir. Mukaddemâ İngiliz hîç kan dökmeden gerek bu limanı ve gerek cümle adayı feth etmişdir. Ve dahi musâlahadan berü hâlâ İngiliz'indir.

Ammâ Pityus Adalar[9] mezbûr adalardan aşağa iki küçük adalardır ki şey'-i kalîldir. Biri İviça'dır,[10] bu adanın üstinde yılan ve sâ'ir ağulu cânavarlardan [ötüri] birisi diri kalmaz. **[29b]** Ve biri Formentera'dır, bu ada yine ağulu cânavar ile dopduludur.

Ve eger İspanya vilâyetin ve ahâlîsinin tabî'atlarından ve ahvâlinden su'âl olunursa; ma'lûm ola ki İspanya vilâyeti Nemçe vilâyetinden çok issidir ve toprağı her şeyi doğurur. Husûsan üzüm, zeytûn, kettân, çenevir[11] ve bunların emsâli mübâlağa çokdur. Velâkin ahâlîsi az olduğından yılduz tarafında ve günbatısı tarafında olan vilâyetlerin çoğı harâbdır. Demür ve bakır ma'denleri çokdur. Altun ve gümüş ma'deni dahi olmak gerek. Lâkin

1 Coruña
2 Bajonna/Baiona
3 Ourense
4 Tut/Tuda
5 Cabo de Finisterre
6 Mallorca Adası
7 Menorca Adası
8 Ciutadella
9 Pityuses
10 Ivica (Eivissa/İbiza) Adası
11 kenevir

İspanya'ya Yeni Dünyâ'dan çok altun ve gümüş geldüğinden ötüri İspanya'da olan altun ve gümüş ma'denleri açmağa mühimm etmezler. Ahâlîsi fetânet ü istikāmet sâhibilerdir, velâkin kesel ve tekebbür anlardan rivâyet olunur. Ve dahi **[30a]** mahsûs lisânları vardır ki Yahûdîlerin bir dilidir ve Latin lisânıyla çok yerde mutâbıkdır. Ve dahi iddi'â ederler ki Hak Te'âlâ Hazretleri Mûsâ *aleyhi's-selâm* ile Tûr-ı Sînâ'da İspanya dili üzre mükâleme etmiş ola.[1] Ve Hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâm* anların cinsinden doğmuş ola, ya'nî Benû İsrâ'îl'den. Ve dahi bundan iki yüz sene mukaddem İspanya memleketinde Yahûdîler ve Saraçenîler[2] gāyet çok imiş. Sonradan iki def'ada niçe yüzer bin İspanya'dan nefy olunmuşlardır. Şimdi [memleketin] cümlesi Nasârâdır.

Ve dahi İspanya memleketinden mâ-adâ dünyânın dört tarafında İspanya alâkaları vardır. Meselâ Eropa'da Neyapol,[3] İtalya'da bir krallıkdır. Sisilya,[4] Neyapol'ün altında bir büyük adadır. Ve dahi Felemenk vilâyetinde alâkası vardır. Anları **[30b]** kendü faslında beyân ederüz. Afrika'da Setde Melila,[5] Cezâ'ir yalısında iki kal'adır. Ve Setde hâlâ Arablardan muhâsara olunur. Kanarya Adalar, dış denizde andan kanarî[6] kuşlar çıkar. Aziya'da Filipin ve Letron ve Salomon Adalar[7] [ve] Amerika'da bu güzel ve zengin Yeni Dünyâ'nın ekserîsi İspanya kralındır. Anları Amerika bâbında beyân ederüz.

Fasl
Bu faslda Françe memleketi beyân olunur

Françe memleketi dahi günbatısı tarafındadır. Yılduz tarafının sağında Felemenk'e muttasıldır. Solında La Manşe Denizi'nin[8] boğazıdır. Lodos tarafının sağında Akdeniz'den bir parçadır. Solında İspanya'ya muttasıldır. Gündoğusı tarafından Nemçe'ye ve Helveçiya'ya ve Safoya'ya[9] muttasıldır. Günbatısı tarafından dış denizdir. **[31a]** Memleketin tûli arzından azacık

1 Burada "İspanya dili"nden maksat, oradaki Yahudilerin de konuştuğu İbrânîcenin bir lehçesidir.
2 Müslüman Araplar
3 Neapoli (Napoli)
4 Sicilya
5 Septe Melilla
6 kanarya
7 Solomon Adaları
8 La Manche (Manş Denizi)
9 Savoyen/Savoie

ziyâdedir. Her birisi yakın üç yüz sâʿatdir. İçinden akan büyük nehirler bunlardır: Lovare[1] yukarıda solından dış denize, Garonne aşağıda solından dış denize akar. Seene[2] yukaruda boğaza akar. Rone[3] aşağıda sağından Akdeniz'e akar.

Ve dahi cümle Françe memleketi on iki governeman[4] yaʿnî mansıb yâhûd eyâletdir. Ve dahi bunlardan mâ-adâ ikisi ana ilhâk olunur. Ol on iki eyâletin üçi memleketin ortasındadır ve bunlardır: İle de Françe,[5] nehr-i Seene yanındadır. Orleyan,[6] nehr-i Lovare'nin yanındadır. Liyon,[7] nehr-i Lovare'nin kaynağı etrâfındadır. Üçi dahi boğazın kenârındadır ve bunlardır: Beretaniya,[8] solındadır. La Normandi,[9] nehr-i Seene denize **[31b]** akduğı yerdedir. La Pikardi,[10] Felemenk hudûdındadır. Üçi dahi aşağıdadır ve bunlardır: Guviyenna,[11] nehr-i Garonne etrâfındadır. Lancedok,[12] Akdeniz'in kenârındadır. Porovence,[13] İtalya hudûdın[ın] etrâfındadır. Üçi dahi sağındadır: La Dofine,[14] nehr-i Rone etrâfındadır. Burgonya, Seene Deresi'nin etrâfındadır. Şanpanya,[15] Felemenk'in hudûdındadır. Ve dahi ilhâk olunanlar bunlardır: Loraene,[16] Nemçe hudûdındadır. Franşe Konte,[17] Helveçiya'nın hudûdındadır. Bu Françe memleketinde Pariz[18] ve birkaç şehirlerden mâ-adâ İspanya'da ve Felemenk'de gibi büyük şehirler yokdur. Velâkin iskeleleri ve limanları her yerde eyü ve metîn ve maʿmûrlar[dır].

---

1 Loire Nehri
2 Seine (Sen) Nehri
3 Rhône Nehri
4 gouvernemens
5 Île-de-France
6 Orléans
7 Lyon
8 Bretagne/Bretanya/Bretonya
9 La Normandie (Normandiya)
10 La Picardie (Picardie)
11 Guienne
12 Languedoc/Langudoc
13 Provence/Province
14 La Dauphine
15 Champagne
16 Lorraine
17 Franche-Comté
18 Paris

Ammâ İle de Françe eyâletinde olan şehirleri bunlardır: Pariz başşehri ve Françe krallık tahtıdır ki **[32a]** değme Eropa'da anın misli ola. Nehr-i Seene'nin yanındadır. Kralın sarâylarına Lovre[1] dirler. Büyük habshâneye Bastilya[2] dirler. Anda bir büyük vladikası vardır ve cümle fünûn anda okunur ve bir mefâhir kütübhânesi vardır. Ve şehrin büyüklüğine göre yine zokākları pâk tutulur. Peti nâm kimesne hesâb edüp didi ki: "Şehr-i Pariz'de yigirmi üç bin iki yüz yigirmi üç hâne vardır. Ve içinde dört yüz seksen yedi bin altı yüz seksen sükkânı vardır." Verseliya[3] şol müferrih binâdır ki, Kral Ludovikus[4] binâ etmişdir ki dünyâda olan masnû'ât-ı acîbenin sekizinci olmağa lâyık. Fontenebelu,[5] Pariz'in altında bir teferrüc sarâyıdır. Sant Cermeyn,[6] Pariz'e yakın kralın bir teferrüc yeridir; anda İngiliz'den nefy olunan **[32b]** kraliçe meks etmişdir. Sant Deni[7] bir zengin monastırdır ve kralların defn olunduğı yerdir. Sant Kolo,[8] Pariz'e pek yakın bir yerdir; Orleyan[9] hersek anda çok eğlenmişdir. Konfilan,[10] nehr-i Marne[11] ve nehr-i Seene cem' olduğı yerde bir müferrih yerdir. Konpiniye,[12] anı dahi kral gâh gâh ziyâret eder. Bove de Viçenne,[13] bir güzel sarâyı vardır. Marli,[14] bu dahi Pariz'e yakın bir yerdir. Pontoze[15] bir küçük yerdir, etrâfında olan vilâyete Le Vekisn[16] dirler. Buvae[17] bir şehirdir, anda olan vladikası Remz'deki[18] büyük vladikaya tâbi'dir. Senli[19] bir güzel yerdir, anın vladikası Remz'e tâbi'dir. Noyon büyük şehirdir, anın vladikası dahi Remz'e tâbi'dir. Suveson[20] bir güzel yerdir, anda fünûn okunur, vladikası Remz'e

1 Louvre
2 Bastille/Bastilia
3 Versailles (Versay) Sarayı
4 XIV. Louis (1643-1715)
5 Fontainebleau
6 Saint-Germain
7 Saint-Denis
8 Saint-Cloud/Clou
9 Orléans
10 Conflens/Conflans-Sainte-Honorine
11 Marne (Oise) Nehri
12 Champigny-sur-Marne
13 Bois de Vincennes
14 Marly/Marlia
15 Pontoise
16 Le Vexin
17 Beauvais
18 Reims
19 Senlis
20 Soissons

tâbi‘dir. **[33a]** Lavon[1] bir metîn şehirdir, vladikası Remz’e tâbi‘dir. Kırepi,[2] Pikardi hudûdında bir küçük yerdir; etrâfına La Valove[3] dirler. Melun, bir küçük yerdir; etrâfı La Biriye[4] nâhiyesidir ki yarısı İle de Françe’ye ve yarısı Şanpanya’ya tâbi‘dir. Korbeyl,[5] ol dahi küçükdür; etrâfı Hurepove[6] nâhiyesidir. Derev[7] bir orta şehirdir. Nemur[8] bir güzel yerdir ve herseklik pâyesindedir, etrâfı Gastinova[9] nâhiyesidir. Şastiliyon[10] ve Korten[11] ikisi herseklikdir. Mont Moransi,[12] Pariz’e yakın bir hisârdır. Mezkûr Nemur’un civârında Françe kralı bir dere kazdurup ol dereden nehr-i Lovare’yi nehr-i Loviga’ya[13] akıtmışlardır. Ve dahi Françe kralı Safoya’da olan La Bereşşe[14] nâhiyesine mâlik olmazdan mukaddem bu İle de Françe eyâleti sâ’ir Françe’nin eyâletleri arasında yalnız bir ada gibi olduğından ötüri **[33b]** İle de Françe ya‘nî Françe Adası tesmiye olundı. Zîrâ “İle”, Françe dili üzre ada dimekdir.

Ammâ Orleyan eyâleti iki eyâletden mürekkeb bir eyâletidir ki biri Nefs-i Orleyan ve biri Poyto’dur.[15] Nefs-i Orleyan içinde olan şehirler bunlardır: Orleyan bir güzel şehirdir ki andan kralın karındaş oğlı Duka de Orleyan tesmiye olunur. Anda olan vladikası Pariz’e tâbi‘dir ve bir meşhûr mahall-i fünûndur. Ve Françe’nin efsah lugatıyla anda tekellüm olunur. Efrâfında olan nâhiyesine Orleyanova[16] dirler. Never[17] bir şehirdir, vladikası Sanz’a[18] tâbi‘dir. Etrâfında olan nâhiyesine Nivernova[19] dirler. Borciya[20]

1 Laon
2 Crépy
3 La Valois
4 La Brie
5 Corbeil-Essonnes
6 Hurepoix
7 Dreux
8 Nemours
9 Gastinois
10 Chastillon (Châtillon)
11 Courtenay
12 Montmorency
13 Loing Nehri
14 La Bresse
15 Poitou
16 Orleannois
17 Nevers
18 Sens
19 Nivernois
20 Bourges

nehr-i Lovare yanında bir büyük şehirdir ve anda büyük vladika otur[ur], nâhiyesine Berriy[1] dirler. Tor[2] nehr-i Lovare [yanında] bir büyücek şehirdir ve büyük vladikası vardır. Amboveze[3] nehr-i Lovare **[34a]** yanındadır ve kral içün müferrih sarâyı vardır. Bu iki şehrin etrâfında olan nâhiyesine Turene[4] dirler. Bolove[5] nehr-i Lovare yanında bir güzel yerdir. Epernon[6] bir küçük şehirdir ve herseklik pâyesindedir. Şanbord[7] nehr-i Lovare yanında kralın bir meşhûr teferrüc sarâyıdır. Bu üç yerin etrâfında olan nâhiyesine Belezova[8] dirler. Vandome[9] bir şehirdir ki andan Duka de Vandom[10] tesmiye olunur, nâhiyesine Vandomova[11] dirler. Şartre[12] eyü binâ olunmuş şehirdir, vladikası Pariz'e tâbi'dir. Baretiniy[13] dört yüz yıl mukaddem İngiliz ile Françe arasında anda vâki' olan musâlaha[14] sebebiyle ma'rûf oldı. Bu iki yerin etrâfında olan nâhiyesine Bavze[15] dirler. Morteniya[16] bir küçük yerdir, etrâfına Perşe[17] dirler. Man[18] bir eyü şehirdir, vladikası Torez'e[19] tâbi'dir. Mayenne bir küçük yerdir. Laval bir büyük **[34b]** şehirdir. Bu üçinin etrâfında olan nâhiyesine Le Mean dirler. Ancez[20] nehr-i Lovare yanında pek güzel şehirdir ve mahall-i fünûndur, vladikası Torez'e tâbi'dir. Sumuver[21] mukaddemâ Hugunitîlerin[22] bir meşhûr mahall-i fünûnı idi. La Feleşe[23] bir şehirdir ve büyük meşverethânesi vardır. Bu üç şehrin etrâfın-

1 Berry
2 Tours
3 Amboise
4 Turones/Turenne
5 Blois
6 Espernon/Épernon
7 Chambort/Chambord Şatosu
8 Blaisois/Blesenus
9 Vendôme
10 Duka de Vendôme
11 Vendômois
12 Chartres
13 Bretigny/Brétigny-sur-Orge
14 Bretigny Antlaşması (1360)
15 Beause
16 Mortaigne/Moritania
17 Perche
18 Le Maine
19 Tours
20 Angers
21 Saumeur/Saumur
22 Hugonotten/Huguenot (Fransız Protestanları)
23 La Flèche

da olan nâhiyesine Anyo[1] dirler. Ammâ Poyto'nun şehirleri bunlardır: La Poytiyer[2] başşehridir ve Pariz'den sonra büyük şehir oldur, velâkin ma'mûr değildir. Vladikası Bordeu'de[3] olan büyük vladikaya tâbi'dir ve mahall-i fünûndur. Rişeliyev[4] ol şehirdir ki Rişeliyev nâmında bir kardinal binâ etmişdir. Kardinal deyü vladikalarından illerü bir kimesnedir ki Rim Papa[5] vefât etdikde kardinallerden birisi anın yerine nasb olunur. Lozignan[6] bir şehirdir ki eski zamânlarda Kudüs-i Şerîf'i **[35a]** ve etrâfındaki memleketi ve Kıbrıs Ada'yı zabt eden kralın kabîlesi andadır. Roşe sur Yon[7] ve La Tirimole[8] ikisi dahi herseklikdir. Novaliya[9] bir meşhûr abdhânedir[10] ya'nî monastır gibi bir nesnedir. Bunda ma'lûm ola ki millet-i Nasrâniyye'de olan ahbâr iki kısmdır: Biri papazlar ve biri ruhbânlardır ki mâ-beynlerinde anlara ehl-i tarîk dirler. Ammâ papazların büyükleri vladika ve büyük vladika ve patrik ve kardinaldir. Ammâ ruhbânların başları abd ve perelat ve pater piriyor[11] veyâ vekîlleridir. Ve bunlardan mâ-adâ ruhbâniyyet tarîkında avret kısmında katı çok bulunur. Ve başlarına dahi abd tessin dirler. Ve gerek erkek ve gerek dişi olan ruhbân kısmı cem' olup sâkin oldukları yere monastır dirler. Ve anların tasarrufında olan vilâyete abdtay dirler. Ammâ ruhbân olmayan papazların tasarrufında[12] **[35b]** olan vilâyete amd veyâ pere fektora dirler, eger vladikası olmazsa ve eger olursa. Vladikalık Latince epişkopatus veyâ büyük vladikalık Latince arc epişkopatus dirler. Bu kadar ile iktifâ oluna. Ve dahi Poyto'nun şehirlerinden Luzon,[13] Bordeu'ya tâbi' bir vladikalıkdır. Ancoleme[14] bir eyü ve büyük şehirdir, vladikası Bordeu'ya

1 Anjou
2 Poictiers/Poitiers
3 Bordeaux
4 Richelieu/Richelium
5 Roma Papası
6 Lusignan
7 La Roche-sur-Yon
8 La Trimouille
9 Noaille/Noviliacum
10 abtei, abtey (manastır)
11 pater pirior
12 **Derkenar:** Vladika Latince *epişkopus* (episcopus); büyük vladika Latince *arc epişkopus*; patrika Latince *patori aarhus*; (bu dahi Nemçe'dir) kardinal Latince *kardinalis*; abd Latince *abbas*; perelat Latince *parelatus*; *pater piriyor* Latincedir; (Nemçe) abd tessin Latince *ateba tissa*.
13 Luçon/Luson/Luciona
14 Angoulesme/Angoulême

tâbi‘dir. Roşe Fukul,[1] Françe’de olan güzel hisârların biridir. La Roşele[2] büyük şehirdir. Ve mukaddemâ metîn şehir ve kal‘a imiş ve Hugunitîlerin idi. Sonradan bir şedîd kaht sebebiyle feth olunup ve ekserîsi harâb olmağ-ıla evvelki hâle dönmemişdir. Vladikası Bordeu’ya tâbi‘dir. Bu eyâletin karşusında denizde iki adacık vardır ki bu eyâletden add olunurlar: Biri İle de Re ya‘nî Re Adası’dır ve biri İle de Oleron ya‘nî Oleron Adası’dır.

Ammâ Liyon eyâletinde **[36a]** olan şehirler bunlardır: Liyon, nehr-i Rone nehr-i Saone ile kavuşduğı yerde bir büyük ve ma‘mûr şehirdir ve ticâreti çokdur. Ve anda büyük vladika oturur. Etrâfında olan nâhiyesine Liyonove[3] dirler. Kilermont,[4] Borcez’e[5] tâbi‘ bir vladikalıkdır. Sayn Folur,[6] ol dahi Borcez’e tâbi‘ bir vladikalıkdır. Bu ikisinin etrâfındaki nâhiye Auverine[7] dirler. Moleyn[8] bir büyük yerdir, nâhiyesine Borbonove[9] dirler. Limoje[10] büyük yerdir, vladikası Borcez’e tâbi‘dir. Tulle, ol dahi Borcez’e tâbi‘ vladikalıkdır. Bu ikisinin etrâfında olan nâhiyesi Limozeyn[11] dirler. La Puy[12] orta şehirdir, vladikası Borcez’e tâbi‘dir. Bunun nâhiyesi Valey dirler. Bojev[13] bir küçük yerdir, nâhiyesine Bojelove[14] dirler. Foreç[15] sağında bir küçük nâhiyedir. La Marşe[16] **[36b]** solında bir nâhiyedir.

Ammâ Beretaniya eyâletin şehirleri bunlardır: Nante[17] nehr-i Lovare yanında bir büyük şehirdir ve ticâreti çokdur ve mahall-i fünûndur. Anda olan vladika Torez’e tâbi‘dir. Renne[18] bir güzel yerdir, anın vladikası Torez’e tâbi‘dir. Vanne[19] deniz kenârında bir şehirdir, vladikası Torez’e tâbi‘dir. Be-

1 Rochefaucaut/Rupes Fucaldi/La Rochefoucauld
2 La Rochelle
3 Lionnois
4 Clermont
5 Bourges
6 Saint-Flour
7 Auvergne/Alvernia
8 Moulins
9 Bourbonnais
10 Limoges
11 Limosin/Limousin
12 La Puye
13 Beaujeu
14 Beaujolois
15 Forez
16 La Marche/Marchia
17 Nantes
18 Rennes
19 Vannes

rest[1] iskeledir ve pek metîn limanı vardır ki anı "gemilerin odası" tesmiye ederler. Sayn Malo[2] yukarıda deniz kenârındadır ve eyü limanı vardır. Bu şehir mukaddemâ İngiliz'den kumbaralar[3] ile pek yıkılmışdır. Anda olan vladika Torez'e tâbi'dir. Sayn Biriyev[4] yukaruda deniz kenârındadır ve eyü limanı vardır, vladikası Torez'e tâbi'dir. Belavet[5] aşağıda deniz kenârında bir şehir imiş, şimdi harâbdır. Lâkin ana yakın bir yeni liman yapılmışdır ki ismi Port Luviz'dir.[6] Teregiviyer[7] yukarıda **[37a]** deniz kenârındadır, vladikası Torez'e tâbi'dir. Kiveymber[8] büyük şehirdir, vladikası Torez'e tâbi'dir. Sayn Pol[9] ve Dol, Torez'e tâbi' iki vladikalıkdır. Yukaruda Sayn Malo ile Berest arasında bir yerde yedi küçük adalar vardır, anlara Le Set İle[10] dirler. Ve dahi solında birkaç ada vardır, büyüğün ismi Ovezan'dır.[11] Ve yine aşağıda Belle İle[12] nâmında bir büyük ada vardır, ol adada bir güzel hisâr ve liman vardır.

Ammâ Normandi eyâletin şehirleri bunlardır: Rovan[13] nehr-i Seene yanındadır ve başşehridir ve ticâreti çokdur. Ve büyük vladika anda oturur ve büyük cem'iyyethânesi vardır. Havre de Garase[14] nehr-i Seene denize akduğı yerde bir metîn limandır. Mukaddemâ İngiliz'den kumbara ile atılmışdır. Kaen[15] büyük ve ma'mûr şehirdir ve mahall-i fünûndur. Avranşe[16] **[37b]** denizin kenârında bir yüksek yerdedir, vladikası Rovan'a tâbi'dir. Kotanşe[17] bir güzel yerdir, vladikası Rovan'a râci'dir. Şerborg[18] bir eyü limandır, lâkin kal'ası harâbdır. Lahoga[19] bir limandır ki anda mukaddemâ

1 Brest
2 Saint-Malo
3 humbara
4 Saint-Brieuc
5 Blavet
6 Port-Louis
7 Tréguier
8 Quimper
9 Saint-Pol-de-Léon/Saint Pauli
10 Les Sept Îles (Jentilez) Adası
11 Ovesand (Ouessant) Adası
12 Belle Isle/Belle-Île-en-Mer (Latince: Calonesus)
13 Rouen
14 Havre de Grace (Le Havre)
15 Caen
16 Auranches (Avranches)
17 Coutance/Coutances
18 Cherbourg
19 La Hogue/Lahougue

Françe donanması İngiliz'den ve Felemenk'den bozulmuşdur. Bayev,[1] Evrev,[2] Seez[3] ve Liziyev;[4] bu dördi Rovan'da olan büyük vladikaya tâbi' vladikalıklardır. Alanşon[5] bir herseklikdir. Avmal,[6] ol dahi bir herseklikdir. Diyeppe[7] bir pek güzel limandır. Mukaddemâ İngilizler anı kumbara ile harâb etmişdir. Bumont[8] bir şehirdir. Lonkeville,[9] Diyeppe['ye] yakın bir herseklikdir. Havre de Garase['ye] yakın İvetot[10] nâmında bir krallık vardır ki hemân birkaç karyeye şâmildir. Eski zamânda gûyâ bir mahsûs kral anı zabt edermiş. Valonya'ya[11] yakın elli beş yıl mukaddem yer altında bir azîm şehrin resmi ya'nî dîvârların eseri bulunmuşdur. **[38a]** Ve dahi bu eyâletin solında, denizde iki ma'rûf adalar vardır ki eski zamândan berü İngiliz'in zabtındadır: Biri Jersey ve biri Garnzey Adası'dır.[12] Ve bu eyâlet Normandi tesmiye olunması, yedi yüz elli yıl mukaddem Normani kavmi anda nüzûl edüp sâkin olmaları sebebiyledir. Zîrâ anlar nüzûl etmezden evvel eyâletin ismi Nevustriya[13] idi.

Ammâ Pikardi eyâletin şehirleri bunlardır: Amiyan[14] başşehridir ve Somme Nehri'nin yanındadır, anda olan vladikası Remz'e tâbi'dir. Abbeville, nehr-i Somme yanında bir güzel yerdir. Bolonya[15] kal'adır ve eyü limanı vardır, anın vladikası Remz'e tâbi'dir. Ardre,[16] Felemenk'e karşu bir metîn serhad kal'asıdır. Kala[17] büyük şehirdir ve bir acîb limanı vardır ki tevârîhlerde çok güzel zikr olunur. Montrevil[18] bir güzel şehirdir **[38b]** ve metîn iç hisârı vardır. Guyne[19] bir küçük yerdir. Bunun etrâfında ve Kala'nın etrâfın-

1 Bayeux
2 Évreux
3 Sées
4 Lisieux
5 Alençon
6 Aumale
7 Dieppe
8 Beaumont
9 Longueville/Longeville
10 Yvetot
11 Valogne
12 Guernsey Adası
13 Neustria
14 Amiens
15 Boulogne (Boulogne-sur-Mer)
16 Ardres
17 Calais
18 Montreuil
19 Guînes

da olan vilâyete Le Pey Rekonki[1] dirler, ya'nî kurtulmuş vilâyet dimekdir. Zîrâ mukaddemâ İngiliz anı Françe'den alup yine Françe anı İngiliz'den kurtarmışdır. Sayn Kaynteyn[2] bir eyü kal'adır, etrâfı Le Vermandove[3] tesmiye olunur. Guviz[4] bir şehirdir, iç hisârı vardır. Peronne, nehr-i Somme yanında bir meşhûr kal'adır. Konti[5] bir kasabadır. Vervin,[6] İspanya ile Françe arasında vâki' olan musâlaha[7] sebebiyle ma'rûf oldı. Kıressi[8] bir küçük kasabadır; velâkin dört yüz yıl mukaddem Françe, İngiliz'den anda münhezim olduğı içün meşhûr oldı.

Ammâ Guviyenna[9] eyâleti iki eyâletden mürekkeb bir eyâletdir: Biri Nefs-i Guviyenna'dır ki nehr-i Garonne etrâfındadır. Ve biri Gaşkonya'dır[10] ki Pireney **[39a]** Dağları'na muttasıldır. Ve bu iki eyâlet mukaddemâ Akvitanya[11] tesmiye olunurdı. Ve andan ötüri hâlâ bu eyâletlerin karşusında olan dış denize Oçeyanus Akvitanyus[12] dirler. Ammâ Nefs-i Guviyenna eyâletin içinde olan şehirler bunlardır: Bordeu başşehridir ve nehr-i Garonne'nin yanındadır ve büyükdür ve ticâreti çokdur. Cem'iyyethânesi vardır ve mahall-i fünûndur ve büyük vladikası vardır. Ve gerek şehri ve gerek toprağı Françe'de olanın cümlesinden eyüdür. Saynte[13] büyücek şehirdir, anın vladikası Bordeu'ya râci'dir. Roşefort[14] bir yeni limandır ki nehr-i Şarante[15] yanında kurulmuşdur. Barbeziyev,[16] bu ism-ile müsemmâ bir kabîle sebebiyle ma'rûf şehirdir. Bu sonraki üç yerin etrâfında olan vilâyete Sayntoniya[17] dirler. Perigev[18] bir şehirdir, vladikası Bordeu'ya tâbi'dir. Sarlat, **[39b]** Bordeu'ya tâbi' bir vladikalıkdır. Bu ikisinin etrâ-

1 Le Pais Reconquis
2 Saint-Quentin
3 Le Vermandois
4 Guise
5 Conty
6 Vervins
7 Vervins Antlaşması (1598)
8 Cressy
9 Guienne
10 Gascogne (Gaskonya)
11 Aquitaine (Akitanya)
12 Oceanus Aquitanicus
13 Saintes
14 Rochefort
15 La Charente Nehri
16 Barbezieux
17 Santonge/Santonia
18 Périgueux

fındaki vilâyete Perigord dirler. Kahorz[1] mahall-i fünûndur ve anda olan vladika Albi'ye tâbi'dir. Mont Uban[2] mukaddemâ Hugunitîlerin bir kal'ası idi, şimdi değildir. Anda olan vladika Toloz'a[3] tâbi'dir. Bu ikisinin etrâfında olan vilâyete Kersi[4] dirler. Rodez, Albi'ye tâbi' bir vladikalıkdır. Vabre, bu dahi Albi'ye tâbi' bir vladikalıkdır. Acan[5] nehr-i Garonne yanında bir büyük yerdir, anın vladikası Bordeu'ya tâbi'dir. Ammâ Gaşkonya'da olan şehirler bunlardır: Bayonne büyük şehirdir ve metîn serhad kal'asıdır, anda olan vladika Avks'a[6] tâbi'dir. Sayn Jan de Lus,[7] İspanya hudûdında uzağa yapılmış yerdir ve limanı vardır. Bu ikisinin etrâfında olan vilâyete Labor[8] dirler. Sayn Paley[9] bir güzel **[40a]** yerdir. Garam Mont[10] bir küçük yerdir. Bu iki yerin etrâfında olan vilâyete Navarra İnferiyur ya'nî Aşağı Navarra tesmiye olunur. Yukarıki Navarra, İspanya'dadır; nitekim zikr olundı. Po[11] bir büyük yerdir ve cem'iyyethânesi vardır. Oleron ve Leşkar,[12] Avks'a tâbi' iki vladikalıkdır. Bu üçinin etrâfı Baern nâhiyesidir. Sole[13] bir küçük nâhiyedir. Tarbe[14] bir metîn kal'a idi, anın vladikası Avks'a tâbi'dir. Bertran[15] bir küçük yerdir, vladikası Avks'a tâbi'dir. Daks[16] eyü binâ olunmuş şehirdir, vladikası Avks'a tâbi'dir. Ayre, Avks'a tâbi' bir vladikalıkdır. Sayn Sever[17] bir eyü şehirdir. Basa[18] bir eyü yerdir, vladikası Avks'a tâbi'dir. Kondom[19] bir küçük yerdir, vladikası Bordeu'ya tâbi'dir. Avks bir eyü şehirdir ve anda büyük vladika vardır. Leture,[20] Avks'a tâbi' bir vladikalıkdır. Lom-

1 Cahors
2 Montauban
3 Toulouse
4 Quercy
5 Agen
6 Aux
7 Saint-Jean-de-Luz
8 Labour
9 Saint-Palais
10 Grammond
11 Pau
12 Lescar
13 Soule
14 Tarbes
15 Bertrand (Bertren)
16 Dax
17 Saint-Sever
18 Bazas
19 Condòm
20 Lectoure

bez, Toloz'a **[40b]** tâbi‘ bir vladikalıkdır. Guvre[1] ve Komyenje[2] iki küçük nâhiyelerdir.

Ammâ Langadok[3] eyâletinde olan şehirler bunlardır: Toloz başşehridir ve Garonne Nehri'nin yanındadır, eyü kal‘a ve cem‘iyyethânesi vardır. Ve mahall-i fünûndur ve büyük vladika anda oturur. Fove[4] bir komitat ya‘nî beğlikdir. Albi eyü binâ olunmuş şehirdir ve büyük vladika anda oturur. Karkasone[5] nehr-i Aude yanındadır. Riyev,[6] Toloz'a tâbi‘ bir vladikalıkdır. Kastre,[7] Albi'ye tâbi‘ bir vladikalıkdır. Pamiyer,[8] Toloz'a tâbi‘ bir vladikalıkdır. Lavur[9] ve Sayn Papol[10] ikisi dahi Toloz'a tâbi‘ vladikalıkdır. Kapo de Sete[11] bir burun ve limandır. Karkasone ile Toloz arasında seksen yıl mukaddem Françe kralı bir dere kazdırmışdır, içinde nehr-i Aude ve gayrı nehirlerini akıdup anda Toloz'un yanında nehr-i Garonne ile anı kavuşdurmuşdur, şöyle kim; **[41a]** şimdi İspanya'nın etrâfından Akdeniz ile gezüp Setde Boğazı'ndan geçmek ve yine Portukal'ın etrâfından Françe'ye gelmek iktizâsı yokdur, hemân Akdeniz'den mezbûr dere ile nehr-i Garonne'ye ve nehr-i Garonne ile tâ dış denize gidilür. Ve bu amel-i kesîr içün çok zahmet ve mâl sarf olunmuşdur. Ve hâlâ ba‘zı evkâtda kum ile dolduğı ecilden zahmetden ve mâlı sarf etmekden hâlî değildir. Narbone,[12] Akdeniz'e yakın bir şehirdir ve mahall-i fünûndur ve büyük vladika anda vardır. Lukate[13] mukaddemâ bir metîn kal‘a imiş. Begiyer[14] bir müferrih yerdedir, vladikası Narbone'ye tâbi‘dir. Montpeliyer[15] denize yakın bir şehirdir ve mahall-i fünûndur, vladikası Narbone'ye tâbi‘dir. Nimez[16] bir eyü binâ olunmuş

1 Gaure
2 Cominges
3 Languedoc
4 Foix
5 Carcassonne
6 Rieux
7 Castres
8 Pamiers
9 Lavaur
10 Saint-Papoul
11 Cabo de Sete (Canal du Midi, Languedoc Kraliyet Kanalı)
12 Narbonne
13 Leucate
14 Béziers
15 Montpellier
16 Nîmes

şehirdir, vladikası Narbone'ye tâbi'dir. Bukaere[1] nehr-i Rone yanındadır, anda bâzirgânlar için **[41b]** bir meşhûr panacurı vardır. Sayn Pon,[2] Narbone'ye tâbi' bir vladikalıkdır. Miropove,[3] Toloz'a tâbi' bir vladikalıkdır. Alet, Narbone'ye tâbi' bir vladikalıkdır. Agde, Akdeniz kenârındadır, vladikası Narbone'ye tâbi'dir. Lude've ve Uzez[4] ikisi dahi Narbone'ye tâbi' vladikalıkdır. Alguve Morte[5] deniz kenârında bir şehirdir, mukaddemâ eyü limanı var idi. Le Sevene[6] bir dağıstândır, nehr-i Rone yanında gāyet latîf kestâne anda olur. Bu dağlar üç küçük nâhiyeleri şâmildir: Biri Givodan[7] nâhiyesidir; anın şehri Mande'dir, Albi'ye tâbi' vladikalıkdır. Ve biri Vivara[8] nâhiyesidir; anın şehri Viviyer,[9] anın vladikası Viyenne'ye[10] tâbi'dir. Yoyevze[11] bir küçük herseklikdir. Ve biri Velay nâhiyesidir; anın şehri Le Puy'dur.[12] Bu şehir Liyon eyâletinden olmağla yukarıda zikr olunmuşdur. Bu üç nâhiyelerde Kamisar[13] **[42a]** nâmında bir kavm sâkindir ki ol kavm mukaddemâ kılıç ile Françe kralına karşu durup kendi milletini hıfz etmişdir. Zîrâ anın ve Françe'nin milletleri muhtelifedir. Ve dahi bu Langadok eyâletin altında İspanya hudûdında Rusiliyon[14] nâmında bir küçük vilâyet vardır, ol dahi Langadok eyâletine tâbi'dir ve Françe ile İspanya arasında bir kapu gibidir. Evvela İspanya'nın imiş, şimdi Françe'nin elindedir. Anın içinde olan şehirler bunlardır: Perpinyan[15] pek metîn hisârdır, anda olan vladika Narbone'ye tâbi'dir. Salse,[16] bu dahi metîn hisârdır. Vila Franşe,[17] lakabı Konfilan'dır,[18] bir orta şehirdir. Kolliyor[19] bir küçük şehirdir, lâkin

1 Beaucaire
2 Saint-Pons
3 Miropoix (Mirepoix)
4 Uzès
5 Aigues-Mortes
6 Les Sevennes (Cévennes)
7 Givaudan
8 Vivarais
9 Viviers
10 Vienne
11 Joyeuse
12 Le Puy-en-Velay
13 Camisars/Camisard
14 Roussillon
15 Perpignan
16 Salses
17 Villefranche-de-Conflent
18 Conflent
19 Collioure

kal'ası metîndir ve yeni limanı vardır. Port Vandere[1] bir yassı limandır. Kapo de Kurev[2] bir meşhûr burundur ki İspanya ile Françe arasında hudûd **[42b]** için ta'yîn olunmuşdur.

Ammâ Porovanşe[3] eyâletinde olan şehirler bunlardır: Eks[4] başşehridir ve metîn ve büyük ve güzel binâ olunmuş şehirdir ve ma'mûr ve mahall-i fünûndur. Ve cem'iyyethânesi vardır ve büyük vladika anda vardır. Arle[5] aşağıda nehr-i Rone iki kol olduğı yerdedir. Mukaddemâ ziyâde ma'mûr idi ol vakitde ki, Arelat krallığın başşehri idi ki ol krallık Dofin[6] ve Porovanşe ve Burgonya ve Safoya eyâletlerini ve Helveçiya'nın çoğunı şâmil idi. Şimdi hemân bir büyük vladika anda vardır ve mahall-i fünûndur. Marselya,[7] Akdeniz kenârında Françe iskelelerinden bir büyük iskeledir ve eyü limanı vardır, vladikası Arle'ye tâbi'dir. Tolon,[8] Marselya'ya pek yakın pek metîn kal'adır ve bir emîn ve mahfûz limanı vardır; husûsan sefer-i donanma içün. Anda olan vladika Arle'ye **[43a]** tâbi'dir. Fereyul[9] sağında bir şehirdir ve eyü limanı vardır, vladikası Eks'e tâbi'dir. Antibe[10] metîn kal'adır ve metîn iç hisârı vardır ve limanı güzeldir. Sisteron ve Abd[11] ve Riye,[12] Eks'e tâbi' üç vladikalıkdır. Diniya[13] ve Galandeve[14] ve Vanşe[15] ve Seneze[16] ve Garaşe,[17] Embruniya'ya[18] tâbi' beş vladikalıkdır. Oranje[19] bir metîn kal'a ve şehir idi, şimdi kal'ası harâbdır. Bu şehrin etrâfında olan vilâyet bir beğlik gibi nesnedir. Ve mukaddemâ İngiliz

1 Port Vendres
2 Capo de Creux (Cap de Creus)
3 Provence
4 Aix (Aix-en-Provence)
5 Arles
6 Dauphine
7 Marseille (Marsilya)
8 Toulon
9 Frejuls (Fréjus)
10 Antibes
11 Apt
12 Riez
13 Dinia (Digne-les-Bains)
14 Glandeve (Latince: Glandata)
15 Vence
16 Senez
17 Grace (Grasse)
18 Embrun
19 Orange

Kral Vilhelmo'nun[1] [olup] sonradan Françe gelüp anı zabt eyledi. Velâkin Rizvik Musâlahası'nda[2] yine İngiliz'e redd olunmuşdur. Ve İngiliz kralı vefât etdikden sonra Prusiya kralı, Nassav[3] garaf[4] ile bu mezkûr vilâyet husûsında bu ikisinden irs tarîkıyla kime kalsun deyü münâza'a etdikleri mahalde Françe kralı gelüp münâza'a edenleri **[43b]** vilâyetden ihrâc edüp kendüsi zabt etmişdir. Andan sonra Utrhet Musâlahası'nda[5] Prusiya kralı kendü hakkını Françe'ye ferâğ edüp alâkasını kat' etmişdir. Ammâ Nassav garafı kendü hakkını iddi'â etmek üzre oldı, velâkin da'vâsını fasl etdirmeğe kādir olmayup hâlâ Françe'nin elinde kalmışdır. Avinyon[6] bir güzel ve büyük şehirdir. Ve kendü ve etrâfında olan nâhiye Rim Papa'nındır. Ve kendü tarafından vekîl kılınmış bir zâbit anda vardır ki ana legat[7] dirler. Ve bir büyük vladika anda oturur. Ve Rim Papa bu vilâyete mâlik olduğından keyfiyyeti tevârîhlerde beyân olunur. Karpantiras[8] ve Vazon[9] ve Kavaliyon,[10] Avinyon'a tâbi' üç vladikalıkdır. Ve dahi Akdeniz'de eyâlete yakın birkaç adalar vardır, anlara İle de Hiyere[11] ya'nî Hiyere Adaları dirler; zîrâ **[44a]** Hiyere[12] şehrin karşusındadır.

Ammâ Dofine[13] eyâletinde olan şehirler bunlardır: Garanobela[14] başşehridir, büyük ve eyü binâ olunmuş ve metîn şehirdir, İzere Nehri'nin[15] yanındadır. Anda olan vladikası Viyenne'de olan büyük vladikaya tâbi'dir. Viyenne evvelâ büyük şehir idi; şimdi hemân evvelkiden bir gölge gibidir, nehr-i Rone yanındadır ve bir büyük vladika anda oturur. Valense,[16] ol dahi nehr-i Rone yanındadır. Viyenne'den büyükdür ve metîn ve mahall-i fünûndur, vladikası Viyenne'ye tâbi'dir. Embrun mukaddemâ bir güzel şe-

1 III. William (1689-1702)
2 Ryswick Antlaşması (20 Eylül 1697)
3 Nassau Hanedanı
4 graf; kont, baron
5 Utrecht Anlaşması (1713)
6 Avignon
7 legat/legate/legaten
8 Carpentras
9 Vaison
10 Cavaillon
11 Îles-de Hyères
12 Hyères
13 Dauphine
14 Grenoble
15 Isère Nehri
16 Valence

hir idi ve büyük vladikaları var idi. Biryanzon[1] orta şehirdir. Gap bir alçak yerdir, vladikası Eks'e tâbi'dir. Sayn Pol,[2] anın vladikası Arle'ye tâbi'dir. Pinyerol,[3] bu şehir ve kal'ası mukaddemâ altmış altı yıl kadar Françe'nin elinde imiş. Ve İtalya'nın hudûdında olup pek metîn **[44b]** olduğından "İtalya'nın kilididir." dinilür. Şimdi ise kal'ası yere dek yıkılup şehri Savoya Hersekliği'ne redd olunmuşdur. Bu eyâletin iftihârı budur ki; koroneyi[4] zabt ve tahta geçecek kralın oğlı ki koron pirinç dirler, dâ'imâ bu eyâletin ismiyle ya'nî Dofin ismiyle müsemmâdır.

Ammâ Burgonya eyâletin şehirleri bunlardır: Diyon[5] başşehridir ve büyük ve eyü binâ olunmuşdur ve cem'iyyet yeridir. Autun, pek eski vladikalıkdır ve Liyon'a tâbi'dir. Maşkon[6] büyük yerdir, vladikası Liyon'a tâbi'dir. Goluni[7] bir meşhûr monastırdır. Avkser[8] ve Şarole[9] ikisi dahi güzel şehirdir. La Bresse bir nâhiyedir; mukaddemâ Savoya'nın imiş, şimdi Françe'nindir. Anın şehri Burg'dur.[10] Terevu[11] bir şehirdir, etrâfına Dombe[12] [dirler.] Şalyon[13] nehr-i Saone yanında bir büyük şehirdir, **[45a]** vladikası Liyon'a tâbi'dir. Bu şehrin etrâfına Şaloneve[14] nâhiyesi dirler. Belley, Savoya hudûdında bir güzel yerdir, etrâfına Le Bujey[15] dirler. Ve dahi bu mezkûr Burgonya eyâleti Nemçe mâ-beyninde Nider Burgundiyan[16] ya'nî Aşağı Burgonya tesmiye olunur. Ve dahi sağında olan Franşe Konte eyâletine muttasıldır. Ol dahi Nemçe mâ-beyninde Hoc Burgundiyan[17] ya'nî Yukariki Burgonya tesmiye olunur. Bunun dahi beyânı aşağıda ilhâkda gelür.

---

1 Brianson/Briançon
2 Saint-Paul
3 Pignerol/Pinerolo (İtalya)
4 crone, crown (krallık tacı)
5 Dijon
6 Mascon (Mâcon)
7 Clugny (Cluny) Manastırı
8 Auxerre
9 Charolles
10 Bourg
11 Trévoux
12 Dombes
13 Challon (Chalon-sur-Saône)
14 Challonois
15 Le Bugey
16 Nieder Burgundian
17 Hoch Burgundian

Ammâ Şanpanya eyâletinde olan şehirler bunlardır: Remz bir meşhûr şehirdir, Françe'nin içinde olan büyük şehirlerin biridir. Anda olan vladika cümle büyük vladikaların ulusıdır. Ve andan ötüri Françe kralına yağ sürmek ana ikrâmen virildi. Ve bu bir yağdır ki bin üç yüz yıl mukaddem altun kab içinde bir gügergin[1] gökden **[45b]** gûyâ indirmiş ola. Ve bu şehir dahi mahall-i fünûndur. Toroye,[2] Şanpanya eyâletin başşehridir; anın vladikası Sanz'da olan büyük vladikaya tâbi'dir. Şalon[3] eyü binâ olunmuş şehirdir ve nehr-i Marne'nin yanındadır, vladikası Remz'e tâbi'dir. Bu şehrin civârında Kataloniko[4] Ovası'dır ki bin iki yüz seksen yıl mukaddem Hunnîlerin[5] kralı Atilla[6] askerinden bir cenkde[7] yüz seksen bin âdem düşmüş ola. Sedan, nehr-i Maz[8] yanında Felemenk'e karşu bir kal'adır ve metîn iç hisârı vardır. Rokrove,[9] Felemenk'e karşu bir metîn serhad kal'asıdır. Şarleville[10] yüz yıl mukaddem Neverz[11] herseğin binâ etdüği yeni şehir ve metîn kal'adır. Retel,[12] Aesne[13] yanında bir şehirdir; nâhiyesine Retelove[14] dirler. Meziyer,[15] Retel'e yakın bir güzel şehirdir. Sanz, aşağıda nehr-i Yone[16] **[46a]** yanında eski şehirlerin biridir ve Roma'dan evvel binâ olunmuşdur. Ve hâlâ ma'mûrdur ve büyük vladika anda oturur. Nâhiyesine Le Senove[17] dirler. Langere[18] tâ aşağıda sağından bir eski ve metîn şehirdir ve hîçbir zamân feth olunmamışdır, vladikası Sanz'a tâbi'dir. Meau[19] nehr-i Marne yanında ve Pariz'e yakın bir büyük şehirdir. Françe kralı anda çok eğlenür. Vladikası Pariz'e tâbi'dir. Şato Tiyerri[20] nehr-i Marne yanında bir ma'rûf

1 güvercin
2 Troyes
3 Chalons (Châlons-en-Champagne)
4 Catalaunici (Châlons)
5 Hunnen (Hunlar)
6 Attila (Avrupa Hun İmparatoru; 434-453)
7 Chalons (Katalon) Savaşı (451)
8 Maas (Meuse) Nehri
9 Rokroy (Rokroi)
10 Charleville
11 Nevers
12 Rethel
13 Aine (Aisne)
14 Retelois
15 Maizières
16 Yonne
17 Le Senois
18 Langres
19 Meaux
20 Château-Thierry

ve metîn hisârdır. Bu eyâletden Pariz'e ziyâde yakın olan nâhiyeler Pariz'e tâbi'dir. Ve bu eyâlet ile Felemenk arasında azîm dağlar vardır, anlara Arden Dağları[1] dirler.

Ve eger Françe memleketin ve ahâlîsinin ahvâlinden su'âl olunursa; ma'lûm ola ki Françe toprağı insânın muhtâcün-ileyh olan her nesneyi doğurur. Ve cümle memleket gâyet ma'mûr ve ahâlîsi çokdur. **[46b]** Ve havâsı ecnebîlere yaraduğından ötüri sulh zamânlarında Françe'ye çok müsâfir gelüp geçerler. Ve dahi Françe'nin üç tarafından deniz olmağla hâricde olan ticâret içün pek münâsib yerdedir. Velâkin Françe'nin davarları azdır. Ve andan ötüri dinildi ki: "Eger İspanya'nın Françe'de kadar insânı olsa ve Françe'nin İspanya'da kadar davarı olsa ikisine yardım olup kifâyet ederdi." Ammâ Françe ahâlîsi gerek ta'allüm-i fünûnda ve gerek ta'allüm-i cenkde acîbdir ve cenkde yürekli ve şecî' ve tizdir. Ecnebîlere edebli ve mükrimdir. Ve libâsda mübeddil ve çok nesneyi îcâd eder. Ve krallarına sâdıkāne hizmet ederler. Lisânları garîbdir. Ve her işde uyuşlı ve itmâm edicilerdir.

Ve dahi Françe memleketinden mâ-adâ dünyânın dört **[47a]** tarafında Françe'nin alâkaları vardır. Meselâ Aziya'da ve Afrika['da] şey'-i kalîl vardır; ammâ Amerika'da Nova Françe'den[2] mâ-adâ dürlü dürlü adaları vardır. Ve ammâ Eropa'da İspanya'dan İtalya'dan ancak ba'zı yerlerini, velâkin Nemçe'den ve Felemenk'den bütünce eyâletlerini koparmışdır. Her biri kendü faslında beyân olunsa gerekdir.

Ammâ Françe'ye ilhâk olunan Loraene, Latince Lotringe[3] eyâleti Françe ile Nemçe arasındadır. Bu eyâlet çok zamândan berü yalnız bir herçugdan[4] zabt olunmuş idi; tâ Françe Kralı Ludovikus[5] bu vilâyeti zabt edüp asıl olan sâhibi Nemçe memleketine komuşdur. Sonra yine Rizvik Musâlahası'nda asıl sâhibi olan Lotringe herseği kendü memleketine ircâ' olunmuşdur, velâkin üç nesnenin şartıyla. **[47b]** Biri bu ki; Françe kralı vakt-i hâcetde ya kendüsi ya askeri re'âyâya zarar olmaksızın Lotringe vilâyet aşurı emniy-

1 Ardennes
2 Nova Francia
3 Lothringen
4 herzogtum (düklük, dukalık)
5 XIV. Louis (1643-1715)

yet ile geçmek, ikincisi Sar Loy[1] Kal'ası, üçüncisi Longavik[2] Kal'ası bir âhar mansıb mukābelesinde Françe eline virilmekdir. Ve bu Lotringe vilâyet, aslından Françe'den mi yohsa Nemçe'den mi olmasının nizâ'ı gayrı kitâblarda beyân olunur. Hemân bu kadar zabt oluna ki, bu eyâlet Burgonya ve Alzas[3] ve Paletina ve Şanpanya ve Lüksemburg[4] eyâletlerinin ortasındadır. Ve bu eyâlet ile Alzas arasında şol büyük dağlardır ki anlara Mont de Voj ya'nî Voj Dağları dirler. Ve bu eyâletin üç nehri vardır: Biri Maz Nehri'dir, solından Felemenk'e akar. Ve biri Mozel[5] Nehri'dir, ortadan Rayn'a[6] akar. Ve biri Sar Nehri'dir,[7] sağından nehr-i Mozel'e akar. **[48a]** Ammâ bu eyâletde olan şehirler bunlardır: Nansi[8] başşehridir ve Lotringe herseğinin oturduğı yeridir. Eski ve yeni şehir bir yerdedir. Yeni Nansi'nin kal'ası harâbdır, lâkin Eski Nansi'nin kal'ası metîndir. Marsal bir küçük, lâkin bataklık ile ihâta olunmuş kal'adır. Moyanvis,[9] Marsal'a yakın bir kal'adır. La Mote[10] tâ aşağıdadır. Alınması mümkin değil bir kal'a zann olundı idi, velâkin Françe anı feth etdüğinden mâ-adâ yer ile yeksân eyledi. Sar Loy, nehr-i Sar yanında bir yeni kal'adır. Bu kal'ayı Françe kralı Rizvik Sulhı'nda kendüsine kalmak şart eyledi; nitekim yukarıda zikr olundı. Pont Amusson[11] büyük şehirdir ve mahall-i fünûndur. Luneville, Nansi altında bir şehirdir ve Lotringe herseği gâh gâh anda otururmuş. Barleduk[12] büyük şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Komersi[13] bir küçük şehirdir. Longavik, **[48b]** Lüksemburg eyâletine karîb bir metîn yerdir. Bu kal'ayı dahi Françe kralı, Rizvik Sulhı'nda kendüsine kalmak ve anın mukābelesinde bir âhar mansıbı virmek şart eyledi; nitekim zikr olundı. Meç[14] nehr-i Mozel yanında büyük ve metîn şehirdir. Ve Beşinci Karlo Nemçe Kralı[15] anı feth edemedi. Şimdiki

1 Saarlouis (Almanya)
2 Longwy
3 Alsace (Alsas)
4 Luxembourg
5 Moselle
6 Ren Nehri
7 Sauer Nehri
8 Nancy
9 Moyenvic
10 La Motte
11 Pont-à-Mousson
12 Bar-le-Duc
13 Commercy
14 Metz
15 V. Carlos (V. Karl/Charles Quint/Şarlken; 1519-1556)

Frınçe kralı anda bir cem'iyyet kurmuşdur. Tol,[1] Nansi yanında bir orta şehirdir. Verdun, nehr-i Maz yanında büyük ve metîn şehirdir. Bu sonraki zikr olunan şehirler vladikalıklardır. Ve Frınçe Kralı Henrikus[2] iki yüz yıl mukaddem anları feth etmişdir ve hâlâ Frınçe'nindir.

Ammâ Frınçe'ye ilhâk olunan Franşe Konte eyâleti bir komitatdır, ya'nî beğlik gibi bir nesnedir. Bu eyâleti Frınçe Kralı Ludovikus yetmiş yıl mukaddem feth etmişdir ve musâlaha katında anın kalmışdır. Andan evvel İspanya koronenin imiş. **[49a]** Ve bu eyâlete mukaddemâ Nemçe, sonra İspanya mâlik olmasının keyfiyyeti tevârîhde beyân olunur. Bu eyâlet Burgonya ve Şanpanya ve Helveçiya ortasındadır. Ve Nemçe dili üzre Hoc Burgundiyan ya'nî Yukarıki Burgonya dirler; nitekim zikr olundı. Ve dahi bu eyâlet ile Helveçiya arasında büyük dağlar vardır ki anlara Yura[3] dirler. Ammâ bu eyâletin şehirleri bunlardur: Dole başşehridir ve metîn ve mahall-i fünûndur. Bezanşon[4] nehr-i Duz[5] yanında bir büyük şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Ve Dole'de olan cem'iyyet şimdi anda kurulmuşdur. Garay,[6] solından nehr-i Saone yanındadır. Mukaddemâ kal'a imiş, lâkin istîlâ vaktinde harâb olmuşdur. Vesul[7] küçükdür. Saleyn[8] kal'adır ve iki kat iç hisârı vardır.

Fasl
Bu fasl Memâlik-i İngiliz beyânındadır

İngiliz memleketleri üç krallıkdır: **[49b]** Biri Angliya,[9] aşağıdadır. Ve biri İskoçya, yukarıdadır. Ve biri Hiberniya[10] ya'nî İrlanda, solındadır. Cümlesi su ile ihâta olunmuşdur. Angliya ve İskoçya birbirine muttasıldır. Ve ikisi dahi bir adadır ki uzunluğı üç yüz sâ'at kadardır. Ve bu ikisi Britanya Magna[11] tesmiye olunur, ya'nî Büyük Britanya dimekdir. Ve bundan elli yıl mukaddem ittifâk-ı tâmm ile ikisi dahi bir olmuşdur. Ammâ Hiberniya

1 Toul
2 II. Henri (1547-1559)
3 Jura Dağları
4 Besançon
5 Doubs/Le Doubs Nehri
6 Gray
7 Vesoul
8 Salins
9 Anglia (İngiltere)
10 Hibernia (İrlanda)
11 Magna Britannia

ya'nî İrlanda bir yere muttasıl değildir, hemân kendüsi bir adadır. Ve bu üç krallık ekseriyyâ İnzulas Britanikas[1] tesmiye olunurlar, ya'nî Britanya Adaları dimekdir.

Ammâ Angliya memleketin ekserîsi suyla ihâta olunmuşdur, fakat yukarıda İskoçya'ya muttasıldır. Ve eski zamânlarda İskoçya'da katı muzırr ve bâğī kavm sâkin olmağla dâ'imâ Angliya vilâyetine girüp ahâlîsine **[50a]** çok zarar erişdürürlerdi. İmdi bunlardan emîn olmak içün çok zahmet ü meşakkat ile denizden denize hudûdlarında kırk sâ'atlik yerde bir dîvâr binâ olunmuşdur, velâkin zamândan sonra bu dîvâr ol kadar harâb olmuş ki şimdiki zamânda ancak eseri görinür. Ammâ Angliya'nın büyüklüği eger İskoçya ile hesâb olunursa bütün dünyâda olan adaların her birisinden büyükdür. Ve eger yalnız İskoçya hudûdına dek hesâb olunursa uzunluğı yüz altmış sâ'at ve enlüği yüz yigirmi sâ'at mikdâr eder. Ve dahi Angliya'nın etrâfında olan denizler bunlardır: Aşağıda Mare Britanikum[2] ya'nî Britanya Denizi'dir; Françe'de La Manşe dirler, ya'nî La Manşe Boğazı dimekdir ki Françe ile İngiliz arasındadır. Sağından Mare Germanikum ya'nî Nemçe Denizi'dir ki **[50b]** anda acâ'ib sukumrı[3] balık avı vardır ve yalnız İngiliz değil belki Felemenkler bile anda avlarlar. Solından Mare Hibernikum[4] ya'nî İrlanda Denizi'dir. Ve dahi meşhûr olan nehirleri bunlardır: Temze[5] aşağıda sağından Nemçe Denizi'ne akar. Severne[6] yukarıdan akar ve solından İrlanda Denizi'ne akar. Terent,[7] Humber nâmında büyük deniz çağıldıya akar.

Ve dahi Angliya iki memleketden munzamm bir memleketdir: Biri Nefs-i Angliya'dır ki İskoçya'ya muttasıl ve Nemçe ve Britanya ve İrlanda Denizleri'yle ihâta olunmuş büyük kıt'adır. Ve biri Vales[8] Hersekliği'dir ki İrlanda Denizi kenârında bir küçük kıt'adır. Bu vilâyet eski zamânlarda bir mahsûs herçugdan zabt olunur imiş ve adı Kambriya[9] idi.

---

1 Britannica Insulas
2 Mare Britannicum
3 uskumru
4 Mare Hibernicum
5 Thames Nehri
6 Severn Nehri
7 Trent Nehri
8 Walles (Galles/Galler)
9 Cambria

Ammâ **Nefs-i Angliya**'nın eski ahâlîsine Britanîler dirlerdi. Ve memleket eski Rûmîlerden Britanya tesmiye olunurdı. **[51a]** Mezbûr Britanîler, İskoçya'nın muzırr ve bâğī kavminden ol kadar bî-huzûr oldılar ki Nemçe vilâyetinden Angel nâmında bir kavmi istimdâd etmeğe muztarr oldılar. Ve bu Angel kavmi Britanya'ya gelüp ve bâğīleri dağıdup ihrâc etdikden sonra Britanya'da kalup bütün memlekete gālib olmağ-ıla kendü adlarına göre Britanya memleketini Angliya tesmiye etdiler. Zamândan sonra bu kavm cümle memleketinde yayılup azar azar yedi krallık yeniden düzmüşler ki bunlardır: 1-Kent, 2-Sudseks,[1] 3-Vestseks,[2] 4-Esseks,[3] 5-Nord Humberland,[4] 6-Mersiya,[5] 7-Ost Angeln. Ve egerçi bu yedi memleket sonradan munzamm olup cümleden bir memleket oldıysa da yine mezbûr yedi memleketlerin ismlerine göre yedi baş eyâletler tesmiye olundılar. İmdi Nefs-i Angliya'da yedi eyâletler vardır ki bunlardır: **[51b]** Kent eyâleti aşağıda sağından Françe ile İngiliz arasında olan küçük boğazın kenârındadır; ana Pa de Kala[6] ya'nî Kala Boğazı dirler. Esseks eyâleti, Kent eyâletin üstindedir. Ve Kent ile Esseks arasında Temze Nehri hudûddur. Sudseks eyâleti aşağıda La Manşe Boğazı'nın kenârındadır. Ve pây-i taht olan London[7] şehre göre bu eyâlet lodos tarafında vâki' olduğından ötüri Sudseks dinildi. Zîrâ gemiciler lodos tarafına "sud" dirler. Vestseks eyâleti solından boğaz kenârında tâ İrlanda Denizi'ne dek olan kıt'ayı şâmildir. Bu dahi London şehre göre günbatısı tarafında vâki' olmağla Vestseks dinilür. Zîrâ "vest", gemiciler katında mağrib dimekdir. Ost Angeln eyâleti sağından Nemçe Denizi'nin kenârındadır. Bu dahi London'a göre gün**[52a]** doğusı tarafında vâki' olmağla Ost Angeln dinildi. Zîrâ gemiciler katında "ost", maşrık dimekdir. Mersiya eyâleti memleketin ortasındadır. Andan ötüri ba'zılardan Middel[8] Angeln ya'nî Orta Angliya tesmiye olunur. Nord Humberland eyâleti Mersiya'dan yukarıya tâ İskoçya hudûdına dek deniz arasında olanın cümlesine şâmildir. Ve London'a göre yılduz tarafında vâ-

1 Sussex
2 Wessex
3 Essex
4 Northumberland
5 Mercia
6 Pas-de-Calais
7 Londra
8 Middle

ki‘ olduğından Nord Humberland tesmiye olundı. Zîrâ “nord”, gemiciler katında yılduz tarafı dimekdir. Bu cümle eyâletlerin içinde azîm şehirler azdır, büyük olanların dahi kal‘aları yokdur. Velâkin limanların yine medhi budur ki her biri derin ve pâkdır. Ve bu husûsda Felemenk memleketinde olan limanlarını çok tecâvüz etmişlerdir.

Ammâ Kent eyâletin şehirleri bunlardır: Kanterburi[1] nehr-i İstor[2] yanındadır **[52b]** ve İngiliz’in büyük şehirlerin biridir. Ve bütün memleketin içinde olan büyük vladikaların ulusı andadır. Ve İngiliz kralına koroneyi ya‘nî tâcı takmak ana ikrâmen virildi. Rohester[3] nehr-i Medvey[4] yanındadır ve London ile Kanterburi’nin tamâm yarı yolındadır, vladikası Kanterburi’ye tâbi‘dir. Ketam[5] nehr-i Temze yanındadır. Ve ol zamândan berü meşhûr oldı ki Felemenkler nehr-i Temze ile içerü girüp anda çok gemiler ihrâk etdiler. Garavezand,[6] ol dahi nehr-i Temze yanındadır ve bir küçük limanı vardır. Gerenvih,[7] London’a yakın bir müferrih hisârdır. Sandvik[8] bir limandır ki anı Felemenkler çok ziyâret ederler. Dover bir küçük şehirdir, lâkin eyü limanı vardır ki bir dağ üstinde olan iç hisâr ile mahfûzdur. Bu etrâflarda denizde kudretden bir büyük limanı vardır, anın içinde **[53a]** gemiler pek emîn olurlar. Ve bu etrâfında olan deniz kenârları İngiliz ahâlîsinden dunz[9] tesmiye olunur, Latince litora kanti[10] dirler; ya‘nî kent yalıları dimekdir.

Ammâ Esseks eyâletinde iki nâhiye vardır. Biri Middleseks[11] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: London cümle memleketin başşehridir ve İngiliz kralın tahtıdır ve nehr-i Temze’nin yanındadır. Vladikası Kanterburi’ye tâbi‘dir. Gāyet büyük şehirdir, şöyle kim London ile Pariz beyninde kangısı daha büyük ola tereddüd olunur. Velâkin evler ve sarâyları Pariz’deki olan evlerinin ve sarâylarının büyüklüğine ve yükseklüğine erişmezler ise de yine London’daki evler aded yönünden Pariz’de olan evlerden çokdur.

1 Canterbury
2 Stour Nehri
3 Rochester
4 Medway Nehri
5 Chattam
6 Gravesend
7 Greenwich
8 Sandwich
9 duns
10 littora canti
11 Middlesex

Hattâ Petri nâm kimesne hesâb etmiş ki: "Mukaddemâ London'da vâki' olan büyük yangında on üç bin hâne yanmışdır ki ol zamânda **[53b]** şehrin humusı imiş ola. Zîrâ ol vakitde bütün şehirde altmış beş bin hâne kadar var imiş. Velâkin mezbûr yangından sonra yigirmi yılın içinde ol kadar evler binâ olunmuş ki adedi seksen yedi bine bâliğ oldı. Hâlbuki Pariz içinde fakat yigirmi üç bin iki yüz yigirmi üç hâne vardır." dinildi. Ve dahi London şehrinden bir kıt'aya Vest Minster[1] dirler, anın içinde kralın sarâylarıdır ki ana Vital[2] dirler. Ve dahi Sant Yames Köşki[3] ve şol kenîsâ ki anda krallara korone ya'nî tâc gibi bir nesne takılur ve ol hâne ki anda cem'iyyet olur, cümle ol kıt'ada ya'nî Vest Minster'dedir. Ve dahi nehr-i Temze yanında bir iç hisâr vardır ki anda korone ve çebter[4] mahfûzdur. Çebter topuza benzer bir nesnedir ki kralın başına korone koydukları zamânda ol çebteri **[54a]** yine eline virürler. Ve dahi şol yerde ki anda cebhâne ve darbhânedir; ana Tovr[5] dirler, ya'nî kulle dimekdir. Velâkin London şehrin havâsı alçakdır. Zîrâ ekseriyyâ âteşe yakdıkları işteyn kolendir,[6] ya'nî taş kömür dimekdir. Bu bir siyâh taşdır ki anın altında azacık âteş konulduğı gibi kibrît gibi yanar; lâkin râyihası beddir ve göğse urur, öksürmek ve baş ağrımak andan peydâ olur. Hamtonkor[7] şehr-i London'dan birkaç sâ'at kralın teferrüc sarâyıdır. Ve biri Nefs-i Esseks nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Kolkester[8] başşehridir ve büyük ve metîndir. Harvik[9] bir küçük, lâkin metîn yerdir ve eyü limanı vardır.

Ammâ Sudseks eyâletinin iki orta nâhiyesi vardır. Biri Nefs-i Sudseks nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Kikkester[10] başşehridir ve eyü ticâreti vardır, vladikası **[54b]** Kanterburi'ye tâbi'dir. Arundel bir küçük yerdir. Riye,[11] ol dahi küçükdür, lâkin eyü limanı vardır. Ve biri Surrey nâhiyesidir,

1 Westminster
2 Withal
3 Saint James Sarayı
4 scepter (asa)
5 Tower of London (Londra Kulesi)
6 stein kohlen
7 Hampton Court Sarayı
8 Colchester
9 Harwich
10 Chichester
11 Rye

anın şehri budur: Kingiston[1] nehr-i Temze yanında müferrih hisârdır ki anda İngiliz kralı çok eğlenür.

Ammâ Vestseks eyâletinin yedi küçük nâhiyesi vardır. Biri Sudhamton[2] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Vinkester[3] başşehridir, anda olan vladika Kanterburi'ye tâbi'dir. Sudhamton bir limandır. Portsmot[4] bir limandır ki havâdis kâğıdlarda zikr olunur. İspidehad,[5] Portsmot'a yakın bir limandır, anda ba'zı vakitde donanma durur. Viht,[6] boğaz kenârında bir adadır. Anın üstinde Nevport[7] nâmında bir metîn kal'a vardır. Ve biri Berkeriya[8] nâhiyesidir, anın şehri budur: Vindsor[9] kralın bir müzeyyen teferrüc sarâyı anda olduğından ötüri ma'rûfdur. Ve biri **[55a]** Vilitonya[10] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Salisburi[11] eyü şehirdir, vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. Malmesburi[12] bir küçük şehirdir. Ve biri Dorkester[13] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Dorkester başşehridir. Veymot[14] bir limandır. Nortland yarı adadır. Ve biri Sommersed[15] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Piriştol[16] nehr-i Avona[17] yanında bir metîn şehirdir, vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. Bate,[18] bir meşhûr ilçesi vardır [ve] Velles;[19] bu iki şehrin bir vladikası vardır ki Kanterburi'ye tâbi'dir. Ve biri Devoniya[20] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Ekseter[21] başşehridir ve limanı vardır, vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. Palaymut[22] nehr-i Tamar yanında bir meşhûr limandır, İspanya tüccârların

1 Kingston
2 Southampton
3 Winchester
4 Portsmouth
5 Spitehad/Spithead
6 Wight Adası
7 Neuport/Newport
8 Bercheria (Berkshire)
9 Windsor
10 Viltonia (Wiltshire)
11 Salisbury
12 Malmesbury
13 Dorchester
14 Weymouth
15 Somerset
16 Bristol
17 Avon Nehri
18 Bathe (Bath)
19 Vells
20 Devonia
21 Exeter
22 Plymouth

ticâretleri ekseriyyâ andadır. Bu limanın karşusında bir küçük körfez vardır ki anda **[55b]** gemiler yatup emîn olurlar, ana Torbay[1] dirler. Ve biri Kornubiya[2] nâhiyesidir, anın şehri budur: Falmut[3] bir metîn kal'adır ve eyü limanı vardır. Bu eyâletin nihâyetinde bir meşhûr burun vardır; ana Te Lands Ende[4] dirler, ya'nî vilâyetler nihâyeti dimekdir. Ve dahi bu eyâletin yukaru tarafının karşusındaki adalara Silley Adalar dirler, anlar birkaç adadır. Cümlesinden meşhûr olan Sant Mariya[5] ya'nî Hazret-i Meryem Adası'dır.

Ammâ Ost Angeln eyâletin içinde üç küçük nâhiye vardır. Biri Kamridge[6] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Kamridge başşehridir ve mahall-i fünûndur. Ely, Kanterburi'ye tâbi' bir vladikalıkdır. Ve biri Nordfolk[7] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Nordvik[8] ma'mûr şehirdir ve Kanterburi'ye tâbi' bir **[56a]** vladikalıkdır. Yarmut[9] küçük şehirdir, lâkin eyü limanı vardır. Ve biri Suffolk nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: İpisvik[10] başşehridir. Kalarense[11] bir kasabadır.

Ammâ Mersiya eyâletinde on sekiz nâhiyeler vardır. Biri Bukingham[12] nâhiyesidir, London'a yakındır, anın şehri budur: Bukingham başşehridir. Ve biri Bedfort[13] nâhiyesidir, anın şehri budur: Bedfort, Oze Nehri'nin[14] yanında bir güzel ve başşehirdir. Ve biri Harford[15] nâhiyesidir, anın şehri budur: Harford başşehridir, lâkin küçükdür. Ve biri Hundington[16] nâhiyesidir, anın şehri budur: Hundington başşehridir. Ve biri Nord Hamton[17] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Nord Hamton başşehridir ve ortadır.

---

1 Torquay
2 Cornubia/Cornubien (Cornwall)
3 Falmouth
4 The Lands End
5 Sant Maria Adası
6 Cambridge
7 Norfolk
8 Norwich
9 Yarmouth
10 Ipswich
11 Clarence
12 Buckingham
13 Bedford
14 Ouse Nehri
15 Hartfort
16 Huntingdon
17 Northampton

Peterborug[1] küçükdür, anın vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. **[56b]** Ve biri Oksford[2] nâhiyesidir, anın şehri budur: Oksford, nehr-i Temze yanında bir küçük şehirdir ki mahall-i fünûndur, anda olan vladika Kanterburi'ye tâbi'dir. Ve biri Golokester[3] nâhiyesidir, anın şehri budur: Golokester, nehr-i Severne[4] yanında bir eyü ve başşehirdir, vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. Ve biri Monmot[5] nâhiyesidir, anın şehri budur: Monmot başşehridir ve nehr-i Mone'nin[6] yanındadır. Ve biri Herfort[7] nâhiyesidir, anın şehri budur: Herfort başşehridir, vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. Ve biri Vorkester[8] nâhiyesidir, anın şehri budur: Vorkester başşehridir ve eyü ve ma'mûr şehirdir, anda olan vladika Kanterburi'ye tâbi'dir. Ve biri Varvik[9] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Varvik başşehridir ve küçükdür. Konventre,[10] **[57a]** Kanterburi'ye tâbi' bir vladikalıkdır. Ve biri Leykester[11] nâhiyesidir, anın şehri budur: Leykester başşehridir ve küçükdür. Ve biri Rutland nâhiyesidir, anın şehri budur: Okam[12] küçükdür. Ve biri Linkolne[13] nâhiyesidir, anın şehri budur: Linkolne bir eyü şehirdir, vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. Ve biri Notingham[14] nâhiyesidir, anın şehri Notingham'dır, başşehridir ve Terent Nehri'nin yanındadır. Ve biri Darbi[15] nâhiyesidir, anın şehri budur: Darbi başşehridir. Ve biri İstaffort[16] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: İstafford başşehridir ve ortadır. Lihfiled[17] bir vladikalıkdır, yukarıda mezkûr olan Konventre vladikaya munzammdır. Ve biri Şoropes[18] nâhiyesidir, anın şehri budur: Şorosburi[19] eyü binâ olunmuş ve ma'mûr

1 Peterborough
2 Oxford
3 Gloucester
4 Severn
5 Monmouth
6 Monnow Nehri
7 Hereford
8 Worcester
9 Warwick
10 Coventry
11 Liecester
12 Oakham
13 Lincoln
14 Nottingham
15 Derby
16 Stafford
17 Lichfield
18 Shropshire
19 Shrewsbury

ve metîn şehirdir. **[57b]** Ve biri dahi Kester[1] nâhiyesidir, anın şehri budur: Kester, bir eyü limanı vardır ve İrland'a gitmek murâd edenlerin ekserîsi oradan gemiye binerler. Anda olan vladika York'a tâbi'dir.

Ammâ Nord Humberland eyâletinde altı nâhiyeler vardır. Biri York nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: York, nehr-i Yure[2] yanında bir büyük ve başşehirdir ve büyük vladika anda vardır. Hul,[3] Humber Nehri'nin yanında bir metîn kal'adır ve eyü limanı vardır ve bir cebhânesi dahi vardır. Rihmond[4] bir küçük şehirdir, lâkin herseklik pâyesindedir. Ve biri Lankaster[5] nâhiyesidir, anın başşehri Lankaster'dir, Lune Nehri'nin yanındadır. Ve biri Kumberland[6] nâhiyesidir, anın şehri Karlile'dir;[7] nehr-i Eden yanında bir küçük, lâkin metîn kal'adır, vladikası York'a tâbi'dir. Ve biri Vest Morland[8] nâhiyesidir, bunun meşhûr **[58a]** şehri yokdur. Ve biri Durham nâhiyesidir, anın şehri Durham'dır ve bir yüksek dağın üstindedir, vladikası York'a tâbi'dir. Ve biri Nord Humberland nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Barvik[9] nehr-i Tevede[10] yanında pek metîn kal'adır ve İskoçya'nın kilididir. Ve mukaddemâ İskoçya'dan idi. Nevkastle[11] nehr-i Teyne yanında bir metîn kal'adır ve eyü limanı vardır.

Ammâ **Vales Hersekliği**, Angliya memleketinden ol kadar ayrıdır ki biri birinin lisânından bir şey fehm edemez. Zîrâ Angliya memleketinde Nemçe'den gelen Angel kavmi meks etmekle lisânları muhtelit oldı. Ammâ Vales Hersekliği'ne bu kavm gelmedüğinden Vales ahâlîsin lisânları ke'l-evvel hâlis kalmışdır. Ve dahi bu Vales Herseklik ikiye taksîm olunur: Biri Sud Vales[12] ya'nî lodos tarafında olan Vales ki aşağı tarafıdır. Ve biri Nord Vales[13] **[58b]** ya'nî yılduz tarafında olan Vales ki yukarıki tarafıdır. Ve her birisinde yine küçük nâhiyeler vardır.

1 Chester
2 Youre (Ure) Nehri
3 Hull
4 Richmond
5 Lancaster
6 Cumberland
7 Carlisle
8 West Morland
9 Barwick (Berwick-upon-Tweed)
10 Tweed Nehri
11 Newcastle
12 South Wales
13 North Wales

Ammâ Sud Vales'de altı nâhiye vardır ki bize ol kadar ma'lûme değildir. Biri Kalamorgan[1] nâhiyesidir, anın şehri Landaf'dır, küçükdür, vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. Ve biri Bereknok[2] nâhiyesidir, anın meşhûr şehri yokdur. Ve biri Kayermardan[3] nâhiyesidir, anın dahi meşhûr şehri yokdur. Ve biri Pembrok[4] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Pembrok, eyü limanı ve metîn iç hisârı vardır. Milfort,[5] bir acâ'ib limanı vardır. Sant David[6] deniz kenârında bir burunun yanındadır, ol kadar ma'mûr değildir, vladikası Kanterburi'ye tâbi'dir. Ve biri Kardigan[7] nâhiyesidir, anın şehri Kardigan bir güzel şehirdir. Ve biri Radnor nâhiyesidir, **[59a]** anın meşhûr şehri yokdur.

Ammâ Nord Vales'de dahi altı nâhiyeler vardır. Biri Mongmeri[8] nâhiyesidir ve biri Meriyont[9] nâhiyesidir, bunların meşhûr şehirleri yokdur. Ve biri Kayernarvan[10] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Kayernarvan bir güzel şehirdir. Bangor, Kanterburi'ye tâbi' bir vladikalıkdır. Ve biri Denbig[11] nâhiyesidir, anın meşhûr şehri yokdur. Ve biri Filint[12] nâhiyesidir, anın şehirleri bunlardır: Filint küçükdür, lâkin metîn iç hisârı vardır. Sant Assaf,[13] Kanterburi'ye tâbi' bir vladikalıkdır. Ve biri dahi İrlanda Denizi'nde olan iki adadır ki biri Angelzey[14] ve biri Man Ada'dır.

Ve eger İngiliz memleketin ve ahâlîsinin ahvâlinden su'âl olunursa; ma'lûm ola ki İngiliz toprağı gāyet mübârekdir ve üzüm ile tuzdan **[59b]** mâ-adâ her muhtâcün-ileyh olan nesneyi getürür. Bâ-husûs İngiliz atları ve İngiliz kalayı ve İngiliz yapağı gāyet şöhretdedir. Ammâ ahâlîsi cerî' ve cesûrdur ve buna iç gavgāları ziyâdesiyle şâhiddir. Ve bundan mâ-adâ dahi tahsîl-i fünûnda acîbdir. Ve bâtıl dînlerinde acîl ve kavîdir. Ve dahi ma'lûm ola ki yukarıda zikr olunan memâlikde ya'nî Portukal ve İspanya ve Fran-

1 Clamorgan
2 Brecknock
3 Caermardan
4 Pembroke
5 Milford
6 St. David's
7 Cardigan
8 Mongomery (Montgomery)
9 Merioneth
10 Caernarvan (Caernarfon)
11 Denbigh
12 Flint
13 St. Asaph
14 Anglesey Adası

çe memleketlerinde olan ahâlîsi, Katolik olan millet-i Nasrâniyye üzredir. Zîrâ millet-i Nasrâniyye'de dahi dört fırka ya'nî dört mezheb vardır: Biri millet-i Nasrâniyye-i atîka ve biri millet-i Nasrâniyye-i Katolik ve biri millet-i Nasrâniyye-i Luteraniyye ve biri millet-i Nasrâniyye-i Kalviniyye'dir. Ammâ millet-i Nasrâniyye-i atîka üzre olanlar, Moskov memleketinde ve Âl-i **[60a]** Osmân Pâdişâhı'n memleketinde olan Nasârâ kısmıdır. Nemçe ve gayrılar anlara Eski Nasârâ[1] dirler. Ammâ sâ'ir memleketlerde bâkī kalan üç mezheb-i Nasrâniyye şâyi'dir. Velâkin ba'zısında ancak Katolik'dir ve ba'zısında ancak Luteran'dır ve ba'zısında ancak Kalvin'dir ve ba'zısında ikisi ve ba'zısında üçisi dahi bulunur. Anları dahi her faslda zikr ederüz. İmdi zikr etdüğümüz Portukal ve İspanya ve Françe memleketlerinde ancak Nasârâ-i Katolik'dir, gayrı millet yokdur. İllâ ba'zı yerlerde Yahûdîlere izn virilmişdir. Ammâ İngiliz memleketinde olan ahâlîsi Nasârâ-i Kalvin'dir. Velâkin ba'zı yerlerde Nasârâ'dan mâ-adâ Peresbiteranîler[2] ve Purtanîler[3] ve Konformistîler[4] ve Non-Konformistîler[5] ve Separatistîler[6] ve İndepedentîler[7] ve Kuvakar[8] ya'nî mum söyündürüciler ve gayrı akvâm-ı **[60b]** müteferrika çok bulunur. Ancak Nasârâ-i Katolik yokdur ve iskân olunmaz.

Fasl
Bu faslda İskoçya memleketini beyân eder

İskoçya memleketinin ekserîsi suyla ihâta olunmuş, fakat aşağı taraf Angliya'ya muttasıldır. Sağında Nemçe Denizi'dir, solında olan İrlanda Denizi'dir, yukaruda Oçeyanus Deyukaledoniyus[9] ya'nî İskoçya karşusında olan dış denizidir. Zîrâ mukaddemâ İskoçya'nın ismi Deyukaledoniyus idi. Ve İskoçya'nın içinde büyük nehir birdir; ana Tay dirler, ortasından Nemçe Denizi'ne akar. Bu nehirden mâ-adâ İskoçya'da büyük nehir yokdur. Velâkin iki bile tarafından deniz kenârında ikişer büyük deniz çağıldılar

1 Ortodokslar
2 Presbyterian; Presbiteryen
3 Puritaner; Püriten
4 Conformisten; Konformite, Konformist
5 Non-Conformisten; Nonconformist, Nonkonformist
6 Separatisten; Separatist
7 Independenten
8 Quakers; Quakerler
9 Oceanus Deucaledonius

vardır, Latince ana estavriyum[1] dirler. İkisi solından İrlanda **[61a]** Denizi kenârındadır: Biri Estavriyum İtune'dir,[2] Angliya ile İskoçya hudûdında nehr-i Eden İrlanda Denizi'ne akduğı yerdedir. Ve biri Estavriyum Golote'dir,[3] yukarıda nehr-i Golote[4] İrlanda Denizi'ne akduğı yerdedir. Ve ikisi dahi sağından Nemçe Denizi'nin kenârındadır: Biri Estavriyum Bodotriya,[5] hudûda yakın nehr-i Fort[6] Nemçe Denizi'ne akduğı yerdedir. Ve biri Estavriyum Vara'dır, yukarıda Nemçe Denizi'nden İskoçya'ya giren büyük körfez olduğı yerdedir. Ve İskoçya'nın uzunluğı ki Angliya hudûdından tâ yukaruya dış denize dek yüz sâ'at kadardır ve enlüği denizden denize altmış sâ'at kadardır.

Ve dahi bu İskoçya memleketin cümlesi üçe taksîm olunur: Biri İskoçya Meridiyonalis,[7] ya'nî lodos olan İskoçya dimekdir. Zîrâ nehr-i **[61b]** Tay, İskoçya'nın ortasından akmağ-ıla nehr-i Tay'dan Angliya hudûdına dek olan parça lodos tarafında olur. Ve biri İskoçya Sebtentriyonalis[8] ya'nî yılduz tarafında olan İskoçya'dır. Zîrâ nehr-i Tay'dan yukaruya dış denize dek vâki' olan parça yılduz tarafındadır. Ve biri İnzule İskoçya'dır, ya'nî İskoçya Adaları'dır; gerek İrlanda Denizi'nde ve gerek dış denizde olan adalardır. Ve İskoçya'nın iki eyâletlerinde dahi Angliya'da gibi küçük nâhiyeler vardır. Ve meşhûr şehirleri dahi azdır. Ve limanları ve iskeleleri ecnebîlerden çokluk ziyâret olunmaz. Ve anlara az sefer vâki' olduğından ötüri bu tarafda olanlara vilâyetin ekserîsi mechûledir. İmdi ma'lûm olanları beyân edelüm.

[62a] Ammâ lodos tarafında olan İskoçya'da olan nâhiyeler ve şehirler bunlardır: Edenburg[9] cümle İskoçya'nın başşehridir. Ve mahall-i fünûndur ve metîn iç hisârı vardır. Anda olan vladika Sant Andre'de[10] olan büyük vladikaya tâbi'dir. Lit,[11] Edenburg'dan iki sâ'at bir eyü limandır ve başşehrinin-

1 aestuarium
2 Aestuarium Itunae
3 Aestuarium Glottae
4 Glotta (Clyde) Nehri
5 Aestuarium Bodotria
6 Forth Nehri
7 Scotia Meridionalis
8 Scotia Septentrionalis
9 Edinburgh
10 St. Andrews
11 Leith

dir. Dunbar, deniz kenârında bir şehirdir ve eyü limanı vardır. Doglas[1] bir hisârdır. Fifa[2] nehr-i Tay ile deniz çağıldının arasındadır. Sant Andre deniz kenârındadır ve büyükdür ve eyü limanı vardır. Ve mahall-i fünûndur ve büyük vladika anda oturur. Bu mezkûrların etrâfında olan vilâyete Lotiyane[3] nâhiye dirler. Koldingham[4] deniz kenârında bir küçük yerdir, etrâfına Mergiya[5] nâhiyesi dirler. Deviyosiya,[6] Eşkıya,[7] Tevediya;[8] bunlar dahi nâhiyelerdir. **[62b]** Annand bir şehirdir, etrâfına Annandiya[9] nâhiye dirler. Dumferi[10] küçükdür, lâkin eyü iç hisârı vardır, etrâfına Nitiya[11] nâhiye dirler. Vithern,[12] İrlanda Denizi'nin kenârında bir eyü limandır, etrâfına Gallavidiya[13] nâhiye dirler. Bu nâhiyenin vladikası Galaşkov'a[14] tâbi'dir. Karrikta[15] bir nâhiyedir. Ayr şehirdir ve eyü limanı vardır, etrâfına Kovaliya[16] nâhiye dirler. Reynferey[17] nehr-i Golote yanında bir şehirdir, etrâfına Kuninghamiye[18] nâhiye dirler. Kantira,[19] Kanabdaliya,[20] Argateliya[21] üç nâhiyedir. Dunztafag[22] bir metîn şehirdir ve eyü limanı vardır, etrâfına Lorna nâhiye dirler. Dunbelayn[23] küçükdür, vladikası Sant Andre'ye tâbi'dir, bu şehrin etrâfına Mentitiya[24] nâhiye dirler. Abernetey[25] Tay Nehri'nin yanın-

1 Douglas
2 Fife
3 Lothiana (Lothian)
4 Coldingham
5 Merchia (Merche)
6 Deviotia (Tirvedal)
7 Escia (Eskdal)
8 Twedia (Twededal)
9 Annandia
10 Dumfries
11 Nithia (Nithesdal)
12 Withern
13 Gallividia (Galloway)
14 Glasgow
15 Carricta (Carrick)
16 Covalia (Kyle)
17 Renfrew
18 Cuninghamia (Coningham/Cuningham)
19 Cantyra
20 Knapdalia
21 Argathelia (Argyle)
22 Dunstafag
23 Dumblain (Dunblane)
24 Menthitia (Menthid)
25 Abernetey (Abernethy)

dadır, ma'mûr değildir, etrâfına İsteraterniya[1] nâhiye dirler. Dunbarton[2] **[63a]** bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır, bu şehrin etrâfına Leviniya[3] nâhiyesi dirler. İsterling[4] şehirdir ve cümle iç hisârların metîni andadır, etrâfına İsterlinga[5] nâhiye dirler. Galaçkov, nehr-i Golote yanında bir şehirdir. Ve mahall-i fünûndur ve gāyet müferrih yerdedir. Ve bu şehir başşehir olan Edenburg'dan güzeldir ve büyük vladika anda oturur. Bu şehrin etrâfına Goloçiyane[6] nâhiye dirler. Hamilton bir metîn hisârdır ve herçugluk pâyesindedir.

Ammâ yılduz tarafındaki İskoçya'da olan nâhiyeler ve şehirler bunlardır: Beregin[7] başşehridir, vladikası Sant Andre'ye tâbi'dir. Dundey[8] metîn şehirdir ve eyü limanı vardır. Mont Roze[9] bir eyü limandır. Bu mezkûrların etrâfına Angusta[10] nâhiyeler dirler. Mernisiya[11] bir nâhiyedir, anda meşhûr nesne yokdur. **[63b]** Nev Arberdeyen[12] bir şehirdir, ana yakın harâb olmuş eski Aberdeyen şehrin yeridir, vladikası Sant Andre'ye tâbi'dir. Ve mahall-i fünûndur, etrâfına Marniya[13] nâhiye dirler. Bukaniya[14] büyük nâhiyedir, lâkin zabt olunacak nesne anda yokdur. Elgin bir eyü şehirdir, vladikası Sant Andre'ye tâbi'dir. İnnernes[15] bir kal'adır. Bu iki yerin etrâfına Moraviya[16] nâhiye dirler. Pert[17] şol şehirdir ki zamân-ı evâ'ilde anda İskoçya kralların başlarına korone takulurdı. Dunkeld bir eski şehirdir ve Latince Kaledoniyum[18] dinilür. Ve buna göre mukaddemâ İskoçya memleketi Kaledoniya[19] tesmiye ederlerdi. Ve hâlâ İskoçya'nın yukaru tarafında

1 Strathernia
2 Dumbriton (Dumbarton)
3 Levinia (Lennox)
4 Sterling (Stirling)
5 Sterlinga
6 Glotiana (Clysdal)
7 Brechin
8 Dundee
9 Montrose
10 Angus
11 Mernisia (Mernis)
12 New-Aberdeen (Aberdeen)
13 Marnia (Marr)
14 Buchania (Buquan)
15 Inverness
16 Moravia (Murray/Moray)
17 Perth
18 Caledonium
19 Caledonia

olan dış denize Oçeyanus Deyukaledoniyus dirler. Mezkûr şehrin vladikası Sant Andre'ye[1] tâbi'dir. Bu iki şehrin etrâfına **[64a]** Pertiya[2] nâhiye dirler. Goreya[3] [ve] Albaniya[4] Tay Nehri'nin başındadır, Atoliya[5] nehirler-ile ve bataklar ile doludur, Lokaberiya;[6] bu mezkûr olan dört nâhiyelerdir [ki] anların meşhûr şehirleri yokdur. Kanonri,[7] Vara nâm büyük deniz çağıldının yanında bir şehirdir. Koromarti,[8] Kanonri'ye yakın bir meşhûr limandır. Bu ikisinin etrâfında olan vilâyete Rossiyane[9] nâhiye dirler, bu nâhiyenin vladikası Sant Andre'ye tâbi'dir. Assintum,[10] bu dahi bir nâhiyedir ve ba'zılar anı Rossiya nâhiyesinden add ederler. Dornok,[11] Dornok Nehri'nin yanında bir emîn ve bol limandır, etrâfına Suterlandiya[12] nâhiye dirler. İsterad Navreniya[13] bir büyük nâhiyedir, lâkin zabt olunacak nesne anda yokdur. Dungizbi,[14] Orkad Adalar'a[15] karşu bir meşhûr burundur. Bunun etrâfına **[64b]** Kateneziya[16] nâhiye dirler, bu nâhiyenin vladikası Sant Andre'ye tâbi'dir.

Ammâ İskoçya'nın etrâfında olan adalar beş bölüğe taksîm olunurlar. Evvelki bölük İnzule Hebrides[17] yâhûd İnzule Oksidentalis, ya'nî günbatısı tarafında olan adalar dimekdir. Anların adedi kırk dörtdür. Ziyâde meşhûr ve büyük olanları bunlardır: Leyogos,[18] Vistus,[19] Essiya[20] yâhûd İşikiya,[21]

---

1 Saint Andrews
2 Perthia
3 Gorea
4 Albania (Braid Alban)
5 Atholia
6 Loquabria
7 Chanonry (Chanonry Point)
8 Cromarty
9 Rossia
10 Assinthum (Assinth)
11 Dornoch
12 Sutherlandia (Sutherland)
13 Strath-Navernia (Strat-Navern)
14 Dungysby
15 Orkney Adaları
16 Cathenesia
17 Hebridler
18 Leogus (Lewis)
19 Vust
20 Scia (Skye)
21 Skye

Mula,[1] Kol,[2] Tiriye,[3] İlle, Araniye;[4] meşhûr ve büyük olan bu mezkûrlarıdır. Ammâ Kolomkil[5] Ada küçükdür, velâkin cümle adaların vladikası anda sâkin olmağ-ıla ol dahi meşhûrdur. İkinci bölük Orkad Adaları'dır ki İskoçya'nın yukaru tarafındadır. Anda yigirmi ada kadar bir yerdedir. On üç fakat meskûnedir, bâkīsi hâlîdir. Ve cümleden meşhûr ve büyük olan Maynland Adası'dır.[6] Anın **[65a]** içinde Kirkval[7] nâmında bir meşhûr şehir vardır ki Orkad Adaları'nın vladikası anda oturur. Üçünci bölük Şetland[8] yâhûd Hitland Adaları'dır. Orkad Adaları'ndan dahi yukaruya yılduz tarafındaki adalardır. Cümlesinden fakat altısı meskûnedir. Ve cümleden meşhûr Maynland Adası'dır ve bu ada Orkad'da olan Maynland Ada'nın gayrıdır. Dördünci bölük Farro Adaları'dır.[9] Bunlar dahi yukaruya yılduz tarafındadır, cümlesi on altıdır. Beşinci bölük İsland Adası'dır.[10] Bu dahi yukaruya yılduz tarafındadır ve büyükdür. Ve bu ada Danemark kralın olmağla anın beyânı Danemark faslında te'hîr olunmuşdur.

Ammâ İskoçya'nın toprağı her husûsda İngiliz'in toprağına müsâvî olmakdan katı ba'îddir. Zîrâ lodos tarafındaki İskoçya'da büyük parçalar **[65b]** bulunur ki anda sudan ve gölden ve batakdan gayrı bir nesne yokdur. Ve yılduz tarafındaki İskoçya'da dağlar ve kayalar biri birine muttasıldır. Ve andan ötüri ahâlîsi ekseriyyâ Dağ İskoçîler tesmiye olunurlar. Ve dahi İskoçya memleketinde gāyet çok işteyn kolen ya'nî taş kömür ma'denleri vardır, anı çıkarup gemiler ile İngiliz memleketine götürürler. Sâ'ir kâr u kesbleri Orkad ve Hebrides Adaları'nın etrâfında olan balık ava tevakkuf etmişdir. Ve ammâ ahâlîsi İngiliz ahâlîsi kadar terbiye olunmuş değildir. Husûsan dağlı ve adalarda sâkin olanlar ol kadar serd ve bed-hûydur ki anları ekseriyyâ Yâbânî İskoçîler tesmiye ederler. Ammâ isyâna ve zorbalığa gelince yalnız İngiliz ahâlîsini değil belki nâsın çoğını tecâvüz ederler. Velâkin **[66a]** yine eyü hizmet ederler. Milletleri Kalvin milletidir ve Peresbi-

1 Mul (Mull)
2 Cola/Col (Coll)
3 Tyrie (Tiree)
4 Arania
5 Cholmkil
6 Mainland Adası
7 Kirkwall
8 Schetland (Shetland) Adası
9 Faroe Adaları (Danimarka)
10 İzlanda

teranîler dahi çokdur. Ve İngiliz memleketinde vladikalılar sâ'ir milletlerin üzerine gālib oldukları gibi yine İskoçya'da Peresbiteranîler vladikalıların üzerine gālibdir.

Fasl
Bu fasl Hiberniya ya'nî İrland memleketini beyân eder

İrland memleketi bir büyük adadır. Sol tarafında Oçeyanus Oksidentalis ya'nî günbatısı tarafında olan dış denizidir. Yukaruya yılduz tarafında Oçeyanus Deyukaledoniyus ya'nî İskoçya'nın karşusındaki dış denizidir. Sağ tarafında İngiliz ile İrlanda arasında Mare Hibernikum ya'nî İrlanda Denizi'dir. Aşağıda Mare Britanikum ya'nî Britanya Denizi'dir. Ve İrlanda'nın uzunluğı aşağıdan yukaruya dek yüz yigirmi sâ'at, enlüği altmış sâ'at kadardır. Bu memleketde katı çok göller ve bataklar vardır. **[66b]** Ve iki büyük nehri vardır: Biri Sannon Nehri'dir[1] ki yukarudan aşağa, mağrib tarafındaki dış denize akar. Ve biri Barrov Nehri'dir[2] ki yukarudan sağındaki İrlanda Denizi'ne akar.

Ve dahi İrlanda memleketi dört büyük porovinçe[3] ya'nî eyâletlere taksîm olunur: Biri Altoniya'dır,[4] yukarıki tarafdadır. Ve biri Lageniya'dır,[5] sağında İrlanda Denizi'nin kenârındadır. Ve biri Konakiya'dır,[6] solındaki dış denizin kenârındadır. Ve biri Momoniya'dır,[7] aşağıda Britanya Denizi'nin kenârındadır. Ve dahi İngiliz ve İskoçya'nın eyâletlerin[de] küçük nâhiyeler olduğı gibi İrlanda'nın eyâletlerinde dahi küçük nâhiyeler vardır. Bu nâhiyelerin çoğısı komitatdır,[8] ya'nî beğlikdir. Ve cümlesine İngilizce sires dirler ve İrlandice kontyen[9] dirler.

Ammâ Altoniya eyâletindeki nâhiyeler ve şehirler bunlardır: Dovne[10] büyücek şehirdir, etrâfına **[67a]** Dovne nâhiyesi dirler. Antrim bir hisârdır.

---

1 Shannon Nehri
2 Barrow
3 province
4 Ultonia (Ulster)
5 Lagenia (Leinster)
6 Connacia (Connacht)
7 Momonia/Mounster (Munster)
8 comitat/comitet (komite)
9 contyen
10 Down/Downe (Downpatrick)

Konok Fergus[1] bir şehirdir ve eyü limanı vardır. Bu iki yerin etrâfına Antrim nâhiye dirler. Kolrane[2] nehr-i Band[3] yanında bir hisârdır. Londonderi[4] sonraki istîlâda meşhûr olmuşdur. Mukaddemâ ismi Deri idi. Sonradan çok İngilizler oraya gelüp ve anı ta'mîr edüp Londonderi tesmiye etdiler. Mezbûr olan iki şehrin etrâfına Kolrane nâhiye dirler. Dungal[5] şehirdir ve eyü limanı vardır. Rapoy[6] küçük şehirdir. Bu iki şehrin etrâfına Dongal nâhiye dirler. Şarlemont[7] şehirdir, etrâfına Tirone[8] nâhiye dirler. Bu nâhiye mukaddemâ büyük idi. Ve Ober[9] Tirone ya'nî Yukarıki Tirone ve Niter[10] Tirone ya'nî Aşağı Tirone'ye münkasım olunmuşdur. Fermanah[11] bir nâhiyedir, şehirleri azdır ve gölleri çokdur. Cümlesinden büyük olan **[67b]** göle Ernus[12] dirler. Bu gölün arasında Emeşkiling[13] şehridir. Bu şehir sonraki istîlâdan berü çok zikr olunur. Monakam[14] bir nâhiyedir, içinde zabt olunacak nesne yokdur. Kavan[15] bir hisârdır. Kilmore[16] bir küçük şehirdir. Bu iki yerin etrâfına Kavan nâhiye dirler. Armah[17] bir eyü şehirdir ve cümle memleketin büyük vladikası anda oturur. Bunun etrâfına Armah nâhiye dirler.

Ammâ Lageniya eyâletindeki nâhiyeler ve şehirler bunlardır: Lot[18] büyücek şehirdir. Karlingfort[19] bir eyü limandır. Dorogtaga,[20] ol dahi bir limandır. Bu mezkûrların etrâfına Lot nâhiye dirler. Dublin bütün memleketin başşehridir ve mahall-i fünûndur ve büyük vladika anda oturur. Ve

1 Knocrfergus (Carrickfergus)
2 Coleranine
3 Bann Nehri
4 Londonderry
5 Donegal
6 Raphoe
7 Charlemont
8 Tyrone
9 Upper (Üst)
10 Nether (Alt)
11 Fermanagh
12 Lower Lough Erne
13 Inskilling (Enniskillen)
14 Monagham
15 Cavan
16 Kylemore
17 Armagh
18 Louth
19 Carlingford
20 Drochdaga (Drogheda)

eyü limanı vardır, velâkin azacık kumlıdır. Ve bu şehrin etrâfına Dublin nâhiye dirler. Kildare eyü binâ olunmuş şehirdir, etrâfına Kildare nâhiye **[68a]** dirler. Viklo[1] şehirdir, bir iç hisârı ve limanı vardır, etrâfına Viklo nâhiye dirler. Katerlaga bir nâhiyedir, anda zabt olunacak nesne yokdur. Veksfort[2] bir eyü şehirdir ve metîn iç hisârı ve eyü ve bol limanı vardır, etrâfına Veksfort nâhiye dirler. Longfort küçük yerdir, etrâfına Longfort nâhiye dirler. Vest Mead[3] [ve] Ost Mead [4] iki nâhiyedir, içinde zabt olunacak nesne yokdur. Kinigztovne[5] bir küçük şehirdir, etrâfına Kinigz nâhiye dirler. Kevenestovne[6] orta şehirdir, etrâfına Kevenes[7] nâhiye dirler. Kilkenni[8] bir büyük ve metîn şehirdir, etrâfına Kilkenni nâhiye dirler.

Ammâ Konakiya eyâletindeki nâhiyeler ve şehirler bunlardır: Silego[9] bir küçük şehirdir, etrâfına Silego nâhiye dirler. Letrim[10] nehr-i Sannon yanında bir metîn hisârdır, etrâfına Letrim nâhiye dirler. Mayo, deniz kenârında **[68b]** bir nâhiyedir; içinde zabt olunacak nesne yokdur. Atlone[11] sonraki istîlâda meşhûr oldı ve beğlik pâyesindedir. Ve târîh-i Hicret'den 1108 senesinde mezkûr şehrin cebhânesine âteş girüp şehrin bir büyük parçası atılmışdır. Agrim[12] geçen istîlâda anda vâki' olan kıtâl sebebiyle ma'rûf oldı. Bu iki şehrin etrâfına Roskomen[13] nâhiye dirler. Gallovay[14] deniz kenârında bir metîn şehirdir ve eyü ticâreti vardır, etrâfına Gallovay nâhiye dirler. Kalare[15] küçük şehirdir ve bir iç hisârı vardır. Tuam hemân bir köydür, velâkin büyük vladika anda oturmağla meşhûrdur. Mezkûr olan iki yerin etrâfına Kalare nâhiye dirler.

1 Wicklow
2 Wexford
3 Westmeath
4 Eastmeath
5 Kingstowne (Kingston)
6 Quenestowne
7 Quenes
8 Kilkenny
9 Sligo
10 Leitrim
11 Ahtlone
12 Aughrim
13 Roscommon
14 Galway
15 Clare

Ammâ Momoniya eyâletindeki nâhiyeler ve şehirler bunlardır: Limmerik[1] nehr-i Sannon yanında **[69a]** başşehridir ve İrlanda memleketinde Dublin'den sonra metîn şehir oldur. Ve sonraki istîlâda dahi müşâhede olunmuşdur. Bu şehrin etrâfına Limmerik nâhiye dirler. Kasel[2] küçük şehirdir, lâkin büyük vladika vardır. Bu şehrin etrâfına Tiperari[3] nâhiye dirler. Vaterfort[4] bir büyük şehirdir, nehr-i Barrov[5] denize akduğı yerde olan limanı pek nâfi'dir. Bu şehrin etrâfına Vaterfort nâhiye dirler. Kork[6] bir metîn yerdir ve eyü limanı vardır, denize pek yakın değil ise de. Kinsale, deniz kenârında bir küçük şehirdir ve eyü limanı vardır. Yogal,[7] anın dahi eyü limanı vardır. Mezkûr olan üç şehrin etrâfına Kork nâhiyesi dirler. Balatimore[8] bir büyük körfezdir ki anın kenârında meşhûr ve emîn Balatimore limanıdır. Bu limanın etrâfında **[69b]** olan vilâyete Desmond[9] nâhiye dirler. Ardard[10] bir küçük şehirdir, etrâfına Kerri[11] nâhiye dirler.

Ammâ bu İrlanda vilâyeti sığır ve sâ'ir hayvânât içün pek münâsib vilâyetdir. Ve kâr u kesbleri ekseriyyâ ineklerdir. Ve çoğısı dahi balık avlamak ile geçinür. Ammâ ahâlîsi bir dürlü medhe sezâ değildir. Zîrâ yavuz ve bahîl ve her işe kâsil ve alçak kavmdir. Ve İngiliz kralı dahi bunların hûylarını izâle etmeğe bir dürlü ilâc olmaduğını müşâhede etdikden sonra İngiliz ahâlîsinden bütünce askerleri İrland'a irsâl edüp niçe bin İrlanda ahâlîsinden ihrâc ve sâ'ir mülûke ulaşdırmışdır. Ve mukaddemâ İrlanda memleketinde ancak millet-i Nasrâniyye-i Katolik idi. Velâkin Françe memleketinden Hugunitîler nefy olundukdan sonra İrland'a **[70a]** nüzûl ve anda sâkin olmağ-ıla şimdi dürlü dürlü milletler anda bulunur. Ve bu mezkûr olan üç memleket ya'nî Angliya ve İskoçya ve İrlanda mukaddemâ başkaca başkaca krallıklar idi ve her birinin bir mahsûs kralı var idi. Velâkin şimdi üçisi dahi yalnız bir kraldan zabt olunur ki İngiliz kralıdır ve tahtı London

1 Limerick
2 Cashel
3 Tipperary
4 Waterford
5 Barrow Nehri
6 Cork
7 Youhal
8 Baltimore
9 Desmound
10 Ardart
11 Kerry

şehrindedir ve Angliya ile İskoçya'ya bi-nefsihî hükm eder. Ammâ İrlanda'ya kendü tarafından bir vekîlin vâsıtasıyla hükm eder.

Ve dahi dünyânın dört tarafında İngiliz'in alâkaları vardır. Meselâ Avrupa'da Françe memleketin yalısında iki meşhûr adalar ki biri Yerzey[1] ve biri Garnzey Adası'dır. Ve dahi Niderland'da Dunkerken[2] ki meşhûr limandır. Ve Akdeniz'de Minorka Adası ve Setde Boğazı'nın kenârında Cibraltar Kal'ası gibi. Ammâ Afrika'da Guyneya[3] yalılarında **[70b]** dahi ba'zı kal'aları vardır. Ammâ Aziya'da mukaddemâ Yava Adası[4] anın imişdir, lâkin sonra Felemenk anı andan kurtarmışdır. Yine hâlâ Hind memleketinde olan Sumatra[5] ve Osmânlı memleketinde olan İzmir iskelelerine mahsûs ticâretleri vardır. Ammâ Amerika'da ya'nî Yeni Dünyâ'da bir niçe vilâyet İngiliz'indir. Meselâ yılduz tarafında bütün Kanada yalıları ve Büyük Antilla Adaları'ndan[6] Yamayiça Adası[7] ve Küçük Antilla Adaları'ndan Barbados Adası ve gayrıları gibi; bu mezkûrun cümlesi İngiliz'indir.

Fasl
Bu faslda Niderland[8] memleketi beyân olunur

Niderland'a Latince Belgiyum[9] yâhûd Cermaniya İnfiriyor[10] ya'nî Aşağı Nemçe Vilâyeti dirler. Bu memleket Nemçe Denizi'nin kenârında bir uzun ensiz parça vilâyetdir, İngiliz'in karşusındadır. Niderland'ın sol tarafında ve yukaru **[71a]** tarafında Nemçe Denizi'dir. Sağ tarafında yukarudan tâ aşağa dek Nemçe vilâyetine muttasıldır. Aşağıda Françe memleketine muttasıldır. Ammâ yukaruda Nemçe Denizi'nden bir büyük körfez bu memleketin içine girmişdir; ana Suyderzee[11] dirler, ya'nî Lodos Körfezi dimekdir. Zîrâ gemiler bu körfeze girdüği zamânda lodos tarafına teveccüh iktizâ eder. Ve eger Niderland'ın büyüklüğini bilmek murâd edersen; bilgil

1 Jersey
2 Dunkerque
3 Guinea (Gine)
4 Java Adası (Cava; Endonezya)
5 Sumatera Adası (Endonezya)
6 Antillia/Antiller
7 Jamaika
8 Netherlands/Nederland (Hollanda)
9 Belgium (Belçika)
10 Germania Inferior
11 Zuyderzee/Zuiderzee (IJsselmeer)

ki aşağıdan tâ yukaruya dek olan tûli yüz yigirmi sâ'at kadardır ve arzı aşağıda seksen, yukarıda kırk sâ'at mikdârıdır. Lâkin bu memleket bu kadar küçük iken yine azîm ve güzel ve metîn şehirler-ile ol kadar dolmuş ki, eger France memleketinde ve İspanya memleketinde olan şehirleri cem' olunsalar Niderland'daki şehirlere mukābil olmazdı. Zîrâ memleketde iki yüz on iki büyük şehirler **[71b]** ve altı bin beş yüz doksan bir köyleri vardır deyü hesâb olundı. Nehirleri dahi katı çokdur. Hemân ziyâde büyük ve meşhûr olanları beyân edüp sâ'irlerini bi-hasebi'l-iktizâ şehirlerin beyânında zikr ederüz. Büyük ve meşhûr olan bunlardır: Maz Nehri aşağıda Lotringe Hersekliği'nden yukarıya yılduz tarafına, sonra yine sola Nemçe Denizi'ne akar. Şelde Nehri,[1] ol dahi aşağıda Pikardi eyâletinden yukarıya Nemçe Denizi'ne akar. Mozel Nehri sağından akar ve Niderland'dan azacık geçer. Rayn Nehri, Nemçe vilâyetinden yukaruya akar, sonra Niderland'a girür ve dört kol olup Nemçe Denizi'ne ve Lodos Körfezi'ne akar. Bir kolun Rayn ismi bâkī kalup tâ Nemçe Denizi içine akar ve denize yaklaşdukça ol kadar za'îf olur ki nihâyetinde hemân bir dereye müşâbih olur. Ve bir kol yukaruya **[72a]** yılduz tarafına akup Lodos Körfezi içine girer ve ismi İzel'dir.[2] Ve bir kol sola akup Maz Nehri'yle kavuşur ve ismi Val'dır.[3] Ve bir kolun adı Lek'dir, ol dahi nehr-i Maz ile kavuşur. Ve andan ötüri nehr-i Maz'ın denize girdüği yerde gāyet büyük olup çok gemiler andan yürür.

Ve dahi bütün Niderland memleketi on yedi porovînçe ya'nî eyâlete taksîm olundı ki bunlardır: Artove,[4] Henegav,[5] Namur, Lüksemburg, Limburg, Beraband,[6] Antverpen,[7] Mehlen,[8] Felandern,[9] Zeland,[10] Holand,[11]

1 Schelde Nehri
2 Ijssel Nehri
3 Waal Nehri
4 Artois
5 Hennegau/Henegouwen (Hainaut)
6 Brabant
7 Antwerpen (Anvers)
8 Mechelen
9 Flandern/Flanders (Flaman Bölgesi; Belçika)
10 Seeland (Zeelanda/Zelanda)
11 Hollanda

Utrhet, Geldern, Çutfen,[1] Oberizel,[2] Geranigen,[3] Vest Firizland.[4] Ve bu eyâletlerin çoğı ve belki cümlesi mukaddemâ Burgond[5] herseğin imiş; tâ şol vakte değin ki sonraki Burgond herseği Karlo Avdaks[6] 882 senesinde cenkde düşmüşdür, ol **[72b]** zamân yalnız vârise kalan herseğin kızı Mariya, Nemçe Çasar Maksimliya'nın[7] ehli olmağ-ıla [memleket] mîrâs tarîkıyla sonradan Nemçe Çasar'a düşdi ve andan yine Karlo Beşinci'ye.[8] Bu Karlo'dan sonra bir yeni taksîm iktizâ oldı. Şöyle kim; Karlo Çasar'ın karındaşı Ferdinandus[9] çasar oldı ve Karlo'nun oğlına Filipos,[10] İspanya korone virildi ve bu mezbûr Niderland memleketi İspanya koroneye munzamm olundı. Velâkin Nemçe zamân[ın]dan sonra İspanya ahâlîsi Niderland'ın ahâlîyle yavuzca mu'âmele edüp emânlarını ve ahdlerini ref' etmekle bir büyük ihtilât ve muhâlefet zuhûr etdi ki anın sebebiyle bir yeni taksîm vâki' oldı. Şöyle kim; Françe tarafında olan on eyâlet İspanya itâ'atinde kalup Belgiyum Hispanikum[11] **[73a]** ya'nî İspanya Niderland[12] tesmiye olundı, bâkī kalan yedi eyâlet İspanya'nın itâ'atinden düşüp ittifâklarıyla bir yeni cumhûr bağladılar ve Belgiyum Federatum[13] ya'nî Birlenmiş Niderland[14] tesmiye etdiler. Bunun üzerine bir büyük savaş ve istîlâ kopdı ki seksen sene ale's-seviyye dükenmeyüp tâ 1058 senesinde bunun üzre sulh olundı[15] ki, yeni cumhûr olan yedi eyâlet kendi hâlleri üzre terk oluna. İmdi hâlâ bu âna değin iki dürlü Niderland vardır: Biri Belgiyum Hispanikum ya'nî İspanya Niderlandı ve biri Belgiyum Federatum ya'nî Birlenmiş Niderland. Bu cümleden sonra Françe kralı azar azar İspanya Niderland'dan ol kadar kopmuş ki ye'oğrâfîler yakın üçünci hisseyi Belgiyum Galikum[16]

1 Zutphen
2 Overijssel
3 Groningen
4 West Friesland
5 Burgonya (Fransa)
6 Carolos Audax (I. Charles/Charles the Bold; 1467-1477)
7 I. Maximilian (1493-1519)
8 V. Carlos (V. Karl/Charles Quint/Şarlken; 1519-1556)
9 I. Ferdinand (1556-1564)
10 II. Felipe (1554-1598)
11 Belgium Hispanicum
12 İspanya Hollandası
13 Belgium Foederatum
14 Birleşmiş Hollanda
15 Vestfalya Antlaşması (1648)
16 Belgium Gallicum

ya'nî **[73b]** Françe Niderland[1] resm etmeğe muhtâc oldılar. Velâkin eyâletler pek yırtılmış. Ve Françe kralı yutduğı vilâyetlerin çoğını girü kusmağla hemân evvelki taksîm üzre kalup, alâka sâhiblerini her eyâletin beyânında zikr ederüz.

İmdi mezbûr olan on yedi eyâlet iki kısmdır: Biri İspanya Niderland ve biri Birlenmiş Niderland'dır. Her kısmın kaç eyâleti vardır ve kimindir, bundan sonra beyân olunur.

El-Kısmü'l-Evvel

Ammâ evvelki kısm ki İspanya Niderland'dır, anın on eyâleti vardır ki anların ba'zısı komitat ya'nî beğlikdir ve ba'zısı herseklikdir. Evvelkisi Artove'dir, Françe'de olan Pikardi eyâlete muttasıl bir komitatdır. İkincisi Felandern'dir, Nemçe Denizi'nin kenârında bir büyük komitatdır. Üçüncisi Henegav'dır, Şanpanya'dan **[74a]** yukaruya bir komitatdır. Dördünci Namur'dur, nehr-i Maz yanında bir komitatdır. Beşincisi Lüksemburg, nehr-i Mozel yanında bir herseklikdir. Altıncısı Limburg, nehr-i Maz yanında bir küçük herseklikdir. Yedincisi Geldern, Limburg'dan yukaruya nehr-i Maz yanında bir herseklikdir. Bu eyâletin yarısı İspanya'nındır ve yarısı Cumhûr-ı Holand'ın ya'nî Felemenk['in]dir. Ve tâ Lodos Körfezi'ne dek mümteddir, andan ötüri İspanya'nın Niderland'ında ve Cumhûr-ı Holand'ın Niderland'ında dahi zikr olunur. Sekizincisi Beraband, eyâletlerin ortasında bir büyük herseklikdir ve cümlesinden eyüdür. Dokuzuncısı Antverpen,[2] nehr-i Şelde yanında bir küçük komitatdır. Bunun ahâlîsi şehirde sâkin olur, zîrâ etrâfı pek azdır. Onuncısı Mehhelen'dir,[3] Antverpen'e yakındır. Bunun ahâlîsi **[74b]** dahi ekseriyyâ şehirde sâkin olur, zîrâ bunun dahi etrâfı dardır. Zikr olunan on eyâlet, dâ'imâ İspanya'nın itâ'atinde olanlar anlardır. Velâkin İspanya Niderland'ın şimdiki taksîmine nazar olundukda sonraki zikr olunan Antverpen ve Mehhelen eyâletler Beraband eyâletine munzamm olunmuş görinür. Öyle oldukda İspanya Niderland'da fakat sekiz eyâlet ale'l-infirâd beyân olunsa gerekdir.

1 Fransa Hollandası
2 Antwerpen (Anvers)
3 Mechelen

Evvelkisi Artove eyâletidir. Aşağıda ve solından Françe memleketindeki Pikardi eyâlete muttasıldır, yukaruda Felandern ve sağından Henegav eyâletidir. Bu eyâlet çok zamândan berü Françe'nindir. İçinde olan şehirler bunlardır: Arras, nehr-i İşkarpe[1] yanında büyük ve metîn ve başşehridir ve metîn iç hisârı vardır. Anda olan **[75a]** vladika Kamberay'a[2] tâbi'dir. 1050 senesinden berü Françe'nin elindedir. Sant Omer, ya'nî Hazret-i Ömer dimekdir; Felandern hudûdında bir acîb metîn kal'adır. Katolik olan İngilizler içün anda bir seminariyum[3] ya'nî medreseye benzer bir nesne vardır ki İngiliz memleketinden gizlüce gelüp anda oturup okurlar. Bu ka'layı dahi Françe kralı 1088 senesinde feth etmişdir ve hâlâ anındır. Aryen[4] bir bataklık içinde pek metîn kal'adır. 1088 senesinde Françe'ye virildi. 1122 senesinde Cumhûr-ı Nemçe ya'nî Birlenmiş Nemçe bir kanlu muhâsara ile yine girü almışlar idi, velâkin Utrhet Musâlahası'nda yine Françe['ye] redd olundı. Sant Venand[5] mukaddemâ pek metîn kal'a idi. 1069 senesinde Françe anı feth edüp 1122 senesinde Cumhûr-ı Nemçe yine girü almış **[75b]** idiler, velâkin Utrhet Musâlahası'nda yine Françe'ye redd etdiler. Bethune pek büyük değil, velâkin gāyet metîn kal'adır. 1055 senesinde Françe kralı ve 1122 senesinde Cumhûr-ı Nemçe ve 1124 senesinde yine Françe kralı anı almışdır. Papume,[6] Pikardi hudûdında bir gāyet metîn ovadır, 1051 senesinden berü Françe'nin elindedir. Hedin, ol dahi Pikardi hudûdında bir metîn kal'adır, 1049 senesinden berü Françe'nindir. Teroanne, Aryen kal'asına yakındır. Mukaddemâ bir büyük şehir idi, sonra Beşinci Karlo Nemçe Çasar bu şehri yer ile yeksân eyledi. Şimdi hemân dîvârların eseri görinür. Sant Pavl,[7] Hedin Kal'ası'na yakın bir orta şehirdir. Lans[8] bataklık içinde bir küçük kal'adır. Bu Artove eyâletinde küçük kal'alar ve hisârlar ve kasabâtdan mâ-adâ **[76a]** on şehir ve yedi yüz elli dört köy vardır.

1 La Scarpe
2 Cambrai (Fransa)
3 seminarium (seminer, okul)
4 Arien
5 Saint-Venant (Fransa)
6 Bapaume (Bapalma; Fransa)
7 Saint-Paul
8 Lens

İkincisi Felandern eyâletidir. Bu eyâlet bütün dünyâda olan eyâletlerin ahsenidir, zîrâ anın içinde otuz şehir ve bin yüz elli dört köy vardır. Ve Nemçe Denizi ile nehr-i Şelde arasında olan büyük parça vilâyetdir. Sağ tarafında Beraband ve aşağıda Artove ile Henegav'a muttasıldır ve solında Nemçe Denizi ve yukaruda Zeland eyâletidir. Bu Felandern, Françe lisânı üzre Filement yâhûd Felaman[1] dirler ki Ehl-i İslâm arasında meşhûr olan "Felemenk" lafzı andan galatdır, velâkin galat-ı meşhûre olmağla anı isti'mâl etmek evlâdır. Ammâ Felemenk lafzıyla bütün Niderland'dan veyâhûd yalnız Cumhûr-ı Holand'dan ta'bîr etmek hatâdır. Zîrâ Felemenk lafzı ancak Felandern içündür. **[76b]** Lâkin Niderland memleketin ekserinde Felemenk lisânı câri olduğından ötüri Felemenk deyü ta'bîr olunur. Nitekim Mısır'da ve Kudüs-i Şerîf'de ve Mağrib'de olanlara Arab deyü ıtlâk olunur, hâlbuki mezbûr yerler Arab Cezîresi'nden değildir. İmdi bu kitâbda yukarıdan bu araya gelince zikr olunan Felemenk lafzı ile Cumhûr-ı Holand murâd olundı; illâ pek nâdir ba'zı hudûdun zikrinde Niderland'ın yerine isti'mâl olundı. Ve dahi mezbûr Felandern eyâletinde gerek İspanya'nın ve gerek Françe'nin ve gerek Cumhûr-ı Holand'ın alâkaları vardır. Ammâ İspanya'nın Felandern'de olan şehirleri bunlardır: Cent ya Kent,[2] nehr-i Şelde yanındadır ve dört nehir anda cem' olur. Gâyet büyükdür, zîrâ içinde otuz bin ev kadar vardır. Velâkin pek ma'mûr değildir, zîrâ ba'zı büyük **[77a]** harâb olunmuş yerler bulunur. Beşinci Karlo Nemçe Çasar'ın binâ etdüği iç hisârı gâyet metîndir. Mukaddemâ dünyâda olan ahsen şehirlerin biri idi, lâkin şimdi günden güne eksilür. Anda olan vladika Mehhelen'deki büyük vladikaya tâbi'dir. 1120 senesinde Françe anı alup eyü hâle getürdi idi, lâkin ol senenin âhirinde Cumhûr-ı Nemçe anları ihrâc etdiler. Burug[3] bir büyük kazılmış derenin yanındadır ki tâ Nemçe Denizi'ne akar ve anın sebebiyle gâyet çok ticâreti vardır. Bu şehrin kal'ası pek metîn değildir, velâkin kendüsi güzel ve zengin ve büyük şehirdir. Hattâ mezbûr büyük dereden şehrin içinde öte berü kazılmış küçük derelerin üzerinden dokuz yüz doksan dokuz taşdan köpriler vardır. Ve şehrin etrâfındaki kal'a bedeninde yüzden **[77b]** mütecâviz yel değirmenleri vardır. Anda olan vla-

1 Flaman
2 Gent
3 Brugge

dika Mehhelen'deki büyük vladikaya tâbi'dir. 1120 senesinde Françe'nin askeri anda meks edüp yine senenin âhirinde ihrâc olunmuşlar. Damm,[1] Burug'dan iki sâ'at bir küçük lâkin pek metîn yerdir ve Burug şehri ziyâde emîn olmağiçün binâ olunmuşdur. Belankenberg,[2] Damm'ın karşusında deniz kenârında hemân bir küçük şehirdir, velâkin limanı eyü ve iç hisârı metîndir. Vinendal, Burug'a yakın bir küçük yerdir. 1120 senesinde Françe askeri anda münhezim olmağla meşhûr oldı. Ostende[3] küçükdür, lâkin pek metîndir. Ve İspanya'nın Niderland'daki limanların enfa' olan oldur. Mukaddemâ bu şehir gāyet ma'mûr ve şöhreti tuğyânda idi. Velâkin 1013 senesinde İspanya anı üç yıllık **[78a]** muhâsaradan sonra feth etmişdir ve hâlâ yaraları onulmamışdır. 1118 senesinde Cumhûr-ı Holand azacık lâkin şedîd muhâsara ile feth edüp kendünün kışlakçılarını anda meks etdirmişdir. Ve dahi bu limana yakın Belaskendal[4] nâmında bir yer vardır ki 1120 senesinden berü ma'rûfdur. Niport[5] denize yakın pek metîn kal'adır. Mukaddemâ Françe'nin idi, sonra Utrhet Musâlahası'nda İspanya'ya redd olundı. Furne[6] küçük lâkin metîn yerdir. Diksmuden[7] ve Dayneze,[8] bu ikisi orta şehirdir. Fort Konoka,[9] İyr Nehri'nin[10] yanında bir metîn ovadır. Bu sonraki zikr olunan dört kal'alar mukaddemâ Françe'nin imiş, sonra Rizvik Musâlahası'nda İspanya'nın elinde kaldılar. Fortriht[11] nehr-i Laye[12] yanında bir metîn kal'adır. Evvelki istîlâda gâh Françe'nin ve gâh İspanya'nın **[78b]** olurdı, sonra Rizvik Musâlahası'nda İspanya elinde kaldı. 1118 senesinde ta'mîr ve ziyâde metîn kılınmışdı. Avdenarde[13] nehr-i Şelde yanında bir şehirdir ve şehrin ortasında pek metîn iç hisârı vardır. Vladikası Kamberay vladikasına tâbi'dir. 1120 senesinde Françe askeri bu şehrin

1 Damme
2 Blankenberge
3 Oostende
4 Blaskendal (Passendale/Plassendalebrug)
5 Nieuwpoort
6 Furnes
7 Diksmuide
8 Deynse (Dainese)
9 Fort Knocke (Fort Knokke)
10 Yser Nehri
11 Kortrijk
12 Leie/Lys Nehri
13 Oudenarde

yanında münhezim oldı. Dendermond,[1] nehr-i Dender nehr-i Şelde ile kavuşduğı yerde bataklık içinde bir metîn kal'adır. Alest[2] nehr-i Dender yanında bir şehirdir ve çok istîlâlar sebebiyle ekserî harâbdır. Gerşetberg,[3] ol dahi istîlâlar sebebiyle harâb olmağla meşhûr oldı. Ninove bir küçük yerdir. Taland van Vaz[4] bir küçük nâhiyedir, meşhûr yeri yokdur. Ve dahi Utrhet Musâlahası'nda bundan sonra zikr olunacak kal'alar İspanya'nın Felandern'de olan alâkalarına munzamm oldılar: **[79a]** Dovernak[5] nehr-i Şelde yanında bir pek metîn şehirdir ve mahall-i fünûndur. Ve ticâreti çokdur ve metîn iç hisârı vardır. 1077 senesinde Françe anı feth edüp 1121 senesinde bir kanlu muhâsaradan sonra yine redd olunmuşdur. Vladikası Kamberay vladikasına tâbi'dir. Şimdi Holand'ın bir kışlası anda vardır. İpern[6] düzlükde bir metîn kal'adır ve güzel iç hisârı vardır. 1089 senesinde Françe anı feth edüp yine Urthet Musâlahası'nda anı redd etmişdir. Kışlası Holand'ındır. Menin[7] pek büyük değil, velâkin bir metîn yerdir. 1018 senesinde Cumhûr-ı Nemçe anı girü almışdır. Şimdi Holand'ın anda kışlası vardır. Poperingen,[8] Komine,[9] Vervih,[10] Varneton;[11] bunlar küçük yerlerdir. Ammâ Françe'nin Felandern'deki şehirleri bunlardır: Ressel[12] pek büyük ve ma'mûr ve metîn şehirdir. Ve anda **[79b]** bir eski iç hisârı vardır ki dünyâda değme misli buluna. Ve ticâret mahallidir. 1078 senesinde Françe bu şehre gālib olup feth etmişdir. Ve 1120 senesinde bir büyük muhâsaradan sonra Françe elinden alınmışdır. Ve yine Utrhet Musâlahası'nda Françe'ye redd olundı. Dova[13] nehr-i İskarpe yanında bir pek metîn yerdir ve eyü mahfûz cebhânesi vardır ve mahall-i fünûndur. Bu kal'aya yakın Fort de İskarpe[14] nâmında bir hisâr vardır. Ve ikisi dahi mukaddemâ Françe'nin,

1 Dendermonde
2 Aalst
3 Gerstberg (Geraardsbergen)
4 't land van Waes
5 Tornacum/Tournai (Doornik)
6 Tpern (Ipra, Ypres/Ieper)
7 Menen
8 Poperinge
9 Comines
10 Wervik
11 Warneton (Fransa)
12 Ryssel (Lile; Fransa)
13 Douai (Fransa)
14 Fort de Scarpe (Fransa)

sonra İspanya'nın, sonra yine Françe'nin oldılar. La Bessene,[1] Artove hudûdında bir kal'adır. Sonraki istîlâda ana çok zarar isâbet etmişdir ve 1078 senesinden berü Françe'nin elindedir. Armentir[2] nehr-i Laye yanında bir acîb ve metîn yerdir, ol dahi 1078 senesinden berü Françe'nin elindedir. Dunkerken deniz kenârındadır. Mukaddemâ **[80a]** büyük ve metîn idi ve eyü limanı var idi. 1068 senesinde Françe ile İngiliz bu şehri feth etdiler ve İngiliz muhâfazasında kaldı. 1072 senesinde Françe kralı bu şehri semen-i ma'dûd mukābelesinde İngiliz elinden aldıkdan sonra Holand ve İngiliz mezbûr şehre çok zarar erişdürmüşler. Ve son sonında Utrhet Sulhı'nda İngiliz kralı bu şehrin limanını yıkdırmayınca vaz gelmedi. Gerevelinken,[3] şehr-i Kala ile Dunkerken arasında denize [yakın] bir büyük ve metîn şehirdir, 1068 senesinden berü Françe'nindir. Vinoksberk[4] bir orta şehirdir, 1078 senesinden berü Françe'nindir. Mont Kasel[5] yüksek yerde bir müferrih yerdedir, 1088 senesinden berü Françe'nin elindedir. Bovine bir küçük kasabadır, lâkin beş yüz otuz altı yıl mukaddem İngiliz ile Françe arasında anda vâki' olan büyük cenk sebebiyle meşhûr oldı. Ammâ Holand'ın Felandern'deki şehirleri bunlardır: **[80b]** Şilivuz[6] pek büyük değildir, velâkin bataklık içinde olmağla metîn kal'adan kalmamışdır ve denize yakındır. Ve limanı eyü olduğından ötüri ticâret içün pek münâsib yerdir. Ardenburg[7] küçükdür, velâkin pek metîndir. 1013 senesinden berü Holand'ındır. İzendik,[8] ol dahi büyük değildir, velâkin metîn kal'a gibidir. Birfilit[9] pek metîn kal'adır, anı Cumhûr-ı Holand Birfilit nâmında bir adada yeniden binâ etmişdir. Sas van Kent[10] bir pek metîn hisârdır, İspanya kralı Kent şehrin ziyâde emniyyet içün anı binâ etmişdir. 1074 senesinden berü Felemenk ya'nî Holand'ın elindedir. Aksel,[11] ol dahi bir pek metîn yerdir. Büyük değil ise de 996 senesinden berü Holand'ındır.

---

1 La Bassée (Fransa)
2 Armentières (Fransa)
3 Gravelines (Fransa)
4 Winoxberg
5 Mont Cassel (Cassel; Fransa)
6 Sluis
7 Aardenburg
8 Isendic (IJzendijke)
9 Bierfliet (Biervliet)
10 Sas van Gent
11 Axel

Üçüncisi Henegav eyâletidir. Nehr-i Şelde ve nehr-i Maz arasındadır. Yukarıda Beraband ve Felandern'e, sağından **[81a]** Namur'a, solından Artove'ye ve aşağıda Pikardi'ye muttasıldır. Bu eyâleti Françe ve İspanya aralarında taksîm etmişler. Ammâ Françe'nin Henegav'daki şehirleri bunlardır: Valensiyenne[1] nehr-i Şelde yanında eyü binâ olunmuş ve büyük ve metîn şehirdir. Velâkin 1088 senesinde az zamânın içinde Françe anı feth etmişdir. Kamberay, nehr-i Şelde yanında bir büyük şehirdir ve iki metîn iç hisârı vardır ve büyük vladika anda oturur. 1088 senesinden berü Françe'nindir. Bu şehrin etrâfına Kamberay nâhiye dirler. Boşeyn[2] büyük değildir, velâkin acîb metîn kal'adır. Husûsan Françe anı feth etdikden sonra ziyâde metîn kılmışdır. 1123 senesinde Cumhûr-ı Nemçe anı feth edüp yine 1125 senesinde Françe anı girü almışdır. Konde,[3] Valensiyenne['ye] yakın nehr-i Şelde yanında bir metîn kal'adır, 1087 senesinden berü Françe'nindir. Mubevje[4] nehr-i Sambere[5] yanında bir metîn **[81b]** şehirdir. Gevenove[6] bir küçük velâkin metîn yerdir. 1123 senesinde Cumhûr-ı Nemçe anı feth edüp 1124 senesinde yine Françe anı girü almışdır. Landre,[7] Pikardi hudûdında bir orta kal'adır ve Pireney Sulhı'ndan berü Françe'nin elindedir. Avena[8] büyük değildir, velâkin metîn kal'adır. Bu dahi Pireney Sulhı'ndan berü Françe'nin elindedir. Bavay bir şehirdir, bu dahi 1089 senesinden berü Françe'nin elindedir. Filipe Ville[9] bir metîn kal'adır, bu dahi Pireney Musâlahası'ndan berü Françe'nindir. Mariyenburg,[10] bu şehir Beşinci Karlo Nemçe Çasar'ın kız karındaşı Mariya binâ edüp kendü ismine göre anı tesmiye etmişdir. Ammâ İspanya'nın Henegav'daki şehirleri bunlardır: Monz,[11] Henegav'ın başşehridir. Pek büyük ve metîndir. 1102 senesinde Françe bu şehri feth edüp ziyâde ta'mîr ve metîn kıldı, **[82a]** velâkin Rizvik Musâlahası'nda ol hâlde İspanya'ya redd etmek iktizâ oldı.

---

1 Valenciennes (Fransa)
2 Bouchain (Fransa)
3 Condet (Condé-sur-l'Escaut; Fransa)
4 Maubeuge (Fransa)
5 La Sambre Nehri
6 Quesnot
7 Landres (Fransa)
8 Avenna (Avesnes-sur-Helpe; Fransa)
9 Philippeville
10 Marienburg
11 Mons

Az zamândan sonra yine Françe'nin eline düşdi. Ve Bavariya[1] kralı ekseriyyâ anda meks ederdi. Velâkin 1121 senesinde Cumhûr-ı Nemçe anı azacık muhâsara etmekle feth eylemişdir. At[2] küçük velâkin metîn şehirdir. 1108 senesinde Françe anı feth edüp altı ay geçmeden yine redd etdi. Enigin[3] bir şehirdir. Lesinne,[4] Leyniye,[5] Luze,[6] Sovoniye,[7] Berayne le Konte,[8] Hall,[9] Fontene,[10] Beynşe,[11] Gileyn,[12] Rovev;[13] bu cümle orta şehirlerdir. Bumont, bu dahi bir şehirdir. Ve bu Henegav eyâletin yigirmi dört büyük şehir ve dokuz yüz elli köyi vardır, küçük şehirlerden ve kasabâtdan mâ-adâ.

Dördüncisi Namur eyâletidir. Nehr-i Sambere nehr-i Maz ile kavuşduğı yerdedir. Solından Henegav ve sağından ve aşağıda **[82b]** Littih[14] Vladikalık ve yukaruda Beraband eyâlete muttasıldır. İçinde dört büyük şehir ve dokuz [yüz] seksen iki köy vardır. Bu eyâlet 1123 senesinde Filipo Anyo'dan[15] Bavariya kralına hibe olunmuşdur, kal'alarda olan muhâfızûn Françe'den olmak şartıyla. Velâkin 1125 senesinde vâki' olan Utrhet Musâlaha katında Felemenk ya'nî Holand Cumhûrı mezbûr hibeyi bozunca dek sa'y eyledi. İmdi ba'zısı İspanya'nın ba'zısı Françe'nin oldı. Ammâ İspanya'nın şehirleri bunlardır: Namur başşehridir, nehr-i Sambere nehr-i Maz ile kavuşduğı yerdedir. Bu kal'ayı 1103 senesinde Françe feth edüp ol kadar metîn metîn yapdı ki bir daha alınması mümkin değildir deyü zann edeyordı. Velâkin 1105 senesinde İngiliz Kralı Vilhelmo[16] kuvvet-i acîbe ile yüz bin Françe askerin **[83a]** mahzarında mezbûr kal'ayı Françe'nin elinden almışdır. Şimdi Holand'ın bir büyük kışlası anda vardır. Şarlero-

1 Bavaria (Bavyera/Bayern; Almanya)
2 Ath
3 Enghien
4 Lessine
5 Ligne
6 Leuze
7 Soignies
8 Braine-le-Comte
9 Halle
10 Fontaine-l'Évêque
11 Binche
12 Ghillain
13 Roeux (Fransa)
14 Lüttich (Liège)
15 Philippo Anjou (Anjou Dükü Philippe/V. Felipe; 1700-1746)
16 III. William (1689-1702)

ve[1] nehr-i Sambere yanında bir yeni kal'adır ve İspanya kralına ta'zîmen anın ismiyle tesmiye olunmuşdur. 1104 senesinde Françe bu şehre gālib olup feth eylemişdir, ve[lâkin] Rizvik Musâlahası'nda yine İspanya'ya redd olunmuşdur. Şimdiki muhâfızûn Holand'ındır. Feleuri,[2] Namur'a yakın bir köydür. [1103] senesinde Françe ile Cumhûr-ı Nemçe arasında gāyet kanlu cenk anda vâki' olduğından meşhûr oldı. Ammâ Françe'nin şehirleri bunlardır: Şarlemont, nehr-i Maz yanında yüksekde bir eyü kal'adır. 1091 senesinde Françe feth etmişdir ve hâlâ anındır. Givet,[3] Şarlemont'e yakın bir yeni binâ olunmuş şehirdir ve kal'adır.

Beşincisi Lüksemburg eyâletidir. Nehr-i Maz ile nehr-i Mozel arasındadır. Aşağıda **[83b]** Lotringe Hersekliği ve sağından Tiriyer[4] elektörlüğe ve solından Namur eyâlete ve yukarıda Limburg eyâlete ve Littih vladikalığa muttasıldır. Bu eyâlet bir herseklikdir, içinde yigirmi üç şehir ve bin yüz sekiz köy vardır. Bu güzel vilâyet bunca zamândan berü Françe kralın gözine diken idi ve andan vâfir şey koparmışdır. 1123 senesinde Filipos de Anyo[5] bu eyâleti Bavariya elektörine bağışladı, velâkin Utrhet Musâlahası'nda bu hibe bozulmak iktizâ oldı. İmdi ba'zısı İspanya'nın ve ba'zısı Françe'nin kaldı. Ammâ İspanya'nın şehirleri bunlardır: Lüksemburg başşehridir ve pek metîn kal'adır. 1095 senesinde Françe kralı anı sulh zamânında almışdır ve sulh tükenince dek anı zabt etmişdir. Andan sonra 1108 senesinde yine İspanya **[84a]** kralına redd olundı. Şini,[6] bu dahi Françe'nin eline girmiş idi, sonra yine İspanya'ya virildi. Bastoniya[7] ve Sant Feyt[8] ve Viyande,[9] bunlar orta yerlerdir. Ammâ Françe'nin şehirleri bunlardır: Montmedy bir güzel dağıstân kal'adır ve Pireney Sulhı'ndan evvel Françe'nin olmuşdur. Didenhofen[10] nehr-i Mozel yanında bir eyü kal'adır, bu dahi Pireney Sulhı'ndan evvel Françe'nin olmuşdur. İvove,[11] Montmedy'e yakın

1 Charleroi
2 Fleurus
3 Gives
4 Trier (Almanya)
5 Philippo Anjou (Anjou Dükü Philippe/V. Felipe; 1700-1746)
6 Chiny
7 Bastogne
8 St. Vith
9 Vianden (Lüksemburg)
10 Diedenhofen (Thionville; Fransa)
11 Ivoix

bir eyü kal'adır. Damviller[1] ve Marville ve İstenay[2] güzel kal'alardır. Rodemaşren,[3] bu dahi bir orta yerdir. Bu dört şehir mukaddemâ Lüksemburg eyâletinden idiler. Şimdi evvelki üç Lotringe'den add olunur ve sonraki Baden garafındır.

Altıncısı Limburg eyâletidir. Nehr-i Maz'ın yanındadır. Sağından Nemçe vilâyetine ve solından **[84b]** Littih vladikalığa ve aşağıda Lüksemburg'a muttasıldır ve yukarıda Nemçe vilâyetinden parça girmişdir. Bu eyâlet bir herseklikdir, içinde beş şehir ve yüz yigirmi üç köy vardır. Ve Françe'nin anda alâkası yokdur, hemân İspanya ile Felemenk ya'nî Cumhûr-ı Holand'ındır. Ammâ İspanya'nın şehirleri bunlardır: Limburg başşehridir. Ve mukaddemâ pek eyü hâlde idi, sonra 1088 senesinde Françe kralı gerek şehri ve gerek iç hisârını harâb eylemişdir. Ve sonradan yine ta'mîr olundı. 1114 senesinde Cumhûr-ı Nemçe anı yine feth etdiler. Ammâ Holand'ın şehirleri bunlardır: Dalem[4] evvelâ gāyet metîn idi, sonra istîlâda harâb oldı. Falkenburg,[5] ana dahi sonraki istîlâda çok zararlar isâbet etmişdir. Vek[6] nehr-i Maz'ın yanındadır **[85a]** ve meşhûr Mastarihat[7] Kal'ası'nın karşusındadır ve gālibâ andan add olunur.

Yedincisi Geldern eyâletidir. Nehr-i Maz yanındadır ve tâ Lodos Körfezi'ne dek mümteddir. Sağından Oberizel'e,[8] Çutfen'e ve Nemçe vilâyete muttasıldır ve solından Utrhet ve Holand ve Beraband'a muttasıldır. Bu eyâlet bir herseklikdir, içinde yigirmi iki şehir ve üç yüz köy vardır. 1125 senesinde vâki' olan Utrhet Sulhı'ndan berü bu eyâletin üç sâhibisi vardır. Biri Prusiya kralı[dır ki] anın şehirleri bunlardır: Geldern başşehridir ve acîb kal'adır etrâfında olan nâhiyesiyle. Ve İşteralen[9] ve Vahtendonk[10] ve

1 Damvillers (Fransa)
2 Stenay (Fransa)
3 Rodemachern (Rodemack; Fransa)
4 Dalhem
5 Falckenburg (Valkenburg)
6 Wyck/Wick
7 Maastricht
8 Oberyssel (Overijssel)
9 Straelen (Almanya)
10 Wachtendonk (Almanya)

Middelayer[1] ve Valbek[2] ve Arşten[3] ve Afferden ve Vil ve Ray ve Küçük Ravelayer ve anlara tâbi‘ olan nevâhîleriyle cümlesi Prusiya kralınındır. **[85b]** Ve biri İspanya'dır ki anın şehirleri bunlardır: Ruremont,[4] nehr-i Rure[5] nehr-i Maz'a döküldüğü yerde bir metîn yerdir. Sant İstevenzvert[6] metîn hisârdır. Venlo büyücek ve metîn yerdir. Geldern'den buraya dek zikr olunan, İspanya Niderland'dan sayılur ve Yukarıki Geldern dirler. Ve biri Cumhûr-ı Holand'dır, yukarıda tâ Lodos Körfezi'ne dek olan büyük parça anındır ve Aşağı Geldern dirler. Ve [burası] Birlenmiş Niderland'dan add olunur, andan ötüri anın tafsîli Birlenmiş Niderland'ın beyânında te'hîr olunmuşdur.

Sekizincisi Beraband eyâletidir. Niderland'ın ortasındadır. Sağından Geldern ve Littih vladikalığa muttasıldır, solından Felandern ve Zeland'dır, yukarıda Cumhûr-ı Holand'dır, aşağıda Namur ve Henegav'dır. Bu eyâlet bir herseklikdir ve Niderland'da **[86a]** olan eyâletlerin cümlesinden büyükdür. Zîrâ bâlâda zikr olunan Antverpen ve Mehhelen eyâletler ana zamm olunmuşlardır. İçinde yigirmi sekiz şehir ve yedi yüz dokuz köy vardır. Bu eyâletde Françe'nin alâkası yokdur, hemân İspanya ile Felemenk ya‘nî Cumhûr-ı Holand'ındır. Ammâ İspanya'nın şehirleri bunlardır: Brussel[7] başşehir ve İspanya governerin[8] ya‘nî vekîlin tahtıdır. Ve büyük ve güzel binâ olunmuş ve metîn şehirdir. Bu şehir 1106 senesinde Françe Cenerali Villerove'den[9] kumbara ile gāyet yıkılmış idi, lâkin sonra evvelkiden dahi güzel binâ olunmuşdur. Ve 1118 senesinde Françe oradan kovuldı. 1120 senesinde Bavariya elektöri bu şehri hufyeten basmak murâd etmiş idi, velâkin gönül hoşnûdsuzluğıyla ana dönmek iktizâ oldı. **[86b]** Levven,[10] Brussel'e yakın bir büyük şehirdir ve meşhûr mahall-i fünûndur. Hattâ bir vakitde öyle râst geldi ki dokuz kral-zâde ve yigirmi dört hersek ve dokuz garaf ve sâ'ir kişi-zâdelerden bir büyük cemâ‘at anda

1 Middelaar
2 Walbeck (Almanya)
3 Aachen (Almanya)
4 Roermond
5 Rur Nehri
6 Sant Stevenswerd (Stevensweert)
7 Brüksel
8 gouverneur (vali)
9 François de Neufville de Villeroy (ö. 1730)
10 Leuven

oturup fünûn okurlardı. Ve bu şehre dahi Françe gelüp 1118 senesinde yine ihrâc olundılar. Antverpen, nehr-i Şelde yanındadır. Mukaddemâ bu şehir büyüklük ve hüsn ve ticâret ve gınâ cihetinden dünyâda misli az imiş. Ve bunun sebebi gālibâ nehr-i Şelde'dir. Zîrâ mezbûr şehrin yanında ol kadar büyükdür ki her dürlü gemiler anda işleyebilürler. Ve hâlâ şehir ma'mûr ve kal'ası metîndir, velâkin zenginlik ve ticâret husûsında şimdi çok noksâna varmışdır. Ve sonraki istîlâda Françe anı alup 1118 seneye dek zabtlarında idi, lâkin sene-i mezbûrede **[87a]** ihrâc olundılar. Anda olan vladika Mehhelen'deki vladikaya tâbi'dir. Mehhelen, bu dahi bir büyük şehirdir ve büyük vladika anda oturur. Arşot,[1] Levven'e yakın bir orta şehirdir. Diset,[2] bu dahi bir orta şehirdir. Mukaddemâ Oraniye pirinçin[3] idi, şimdi İspanya'nındır. Vilvorden,[4] Brussel'e yakın bir yerdir ve iç hisârı vardır, lâkin kıymeti azdır. Tiyenen[5] yâhûd Tirlemont bir bol yerdir, lâkin orta hâldedir. Sud Leve[6] bir küçük şehirdir, ana yakın bataklık içinde bu ism-ile müsemmâ bir iç hisâr vardır. 1117 senesinde Cumhûr-ı Nemçe anı Françe'nin elinden almışdır. Heylissem,[7] Tirlemont'a yakın bir köydür. [1116] senesinde Cumhûr-ı Nemçe, Françe'nin meterizlerini[8] anda geçmekle meşhûr oldı. Gembelur,[9] Namur hudûdında bir küçük yerdir. Nivelle,[10] Henegav hudûdındadır. Evvelki istîlâda **[87b]** ta'mîr olunmuşdur. Sennef,[11] Nivelle'ye yakın bir kasabadır. Lâkin 1085 senesinde Cumhûr-ı Nemçe ve Françe ve Cumhûr-ı Holand arasında vâki' olan büyük kıtâl[12] sebebiyle meşhûr oldı. Landen bir küçük şehir ve Nervinden[13] ana yakın bir köydür. Bunlar dahi 1104 senesinde Françe ile anda vâki' olan kanlu mukātele sebebiyle meşhûr olmuşlardır. Yodoniye[14] bir küçük şe-

1 Aarschot
2 Diest
3 Oranj (Orange) Hanedanı
4 Vilvoorde
5 Tienen
6 Sout-Lewe/Leuwe (Zoutleeuw)
7 Heilissem (Hélécine)
8 meteris/metris
9 Gembloux
10 Nivelles
11 Seneffe
12 Dokuz Yıl Savaşı (1688-1697)
13 Neerwinden
14 Jodoigne

hirdir, Rameliye[1] anın yanında bir köydür. Bunlar dahi 1118 senesinde France askeri anda münhezim olmağla meşhûr oldılar. Saneflit[2] nehr-i Şelde yanında bir küçük kal'adır. Ekerren,[3] Antverpen'e yakın bir köydür. Bu dahi 1114 senesinde France ile anda vâki' olan kıtâl sebebiyle meşhûr oldı. Bu mezkûrât 1118 senesinde Rameliye yanında vâki' olan cenkden sonra cümlesi Nemçe'ye virildi. Ammâ Cumhûr-ı Holand'ın **[88a]** Beraband'daki şehirleri bunlardır: Berken op Çom[4] nehr-i Çom yanında bir metîn yerdir. Ve mukaddemâ ziyâde metîn idi, şimdi ol kadar değildir. France'nin memleketinden Auyerniye[5] nâmında bir garafındır. Bu şehri Cumhûr-ı Holand birkaç kerre feth edüp gerek Nimegen Sulhı'nda[6] ve gerek Rizvik Sulhı'nda yine asıl sâhibine redd etmek iktizâ oldı. 1122 senesinde mezbûr garaf vefât edüp fakat bir kızı kaldı ki bu şehrin gûyâ vârise ola. Lâkin şimdi Felemenk ya'nî Cumhûr-ı Holand'ındır. İstenberken[7] bir büyücek yerdir. Mukaddemâ Oraniye pirinçin idi. Berada[8] büyük ve metîn şehirdir. Bu dahi Oraniye pirinçin idi, andan yine Nassav pirinçe irsen intikāl etmişdir. Ol dahi vefât edüp şimdi Cumhûr-ı Holand'ındır. Bu şehirde 1077 senesinde İngiliz ile Felemenk **[88b]** arasında vâki' olan musâlaha sebebiyle meşhûr olmuşdur. Herçokenboş,[9] Eropa'da olan pek metîn şehirlerin biridir; zîrâ cümlesi bataklık ile ihâta olunmuşdur. Bunun etrâfı bir küçük nâhiyedir, ana Mayorat[10] dirler. Garave[11] nehr-i Maz yanında bir metîn kal'adır, 1083 senesinde France anı feth etmişdir. Ve 1085 senesinde Cumhûr-ı Nemçe'nin bir şedîd kanlu muhâsara sebebiyle pek harâb oldı. Şimdi Cumhûr-ı Holand'ındır. Mastarihat, bu şehrin kal'ası gāyet metîn olmağla bütün Eropa'da meşhûrdur. Öyle iken yine 1084 senesinde France anı az zamânda muhâsara edüp çok kan dökülmeden feth etmişdir. Sonra 1089 senesinde vâki' olan Nimegen Sulhı'nda

1 Ramillies
2 Sanfliet
3 Eckern
4 Bergen op Zoom
5 Auvergne
6 Nijmegen Antlaşmaları (1678)
7 Steenbergen
8 Breda
9 's-Hertogenbosch
10 Majoratus
11 Grave

yine Cumhûr-ı Holand'a redd olundı. Bu şehir Limburg eyâletle Littih Vladikalık arasındadır ve nehr-i Maz yanındadır. **[89a]** Ravenşteeyn[1] nehr-i Maz yanında bir küçük nâhiyedir.

Ve eger bu İspanya Niderland'ın ahvâlinden su'âl olunursa; ma'lûm ola ki mezbûr İspanya Niderland her husûsda ganî olup bir şey eksük değildir ve ticâret içün pek münâsibdir. Ve gâyet ma'mûr vilâyetdir, zîrâ büyük ve güzel ve ma'mûr ve metîn şehirler ve kal'alar-ile dopdoludur. Ve bunca senelerde çok kanlu seferler ve muhâsaralar sebebiyle ne gûnâ tırâşlanmış ve devr olunmuşdur, akl ile idrâk olunmakdan ba'îd değildir. Husûsan Beraband ve Felandern eyâletlerinde çok yerde şehirden şehre nice sâ'atlik yere meterizler kazılmışdır. Ve dahi ahâlîsinin milleti İspanya ve Françe'nin zabtlarında olan yerlerde Nasârâ-i Katolikdir. Ve mukaddemâ bir yeni millet peydâ oldı idi ki anlara Yanzenistîler[2] dirlerdi. **[89b]** Velâkin Rim Papa'dan ve Yezüvit[3] papazlardan ol kadar itbâ' olundılar ki şimdi anlardan az kimesne bulunur. Ammâ Holand'ın zabtında olan yerlerde her dürlü millet bulunur ve izn dahi virilür. Ammâ bu İspanya Niderland'ın zabt olunmasının keyfiyyeti budur ki; Françe ile Felemenk ya'nî Cumhûr-ı Holand bu vilâyete yakın olmağla hisselerini zabt edüp vâfir fâ'ide andan çıkarmak anlara âsândır, ammâ İspanya bu vilâyetden ba'îd olmağla bir vekîl olmuş zâbiti oraya irsâl etmeğe muhtâcdır. Bu zâbite governor dirler, anın tahtı şehr-i Brussel'dedir. Lâkin bu vekîlin tefâhurı ve takumı büyük olup çok israfı ve masrafı sebebiyle İspanya hazîneye az nesne vâsıl olur. Mukaddemâ İspanya tarafından irsâl olunan **[90a]** vükelâ ki ana garandes[4] dirler, bu Niderland'ı zabt edüp her biri üçer yıl oturup azl olunurlar. Ammâ sonraki istîlâda ekseriyyâ Bavariya kralı ya'nî elektöri Niderland'da oturup zâbitlik ederdi. Velâkin 1125 senesinde Utrhet'de akd olunan sulhda İspanya Niderland, Nemçe çasara virildi ve andan sonra çasarlar tarafından vekîller irsâl olunup Niderland'ı zabt etdiler.

1 Ravenstein
2 Jansenist/Jansenisten; Jansenizm
3 Jesuit (Cizvitler)
4 grandes

İlhâk: Ve dahi Littih Vladikalık ve Boliyon[1] Herçugluk, İspanya Niderland'ın içine girmekle İspanya Niderland'ın bahsine ilhâk olundılar.

Ammâ **Littih Vladikalık**, nehr-i Maz yanındadır ve Niderland'ın eyâletleri ile ihâta olunmuşdur. Sağından Limburg'a ve solından Beraband ve Namur'a ve yukarıda Geldern'e ve aşağıda Lüksemburg'a muttasıldır. 1105 senesinde **[90b]** sonraki vladika olan Littih pirinçi vefât etdikde bu vilâyetde vladika olmak içün gelen elektör ki Bavariya elektörün karındaşı idi, ihtiyâr olunup ana virildi. Ve aslından dahi bu vladikalık Niderland'dan değil idi, hemân Nemçe vilâyetdendir. Ve sonraki istîlâda cümlesi Holand'ın elinde idi, lâkin Utrhet Musâlahası'nda yine evvelki hâle konulmuşdur. Ammâ Littih Vladikalık'da olan şehirler bunlardır: Littih, nehr-i Maz yanında büyük ve zengin ve başşehirdir. 1113 senesinde Nemçe Cumhûrı bu şehri feth etdiler. Ve Holand'ın anda bir kışlası vardır. Huy, nehr-i Maz'ın yanındadır. Bu şehri çok kerre Françe almışdır, lâkin şimdi Holand'ın bir kışlası anda vardır. Bu şehrin etrâfı Kondros[2] tesmiye olunur. Dinand,[3] bu şehir 1091 senesinden berü Françe'nin **[91a]** elinde olup pek metîn yapmışdır. 1107 senesinde vâki' olan Rizvik Sulhı'nda Littih vladikası anı yine girü almışdır. Velâkin yeni kal'a yıkıldıkdan sonra ve 1114 senesinde bâkī kalan kal'anın cümlesi dahi atılmışdır. Masseyik[4] ve Hasselt ve Dongeren[5] büyük yerlerdir. Franşimont,[6] Nemçe tarafındadır. Ve ana yakın İspa[7] kasabası vardır, anda iki ekşi bınarlar vardır. Tuyin,[8] Henegav hudûdına yakın bir şehirdir. İstablo,[9] Lüksemburg hudûdında bir küçük abdtaydır ya'nî ruhbân mülkidir. Anda olan abd ya'nî başları Lotringe kabîlesinden bir pirinçdir. Horn bir komitat ya'nî beğlikdir, bu dahi Littih vladikanındır.

Ammâ **Boliyon Herseklik**, Lüksemburg ile Françe'de olan Şanpanya arasında bir küçük herseklikdir. Baş**[91b]**şehri Boliyon'dur. Bir küçük şe-

1 Bouillon
2 Condros
3 Dinant
4 Maaseik
5 Tongern (Tongeren)
6 Franchimont
7 Spa
8 Thuin
9 Stablo (Stavelot)

hirdir, lâkin metîn iç hisârı vardır. Bu herseklik mukaddemâ Littih vladikasına rehn konulmuşdur. Sonra Françe kralı fursat bulup Françe'nin bir kabîle içün ta'yîn etmişdir ki anlara Boliyon herseği dirler. Lâkin yine Littih vladikasına tâbi'dir. Ve Sant Huberd[1] ve Roşefort olduğı yerde olan etrâfı dahi mezbûr hersekliğe tâbi'dir. Mukaddemâ Sedayn[2] Kal'ası dahi ana tâbi' idi, velâkin 1052 senesinden berü Françe'nin elindedir.

El-Kısmü's-Sânî

Ammâ Niderland'ın ikinci kısmı ki Belgiyum Federatum ya'nî Birlenmiş Niderland'dır ki anın yedi eyâletleri vardır: Evvelki Holand'dır; Nemçe Denizi ve Lodos Körfezi'nin kenârında bir komitatdır ve baş eyâletidir. Ve andan ötüri Birlenmiş Niderland, Cumhûr-ı Niderland tesmiye olundı. İkinci Zeland'dır; **[92a]** Holand'ın altında Nemçe Denizi'ndedir. Üçüncisi Utrhet'dir; Holand'ın yanında, Lodos Körfezi'nin kenârındadır. Dördüncisi Geldern Hersekliği'nin yarısı ve Çutfen komitat bir eyâlet sayılur. Beşinci Oberizel; nehr-i İzel'in karşusında Nemçe vilâyeti yanındadır. Altıncı Gereningen;[3] yukarıda Nemçe Denizi'nin kenârındadır. Yedinci Firizland;[4] solında Lodos Körfezi'nin kenârındadır. Birlenmiş Niderland'da olan yedi eyâletler mezbûrlardır. Ve cümlesine lafz-ı vâhid ile Holand tesmiye olunur ki Ehl-i İslâm arasında meşhûr olan Felemenk memleketi budur. İmdi bu tercümede her nerede Felemenk yâhûd Felemenk Cumhûr yâhûd Holand yâhûd Holand Cumhûr zikr olunursa cümlesi birdir. İllâ Françe hudûdında ba'zı yerde Felemenk zikr olundı; andan **[92b]** Mutlak Niderland murâddır, gaflet olunmaya.

Ammâ evvelki eyâlet ki Holand komitatıdır, baş eyâletdir. Nemçe Denizi'nin kenârındadır. Aşağıda Beraband ve Zeland'dır, yukarıda Lodos Körfezi'dir, solında Nemçe Denizi'dir ve sağında Geldern ve Utrhet ve Lodos Körfezi'dir. Ve bu Holand eyâleti dahi iki kısmdır: Biri Beraband ile Zeland tarafında olan Holand ki ana Sud Holand dirler, ya'nî lodos tarafındaki Holand dimekdir. Ve biri yukarıda Lodos Körfezi'nin kenârında

1 Saint-Hubert
2 Sedain
3 Groningen
4 Friesland

olan Holand ki ana Nord Holand dirler, ya'nî yılduz tarafındaki Holand dimekdir. Zîrâ gemiciler lodos tarafına "sud" ve yılduz tarafına "nord" dirler. Ve bu ikisinde kasabâtdan ve küçük kal'alardan ve hisârlardan mâ-adâ yigirmi dokuz şehir ve dört yüz köy vardır. **[93a]** Ammâ Nord Holand'daki şehirler bunlardır: Amsterdam, Lodos Körfezi'ne yakındır. Ve Körfez'den giren boğaza Panpus[1] dirler. Ve şehirden akan küçük nehre Amster dirler ki şehir andan tesmiye olunmuşdur. Bu şehir dünyâdaki ticâret şehirlerin cümlesinden zengindir, zîrâ iki bile Hind'in ya'nî Yeni Dünyâ'nın ve Hind'in donanmaları anda mevcûddur. Ve bu şehir hîç ticâret içün münâsib yerde değil iken bu kadar iştihârda olması gāyet ta'accüb olunacak nesnedir. Velâkin zann-ı gālib budur ki bunun şöhreti şehr-i Antverpen'in harâb olması sebebiyledir. Zîrâ mukaddemâ İspanya kralı şehr-i Antverpen'i feth etmekle cümle ticâretler Amsterdam'a çekildiler. Ve bundan gayrı Amsterdam'da olan meşverethâne ve mefâhir sarâylar ve etrâfında ağaçlar-ile dikilmiş zokāklar ta'accübe sezâ şeylerdir. **[93b]** Harlem,[2] Amsterdam'ın solında bir büyük şehirdir ve ticâreti sebebiyle meşhurdur. Ve bu şehirde kitâb basması îcâd olunmuşdur. Nayerden,[3] Amsterdam'ın sağındadır. Bu şehre dek 1082 senesinde Françe'nin askeri gelmiş idi. Moden,[4] Nayerden ile Amsterdam arasında bir küçük yerdir. Monikedam,[5] Horn,[6] Enkuze,[7] Medembilik;[8] Lodos Körfezi'nin kenârında dört ma'rûf limanlardır ki anda her sene niçe yüz bâzirgân gemiler girerler. Alkmar[9] bir metîn kal'adır. Egmond[10] bir iç hisârın yanında bir kasabadır. Teksel[11] bir büyücek adadır Körfez'in kenârında, lâkin pek alçakda olduğından ötüri sudan emîn olmak içün bütün etrâfı yüksek meterizler ile ihâta olunmuşdur. Fililand,[12] bu dahi yukaruya bir adadır. Bu adaların arasından gemiler Körfez'e girürler, velâkin kumsalı gāyet çok **[94a]** olduğından ötüri girmesi pek

1 Pampus
2 Haarlem
3 Naarden
4 Muiden
5 Monnickendam
6 Hoorn
7 Enchuyse (Enkhuizen)
8 Medemblik
9 Alkmaar
10 Egmond aan Zee
11 Texel Adası
12 Vlieland Adası

havfludur. Ammâ Sud Holand'daki şehirler bunlardır: Roterdam[1] nehr-i Merve[2] yanında bir azîm ve güzel ve ma'mûr ve metîn şehirdir. Ve eyü limanı vardır ve ticâreti çokdur. Ve bu mezbûr nehr-i Merve, nehr-i Maz'dan bir koldur ki anın sebebiyle bu şehir ticâret içün ziyâde münâsib oldı. Ve bu şehir şübhesiz Amsterdam'dan sonra Holand'daki şehirlerin büyüği ve zenginidir. Ve bu şehrin etrâfı Şiland[3] tesmiye olunur. Helvodşiliz[4] nehr-i Maz'ın denize girdüği yerin kenârında sırf donanma içün bir limandır. Leyden, nehr-i Rayn yanında ve Körfez'e yakın bir büyük ve metîn şehirdir ve mahall-i fünûndur. Ve nehr-i Rayn anda ol kadar küçükdür ki hemân bir dereye müşâbihdir. Ve eger anı ayıtlamak ve bollatmak içün Amsterdam'dan iznleri olaydı anda dahi ticâret çok işlerdi. **[94b]** Delft, bu dahi Holand'daki büyük şehirlerin biridir ve bir meşhûr cebhânesi vardır ki misli az bulunur. Dortreht[5] nehr-i Maz yanındadır ve ticâreti çokdur. Bu şehrin etrâfındaki vilâyeti su ol kadar almış ki şimdi bir ada oldı. Goda,[6] ol dahi ticâreti sebebiyle meşhûrdur. Hag,[7] Nemçe Denizi'ne yakın şol yerdir ki Felemenk Cumhûr'un büyükleri ve vilâyet muhtârları oraya gelüp cem'iyyet ederler. Ve cümlenin başları anda oturur. Bu hemân sarâylardan cem' olunmuş bir yerdir ve etrâfında dîvârları yokdur. Andan ötüri "Dünyâda olan köylerin a'zam u ahsenidir." dinildi. Rizvik,[8] Delft ile Hag arasında şol meşhûr hisârdır ki 1107 senesinde Françe ile anda sulh akd olunmuşdur. Mukaddemâ Oraniye pirinçin idi, şimdi Prusiya kralınındır. Garavenzand[9] denize yakın **[95a]** bir yerdir. Ve eski zamânda Holand garafın ya'nî beğin tahtı idi. Honzlardik,[10] Garavenzand'a yakın bir güzel hisârdır. Ve Oraniye pirinç ekseriyyâ anda eğlenürdi, şimdi Pru-

1 Rotterdam
2 Nieuwe Merwede (Nieuwe Maas/Maas) Nehri
3 Schieland
4 Hellevoetsluis
5 Dortrecht
6 Gouda
7 Den Haag
8 Ryswick (Rijswijk)
9 's-Gravenzande
10 Honselersdijk

siya kralındır. Velardingen,[1] Delfthaven,[2] Şonhofen,[3] Odevater,[4] Vorden,[5] İzelsteyn,[6] Viyanen,[7] Vorkum,[8] Gorkum,[9] Hevzden,[10] Kerevekur;[11] cümlesi nehr-i Maz etrâfında orta yerlerdir. Gredrudenberg[12] bir kal'adır. Mukaddemâ Oraniye pirinçin idi, sonra Nassav pirinçin hissesine zamm olundı. Villemştad,[13] Oraniye pirinç anı binâ etmişdir; bu dahi Nassav pirinçin hissesine zamm olundı. Ve mezbûr şehirlerden mâ-adâ Sud Holand'a tâbi' ba'zı adalar vardır; meselâ Zeland[14] tarafında Vorne Adası[15] ve Over Velake Adası[16] ve Goere Adası[17] ve Bayerland Adası[18] ve İzelmonde Adası[19] gibi. Ve cümlesinden eyü Vorne **[95b]** Adası'dır, zîrâ anın üstinde meşhûr Birile[20] limanıdır. Bu limanın şöhreti bundan ötüridir ki Birlenmiş Niderlandîler ya'nî Felemenkler, İspanya'dan aldıkları yerlerin evvelki[si] bu limandır. Ve ittifâkların mahalli ve cumhûrun mebde'i bu limandır.

Ammâ ikinci eyâlet ki Zeland eyâletidir, Nemçe Denizi'nde altı büyük ve birkaç küçük adaları şâmil bir eyâletdir. Yukarıda Holand ve aşağıda Felandern ve sağında Beraband ve solında Nemçe Denizi'dir. Bu eyâletin dokuz şehri ve yüz beş köyi vardır. Büyük adaların evvelkisi Valheren Adası'dır.[21] Anın şehirleri bunlardır: Middelburg[22] bütün Zeland'ın başşehridir ve büyük ve metîndir ve ticâreti çokdur. Filissingen[23] nehr-i Şelde yanında

1 Vlaerdingern (Vlaardingen)
2 Delftshafen (Delfshaven)
3 Schonhofen (Schoonhoven)
4 Oudewater
5 Woerden
6 IJsselstein
7 Vianen
8 Workum
9 Gorcum
10 Heusden
11 Crevecoeur
12 Gertrudenberg (Geertruidenberg)
13 Willemstad
14 Zelanda/Zeeland
15 Voorne Adası
16 Overflakkee Adası
17 Goerre Adası
18 Beyerlandia Adası
19 IJsselmonde Adası
20 Brielle
21 Walcheren Adası
22 Middellburg
23 Flissingen (Vlissingen)

bir meşhûr limandır ki nehr-i Şelde anda gāyet yassı ve kuvvetlü Nemçe Denizi'ne dökülür. Vere[1] bir orta limandır. Bu sonraki **[96a]** mezkûr olan iki şehir mukaddemâ Oraniye pirinçin idiler. İkincisi Sud Beveland Adası'dır.[2] Anın şehri Govez'dir,[3] bir orta yerdir. Üçüncisi Nord Beveland Adası'dır.[4] Bu adada meşhûr nesne yokdur. Dördüncisi Duveland Adası'dır.[5] Bu adanın dahi meşhûr nesne yokdur. Beşincisi Şoven Adası'dır.[6] Anın şehirleri bunlardır: Çirikzee[7] bir şehir ve limandır, bu şehrin bir büyük kıt'asını su yutmuşdur. Broverşafen[8] bir eyü limandır. Altıncısı Tolen Adası'dır.[9] Bunun şehri Tolen'dir, bir pek metîn yerdir. Küçük adalar bunlardır: Yusland Adası ve Volfrezdik Adası[10] ve Filipland Adası.[11] Bu adalarda bir nesne yokdur.

Ammâ üçünci eyâlet ki Utrhet eyâletidir, Holand ve Geldern eyâletleriyle ihâta olunmuşdur. Fakat yukarıda bir parçacık **[96b]** Lodos Körfezi'ne muttasıldır. Bu eyâletin beş şehri ve yetmiş köyi vardır. Şehirleri bunlardır: Utrhet, nehr-i Ren yanında bir büyük ve güzel binâ olunmuş şehirdir ve meşhûr mahall-i fünûndur. Bu şehirde 1125 senesinde Françe ve İngiliz ve Portukal ve Prusiya ve Holand arasında sulh bağlanmışdır. Amerzfort[12] pek büyük değildir, lâkin eyü hâldedir. Vik[13] mukaddemâ Dursetad[14] ismi idi ve eskiden bir şehirdir. Montfort[15] pek büyük değildir, lâkin metîn kal'adır, yanında akan nehre İzala[16] dirler. Renen[17] bir küçük yerdir. Bu eyâlet 1083 senesinde bütün Françe'nin eline düşmüş idi, lâkin iki yıldan sonra kendüleri anı bırağup çıkmışlardı.

---

1 Veere
2 Zuid-Beveland Adası
3 Goes
4 Noord-Beveland Adası
5 Duiveland Adası
6 Schowen (Schouwen) Adası
7 Ziricsee (Zierikzee)
8 Browershafen (Brouweshaven)
9 Tholen Adası
10 Wolfersdyok (Wolphaartsdijk) Adası
11 Flupland (Sint Philipsland) Adası
12 Amersford (Amersfoort)
13 Wick (Wijk bij Duurstede)
14 Duurstede
15 Montfoort
16 Isala (Hollandse Ijssel)
17 Rhenen

Ammâ dördünci eyâlet ki Geldern eyâletidir ki yukarıda Lodos Körfezi'ne ve Oberizel'e muttasıldır ve sağında Nemçe vilâyete ve solından Holand'a ve Utrhet'e **[97a]** muttasıldır ve aşağıda Beraband'a muttasıldır. Bu vilâyetin aşağı tarafı İspanya Niderland'dan add olunmuşdur, nitekim yukarıda zikr olundı. Ve yukarıki tarafı Çutfen eyâletiyle bir eyâlet sayılır ve Felemenk Cumhûr'undur. Bu dahi üçe taksîm olunur: Biri Betav,[1] nehr-i Maz'ın etrâfındadır. Ve biri Velav,[2] Lodos Körfezi'nin kenârındadır. Ve biri Çutfen komitatıdır, sağından Nemçe vilâyete muttasıldır. Ammâ Betav'daki şehirler bunlardır: Nimegen[3] nehr-i Val[4] yanında büyük ve ma'mûr ve başşehridir ve bir eski iç hisârı vardır. 1090 senesinde Françe ile Cumhûr-ı Nemçe arasında anda vâki' olan musâlaha sebebiyle meşhûrdur. Til[5] nehr-i Val yanında bir güzel yerdir. Bommel[6] nehr-i Val yanında bir yerdir. Ve çünkim oracıkda nehr-i Maz ve nehr-i Val bir ada tasvîr ederler; imdi ol parçaya **[97b]** Bommelervart[7] dirler, ya'nî Bommel Adası dimekdir. Levenşteyn,[8] nehr-i Val nehr-i Maz'a döküldüği yerde bir pek metîn hisârdır. Kulenborg[9] nehr-i Lek yanında bir şehirdir ve güzel iç hisârı vardır. Buren, bu şehir mukaddemâ Oraniye pirinçin idi, sonra Prusiya kralın hissesine düşdi. Şengenşanç[10] nehr-i Val [nehr-i] Ren'den ayrulduğı yerdedir, Şeng[11] nâm Holand'ın bir ceneral anı binâ eylemişdir. Ve dâ'imâ Holand'ın kilidi idi, lâkin böyle iken yine Françe anı feth etmişdir. Françe'den sonra Brandenburg kralın askeri niçe zamân anda meks edüp sonradan yine Holand'a redd olundı. Ammâ Velav'daki şehirler bunlardır: Arnheym[12] nehr-i Ren yanında bir büyük ve güzel şehirdir. Hardervik,[13] Lodos Körfezi'nin kenârında bir küçük velâkin metîn şehirdir ve mahall-i fünûndur. Elburg, **[98a]** Körfez'in yanında bir

1 Betau/Betavia
2 Velau/Velavia
3 Nijmegen
4 Waal Nehri
5 Tiel
6 Zaltbommel
7 Bommerwaert
8 Löwenstein
9 Culemborg
10 Schenckenschantz
11 Maarten Schenck van Nydeggen (ö. 1589)
12 Arnheim (Arnhem)
13 Harderwick (Harderwijk)

küçük yerdir. Lo[1] bir teferrüc sarâyıdır. Ammâ Çutfen komitatındaki şehirler bunlardır: Çutfen başşehridir ve kal'adır. Grol[2] küçük ve metîn yerdir. Lohem[3] bir orta yerdir. Dovezburg[4] nehr-i İzel'in yanında bir küçük yerdir. Borkulo[5] bir hisârdır. Anhold[6] bir şehirdir, Nemçe'nin Salem[7] nâmında bir garafındır. Boronhorst,[8] Limburg'a tâbi' bir şehirdir. Berg, şehirdir ve mahsûs garafı vardır.

Ammâ beşinci eyâlet ki Oberizel eyâletidir, cümlesi bataklık ile dopdoludur. Solından Lodos Körfezi'dir ve sağından Nemçe vilâyete muttasıldır ve yukarıda Gereningen ve Vest Firizland'a muttasıldır ve aşağıda Geldern eyâlete muttasıldır. İçinde olan şehirler bunlardır: Deventer başşehridir. Kampen[9] nehr-i İzel yanında bir metîn yerdir. Çevol[10] büyük ve metîn şehirdir ve ticâreti **[98b]** çokdur. Hasselt küçük şehirdir ve yanında akan nehre Veht[11] dirler. Volenhofen[12] orta şehirdir. Şivart Şiliz[13] küçük velâkin metîn ve meşhûr palankadır. Bolokçil,[14] Körfez'in kenârında bir metîn hisârdır. İstenvik[15] bir metîn yerdir. Oldenzal[16] bir küçük yerdir. Kovorden,[17] Nemçe tarafında bir metîn ve meşhûr boğazdır.

Ammâ altıncı eyâlet ki Gereningen eyâletidir, yukarıda Nemçe Denizi'nin kenârındadır. Sağında Ost Firizland ve solında Vest Firizland ve aşağıda Oberizel'e muttasıldır. Ve Ost Firizland ile Gereningen arasına giren körfeze Dolard[18] dirler. Bu eyâlet dahi ikiye taksîm olunur. Biri Nefs-i Gereningen['dir], şehirleri bunlardır: Gereningen başşehridir ve mahall-i

1 Loo (Loou)
2 Groll (Grolloo)
3 Lochem
4 Doesburg
5 Borcklo (Borculo)
6 Anholt
7 Nikolaas Leopold van Salm-Salm (ö. 1770)
8 Bronkhorst
9 Campen
10 Zwoll (Zwolle)
11 Vecht
12 Vollenhofen (Vollenhoven)
13 Swart-Sluis (Zwartsluis)
14 Blockziel (Blokijl)
15 Stenwick (Steenwijk)
16 Oldensael (Oldenzaal)
17 Corvorden (Coevorden)
18 Dollard

fünûndur. Vinşoten[1] bir küçük kal'adır. Bortenger Fort[2] bir metîn hisârdır ve boğazdır. Ve biri Omeland'dır,[3] **[99a]** şehirleri bunlardır: Delfçil[4] bir metîn hisârdır ve eyü limanı vardır. Dam[5] bir orta yerdir ve metîn değildir. Bu Dam, Felandern'de olan Dam'ın gayrıdır.

Ammâ yedinci eyâlet ki Firizland eyâletidir, solından Lodos Körfezi'dir ve sağından Gereningen ve aşağıda Oberizel'e muttasıldır ve yukarıda Nemçe Denizi'dir. Ba'zılar bu eyâlete Vest Firizland tesmiye ederler. Lâkin esahh olan budur ki bu eyâlete Mutlak Firizland dirler. Ve Nord Holand ki Körfez'in karşusındadır; ana Vest Firizland dirler, ya'nî günbatı tarafında olan Firizland dimekdir. Ve sağından Nemçe vilâyetinde Gereningen eyâlete muttasıl Ost Firizland'dır, ya'nî gündoğusı tarafında olan Firizland dimekdir. İmdi ma'lûm oldı ki Firizland üçdür: Biri Mutlak Firizland ki bu eyâletdir ve biri Ost Firizland ki **[99b]** Nemçe vilâyetindedir ve biri Vest Firizland ki Körfez'in karşusındaki Nord Holand'dır. Ammâ Mutlak Firizland'da on bir şehir ve dört yüz doksan köy vardır. Şehirleri bunlardır: Levarden[6] büyük ve metîn ve başşehirdir. Harlingen, Lodos Körfezi'nin kenârındadır. Büyük ve zengin ticâret şehridir ve pek metîndir. Zîrâ vakt-i hâcetde cümlesi suyla ihâta olunmak mümkindir ve gâyet eyü limanı vardır. Feraneker[7] küçük şehirdir ve mahall-i fünûndur. İstavoren,[8] Körfez'in kenârında bir şehirdir. Ve mukaddemâ eyü limanı var idi, ticâret içün Amsterdam'daki limandan ziyâde münâsib idi; lâkin şimdi suya batdı. Bu şehir eski zamânda Firizland kralların tahtı idi. Dokkum[9] bir küçük yerdir. Şelling,[10] Nemçe Denizi'nde bir uzun adadır. Ameland, ol dahi Şelling yanında bir uzun adadır. **[100a]** Şirmoveng,[11] ol dahi Ameland'ın yanında bir adadır. Ve bu mezkûr adalardan mâ-adâ birkaç küçük adalar vardır, lâkin anlarda zabt olunacak nesne yokdur.

---

1 Winshoten
2 Bourtanger-Fort (Bourtange)
3 Ommeland
4 Delfziel (Delfzijl)
5 Damm
6 Leuwarden (Leeuwarden)
7 Franeker
8 Stavern (Stavoren)
9 Dockum
10 Schelling (Terschelling) Adası
11 Schiermonnikoog

Ve eger Holand memleketinin ahvâlinden su'âl olunursa; ma'lûm ola ki Holand nehirler ve dereler ve bataklar ile dolmuş bir yaş vilâyetdir. Ve insânın her günde muhtâcün-ileyh [olduğı] nesneden mâ-adâ bir şeyi eksük değildir. Ya'nî bu vilâyetde tereke ve kettân ve odun ve sâ'ir nesne ki insân her gün ana muhtâcdır, anın gibi şeyler yokdur; bunun birle mezkûrâtdan her bir yerde ziyâdesiyle bulunur. Zîrâ vilâyetde olmayan şeyler çok ticâretleri sebebiyle yerlü yerine getürürler, zîrâ dünyânın her tarafına ticâretleri işler. Ve anın sebebiyle bu vilâyetde çok güzel ve büyük ve ma'mûr şehirler **[100b]** bulunur. Ve bundan mâ-adâ dahi Nemçe Denizi'nde olan İngiliz yalılarında avladıkları sukumrı balıkların hâsılı her senede anlara bir büyük yardımdır. Ammâ ahâlîsinin kâr u kesbleri ve san'at-ı a'lâsı ticâretdir. Hattâ ticâretleri ol mertebeye erişdi ki bütün dünyâda olan gemiler cem' olunsalar bu küçük memleketde[ki] kadar gemiler yokdur deyü görinürdi. Ve her kim bu halkın çalışmasına ve hırsına ve sabrına ve imsâkine ve sadâkatine muttali' olsa niçün ticâretleri sâ'ir nâsın ticâretlerine tecâvüz etmişdir, ta'accüb etmezdi. Ve öyle iken ta'allüm-i fünûn hîç terk olunmaz. Zîrâ ol dahi bir mertebeye erişdi ki sâ'ir vilâyetler anlardan fünûn husûsında çok hisse-mend olurlar. Ve ammâ milletleri Kalvin milletidir; velâkin andan gayrı **[101a]** dünyâda ne kadar milletler var ise anda ruhsat virilüp mevcûdlardır, ne kadar câhilâne dahi olursa olsun. Ancak Nasârâ-i Katolik'in âşikâre kenîsâları yokdur, hemân gizlüce evlerde âdetlerini icrâ ederler.

Ammâ bu Holand ya'nî Felemenk memleketi bir serbest cumhûrdur, Latince ana repuplika[1] dirler. Ve yedi eyâletden mürekkebdir ki 1004 senesinde Utrecht nâm mahalde biri biriyle ahd edüp birlenmişdir. Bu yedi eyâletden mahsûs ve muhtâr olan kimseler Hag[2] mahalline irsâl olunurlar, ol mahalde cem'iyyet edüp vilâyetin umûr-ı mühimmeden meşveret olunur. Bu cem'iyyete İştatenrat[3] dirler, ya'nî vilâyet muhtârların meşvereti dimekdir.

Ve dahi Felemenk'in sâ'ir taraflarda dahi ba'zı alâkaları vardır, **[101b]** lâkin Avrupa'da Holand'dan mâ-adâ bir nesneleri yokdur. Zîrâ Felemenkler karada çokluk alâka idinmek himmetleri yokdur. Ve belki Nemçe tarafın-

1 republic (cumhuriyet)
2 Haag
3 Staaten-Rath

dan kendülerin ba'zı nâhiyelerini bile terk edüp Nemçe eline virmişlerdir. Ammâ Yeni Dünyâ'da mukaddemâ ba'zı yerlerini zabt etmiş idiler, lâkin şimdi ellerinde olan hemân şey'-i kalîldir. Velâkin yine Yeni Dünyâ'ya gider bir mahsûs donanmaları vardır. Ve ammâ Afrika'da iki yerde alâkaları vardır; biri Guyneya yalılarında ba'zı güzel ve metîn kal'alar binâ etmişler ve biri Kaffern[1] yalılarındadır ki anda meşhûr Kapo de Bone İspera[2] ya'nî Eyü Ümîd Burunı zabt etmişler. Bu mezbûr burun bilâ-şübhe Hind'in kapusı ve kilididir. Ve ammâ Aziya'da yalnız Hind ticâreti değil, belki bütünce adalar ve memleketler **[102a]** anların ya zabtlarında veyâ itâ'atlerindedir. Meselâ Kunkan[3] ve Malabar ve Koromandel[4] ve Malakka yalıları ve dahi Çeylon Adası[5] ve Yava Adası[6] ve anın içinde olan Bataviya[7] Kal'ası ki Felemenk vekîli anda oturur ve Moluk Adaları ve sâ'irleri gibi. Bu mezkûrların tafsîli kendülerine müştemil olan bâblarda gelür.

Fasl
Bu faslda Helveçiya memleketin cumhûrını beyân eder

Helveçiya memleketi Françe ve İtalya ve Nemçe vilâyetin ortasındadır. İtalya tarafında olan dağlara Latince Alpes[8] dirler. Bu Helveçiya vilâyeti yukarıda Nemçe vilâyetindeki Alzas ve Siveviya'ya[9] muttasıldır. Aşağıda İtalya'daki Cumhûr-ı Venedik ve Meyland[10] ve Safoya'ya muttasıldır. Ve sağından Nemçe vilâyetindeki Tirol'e muttasıldır. Ve solından Françe'de olan **[102b]** Franşe Konte ve Dofin'e muttasıldır. Ve dahi Helveçiya'da büyük göller vardır: Biri Bodenzee'dir,[11] ya'nî Boden Göli dimekdir. Ve dahi Kostinçerzee[12] dirler, ya'nî Kostinç[13] Göli dimekdir. Ve dahi Bere-

1 Caffern (Güney Amerika)
2 Cabo da Boa Esperança
3 Cuncan (Hindistan)
4 Coromandel (Hindistan)
5 Ceylon Adası (Seylan, Sri Lanka)
6 Java Adası (Cava; Endonezya)
7 Batavia (Cakarta; Endonezya)
8 Alp Dağları
9 Sveviae (Schwaben, Svabya; Almanya)
10 Milano (İtalya)
11 Bodensee Gölü
12 Konstanzsee Gölü
13 Konstanz

gençezze[1] dirler, ya'nî Beregenç[2] Göli dimekdir. Zîrâ Beregenç ve Kostinç şehirleri anın içindedir. Ve biri Genferze'dir,[3] ya'nî Genf[4] Göli dimekdir. Zîrâ Genf şehri anın kenârındadır. Ve bu göl Françe ve İtalya ve Safoya'nın arasındadır. Ve dahi üç meşhûr nehirler vardır: Biri Rayn Nehri'dir; bu nehir Helveçiya'da olan Garavbinderland'da[5] kaynar ve Boden Göli aşurı akar, andan Nemçe vilâyete ve andan Niderland'a, sonra Nemçe Denizi'ne dökülür. Ve biri Rone Nehri'dir; bu dahi Helveçiya'da olan Valiserland'da[6] kaynar ve Genfer Göli'nden aşurı **[103a]** Françe memleketine akar. Ve biri Aar[7] Nehri'dir ki Helveçiya'nın ortasında nehr-i Rayn'a akar.

Ve bu Helveçiya, Nemçe lisânı üzre Şivayç[8] dirler ve dahi müsta'mel olan bu lafzdır. Ve ammâ Şivayç memleketin taksîmi, mezkûr olan sâ'ir memleketlerin taksîminden es'abdır. Ve eger anı tamâmen bilmek murâd olunursa bundan sonra zikr olunup tevârîhden ihrâc olunan vech üzre taksîm oluna.

İmdi ma'lûm ola ki bütün Şivayç memleket dört yüz yıl mukaddem Memâlik-i Nemçe'den idi. Ve dâ'imen eyâletlere Nemçe çasarından vekîl ve zâbitler gelüp anı zabt ederlerdi. Velâkin irsâl olunan zâbitler Şivayç ahâlî ile yavuz mu'âmele ve ta'addî vü zulm etdikleri sebebiyle ba'zı eyâletler ittifâk edüp 709 senesinde mezbûr zâbitleri vilâyetden **[103b]** ihrâc edüp Nemçe memleketine kaçırdılar. Bu husûsda Esterayh[9] ahâlî ki Beç[10] ilk ahâlîsidir, bunlara zor göstermek murâd etmiş idiler. Velâkin Şivayçerler[11] dahi karşu durup birkaç yerde bahtları işledüği sebebiyle 721 senesinde bir ebedî ahd bağladılar ki bundan sonra bir zamân serbestliklerin ellerinden aldırmayalar. Ve cumhûriyyetlerinin mebde'i budur. Ve bunun üzre 1058 senesinde vâki' olan Vestfalen Sulhı'na[12] dek dâ'im oldılar. Mez-

1 Bregenzsee Gölü
2 Bregenz
3 Genefe/Genfersee (Cenevre) Gölü
4 Genf (Cenevre)
5 Graubünden
6 Valais/Wallis
7 Aare
8 Schweiz (İsviçre)
9 Österreich (Avusturya)
10 Viyana, Osmanlıların Viyana'ya verdikleri isim
11 İsviçreliler
12 Vestfalya Antlaşması (1648)

bûr sulhda Şivayç memleketi serbest cumhûr olmak üzre cümle Memâlik-i Nemçe'den âşikâre ikrâr olundılar. Ammâ ibtidâ ittifâk eden eyâletler fakat üç küçük eyâletler idi; ya'nî Şivayç, Uri ve Untervalden. Andan sonra Burgond istîlâ[sın]dan mukaddem yine beş eyâlet anlara munzamm **[104a]** oldılar; ya'nî Lusren,[1] Çürih,[2] Galarus,[3] Çug[4] ve Bern. Bu mezkûr olan sekiz eyâlet Eski Yerler tesmiye olunur. Ammâ 882 senesinde Şivayçerler, Burgond herseğini katl eylediklerinden sonra yine beş eyâlet anlara munzamm olup ittifâk etdiler ki bunlardır: Fereyburg,[5] Solotrun,[6] Bazel,[7] Şafhavzen,[8] Appentsel.[9] Bu beş eyâlete ekseriyyâ Yeni Yerler dirler. Andan sonra bir kimse mezbûr vech üzre ittifâka girmemişdir. Öyle oldukda Cumhûr-ı Şivayç mezkûr olan on üç eyâlete şâmildir ki anlar ahd ü yemîn ile biri biriyle müttefik olmuşlardır. Ve bu eyâletlerin her birisine kanton dirler. Ve andan sonra dahi ba'zı eyâletler ve nâhiyeler ve şehirler mezbûr Şivayç Cumhûr ile birlenmişdir, velâkin bunlar Şivayç Cumhûr'un rükünlerinden **[104b]** sayılmaz; hemân hıfz u emân tarîk[ıy]la ittifâk etmişler, ya'nî ahd ü yemîn ile ittifâk eden Şivayç Cumhûr'un hıfz u emânında olmak içün bir olmuşlar. Ve bu cümleden sonra yine ba'zı yerler ve nâhiyeler vardır ki ne Şivayç Cumhûrı'ndan ve ne hıfz u emân içün ittifâk edenlerdendir; hemân Şivayç Cumhûr'un re'âyâsı add olunurlar. İmdi bundan ma'lûm oldı ki Şivayç memleketi üç kısma münkasımdır: Evvelkisi Şivayç Cumhûrı'dır, ya'nî ahd ü yemîn ile ittifâk eden on üç kantondur. İkincisi Şivayç Cumhûr'un re'âyâsıdır. Üçüncisi hıfz u emân içün Şivayç Cumhûr ile ittifâk edenlerdir.

El-Kısmü'l-Evvel

Ammâ evvelki kısm ki Şivayç Cumhûrı'dır, vech-i meşrûh üzre on üç kantondan ya'nî eyâletden **[105a]** mürekkeb bir cumhûrdur. Ve her bir kanton yine başkaca bir küçük cumhûrdur. Ve yalnız kendi içün ahkâm ve

1 Luzern
2 Zürih
3 Galarus
4 Zug
5 Fribourg
6 Solothurn
7 Basel
8 Schaffhausen
9 Appenzell

kānûn kılmağa ruhsat ve izni vardır. Velâkin cümleye müteʿallik bir nesne zuhûr etdüği vakitde her bir kantondan mahsûs elçiler ve muhtârlar Baden veyâ Arav[1] nâm mahallerde cemʿiyyet edüp ahkâm ve kānûn ederler. Ve her bir kanton kendü ahâlîsinden ihtiyâr ve nasb olunan zâbitden zabt olunur. Ol dahi dört beş yıldan sonra azl olunup gayrısı yerine nasb olunur. Ve bu Şivayç Cumhûr'un öyle bir tedâriği vardır ki vakt-i hâcetde yigirmi dört sâʿatin içinde yüz bin askerden ziyâde cemʿ olmak mümkindir. Zîrâ her bir Şivayçer kendi vatanının bir soldaddır,[2] yaʿnî askerî neferdir. İmdi baʿzı yüksek yerlerde **[105b]** olan karavulhânelerde tüfenk ile iʿlâm olunduğı vakitde her biri taʿyîn olunduğı yerde hâzır olmak gerekdir. Ve dahi Şivayç memleketi dağlar ve göller ile dopdoludur. Ve andan ötüri ahâlîsinin ihtiyâclarına göre zirâʿat olunacak yerler az olup cümle ahâlîsini besleyecek kadar nesne olmamağla hâricde olan mülûk katında hidmet taleb etmeğe muhtâclardır. Velâkin hayvânât içün gāyet münâsib yerdir. Ve dahi Şivayç Cumhûr'un ahâlîsi kuvvetlü ve işe yarar ve zâhiri bâtına muvâfık ve sâdıkāne ve mütekellim kimesnelerdir. Ve aralarında iki millet şâyiʿdir: Biri Papişta yaʿnî Katolik ve biri Kalvin'dir ve bu vech üzre muhtelitdir. Dört kanton ancak Kalvin'dir ki bunlardır: Çürih ve Bern ve Bazel ve Şafhavzen. **[106a]** Ve yedisi ancak Katolikdir: Lusren, Fereyburg, Solotrun, Çug, Şivayç, Uri ve Untervalden. Ve ikisi dahi karışıkdır. İmdi bu Şivayç Cumhûrı'nda milletlerin ihtilâtından bir zarar olmasun deyü her biri kendü milletine muvâfık kantonda sâkin olmak gerek. Ve eger bir kangısı milletini tebdîl eylese, evvelâ sâkin olduğı yerden çıkup yeniden ahz etdüği millete muvâfık kantona nakl etmek lâzım olur.

Ve dahi Şivayç Cumhûr'un on üç eyâlet yaʿnî kanton bunlardır; [bu] üçisi solındadır: Evvelkisi Bern kantonıdır, cümlesinden büyükdür. Genf Göli'nden nehr-i Aar kenârında tâ nehr-i Rayn'a dek mümteddir. İkincisi Fereyburg kantonıdır, Bern kantonun ortasındadır. Üçünci Solotrun kantonıdır, dahi yukaruyadır. Ve üçisi dahi yukaru tarafındadır: **[106b]** Evvelki Bazel kantonıdır, yukarıda nehr-i Rayn'ın solındadır. İkincisi Şafhavzen kantonıdır, Rayn'ın orta tarafında Boden Göli'ne yakın Alman toprağındadır. Üçünci Çürih kantonıdır, Şafhavzen altındadır. Üçisi dahi sağındadır:

1 Aarau
2 soldate (asker)

Evvelki Appentsel kantonıdır, Çürih'in yanındadır. İkincisi Galaris kantonıdır, Çürih ve Appentsel'in altındadır. Üçünci Uri kantonıdır, Galaris'in altındadır. Ve dördi dahi ortasındadır: Evvelki Şivayç kantonıdır, Uri'nin üstindedir. İkinci Untervalden kantonıdır, Uri'nin solındadır. Üçünci Çug kantonıdır, Şivayç'ın üstindedir. Dördünci Lusren kantonıdır, Şivayç ile Untervalden'in solındadır.

Ammâ Bern kantonı 754 senesinde ittifâka girmişdir. Sağından Untervalden ve Uri ve Lusren'e muttasıldır, solından Fereyburg **[107a]** ve Solotrun'a muttasıldır, yukarıda nehr-i Rayn'a ve Çürih'e muttasıldır ve aşağıda Genf ve Valiserland'a muttasıldır. Bu kanton dahi iki kıt'aya münkasımdır: Biri Nemçe kıt'asıdır ki sağında nehr-i Aar'ın etrâfındadır. Ve biri Françe kıt'asıdır ki bu solında Genf ve Neyburg[1] göllerin etrâfındadır. Velâkin bu Nemçe ve Françe dimesi milkiyyet i'tibârıyla değildir, hemân her birisinde câri olan lisân i'tibârıyladır. Nemçe kıt'asında olan şehirler bunlardır: Bern başşehridir, nehr-i Aar'ın yanında büyük ve metîn ve ma'mûr ve zengin şehirdir. Burgdorf, Bern'den yukaruya iki sâ'at bir büyücek şehirdir. Arburg[2] nehr-i Aar'ın yanında bir şehirdir. Habsburg, nehr-i Aar'ın yanında bir eski hisârdır ki Esterayh elektör ya'nî Nemçe çasarın silsilesi andan kopmuşdur. Kenigsfeld[3] 709 senesinde Nemçe **[107b]** Çasar Albertus[4] katl olunduğı yerde bir meşhûr monastırdır. Ammâ Françe'nin kıt'asındaki şehirler bunlardır: Lozane,[5] Genf Göli'nin yanında büyük şehirdir. Mukaddemâ anda bir vladika otururdı, velâkin bu kantonda Kalvin milleti peydâ olmağla oradan Fereyburg'a firâr etmek iktizâ oldı. Bu şehre yakın Riva nâmında bir liman vardır ki göli geçmek murâd edenler anda gemiye girürler. İyverdon,[6] Neyburg Göli'nin kenârındadır. Mukaddemâ bir meşhûr şehir idi. Viflisburg,[7] Murt[8] Göli'nin kenârında bir eyü binâ olunmuş şehirdir.

1 Neuburg (Neuenburg, Neuchâtel)
2 Aarburg
3 Königsfeld
4 I. Albrecht (1298-1308)
5 Lozan
6 Yverdon-les-Bains
7 Wifflisburg
8 Morten

Ammâ Fereyburg kantonı 886 senesinde ittifâka girmişdir. Ve cümlesi Bern kantonıyla ihâta olunmuşdur. Başşehri Fereyburg'dur, büyük ve ma'mûr şehirdir. Ve bu şehirden mâ-adâ anda zabt olunacak nesne **[108a]** yokdur.

Ammâ Solotrun kantonı 886 senesinde ittifâka girmişdir. Yukarıda Bazel kantona ve solından Bazel vladikalığa ve sağından ve aşağıda Bern kantona muttasıldır. Anın başşehri Solotrun'dur, nehr-i Aar'ın yanında bir güzel binâ olunmuş ve metîn şehirdir. Ve Françe Belyus'un anda bir sarâyı vardır. Ve bu şehirden gayrı bir meşhûr yeri yokdur.

Ammâ Bazel kantonı 906 senesinde ittifâka girmişdir. Nehr-i Rayn'ın kenârındadır. Solından Sundgav[1] ve yukarıda Birsgav[2] ve sağında Alman Dağı ve aşağıda Solotrun'a muttasıldır. Velâkin Bazel kantonı Bazel Vladikalık ile tebdîl olunmaya. Zîrâ Bazel Vladikalık dahi ziyâde solında bir vladikalıkdır. Ve hâlâ vladikası vardır ki Burondort[3] nâm şehirde sâkindir. Bu vladikalık Şivayç Cumhûrı'ndan değildir, Memâlik-i Nemçe'dendir. Bazel kantonun şehirleri bunlardır: **[108b]** Bazel başşehridir ve nehr-i Rayn'ın yanında bir büyük ve meşhûr şehirdir ve mahall-i fünûndur. Bu şehre yakın Huningen nâmında bir pek metîn kal'a vardır. Bu kal'a 1091 senesinde Françe'den binâ olunmuşdur ve Françe toprağındadır. Ammâ Bazel'e ol kadar yakındır ki top ile ana erişmek mümkindir. Ve Rizvik Sulhı'nda şöyle kavl olundı ki, nehr-i Rayn'ın beri tarafında olan ve Rayn'ın ortasında olan kal'a yıkılup Rayn'ın öte tarafında olan kal'a bâkī kala. Lihistal,[4] ol dahi bir güzel binâ olunmuş şehirdir. Ve dahi şehr-i Bazel'den dört sâ'at sağından nehr-i Rayn'ın yanında Agust Boğazı'dır. Mukaddemâ meşhûr şehir idi.

Ammâ Şafhavzen kantonı 753 senesinde ittifâka girmişdir. Nehr-i Rayn'ın öte tarafındadır. Yukaruda Şevaben[5] ve aşağıda nehr-i Rayn ve sağında Boden Göli ve solından Alman **[109a]** Dağı'na muttasıldır. Şehirleri bunlardır: Şafhavzen, nehr-i Rayn yanında bir güzel şehirdir. Neyrik[6] şe-

1 Sundgau
2 Breisgau
3 Brondrut
4 Liestal
5 Svabya/Schwaben (Almanya)
6 Neunkirch

hirdir, bu şehre yakın nehr-i Rayn kayadan kayaya ol kadar sıçrar ki orada gemiden çıkup bir vâfir yeri karadan dolaşmak iktizâ eder.

Ammâ Çürih kantonı 753 senesinde ittifâka girmişdir. Ve nehr-i Rayn'ın beri tarafındadır. Yukarıda Şafhavzen ve aşağıda Şivayç ile Çug ve sağında Appentsel ve solında Bern'e muttasıldır. Şehirleri bunlardır: Çürih başşehridir ve Çürih Göli'nin kenârındadır. Büyük ve güzel binâ olunmuşdur. Ve Şivayç şehirlerin[in] eyüsi ve metînidir. Hâlbuki Şivayç ahâlîsi şehirlerin metîn olmasına ol kadar i'tibâr etmezler. Zîrâ anlar dir ki: "Ahâlînin sadâkati ve ittifâkı bir kavî dîvâr ve metîn kal'adır." Eglisav[1] nehr-i **[109b]** Rayn yanında bir şehirdir. Kiburg[2] bir hisârdır. Regenzberg[3] bir kal'adır.

Ammâ Appentsel kantonı 919 senesinde ittifâka girmişdir. Nehr-i Rayn'ın ve Boden Göli'nin etrâfındadır. Bunun şehri Appentsel'dir. Bu dahi şehir gibi değil, belki kasaba gibi binâ olunmuşdur; velâkin zengin ahâlîsi vardır.

Ammâ Galaris kantonı 754 senesinde ittifâka girmişdir. Yukarıda Appentsel ve Çürih'e muttasıldır, aşağıda ve solından Garavbinderland'a muttasıldır ve sağından Uri ve Şivayç'a muttasıldır. Şehirleri bunlardır: Galaris, kasabaya benzer bir şehirdir. Verdenberg[4] bir garaflıkdır.

Ammâ Uri kantonı Şivayç Cumhûrı'nı ibtidâ başlayan üç kantonun birisidir. Ve bu kantonda Vilhelm Tel[5] nâmında bir kimesne vardır ki kendü vilâyet zâbitine karşu koymağla avâmı tahrîk **[110a]** edüp bu cumhûrun ittifâkına sebeb oldı. Bu kanton sol tarafdan Bern ve Untervalden ve Valiserland'a muttasıldır ve sağından Garavbinderland'a ve yukarıda Şivayç ve Galaris'e muttasıldır. Bu kantonun meşhûr olan yeri Altdorf'dur, güzel sarâylardan ve monastırlardan mürekkeb bir kasabadır.

Ammâ Untervalden kantonı, ol dahi ibtidâ ittifâk eden üç kantonun biridir. Sağından Uri ve solından Lusren ve yukarıda Şivayç ve aşağıda

1 Eglisau
2 Kyburg
3 Regensberg
4 Werdenberg
5 Wilhelm Tell (İsviçre halk kahramanı; 14. yy.)

Bern'e muttasıldır. Meşhûr yerleri bunlardır: İştanz[1] eyü binâ olunmuş kasabadır. Sarnen, ol dahi bir kasabadır.

Ammâ Şivayç kantonı, ol dahi ibtidâ ittifâk eden üç kantonun biridir. Husûsan bunun ahâlîsi ibtidâ Nemçe kralın askerini bozduklarından **[110b]** ötüri bütün cumhûr bu kantonun ismi ile müsemmâ olup Şivayç Cumhûrı deyü dinildi. Yukaruda Çürih ve aşağıda Uri ve sağında Galaris ve solından Çug ve Untervalden ve Lusren'e muttasıldır. Başşehri Şivayç'dır, kasabaya müşâbih bir şehirdir ve etrâfında dahi dîvârı yokdur.

Ammâ Çug kantonı 754 senesinde ittifâka girmişdir ve cümlesinden küçükdür. Şivayç ve Çürih ve Lusren'in ortasındadır. Anın başşehri Çug'dur, bir küçük gölün kenârındadır.

Ammâ Lusren kantonı 733 senesinde ittifâka girmişdir. Ve Cumhûr-ı Şivayç'ın ortasındadır. Sağında Çürih ve Şivayç ve Çug'a muttasıldır, sâ'ir taraflar Bern kantonıyla ihâta olunmuşdur. Meşhûr yerleri bunlardır: Lusren başşehridir, **[111a]** Lusren Göli'nin kenârında bir orta şehirdir. Sempaç,[2] bu şehrin yanında 789 senesinde Nemçe askeri çok münhezim olmuşdur. Bu yere yakın Pilatus[3] nâmında bir göl vardır, andan hikâyet olunur ki mezbûr göle bir şey atılduğı vakitde bir azîm gök gürleme peydâ olur.

El-Kısmü's-Sânî

Ammâ ikinci kısm ki Şivayç Cumhûr'un re'âyâsıdır ki ol dahi iki dürlüdür: Biri âmm ve biri hâssdır. Âmm re'âyâ budur ki, ya cümle kantonlar ya kantonların ba'zısı anlara emr ede. Ve hâss re'âyâ budur ki, ancak bir mahsûs kanton anlara emr ede. Ve bu iki nev' re'âyâdan mâ-adâ bir nev' vardır ki ancak ba'zı husûsda re'âyâ tesmiye olunur; nitekim aşağıda beyân olunsa gerekdir.

Ammâ Appentsel kantonı ittifâka girenlerin sonraki olmağla sâ'ir kantonlara [göre] re'âyâsı azdır. Ve bu re'âyânın **[111b]** ba'zısı nâhiyelerdir ve ba'zısı şehirler ve ba'zısı kasabalardır. Ve ba'zısı Nemçe tarafında ve ba'zısı Françe tarafında ve ba'zısı İtalya tarafındadır.

1 Stanz (Stans)
2 Sempach
3 Pilati (Sempach/Sempachersee) Gölü

Ammâ Nemçe tarafında olan re'âyâ bunlardır: Baden komitat ya'nî beğliği, Çürih kantonun solındadır ve Çürih ve Bern kantonların re'âyâsıdır. Şehirleri bunlardır: Baden bir büyük şehirdir ve güzel ilçeleri vardır. Ve Şivayç Cumhûr çok kerre anda cem'iyyet ederler. Çurçah[1] bir meşhûr kasabadır. Kayzerştul[2] nehr-i Rayn yanında bir küçük şehirdir. Bremgarten bir küçük yerdir. Mellingen, ol dahi bir küçük şehirdir. Turgo,[3] Boden Göli'nin altında bir nâhiyedir ve eski yedi yerlerindir. Anın şehri Fravenfeld'dir,[4] bir küçük şehirdir. Rayntal[5] nehr-i Rayn, Boden Göli'ne girdüği yerde bir nâhiyedir. Bunda eski yedi yerlerin yanında **[112a]** Appentsel'in dahi alâkası vardır. Sargans bir büyücek nâhiyedir ve eski yedi yerlerindir. Gaster, Çürih Göli'ne yakın bir küçük nâhiyedir; Galaris ve Şivayç kantonlarındır.

Ammâ Françe tarafında olan re'âyâ budur: Murten bir küçük gölün kenârındadır. 882 senesinde Şivayç Cumhûrı, Burgond herseğini anda katl edüp askerini bozduklarından ötüri meşhûr olmuşdur. Garanzen,[6] ol dahi mezbûr senede ba'zı cenkler anda vâki' olmağla meşhûr olmuşdur. Orben[7] yâhûd Şalanz[8] mukaddemâ meşhûr şehir imiş. Şivarsenburg,[9] ol dahi bir şehirdir. Mezbûr dört şehirler etrâflarıyla dört nâhiyedir ki Bern ve Fereyburg kantonlar anları nöbet ile zabt ederler.

Ammâ İtalya **[112b]** tarafında olan re'âyâ dört nâhiyedir ki 918 senesinde Miland hersek Maksimiliyano İsforsiya'dan[10] Şivayç Cumhûr'a virilmişdir. Zîrâ mezbûr hersek Şivayç Cumhûr'un yardımıyla Miland Hersekliği'ni yine feth eyledi. Mezkûr nâhiyeler bunlardır: Lugano ve Lokarno[11] ve Mendriziyo[12] ve Val Magiya.[13] Ve ol semtlerde üç nâhiye dahi vardır ki

1 Zurzach
2 Kayserstul (Kaiserstuhl)
3 Turgow/Turgowia (Thurgau)
4 Frauenfeld
5 Rheintal
6 Gransee (Grandson)
7 Orbe
8 Chalans
9 Schwarzenburg
10 Maximiliano Sfrorria (Maximilian/Maximiliano Sforza; 1512-1515)
11 Locarno
12 Mendrisio
13 Val Malgia (Madiana)

Untervalden ve Şivayç kantonlarındır ki, ya'nî Vellens[1] [ve] Val Berenna[2] [ve] Riviyera.[3]

Ve dahi bu mezkûr olan re'âyâdan mâ-adâ bir nev' re'âyâ dahi vardır ki ancak ba'zı husûsda re'âyâ tesmiye olunur, ya'nî hıfz ve nezâret hakkı sebebiyle yâhûd gayrı nesne sebebiyle. Velâkin yine kendü re'y ü kānûnıyla amel ve hükm ederler. Ve bunlardır: Arav[4] **[113a]** nehr-i Aar yanında bir büyücek şehirdir. Ba'zı vakitde anda cem'iyyet vâki' olmağla Bern kantona tâbi' olmuşdur. Bişfosçel[5] bir küçük şehirdir. Bu şehirde Papişta ya'nî Katolik olanlar Kostinç vladikaya tâbi'dir, Kalvin olanlar Çürih kantona tâbi'dir. Burug, nehr-i Aar yanında bir küçük ammâ acâ'ib şehirdir ve Bern kantonun hıfz u itâ'atindedir. Dissenhofen[6] nehr-i Rayn'ın yanında bir güzel şehirdir ve Şafhavzen ve Şürih kantonların hıfz u itâ'atindedir. Gersav,[7] Lusren Göli'nin kenârında bir küçük lâkin meşhûr kasabadır ve Şivayç ve Uri ve Untervalden ve Çürih kantonların hıfz u itâ'atindedir. Rappersveyl,[8] Çürih Göli'nin kenârında bir küçük şehirdir ve Bern ve Çürih kantonların hıfz u itâ'atindedir. İşteyn[9] nehr-i Rayn gölden çıkduğı yerde bir şehirdir ve Çürih **[113b]** kantonun nezâret ve itâ'atindedir. Vintertur[10] bir güzel şehirdir ve Çürih kantonun hıfz u itâ'atindedir. Şupfingen,[11] Arav şehre yakın bir küçük şehirdir ve Bern kantonun hıfz u itâ'atindedir.

El-Kısmü's-Sâlis

Ammâ üçünci kısm ki hıfz u emân içün Şivayç Cumhûr ile ittifâk edenlerdir, ol dahi dürlü dürlüdür. Zîrâ ba'zısı Şivayç'ın içerüsindedir ve ba'zısı Şivayç'ın taşrasındadır ve ba'zısı eyâletdir ve ba'zısı nâhiyedir ve ba'zısı cumhûrdur ve ba'zısı şehir ve gayrıdır. Meselâ Garavbinderland ve Valiserland, bu ikisi eyâletdir. Neyburg, bu bir pirinçiyatdır ya'nî beğlerbeğliğidir.

1 Bellenz
2 Val Brenna
3 Riviera
4 Aarau
5 Bischofszell
6 Diessenhofen
7 Gersau
8 Rapperswil-Jona
9 Stein
10 Winterhur
11 Zopfingen (Zofingen)

Ve Genf cumhûrdur. Bil[1] nâhiyedir. Sant Gall[2] ve Mulhavzen[3] ve Rotveyl,[4] bunlar şehirlerdir.

Ammâ Garavbinderland, solından Şivayç Cumhûr'a muttasıldır ve sağından Tirol'e **[114a]** ve aşağıda Venedik Cumhûr'a muttasıldır. Bu vilâyetin yukaru tarafı gāyet dağıstândır ve anda az nesne hâsıl olur. Ammâ aşağı tarafı ki İtalya semtindedir, anda yine dünyâda ne kim var ise hâsıl olur. Ve ahâlîsi pek hoş geçinürler ve çokluk ziynetden ve lezzet-i dünyeviyyeden bilmezler. Ve'l-hâsıl gûyâ ki dahi eski dünyânın insânıdır. Ve milletleri dahi muhtelitdir, ya'nî ba'zı yerde Kalvin ve ba'zı yerde Papişta ya'nî Katolik'dir. Ve bunların zabt u ra'iyyeti bâlâda zikr olunan Şivayç Cumhûr'un on üç kantonun ra'iyyeti gibidir. Ya'nî Şivayç'ın kantonları cumhûr olup anların dahi re'âyâsı bulunduğı gibi bu Garavbinderland dahi hem cumhûrdur ve hem re'âyâsı vardır. Ammâ Garavbinder Cumhûrı, ol dahi üç bund[5] ya'nî kayda münkasımdır: Evvelkisi Fedus **[114b]** Banum[6] ya'nî Ban kaydıdır, solından Uri kantonun yanındadır. Bu kaydda başşehri İlans'dır,[7] bir küçük şehirdir. Ve dahi bu kaydda nehr-i Rayn'ın iki başlarıyla yukarıki başdan akana Rayn-ı Mukaddem ve aşağı başdan akana Rayn-ı Mu'ahhar dirler. İkincisi Fedus Domus Dei ya'nî beytullâh kaydıdır, Ban kaydın sağındadır. Başşehri Kur'dur[8] ve anda vladika oturur. Ve bu kaydda İn Nehri'nin[9] başıdır. Bu başın etrâfında olan nâhiyeye Engadin dirler, ol dahi Yukarıki ve Aşağıki Engadin'e münkasımdır. Üçünci Fedus Desem Yudişiyorum[10] ya'nî On Mahkeme kaydıdır, yukaruda Nemçe vilâyetine muttasıldır. Başşehri Mayenfeld'dir.[11] Ammâ Garavbinder Cumhûr'un re'âyâsı İtalya hudûdında olan üç nâhiyedir ki mukaddemâ vâki' olan istîlâda bi'z-zarûre bu cumhûra **[115a]** virilmişdir. Evvelkisi Kiyavenna[12] komitatıdır, Komo Göli'nin

1 Biel
2 Saint Gallen
3 Mulhausen (Mulhouse; Almanya)
4 Rothweil (Rottweil; Almanya)
5 federasyon
6 Foedus Banum
7 Ilanz
8 Chur
9 Inn Nehri
10 Foedus Decem Judiciorum
11 Maienfeld
12 Chiavenna (İtalya)

kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Kiyavenna başşehridir. Polurz[1] 1037 senesinde bir dağ düşüp bu şehri ezdürmişdir. Şimdi ise şehir olduğı yerde hemân bir göl görinür. Hikâyet olundı ki; bu şehrin helâkinden bir gün mukaddem ahâlîsinden biri bütün şehri dolaşup ve ref'-i savt ile çağırup "Her kim kendi dirliğin severse bir sâ'at evvel şehirden çıksun!" didi. Zîrâ görmüş idi ki bir büyük dağ çatlayup hemân düşmeğe müteveccih oldı. Böylece tenbîh etdikden sonra fakat bir kocakarı buna tâbi' olup şehirden çıkmış idi. Velâkin ol dahi "Benüm hücremi kapamadım." deyü hâtırına gelüp rücû' edüp ahşam ta'âmı vaktinde mezbûr dağ **[115b]** düşüp cümlesini helâk eyledi. Ve ol vakitde iki bin iki yüz ahâlîden ziyâde bu şehirde var idi. İkincisi Valtelin[2] nâhiyesidir, Kiyavenna'nın yanındadır. Bir gāyet güzel nâhiyedir. Başşehri Morbenyo'dur.[3] Üçüncisi Bormiyo yâhûd Vormiyo'dur, nâhiyedir; mezkûrânın sağında Tirol'e muttasıldır. Başşehri Bormiyo yâhûd Vormez'dir.

Ammâ Valiserland, nehr-i Rodanos[4] etrâfındadır. Ve anda çok vâdîler olduğından Valiserland tesmiye olundı. Zîrâ vâdîye Latince vales dirler. Yukaruda Bern kantona muttasıldır ve aşağıda Miland Hersekliği'ne ve sağında Uri kantona ve solından Safoya Hersekliği'ne muttasıldır. Ve bütün Valiserland vilâyeti 990 senesinde Şivayç Cumhûr'un hıfz u emânında olmak içün Şivayç Cumhûr **[116a]** ile birlenmişdir. Şehirleri bunlardır: Sitten, nehr-i Rodanos yanında başşehridir ve pek müferrih yerdedir. Ve anda bir vladika vardır ki Valiserland'ın ekserîsi anın emr ü itâ'atindedir, ol dahi Katolik olan Şivayç kantonlarıyla birlenmişdir. Sant Morise,[5] ol dahi nehr-i Rodanos yanında bir metîn boğaz ve pek metîn hisârdır ve güzel ilçeleri vardır.

Ammâ Neyburg Beğliği, Bazel Vladikalık altında ve Neyburg Göli'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Neyburg başşehridir ve metîn iç hisârı vardır. Ve ahâlîsi Kalvin'dir. Valangin, Neyburg şehre yakın bir herşaft[6] ya'nî ze'âmetdir. Ammâ bu Neyburg Beğlik, mukaddemâ Françe memle-

1 Plurs (İtalya)
2 Valtellina (İtalya)
3 Morbegno (İtalya)
4 Rhodanus (Ren) Nehri
5 Saint Morice (Saint-Maurice)
6 herrschafft

ketinde olan Lonkeville hersek silsilesi ve 1119 senesinde dişilerin silsilesi **[116b]** vefât edüp dükendikden sonra Neyburg ve Valangin şehirlerin ricâlleri Prusiya[1] kralını kendülerine mahsûs beğ olmak içün ihtiyâr edüp ol dahi bu teklîfi kabûl eyledi. Ve dahi eskiden bu beğlik Bern kanton ile birlenmişdir.

Ammâ Genf Cumhûrı; nehr-i Rodanos, Genf Göli'nden çıkduğı yerdedir. Başşehri Geneve'dir,[2] gāyet güzel ve büyük ve zengin ve metîn şehirdir. Ve gerek şehri ve gerek etrâfındaki nâhiyeyi Şivayç Cumhûr gibi mâ-beynlerinde nasb olunan zâbit ve muhtârlardan zabt olunur ki anlar dahi cem'iyyet edüp umûr-ı vâkı'a içün re'yleriyle hükm ü kānûn eylerler. Ve mukaddemâ Memâlik-i Nemçe'nin serbest şehri idi, sonra 942 senesinde Bern ve Çürih kantonlarıyla birlenmişdir. Ve dahi bu cumhûrda mukaddemâ bir vladika **[117a]** otururdı, velâkin anda Kalvin milleti peydâ oldukdan sonra oradan Savoya milletine firâr etmek iktizâ eyledi.

Ammâ Bil nâhiyesi, Bazel vladikalığın ve Neyburg Beğliği'nin arasındadır. Mukaddemâ Bazel Vladikalık'dan idi, velâkin 954 senesinde Şivayç Cumhûrı'ndan ittifâka kabûl olundı. Ve mezbûr nâhiyede Bil şehirden mâ-adâ zabt olunacak nesne yokdur.

Ammâ Sant Gall şehri, Boden Göli ile Appentsel kantonun arasındadır. Ve bir acâ'ib binâ olunmuş şehirdir ve ahâlîsi zengindir. 859 senesinde Şivayç Cumhûr ile birlenmişdir. Bu şehirde bir pek zengin abdtay ya'nî monastır vardır. Ve anda olan abd yâhûd abbas ya'nî ruhbânların başları ki şehr-i Vayl'de[3] oturur, ol dahi sene-i mezbûrede Şivayç Cumhûrı'ndan ittifâka **[117b]** kabûl kılındı. Ve mezbûr Vayl şehre yakın olan Togenburg[4] beğlik, mezkûr abbasın memleketi idi. Velâkin ahâlîsi anın itâ'atinden çıkup Bern ve Çürih kantonlar anları kabûl etdiklerinden ötüri 1124 senesinde mâ-beynlerinde bir istîlâ kopdı. Ve bu istîlâda Sant Gall şehrin monastırı bütün yıkılup ve Vayl şehri feth olunup mezbûr abbas vilâyetden kovulmuşdur.

1 Prussia (Prusya)
2 Cenevre
3 Weil (Almanya)
4 Toggenburg

Ammâ Mulhavzen şehri, Şivayç vilâyetin taşrasında ve Bazel kantondan yukaruya Nemçe vilâyetindedir. Ve Memâlik-i Nemçe'nin bir serbest şehri idi. Velâkin 940 senesinde Şivayç Cumhûr ile birlenmişdir.

Ammâ Rotveyl şehri, ol dahi Şivayç'ın taşrasında Nemçe vilâyetindedir ve Memâlik-i Nemçe'nin bir serbest şehridir. 998 senesinde Şivayç Cumhûr ile birlenmişdir **[118a]** ve yine 1041 senesinden berü ittifâkdan vaz gelmişdir. Zîrâ sene-i mezbûrede vâki' olan İsveç muhâsara [v]aktinde Nemçe muhâfızîni[ni] içerüye çekmişdir.

Fasl
Bu fasl İtalya memleketini beyân eder

İtalya uzun ve ekser Akdeniz içine girmiş bir parça vilâyetdir. Ve haritada çizmeden gayrı bir nesneye benzemez. Ve ekserîsi deniz ile ihâta olunmuşdur; illâ yukaruda Nemçe vilâyete ve Şivayç ve Françe'ye muttasıldır. Ve İtalya'nın altında olan denizlere Cenova Cumhûr'un yanında Mare di Cenova ya'nî Cenova Denizi dirler yâhûd Mare Ligustikum[1] ya'nî Liguriya Denizi[2] dirler. Zîrâ mukaddemâ Cenova'nın ismi Liguriya idi. Ve dahi Toşkana[3] yanında olan denize Mare di Toşkana ya'nî Toşkana Denizi dirler yâhûd Mare Terrenum[4] **[118b]** ya'nî Terreniya Denizi[5] dirler. Zîrâ Toşkana'nın ismi mukaddemâ Terreniya idi. Ammâ İtalya'nın yukaru tarafında olan denize Golfo di Veneçiya[6] ya'nî Venedik Körfezi dirler yâhûd Mare Adriyatikum[7] ya'nî Adriya Denizi[8] dirler. Zîrâ yukarıda Venedik'e yakın Adriya şehridir ki, eski zamânda ol kadar meşhûr idi ki deniz anın ismiyle tesmiye olundı. Ve dahi İtalya'da dört büyük nehirler vardır ki; evvelki Po Nehri'dir, Alpen[9] nâmında olan dağlardan çıkup dağ tarafından Venedik Körfez içine akar. İkinci Adige Nehri'dir, yukaruda Nemçe vilâyetinden aşağa akar ve sağ tarafından Venedik Körfezi'ne dökülür. Üçünci

1 Mare Ligusticum
2 Liguria/Ligurian (Ligurya) Denizi
3 Toskana
4 Tyrrhenum/Tyrrhenian (Tiren Denizi)
5 Tyrrhenia
6 Golfo di Venezia
7 Mare Adriaticum
8 Adriyatik Denizi
9 Alpler

Arno Nehri'dir, dahi aşağıda sol tarafdan Toşkana **[119a]** Denizi'ne akar. Dördünci Tiberiz Nehri'dir,[1] İtalya'nın ortasından Roma şehrin yanında Toşkana Denizi'ne akar. Ammâ İtalya'nın uzunluğu ki Şivayç Cumhûrı'ndan tâ aşağa dek dört yüz sâ'atden azacık ziyâdedir, enlüği muhtelifdir. Zîrâ ba'zı yerde iki yüz seksen ve ba'zı yerde ancak seksen ve ba'zı yerde altmış sâ'at kadardır. Ve dahi İtalya'nın keyfiyyet ü ahvâli budur ki; Françe ile Şivayç Cumhûr'un hudûdında gāyet yüksek dağlar vardır, anlara Alpen yâhûd Alpes Dağları dirler. Ve İtalya memleketi dünyâda ahsen olan memâliğin biridir ve her husûsda bereketi çok olduğından ötüri "dünyâ cenneti" tesmiye olunur. İllâ şu kadar var ki ahâlîsinin ihtiyâcı kadar çavdarı olmaz, **[119b]** bu noksânı yine Leh[2] memleketinden ve Afrika'dan itmâm ederler.

Ammâ ahâlîsi pek zekâvet ile meşhurdur. Hattâ sâzda ve binâda ve gayrı ma'rifetlerde sâ'ir nâsı tecâvüz ederler. Ve böyle iken yine hırs u tama' anlara ol kadar gālibdir ki medhe sezâ olan fi'l gibi mâ-beynlerinde cârîdir. Ve dahi mukaddemâ yol kesicilerden İtalya'da gezmek pek havflı idi, husûsan Neyapol memleketinde. Velâkin anlar dahi azar azar kırılup şimdi ziyâde emîndir. Ve dahi bütün İtalya'nın milleti Papişta ya'nî Katolik milletidir. Ve gûyâ Hazret-i Îsâ'nın halîfesi ki Rim Papa didikleridir, dâ'imâ bu İtalya memleketinde olur ve Roma şehrinde anın tahtıdır. Ve mevlid-i Îsâ *aleyhi's-selâm* târîhinde bu Roma şehri yalnız İtalya memlekete değil, belki dünyânın ekserine **[120a]** hükm eder idi. Ve ol zamân İtalya memleketi Memâlik-i Rûm'un ahsen ve eyüsi idi. Ve Hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâm*dan sonra beş yüz ve altı yüz ve yedi yüz ve sekiz yüz târîhlerinde Gotîler[3] ve Hunnîler ve Herkülîler[4] ve Longobardîler[5] ve gayrı barbarî halk mezbûr İtalya memlekete gelmişlerdir ve bu memleketi harâb edüp Memâlik-i Rûm'un garbına bir yavuz zevâli getürmeğe karîb oldılar. Ammâ bu güzel memleket Nemçe çasarın avniyle bunun gibi mülevves mahlûkātdan vaktâki tenkıye olundı, dürlü dürlü krallık ve herseklik ve cumhûrlar İtalya memleketinde peydâ oldı. İmdi evvelâ Rim Papa'nın, sonra Nemçe çasarın

1 Tiber Nehri
2 Polonya
3 Gothen (Gotlar)
4 Heruli, Herules (Heruliler; Doğu Germen Kabilesi)
5 Lombardlar

ve İspanya kralın hisseleri vardır. Ve dahi mahsûs beğler ve hersekler ve cumhûrları vardır ki anları karîben müşâhede ederüz.

Ammâ **[120b]** İtalya'nın taksîmi budur ki; yukaruda zikr olundı ki İtalya memleketi bir çizmeye benzer, öyle oldukda üçe taksîm olunmak iktizâ eder. Zîrâ bir çizmenin elbette üç tarafı vardır: Biri yukarıki taraf ya'nî kapağı ki rükbenin mahallidir. Ve biri orta tarafı ya'nî konca ki sâkın mahallidir. Ve biri aşağı taraf ya'nî başlama ki ayağın mahallidir. İmdi İtalya dahi buna göre taksîm olunur. Ya'nî evvelki kısm yukarıki tarafıdır ki kapağa teşbîh olunur, nehr-i Po'nun etrâfındadır. Ve ikinci kısm orta tarafıdır ki koncaya teşbîh olunur, nehr-i Arno ve nehr-i Tiberiz etrâfındadır. Üçünci kısm aşağı tarafıdır ki başlamaya müşâbihdir, aşağıda nihâyetine dekdir. Ve bunlardan mâ-adâ dahi dördünci kısm vardır ki İtalya etrâfındaki adalardır.

[121a]

El-Kısmü'l-Evvel

Ammâ evvelki kısm ki yukarıki tarafıdır, Françe hudûdından nehr-i Po'nun etrâfında tâ Venedik Körfezi'ne dekdir. Bu kıt'a Lonbardey[1] tesmiye olunur. Zîrâ mevlid-i Hazret-i Îsâ'dan sonra altı yüz târîhinde Longobardîler anda sâkin oldılar. Ve dahi bu kıt'ada yedi eyâlet vardır ki anların ba'zısı herseklikdir ve ba'zısı pirinçiyatdır, ya'nî beğlerbeğliğidir. Ve üç cumhûrı vardır. Eyâlet bunlardır: Evvelkisi Savoya yâhûd Safoya Hersekliği'dir, Genf Göli'nin altında Françe hudûdındadır. İkincisi Piyemont[2] ya Piymevont Pirinçiyat'dır, mezbûrun altında Françe hudûdındadır. Üçüncisi Montferrat Hersekliği'dir, Piyemont'un sağındadır. Dördüncisi Meyland yâhûd Milano Hersekliği'dir, Garavbinder Cumhûr'un altındadır ve Po Nehri'nin kenârındadır. Beşincisi Parma **[121b]** Hersekliği'dir, nehr-i Po'nun altındadır. Altıncısı Modena Hersekliği'dir, ol dahi nehr-i Po'nun altındadır. Yedincisi Mantova Hersekliği'dir, nehr-i Po'nun üstindedir. Cumhûrları bunlardır: Evvelkisi Venedik Cumhûrı'dır, Venedik Körfe-

1 Lombardia (Lombardiya)
2 Piemonte/Piyemonte

zi'nin yukaru tarafındadır ve pek büyükdür. İkincisi Ceneviz[1] Cumhûrı'dır, solında Liguriya Denizi'nin kenârındadır ve ortadır. Üçüncisi Luka[2] Cumhûrı'dır, Ceneviz'in yanındadır ve küçükdür.

[Eyâletler bunlardır:] Ammâ Savoya Herseklik, yukarıdan Geneve Göli'dir ve sağından Valiserland'a ve solından Françe'ye ve aşağıda Piyemont'a muttasıldır. Ba'zılar bu hersekliği İtalya'dan add etmezler, lâkin esahh olan budur ki İtalya'dandır. Ve dahi bu herseklikde altı nâhiye vardır ki **[122a]** anları bilmek ve başkaca görmek murâd eden kimesne Savoya içün bir mahsûs mufassal harita hâzır etmek gerek. Zîrâ sâ'ir haritalarda başkaca nakş olunmuşdur. Şol altı nâhiyelerin biri Nefs-i Savoya nâhiyesidir, şehirleri bunlardır: Kamberi[3] başşehridir ve bir düzlükdedir ve pek eski iç hisârı vardır. Mont Maliyan,[4] mezbûr Kamberi'ye yakın bir kaya üstinde bir şehir ve metîn hisârdır. Ve ol kadar metîn kal'a idi ki alınması mümkin değil deyü zann olundı. Bunun birle yine Françe kralı 1102 senesinde ve 1118 senesinde iki def'a anı alup yer ile yeksân eyledi. Ve biri Cenova nâhiyesidir, şehri budur: Annesi[5] bir gölün kenârında bir müferrih şehirdir. Ve biri Şabla[6] nâhiyesidir, şehri budur: Tonon,[7] **[122b]** Geneve Göli'nin kenârında bir güzel şehirdir. Ve biri Taranteze[8] nâhiyesidir, şehri budur: Montiyer,[9] dağlar arasında bir şehir ve vladikalıkdır. Ve biri Mavriyenne[10] nâhiyesidir, şehri budur: Sayn Jan de Mavriyenne[11] bir orta şehirdir. Ve biri Fosini nâhiyesidir, şehri budur: Koloze[12] bir küçük şehirdir. Ammâ bu zikr olunan Safoya eyâletin bir mahsûs herseği vardır ve evvelki istîlâda Françe kralı bütün Safoya'yı alup yine 1107 senesinde vâki' olan sulhda ana redd etmişdir. Ve yine sonraki istîlâda bütün Savoya, Françe eline düşmüş idi. Lâkin 1125 senesinde vâki' olan sulhda yine asıl sâhibine redd olunmuşdur.

---

1 Cenova
2 Lucca
3 Chambéry (Fransa)
4 Montmélian (Fransa)
5 Annecy (Fransa)
6 Chablais (Fransa)
7 Thonon (Fransa)
8 Tarentaise (Fransa)
9 Maoutiers (Fransa)
10 Maurienne (Fransa)
11 Saint-Jean-de-Maurienne (Fransa)
12 Culoz (Fransa)

Ammâ Piyemont Pirinçiyatı, nehr-i Po'nun başındadır. **[123a]** Yukarıda Safoya ve aşağıda Ceneviz Cumhûrı'na ve sağından Montferrat ve solından Françe'ye muttasıldır. Ve anın içinde dokuz nâhiye vardır. Biri Nefs-i Piyemont nâhiyesidir, şehirleri bunlardır: Torin[1] başşehridir ve hersek tahtıdır. Ve nehr-i Po'nun yanında büyük ve eyü binâ olunmuş bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Ve mahall-i fünûndur ve büyük vladika anda oturur. 1118 senesinde bu şehri Françe muhâsara edüp, almak nasîb olmamışdır. Karinyano[2] nehr-i Po'nun yanında bir büyücek yerdir. Savilyano,[3] Torin'e yakın bir büyücek şehirdir. Koni[4] bir eyü kal'adır, 1105 senesinde Françe'den muhâsara olunmuşdur. Mondovi bir dağın üstinde kal'adır. Fossano bir küçük şehirdir. Monkaliyer,[5] Torin'e yakın herseğin bir teferrüc yeridir. Kiyere[6] bir büyücek yerdir. Pinyerol[7] mukaddemâ bir büyük kal'a **[123b]** idi ve İtalya'nın kilidi idi. Bu kal'a 1039 senesinden tâ 1107 senesine dek altmış sekiz yıl eder, Françe'nin elinde olmuşdur ve müddet-i mezkûrede Françe'den gāyet metîn binâ olundı idi. Velâkin 1107 senesinde vâki' olan musâlaha-i hâssada mezbûr kal'a yer ile yeksân kılınup yalnız şehri herseğe redd olundı. Ve biri Avusta[8] nâhiyedir, bir büyük vâdînin içindedir ve Valiserland'a muttasıldır, şehri budur: Avusta bir güzel şehirdir ve vladika anda oturur. Ve biri Verselli[9] nâhiyesidir, şehri budur: Verselli pek metîn kal'adır, 1115 senesinde Françe anı alup kal'anın ba'zısın yıkmışdır. Ve biri Kanaveze[10] nâhiyesidir, şehirleri bunlardır: Yureya[11] bir güzel yerdir ve metîn iç hisârı vardır. Kivaşko[12] bir küçük şehir ve kal'adır. Ve biri Suza[13] nâhiyesidir, **[124a]** şehri budur: Suza, Françe ile İtalya arasında bir metîn boğazdır. 1115 senesinde Françe anı alup 1118 senesinde yine hersek anı

1 Torino
2 Carignano
3 Savigliano
4 Coni (Cuneo)
5 Moncalieri
6 Chieri
7 Pinerolo
8 Aosta
9 Vercelli
10 Canavese
11 Jurea
12 Chivasso
13 Susa

girü almışdır. Ve biri Saluço[1] nâhiyesidir, şehirleri bunlardır: Saluço, Fransa hudûdında bir eyü boğaz ve kal'adır. Karmanyola[2] bir şehirdir ve iç hisârı vardır. Ve biri Niçe yâhûd Nişa[3] nâhiyesidir, Fransa hudûdında ve Liguriya Denizi'nin kenârındadır. Ve mukaddemâ Fransa'nın idi. Şehirleri bunlardır: Niçe yâhûd Nişa, deniz kenârında bir şehirdir ve iç hisârı Fransa'dan atılmışdır. Villa Fransa[4] bir eyü limandır. Boliyo[5] küçük yerdir. Barçelonette,[6] Fransa ile İtalya arasında bir büyük vâdîdir. Tende bir şehirdir. Ve biri Asti nâhiyesidir, Montferrat hudûdındadır. Ve mukaddemâ 938 senesinde Meyland herseğin idi. Şehirleri **[124b]** bunlardır: Asti büyük ve metîn şehirdir. Verua, nehr-i Po'nun yanında bir büyük dağ üstinde bir eyü kal'adır. 1117 senesinde çok zamân muhâsara etdikden sonra Fransa anı feth etmişdir. Ve yine 1118 senesinde herseğe redd olundı. Kiyeraşko[7] bir orta yerdir, 1040 senesinde Fransa ile İtalya arasında anda vâki' olan musâlaha-i hâssa sebebiyle meşhûr olmuşdur. Ve biri Oneliya[8] nâhiyesidir. Bu nâhiye Liguriya Denizi'nin kenârında Ceneviz memleketinde bir beğlik idi, sonra asıl sâhibi olan Ceneviz kabîlesi Oriya[9] anı Safoya herseğine fürûht eyledi. Anın şehri Oneliya'dır, bu şehrin bir eyü limanı vardır. Ve dahi bu zikr olunandan mâ-adâ Fransa hudûdındaki Pinyerol şehrin civârında birkaç vâdîler vardır ki anlara Valdenzer[10] dirler, ol vâdîlerde eskiden berü bir kavm sâkindir ki **[125a]** anların milletleri Kalvin milletine çok husûsda muvâfıkdır. 1097 senesinde Safoya herseği bunları Fransa kralın hâtırı içün mezbûr vâdîlerden ihrâc eylemişdir. Velâkin az zamândan sonra Fransa ile kopduğı istîlâda yine evvelki yerlerine çekildiler. Ve İtalya memleketinde bu tâ'ifeden mâ-adâ Papişta ya'nî Katolik milletinden hâric kimesne yokdur. Sâkin oldukları vâdîler bunlardır: Biri Lusern Vâdî[11] ve

1 Saluzzo
2 Carmagnola
3 Nice
4 Villa Franca
5 Boglio
6 Barcelonnette
7 Cherasco
8 Oneglia
9 Oria/Doria; Auria oğulları
10 Waldenser
11 Lucerne Vadisi

biri Pervoze Vâdî[1] ve biri Sant Martin Vâdî ve biri Goluson Vâdî[2] ve biri Peragela Vâdî.[3] Ve dahi bu zikr olunan Piyemont Beğliği'nin ekserini Fransa kralı Safoya herseğin elinden almış idi, velâkin 1118 senesinde Torin yanında vâki' olan cenkden sonra cümlesi Safoya herseğe redd olundı ve hâlâ anındır.

Ammâ Montferrat Hersekliği, ekserîsi nehr-i Po'nun altındadır. Yukarıda **[125b]** ve sol tarafından Piyemont'a muttasıldır ve sağından Meyland'a ve aşağıda Ceneviz'e muttasıldır. Şehirleri bunlardır: Kassal[4] mukaddemâ baş kal'a idi ve metîn iç hisârı var idi. 1091 senesinde Mantova herseğinden Fransa kralına fürûht olunup Fransa kralı ziyâde metîn yapmış idi. Velâkin 1106 senesinde Nemçe Cumhûrı anı feth edüp yer ile yeksân eyledi. Ve 1113 senesinde yine Fransa girüp yeniden binâ eylemeğe şürû' etdi. Ve yine 1118 senesinde Safoya hersek anı feth etmişdir. Akvi[5] bir orta şehirdir ve vladikası vardır. Nişe,[6] ol dahi bir orta şehirdir. Lâkin bu Nişe, Piyemond'da olan Nişe'nin gayrıdır. Albi[7] bir küçük şehirdir ve vladikası vardır. Tirino,[8] ol dahi bir küçük şehirdir. Bu zikr olunan Montferrat Herseklik 942 senesinden berü **[126a]** Mantova herseğin idi. Sonradan 1040 senesinde vâki' olan Kiyeraşko Sulhı'nda Albi ve Tirino şehirler etrâflarıyla Safoya herseğe virildiler. Ve yine 1120 senesinde cümlesi Nemçe çasarından alınup Safoya herseğe virildi.

Ammâ Meyland yâhûd Milano Herseklik, nehr-i Po'nun etrâfındadır. Yukarıda İşvayç[9] Cumhûr'a ve aşağıda Parma ve Ceneviz'e ve sağından Venedik Cumhûr'a ve solından Safoya ve Montferrat'a muttasıldır. Bu hersekliğin mukaddemâ bir mahsûs herseği var imiş, velâkin anın silsilesi dükendikden sonra İspanya ile Fransa bu herseklik içün gâyet çok cenk ü cidâl etdiler. Âhirü'l-emr Beşinci Karlo Nemçe Çasarı meydân tutup

1 Perouse Vadisi
2 Cluson Vadisi
3 Pragelas Vadisi
4 Casale Monferrato
5 Acqui Terme
6 Nizza Monferrato
7 Albt/Alba (Piyemonte)
8 Trino
9 Schweiz (İsviçre)

mezbûr hersekliği kendü oğlına Filipo[1] İspanya kralına virdi. Bu vechile **[126b]** Meyland, İspanya'nın oldı. Ve yine sonraki istîlâda Meyland Herseklik, Françe'nin elinde idi; velâkin Torin Cengi'nden berü Nemçe askeri cümlesine gālib olup mezbûr herseklik anın zabtında kaldı. Ve dahi bu herseklikde ne kadar şehirler var ise ol kadar nâhiye vardır ve her bir nâhiye kendü şehrin ismiyle müsemmâdır. Öyle oldukda hemân şehirleri zabt oluna ki bunlardır: Meyland yâhûd Milano bir büyük ve müzeyyen şehirdir ki İtalya halkından la garande[2] ya'nî büyük tesmiye olunur. Bu şehre birkaç nehir kazılmış, dereler-ile götürülmüşdür; tâ kim ticâretleri ziyâde işleye. Ve anda governerin ya'nî zâbitin sarâyları vardır. Ve büyük vladika anda oturur. Ve dahi bir eski sözdür ki: "İspanya'nın âdeti Çiçilya'da[3] olan re'âyâsına akçe içün eziyyet **[127a]** etmek ve Neyapol'de derilerini soymak ve Meyland'da kendülerini yemekdir." Paviya,[4] Meyland'dan sonra [şehirlerin] eyüsi budur ve mahall-i fünûndur. Bu şehrin yanında 931 senesinde Françe Kralı Françişko[5] esîr düşdüğinden ötüri tevârîhlerde çok zikr olunur. Tortona, nehr-i Po'nun altındadır ve metîn şehirdir. Alessandiriya[6] ya'nî İskenderiyye, nehr-i Tanara[7] yanında bir metîn kal'adır. 1118 senesinde barut kullesi dutuşup kal'a pek harâb olmuş idi. Lâkin yine ta'mîr olunup Safoya herseğe virildi. Valençe[8] nehr-i Po'nun yanında bir serhad kal'asıdır. Mortara, Valençe'ye yakın bir büyük ve ma'mûr ve metîn şehirdir, etrâfına Lomellina nâhiye dirler. Bu nâhiye dahi 1119 senesinde Safoya herseğe virildi. Vigevano, bu bir nâhiyedir ki anı dahi Safoya herseği iddi'â eder. Novara, Piyemont **[127b]** hudûdında bir metîn kal'adır. Angiyera,[9] Macore[10] nâmında bir büyük gölün kenârındadır. Komo,[11] bu dahi Komo nâm gölün kenârında bir büyük şehirdir. Lodi, nehr-i Adda yanında bir küçük yerdir. Keremona[12] nehr-i Po'nun yanında bir büyük ve metîn

1 II. Felipe (1554-1598)
2 la grande
3 Sicilya
4 Pavia
5 I. François (1515-1547)
6 Alessandria
7 Tanaro Nehri
8 Valenza
9 Angera
10 Maggiore Gölü
11 Como
12 Cremona

şehirdir. Anda bir pek yüksek kulle vardır. 1114 senesinde Françe ser-askeri Villerove Ceneral[1] bu kal'anın ortasından esîren götürülmüşdür. Kasal Mayore,[2] Keremona'ya yakın bir büyücek şehirdir. Final,[3] Liguriya Denizi'nin kenârındadır ve bu herseklikden hâric Ceneviz memleketindedir. Mukaddemâ bu nâhiyenin bir mahsûs beği var imiş. Ve sonraki beğ 1008 senesinde bu nâhiyeyi İspanya kralına fürûht eylemişdir. Ve bu şehir metîn olmasından gayrı dahi bir eyü limanı vardır. Ve böyle iken yine **[128a]** bu şehir nâhiyesiyle 1125 senesinde çok mâl mukābelesinde Ceneviz'e virilmişdir. Ripalta,[4] Lodi'nin üstünde bir hisârdır ki anda 915 senesinde Françe, Venedik askerini bozmuşdur. Marinyano,[5] Meyland'a yakın bir küçük şehirdir. Bu şehrin yanında 921 senesinde Françe [askeri] bozup yine 930 senesinden kendüler bozuldılar. Bikoka,[6] Meyland'dan bir sâ'at bir teferrüc yeridir ki 927 senesinde anda Françe askeri münhezim oldılar. Kassano[7] nehr-i Adda yanında bir küçük yerdir, 1116 senesinde anda vâki' olan kıtâl sebebiyle meşhûr olmuşdur. Ve dahi bu herseklikden dört nâhiye Şivayç Cumhûr'a virilmişdir; anları Şivayç Cumhûr'un faslında zikr eyledik.

Ammâ Parma Herseklik, nehr-i Po'nun altındadır. Sağ tarafından Modena ve solından Meyland ve yukarıda dahi **[128b]** Meyland ve Mantova ve aşağıda Ceneviz Cumhûr'a muttasıldır. Bu herseklik dört parça vilâyet üzre müştemildir. Evvelkisi Nefs-i Parma Hersekliği'dir, sağından Modena tarafındadır. Şehirleri bunlardır: Parma başşehridir ve Parma Nehri'nin kenârında bir büyük ve güzel binâ olunmuş ve metîn şehirdir ve metîn iç hisârı vardır ve herseğin tahtıdır. İkincisi Piyazenşa[8] Hersekliği'dir, solından Meyland yanındadır. Şehirleri bunlardır: Piyazenşa başşehridir ve nehr-i Po'nun yanında bir güzel ve büyük ve metîn şehirdir. Ve bu şehre yakın nehr-i Terebiya,[9] nehr-i Po'ya dökülür. Üçüncisi Buzeto[10] nâhiyesi-

1 François de Neufville de Villeroy (ö. 1730)
2 Casalmaggiore
3 Finale Ligure
4 Rivolta d'Adda
5 Marignano
6 Bicocca
7 Cassano
8 Piacenza
9 Trebbia Nehri
10 Busetto

dir, yukarıda nehr-i Po'nun yanındadır. Şehirleri bunlardır: Folorenşiyola[1] bir metîn şehirdir. Buzeto bir küçük yerdir. Borgo Sant Doningo bir orta şehirdir. Dördüncisi Val di Tara[2] ya'nî **[129a]** Tara Vâdîsi'dir, aşağıda Ceneviz hudûdındadır. Şehri budur: Borgo di Val di Tara bir küçük şehirdir. Ammâ bu herseklik mukaddemâ Rim Papa'nın idi. Sonra 952 senesinde Rim Papa olan Pavlo Feraneze[3] ocağına virmişdir ve şimdiki hersek mezbûr ocakdandır.

Ammâ Modena Herseklik, ol dahi nehr-i Po'nun altındadır. Yukarıda Mantova ve aşağıda Ceneviz Cumhûrı ve Fiyorensa[4] ve sağından Bononiya[5] ve solından Parma'ya muttasıldır. Bu herseklik dahi dört parça vilâyet üzre müştemildir. Evvelkisi Nefs-i Modena Hersekliği'dir, sağından Bononiya hudûdındadır. Başşehri Modena'dır ve hersek tahtıdır. Bir güzel ve büyük ve metîn şehirdir. Mukaddemâ Françe askeri anda çok meks etmişdir, sonra yine ihrâc olunmuşdur. Ve sonraki istîlâda hersek **[129b]** sarâyları pek harâb oldı. İkincisi Reggiyo[6] Hersekliği'dir, solından Parma hudûdındadır. Şehirleri bunlardır: Reggiyo başşehridir ve Modena'dan biraz küçükdür. Beresello,[7] Parma hudûdında bir eyü serhad kal'a idi ve muhâfazasında Nemçe askeri idi. Velâkin 1115 senesinde Françe anı feth edüp kal'asını temelden yıkdı. Üçüncisi Karpi[8] Beğliği'dir, başşehri Karpo'dur. Dördüncisi Korregiyo[9] Beğliği'dir ve başşehri Korregiyo'dur. Ve dahi Mirandola Beğliği ana zamm olundı ki anı Nemçe çasarı mâl mukābelesinde Modena herseğe virmişdir. Ve dahi mezbûr Modena Hersekliği'nin bir mahsûs herseği vardır ki Deste[10] ocağındandır. Bu hersek kendü memleketini birkaç sene arka ile nazar etmeğe muhtâc oldı; tâ ol zamâna dek ki Françe **[130a]** askeri memleketinden bi'l-külliye ihrâc olundılar.

---

1 Florentiola (Fiorenzuola d'Arda)
2 Borgo Val di Taro
3 III. Paulo Farnese (Papa III. Pavlus; 1534-1549)
4 Fiorenza (Floransa)
5 Bononia (Bologna/Bolonya)
6 Reggio
7 Brescello
8 Carpi
9 Correggio
10 D'este (Atestina)

Ammâ Mantova Herseklik, nehr-i Po'nun öte tarafındadır. Yukarıda Venedik Cumhûr'a ve aşağıda Modena ve sağından Ferara[1] ve solından Meyland'a muttasıldır. Şehirleri bunlardır: Mantova başşehridir, bir gölün kenârında yâhûd bir bataklığın içindedir. Ve andan ötüri bir gāyet metîn şehirdir ki nazîri az bulunur ve hüsn ve büyüklüği dahi mertebe-i a'lâdadır. Ve şol nehir ki göl aşurı nehr-i Po'ya akar, ana Minso[2] dirler. 1112 senesinde Mantova herseği Françe askerini muhâfaza içün içerü almışdır ki anlar 1119 senesine dek anda meks etdiler. Lâkin şimdi Nemçe çasarın askeri muhâfazasındadır. Guvastala[3] nehr-i Po'nun altındadır. Mukaddemâ Françe askeri, herseğin rızâsıyla mezbûr şehre girüp kal'ayı **[130b]** pek metîn yapmağa başlamış idiler. Velâkin 1101 senesinde cümle kal'a yine yıkıldı. Luçara[4] bir hisârdır ki 1114 senesinde Françe [ile] bir kanlu kıtâl anda vâki' olmuşdur. Ammâ bu Mantova Herseklik çok zamândan berü Gonçaga[5] ocağın imişdir. Bu ocağın kabîlesi çok dizilere budaklanmışdır. Ve baş dizi 1130 senesinde Karolo[6] nâm herseğin vefâtıyla dükendi. Ve Guvastala'da olan dizi, hersekliği zabt etmeğe cümleden yakın [idi]; velâkin sene-i mezbûreden berü bütün herseklik Nemçe çasarın zabtında oldı.

[Cumhûrlar bunlardır:] Ammâ evvelki kısmın üç cumhûrların evvelkisi ki **Venedik Cumhûrı**'dır, ol dahi üçe taksîm olunur: Biri Terrafirma ya'nî arz-ı muttasıldır, yukarıda Venedik Körfezi'nin etrâfında olanı şâmildir. Ve biri Dalmaçya'dır,[7] **[131a]** sağ tarafından Körfez'in kenârında bir krallıkdır ve Körfez'in içinde olan adaların ekserini şâmildir. Ve biri Levante ya'nî maşrıkdır, ya'nî Urûm vilâyetinde maşrık tarafında Venedik'in alâkaları dimekdir. Velâkin İtalya haritalarında Dalmaçya bir hoşça beyân olunmamışdır, imdi Macarlık haritasında nazar oluna. Ve ancılayın Levante dahi bu haritada bulunmaz, Urûm haritasına mahsûsdur. İmdi öyle oldukda bu makāmda dahi ancak Terrafirma beyân olunsa gerekdir.

---

1 Ferrara
2 Minzo (Mincio) Nehri
3 Guastalla
4 Luzzara
5 Gonzaga
6 Carolo
7 Dalmatia (Dalmaçya)

Terrafirma deyü Venedik Körfezi'nin yukaru tarafında bir büyük parça vilâyetdir. Sol tarafında Meyland'a muttasıldır ve sağından ve yukarı tarafından Esterayh ya'nî Nemçe eyâletleriyle ihâta olunmuşdur ve aşağıda Mantova ve Ferara'ya muttasıldır. Ve bütün Terrafirma beş eyâlete münkasımdır: Biri Dukatus Venetus[1] ya'nî **[131b]** Venedik Hersekliği'dir ki Venedik şehrin etrâfındadır. Ve biri Longobardiya Veneçiya[2] ya'nî Venedik Lonbardi'dir, solından nehr-i Po'nun karşusında tâ Meyland'a dek olanı şâmildir. Ve biri Marhiya Tarvizina[3] ya'nî Tarvizina mevsimidir, Venedik'in üstindedir. Ve biri Firiavl[4] Hersekliği'dir, sağından Nemçe hudûdındadır. Ve biri İsteriya'dır,[5] dahi sağından Körfez'in kenârındadır.

Ammâ Venedik Herseklik ki Cumhûr-ı Venedik andan tesmiye olundı, bir küçük eyâletdir. Ve başşehri Venedik'dir, andan mâ-adâ şehri yokdur. Bu şehir denizin içinde çok küçük adaların üstindedir. Ve ol yerde ki ada olmaya, dibine kazıklar urup binâları ol kazıkların üstinden çekmişlerdir. Ve andan ötüri Venedik'in zokāklarında kayıklar ile **[132a]** gezilür. Ve bu şehir gāyet büyük ve güzel ve metîn ve zengin ve ma'mûr şehirdir. Hattâ çok kerre vâki' olur ki anda otuzar bin müsâfir bulunur. Ve bu şehrin ibtidâsı bin iki yüz seneden evvel ola. Zîrâ kaçan ol vakitde Hunnîlerin kralı Atilla karada ahâlî ile gāyet yavuz mu'âmele eder idi, çok kimesne bu mezbûr adalara kaçup bu şehri ol zamânda binâ etmeğe başladılar.

Ammâ Venedik Lonbardi'de yedi nâhiyeler vardır. Evvelki İl Pardovano[6] ya'nî Padova nâhiyesidir. Şehirleri bunlardır: Padova büyük ve metîn şehirdir ve bir meşhûr mahall-i fünûndur ki her dürlü milletler, hattâ Yahûdî ve Ehl-i İslâm'a anda fünûn okumağa izn vardır. Ve bu şehir Roma'dan mukaddem binâ olunmuşdur. **[132b]** Este bir küçük yerdir, velâkin Modena hersek silsilesi oradan olmağla meşhûrdur; nitekim yukaruda zikr olundı ki Modena'nın herseği Deste ocağındandır. İkinci Rovigo nâhiyesidir ki bir yarı adadır; Padova'nın altında, Körfez'in kenârındadır. Şehirleri bunlardır:

1 Ducatus Venetus
2 Longobardia Veneta (Lombardia)
3 Marchia Tarvisina (Treviso)
4 Friuli
5 Isteria/Istria (İstirya)
6 İl Padouano

Rovigo bir orta şehirdir. Adriya,[1] ol dahi şimdi küçükdür. Velâkin eski ve mukaddemâ büyük ve meşhûr şehir olduğından ötüri anın kenârında olan deniz bu şehrin ismiyle tesmiye olunup Mare Adriyatikum dinildi. Üçünci İl Visentino[2] ya'nî Visensa[3] nâhiyesidir, dahi yukaruyadır. Şehri budur: Visensa bir büyük şehirdir, velâkin pek eyü hâlde değildir. Dördünci İl Veronaze[4] ya'nî Verona nâhiyesidir, nehr-i Adige yanındadır. **[133a]** Şehirleri bunlardır: Verona büyük ve güzel şehirdir ve iç hisârı pek metîndir. Lenyano[5] nehr-i Adige yanında bir eyü kal'adır. Peşgiyera[6] bir küçük velâkin metîn kal'adır. La Kiyuze,[7] Nemçe tarafında bir metîn boğazdır. Bu nâhiyede Lako di Garda[8] nâmında bir büyük ve meşhûr göl vardır. Beşinci İl Breşkiyano[9] ya'nî Breşka[10] nâhiyesidir, dahi ziyâde sol tarafından iki gölün arasındadır. Şehirleri bunlardır: Breşka başşehridir ve büyük ve metîn şehirdir, pek ıslâh tüfenk ve pişţov ve sâ'ir âlât-ı harb çıkar. Ve andan ötüri İtalya halkı anı larmate[11] tesmiye ederler, ya'nî silâhlanmış dimekdir. Kiyare[12] bir müferrih şehirdir. Altıncı İl Keremaşko[13] ya'nî Kerema[14] nâhiyesidir, Meyland'a muttasıldır. Şehri budur: Kerema, Meyland hudûdında bir serhad **[133b]** kal'asıdır. Yedinci İl Bergamaşko[15] ya'nî Bergamo nâhiyesidir, Meyland ve Garavbinder hudûdındadır. Şehri budur: Bergamo büyük ve metîn şehirdir.

Ammâ Tarvezina mevsiminin dahi üç nâhiyesi vardır. Biri İl Terevigayano[16] ya'nî Terevigiyo[17] nâhiyesidir, Venedik karşusında deniz kenârındadır. Şehri budur: Terevigiyo öte berü dağılmış ve etrâfında akan sular sebebiyle

1 Adria
2 İl Vicentino
3 Vicenza
4 İl Veroneze
5 Legnago
6 Peschiera del Garda
7 La Chiusa
8 Lago di Garda
9 İl Bresciano
10 Brescia
11 l'armata
12 Chiari
13 İl Cremasco
14 Crema
15 İl Bergamasco
16 İl Trevigiano
17 Trevigo (Treviso)

eyü mahfûz şehirdir. İkinci İl Feltrino ya'nî Feltri[1] nâhiyesidir. Şehri budur: Feltri bir cebelin üstinde bir orta şehirdir. Üçünci İl Belluneze[2] ya'nî Belluno nâhiyesidir, Tirol'e muttasıldır. Şehri budur: Belluno bir küçük şehirdir.

Ammâ Firiavl yâhûd Firiyul Hersekliği'nde olan şehirler bunlardır: Udine başşehridir ve metîn kal'adır. La Palma, Nemçe hudûdında bir pek metîn **[134a]** kal'adır. Konkordiya[3] şimdi bi'l-külliye harâbdır ki ancak eseri görinür. Çividal di Firiyul[4] şol şehirdir ki anın ismiyle bu herseklik tesmiye olundı. Ve şimdi pek eyü hâlde değildir. Pordenone bir hisârdır ki Venedik Cumhûr'un zabtındadır. Ve Esterayh hersekler bizimdir deyü iddi'â edüp pâyelerinde anı zikr ederler. Kadore[5] bir büyücek şehir ve nâhiyedir ve Cumhûr-ı Venedik'e sadâkatleri sebebiyle serbest kılınmışdır. Tolmeççço[6] bir küçük yerdir, etrâfına Karniya[7] dirler. Akvileyya[8] eski zamân bir büyük şehir idi ve anda bir patrika otururdı. Velâkin mevlid-i Îsâ *aleyhi's-selâm*dan sonra dört yüz târîhinde Hunnîlerin kralı anı temelden yıkmışdır ve hâlâ evvelki hâl üzre olmadı. Bu yer şimdi Esterayh ocağındır. Ve patrika Venedik Cumhûr'un **[134b]** olmağla oradan çıkup şimdi Udine'de oturur.

Ammâ İsteriya eyâleti Venedik Körfezi'nde bir yarı ada gibidir. Ve bu vilâyetin havâsı pek ağır ve marazlu olduğından ba'zı yerin ahâlîsi az ve ba'zısının hîç yokdur. Şehirleri bunlardır: Kapo Disteriya[9] bir metîn şehirdir ve Cumhûr-ı Venedik'indir. Pula,[10] bu dahi bir kal'adır ve Cumhûr-ı Venedik'indir. Parenço[11] bir şehirdir ve limanı vardır, lâkin havâsı alçak olduğından ötüri Venedik Cumhûrı anı az isti'mâl ederler. Çitanova[12] bir kü-

1 Feltre
2 İl Bellunese
3 Concordia
4 Cividale del Friuli
5 Cadore
6 Tolmezzo
7 Carnia
8 Aquileje (Aquileia)
9 Capo d'Istria/Capodistria (Koper; Slovenya)
10 Pula (Hırvatistan)
11 Porenzo
12 Cittanova

çük yerdir ve Cumhûr-ı Venedik'indir. Tiriyeste yâhûd Tiriyeste,[1] Tiriyeste Körfezi'nin kenârında bir şehirdir ve pek büyük değildir. Velâkin metîn ve ma'mûr ve bir yassı liman-ıla mahfûzdur. Bu şehir dahi Esterayh ocağın ya'nî şimdiki Nemçe kraliçenindir. Ve gâh Nemçe'nin **[135a]** donanması oradan sefere çıkar ve Nemçe'nin tershânesidir.

Ammâ ikinci cumhûr **Cenova** yâhûd **Ceneviz Cumhûrı**'dır. Liguriya Denizi'nin kenârında nehr-i Varo'dan tâ nehr-i Arno'ya yakın uzun ensiz bir parça vilâyetdir. Ve Piyemont ve Montferrat ve Meyland ve Parma ve Modena ve Luka Cumhûr'a muttasıldır. Şehirleri bunlardır: Cenova baş-şehridir, deniz kenârında bir büyük ve zengin ve müzeyyen ve ma'mûr ve kuvvetlü ve çok zahmet ile pek metîn kılınmış şehirdir. 1096 senesinde denize ziyâde yakın olan zokāklar Françe kumparalardan pek yıkılmış idiler. Velâkin sonradan dahi güzel ve eyü binâ olundılar. Hattâ dinildi ki: "Bu yeni binâ olunmuş zokāklarda bir ev bulunmaz ki anda bir kral tevâbi'i ile nüzûl edemeye." Ve bundan gayrı bu şehir İtalya halkından **[135b]** la superba tesmiye olunur, ya'nî mütekebbire dimekdir. Ve dahi bu Cenova şehrin sağında ya'nî maşrık semtinde olana La Riviyera di Levante dirler, ya'nî maşrık yalıları dimekdir. Ve solında ya'nî mağrib semtinde olana La Riviyera di Ponento [dirler], ya'nî mağrib yalıları dimekdir. Savona, Cenova'ya yakın bir büyük şehirdir ve Cenova'dan sonra cümleden eyüdür. Anda olan limanı kasden bozdılar; tâ ki ticâret Cenova'dan çevirilmeye. Noli bir küçük yerdir ve limanı vardır. Albenga bir orta şehirdir. Vintimiliya[2] çok nesne değmez. Portofino bir eyü limandır. Papalo[3] bir orta limandır. Sestri di Pilante[4] deniz kenârında bir küçük yerdir. Porto Venere bir şehirdir ve limanı ve iç hisârı vardır. İspetça[5] bir küçük körfezin yanında bir şehirdir. Sarçana[6] bir mahfûz **[136a]** şehirdir. Ve dahi 1125 senesinden berü Ceneviz Cumhûrı, Final limanı zabt ederler ki anı mâl mukābelesinde Nemçe çasarından aldılar. Ve bundan gayrı dahi Ceneviz memleketi gāyet ma'mûrdur. Ve memleketi dağıstân ise de yine ahâlîsi eyü geçünür. Ve dahi

1 Trieste
2 Ventimiglia
3 Rapallo
4 Sestri di Lipante
5 Spezza
6 Sarzana

Korsika Adası[1] Ceneviz Cumhûr'undur, anı dahi an-karîb bu faslda beyân ederüz.

Ammâ üçünci cumhûr **Luka Cumhûrı**'dır. Liguriya Denizi'nin kenârında bir küçük memleketdir. Ve Ceneviz Cumhûr'un ve Fiyorença[2] ve Modena arasındadır. Bu cumhûrda başşehri Luka'dan mâ-adâ zabt olunacak şehri yokdur. Velâkin mezbûr Luka şehri Serhiyo Nehri'nin[3] yanında bir eyü binâ olunmuş ve metîn ve ma'mûr ve zengin şehirdir. Ve bütün kâr u kesbleri sırmakeşlikdir ve bu san'at ol kadar işlenür ki **[136b]** hîçbir dilenciyi veyâ işsizi şehirde koymazlar. Ve bundan ötüri İtalya halkı bu şehri industriyoza[4] tesmiye ederler, ya'nî çalışkan dimekdir.

Ammâ zikr olunan üç cumhûrların zabt-ı keyfiyyeti budur ki; mahsûs meşveret cem'iyyetiyle zabt olunur, ya'nî bir emr zuhûr etdikde cem'iyyet edüp meşveretden hâsıl olan re'y ile emr ve hükm ederler. Ve bu gûne umûr içün cem' olanlar şehrin ulu kabîle arasından ihtiyâr olunanlardır. Ve Venedik'de olan cem'iyyet hep beğlerdendir ki anların adedi gâh gâh üç bine bâliğ olur. Ve Cenova'da ve Luka'da dahi böyledir, velâkin cumhûrun kadrine göre. Ve mezbûr meşveret-i cem'iyyetde bir baş ki bir hersek mesâbesindedir, mâ-beynlerinden ihtiyâr olunur ki ana Venedik ve Cenova ahâlî **[137a]** doga[5] dirler ve Luka ehli konfalioniyer[6] dirler. Bu muhtâr olan hersek kendi cumhûrına emr ü fermân ve hükm eder, velâkin cümle cumhûrun rızâsıyla. Zîrâ cumhûrun rızâsı olmayan nesnede emr ve hükm edemez, etse de makbûle geçmez; belki azl ederler.

Ve dahi yukarıki kısmda zikr olunan eyâletlerden ve cumhûrlardan mâ-adâ dahi çok beğlikler vardır ki anlar ne eyâletden ve ne de cumhûrdan sayılur, hemân bi-re'sihî beğlikdir. Ve bunun gibi beğlikler yalnız mezkûr kısmda değil, belki bütün İtalya'da; husûsan ortada ve aşağı kısmda katı çokdur. Velâkin cümlesine iltifât olunmaz. Hemân şunları beyân edelüm ki gerek eski ve gerek yeni tevârîhlerde ma'lûmlardır. İmdi yukarıki kısmda

1 Corsica/Corse Adası
2 Fiorenza (Floransa)
3 Serchio Nehri
4 industriosa
5 doç
6 confaloniere

olan **[137b]** beğlikler bunlardır: Mirandola Beğliği, Mantova ile Modena arasındadır [ve] nehr-i Po'nun yanındadır. Ve iki şehri şâmildir, ya'nî Mirandola ve Konkordiya; ikisi dahi Piko[1] kabîlesinden bir beğlikdir. Sonraki istîlâda bu beğlik çok bî-huzûr olmuşdur. Ve âhirü'l-emr Nemçe çasar ana mâlik olup Modena herseğine mâl mukābelesinde virmişdir; nitekim yukarıda zikr olundı. Kastiliyone[2] Beğlik, Mantova şehrin yanındadır ve Gonçaga ocağından bir beğindir. Sabiyoneda[3] ve Boçola[4] Beğlikler, Mantova eyâletin yanındadır ve Gonçaga ocağından bir beğin imişdir ki 1115 senesinde vârissiz vefât edüp Nemçe çasar meyyitin akrabâlarından ziyâde yakın olan Guvastala herseğe virmişdir. Novellara Beğlik, Modena eyâletindedir **[138a]** ve Gonçaga ocağından bir beğindir. Solforino Beğliği, Mantova eyâletindedir; ol dahi Gonçaga ocağından bir beğindir. Mazzerano[5] Beğliği, Piyemont ile Meyland arasındadır ve Ferreri kabîlesinden bir beğindir. Monako,[6] Ceneviz memleketinde Nişe'ye yakın bir beğlikdir. Ve Monako şehri pek metîn şehirdir. Ve Monako beği, Girimaldi[7] nâmında bir Ceneviz kabîlesindendir; lâkin mezbûr şehri Françe memleketinde bir yerin mukābelesinde Françe kralına virmişdir. Massa Beğliği, Cenova ile Luka arasındadır ve Liguriya Denizi'nin kenârındadır ve Çibo[8] ocağından bir beğindir.

El-Kısmü's-Sânî

Ammâ ikinci kısm İtalya memleketin ortasıdır ve koncaya müşâbihdir. Ol dahi üç kısma münkasımdır: Evvelki Fiyorença Büyük Herseklik'dir ki ana La Toşkana[9] dirler. **[138b]** İkinci Rim Papa'nın memleketidir ki ana La Stado della Kiyeza[10] dirler, ya'nî kilisenin mülki dimekdir. Üçünci ba'zı küçük beğlikler ki anlar Rim Papa'nın ve Fiyorença'nın memleketlerinde bulunur.

1 Pico
2 Castiglione
3 Sabioneda
4 Bozzolo
5 Masserano
6 Monaco
7 Grimaldi
8 Cibo
9 La Toscana
10 Lo Stato della Chiesa

Ammâ **Fiyorença Herseklik**, Arno Nehri'nin yanındadır. Yukarıda Modena ve Luka Cumhûr'a muttasıldır ve sâ'ir taraflarda Rim Papa'nın memleketine muttasıldır. Bu herseklikde üç başşehirler vardır ve her şehrin etrâfında büyük nâhiyeler vardır. İmdi bu herseklik dahi üç kısma münkasımdır. Evvelkisi İl Fiyorentino[1] ya'nî Nefs-i Fiyorença nâhiyesidir ve cümle[den] büyükdür. Şehirleri bunlardır: Fiyorença başşehridir ve nehr-i Arno yanında bir güzel ve büyük ve zengin şehirdir. Ve andan ötüri İtalya halkı anı la bella ya'nî dilber tesmiye ederler. Ve anda büyük **[139a]** vladika oturur. Areççо[2] bir dağın üstinde orta şehirdir. İkincisi İl Pizano[3] ya'nî Piza[4] nâhiyesidir, solından Toşka[na] Denizi'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Piza, denize yakın nehr-i Arno yanında pek eski şehirdir ve mahall-i fünûndur ve büyük vladika vardır. Beş yüz yıl mukaddem bu şehir cumhûr idi ve Cumhûr-ı Venedik kadar kuvvetlü idi. Velâkin cumhûriyyeti bozuldukdan sonra her husûsda noksâna varmışdır ki şimdi hemân aşağı hâldedir. Livorno, Piza'ya yakın deniz kenârında bir acâ'ib liman ve iskeledir ve ticâret şehri ve metîn kal'adır. Volterra anda bulunan eski acâ'ibâtdan ötüri ma'rûfdur. Üçüncisi İl Seneze[5] ya'nî Siyena[6] nâhiyesidir, aşağıdadır. Ve mukaddemâ İspanya'nın idi, velâkin masrafı **[139b]** hâsılından ziyâde olmağla 961 senesinde Fiyorença herseğine anı terk eylemişdir; şol şart ile ki deniz kenârında ba'zı kal'ayı İspanya ihtiyâr edüp anları zabt edeler. Ve ol kal'alara cümleten Lo Stado deli Perezidi[7] dirler. Ve anları dahi an-karîb beyân ederüz. Mezbûr Siyena nâhiyenin şehirleri bunlardır: Siyena bir yüksek dağın üstinde bir büyük ve eyü binâ olunmuş ve metîn şehirdir. Ve mahall-i fünûndur ve büyük vladikası vardır. Kiyuzi[8] bir küçük şehirdir ki eski tevârîh-i Rûmiyye'de ma'rûfdur. Piyença[9] ve Montalçino[10] küçük yerlerdir. Petoliyano[11] bir metîn yerdir. Ammâ Fiyorença şehri mukaddemâ bir serbest ve kuvvetlü cumhûr idi. Ve iki yüz

1 İl Fiorentino
2 Arezzo
3 İl Pisano
4 Pisa
5 İl Senese
6 Siena
7 Lo Stato della Praesidii
8 Chiusi
9 Pienza
10 Montalcino
11 Pentolina

yigirmi yıl mukaddem Medises[1] nâmında Fiyorençsa kabîlesi ol kadar zengin ve kuvvet sâhibi oldı ki bu cumhûra gālib olup **[140a]** serbestiyyetlerini azar azar herseklik mülkiyyetine tebdîl eyledi. Ve mezbûr Medises kabîlesi bin târîhin tamâmında Rim Papa Pavlo'ya[2] çok mâl virüp ol dahi bir kral pâye ile ana ödemek murâd etmiş idi. Velâkin Nemçe Çasarı Maksimiliyanus,[3] İtalya memleketinde kral olmasun deyü ruhsat virmeyüp ol murâd olunan kral pâye büyük hersek pâyeye dönüşmüşdür.

Ammâ **Rim Papa'nın memleketi** Venedik Körfezi'nden tâ Toşkana Denizi'ne dekdir. Yukarıda Cumhûr-ı Venedik ve Mantova ve Modena ve Fiyorençsa'ya muttasıldır ve aşağıda Neyapol memlekete muttasıldır. Bu memleketde olan eyâletler ve nâhiyeler Rim Papa'dan irsâl olunan legatlar[4] ya'nî vâlîlerden zabt olunur. Ve ziyâde ta'accüb olunacak nesnedir ki Rim Papa'nın **[140b]** re'âyâsı cümle İtalya re'âyâsından ziyâde fukarâ ve mazlûmlardır. Hâlbuki re'îsü'l-ahbârın hükm ü tasarrufında olmağla gerekdir ki cümleden ganî vü hoşnûd olalar. Ve dahi bu memleketde on eyâlet vardır. Evvelki Ferara Hersekliği'dir, nehr-i Po'nun altında Venedik Körfezi'nin kenârındadır. İkincisi Bononiya[5] eyâletidir, Ferara ile Modena arasındadır. Üçüncisi Romaniya'dır,[6] Ferara'nın altında Venedik Körfezi'nin kenârındadır. Dördüncı Urbino Hersekliği'dir, Venedik Körfez ile Fiyorençsa arasındadır. Beşinci Marhiya Dankona[7] ya'nî Ankona mevsimidir, dahi aşağıda Körfez'in kenârındadır. Altıncı İspoletto[8] Hersekliği'dir, Fiyorençsa hudûdındadır. Yedinci Sabina eyâletidir, nehr-i Tiberis[9] yanındadır. Sekizinci Kampanya di Roma[10] ya'nî Roma **[141a]** Ovası'dır, nehr-i Tiberis ile Neyapol arasındadır. Dokuzuncı Patrimoniyum Petri[11] eyâletidir, Toşkana Denizi'nin kenârındadır. Onuncı Kastro[12] Hersekliği'dir, ol dahi Toşkana Denizi'nin kenârındadır.

---

1 Medice, Medices (Mediciler)
2 Papa V. Pavlus (1605-1621)
3 II. Maximilian (1564-1576)
4 legaten
5 Bononia (Bologna, Bolonya)
6 Romania (Romagna)
7 Marchia d'Ancona
8 Spoleto
9 Tiber Nehri
10 Campagnano di Roma
11 Patrimonium Petri
12 Castro

Ammâ Ferara Hersekliği'ni mukaddemâ Rim Papa, Modena herseğe virmişdir. Velâkin 1007 senesinde Rim Papa fursat bulup yine bu hersekliği kendi hazînesine çevirmişdir. Şehirleri bunlardır: Ferara başşehridir ve güzel ve büyükdür ve metîn iç hisâr ile mahfûzdur. Bu şehrin yanından akan su, nehr-i Po'dan bir koldur. Ve yaz günlerinde pek za'îf akduğından İl Po Morto dirler, ya'nî ölmüş Po dimekdir. Komagiyo[1] bir bataklu yerde, Venedik Körfezi'nin semtindedir. 1118 senesinde Nemçe girüp ve ziyâde metîn kılup muhâfazasında kendü **[141b]** askerini bırakduğından Rim Papa pek incinmişdir.

Ammâ Bononiya eyâleti içinde Rim Papa'nın izniyle çok serbestiyyetleri vardır. Ve andan ötüri bu eyâletin hâli sâ'ir eyâletlerden eyüdür. Şehirleri bunlardır: Bononiya başşehridir ve İtalya'da olan büyük ve güzel ve zengin ve kuvvetlü şehirlerin biridir. Ve yalnız şimdi değil, belki evvelki zamânlarda dahi ol kadar kuvvetlü imiş ki Rûm kayserlere karşu koymağa kudreti var idi. Bu şehrin etrâfında olan nâhiye büyük ve toprağı gâyet eyü olduğından İtalya halkı bu şehre La Garassa,[2] ya'nî semüzî dirler. Ve dahi bu şehir mahall-i fünûndur ve büyük vladika vardır. Fort Urbano, Modena hudûdında bir yeni kal'adır.

Ammâ Romaniya eyâletin şehirleri bunlardır: Ravenna mukaddemâ bir büyük ve meşhûr **[142a]** şehir idi, husûsan mevlid-i Îsâ *aleyhi's-selâm*dan yedi ve sekiz yüz târîhlerinde Rûm kayserlerden irsâl olunan eksarhilerin[3] ya'nî vekîllerin tahtları mezbûr şehirde olduğı vakitde. Lâkin ol zamândan sonra limanı bozulup şehir dahi çok noksâna varmışdır. Şimdi büyük vladika anda vardır. Remini[4] denize yakın bir meşhûr şehirdir ve hâlâ ma'mûr ve eyü hâldedir. Ve dokuz yüz târîhinin tamâmında İtalya'da birden üç Rim Papa olduğı vakitde birisinin tahtı bu şehirde idi. Çerviya[5] deniz kenârındadır ve eyü tuz kuyuları vardır.

Ammâ Urbino Hersekliği 1040 senesinde asıl sâhibleri vefât etdikden sonra Rim Papa'ya kalmışdır. Şehirleri bunlardır: Urbino başşehridir ve

1 Comacchio
2 La Grassia
3 exarchi
4 Rimini
5 Cervia

eyü hâldedir ve büyük vladikası vardır. Pessaro[1] **[142b]** bir güzel ve büyük yerdir. Fano, deniz kenârında bir pek ma'mûr yerdir.

Ammâ Ankona eyâletinde olan şehirler bunlardır: Ankona başşehridir ve eyü limanı vardır ve mahall-i ticâretdir. Yezi[2] bir orta şehirdir. Aşkoli[3] büyük ve metîndir ve anda bulunan eski kullelerden fehm olunur ki bu şehir mukaddemâ dahi büyük imiş ola. Fermo, Venedik Körfezi'nin kenârında bir yüksek yerdedir ve eyü hâldedir ve büyük vladikası vardır. Maserata[4] mezbûrlardan eyüdür; zîrâ Rim Papa'nın legatı, ya'nî vekîli anda oturur. Loretto[5] küçükdür, velâkin acâ'ib binâ olunmuş ve metîndir. Anda Hazret-i Meryem sûreti vardır ki andan gâyet çok istidrâclar gûyâ zuhûr eder ve oraya olan ziyâretler bilâ-hisâbdır. Ve Papiştalardan Mariya Lavretana[6] tesmiye olunur. Ve dahi bu eyâletin ahâlîsi hîç terbiye **[143a]** olunmamışdır ve andan ötüri "Ankonya eşekler" tesmiye olunur.

Ammâ İspoletto Hersekliği'nin şehirleri bunlardır: Prugiya[7] başşehridir ve nehr-i Tiberis yanındadır. Bu şehre yakın Lago di Prugiya nâmında bir göl vardır ki eski tevârîh-i Rûmiyye'de çok zikr olunur. İspoletto, bu dahi bir büyük şehirdir. 1115 senesinde zelzeleden bütün helâk oldı. Ve ba'zı haritada İspoletto yerinde Umbiriya[8] vaz' olunmuşdur.

Ammâ Sabina eyâletinde Maliyano[9] şehrinden gayrı bir nesne yokdur ve ol dahi küçükdür.

Ammâ Kampanya Romana[10] ya'nî Roma Ovası'nda olan şehirler bunlardır: Roma, nehr-i Tiberis yanında gerek Rim Papa memleketinin ve gerek bütün İtalya'nın başşehridir. Ve mevlid-i Hazret-i Îsâ zamânında bütün dünyânın başşehri idi ve çok ve büyük memleketlere hükm eder idi. Ve şimdi dahi azîm şehirdir ki anın **[143b]** cirmi yedi dağ ihâta etmişdir. Ve

1 Pesaro
2 Jesi/Iesi
3 Ascoli
4 Macerata
5 Loreto
6 Maria Lauretana
7 Perugiya
8 Umbria
9 Magliano
10 Campagna Romana

gāyet çok mefâhir ve müzeyyen sarâyları vardır ve Rim Papa'nın tahtıdır. Ve sarâyları Monte Vatikano[1] ya'nî Vatikano Dağı'nın üzerindedir ki Sant Petri nâm kilîsâ ve azîm ve meşhûr Vatikano Kütübhânesi dahi andadır. Ve Monte Kavalo[2] ya'nî Kavalo Dağı'nda dahi Rim Papa'nın sarâyları vardır ki gâh gâh anda meks eder. Ve Rim Papa'dan mâ-adâ Roma'da yetmiş kardinal vardır ki Rim Papa vefât etdikde içlerinden biri yerine nasb olunur. Sâ'ir papazların ve ruhbânların hadd ü hesâbı yokdur. Bu şehrin içinde Sant Angelo nâmında bir metîn iç hisârı vardır ki etrâfında beş büyük tabya ve ortasında bir azîm kulle ve birkaç kardinal sarâyları vardır. Ve dahi bütün şehrin cirmi altı **[144a]** buçuk sâ'atdir. Ve etrâfında bir dîvâr ve on sekiz kapu ve üç yüz on altı kullesi vardır. Ve nehr-i Tiberis üzerinden altı büyük köpriler vardır. Bu şehir Hazret-i Âdem'den şuhûr-ı şemsiyye i'tibârıyla 3197 senesinde ve şuhûr-ı kameriyye i'tibârıyla 3285 senesinde Romulus nâm kimesneden binâ olunmuşdur. Ve sonradan yine Rûm kayserinden ziyâde tevsî' olunmuşdur. Ve bu şehre vâki' olan ziyârât-ı kesîre ve mülûk-i Nasârâ'nın irsâl etdüği hedâyâ ve vakfiyyât-ı azîmeler lâ-yu'add ve lâ-yuhsâ mertebesinde olmağla imâret ve gınâ husûsında bu şehrin dünyâda misli az veyâ hîç yokdur. Tivoli ve Feraşkati,[3] Roma'ya yakın kardinaller binâ etdikleri sarâylar ile müzeyyen iki yerdir. Veletri,[4] ol dahi bir müferrih yerdir. Ostiya[5] deniz **[144b]** kenârındadır ve Türk ya'nî Ehl-i İslâm çelepircilerden[6] ihrâk olunmuşdur. Ve havâsı alçak olduğından ol kadar ta'mîr etmediler. Terraçina,[7] Neyapol hudûdında bir şehirdir ve havâsı pek alçak olduğından ötüri ahâlîsi azdır ve limanı mübtıldır. Anagni bir şehirdir ve vladikalıkdır. Astura, Kiseri[8] katl olduğı yerdir. Albano bir büyücek şehirdir. Nettuno bir küçük limandır.

Ammâ Patrimoniyum Petri[9] eyâletinde olan şehirler bunlardır: Viterbo başşehridir ve eyü binâ olunmuşdur ve büyükdür. Orviyetto[10] bir yüksek

1 Monte Vaticano
2 Monte Cavallo
3 Frascati
4 Velletri
5 Ostia (Lido di Ostia)
6 kelepirci
7 Terracina
8 Marcus Tullius Cicero (MÖ. 106-43)
9 Patrimonium Petri
10 Orvieto

kayanın üstinde pek metîn yerdir. Toşkanella[1] küçükdür. Mont Fiyaşkone[2] bir cebelin üstinde orta şehirdir, bunun etrâfında gāyet ıslâh misket üzümi olur.

Hikâyet: Mistoniyos nâm kimesne seyâhat-nâmesinde zikr eder ki: Mont Fiyaşkone'de bir **[145a]** Nemçe ruhbânbaşının kabrini ben gördüm ki ol hâl-i hayâtında bir yere sefer etdüği zamânda dâ'imâ kendi hâdimini illerü gönderüp meyhânelerde ıslâh şarâbını taleb etdirürdi. Hâdim dahi varup buldukdan sonra i'lâm içün podrum[3] kapusında bu elfâzı yazardı: "Est est est" ya'nî "var var vardır" dimekdir. Ruhbânbaşı dahi geldikde bu yazuyı göricek inüp safâ ederdi. Ammâ bu şehre gelüp vefât etdikde hâdimi bu beyti kabr taşına nakş eyledi: "Est est est, propter nimiyom est, dominus meyus mortus est."[4] Bu Latince'dir, ma'nâsı budur: "Var var vardır, bir nesneden ötüri değildir ki benüm ağam ölmüşdür."

Çivita Vekiya[5] Rim Papa'nın bir meşhûr liman ve iskeledir **[145b]** ve kal'ası dahi metîndir, velâkin havâsı alçakdır. İnnoçentiyus[6] nâm Rim Papa bu limanı ta'mîr eyledi, ya'nî her dürlü cins ve millet içün ruhsat ve izn virmişdir. Ve bu şehirde dahi bir azîm ve zî-kıymet suyolı vardır.

Ammâ Kastro Hersekliği'nde olan şehirler bunlardır: Kastro bir alçak yerdir. Montalto biraz andan eyüdür. Ronsiliyone[7] Beğliği dahi bu herseklikden add olunur.[8] Ve ikisi dahi ya'nî Kastro Herseklik ve Ronsiliyone Beğliği mukaddemâ Parma herseğin idi. Sonradan yine Rim Papa anları zabt etdi ve hâlâ anındır. Ve dahi Rim Papa memleketinden mâ-adâ Françe memleketinde olan Avinyon Beğliği [dahi] Rim Papa'nındır; nitekim yukarıda Françe faslında zikr olundı. Ve Neyapol memleketinde Benevento Vladikalık dahi Rim Papa'nındır ki an-karîb bu faslda zikr **[146a]** olunsa gerekdir.

---

1 Toscanella
2 Montefiascone
3 bodrum
4 "Est est est, propter nimium est, dominus meius mortuus est"
5 Civitavecchia
6 Papa XII. Innocentius (1691-1700)
7 Ronciglione
8 Metinde "Bu herseklikden dahi Ronsiliyone Beğliği add olunur." şeklindedir.

Ammâ ikinci kısmda olan **küçük beğlikler** bunlardır: Lo Stado deli Perezidi, yukarıda zikr olundı ki Fiyorença Hersekliği'nde deniz kenârında İspanya kralı Siyena eyâlet mukābelesinde ba'zı kal'aları ihtiyâr edüp zabt etmişdir. Ve cümlesine Lo Stado deli Perezidi dirler. İmdi ol kal'alar bunlardır: Orbitello[1] deniz kenârında bir metîn yerdir, bu kal'a şimdi Nemçe çasarındır. Porto Herkole[2] bir küçük şehirdir, velâkin eyü limanı ve metîn iç hisârı vardır. Ve 1125 senesinden berü Nemçe çasarındır. Porto Sant İstefano[3] bir şehirdir ve limanı ve iç hisârı vardır, bu dahi Nemçe'nindir. Telamone bir küçük şehir ve limandır ve Nemçe'nindir. Porto Longona,[4] Elba Adası'nda bir pek metîn hisârdır ve mahfûz limandır ve hâlâ İspanya'nındır. **[146b]** Piyombino[5] Beğliği mukaddemâ Ludovizi[6] ocağından bir beğlik idi, andan sonra Niyepol memleketindeki Bonkompaniya[7] ocağından Sora nâm hersek ana mâlik oldı. Velâkin mezbûr hersek Françe kralın gayretinde olduğından ötüri Nemçe kralı anı elinden alup kendüsi zabt eyledi. Ve dahi deniz kenârında olan büyük ve meşhûr Piyombino şehri ve kal'a-i mezbûr beğliğe tâbi'dir. Ve Elba Adası dahi ana tâbi'dir. Velâkin mezbûr adada olan Ferrayo[8] ve Porto Longona ana tâbi' değildir. Zîrâ Ferrayo, Fiyorença'nındır ve Porto Longona, İspanya'nındır. Farneze[9] Pirinçiyatı, Kastro Hersekliği'nindir ve Parma herseğin kopduğı ocağı andadır. Şimdi Kiği[10] ocağından bir beğindir. Palestrina Pirinçiyatı, Kampanya Romana eyâletindedir [ve] Barberini ocağından bir beğindir. **[147a]** Berakiyano[11] Herseklik, Patrimoniyum Petri eyâletindedir [ve] Liviyo Odeşkali[12] nâm bir beğindir. Meldola Pirinçiyatı, Romaniya eyâletindedir ve Panfili[13] ocağından bir beğindir. Paliyano[14] Herseklik, Kampanya Romana'dadır ve

1 Orbetello
2 Porto Ercole
3 Porto Santo Stefano
4 Forte Longone
5 Piombino
6 Pudovisi
7 Buoncompagno
8 Portoferraio
9 Farnese
10 Chigi
11 Bracciano
12 Livio Odeschalchi
13 Pamphili
14 Pagliano

Kolonna[1] ocağından bir beğindir. Sant Marino, Romandiyola[2] ile Urbino arasında bir cumhûrdur ve ancak yedi köy üzre müştemildir.

El-Kısmü's-Sâlis

Ammâ İtalya'nın üçünci kısmı ki çizmenin başlamasına müşâbihdir, cümlesi Neyapol memleketidir. Yukarıda Rim Papa'nın memleketine muttasıldır ve sâ'ir taraflar Akdeniz ile ihâta olunmuşdur. Aşağıda nalçesi olduğı yerde bir büyük körfez vardır, ana Golfo di Taranto ya'nî Taranto Körfezi dirler. Ve dahi Neyapol memleketi dört kısma münkasımdır: Evvelkisi Terra Laboris'dir,[3] Toşkana Denizi'nin kenârında ve Rim **[147b]** Papa['nın] memleketine muttasıldır. İkincisi Apruçiyum'dur,[4] Venedik Körfezi'nin yanında ve Rim Papa memleketine muttasıldır. Üçünci Apuliya'dır,[5] Venedik Körfezi'nin yanında ökçesi olduğı yerdedir. Dördüncisi Kalabriya'dır,[6] Toşkana Denizi'nin kenârında ayak olduğı yerdedir. Ve dahi bu dört kısmdan her birisinin üçer eyâleti vardır. Ammâ Terra Lavoro'nun eyâletleri bunlardır: Nefs-i Terra Lavoro, Çitra[7] Pirinçiyatı, Oltra Pirinçiyatı. Ammâ Apruço'nun[8] eyâletleri bunlardır: Apruço Oltra, Apruço Çitra,[9] İl Kontado di Molize.[10] Ammâ Apuliya'nın eyâletleri bunlardır: Kapitanata,[11] La Terra di Bari, La Terra di Otranto. Ammâ Kalabriya'nın eyâletleri bunlardır: La Bazilikata,[12] Kalabriya Çitra,[13] Kalabriya Oltra.[14]

Ammâ Nefs-i Lavoro'da olan şehirler bunlardır: Neyapol cümle memleketin **[148a]** başşehridir. Ve İtalya'nın büyük şehirlerin biridir ve ticâreti çokdur. Ve ahâlîsi katı çok olduğından ötüri dört iç hisâr binâ olunmağa hâcet oldı; tâ ki yaramaz ve eşkıyâ zabt oluna. Anda olan liman büyük ve

1 Colonna
2 Romandiola
3 Terra di Lavaro
4 Aprutium (Abruzzo)
5 Apulia/Apulien (Puglia)
6 Calabria
7 Citra
8 Abruzzo
9 Abruzzo Citra
10 İl Contado di Molise
11 Capitanata
12 Basilicata
13 Calabria Citra
14 Calabria Oltra

mahfûzdur. Ve büyük vladika anda oturur. Mukaddemâ bu şehir zelzeleden çok zarar görmüşdür ve hâlâ görür. Kapuva,[1] Neyapol'e yakın nehr-i Volturnos[2] yanındadır. Akuyno[3] bir küçük yerdir. Fondi, Rim Papa hudûdında bir küçük yerdir. Gayetta[4] bir kal'a ve eyü limandır, 1119 senesinde Nemçe askeri anı yüriyiş ile feth etmişdir. Poçolo[5] bir mahfûz limanı vardır. Venafro bir küçük yerdir. Sorento[6] şehirdir ve büyük vladikası vardır. Nola bir ma'mûr ve güzel şehirdir. Sora, Bonkompaniya kabîlenin bir beğliğidir. İşkiya,[7] Neyapol'un karşusında **[148b]** bir küçük adadır ve kendü ismiyle müsemmâ bir kal'a vardır. Mont di Somma[8] birkaç sâ'at Neyapol'den bir meşhûr âteşlü dağdır ki ba'zı vakitde etrâfında çok zarar eder. Ammâ Çitra Pirinçiyatı, Terra Lavoro'nun yanındadır. Şehirleri bunlardır: Salerno başşehridir ve metîn iç hisârı ve eyü limanı vardır ve anda büyük vladika oturur. Amalfi küçükdür ve büyük vladikası vardır. Polikastro[9] çok noksâna varmışdır ki şimdi hemân bir köye benzer. Bu eyâlet dahi başşehre göre Salerno eyâleti dirler. Ammâ Oltra Pirinçiyatı, mezkûrun altında deniz kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Konça[10] başşehridir ve küçükdür ve büyük vladikası vardır. Benevento bir şehirdir ve büyük vladikası vardır ve etrâfında olan **[149a]** nâhiyesiyle Rim Papa'nındır. Mont Foşkole,[11] bu eyâletde olan zâbitin tahtıdır. Ve andan ötüri bu eyâlete Monte Foşkole eyâleti dahi dirler.

Ammâ Apruço Oltra eyâleti sol tarafındadır. Şehirleri bunlardır: Lakuvilla[12] başşehridir ve bir yüksek dağın üstindedir ve metîn iç hisâr ile mahfûzdur. 1115 senesinde bu şehir zelzele sebebiyle bütün harâb oldı. Adriya[13] bir herseklik pâyesindedir ve Akuva Viva[14] kabîlenindir. Bu Adri-

1 Capua
2 Volturno
3 Aquino
4 Gaeta
5 Pozzuolo (Pozzuoli)
6 Sorrento
7 Ischia Adası
8 Mount Somma (Somma-Vesuvius, Somma Dağı)
9 Policastro
10 Consa
11 Monte-Foscolo (Montefusco)
12 L'Aquilla
13 Adria
14 Aqua Viva

ya, Venedik Cumhûrı'ndaki Adriya'nın gayrıdır. Çivita di Penna,[1] Parma herseğindir. Ve bu eyâlete başşehre göre Akvilla eyâlet dahi dirler. Ammâ Apruço Çitra eyâleti sağındadır. Şehirleri bunlardır: Lanşiyano[2] büyük ve ma'mûr şehirdir ve büyük vladika anda oturur. Kiyeti[3] başşehridir ve büyük **[149b]** ve ma'mûrdur ve büyük vladikası vardır. Ve bu şehre göre eyâlete dahi Kiyeti eyâleti dirler. Ammâ Kontane di Molize eyâleti Apruço Çitra'nın yanındadır. Başşehri Molize'dir, bir küçük hisârdır.

Ammâ Kapitanata eyâleti çizmenin mahmuzı çıkduğı yerdedir. Şehirleri bunlardır: Manfre Doniya[4] büyük değildir, velâkin iç hisârı ve limanı vardır ki Türk ya'nî Ehl-i İslâm çelepircilerden çok kerre bi-huzûr olunur. Luçeriya[5] başşehridir. Ve andan ötüri bu eyâlete Luçeriya eyâleti dahi dirler. Monte di Sant Angelo[6] bir yüksek dağın üstinde büyücek şehirdir. Ammâ Bari eyâleti Luçeriya'nın yanındadır. Şehirleri bunlardır: Bari başşehridir ve limanı vardır ve büyük vladika anda oturur. Barletta, deniz kenârında bir **[150a]** büyücek ve ma'mûr şehirdir ve büyük vladikası vardır. Andriya,[7] ol dahi bir ma'mûr şehirdir. Konversano[8] bir küçük yerdir. Tarani[9] küçükdür ve büyük vladika anda oturur. Ammâ Otranto eyâleti [çizmenin] ökçesi olduğı yerdedir. Şehirleri bunlardır: Galliboli[10] küçükdür, velâkin limanı pek eyüdür. Taranto bir küçük yarı adanın üstindedir ve metîn iç hisârı ve büyük vladikası vardır. Nardo bir eyü şehirdir. Lekke[11] başşehridir ve Neyapol'den sonra cümleden eyüdür. Ve andan ötüri bu eyâlete Lekke eyâleti dahi dirler. Burundizi[12] bir acâ'ib limanı vardır ve büyük vladika anda oturur. Otranto bir metîn yerdir. Ve eger Ehl-i İslâm çelepircilerden emîn olsalar ticâret içün pek münâsib olurdı.

---

1 Civita di Penna
2 Lanciano
3 Chieti
4 Manfredonia
5 Lucera
6 Monte Sant'Angelo
7 Andria
8 Conversano
9 Trani
10 Gallipoli
11 Lecce
12 Brundisi (Brindisi)

Ammâ Bazilikata eyâleti ayağın altında olan boş **[150b]** yerdedir. Şehirleri bunlardır: Kirença[1] başşehridir ve büyük vladikası vardır. Ve bu şehre göre bu eyâlete Kirença eyâleti dahi dirler. Ammâ Kalabriya Çitra eyâleti dahi aşağıdadır. Şehirleri bunlardır: Kozença[2] başşehridir ve metîn iç hisârı [vardır] ve büyük vladika anda oturur. Bu eyâlete Kozença eyâleti dahi dirler. Rosano[3] deniz kenârında bir pek yüksek kayanın üstündedir ve büyük vladikası vardır. Ammâ Kalabriya Oltra eyâleti tâ aşağıda, nihâyetindedir. Şehirleri bunlardır: Kantaçaro[4] başşehridir ve büyük ve ma'mûrdur. Buna göre eyâlete Kantaçaro eyâleti dahi dirler. İşkovilaçe[5] küçükdür ve anda olan körfez anın ismiyle müsemmâdır, ya'nî İşkovilaçe Körfezi[6] dirler. Evfemiya[7] zelzeleden pek harâb olmuşdur. Reggiyo,[8] Çiçilya'nın karşusındadır ve büyük ve ma'mûr **[151a]** şehir[dir] ve büyük vladika anda vardır. Sant Severina ve bundan gayrı ki haritada büyük görinür, cümlesi küçükdür. Korotone,[9] ol dahi küçükdür; velâkin tevârîhde mezkûrdur.

Ammâ Neyapol memleketi mukaddemâ kendinin bir mahsûs kralı var imiş. 950 senelerinde kralı vefât eyledikden sonra bu memleket içün İspanya ile Françe çok cidâl edüp âhirü'l-emr Ferdinando Katoliko İspanya kralın meydânı olup bir kā'im-makām kral ile anı zabt etmişdir. Velâkin bu memleketde papazların alâkaları katı çokdur. Hattâ dinildi ki: "Eger Nepal[10] memleketi beş hisseye taksîm olunsa dört hisse papazların olmak lâzım gelür." İmdi bundan ma'lûmdur ki bu memleketden İspanya'nın hâsılı azdır. Ve bundan gayrı âsîleri ve zorbaları çok olmağla **[151b]** her kal'ada muhâfızları çokça dutmak iktizâ eder. Ammâ 1110 senesinde İspanya kralı vefât etdikde bir istîlâ kopup bu memleketi Françe kralı zabt etmiş idi, velâkin 1119 senesinde yine Nemçe [tarafın]dan ihrâc olundılar. Ve Nemçe bu memleketi zabt etmişdir; tâ Nemçe Çasar Karlo'nun vefâtına dek. Şimdi İspanya kralın oğlı Don Karlo'nundur. Ve dahi Neyapol memleke-

1 Cirenza
2 Cozenza
3 Rosarno
4 Cantazaro (Catanzaro)
5 Squillace
6 Golfo di Squillace
7 Eufemia
8 Reggio
9 Crotone
10 Neapoli (Napoli)

tinde İspanya'nın ve papazların alâkalarından mâ-adâ katı çok beğler vardır ki her biri bi-re'sihî bir parça vilâyete mutasarrıfdır. Hattâ Lanziyos nâm kimesne hikâyet eder ki: "Bir kimesne Neyapol vilâyetinde bir incir ağacı üstinde otuz beğe râst gelmişdir ki açluğı def' içün ağaca binmiş idiler."

El-Kısmü'r-Râbi'

Ammâ İtalya'nın dördünci kısmı ki İtalya'nın etrâfında olan adalarıdır, **[152a]** ol dahi iki dürlüdür; ya'nî biri büyük ve biri küçük adalardır.

Ammâ **büyük adalar** dörtdür. Evvelkisi Çiçilya yâhûd Siçilya Adası'dır. İtalya'nın altında Akdeniz'dedir ve İtalya'dan bir boğaz ile münfasıldır ki Faro di Messina ya'nî Messina Boğazı'dır. Bu boğazda iki havflı cirdâb vardır: Birine İssila[1] ve birine Haribdis[2] dirler. Ve dahi Morgana semti andadır ki oraya gelen kimselere havâda dürlü dürlü sûretler görinür. Ve dahi Çiçilya Adası'nın zelzeleleri çok olduğından ötüri pek alçak yerdir. Hattâ 1104 senesinde ol kadar bir zelzele vâki' oldı ki Çiçilya Adası'nda hîçbir şehri zararsız alıkomadı. Ve dahi Çiçilya mukaddemâ bir krallık idi ve bir mahsûs kralı var idi. Velâkin dört yüz yetmiş yıldan berü **[152b]** İspanya'nın zabtında idi ve anın kā'im-makāmı anda otururdı. Ammâ 1110 senesinde İspanya kralı vefât edüp istîlâ kopduğı zamânda Anyo ocağından olan Filipos herseği[3] Françe'nin avniyle bu memlekete gālib olmuş idi. Ve yine Utrhet Musâlahası'nda elinden alınup Savoya herseğe virilmişdir. Şimdi Don Karlo'nundur. Ammâ Çiçilya memleketi üç kısma münkasımdır. Evvelkisi Val di Demone ya'nî Demone Vâdîsi'dir. Şehirleri bunlardır: Messina başşehridir ve büyük ve metîn ve güzeldir ve mahall-i ticâretdir ve pek nâfi' limanı vardır. Ve büyük vladika anda oturur. Tavormina[4] deniz kenârında bir yüksek kayanı üstinde bir küçük yerdir, [1104] senesinde vâki' olan zelzeleden pek harâb olmuşdur. Milaço[5] bir metîn kal'adır **[153a]** ve orta limanı vardır. Kataniya[6] bir eyü limandır, 1104 senesinde zelzeleden harâb olmuşdur. Etna, Kataniya'ya yakın bir âteşlü dağdır ki gâh gâh

1 Scylla
2 Charybdis
3 Philippo Anjou (Anjou Dükü Philippe/V. Felipe; 1700-1746)
4 Taormina
5 Milazzo
6 Catania

birkaç sâʿatlik yere etrâfını yakar. İkinci Val di Noto yaʿnî Noto Vâdîsi'dir, aşağıdadır. Şehirleri bunlardır: Noto bir yüksek kayanın üstinde büyük ve eyü binâ olunmuş şehirdir. Sirakuza[1] mukaddemâ pek büyük ve krallık tahtı idi. Ve şimdi dahi eyü limanı sebebiyle meşhûrdur. Bu şehir dahi 1104 senesinde zelzeleden pek harâb olmuş idi. Agusta[2] bir metîn kalʿadır ve dahi 1104 senesinde zelzeleden çok zarar görmüşdür. Teranova[3] bir orta yerdir. İsperlinga[4] vilâyetin ortasında bir hisârdır. Üçüncisi Val di Maçara[5] yaʿnî Maçara Vâdîsi'dir, sol tarafındadır. Şehirleri bunlardır: Maçara bir metîn yerdir ve eyü limanı vardır. Palermo büyük ve güzeldir **[153b]** ve kral sarâyları vardır. Ve büyük vladika anda oturur. Tropano[6] bir eyü limanı vardır ve mercân evi sebebiyle meşhûrdur. Gergenti[7] pek harâb olmuş bir yerdir. Mon Reyale,[8] Palermo'ya yakın bir küçük yerdir.

Ammâ büyük adaların ikincisi Sardinya Adası'dır. Bu dahi İspanya kralın idi. 1110 senesinde Anyo ocağından olan Filipos herseğin zabtında olmuş idi. Velâkin [1120] senesinde yine İspanya kralın oldı. Ve bu adanın havâsı alçak olduğından ötüri ahâlîsi çok yaşamaz. Şehirleri bunlardır: Kalyari[9] başşehridir ve sağından deniz kenârında bir büyük şehirdir ve kalʿadır ve eyü limanı vardır. Ve mahall-i fünûndur ve büyük vladika anda vardır ve kāʾim-makāmın tahtıdır. Oristayni[10] solındadır ve havâsı alçak olduğından ahâlîsi azdır. Boze[11] ve Algari[12] ve Sassari ve Kastel Argonaze[13] **[154a]** solından deniz kenârındadır. Terranove[14] sağındadır ve eyü limanı vardır. Ve dahi Sardinya etrâfında çok küçük adalar vardır ki cümlesi Sardinya'ya tâbiʿdir.

---

1 Siracusa (Siraküza)
2 Augusta
3 Terranova
4 Sperlinga
5 Mazara
6 Trapani
7 Girgenti/Kerkent (Agrigento)
8 Monreale
9 Cagliari
10 Oristagni (Oristano)
11 Bosa
12 Algeri/Algaria (Alghero)
13 Castel Argonese (Castelsardo)
14 Nouro

Ve ammâ büyük adaların üçüncisi Korsika Adası'dır. Bu ada Ceneviz Cumhûr'undur ve ahâlîsi korsan tesmiye olunur. Şehirleri bunlardır: Bastiya[1] başşehridir ve deniz kenârında bir metîn iç hisâr-ıla mahfûz yerdir ve eyü limanı vardır. Ayaço,[2] solından deniz kenârındadır ve limanı vardır ve müferrih yerdir. Korte,[3] adanın ortasında bir güzel yerdir. Bonifaçiyo[4] eyü binâ olunmuş ve metîn yerdir.

Ammâ büyük adaların dördüncisi Malta Adası'dır. Bu ada aslından Afrika'dandır. Ve Yuhannî tarîkında[5] olan kavalirindir[6] ya'nî pehlüvânlarındır ki beş yüz yigirmi yıl mukaddem **[154b]** Arz-ı Mübâreke'de ya'nî Kudüs-i Şerîf ilinde peydâ olunmuşdur, sonra Ehl-i İslâm'dan Rodos'a ve oradan yine Malta'ya kovulmuşdur. Bu tarîk magnus magister ya'nî büyük üstâddan zabt olunur ki kendüsinin tahtı bu adadadır ve bir beğlerbeğin pâyesindedir. Ve dahi Nemçe vilâyetinde ve gayrıda çok yerler vardır ki bu tarîkde olanlarındır, anları yerlerinde beyân ederüz. Ve dahi her kim bu tarîka girer, ana te'ehhül etmek yokdur. Ve ahd ü yemîn etmek gerekdir ki Ehl-i İslâm'a mümkin olduğı kadar ziyân erişdüre. Bu husûs içün bu adada birkaç mu'ayyen kalyonlar vardır ki anlar ile Ehl-i İslâm'a çok oyun oynamak [içün] çalışırlar. Ve dahi bu adada hîçbir yılan bulunmaz. Ve gûyâ havâriyyînden olan Pavlo'nun[7] sebebiyledir ki bu adada bir yılanı elinde atmış ola. Velâkin bundan **[155a]** mâ-adâ dahi çok adalar bulunur ki anda yılan bulunmaz. Hattâ Venedik Körfezi'nin içinde Malta ismiyle müsemmâ dahi bir ada vardır. İmdi Pavlo bu adaya gelmesinde ihtilâf vâki' oldı. Ammâ Malta Adası gāyet sarp ve taşlu yerdür. Ve anda olan şehirleri ve kal'aları çok zahmet ve meşakkat ile binâ olunmuşlar. Şehirleri bunlardır: Valetta[8] başşehridir ve pek metîn kal'adır. Burgo Sant Angelo, ol dahi bir metîn yerdir. 900 senelerinde Ehl-i İslâm bilâ-fâ'ide anı muhâsara etmişler. Medina,[9] adanın ortasındadır. Ve dahi Malta'nın etrâfında birkaç küçük adalar vardır ki Malta'dan add olunurlar.

---

1 Bastia
2 Ajazzo (Ajaccio)
3 Corte
4 Bonifacio
5 Saint-Jean (Hospitalier) Şövalyeleri Tarikatı
6 cavaliere/chevalier (şövalye)
7 Pavlus (Pavlik kiliselerin kurucusu; ö. MS. 67)
8 Valletta
9 Mdina

Ammâ İtalya'nın etrâfındaki **küçük adalar** bunlardır: İnzula Lipariya ya'nî Lipari Adaları, Neyapol ile Çiçilya arasında yedi adadır ve cümlesi Çiçilya'ya tâbi'dir. Ammâ Korsika ile Fiyorenşa **[155b]** arasında olan bunlardır: Elva Adası,[1] yukarıda beyân olundı. Gorgona Adası, Fiyorenşa'ya tâbi'dir. Kaprariya Adası,[2] Ceneviz'indir. Piyanoze Adası,[3] Fiyorenşa'ya tâbi'dir. Giliyo Adası,[4] Fiyorenşa'ya tâbi'dir. Giyanuti Adası,[5] Fiyorenşa'nındır. Ve ammâ Venedik Körfezi'nde olan adalar çokdur ve ekserîsi Dalmaçya'dandır, anları kendü yerlerinde beyân ederüz. Ammâ Neyapol'ün karşusında olan adalara İnzule di Teremiti[6] dirler, İspanya'nındır ve Neyapol'den add olunur. Bunlardan mâ-adâ Venedik Körfezi'nde olanlar cümlesi Venedik Cumhûr'undur.

Fasl
Bu fasl Nemçe memleketinin beyânındadır

Nemçe memleketine Latince Germaniya[7] ve Françe dilince Alamanya[8] dirler. Günbatısı tarafından Françe'ye muttasıldır. Ve gündoğusı tarafından Leh ve Macar **[156a]** memleketine muttasıldır. Ve lodos tarafından İtalya ve Şivayç Cumhûr'a muttasıldır. Ve yılduz tarafından Nemçe Denizi ve Balt Denizi'dir. Büyüklüği Françe'den Leh memleketine dek dört yüz sâ'at mikdârıdır ve Balt Denizi'nden İtalya'ya dek üç yüz sâ'at mikdârıdır. Toprağı muhtâcün-ileyh olan her nesneyi ziyâ[de]siyle getürür. Husûsan altun ve gümüş ve sâ'ir ma'denler-ile gāyet ganîdir. Ve dahi nehirler ve dereler ve ırmaklar husûsında dünyâda misli yokdur. Velâkin bir tarafı deniz kenârı ise de donanması pek nâdirdir; meger ticârete müte'allik olursa. Ammâ ahâlîsi her fenn ü ma'rifetde mâhirdir ve cenk ü cidâlde şecî'dir. Milletleri iki yüz yıl mukaddem bütün Katolik ya'nî Papişta idi. Andan sonra 923 senesinde Luterus[9] nâm kimesne **[156b]** zuhûr edüp bir mezheb îcâd etdi

1 Elba Adası
2 Capraira Adası
3 Pianosa
4 Giglio Adası
5 Gianuti (Giannutri) Adası
6 Insula Tremiti
7 Germania
8 Allemagne
9 Lutherus (Martin Luther, ö. 1546)

ki ana tâbi‘ olanlara Luteran[1] dirler. Ve ol vakitde dahi bir gayrısı, Kalvinus[2] nâm kimesne çıkup ol dahi bir gayrı mezheb peydâ etmişdir ki ana tebe‘iyyet edenlere Kalvinist[3] dirler. Bu üç millet ya‘nî Katolik ve Luteran ve Kalvin, Nemçe memleketinde muhtelitdir. Ve 962 senesinde milletler husûsında vâki‘ olan musâlahasında ahd olundı ki Memâlik-i Nemçe'de bu üç millet kimse mâni‘ olmaksızın ittihâz olunup cârî olalar. İmdi her yerde kangı millet câriyyedir, ol yerin beyânında zikr olunsa gerekdir.

Ammâ Memâlik-i Nemçe kimindir eger dinilürse; ma‘lûm ola ki bu memleketin ahvâlî sâ'ir memleketlere pek mugāyirdir ve sâhibleri katı çokdur. Zîrâ anda Rûm kayser **[157a]** ya‘nî Nemçe çasar ve yedi elektörler ve dürlü dürlü hersekler ve beğler ve garaflar ve pehlivânlar ve serbest şehirler ve büyük vladikalar ve vladikalar ve abbaslar ve abbatissa gibi mâlikler çokdur ki her biri Nemçe memleketinde birer parçaya mutasarrıfdır. Ya‘nî ba‘zısını mülkiyyet üzre ve ba‘zısını Nemçe çasarın hâss olmak üzre ve ba‘zısını Memâlik-i Nemçe ve çasarın değil, belki bir gayrı mâliğin hâss olmak üzre mutasarrıfdır.

Ve dahi Nemçe memleketin taksîmi pek asîrdir. Velâkin fehme ziyâde âsân olmak içün hemân bu memleketi içinde olan büyük ve meşhûr nehirlere göre taksîm ederüz.

İmdi Nemçe memleketinde büyük ve meşhûr nehirler altıdır. Evvelkisi Tuna Nehri'dir, aşağıda mağribden maşrıka akar. İkincisi Rayn Nehri'dir, solından **[157b]** Françe ile Nemçe arasında lodos tarafından yılduz tarafına akar. Üçüncisi Mayn Nehri'dir, ortasında maşrıkdan mağribe akar. Dördüncisi Vezer Nehri'dir,[4] Niderland yanında lodos tarafından yılduz tarafına akar. Beşincisi Elbe Nehri'dir, sağından lodos tarafından yılduz tarafına akar. Altıncısı Oder Nehri'dir, ol dahi sağından Leh hudûdında lodos tarafından yılduz tarafına akar. İmdi bu altı nehre göre Nemçe memleketini dahi altı kısma taksîm ederüz. Ya‘nî evvelki kısm Tuna etrâfında olan Nemçe eyâletlerdir. İkinci kısm Rayn Nehri'nin etrâfındaki Nemçe eyâletlerdir. Üçünci kısm Mayn Nehri'nin etrâfındaki Nemçe eyâletlerdir.

1 Lütercilik, Lutheranizm
2 Calvinus (Jean Calvin, ö. 1564)
3 Kalvenizm
4 Weser Nehri

Dördünci kısm Vezer Nehri'nin etrâfındaki Nemçe eyâletlerdir. Beşinci kısm Elbe Nehri'nin etrâfındaki Nemçe eyâletlerdir. Altıncı kısm Oder Nehri'nin etrâfındaki Nemçe eyâletlerdir.

[158a]

Evvelki Kısm

Tuna etrâfındaki Nemçe eyâletleri beyân eder. Nehr-i Tuna, Şevaben vilâyetinden çıkar ve maşrık tarafına sekiz yüz sâ'at mikdârı akup tâ Karadeniz'e dökülür. Velâkin bunda hemân Nemçe hudûdına dek nazar edüp Tuna'yı üç kıt'a ederüz: Evvelki kıt'a sağında Macar hudûdından nehr-i İn, Tuna'ya döküldüği yere dekdir. İkinci kıt'a ortada nehr-i İn'den nehr-i Lek'e[1] dekdir. Üçünci kıt'a solından nehr-i Lek'den Tuna başına dekdir.

El-Kıt'atü'l-Ûlâ: Ammâ Tuna'nın evvelki kıt'asındaki eyâletler bunlardır: Esterayh Büyük Hersekliği, Latince Avustriya[2] dirler. İştayermark[3] Hersekliği, Latince İştirya[4] dirler. Karnten Hersekliği, Latince Karintiya dirler. Karayn[5] Hersekliği, Latince Karniyola[6] dirler.

Ammâ Esterayh Herseklik, yukarıda Bohemiya[7] ve Morava'ya[8] muttasıldır ve aşağıda İştirya **[158b]** ve sağından Macar ve solından Salsburg'a[9] muttasıldır. Ve nehr-i Tuna ortasından akar ve ortasına yakın nehr-i Enz,[10] Tuna ile kavuşup bu hersekliği ikiye taksîm eder; ya'nî nehr-i Enz'in sağında olana Aşağı Esterayh dirler ve solında olana Yukarıki Esterayh dirler. Aşağı Esterayh'da olan şehirler bunlardır: Viyn[11] ya'nî Beç, nehr-i Tuna yanında başşehir ve Rûm kayserin ya'nî Nemçe çasarın tahtıdır. Bir metîn şehir ve Nasârâ ile Ehl-i İslâm arasında bir kavî sedd olması Ehl-i İslâm'ın iki muhâsarasından zâhir olmuşdur. Ve dahi büyük vladikası vardır ve

1 Lech Nehri
2 Austria (Avusturya)
3 Steiermark
4 Stryria
5 Krain (Kranj; Slovenya)
6 Carniola
7 Bohemya (Çekya)
8 Moravya (Çekya)
9 Salzburg
10 Enns
11 Wien (Viyana)

mahall-i fünûndur. Keremz[1] nehr-i Tuna yanında bir güzel kal'adır. Neyştad,[2] Macar hudûdında bir eyü kal'adır. Koloster Neyburg,[3] Beç'e yakın çasarın puthâne ve ba'zı evrâda ta'yîn olunmuş yeridir. Laksemburg[4] ve Eberzdorf,[5] **[159a]** ikisi Beç'in altında çasarın teferrüc yerleridir. Şenbrûn[6] Beç'e pek yakın[dır], vefât eden Yosef Çasar'ın[7] bir teferrüc sarâyıdır ki şimdi ehlinindir. Baden, ılıcaları sebebiyle ma'rûfdur. İştarenberg,[8] bu ism-ile müsemmâ bir kabîlenin bir hisârı ve sarâyıdır. Vaytra,[9] Bohemiya hudûdında bir ze'âmetdir ve Firştenberg[10] ocağınındır. Ve dahi Beç ile Macar hudûdının arasında Petronel ve Pukelus[11] olduğı yerlerde Abenzberg[12] ve Tavun[13] garafların alâkaları vardır. Yukarıki Esterayh'da olan şehirler bunlardır: Linç yâhûd Lins[14] başşehridir ve eyü hâldedir. Enz[15] nehr-i Enz, Tuna'ya döküldüğı yerde bir orta şehirdir. İştayer[16] nehr-i Enz, nehr-i İştayer ile kavuşduğı yerde bir şehirdir. Vels[17] nehr-i Trav'ın yanında bir küçük yerdir. Efferdigen[18] bir küçük şehirdir. Gemund[19] orta **[159b]** şehirdir ve tuz ma'deni vardır. Bu mezbûr herseklik Nemçe çasarındır ve milleti Papişta'dır.

Ammâ İştayermark Herseklik, yukarıda Esterayh ve aşağıda Karayn ve sağından Macar ve İşklavoniya[20] ve solından Karnten ve Salsburg'a muttasıldır. Ve bu herseklikde nehr-i Mur[21] nehr-i Darav[22] ile kavuşur. Ve bu

1 Krems-Donau
2 Wiener Neustadt
3 Klosterneuburg
4 Laxenburg
5 Eberndorf
6 Schönbrunn
7 I. Joseph (Alman imparatoru olduğu dönem: 1705-1711)
8 Starenberg
9 Weitra
10 Fürstenberg
11 Puckelus
12 Abensberg
13 Thaun
14 Linz
15 Ens
16 Steyr
17 Wels
18 Eferding
19 Gmünd
20 Sclavonien/Slawonien/Slavonia (Slovenya)
21 Mur/Mora Nehri
22 Drava Nehri

dahi Esterayh gibi ikiye münkasımdır; ya'nî sağından Macar hudûdında olana Aşağı İştayermark dirler ve solında olana Yukarıki İştayermark dirler. Aşağı İştayermark'da olan şehirler bunlardır: Garaç[1] nehr-i Mur yanında başşehridir ve metîndir ve bir yüksek bayırın üstinde pek metîn iç kal'ası vardır. Rakelsburg[2] nehr-i Mur'un ortasındadır ve Macar hudûdında bir metîn serhad kal'asıdır. Çakenturn,[3] ol dahi bir serhad kal'asıdır. Eggenberg, bu ism-ile **[160a]** müsemmâ bir ocağın kopduğı yerdir. Yukarıki İştayermark'da olan şehirler bunlardır: Yudenburg[4] nehr-i Mur yanında bir orta şehirdir. Sakkav[5] bir küçük hisârdır ve vladika anda oturur. Mariyençel,[6] Esterayh hudûdında bir monastırdır ki oraya çok ziyâretler olunur. Killey,[7] Hırvatlık hudûdında bir beğlikdir. Bu İştayermark herseklik dahi Nemçe çasarındır ve milleti dahi Papişta'dır.

Ammâ Karnten Herseklik, nehr-i Drava yanındadır. Yukarıda Salsburg ve aşağıda Karayn ve Cumhûr-ı Venedik ve sağından İştayermark ve solından Tirol'e muttasıldır. Bu herseklik dahi Nemçe çasarındır. Velâkin Bamberg vladikanın dahi ba'zı yerleri vardır. Şehirleri bunlardır: Kalakenfurt[8] başşehridir ve büyük ve metîndir. Gurk bir büyücek şehirdir ve vladikası vardır. **[160b]** Sant Andra,[9] ol dahi büyükdür ve vladikası vardır. Sant Feyt[10] mukaddemâ ma'mûr ve eyü hâlde idi. Sonnek[11] bir ze'âmetdir ki Rozenberk[12] nâmında bir serbest garafındır. Ortenburg bir garaflıkdır ve Portiya[13] beğindir. Villah[14] ve Volfsberg ve Sant Leyonard[15] ve Feldkirgen;[16] bu dört yerler Bamberg vladikanındır.

---

1 Graz
2 Rackelsburg
3 Czackenthurn
4 Judenburg
5 Seccau
6 Marienzell
7 Cylley (Cilleja)
8 Klagenfurt
9 Sankt Andrä
10 Sankt Veit
11 Sonneck
12 Rosenberg
13 Portia
14 Villach
15 Bad Sankt Leonhard
16 Feldkirchen

Ammâ Karayn Herseklik, Sava Nehri'nin yanındadır. Yukarıda Karnten ve İştayermark ve aşağıda Venedik Körfezi ve sağından Hırvatlık ve solından Firiavl'e muttasıldır. Ve bütün herseklik Nemçe çasarındır ve milleti Papişta'dır. Şehirleri bunlardır: Lavbah[1] başşehridir ve vladika anda oturur. Kraynburg[2] nehr-i Sava yanında bir büyücek şehirdir. Aversberg,[3] bu ism-ile müsemmâ beğlerin kopduğı yerdir. Çirniç[4] bir göldür ki **[161a]** bir senede hem içinde balık avlanur ve hem tavşan ve gayrı avlanur ve hem buğday ekilüp hâsıl olur; zîrâ yaz günlerinde bütün kurur. Metling,[5] Hırvatlık hudûdlarında bir büyük şehirdir. Rodolfesverd[6] bir metîn şehirdir. Bu iki şehrin etrâfına Vindiş Mark[7] ya'nî Vindiş mevsimi dirler. Gerts[8] bir metîn şehirdir ve etrâfı ile bir beğlikdir ki beğleri vefât etmekle Nemçe çasar anı zabt eylemişdir. Garadişka,[9] ol dahi Gerts'e tâbi'dir ve bir beğlik idi. Velâkin Nemçe çasarın hâss olmak üzre Eggenberg beğe virildi.

El-Kıt'atü's-Sâniye: Ammâ nehr-i Tuna'nın ikinci kıt'asında olan eyâletleri bunlardır: Bayern Herseklik, Latince Bavariya dirler. Oberfals[10] ya'nî Yukarıki Fals, [dahi] Neyburg Herseklik, Tirol Garaflık, Salsburg Büyük Vladikalık.

Ammâ Bayern yâhûd Bavariya **[161b]** Herseklik, Tuna ortasının etrâfındadır. Yukarıda Neyburg ve Oberfals ve aşağıda Tirol ve sağından Esterayh ve Salsburg ve solından Şevaben'e muttasıldır. Bu herseklikde üç nehir Tuna Nehri'yle kavuşur: Biri Lek solında ve biri İzar[11] ortada ve biri İn sağındadır. Ve bu herseklikde iki dürlü sâhibleri vardır: Biri Bavariya elektöridir ve biri Memâlik-i Nemçe hâsslarıdır. Ammâ Bavariya elektörün mülkinde olan şehirler bunlardır: Minhen[12] nehr-i İzar yanında başşehri ve Bavariya elektörün tahtıdır. Ve büyük ve güzel binâ olunmuş şehirdir,

1 Laubach
2 Krainburg
3 Auersberg
4 Czirnizer
5 Metlika (Slovenya)
6 Rudoephswerd
7 Windische Mark (İsviçre)
8 Goertz
9 Gradiska (Bosna Hersek)
10 Oberpfalz
11 Isar Nehri
12 München (Münih)

velâkin metîn değildir. Burkhavzen[1] nehr-i Salsa[2] yanında bir büyük şehirdir. Lanshut[3] nehr-i İzar yanında bir şehirdir. İştravbingen[4] nehr-i Tuna yanında bir güzel şehirdir. İngolştad[5] nehr-i **[162a]** Tuna yanında bir güzel ve metîn şehirdir ve mahall-i fünûndur. Kelheym[6] nehr-i Altmil'in[7] nehr-i Tuna'ya akduğı yerde bir şehir ve kal'a idi, lâkin şimdi kal'ası harâbdır. Donaverd[8] nehr-i Tuna yanındadır. Mukaddemâ Memâlik-i Nemçe'nin serbest şehri idi. Sonra yüz yıl kadar Bavariya elektörün zabtında oldı. Sonra 1117 senesinde Nemçe anı alup ke'l-evvel serbestiyyetini redd eyledi idi. Velâkin 1126 senesinde vâki' olan Raştad Musâlahası'nda[9] yine Bavariya elektöre virildi. Ve bu şehre yakın Şellenberg[10] nâm mahaldir ki anda 1115 senesinde bir azîm cenk vâki' olmuşdur. Bravnav[11] nehr-i İn yanında bir baş kal'adır. Şerdingen[12] nehr-i İn yanında bir boğazdır. Lansberg ve Firidberg[13] ve Mosburg[14] ve Dingelfingen ve Landav[15] nehr-i İzar yanındadır ve Vasserburg **[162b]** nehr-i İn yanında; bu cümlesi orta şehirlerdir. Etingen[16] bir büyücek şehirdir. Ma'lûm ola ki 1115 senesinde Hehştad[17] yanında vâki' olan mukāteleden sonra Nemçe çasarı bütün Bavariya Hersekliği zabt etmişdir. Ve Bavariya elektöri Françe memleketine kaçup ol zamândan berü bu herseklik Nemçe çasarın vekîlinden zabt olunur idi; tâ 1126 senesinde vâki' olan Raştad Musâlahası'nda yine bu herseklik Bavariya elektöre redd olunup anı zabt etmişdir ve hâlâ anındır. Ammâ Bavariya'da olan Memâlik-i Nemçe hâssları bunlardır: Ortenburg Garafluk, nehr-i Tuna ile nehr-i

1 Burghausen
2 Salzach Nehri
3 Landshut
4 Stranubingen (Straubing)
5 Ingolstadt
6 Kelheim
7 Altmühl
8 Donawerth (Donauwörth)
9 Rastatt Antlaşması (1714)
10 Schellenberg
11 Braunau am Inn
12 Scharding
13 Friedberg
14 Moosburg
15 Landau
16 Oettingen
17 Hochstadt

İn kavuşduğı yerdedir. Hohenvaldek[1] Garafluk ve Makselrayn[2] ze'âmeti Minhen'e yakındır ve Makselrayn nâmında bir serbest beğindir. Beraytenek[3] ze'âmeti Regenzburg'a[4] yakındır **[163a]** ve Tilli[5] nâm beğindir. Regenzburg, nehr-i Regen nehr-i Tuna ile kavuşduğı yerde bir büyük ve metîn serbest şehirdir ve Tuna üzerinden bir azîm kıymetlü köprüsi vardır. Ferayizingen[6] nehr-i İzar yanında bir vladikalıkdır ve şehri pek büyük değildir, velâkin Tirol hudûdında olan Verdenfels Beğliği dahi bu vladikalığa tâbi'dir. Regenzburg Vladikalık, Tuna yanında Regenzburg şehrin etrâfındadır ve hâlâ Keln[7] elektöründür. Passav[8] nehr-i İn nehr-i Tuna ile cem' olduğı yerde bir büyük şehir ve vladikalıkdır. Berhtolsgaden,[9] Salsburg yanında bir abdtay ya'nî ruhbân mülkidir.

Ammâ Oberfals ya'nî Yukarı Fals, nehr-i Tuna'nın orta tarafındadır. Sağından Bohemiya ve solından ve yukarıda Franken ve aşağıda Bavariya ve Neyburg'a muttasıldır. Ve bu Oberfals, Niderfals **[163b]** ya'nî Aşağı Fals ile tebdîl olunmaya; zîrâ Niderfals aşağıda beyân olunsa gerekdir. Mukaddemâ gerek Yukarıki ve gerek Aşağı Fals 1029 senesinde vâki' olan mukāteleye[10] dek Fals garafların idi. Ammâ ol mukāteleden sonra Yukarıki Fals'ı Bavariya herseği zabt edüp anın sebebiyle elektör pâyesine erişdi. Sonradan 1120 senesinde Nemçe çasarın avniyle bütün Oberfals eski sâhibleri olan Fals garaflara redd olunmuş idi. Velâkin 1126 senesinde vâki' olan Raştad Musâlahası'nda yine Bavariya elektörün oldı ve ekserîsi anın zabtındadır. Şehirleri bunlardır: Amberg güzel binâ olunmuş ve başşehridir. Neymark[11] bir pek güzel yerdir. Kam[12] büyücek ve metîn şehirdir. Rotenberg, Niren-

1 Hohenwaldeck
2 Maxlrain
3 Breinteneck
4 Regensburg
5 Johann t'Serclaes Graf von Tilly (ö. 1632)
6 Freising
7 Köln
8 Passau
9 Berchtesgaden
10 Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)
11 Neumarkt
12 Cahm

berg'e[1] yakın bir dağıstân kal'adır. **[164a]** Leyhtenberg[2] nehr-i Nabe[3] yanında bir garaflıkdır, başşehri Fereymd'dir.[4] Bu mezkûrun cümlesi Bavariya elektöründür. Sulsbah[5] bir küçük beğlikdir ve Fals garafın kabîlesinden bir mahsûs beği vardır. Neyştadel[6] nehr-i Nabe yanında Memâlik-i Nemçe hâss olmak üzre Lopkoviç[7] nâm beğindir. Sulçberg,[8] Volfsteyn nâm bir serbest beğin beğliğidir.

Ammâ Neyburg Herseklik, nehr-i Tuna yanında bir küçük parça vilâyetdir ve Fals elektöründür. Şehirleri bunlardır: Neyburg, nehr-i Tuna yanında bir küçük velâkin güzel ve eyü binâ olunmuş şehirdir. Lavgingen,[9] ol dahi küçükdür. Höhiştad[10] nehr-i Tuna yanında bir şehir ve hisârdır, 1115 senesinde Cumhûr-ı Nemçe, Françe ve Bavariya askerini [anda] bozmuşdur.

Ammâ Tirol Garaflık, nehr-i Tuna'nın berü tarafındadır. Sağından Salsburg ve Karnten ve solından Şivayç **[164b]** Cumhûr ve Şevaben ve yukarıda Bavariya ve aşağıda Venedik Cumhûr'a muttasıldır. Bu garaflık içinde dürlü dürlü ma'denler vardır. Hattâ tuz ve cevâhir taş ma'denleri dahi bulunur. Ve bütün vilâyeti katı dağıstân olmağla düşmanlarını def' etmede ancak re'âyâsı yeter, hâricden imdâdlarına asker getürmeğe ihtiyâcları yokdur; nitekim çok kerre tecrübe olunmuşdur. Ve bütün vilâyet Esterayh ocağın ya'nî Nemçe çasarındır. Şehirleri bunlardır: İnspruk[11] nehr-i İn yanında başşehridir. Tirol, bir kayanın içinde kesilmiş bir eski dağıstân hisârdır ki bütün garaflık anın ismiyle tesmiye olunmuşdur. Meran mukaddemâ başşehri idi. Ambras,[12] İnspruk'a yakın bir teferrüc sarâyıdır. Bossen[13] bir zengin ticâret şehridir. Halle[14] tuz ma'deni ve darbhânesi sebebiyle

1 Nürnburg
2 Leuchtenberg
3 Naab
4 Pfreimd
5 Sultzbach
6 Neustadtel
7 Lobkowitz
8 Sultzberg
9 Laugingen
10 Höchstädt
11 Innsbruck
12 Ombras/Umbras
13 Bozzen
14 Hall

[165a] meşhûrdur. Şevars[1] nehr-i İn yanında bir şehirdir ki etrâfında dürlü dürlü ma'denleri vardır. Erenberg,[2] Şevaben hudûdında bir meşhûr hisâr ve boğazdır. Şarnits,[3] Bavariya hudûdında bir metîn kal'a ve boğazdır. Rotenberg[4] nehr-i İn yanında bir şehir ve metîn boğazdır ve ıslâh kızıl bakır ma'denleri vardır. Kufşteyn,[5] Bavariya hudûdında pek metîn ve Tirol'un baş kal'asıdır. Roveretto,[6] İtalya hudûdında bir büyücek şehir ve metîn hisârdır. Riva, Gardo Göli'nin[7] kenârında bir şehirdir. Arko,[8] Gardo Göli'ne yakın bir metîn hisârdır. Trento, nehr-i Atş[9] yanında bir güzel şehirdir ve vladikası vardır. Birksen[10] nehr-i Eyzah[11] yanında bir şehirdir ve vladikası vardır.

Ammâ Salsburg Vladikalık, nehr-i Salsa yanında Esterayh ve Bavariya ve Tirol ve Karnten **[165b]** arasındadır. Bu vladikalıkda başşehri olan Salsburg'dan gayrı zabt olunacak şehir yokdur. Velâkin vilâyeti gâyet dağıstândır ve güzel ma'denleri vardır. Ve Memâlik-i Nemçe hâss olmak üzre Salsburg vladikanındır.

El-Kıt'atü's-Sâlise: Ammâ sol tarafındaki Tuna'nın üçünci kıt'asında Şevaben'den gayrı eyâletler yokdur. Ve nehr-i Tuna içinde kaynayup tamâm ortasından akar. Yukarıda Franken ve aşağıda Boden Göli ve sağından Bavariya ve solından Baden ve Brisgav'a[12] muttasıldır. Bu vilâyet büyücekdir ve sâhibleri çokdur, her birini kendü yerinde zikr ederüz. Şehirleri bunlardır: İstudgard[13] başşehridir ve büyükdür. Tibingen[14] nehr-i Nekar[15] yanında bir büyücek şehirdir ve Luteran'ın mahall-i fünûnıdır. Şorendorf[16] nehr-i

1 Schwaz
2 Ehrenberg
3 Scharnitz
4 Rattenberg
5 Kufstein
6 Roveredo/Rovereto (İtalya)
7 Garda Gölü (İtalya)
8 Arco (İtalya)
9 Arch Nehri
10 Brixen (İtalya)
11 Eisack Nehri
12 Freiburg im Breisgau
13 Stuttgart
14 Tübingen
15 Neckar Nehri
16 Schorndorf

Rems yanında bir eyü kal'adır. Kalb[1] nehr-i Nagold yanında bir büyücek **[166a]** ticâret şehridir. Sultsa[2] nehr-i Nekar yanındadır ve eyü tuz kazanı vardır. Vayblingen[3] nehr-i Rems yanında bir küçük yerdir. Virtenberg[4] bir eski hisârdır. Tek,[5] ol dahi bir hisârdır. Avrah[6] bir eyü şehirdir ve eyü kâğıdhânesi vardır. Hohentveyl,[7] Boden Göli'ne yakın bir yüksek kayanın üstinde pek metîn kal'adır ki Nemçe'de misli azdır. Dutlingen[8] nehr-i Tuna yanındadır ve eyü demür ma'deni vardır. Heydenhaym[9] nehr-i Brens[10] yanında bir büyük yerdir. Neyştad,[11] nehr-i Kokor[12] nehr-i Nekar ile kavuşduğı yerde bir şehirdir. Veyltingen,[13] Franken hudûdında bir şehirdir. Şehr-i İştudgard'dan buraya dek zikr olunan cümlesi Virtenberg[14] nâm herseğindir. Çollern[15] bir güzel hisârdır. Sigmaringa[16] ve Hekinge[17] ve Haygerloh[18] ve Veringen;[19] bunlar orta yerlerdir ve cümlesi Hohen **[166b]** Çollern[20] beğlerindir. Etingen[21] bir güzel yerdir. Valersteyn[22] bir küçük yerdir. Bu ikisi Etingen beğlerindir. Firştenberg[23] bu ism-ile müsemmâ bir kabîlenin kopduğı yerdir. Donaşing[24] bir küçük yerdir. İştilingen[25] ve Heyligenberg[26] ve Trohtelifingen;[27] bunlar orta yerlerdir. Bu zikr olunan beş

1 Calw
2 Sultza
3 Waiblingen
4 Würtemberg
5 Teck
6 Aurach
7 Hohentwiel
8 Tuttlingen
9 Heidenhaim
10 Brenz
11 Neuenstadt
12 Kocher
13 Weiltingen
14 Würtemberg
15 Zollern
16 Sigmaringen
17 Hechingen
18 Haigerloch
19 Veringenstadt
20 Hohenzollern
21 Oettingen/Ottinga
22 Wallerstein
23 Fürstenberg
24 Doneschinga
25 Stülingen
26 Heiligenberg
27 Trochtelfingen

şehir Firştenberg beğlerinindir. Burgav[1] nehr-i Lek ile nehr-i İller arasında bir garaflıkdır ve Nemçe çasarınındır. Günsberg,[2] bu şehri Nemçe çasar Baden garafların ocağından olan Luviz[3] garafa hibe eylemişdir. Montfort ve Bregenç[4] ve Feldekirh,[5] bu üçisi garaflıkdır ve Nemçe çasarındır. Kostinç, Boden Göli'nin kenârında bir güzel şehirdir. Rotenburg ve Ehingen ve bundan mâ-adâ Tuna kenârında ba'zı küçük şehirler cümlesi Nemçe çasarındır. Rinfelden[6] büyük ve metîn şehirdir. **[167a]** Sekingen[7] küçükdür. Lavfenburg[8] orta şehirdir. Valdeshut[9] bir orta yerdir. Mezkûr olan dört şehir nehr-i Rayn ile Alaman Dağı'nın arasındadır ve anlara dağıstân şehirler dirler, cümlesi Nemçe'nindir. Mindelheym[10] ve Vizenşteyg,[11] ikisi dahi beğlikdir ve Bavariya elektöründür.

Ve dahi Şevaben vilâyetinde otuz bir serbest şehirler vardır ki bunlardır: Aguşburg[12] nehr-i Lek yanında büyük ve güzel ve zengin şehirdir ve Luteran milleti peydâ olduğı yerdir. 1114 senesinde bu şehri Françe kralı feth edüp 1115 senesinde anı yine terk eyledi. Ulm, nehr-i Tuna yanında bir büyük Luteran şehridir. 1113 senesinde bu şehri Bavariya elektöri hîle ile alup 1115 senesinde yine terk etmişdir. Memmingen, nehr-i İller'e yakın büyük ve zengin şehirdir. Kemten[13] nehr-i İller yanında eyü şehirdir. **[167b]** Lindav,[14] Boden Göli'nin yanında bir şehirdir. İberlingen,[15] ol dahi Boden Göli'nin kenârındadır. Rotveyl[16] nehr-i Nekar yanında bir büyücek şehirdir. Eslingen[17] nehr-i Nekar yanında bir şehirdir. Heylbron[18] nehr-i Nekar yanında bir acâ'ib şehirdir. Nördlingen, Tunaverd'e yakın bir bü-

1 Burgau
2 Günzburg
3 Louis
4 Bregenz
5 Felfkirch
6 Rheinfelden
7 Bad Säckingen
8 Lauffenburg
9 Waldshut
10 Mindelheim
11 Wiesensteig
12 Augsburg
13 Kempten
14 Lindau
15 Überlingen
16 Rottweil
17 Esslingen
18 Heilbronn

yük şehirdir. Dinkelzpil,[1] Franken hudûdında bir şehirdir. Leytkirh[2] ve Kavufbayern[3] ve İsni[4] ve Vangen,[5] bu dört şehir Kemten etrâfındadır. Buhorn,[6] Lindav'a yakın bir şehirdir. Ravensburg ve Biperec[7] ve Fullendorf[8] ve Buhav,[9] bunlar Feder Göli'ne[10] yakındır. Gengenbah[11] ve Offenburg ve Çel,[12] bu dahi birbirine yakındır. Veyl[13] şehr-i İştudgard'ın karşusında bir şehirdir. Reytlingen[14] şehr-i Tibingen'e yakın bir şehirdir. Vimfen[15] şehr-i Heylbron'a yakın bir şehirdir. Şevebiştal[16] nehr-i Rems yanındadır. Alen[17] **[168a]** ve Bopfingen, şehr-i Nördlingen'e yakındır. Giyengen[18] nehr-i Berens[19] yanındadır. Ve bu mezkûrun cümlesi serbest şehirlerdir, ya'nî kimesnenin itâ'atinde değildirler.

İkinci Kısm

Nehr-i Rayn etrâfında olan Nemçe eyâletlerini beyân eder. Nehr-i Rayn, Şivayç Cumhûrı'nda olan Garavbinderland'da kaynar ve Boden Göli aşurı geçüp yılduz tarafına Niderland'a ya'nî Felemenk'e akar ve orada dört kol olup Nemçe Denizi'ne ya'nî dış denize akar. Velâkin bundan hemân Nemçe hudûdına dek nazar edüp nehr-i Rayn'ı ikiye taksîm ederüz; ya'nî birisi Yukarıki Rayn'dır ki Boden Göli'nden tâ Mayn Nehri'ne dekdir ve biri Aşağı Rayn'dır ki nehr-i Mayn nehr-i Rayn'a döküldüği yerden tâ Niderland'a ya'nî Felemenk'e dekdir.

---

1 Dinkelspila
2 Leutkirch im Allgäu
3 Kaufbeuren
4 Isny/Isna
5 Wangen
6 Buchorn
7 Biberach an der Riß
8 Pfullendorf
9 Bad Buchau
10 Federsee Gölü
11 Gengenbach
12 Zell am Harmersbach
13 Weil am Rhein
14 Reutlingen
15 Bad Wimpfen
16 Schwabich-Hall
17 Aalen
18 Giengen an der Brenz
19 Brenz Nehri

El-Kıt'atü'l-Ûlâ: Ammâ Yukarıki Rayn'ın **[168b]** etrâfında olan eyâletler bunlardır: Bazel Vladikalık, Mimpelgard[1] Garaflık, Sundgav Eyâlet, Brisgav Eyâlet, Alzas Garaflık, Baden Garaflık, Unterfals ya'nî Aşağı Fals Elektörlük.

Ammâ Bazel Vladikalık, tâ aşağıda sol tarafındadır. Yukarıda Sundgav'a muttasıldır ve aşağıda Solotrun kanton ve sağından Bazel kanton ve solından Franşe Konte'ye muttasıldır. Velâkin bu Bazel Vladikalık, Bazel kantonıyla tebdîl olunmaya. Zîrâ Bazel kanton Şivayç Cumhûr'undur ve Bazel Vladikalık Memâlik-i Nemçe hâssıdır. Ve içinde başşehri Borundrut'dan[2] gayrı zabt olunacak nesne yokdur.

Ammâ Mimpelgard Garaflık, Feranşe Konte ve Sundgav ve Lotringe ve Bazel Vladikalık arasındadır. Ve bu garaflık Virtenberg ocağından **[169a]** bir beğindir. Ve Mimpelgard başşehridir ve bir yüksek yerdedir. Ve bir metîn iç hisârı var idi, lâkin şimdi harâbdır.

Ammâ Sundgav Eyâleti, nehr-i Rayn'ın yanındadır. Yukarıda Alzas ve aşağıda Bazel ve sağından nehr-i Rayn ve solından Mimpelgard'a muttasıldır. Ve [bu eyâletin] cümlesi Nemçe çasarındır. Şehirleri bunlardır: Firt[3] başşehridir. Befort[4] küçükdür. Mulhavzen mukaddemâ serbest kal'a idi, şimdi Nemçe çasarındır.

Ammâ Brisgav Eyâleti, nehr-i Rayn ile Alaman Dağı'nın arasındadır ve bütün Nemçe çasarındır. Şehirleri bunlardır: Birizah[5] nehr-i Rayn yanında lâ-nazîr bir kal'adır. Freyburg,[6] ol dahi bir metîn yerdir ve mahall-i fünûndur. Bu iki kal'ayı Franşe kralı iki def'a Nemçe'den almış idi. Velâkin Raştad Musâlahası'nda yine **[169b]** Nemçe çasara redd olundılar. Neyburg, nehr-i Rayn yanında bir şehirdir. Bu Neyburg, Tuna yanında olan Neyburg'un gayrıdır. Villingen bir güzel ve metîn şehirdir. Heydersheym[7] bir hisârdır ve Malta kavalirin ya'nî pehlivânların üstâdı anda oturur ki Malta'da olan büyük üstâdın vekîlidir ve bu şehrin etrâfında olan alâkaları zabt eder.

1 Mömpelgard (Montbeliard; Fransa)
2 Brondrut (Pruntrut; İsviçre)
3 Pfirt (Ferrette; Fransa)
4 Belfort (Fransa)
5 Breisach am Rhein
6 Freiburg
7 Heidesheim am Rhein

Ammâ Alzas Garaflık, nehr-i Rayn'ın kenârındadır. Sağından Bazel ve solından Lotringe ve yukarıda Unterfals ve aşağıda Sundgav'a muttasıldır. Ve şol parça ki Sundgav'a muttasıldır, ana Yukarıki Alzas dirler ve şol parça ki Unterfals'a muttasıldır, ana Aşağı Alzas dirler. Yukarıki Alzas'da olan şehirler bunlardır: Kolmar[1] başşehridir. Mukaddemâ anı Françe harâb etmiş idi, şimdi yine **[170a]** ta'mîr olunmuşdur. Enzsheym[2] bir küçük yerdir ve anda cem'iyyethâne vardır. Turkheym[3] bir büyücek şehirdir. Kayzersberg,[4] ol dahi büyücekdir. Minster[5] bir küçük yerdir. Murbac[6] ve Ludevrs, ikisi dahi bir abbasındır ya'nî ruhbânbaşınındır ki Memâlik-i Nemçe'nin hâssıdır. Aşağıki Alzas'da olan şehirler bunlardır: İştrasburg[7] nehr-i Rayn'a yakın bir büyük şehirdir ve gerek Luteran'ın ve gerek Papişta'nın mahall-i fünûnıdır. Alzas Çabern[8] bir büyücek şehirdir. Hagenav[9] bir eyü şehirdir ve Françe'den pek metîn binâ olunmuşdur. Sonra 1116 senesinde Nemçe Cumhûrı anı feth edüp 1117 senesinde anı yine redd etmişdir. Şileştad[10] bir metîn kal'adır. Obernheym[11] ve Rosheym,[12] ikisi dahi küçük yerlerdir. Veysenburg[13] ve Landav,[14] Fals'a pek yakın iki şehirdir. Velâkin Landav bir baş kal'adır. 1113 senesinde bir şedîd muhâsaradan sonra Nemçe çasarı **[170b]** anı Françe elinden alup 1114 senesinde yine Françe anı Nemçe'den gerü almışdır. 1115 senesinde yine Cumhûr-ı Nemçe bir kanlu muhâsara ile anı almış idi. Velâkin Raştad Musâlahası'nda yine Françe'ye redd olundı. Fort Luviz[15] nehr-i Rayn'ın ortasında bir küçük adanın üstinde Françe'den bir yeni binâ olunmuş metîn kal'adır. Bu Alzas Garaflık mukaddemâ bütün Esterayh ocağın ya'nî Nemçe çasarın idi. Velâkin 1058 senesinde vâki' olan Vestfalen Sulhı'nda Nemçe çasarı bütün Alzas'dan vaz

1 Colmar
2 Ensisheim
3 Turckheim
4 Kaysersberg
5 Münster
6 Murbach
7 Strazburg
8 Elsas-Zabern
9 Haguenau
10 Schletstadt
11 Obernheim
12 Rosheim
13 Weissenburg
14 Landau in der Pfalz
15 Fort-Louis

gelüp Françe krala virilmişdir. Sonra yine gâh Nemçe çasarı ve gâh Françe kralı anı zabt eder idi. Şimdi cümlesi Françe'nindir.

Ammâ Baden Garaflık, Virtenberg ile Alzas arasındadır. Bu garaflık Baden nâmında bir ocağındır. Velâkin **[171a]** mezbûr ocağın iki dizi olmağla vilâyetleri dahi ikiye münkasımdır; ya'nî Yukarıki Baden ve Aşağı Baden. Yukarıki Baden, Luviz[1] nâmında bir garafındır. Şehirleri bunlardır: Baden başşehridir ve bütün harâbdır. İştolhofen[2] bir alçak yerdir. Kel,[3] bir metîn palankadır. Raştad bir şehirdir ki 1126 senesinde Nemçe çasar ile Françe kralı arasında anda sulh bağlanmışdır. Aşağıki Baden, Karlo Vilhelmo[4] nâm garafındır. Şehirleri bunlardır: Durlah[5] başşehridir ve garafın sarâyları andadır. Fortesheym[6] bir büyücek yerdir. Lur[7] ve Hohberg[8] ve Baden Veyler[9] ve Retteln[10] ve Savzenberg,[11] cümlesi Rayn'ın kenârındadır. Firidlingen,[12] Bazel'e yakın bir yerdir ki 1113 senesinde Nemçe ile Françe arasında gāyet kanlu cenk vâki' olmuşdur.

Ammâ Unterfals ya'nî Aşağı **[171b]** Fals Elektörlük, nehr-i Rayn'a döküldüği yerden tâ Lotringe hudûdına dekdir. Bu vilâyetin ekserîsi Fals elektöründür. Ve evvelki istîlâda Françe bu memleketi pek harâb eylemiş idi. Ve yine Rizvik Musâlahası'nda bütün memleketi eski sâhiblerine çevirmişdir. Şehirleri bunlardır: Heydelberg[13] başşehri ve elektörün tahtıdır. 1021 senesinde bu şehir İspanya'dan yağma olunmuşdur ve zî-kıymet olan kütübhânesi Roma'ya nakl olundı. 1104 senesinde yine Françe kralı vech-i mezkûr üzre anı ziyâret eylemişdir ve gerek şehri ve gerek iç hisârını yer ile yeksân eyledi. Şimdi bu şehir henûz külinden bitmeğe başladı. Manheym,[14] nehr-i Nekar nehr-i Rayn'a döküldüği yerde lâ-nazîr bir kal'a idi. 1099

1 Louis
2 Stolhofen
3 Bühl
4 III. Karl Wilhelm von Baden (1709-1738)
5 Durlach
6 Pfortzheim
7 Lahr
8 Hochberg
9 Badenweiler
10 Roeteln
11 Sausenburg
12 Friedlingen
13 Heidelberg
14 Mannheim

senesinde Françe anı harâb eyledi, **[172a]** sonra yine ta'mîr olundı. Firiderihsburg[1] şehr-i Manheym'e yakındır. Ol dahi bir metîn kal'a idi, şimdi yer ile berâberdir. Mosbah[2] bir eyü şehirdir. Beretten[3] ve Sinsheym[4] ve Eppingen, bunlar küçük yerlerdir. Boksberg[5] ve Ultsberg[6] ve Neyştad,[7] cümlesi orta yerlerdir. Frankental[8] şehr-i Manheym'in karşusında mukaddemâ bir metîn kal'a idi, velâkin Françe anı harâb eylemişdir. Germersheym[9] bir küçük yerdir. Kaysarslavtern[10] bir gölün kenârındadır. Mukaddemâ Firiderikus Çasar'ın[11] tahtı idi. Alçey[12] bir eski şehir ve hisârdır. Oppenheym[13] ve İngelheym[14] orta yerlerdir. Kreyçenah[15] nehr-i Nahe yanında bir şehirdir. Ebernburg bir yüksek yerde bir metîn hisârdır. 1102 senesinde Cumhûr-ı Nemçe anı muhâsara etdiler ve şimdi bütün harâbdır. İştromberg[16] **[172b]** ve Bahreh[17] ve Simmeren[18] ve Kirhberg,[19] cümlesi biri birine yakın orta yerlerdir. Ve Heydelsberg'den[20] buraya dek zikr olunan cümlesi Fals elektöründür. Ve dahi Fals elektörden mâ-adâ Fals garafların üç dizi vardır ki her birinin bu Aşağı Fals'da alâkaları vardır. Evvelkisi Çeveybürk[21] dizidir ki hâlâ İşved[22] kralı bu dizidendir, alâkaları budur: Çeveybürk bir herseklikdir. Mukaddemâ Françe kralı bu hersekliği zabt etmiş idi, velâkin 1104 senesinde yine İşved kralına redd etmişdir. Şehirleri bunlardır:

---

1 Friedrichsburg
2 Mosbach
3 Bretten
4 Sinsheim
5 Boxberg
6 Ultzberg
7 Neustadt
8 Frankenthal
9 Germersheim
10 Kaiserslautern
11 I. Friedrich Barbarossa (1155-1190)
12 Alzey
13 Oppenheim
14 Ingelheim am Rhein
15 Bad Kreuznach
16 Stromberg
17 Bacharach
18 Simmern
19 Kirchberg
20 Heidelsberg
21 Zweibrücken
22 Sweden (İsveç)

Çeveybürk, Lihtenberg,[1] Neyhastel,[2] Meysenheym,[3] Landsberg; cümlesi şehirdir. İkincisi Birgenfeld[4] dizidir, alâkaları bunlardır: Birgenfeld, nehr-i Nahe yanında bir pirinçiyatdır. Terabah,[5] Hundesruken[6] nâm dağlarında bir şehir **[173a]** ve dağıstân hisârdır. 1113 senesinde Françe bu şehri zabt edüp 1115 senesinde bir şedîd muhâsaradan sonra yine anı redd etmişdir. Üçünci Veldenç[7] dizidir, alâkaları budur: Veldenç, Hundesruken nâm dağlarında nehr-i Mozel'e yakın garaflıkdır. Lavterek[8] nehr-i Lavter[9] yanında bir hisâr ve nâhiyedir. Ve dahi Aşağı Fals'da iki vladikalık vardır. Biri İşpayer[10] Vladikalık'dır, şehirleri bunlardır: İşpayer, nehr-i Rayn yanındadır. Mukaddemâ Françe bu şehri yer ile yeksân eylemişdir. Raynçabern[11] ve Bruhsal[12] ve Lavterburg,[13] bunlar orta yerlerdir. Filibsburg[14] nehr-i Rayn'a yakın bir eyü metîn kal'adır. Ve biri Vorms[15] Vladikalık'dır, şehirleri bunlardır: Vorms, 1099 senesinde Françe bu şehri yer ile berâber eylemiş idi. Ve hâlâ anda az nesne ta'mîr olunmuşdur. **[173b]** Durnşteyn,[16] Vorms'a yakın vladika oturduğı yerdir. Ladenburg, nehr-i Nekar yanında şehirdir.

El-Kıt'atü's-Sâniye: Ve ammâ Aşağı Rayn'ın etrâfında olan eyâletler bunlardır: Mans[17] yâhûd Mantes Elektörlük ve Büyük Vladikalık, Tiriyer Elektörlük ve Büyük Vladikalık, Keln Elektörlük ve Büyük Vladikalık, Eyfel[18] Eyâlet, Yilih[19] Herseklik, Bergen[20] Herseklik, Keleve[21] Herseklik.

---

1 Lichtenberg
2 Neuchastel
3 Meisenheym
4 Birckenfeld
5 Traben-Trarbach
6 Hundsrück (Hunsrück)
7 Veldenz
8 Lauterecken
9 Lauter (Glan)
10 Speyer
11 Rheinzabern
12 Bruchsal
13 Lauterburg
14 Philippsburg
15 Worms
16 Dirmstein
17 Mainz
18 Eifel
19 Jülich
20 Bergisch Gladbach
21 Kleve

Ammâ Mans Elektörlük, nehr-i Mayn nehr-i Rayn'a döküldüği yerdedir. Şehirleri bunlardır: Mans, nehr-i Rayn yanında başşehridir ve elektörün tahtıdır. Evvelki istîlâda pek metîn kılınmışdır. Bingen[1] şehr-i Mans'dan aşağı iki sâ'at nehr-i Rayn yanında bir güzel şehirdir. Bu şehre yakın nehr-i Rayn'ın ortasında bir sıçan kullesi vardır ki 368 senesinde bir vladika karada sıçanlardan **[174a]** emîn olmaduğından anı binâ eyleyüp oraya sığınmışdır. Hehist[2] nehr-i Mayn yanında bir müferrih şehirdir. Bu zikr olunanlardan mâ-adâ Mans Vladikalığı'na tâbi' olan şehirler bunlardır: Gerrezheym[3] ve Sobrenheym,[4] Fals'da iki şehirdir. Aşafenburg[5] ve Zelingenştad[6] ve Klingenberg, bunlar Franken'de üç şehirdir. Erfurt, Tiringen'dedir.[7] Ameneburg[8] ve Firiçlar,[9] Hessen'dedir.

Ammâ Tiriyer Elektörlük ve Büyük Vladikalık, nehr-i Mozel'in etrâfındadır. Şehirleri bunlardır: Tiriyer, nehr-i Mozel yanında başşehridir ve elektörün tahtıdır. Bu şehrin kal'asını Françe kralı yıkup az zamândan sonra yine yeniden binâ eylemişdir. Koblens[10] nehr-i Mozel nehr-i Rayn'a döküldüği bir eski ve metîn şehirdir. Hermanşteyn,[11] Koblens'in karşusında nehr-i Rayn **[174b]** yanında bir metîn hisârdır. Montabur[12] ve Obervezel[13] ve Vitlih,[14] şehirlerdir. Bernkastel[15] ve Kogem[16] ve Minster, nehr-i Mozel yanında küçük yerlerdir. Sarburg,[17] nehr-i Sar[18] nehr-i Mozel'e döküldüği yerde bir şehirdir.

---

1 Bingen am Rhein
2 Höchst
3 Gerresheim
4 Sobrenheim
5 Aschaffenburg
6 Seligenstadt
7 Thüringen
8 Amöneburg
9 Fritzlar
10 Koblenz
11 Ehrenbreitstein
12 Montabaur
13 Oberwesel
14 Wittlich
15 Bernkastel-Kues
16 Cochem
17 Saarburg
18 Saar

Ammâ Keln Elektörlük ve Büyük Vladikalık, nehr-i Mozel'den aşağıda nehr-i Rayn kenârındadır. Yilih ve Keleve ve Bergen herseklikleriyle ihâta olunmuşdur. Şehirleri bunlardır: Keln, nehr-i Rayn yanında bir gāyet büyük şehirdir. Ve bu şehir elektörün değildir, zîrâ bir serbest şehirdir. Velâkin nâhiyeleri tâ şehrin dîvârlarına dek cümlesi elektöründür. Bu şehirde Papiştalar için bir mahall-i fünûn vardır. Bon[1] nehr-i Rayn yanında bir şehirdir ve Keln elektörün tahtıdır. Ve mukaddemâ Françe eline düşmüş idi. Velâkin 1114 senesinde Cumhûr-ı Nemçe anı az zamân içinde feth etmişler. Ve şimdi anda olan muhâfızûn **[175a]** Felemenk'indir. Nevz[2] bir metîn şehirdir. Andernah[3] ve Dorsten ve Reklinzhavzen,[4] nehr-i Lippe yanında orta yerlerdir. Renze[5] nehr-i Rayn yanında bir küçük şehirdir.

Ammâ Eyfel Eyâleti, Tiriyer ve Keln ve Yilih arasında bir parça vilâyetdir. Ve mukaddemâ Françe'den pek harâb olunmuşdur. İçinde birkaç garaflık vardır ki bunların biri Manderşeyd[6] Garaflık'dır, şehirleri bunlardır: Manderşeyd ve Blankenheym ve Kayl[7] ve Gerolşteyn.[8] Ve biri Reyferşeyd[9] Garaflık'dır, şehri Salm'dır. Ve biri Virneburg Garaflık'dır, küçükdür ve Levenşteyn beğlerindir. Ve biri Aremberg Garaflık'dır ve Aremberg beğlerindir. Ve biri Şileyda[10] Garaflıkdır, Mark beğlerindir.

Ammâ Yilih Herseklik, Keln ile Niderland arasındadır. Bu herseklik hâlâ Fals elektöründür. Şehirleri bunlardır: Yilih **[175b]** başşehridir ve metîn kal'adır. Düren bir eyü binâ olunmuş şehirdir. Aken[11] bir serbest şehirdir. Ve mukaddemâ bir müddet Evvelki Karlo Nemçe Çasar'ın[12] tahtı idi. Ve anda bir meşhûr ılıca vardır. Ve dahi Aken'e yakın Korneli[13] nâmın-

1 Bonn
2 Neuss
3 Andernach
4 Recklinghausen
5 Rens
6 Manderscheid
7 Katl
8 Gerolstein
9 Reifferscheid
10 Sleida
11 Acken, Aachen
12 I. Karl (Charlemagne; 800-814)
13 Kornelimünster

da erkeklerin bir monastırı vardır ve dahi Burşeyd[1] nâmında dişilerin bir monastırı vardır ki ikisi dahi Memâlik-i Nemçe hâsslarıdır.

Ammâ Bergen Herseklik, nehr-i Rayn'ın berü tarafında Keln Elektörlük karşusındadır. Bu herseklik dahi Fals elektöründür. Şehirleri bunlardır: Disseldorf[2] nehr-i Rayn yanında başşehridir ve şimdi Fals elektörün tahtıdır. Solingen bir orta yerdir.

Ammâ Keleve Herseklik, nehr-i Rayn yanındadır ve Felemenk'e muttasıldır. Bu herseklik Prusiya kralındır. Ve ahâlînin çoğı **[176a]** Kalvin'dir. Şehirleri bunlardır: Keleve güzel ve başşehridir, velâkin metîn değildir. Nidervezel[3] pek büyük ve metîndir ve metîn iç kal'ası vardır. Rees ve Orsoy, küçük yerlerdir. Duvizburg[4] bir büyük şehirdir ve mahall-i fünûndur. Emerrih[5] bir büyücek yerdir. Ve dahi Keleve ve Yilih ve Keln arasında Mirs[6] nâmında bir beğlik vardır ki mukaddemâ İngiliz Kralı Vilhelmo'nun[7] idi, vefâtından sonra Prusiya kralın oldı.

Üçünci Kısm

Nehr-i Mayn etrâfında olan Nemçe eyâletleri beyân eder. Bilgil ki Franken vilâyetinden Çeh[8] hudûdında şehr-i Hof'a yakın Fihtelberg[9] nâmında bir dağ vardır ki ol dağın etrâfından dört nehir kaynarlar: Biri Eger Nehri'dir,[10] maşrık tarafına Çeh memleketine akar. Ve biri Nabe Nehri'dir, lodos tarafına **[176b]** nehr-i Tuna içine akar. Ve biri Sale Nehri'dir,[11] yılduz tarafına nehr-i Elbe içine akar. Ve biri Mayn Nehri'dir, mağrib tarafına nehr-i Rayn içine akar. İmdi bu sonraki zikr olunan Mayn Nehri'nin etrâfında olan eyâletler üçdür: Biri Franken ve biri Hessen ve biri Vetterav'dır.[12]

---

1 Bursceheid
2 Düsseldorf
3 Nieder Wesel
4 Duisburg
5 Emmerich am Rhein
6 Mürs (Moers)
7 III. William (1689-1702)
8 Çekya
9 Fichtelberg/Fichtel Dağları
10 Ohre Nehri
11 Saale Nehri
12 Wetterau

Evvelkisi: Ammâ Franken'de zabt olunacak yerler bunlardır: Bamberg Vladikalık, Virtsburg[1] Vladikalık, Eyhiştad[2] Vladikalık, büyük ve Nemçe üstâz mülki, Bayreyt[3] Garaflık, Anşpah[4] Garaflık, Koburg[5] Herseklik, Henneberg Garaflık ve birkaç serbest beğlikler ve birkaç serbest şehirler.

Ammâ Bamberg Vladikalık, Franken vilâyetin ortasında nehr-i Mayn yanındadır. Şehirleri bunlardır: Bamberg, nehr-i Redniç[6] nehr-i Mayn'a döküldüği yerde pek büyük şehirdir, velâkin etrâfında dîvârı yokdur. **[177a]** Forhheym[7] nehr-i Redniç yanında bir metîn kal'adır. Koronah[8] bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Lihtenfels[9] bir küçük yerdir. Ve dahi Karnten Hersekliği'nde bu vladikalığa tâbi' ba'zı yerler vardır ki mahallinde zikr olunmuşdur. Ve Bamberg vladikası, Mans elektöridir.

Ammâ Virtsburg Vladikalık, Bamberg Vladikalık solındadır ve mahsûs vladikası vardır. Şehirleri bunlardır: Virtsburg, nehr-i Mayn yanında bir güzel ve metîn şehirdir ve vladikanın oturduğı yerdir. Ohsenfurt[10] bir şehirdir. Litsingen[11] bir orta şehirdir, bu şehrin husûsında Brandenburg beğler Virtsburg vladikasıyla çok zamân cidâl etmişdir. Kenigshofen[12] bir küçük velâkin pek metîn yerdir. Maynburg bir hisârdır.

Ammâ **[177b]** Eyhiştad Vladikalık, tâ aşağıda nehr-i Tuna'ya yakındır ve mahsûs vladikası vardır. Şehirleri bunlardır: Eyhiştad, nehr-i Atmil[13] [yanındadır], başşehri ve vladikanın oturduğı yeridir.

Ammâ büyük ve Nemçe üstâdının[14] mülki, Memâlik-i Nemçe'de öte beri dağınıkdır. Velâkin bu Franken vilâyetinde olan Mergentheym[15] şehrinde

1 Würzburg
2 Eichstätt
3 Bayreuth
4 Ansbach
5 Coburg
6 Redniz (Regnitz) Nehri
7 Forchheim
8 Kronach
9 Lichtenfels
10 Ochsenfurt
11 Litzingen
12 Bad Königshofen
13 Altmühl Nehri
14 Töton (Teuton) Şövalyeleri Tarikatı lideri
15 Bad Mergentheim

büyük üstâzın tahtıdır. Bu dahi Malta'da olan tarîkın[1] büyük üstâzı gibi bir tarîkın büyük üstâdıdır. Ve ikisi dahi, ya'nî gerek Malta'da olan tarîk ve gerek Memâlik-i Nemçe'de olan tarîk beş yüz yıl mukaddem Kudüs-i Mübârek ilinde olup oradan biri Malta'ya ve biri Memâlik-i Nemçe'ye kovulmuşdur. Velâkin Malta'da olan Yuhannî tarîkıdır ve Memâlik-i Nemçe'de olan Mariyanî tarîkıdır. Ve bu tarîk mukaddemâ Prusiya **[178a]** memleketinde sâkin idi, sonradan ihrâc olunup mezbûr Mergentheym şehre nakl olundılar.

Ammâ Bayreyt Garaflık, Çeh memleketin hudûdındadır ve Brandenburg beğlerinindir ki anlar Brandenburg kralın hısımlarıdır. Ve gerek kendüleri ve gerek ahâlîsi Luteran'dır. Şehirleri bunlardır: Bayreyt başşehridir ve mezbûr beğlerin sarâyları andadır. Kulmbah[2] bir metîn şehir ve kal'adır ve muhâfazasında Prusiya askeridir. Hof, Çeh hudûdında bir büyücek şehirdir. Vunzidel[3] bir güzel şehirdir. Neyştad[4] nehr-i Ayş[5] yanında bir küçük şehirdir. Erlangen, nehr-i Redniç yanında bir küçük ticâret şehridir.

Ammâ Anşpah Garaflık, Bayreyt'den daha soladır. Bu garaflık dahi Brandenburg garaflarındır ki mezbûr Bayreyt beğlerin yakın **[178b]** hısımlarıdır. Ve bunlar dahi Luteran'dır. Şehirleri bunlardır: Anşpah başşehridir ve beğlerin sarâyları andadır. Şevabah[6] bir orta şehirdir. Heylsbron[7] bir küçük yerdir. Vilsburg[8] bir dağıstân kal'adır.

Ammâ Koburg Garaflık, nehr-i Sale yanındadır. Bu garaflık Gota[9] nâm ocağındır ve cümlesi Luteran'dır. Şehirleri bunlardır: Koburg bir güzel ve başşehridir ve bir yüksek yerde bir metîn iç kal'ası vardır. Eysfeld[10] ve Hilpureshavzen,[11] ikisi dahi Hanneberg hudûdında şehirlerdir. Heldbug[12] bir orta yerdir. Römhild, Henneberg hudûdında bir büyücek şehirdir.

1 Saint-Jean (Hospitalier) Şövalyeleri Tarikatı
2 Kulmbach
3 Wunsiedel
4 Neustadt an der Aisch
5 Aisch
6 Schwabach
7 Heilsbronn
8 Wiltzburg
9 Gotha
10 Eisfeld
11 Hilpershausen/Hildburghausen
12 Heldburg

Ammâ Henneberg Garaflık, nehr-i Verra[1] yanındadır. Bu garaflığın asıl sâhibleri vefât edüp irs tarîkıyla Saksen[2] ocağına düşüp aralarında taksîm **[179a]** olunmuşdur. Şehirleri bunlardır: Meynungen[3] nehr-i Verra yanında bir güzel şehirdir ve Ernesti[4] nâm herseğin sarâyları andadır. Mazfeld[5] bir hisâr ve nâhiyedir. Vassungen[6] nehr-i Verra yanında bir küçük şehirdir. Saltsungen[7] nehr-i Verra yanında bir küçük şehirdir ve eyü tuz ma'denleri vardır. Zikr olunan dört şehir Gota ocağından Ernesti nâm herseğindir. Şilesingen[8] ve Sula ve Kundorf, bunlar Çeyts[9] herseğindir. İlmenav,[10] Tiringen hudûdında bir şehirdir ve eyü ma'denleri vardır. Bu şehir Veymar'a[11] tâbi'dir. Kaltennordheym bir şehirdir ve Eyzenah'a[12] tâbi'dir. İşmalkalden[13] bir büyücek şehirdir ve Hessen-Kassel beğlerindir.

Ammâ Franken vilâyetindeki serbest beğlikler bunlardır: Şivarçenberg[14] Beğlik, Bamberg ile **[179b]** Virtisburg arasındadır. Kassel Beğlik, Şivarçenberg Beğliği'nin yanındadır. Vertheym[15] Beğlik, nehr-i Mayn yanındadır. Levenşteyn Beğlik, Şivaben[16] hudûdında nehr-i Nekar yanındadır. Hohenloha Beğlik, ol dahi Şivaben hudûdındadır. Erpah[17] Beğlik, nehr-i Mayn'ın alt yanındadır. Raynek[18] Beğlik, Virtisburg'a yakındır ve Nostits[19] nâmında bir serbest beğindir. Ammâ Franken'de olan serbest şehirler bunlardır: Nirnberg,[20] Pegniç Nehri'nin[21] yanında büyük ve zengin ve meşhûr şehirdir ve mahall-i ticâretdir. Andan altı sâ'at [mesâfede] Altdorf nâmında

1 Werra
2 Sachsen
3 Meiningen
4 I. Ernst Ludwig von Sachsen-Meiningen (1706-1724)
5 Masfeld, Marisfeld
6 Wasungen
7 Bad Salzungen
8 Schleusingen
9 Zeitz
10 Ilmenau
11 Weimar
12 Eisenach
13 Schmalkalden
14 Schwarzenberg
15 Wirtheim
16 Schwaben
17 Erbach
18 Rieneck
19 Nostitz
20 Nürnberg
21 Pegnitz Nehri

bir küçük şehir ve mahall-i fünûn vardır ki mezbûr Nirnberg'e tâbi'dir. Ferankfurt[1] nehr-i Mayn yanında bir büyük ve güzel ve metîn şehirdir ve mahall-i ticâretdir. Bu şehirde vakt-i hâcetde yedi elektör ya'nî yedi kral cem' olup **[180a]** Nemçe çasarları anda ihtiyâr edüp ta'yîn ederler. Ve anda nehr-i Mayn üzerinde bir metîn köprüsi vardır ki bir kal'a yerine geçer. Şevaynfurt[2] nehr-i Mayn yanında bir güzel şehirdir. Rotenburg[3] nehr-i Tavber yanında bir meşhûr şehirdir. Veysenburg ve Vinsheym[4] orta şehirlerdir.

Ma'lûm ola ki bu zikr olunan Franken ahâlîsi eski zamânda katı çok imişdir ve yalnız bu zikr olunan Franken vilâyetinde değil, belki nehr-i Rayn etrâfında ve nehr-i Vezer etrâfında olan memleketlerde ve dahi gayrıda sâkin olurlardı. Sonra anların çoğısı hurûc edüp Galliyan veyâ Galiya[5] memleketine girüp zabt etmişler. Ve kendü sıfat ve nisbiyyelerine göre ki Françe'dir, Galiya memleketine Françe ad kodılar. Ve hâlâ şimdiki zamânda dahi Françe dirler.

[180b]

İkincisi: Ammâ Hessen vilâyeti, nehr-i Mayn'dan nehr-i Vezer'e dekdir ve Tiringen ve Vetterav ve Vestfalen ve Franken ve Beravenşveyg'a[6] muttasıldır. Bu vilâyet Hessen nâm kabîlenindir ki mukaddemâ iki diz ya'nî Kassel ve Darmiştad[7] dizi idi, sonra yine iki diz ya'nî Raynfels[8] ve Homburg dizi oldı. Ve her birinin bu vilâyetde alâkaları vardır.

Ammâ Hessen-Kassel'in alâkaları bunlardır: Kassel, nehr-i Fulda yanında başşehridir ve Kassel beğlerindir, sarâyları andadır. Pelesse[9] bir ze'âmetdir. Çigenhayn[10] nehr-i Şevalem[11] yanında bir şehir ve metîn kal'adır. Homberg[12] bir yüksek dağın üstinde bir güzel şehirdir. Krayçenberg[13]

1 Frankfurt am Main
2 Schweinfurt
3 Rothenburg ob der Tauber
4 Bad Windsheim
5 Galia, Galya
6 Braunschweig
7 Darmstadt
8 Rheinfels
9 Plesse
10 Ziegenhain
11 Schwalm
12 Homburg
13 Creuzburg

nehr-i Verra yanında bir şehirdir. İspangenberg[1] bir metîn dağıstân hisârdır. Marburg bir güzel şehirdir ve Kalvinlerin **[181a]** mahall-i fünûnıdır. Frankenberg, nehr-i Edder[2] yanında bir şehirdir. Kirhhayn[3] nehr-i Ohme yanında bir şehirdir. Vetter[4] bir küçük yerdir. Ravşenberg[5] bir şehirdir.

Ammâ Hessen-Darmiştad'ın alâkaları bunlardır: Gisen[6] nehr-i Luna[7] yanında bir orta velâkin metîn şehirdir ve Luteran'ın mahall-i fünûnıdır. Nidda bir garaflık ve İtter bir ze'âmetdir. Budsah[8] bir güzel şehirdir. Darmiştad, nehr-i Mayn yanında bir şehirdir ve Hessen-Darmiştad beğlerin sarâyları andadır.

Ammâ Hessen-Raynfels'in alâkaları bunlardır: Raynfels bir metîn hisârdır. Sant Govar[9] mezbûr hisârın yanında bir şehirdir. Kast bir kal'adır. Katsenelbogen[10] bir şehirdir. Şevalebah[11] bir kasabadır, anda bir meşhûr ekşi su kuyusı vardır. Rotenburg[12] nehr-i Fulda yanında bir şehirdir. Vanfirid[13] nehr-i Verra yanında **[181b]** bir şehirdir. İşvege[14] nehr-i Verra yanında bir şehirdir. Sontra, İşvege'ye yakın bir şehirdir.

Ammâ Hessen-Homburg'un alâkaları bunlardır: Homburg, Ferankfurt'a yakın bir şehirdir ve Hessen-Homburg beğlerin sarâyları andadır.

Ve dahi zikr olunan dört dizlerin alâkalarından mâ-adâ bu Hessen vilâyetinde ba'zı yerler vardır ki mâlikleri hâricdendir. Meselâ Firitslar[15] bir güzel şehirdir ve Mans elektöründür. Ameneburg,[16] Marburg'a yakın bir şehirdir; ol dahi Mans elektöründür. Trefurt[17] nehr-i Verra yanında bir şe-

1 Spangenberg
2 Eder Nehri
3 Kirchhain
4 Wetter
5 Rauschenberg
6 Giessen
7 Lunae/Lahn Nehri
8 Butzbach
9 Sankt Goar
10 Katzenelnbogen
11 Schwalbach am Taunus
12 Rotenburg an der Fulda
13 Wanfried
14 Eschwege
15 Fritzlar
16 Amöneburg
17 Treffurt

hirdir ve üç sâhibleri vardır; biri Hessen-Kassel beği ve biri Mans elektöri ve biri Saksen elektöridir. Fulda, nehr-i Fulda yanında bir şehirdir ve abtay ya'nî ruhbân mülkidir ki Memâlik-i Nemçe hâssıdır.

Üçüncisi: Ammâ Vetterav vilâyeti Hessen ile Vestfalen **[182a]** arasında bir parça vilâyetdir. Şehirleri bunlardır: Sigen[1] ve Dillenburg ve Şavumburg[2] ve Dits[3] ve Hadamar ve Veylburg[4] ve İdişteyn;[5] bu cümle şehirlerdir ve Nassav ocağındır. Hanav[6] nehr-i Mayn yanında bir büyük ve metîn şehirdir ve Hanav beğlerindir. Vesterburg[7] bir beğlikdir ve Leyningen[8] beğlerindir. Sayn ve Vitgenşteyn,[9] ikisi dahi beğlikdir ve Sayn beğlerindir. Vid[10] ve İzenburg[11] nehr-i Rayn yanındadır ve Runkel[12] nehr-i Luna[13] yanındadır; bu üçi Vid beğlerindir. Valdek[14] ve Korbah[15] ve Vildungen, cümlesi şehirdir ve Valdek beğlerindir.

Ve dahi bu Vetterav vilâyetinde birkaç serbest şehirler vardır ki bunlardır: Vetslar,[16] Gisengen'e[17] yakın bir şehirdir. Firidberg[18] ve Gelnhavzen,[19] Hanav'a yakın büyücek şehirlerdir.

Dördünci Kısm

Nehr-i Vezer etrâfında **[182b]** olan Nemçe eyâletlerini beyân eder. Nehr-i Vezer, Minden şehre yakın ve nehr-i Fulda ve nehr-i Verra'dan cem' olan sudur ki oradan tâ Nemçe Denizi'ne akar. İmdi mezbûr Vezer

1 Siegen
2 Schaumburg
3 Dietz
4 Weilburg
5 Idstein
6 Hanau
7 Westerburg
8 Leiningen
9 Witgenstein
10 Wied
11 Isenburg
12 Ronckel
13 Lahn Nehri
14 Waldeck
15 Corbach
16 Wetzlar
17 Giessen
18 Friedberg
19 Gelnhausen

etrâfında olan vilâyetler bunlardır: Vestfalen, Vezer Nehri'nin solından bir büyük parça vilâyetdir. Beravenşveyg ve Lineburg[1] nehr-i Vezer'in sağındadır. Ostfirizland[2] ve Oldenburg ve Delmenhorşt[3] ve Beremen ve Ferden,[4] Nemçe Denizi'nin semtindedir.

Ammâ Vestfalen vilâyetinde olan yerler bunlardır: Nefs-i Vestfalen Herseklik, Minster Vladikalık, Osnabürk[5] Vladikalık, Paderborn Vladikalık, Korvey[6] ruhbân mülki, Minden Pirinçiyatı ya'nî beğlerbeğliği ve ba'zı küçük beğlikler. Ammâ Nefs-i Vestfalen Herseklik, Vetterav'dan yukarıyadır ve Keln **[183a]** elektöründür. Şehirleri bunlardır: Arensberg[7] bir eyü yerdir. Verle bir metîn kal'adır. Ammâ Minster Vladikalık, Felemenk hudûdında nehr-i Ems etrâfındadır. Metterinh[8] ocağından bir mahsûs vladikası vardır ve pek zengin vladikalıkdır. Şehirleri bunlardır: Minster bir büyük ve metîn ve zengin ve başşehridir. Kosfeld[9] mukaddemâ başşehri idi. Mappen, nehr-i Ems yanında bir eyü kal'adır. Vehte[10] bataklık içinde bir metîn kal'adır. İştromberg bir hisârdır. Borkelo[11] bir şehirdir. Ammâ Osnabürk Vladikalığı, Dammer Göli ile Minster Vladikalık arasındadır ve anın sâhibi Tiriyer elektöridir. Şehirleri bunlardır: Osnabürk başşehridir, 1058 senesinde Cumhûr-ı Nemçe ile İşved arasında anda musâlaha vâki' olmuşdur. İburg[12] mukaddemâ başşehri idi. **[183b]** Ammâ Paderborn Vladikalığı, nehr-i Vezer ile Minster Vladikalık arasındadır ve Minster vladikanındır. Şehirleri bunlardır: Paderborn başşehridir ve eyü binâ olunmuş yerdir. Neynhavz[13] bir hisârdır. Ammâ Korvey abtay ya'nî ruhbân mülki, nehr-i Vezer yanındadır. Şehirleri bunlardır: Korvey bir orta şehirdir. Hekster[14] nehr-i Vezer yanında bir eyü şehir ve boğazdır. Ammâ Minden

1 Lüneburg
2 Ostfriesland
3 Delmenhorst
4 Verden
5 Osnabrück
6 Corvey
7 Arnsberg
8 Metternich Hanedanı
9 Coesfeld
10 Vechte
11 Borckelo
12 Bad Iburg
13 Nienhaus
14 Höxter

Pirinçiyatı, nehr-i Vezer ile Osnabürk Vladikalık arasındadır ve Brandenburg elektöründür. Şehirleri bunlardır: Minden bir büyük ve metîn şehirdir ve nehr-i Vezer üzerinden olan köprüsi ve bir boğazı meşhûrdur. Peterşaken[1] bir alçak yerdir. Veydereşteyn[2] nehr-i Vezer yanında bir hisârdır. Ammâ Vestfalen'deki ba'zı beğlikler bunlardır: Mark Beğliği, Brandenburg elektöründür. Şehirleri bunlardır: Ham[3] nehr-i Lippe **[184a]** yanında bir eyü şehirdir. Verden, nehr-i Rur[4] yanında bir şehirdir. Sost[5] bir büyük şehirdir. Dortmunt bir serbest şehirdir. Essen bir orta yerdir. Ravensberg Beğliği, Minden Beğliği'nin yanındadır ve Prusiya kralındır. Şehirleri bunlardır: Ravensberg bir alçak hisârdır. Bilefeld[6] bir eyü ma'mûr yerdir. İşparenberg[7] bir kayanın üstinde bir metîn hisârdır. Herforden[8] bir eyü şehirdir. Şavenburg[9] Beğliği, nehr-i Vezer yanındadır ve Hessen-Kassel ile Lippe beğlerindir. Ammâ Hessen-Kassel beğin şehri bunlardır: Şavenburg bir hisârdır. Rinteln bir şehirdir ve mahall-i fünûndur. Saksenhagen[10] bir şehirdir. Rotenberg bir hisârdır. Oldendorp bir şehirdir. Ammâ Lippe beğin şehirleri bunlardır: Bukenburg[11] bir güzel şehirdir ve iç hisârı vardır. İstadhagen[12] bir hisârdır. Lippe Beğliği, Paderborn **[184b]** Vladikalığı'na muttasıldır ve mahsûs beğleri vardır. Şehirleri bunlardır: Lipeştad[13] nehr-i Lippe yanında başşehridir. Detmold, nehr-i Vere[14] yanında bir şehirdir ve iç hisârı vardır. Lemgo, nehr-i Bega yanında bir şehirdir. Şevalenberg[15] bir kasabadır. İşternberg[16] bir hisârdır. Bolomberg[17] bir şehirdir. Bukenburg bir şehirdir. Pirmont[18] Beğliği, nehr-i Vezer yanında bir küçük beğlikdir

1 Petershagen
2 Wedekinstein
3 Hamm
4 Ruhr
5 Soest
6 Bielefeld
7 Sparenberg
8 Herford
9 Schauenburg
10 Sachsenhagen
11 Buckenburg
12 Stadhagen
13 Lippstadt
14 Werre Nehri
15 Schwalenberg
16 Sternberg
17 Blomberg
18 Pyrmont

ve Valdek beğindir. Anda meşhûr ekşi sular vardır. Hoya Beğliği, nehr-i Vezer yanındadır. Şehirleri bunlardır: Hoya, nehr-i Vezer yanında bir şehirdir. Neynburg[1] nehr-i Vezer yanında bir eyü kal'adır ve Hanover[2] elektöründür. Libenav[3] ve İstolçenav,[4] bunlar dahi Hanover elektöründür. Uht[5] ve Freydenberg,[6] bunlar Hessen-Kassel beğindir. Diphold[7] Beğliği, Hoya Beğliği'nin yanındadır ve Hanover elektöründür, **[185a]** başşehri Diphold'dur. Bendheym[8] ve Teklenburg[9] ve İştenfurt[10] Beğlikleri, Minster Vladikalık içindedir ve bir ocağındır. Lingen Beğliği, ol dahi Minster Vladikalık içindedir. Ve mukaddemâ Oraniye pirinçin idi, ol vefât etdikden sonra Prusiya kralın oldı.

Ammâ Beravenşveyg ve Lineburg vilâyeti, nehr-i Vezer ile nehr-i Elbe arasında bir büyük parça vilâyetdir ki üç kısma münkasımdır: Biri Lineburg Herseklik ve biri Hanover Elektörlük ve biri Beravenşveyg Herseklik'dir. Ammâ Lineburg Hersekliği içinde olan şehirler bunlardır: Lineburg başşehirdir, nehr-i İlmenav[11] yanında bir büyük ve ma'mûr şehirdir ve eyü tuz ma'deni vardır. Çel[12] nehr-i Aller yanında bir şehirdir. Ve mukaddemâ Lineburg herseğin tahtı idi. Harburg, nehr-i Elbe yanında bir şehirdir **[185b]** ve metîn iç kal'ası vardır. Ulçen[13] nehr-i İlmenav yanında bir orta şehirdir. Gifhorn, nehr-i Aller yanında bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Burgdorf bir müferrih şehirdir. Danneberg[14] bir büyük şehirdir. Hitker[15] bir şehirdir. Şinakenburg[16] nehr-i Elbe yanında bir şehirdir. Lüho[17] şehirdir ve iç hisârı vardır. Bardovik[18] mukaddemâ bir azîm şehir idi, şimdi hemân

1 Nienburg/Weser
2 Hannover
3 Liebenau
4 Sctolzenau
5 Uchte
6 Freudenberg
7 Diepholt (Diepholz)
8 Bad Bentheim
9 Tecklenburg
10 Steinfurt
11 Ilmenau Nehri
12 Zell (Celle/Cella)
13 Ultzen (Uelzen)
14 Dannenberg (Elbe)
15 Hitzacker (Elbe)
16 Schnackenburg
17 Lüchow
18 Bardowick

bir kasabadır. Soltav[1] bir kasabadır, anda 920 senesinde bir gāyet kanlu kıtâl vâki‘ olmuşdur. Siverhavzen[2] bir köydür, anda dahi 960 senesinde bir meşhûr cenk vâki‘ olmuşdur. Bu zikr olunan Lineburg Herseklik, Hanover elektöründür. Ammâ Hanover Elektörlüği'ndeki şehirler bunlardır: Hanover, nehr-i Lippe yanında başşehridir ve elektörün tahtıdır. Ve büyük ve güzel ve ma‘mûr ve metîn şehirdir. Hameln, nehr-i Vezer yanında bir orta velâkin metîn şehirdir. **[186a]** Hernhavzen,[3] Hanover'den bir sâ‘at elektörün bir teferrüc sarâyı ve bâğçeleridir. Neyştad[4] bir küçük şehirdir ve anda dahi elektörün sarâyı vardır. Vunsdorf[5] bir küçük şehirdir. Timbek[6] bir şehirdir. Grubenhagen bir hisârdır. Osteroda bir şehirdir. Hertisberk[7] bir hisârdır. Elbingeroda[8] bir küçük şehirdir. Bu şehre yakın Boloksberg[9] nâmında bir meşhûr dağ vardır ki anda câzûlar ve sihirbâzlar cem‘ olurlar. Kolavztal[10] ve Sant Andriyasberg[11] ve Altenav,[12] bu üçi dağıstân şehirlerdir. Northeym bir şehirdir. Gotinge[13] bir eyü şehirdir. Minden[14] bir şehirdir ki nehr-i Vezer'in mebde'i andadır. Bu Minden, Vestfalen'deki Minden şehrin gayrıdır. Volpe[15] ve Lutenberg[16] ve Eberşteyn[17] ve Halermunt,[18] bunlar beğliklerdir. Bu zikr olunan Hanover Elektörlüği'nin elektöri İngiliz kralıdır. Ammâ Beravenşveyg **[186b]** Hersekliği'ndeki şehirler bunlardır: Beravenşveyg, nehr-i Oker[19] yanında bir azîm şehirdir. Volfenbitel[20] baş kal‘adır ve hersek tahtıdır. Salstal,[21] herseğin bir acâ'ib teferrüc sarâyıdır.

1 Soltau
2 Sivershausen
3 HerrnHausen (Herrenhausen)
4 Neustadt
5 Wunstorf
6 Timbeck (Steimbke)
7 Hertzberg
8 Elbingerode (Harz)
9 Bocksberg Dağı (Harz Dağları)
10 Clausthal-Zellerfeld
11 Sankt Andreasberg
12 Altenau
13 Göttingen
14 Münden
15 Woelpe
16 Lutterberg
17 Eberstein
18 Hallermund
19 Ockera Nehri
20 Wolfenbüttel
21 Saltz-Thal

Helmiştad[1] bir orta şehirdir ve mahall-i fünûndur. Gozlar[2] nehr-i Goze[3] yanında bir azîm eski serbest şehirdir. Luter[4] bir küçük şehirdir. Kenigsluter[5] bir orta şehirdir. Şeningen[6] bir büyücek şehirdir ve iç kal'ası vardır. Şopenşted[7] bir küçük şehirdir. Andersheym,[8] Gozlar'a yakın bir şehirdir. Bevern bir hisârdır. Valkenrid[9] bir zengin monastırdır. Vernigeroda[10] bir beğlikdir. Sellerfeld[11] ve Vildeman[12] ve Grunde ve Lavtendal,[13] Hars[14] nâm dağlarda dört dağıstân şehirlerdir. İştederburg[15] bir meşhûr monastırdır. Homburg bir metîn dağıstân hisârdır. İştavfenberg,[16] ol dahi bir metîn dağıstân hisârdır. Bu **[187a]** zikr olunan Beravenşveyg herseğin ocağından hâlâ şimdiki İngiliz kralın silsilesi kopmuşdur. Ve dahi Beravenşveyg ile Hanover Elektörlük arasında Hildesheym nâmında bir vladikalık vardır ki Keln elektöründür. Şehirleri bunlardır: Hildesheym büyük ve ma'mûr ve başşehridir. Himmelstir[17] mezbûr Hildesheym'e yakın bir teferrüc sarâyıdır. Peyna[18] bataklık içinde bir küçük şehir ve kal'adır. Vinstenburg[19] ve Dassel iki şehirdir.

Ammâ Ostfirizland Pirinçiyatı ya'nî beğlerbeğliği, Nemçe Denizi'nin kenârında ve Ems Nehri'nin etrâfındadır ve mu'ayyen beğleri vardır. Şehirleri bunlardır: Emden başşehridir ve nehr-i Ems yanında bir büyük ve güzel ve zengin ve serbest şehirdir. Avrih[20] bir şehirdir ve bir iç hisârı vardır ki pirinçin sarâyları anın içindedir. Norden, Nemçe Denizi'nin kenârında

1 Helmstedt
2 Goslar
3 Gose Nehri
4 Lutter
5 Königslutter
6 Schöningen
7 Schöppenstedt
8 Bad Gandersheim
9 Walckenried
10 Wernigerode
11 Cellerfeld
12 Wildemann
13 Lautenthal
14 Harz Dağları
15 Stederburg
16 Stauffenberg
17 Himmelsthür
18 Peine
19 Wintzenburg
20 Aurich

[187b] bir büyük velâkin açık şehirdir ve eyü limanı vardır. Geretsil[1] bir metîn hisârdır ve eyü limanı vardır.

Ammâ Oldenburg ve Delmenhorst Beğlikler, Beremen ile Ostfirizland'ın arasında nehr-i Vezer'in kenârındadır. 1077 senesinde sonraki Oldenburg beği vefât etdikde bu memleketin zabtı husûsında Danemark kral ile Holşteyn[2] hersek arasında bir büyük cidâl vâki' olmuşdur ve âhirü'l-emr Danemark kralı cümlesini zabt etmişdir. Şehirleri bunlardır: Oldenburg büyük ve metîn ve başşehridir. Kıristiyan İştad[3] mukaddemâ metîn idi, velâkin şimdi harâbdır. Delmenhorst bir küçük şehirdir ve iç hisârı vardır. Ovelgöne[4] bir şehirdir. Elsfeld[5] nehr-i Vezer yanında bir kasabadır ve limanı vardır. Yevern[6] şehirdir. Kiniphavzen[7] bir hisârdır.

Ammâ Beremen Herseklik, **[188a]** nehr-i Vezer ile nehr-i Elbe arasında ve Nemçe Denizi'nin kenârındadır. Mukaddemâ bir vladikalık idi, sonra İşved krala herseklik olmak üzre virildi idi. Velâkin şimdi Danemark kralındır. Şehirleri bunlardır: Beremen, nehr-i Vezer yanında başşehridir. Velâkin serbest şehir olmağla kralın itâ'atinde değildir. Ve şehir büyük ve güzel ve zengin ve mahall-i ticâretdir. İştade[8] nehr-i Şivinge[9] yanında bir metîn yerdir. 1124 senesinde Danemark kralı bu kal'ayı muhâsara edüp İşved kralın elinden almışdır. Beremerverde[10] mukaddemâ büyük vladika sâkin olduğı yer idi. Vildhavzen[11] nehr-i Vezer'e yakın bir şehirdir ve hâlâ İşved kralındır. Otersberg[12] bataklık içinde bir metîn kal'a ve boğazdır.

Ammâ Ferden Pirinçiyatı, Beremen ile Lineburg'un arasındadır. Bu dahi **[188b]** mukaddemâ bir vladikalık idi, şimdi İşved kralındır. Şehirleri bunlardır: Ferden, nehr-i Vezer'e yakın başşehridir. Rotenburg bir küçük şehirdir.

1 Geretsiel
2 Holstein
3 Christianstadt
4 Ovelgönne
5 Elsfleth
6 Jevern (Jever)
7 Kniphausen
8 Stade
9 Schwinge Nehri
10 Bremervörde
11 Wildeshausen
12 Ottersberg

Beşinci Kısm

Nehr-i Elbe etrâfında olan Memâlik-i Nemçe'nin eyâletlerini beyân eder. Nehr-i Elbe'nin başı Bohemiya ya'nî Çeh memleketindedir ve bütün Saksen ya'nî Na'lkıran[1] memleketi aşurı akup Nemçe Denizi'ne dökülür. Ve ol yerde ki nehr-i Sale nehr-i Elbe ile kavuşur, nehr-i Elbe iki kısma münkasım olur; ya'nî ol yerden Bohemiya semtine olan Elbe'ye Yukarıki Elbe dirler ve Nemçe Denizi'nin semtine olan Elbe'ye Aşağı Elbe dirler.

İmdi bu taksîmi zabt edüp evvelâ **Aşağı Elbe** etrâfında olan vilâyetleri beyân ederüz ki bunlardır: Şilezviğ[2] Herseklik, Holşteyn Herseklik, Meklenburg[3] Herseklik, **[189a]** Saksen Lavenburg[4] Herseklik, Magdeburg Herseklik, Halberştad[5] Pirinçiyat.

Ammâ Şilezviğ Hersekliği, yılduz tarafında Danemark hudûdındadır. Bu herseklik Memâlik-i Nemçe'den değildir, velâkin anınla haritada nakş olunmağa münâsib olduğından ötüri Memâlik-i Nemçe'den add olunmuşdur. Ammâ Holşteyn Herseklik, Şilezviğ Hersekliği'ne muttasıldır. Ma'lûm ola ki hâlâ Danemark kralı mezbûr Holşteyn herseklerin ocağından olmağla hâlâ zikr olunan Şilezviğ ve Holşteyn Hersekliklerin de ba'zı yerlerini zabt eder. İmdi gerek Şilezviğ Herseklik ve gerek Holşteyn Herseklik iki ocağındır ki biri Danemark kralın ocağı ve biri Gotorp[6] ocağıdır.

Ammâ Şilezviğ'de kral ocağın şehirleri bunlardır: Filezburg[7] bir körfezin yanında bir büyük ve zengin şehirdir ve iç **[189b]** hisârı ve eyü limanı vardır. Luksburg[8] bir büyücek şehirdir ve iç kal'ası vardır. Hedersleben bir büyücek yerdir ve eyü limanı vardır. Kıristiyan Perayez[9] şehr-i Kil'e[10] yakın bir hisârdır. Alzen,[11] Nemçe Denizi'nde bir adadır. Arrove,[12] Balt Denizi'n-

1 Friedrich August (Saksonya Elektörü ve Lehistan Kralı II. August; 1697-1733)
2 Schleswig
3 Mecklenburg
4 Saksen-Lauenburg
5 Halberstadt
6 Gottorp Hanedanı
7 Flensburg
8 Lucksburg/Glücksburg
9 Christianspries
10 Kiel
11 Alsen Adası
12 Aero/Æro Adası

de bir adadır. Roma[1] ve Amrum ve Fora,[2] Nemçe Denizi'nde adalardır. Ammâ Şilezviğ'de Gotorp ocağın şehirleri bunlardır: Şilezviğ, nehr-i Sila[3] yanında büyük ve başşehir ve mahall-i ticâretdir. Gotorp, Şilezviğ'e yakın bir müzeyyen sarây ve hersek tahtıdır. Apenrada,[4] Balt Denizi'nin kenârında bir orta şehir[dir] ve eyü limanı vardır. Tondern, Nemçe Denizi'ne yakın bir şehirdir. Firidrihştad[5] nehr-i Eyder yanında bir yeni binâ olunmuş şehirdir ve anda her dürlü millet bulunur. Eklenfort,[6] Balt Denizi'ne yakın bir şehirdir ve limanı vardır. Nortşerant[7] ve Silt[8] **[190a]** ve Heylgeland,[9] Nemçe Denizi'nde üç adadır. Femern,[10] Balt Denizi'nde bir adadır.

Ammâ Holşteyn Hersekliği'nde Kral[11] ocağın şehirleri bunlardır. Rendisburg[12] nehr-i Eyder yanında bir eyü kal'adır. İtseho[13] nehr-i İştör[14] yanında bir büyücek yerdir. Polön[15] bir gölün kenârında orta şehirdir. Raynfeld ve Arensbök,[16] Polön'a yakın iki şehirdir. Segeberg bir küçük şehirdir. Oldeslo[17] nehr-i Trave yanında bir büyücek şehirdir. Heyligenhafen, Balt Denizi'nin kenârında bir şehirdir. Gilikştat[18] nehr-i Elbe yanında bir yeni binâ olunmuş şehirdir. Altenav, Hamburg şehre yakın bir meşhûr şehir idi. Velâkin 1125 senesinde İşved kralı anı yakup küle tebdîl etmişdir. Kirempe[19] mukaddemâ bir metîn kal'a idi, lâkin sonradan lağum ile atılmışdır. Pinneberg bir büyücek ve meşhûr yerdir. Meldorf bir büyücek **[190b]** ve eyü binâ olunmuş şehirdir, velâkin etrâfında dîvârı yokdur. Bürünzbitel[20]

---

1 Rom/Romo Adası
2 Föhr Adası
3 Schlei Nehri
4 Aabenraa (Danimarka)
5 Friedrichstadt
6 Eckernförde
7 Nordstrand Adası
8 Sylt Adası
9 Helgoland Adası
10 Fehmarn Adası
11 Cheile
12 Rendsburg
13 Itzeho (Itzehoe)
14 Stora/Stör Nehri
15 Plön
16 Arensboek (Ahrensbök)
17 Bad Oldesloe
18 Glückstadt
19 Krempe
20 Brunsbüttel

nehr-i Elbe yanında bir yeni binâ olunmuş küçük yerdir. Ammâ Holşteyn Hersekliği'nde Gotorp ocağın şehirleri bunlardır: Kil,[1] Balt Denizi'ne yakın bir gölün kenârında bir müferrih ve münâsib yerde bir şehir ve mahall-i fünûndur ve eyü limanı vardır. Bordisholm,[2] Kil şehrinde olan işkole[3] ya'nî medreselerin vakıflarıdır. Oldenburg bir büyücek yerdir. Ve bu Oldenburg, nehr-i Vezer yanında olan Oldenburg'un gayrıdır. Rançov[4] ve Evtin[5] küçük yerlerdir. Trittov[6] bir büyücek şehirdir. Raynebek,[7] Lavenburg hudûdında bir şehirdir. Barmiştadi[8] bir beğlikdir. Heyde[9] ve Lunde[10] küçük yerlerdir. Ve dahi mezkûrâtdan mâ-adâ Holşteyn toprağında iki serbest şehir vardır ki biri **[191a]** Hamburg['dur], Nemçe Denizi'ne yakın nehr-i Elbe yanında bir azîm serbest şehir ve mahall-i ticâretdir ve eyü limanı vardır. 1125 senesinde bu ma'mûr şehir tâ'ûndan pek kırılmışdır. Ve biri Libek'dir,[11] Balt Denizi'ne yakın nehr-i Trave yanında bir büyük serbest şehir ve mahall-i ticâretdir.

Ammâ Meklenburg Herseklik, Balt Denizi'nin kenârındadır. Solından nehr-i Elbe ve Lavenburg'a muttasıldır ve sağından Pomern[12] Herseklik ve aşağıda Mark Brandenburg'a muttasıldır. Bu herseklik bir büyük parça vilâyetdir ki yedi beğliği şâmildir. Ve cümlenin üç sâhibisi vardır; biri İşved kralı ve biri Firideriko Vilhelmo Şeverin[13] herseği ve biri Adolfo Firideriko İştreliç[14] herseğidir. Ammâ İşved kralın şehirleri bunlardır: Vizmar,[15] Balt Denizi'nin kenârında bir metîn şehirdir ve ticâreti çokdur. **[191b]** Pel[16] bir nısf adadır. Nay Koloster[17] bir şehir ve nâhiyedir. Varnemünde[18] nehr-i

1 Kiel
2 Bordesholm
3 schule/school
4 Ranzow (Rantzau)
5 Eutin
6 Trittau
7 Reinbek
8 Barmstadt
9 Heyde
10 Lunden
11 Lübeck
12 Pommern (Polonya)
13 Friedrich Wilhelm Schwerin (ö. 1713)
14 Adolf Friedrich Strelitz (ö. 1708)
15 Wismar
16 Poel
17 Neukloster
18 Warnemünde

Varnov[1] yanında bir metîn şansedir.[2] Ammâ Firideriko Vilhelmo Şeverin herseğin beş beğliği vardır; biri Nefs-i Meklenburg Herseklik'dir, şehirleri bunlardır: Meklenburg, Vizmar'a yakın bir köydür. Mukaddemâ başşehir ve büyük idi. Gadebuş[3] ve Buko[4] ve Gerevezmülen,[5] büyücek yerlerdir. İkinci Venden[6] Pirinçiyatı'dır, şehirleri bunlardır: Gistrov[7] nehr-i Nebel yanında bir güzel şehirdir. Parhim,[8] ol dahi bir güzel şehirdir. Domiç[9] nehr-i Elbe yanında bir meşhûr kal'adır. Garabo[10] bir şehirdir ve mukaddemâ hersek tahtı idi. İştrenberg,[11] Şeverin hudûdında bir güzel şehirdir. Varen,[12] Miriç Göli'nin[13] kenârında bir şehirdir. Malhov[14] göllerin arasında bir şehirdir. Plave bir gölün **[192a]** kenârında bir şehirdir. İştavenhagen[15] bir şehirdir ve eski iç hisârı vardır. İvenah[16] bir şehirdir, anın dahi bir eski iç hisârı vardır. Malheyn,[17] İvenah'a yakın bir şehirdir. Penslin[18] ve Nayenkalden[19] ve Rebön[20] ve Vedehagen[21] ve Tetterov[22] ve Goledberg[23] ve Karakov,[24] cümlesi Gistrov'a yakın küçük şehirlerdir. Lübiç[25] ve Neyştad[26] ve Eldena ve Gorolozen,[27] Parhim'e yakın küçük şehirlerdir. Üçünci Şeverin Pirinçiyatı'dır, şehri budur: Buço[28] bir büyücek şehirdir. Dördünci

1 Warnow
2 schanze (toprak tabya, siper)
3 Gadebusch
4 Buckow
5 Grevesmühlen
6 Wenden
7 Güstrow
8 Parchim
9 Dömitz
10 Grabow
11 Schtrenberg
12 Waren
13 Müritz Gölü
14 Malhova (Malchow)
15 Stavenhagen
16 Ivenack
17 Malchin
18 Penzlin
19 Nauenkalden
20 Röben
21 Wedehagen
22 Teterow
23 Goldberg
24 Crackow (Krakow am See)
25 Lubitz (Lübz)
26 Neustadt
27 Gorlosen
28 Buzzow (Bützow)

Şeverin Garaflığı'dır, şehirleri bunlardır: Şeverin, Şeverin Göli'nin kenârında başşehri ve hersek tahtıdır. Vittenburg ve Boyçinburg[1] iki şehirdir. Kiriviç[2] ve Hagenov[3] küçük yerlerdir. Beşinci Rostok[4] Beğliği'dir, şehirleri bunlardır: Rostok, Balt Denizi'nin kenârında bir büyük ve meşhûr ticâret **[192b]** şehridir ve mahall-i fünûndur. Ribniç[5] bir büyük gölün kenârında bir şehirdir. Sulç[6] bir şehirdir ve eyü tuz ma'deni vardır. Ammâ Adolfo Firideriko İştreliç herseğin iki beğliği vardır; biri Raçenburg[7] Pirinçiyatı'dır, şehirleri bunlardır: Raçenburg bir büyük şehirdir. Şönberg,[8] Raçenburg'a yakın bir şehirdir ve nâhiyedir. Ve biri İştargard[9] Beğliği'dir, şehirleri bunlardır: Alt İştargard bir küçük şehirdir. Nay Brandenburg[10] bir büyük şehirdir. İstereliç[11] bir küçük şehirdir. Nemorov şehirdir. Mirove[12] bir şehir ve nâhiyedir. Feldberg ve Firidland[13] küçük şehirlerdir.

Ammâ Saksen Lavenburg Hersekliği, nehr-i Elbe yanında bir küçük herseklikdir. Ve mukaddemâ bir mahsûs herseği var idi, velâkin vefâtından sonra Hanover elektöri bu hersekliği zabt etmişdir. **[193a]** Şehirleri bunlardır: Lavenburg, nehr-i Elbe yanında bir büyük şehirdir. Franchagen[14] bir kasabadır. Mölen[15] bir küçük yerdir.

Ammâ Magdeburg Hersekliği, Elbe Nehri'nin etrâfındadır; şöyle ki nehr-i Elbe ortasından akar. Bu herseklik mukaddemâ bir büyük vladikalık idi. Sonra ahâlîsi Papişta milletinden düşüp ve Luteran milletini ahz edüp Brandenburg ocağından bir beğe tâbi' oldılar. Velâkin Nemçe askeri büyük istîlâları vaktinde her yerde gālib olmağla bu hersekliğe dahi gālib olup yine Papişta milletini anlara teklîf etdiler. Ahâlîsi dahi imtinâ' edüp Na'lkıran'ın

1 Boizenburg
2 Crivitz
3 Hagenow
4 Rostock
5 Ribnitz-Damgarten
6 Sultz
7 Ratzeburg
8 Schönberg
9 Stargard
10 Neubrandenburg
11 Strelitz
12 Mirow
13 Frideland
14 Frantzhagen
15 Mölln

oğlını, Agustus'ı[1] kendilerine hersek olmağla ihtiyâr etdiler. Bunun sebebiyle 1040 senesinde Nemçe askeri Magdeburg şehrini pek harâb etmiş idiler. Ve âhirü'l-emr Vestfalen **[193b]** Sulhı'nda şöyle kabûl olunmuşdur: Na'lkıran oğlı Agustus hâl-i hayâtında mezbûr Magdeburg Hersekliği'ni zabt ede, ammâ vefâtından sonra yine Brandenburg elektörün ola. Ve bu dahi öyle vâki' olmuşdur. Zîrâ 1091 senesinde Na'lkıran'ın oğlı vefât etdikden sonra Brandenburg elektöri mezbûr hersekliği zabt etmişdir ve hâlâ anındır. Şehirleri bunlardır: Magdeburg, nehr-i Elbe yanında bir meşhûr şehirdir. 1040 senesinde Nemçe ceneralleri Tilli[2] ve Papenheym[3] bu şehri muhâsara edüp ve yüriyiş ile alup nice bin cân bilâ-merhamet kırdılar ve çok güzel binâları yakdılar. Şimdi yine ta'mîr olunmakdan mâ-adâ gāyet metîn kılınmağa tedârik olundı. Burg yâhûd Borh[4] bir güzel şehirdir. İştafort[5] ve Sals,[6] ikisi dahi **[194a]** tuz ma'denleri sebebiyle meşhûrdur. Volmerştad[7] bir küçük şehirdir. Kalbe[8] bir gāyet güzel şehirdir. Loburg, ol dahi güzeldir. Halle, nehr-i Sale[9] yanında bir büyücek ve ma'mûr şehirdir ve mahall-i fünûndur. Vettin[10] bir küçük şehirdir. Gibigenşteyn[11] nehr-i Sale yanında bir şehirdir ve nâhiyedir. Lebeguviyn,[12] Anhalt hudûdında bir şehirdir.

Ammâ Halberştad Pirinçiyat ya'nî beğlerbeğliği, Magdeburg Hersekliğ solındadır. Mukaddemâ bir vladikalık idi, velâkin Vestfalen Sulhı'nda bozulup bir beğlerbeğliği olmak üzre Brandenburg elektöre virildi ve hâlâ anındır. Şehirleri bunlardır: Halberştad büyük ve ma'mûr ve başşehridir. Aşersleben[13] nehr-i Eyne[14] yanında bir şehirdir ve Anhalt beğlerin kop-

1 III. August (Lehistan kralı; 1734-1763)
2 Johann t'Serclaes Graf von Tilly (ö. 1632)
3 Gottfried Heinrich Graf zu Pappenheim (ö. 1632)
4 Borch
5 Staffurt
6 Saltz
7 Wolmerstadt (Wolmirstedt)
8 Calbe
9 Saale Nehri
10 Wettin
11 Giebichenstein
12 Lebeguin
13 Aschersleben
14 Eine Nehri

duğı yeridir. Rayenşteyn,[1] Aşersleben yanında bir beğlikdir. **[194b]** Ve mukaddemâ Tettenbah[2] nâmında bir Macar kabîlenin idi. Velâkin Rakoçi zorbalığın esnâsında mezbûr Tettenbah beği Nemçe çasarın fermânıyla katl olundukda bu zikr olunan Rayenşteyn Beğliği'ni Brandenburg elektör zabt etmişdir. Ostervik[3] orta şehirdir. Griningen[4] bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır.

Ma'lûm ola ki zikr olunan Lineburg ve Beremen ve Ferden ve Halberştad ve Holşteyn ve Lavenburg ve Beravenşveyg ve Meklenburg herseklerin cümlesine Nider Saksen ya'nî Aşağı Na'lkıran dirler. Ammâ Ober Saksen ya'nî Yukarıki Saksen bundan sonra zikr olunsa gerekdir. Aşağı Elbe Nehri'nin etrâfında olan vilâyetlerin beyânı bunda tamâm oldı.

Ammâ **Yukarıki Elbe Nehri**'nin etrâfında olan Memâlik-i Nemçe'nin vilâyetleri bunlardır: Ober Saksen ya'nî **[195a]** Yukarıki Saksen, Mayzen[5] Beğlik, Tiringen Beğlik, Lavzniç[6] Beğlik, Bohemiya ya'nî Çeh Krallık, Morava Beğlik.

Ammâ Ober Saksen içinde olan vilâyetler bunlardır: Anhalt Pirinçiyatı, Barbi[7] Garaflık, Kuverfurt[8] Pirinçiyatı, Saksen'in baş dâ'iresi, Kuvedlinburg[9] abtay ya'nî ruhbân mülki. Ammâ Anhalt Pirinçiyatı ya'nî beğlerbeğliği, nehr-i Mulde ve nehr-i Sale nehr-i Elbe'ye döküldüği yerdedir. Yukarıda zikr olunan Anhalt kabîlenin şimdi dört dizi vardır ve her birinin bu vilâyetde birer mikdâr alâkası vardır. Evvelkisi Dessav[10] dizidir, alâkası budur: Dessav, nehr-i Mulde nehr-i Elbe ile kavuşduğı yerde bir güzel ve başşehridir. Vörliç[11] nehr-i Elbe yanında bir av sarâyı ve nâhiyedir. Radegast bir şehirdir. Sandersleben bir hisâr ve nâhiyedir. Oraniyenbavm[12] bir müferrih teferrüc sarâyıdır. İkinci **[195b]** Bernburg dizidir, alâkası budur:

1 Rheinstein
2 Tettenbach
3 Osterwick
4 Grüningen
5 Meissen
6 Forst (Lausitz)
7 Barby
8 Querfurt
9 Quedlinburg
10 Dessau
11 Wörlitz
12 Oranienbaum

Bernburg, nehr-i Sale yanında bir güzel şehirdir. Harsgerode[1] mukaddemâ Alt Anhalt beğlerin tahtı idi. Balenştad[2] bir beğlikdir. Alt Anhalt ya'nî Eski Anhalt bir harâb olunmuş yerdir ki Anhalt kabîlesi andan tesmiye olundı. Pölösgav[3] bir hisâr ve nâhiyedir. Çayç[4] bir pirinç ocağıdır. Üçüncisi Reten[5] dizidir, alâkası budur: Keten[6] nehr-i Mulde ile nehr-i Sale arasında bir güzel şehirdir. Neynburg[7] bir hisâr ve nâhiyedir. Dördüncisi Çerbest[8] dizidir, alâkası budur: Çerbest, nehr-i Elbe'ye yakın bir güzel yerdir. Kozviç[9] nehr-i Elbe'ye yakın bir şehirdir ve iç hisârı vardır. Milingen[10] bir hisârdır. Dornburg bir orta şehirdir. Ammâ Kuverfurt Pirinçiyatı bir yeni beğlikdir. Zîrâ Vestfalen Sulhı'nda henûz düzilüp Na'lkıran ocağından **[196a]** Veysenfels[11] herseğe virilmişdir. Şehirleri bunlardır: Kuverfurt, Tiringen hudûdında nehr-i Sale yanında bir şehirdir. Dam yâhûd Tam[12] ve Gitterbok,[13] ikisi dahi Lavzniç ile Mark Brandenburg arasında şehirdir. Ammâ Barbi Beğlik, Anhalt ile Magdeburg arasında nehr-i Elbe yanındadır. 1069 senesinde Barbi beğler vefât etdikde Na'lkıran ocağından bir beğ anı zabt etmişdir. Ol dahi vefât etdikden sonra kendünün oğlı Henriko'ya virildi. Şehri budur: Barbi, nehr-i Elbe yanında bir şehirdir ve Barbi beğlerin tahtı idi. Ammâ Saksen'in baş dâ'iresi nehr-i Elbe yanındadır ve Mayzen ve Anhalt ve Lavzniç ve Mark'ın ortasındadır ve Saksen elektöründür. Şehirleri bunlardır: Vittenberg[14] nehr-i Elbe yanında bir orta velâkin metîn şehirdir ve meşhûr mahall-i fünûndur. **[196b]** Ve Luteran milleti anda peydâ olmuşdur. Torgav[15] nehr-i Elbe yanında bir büyücek yerdir ve anda olan elektörün sarâyları müzeyyendir. Hersberg[16] bir orta şehirdir. Lihten-

1 Harzgerode
2 Ballenstedt
3 Plötzkau
4 Zeitz
5 Rothen
6 Coethen (Köthen)
7 Nienburg
8 Zerbst
9 Coswitz
10 Mülingen
11 Weissenfels
12 Tham
13 Gütterbock, Jüterbock (Jüterbog)
14 Wittenberg (Lutherstadt Wittenberg)
15 Torgau
16 Herzberg

burg[1] bir büyücek yerdir, anda dahi elektörün sarâyları vardır. Şevaydniç[2] nehr-i Elster yanında bir küçük şehir ve nâhiyedir. Lohav[3] bir hisârdır. Belgern ve Şilda[4] ve Diben,[5] Torgav'a yakın küçük şehirlerdir. Ammâ Kuvedlinburg abtay ya'nî ruhbân mülki, Anhalt ile Halberştad'ın arasındadır ve Memâlik-i Nemçe hâssıdır. Şehri Kuvedlinburg'dur, bir büyük şehirdir.

Ammâ Mayzen Beğliği, nehr-i Sale ve nehr-i Elbe ve Bohemiya memleketin arasındadır. Bunun ekserîsi Saksen elektöründür ve sâ'ir Saksen beğleri dahi anda alâkaları vardır. Bu beğlik sekiz parça vilâyet üzre müştemildir. Evvelkisi **[197a]** Nefs-i Mayzen dâ'iresidir, nehr-i Elbe'nin etrâfındadır ve cümlesi Saksen elektöründür. Şehirleri bunlardır: Derezden[6] nehr-i Elbe yanında elektörün tahtıdır. Bu şehir pek büyük değildir, velâkin gāyet metîndir. Bu şehrin karşusında nehr-i Elbe'nin orta tarafında Alt Derezden ya'nî Eski Derezden şehridir. Bu iki şehrin ya'nî Yeni ve Eski Derezden arasında nehr-i Elbe üzerinden bir azîm ve güzel köpri vardır ki Memâlik-i Nemçe'de anın misli az bulunur. Mayzen, nehr-i Elbe yanında bir pek eski şehirdir ve anda bütün vilâyet tesmiye olunmuşdur. Pirn[7] bir güzel şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Hayn[8] bir büyücek ve ma'mûr şehir ve nâhiyedir. Kenigşteyn,[9] Bohemiya hudûdında bir yüksek kayanın üstünde bir gāyet metîn kal'adır ki Memâlik-i Nemçe'de misli azdır. Velâkin yanında **[197b]** olan şehir küçükdür. Bişofsverd[10] bir orta şehirdir. Şandav,[11] Bohemiya hudûdında nehr-i Elbe yanında bir orta şehirdir. Hohenşteyn,[12] Bohemiya hudûdında bir eski hisâr ve nâhiyedir. Moriçburg,[13] Derezden şehre yakın bir eyü hisârdır. İştolpen[14] bir orta yerdir, velâkin iç hisârı ve

1 Lichtenburg
2 Schweidnitz
3 Lochau
4 Schilda
5 Bad Düben
6 Dresden
7 Pirna
8 Hain
9 Königstein
10 Bischofswerd (Bischofswerda)
11 Bad Schandau
12 Hohenstein (Hohnstein)
13 Moritzburg
14 Stolpen

nâhiye eyüdür. Vurçen[1] nehr-i Mulde'ye yakın bir pek güzel yerdir. Oşaç[2] bir büyücek şehirdir, velâkin pek ma'mûr değildir. İstrelan[3] nehr-i Elbe yanında bir küçük şehirdir. Milberg[4] nehr-i Elbe yanında bir küçük yerdir. 954 senesinde bu şehrin yanında Beşinci Karlo Nemçe Çasarı, Saksen elektörini tutup esîr eylemişdir. İkincisi Leybçig[5] ya'nî Lipsika[6] dâ'iresidir, bu dahi Saksen elektöründür. Şehirleri bunlardır: Lipiska, nehr-i Sale ile nehr-i Mulde arasındadır. Ve yanında dört nehir akar: Biri nehr-i Peleyse[7] ve biri nehr-i Elster **[198a]** ve biri nehr-i Bar[8] ve biri nehr-i Luppe'dir. Bu şehir pek büyük değildir, velâkin gāyet metîn ve meşhûr mahall-i fünûndur ve ticâreti gāyet çokdur. Girim,[9] Lipsika'dan altı sâ'at [mesâfede] bir güzel yerdir. Eylenburg[10] nehr-i Mulde yanında bir orta şehirdir. Born[11] bir şehir ve nâhiyedir. Rohliç[12] ve Debeln[13] orta yerlerdir. Koldiç[14] bir şehir ve nâhiyedir. Pegav[15] bir şehir ve nâhiyedir ve Çayç[16] herseğindir. Üçünci Ersgeburg[17] dâ'iresidir, Bohemiya hudûdındadır ve çok ma'denleri vardır. Ve cümlesi Saksen elektör ya'nî Na'lkıran'ındır. Şehirleri bunlardır: Freyberg bir eski ve büyük şehirdir ve Saksen elektörlerin gömüldükleri yerdir ve güzel gümüş ma'deni vardır. Kemniç[18] bir orta yerdir. Çivikav[19] nehr-i Mulde yanında bir eyü şehirdir. İştolberg[20] bir orta yerdir. Annaberg[21] ve Şeneberg[22] ve Katarinenberg[23] dağıstân şehirlerdir ve kiminde **[198b]** gü-

1 Wurzen
2 Oschatz
3 Strelen (Strehla)
4 Mülberg
5 Leipzig
6 Leipsic
7 Pleisse Nehri
8 Bar/Bara (Parthe) Nehri
9 Grimma
10 Eilenburg
11 Borna
12 Rochlitz
13 Döbeln
14 Colditz
15 Pegau
16 Zeitz
17 Erzgebirge
18 Chemnitz
19 Zwickau
20 Stollberg (Erzgeb)
21 Annaberg-Buchholz
22 Schneeberg
23 Catharinenberg

müş ve kiminde kalay ve kiminde gayrı ma'denleri vardır. Altenberg, pek eyü kalay ma'deni vardır. Frankenberg bir şehirdir ve anda dürlü âlât-ı harb yapılur. Şevarçenberg[1] bir şehir ve nâhiyedir ve eyü demür ma'deni vardır. Agustburg[2] bir güzel kral hisâr ve sarâyıdır. Volgenşteyn[3] bir şehir ve nâhiyedir ve meşhûr ılıcası vardır. Yohanyorgenştad,[4] Bohemiya hudûdında 1064 senesinde yeniden binâ olunmuş şehirdir. Vildenfels[5] bir küçük şehirdir. Galavha[6] ve Hardenşteyn[7] ve Penik,[8] Şönburrg[9] garaflarındır. Vizenburg[10] bir hisâr ve nâhiyedir ve Holşteyn-Sunderburg ocağındır. Dördünci Veysenfels[11] hükûmetidir, Veysenfels ocağındır. Şehirleri bunlardır: Veysenfels, Lipsika'nın karşusında nehr-i Sale yanında bir orta şehirdir. Bu şehrin **[199a]** yanında bir yüksek bayır üstinde Agustburg[12] nâmında bir hisâr vardır ki hersek tahtıdır. Freyburg,[13] Veysenfels yanında bir şehir ve iç hisâr ve büyük nâhiyedir. Beşinci Merzeburg[14] hükûmetidir, Saksen ocağından Merzeburg herseğindir. Şehirleri bunlardır: Merzeburg, nehr-i Sale yanında Veysenburg[15] ve Halle arasında bir güzel şehirdir ve hersek tahtıdır. Litsen,[16] Lipsika'dan dört sâ'at bir küçük şehirdir. İşkevdiç[17] ve Lavhiştad[18] ve Şafeştad[19] büyücek yerler ve nâhiyelerdir. Deliç[20] bir güzel şehir ve nâhiyedir. Bitterfeld[21] ve Şorbih,[22] ikisi dahi Mulde Nehri'ne yakın şehirlerdir. Altıncı Çayç hükûmetidir, nehr-i Sale yanında Veysenfels'e ya-

1 Schwarzenberg
2 Augustusburg
3 Wolkenstein
4 Johanngeorgenstadt
5 Wildenfels
6 Glauchau
7 Hartenstein
8 Penick
9 Schönburg
10 Wiesenburg
11 Weissenfels (Weißenfels)
12 Augustusburg
13 Freyburg (Unstrut)
14 Merseburg
15 Burada sehven "Wiesenburg" yazılmıştır. Doğrusu "Weisenfels"tir.
16 Lützen
17 Sceuditz (Schkeuditz)
18 Bad Lauchstädt
19 Schafstädt
20 Delitzsch
21 Bitterfeld-Wolfen
22 Zoerbich, Sorbiga (Zörbig)

kındır ve Çayç herseğindir. Şehirleri bunlardır: Çayç, nehr-i Elster yanında bir güzel şehir ve hersek tahtıdır. Navmberg[1] nehr-i Sale **[199b]** yanında bir büyücek şehirdir. Feravenpiriziç[2] nehr-i Sale'ye yakın bir şehirdir. Yedinci Voygitland'dır,[3] Bohemiya ve Franken hudûdındadır, birkaç sâhibi vardır. Şehirleri bunlardır: Plaven[4] nehr-i Elster yanında başşehridir. Voygitsbezk[5] bir eski hisâr ve nâhiyedir. Elsniç[6] nehr-i Elster yanında bir şehirdir. Çigenrik[7] ve Veyda[8] ve Arenşavg,[9] üç nâhiyedir. Neyştad[10] nehr-i Orla yanında bir şehirdir ki zikr olunan üç nâhiyenin içindedir. Bu zikr olunanın cümlesi Çayç herseğindir. Gera, nehr-i Elster yanında bir güzel şehirdir. Şelayç[11] ve Gereç[12] ve Lobenşteyn,[13] nehr-i Sale'ye yakın orta yerlerdir. Bu zikr olunan dört şehir Raysen[14] nâm serbest beğlerindir. Reyhenbah[15] bir küçük şehirdir, velâkin ticâreti çokdur. Bu şehir Saksen elektöründür. Hof ve Vunzidel[16] iki şehirdir **[200a]** ve Bareyt[17] beğlerindir. Sekizinci Osterland'dır ki Mayzen'in ortasında bir uzun parça vilâyetdir. Mukaddemâ bir mahsûs herseği var idi. Velâkin 1084 senesinde bilâ-vâris fevt olmağla mezbûr Osterland, Gota herseğin oldı. Ol dahi hüsn-i ihtiyârıyla Veymar ocağına andan bir mikdârını hibe eylemişdir. İmdi Gota hersek şehirleri bunlardır: Altenburg, nehr-i Peleyse yanında bir büyük şehirdir ve bir eyü iç hisârı vardır. Orlaminde[18] nehr-i Sale yanında bir orta yerdir. Eysenberg[19] nehr-i Sale'ye yakın bir hisâr ve ma'mûr nâhiyedir. Ammâ Veymar ocağın

1 Naumberg
2 Frauenprießnitz
3 Vogtland
4 Plauen
5 Voigtsberg
6 Oelsnitz/Vogtland
7 Ziegenrück
8 Weida
9 Arenshaug
10 Neustadt an der Orla
11 Schleiz
12 Gretz
13 Bad Lobenstein
14 Reussen
15 Reichenbach (Reichenbach im Vogtland)
16 Wonsidel (Wunsiedel)
17 Bareuth
18 Orlamünde
19 Eisenberg

şehirleri bunlardır: Dornburg ve Röslav[1] ve Bürgel ve Heysdorf,[2] nehr-i Sale'ye yakın şehirlerdir.

Ammâ Tiringen Beğliği, nehr-i Sale yanındadır. Sağından Mayzen ve solından Hessen ve yukarıda Nider Saksen ve aşağıda Franken'e **[200b]** muttasıldır. Bu beğliğin sâhibleri bunlardır: Mans elektöri, Saksen hersekleri, birkaç beğler, iki serbest şehir, Balay Tiringen.[3] Ammâ Mans elektörün şehirleri bunlardır: Erfurt, nehr-i Gera yanında başşehridir ve büyükdür, velâkin pek ma'mûr değildir. Ve anda iki kal'a vardır; biri Petersberg şehrin içindedir ve biri Çiryaksburg[4] şehrin taşrasındadır. Duderştad[5] ve Heylikenştad,[6] nehr-i Verra'ya yakın Eysfeld[7] nâhiyesinde iki şehirdir. Ammâ Saksen herseklerin şehirleri bunlardır: Langensals[8] ve Veysanze[9] ve Sangerhavzen[10] ve Ekarsberg,[11] Unstrut Nehri'nin yanındadır. Bu dört şehir nâhiyeleriyle Saksen ocağından olan Veysenfels herseğindir. Saksburg[12] ve Heldrungen [ve] Vendelşteyn[13] ve Sitihenbah,[14] bu dört şehir nâhiyeleriyle Saksen ocağından olan Kuverfurt **[201a]** herseğindir. Veymar, nehr-i İlm[15] yanında bir güzel şehirdir ve hersek tahtıdır. Bu şehir ve etrâfında olan ba'zı yerler ve nâhiyeler Veymar herseğindir. Eyzenah[16] nehr-i Verra'ya yakın bir şehirdir ve hersek tahtıdır. Ve etrâfında olan yerler ve nâhiyeler bu şehirden add olunurlar. Yena[17] nehr-i Sale yanında bir meşhûr şehir ve mahall-i fünûndur. Bu şehir pek büyük değildir, velâkin talebe-i fünûn ile dopdoludur. Alştead[18] bir küçük şehirdir ve iç hisârı vardır. Zikr olunan

1 Röslau
2 Heusdorf
3 Balley Thuringen
4 Cyriaksburg
5 Duderstadt
6 Heiligenstadt
7 Eisfeld
8 Bad Langensalza
9 Weissensee
10 Sangerhausen
11 Eckartsberg
12 Sachsenburg
13 Wendelstein
14 Sittichenbach
15 Ilm Nehri
16 Eisenach
17 Jena
18 Alstadt

üç şehir Saksen ocağından olan Eyzenah herseğindir. Gota, nehr-i Leyna[1] yanında bir eyü ve güzel binâ olunmuş şehir ve hersek tahtıdır. Bu şehir ve etrâfında olan nâhiyeler Saksen ocağından olan Gota herseğindir. Salfeld[2] nehr-i Sale yanında bir şehirdir ve nâhiyesiyle Saksen ocağından olan Salfeld herseğindir. **[201b]** Trefurt[3] ve Tenştad,[4] nâhiyesiyle Saksen elektöründür. Ammâ Tiringen'de olan ba'zı beğlerin alâkaları bunlardır, Şevarçenburg[5] beğlerin alâkaları bunlardır: Rudolfştad[6] nehr-i Sale yanında bir eyü şehirdir ve beğlerin sarâyları anda vardır. Şevarçenburg bir hisârdır ve anda dahi beğlerin sarâyları vardır. Sondershavzen[7] nehr-i Unstrud'a[8] yakın garafların tahtıdır. Arnştad,[9] nehr-i Gera yanında bir şehirdir. Mansfeld garafların alâkaları budur: Mansfeld, nehr-i Vitter[10] yanında bir güzel şehirdir. Bornştad[11] bir büyücek şehirdir. Artern, nehr-i Unstrut yanında bir şehirdir. Eysleben[12] bir eyü şehirdir ve Luter'in[13] doğduğı ve öldüği yeridir. İştolberg[14] Beğliği, Mansfeld'in yanında bir küçük beğlikdir ve mahsûs beğleri vardır. Hohenşteyn Beğliği, Anhalt **[202a]** hudûdındadır. Bu beğlik, etrâfındaki nâhiyeler ile Brandenburg elektöründür. Beyhlingen[15] Beğliği, Erfurt ile Gota etrâfındadır. Mukaddemâ mu'ayyen beğleri var idi, anlar vefât etdikde konşuluğında olan Veymar ve Gota hersekleri mezbûr beğliği aralarında taksîm etdiler ve Hatsfeld ve Hohenloha garaflara dahi bir mikdârını virdiler. Ammâ Tiringen'de olan iki serbest şehirler bunlardır: Milhavzen[16] bir güzel şehirdir. Nordhavzen, Harts Dağları'na yakın bir şehirdir. Ammâ Balay Tiringen ya'nî büyük ve Nemçe üstâzın mülki dimekdir; bunun alâkaları Tiringen'de öte berü dağınıkdır ve her birine

1 Leina Nehri
2 Salfeld (Saalfeld)
3 Trefurt (Treffurt)
4 Tenstadt
5 Schwarzburg
6 Rudolstadt
7 Sundereshausen
8 Unstrut Nehri
9 Arnstadt
10 Wipper Nehri
11 Bornstedt
12 Eisleben
13 Martin Luther (ö. 1546)
14 Stolberg
15 Beichlingen
16 Mühlhausen

Nemçehâne dirler, lâkin cümlesine Balay dirler. Bunları zabt eden vekîli ki ana Baliv[1] dirler, Çeveçena[2] nâm şehirde oturur.

Ammâ Lavzniç,[3] nehr-i Elbe ile nehr-i Oder arasındadır. Sağ **[202b]** tarafından Şilezin[4] ve sol tarafından Mayzen ve aşağıda Bohemiya ve yukarıda Mark Brandenburg'a muttasıldır. Bu beğlik aslından Bohemiya'dan idi, ammâ 1027 senesinde Bohemiya ihtilâtı kopduğında bu beğlik dahi itâ'atden çıkdı. Velâkin ol vakitde Saksen Elektöri Yohan Corciyus,[5] Nemçe çasarın gayretinde olmağla çok zahmetden sonra mezbûr Lavzniç Beğliği yine mutî' etdirdi. İmdi mezbûr elektör anları itâ'ate getürünce dek çok masraf etdüğinden ötüri Prag Sulhı'nda Nemçe çasarı bu beğliği ana terk eyledi ve hâlâ mesfûr Saksen elektörün zabt u tasarrufundadır. Velâkin mezkûr Lavzniç iki kısma münkasımdır; zîrâ Bohemiya hudûdında olana Ober Lavzniç ya'nî Yukarı Lavzniç dirler ve Mark Brandenburg tarafında olana **[203a]** Nider Lavzniç ya'nî Aşağı Lavzniç dirler. Ammâ Ober Lavzniç ya'nî Yukarıki Lavzniç bütün Saksen elektöründür. Şehirleri bunlardır: Bavçen[6] nehr-i İşpere[7] yanında başşehridir. Ve büyücek ve eyü binâ olunmuş ve ma'mûr şehirdir ve iç hisârı vardır. Ve ahâlîsi Katolik ve Luteran'dır. 1121 senesinde bu şehrin üç rub'ı yanmışdır. Gerliç[8] nehr-i Nayze[9] yanında bir büyücek ve bol şehirdir. Ol dahi mukaddemâ yanığı sebebiyle pek harâb olmuş idi, sonradan yine cümlesi ta'mîr olundı. Çittav,[10] Bohemiya hudûdında nehr-i Nayze yanında bir büyük ve eyü binâ olunmuş ve ma'mûr şehirdir. Levbav,[11] Çittav ve Bavçen arasındadır ve zikr olunanlardan küçükdür. Lavben,[12] Şilezin hudûdında nehr-i Kuvays[13] yanında bir eyü şehirdir. Kameniç,[14] Mayzen tarafına bir orta

1 Balliv
2 Zwezena
3 Lausitz
4 Silesian (Silezya; Polonya)
5 I. Johann Georg (1611-1656)
6 Bautzen
7 Spree Nehri
8 Görlitz
9 Neisse Nehri
10 Zittau
11 Loebau (Löbau)
12 Lauben
13 Queis (Kwisa) Nehri
14 Kamenz

şehirdir. Muşkav[1] bir **[203b]** küçük şehirdir ve iç hisârı vardır. Hoyerseverda[2] bir küçük şehir ve hisârdır. Mariyental[3] ve Mariyenşteyn,[4] ikisi dahi avrat monastırıdır. Ve dahi Levbav ve Bavçen civârında bir uzun ensiz parça vilâyet vardır; anda bir eski kavm sâkindir ki anlara Venden[5] dirler. Bunlar hâlâ eski Venden lisânla tekellüm ederler ve acâ'ib libâsı giyerler. Ammâ Nider Lavzniç ya'nî Aşağı Lavzniç içinde olan şehirler bunlardır: Libben[6] nehr-i İşpere yanında şehirdir. Guben, nehr-i Nayze yanında bir güzel şehirdir. Forst bir şehir[dir]. Lukka[7] bir güzel şehirdir. Dobrilok[8] bir hisâr ve nâhiyedir. Finstervald[9] bir orta şehirdir. İşpremberg[10] bir şehirdir ve hersek tahtıdır. Zikr olunan yedi şehir Merzeburg herseğindir. Kotviç[11] şehirdir. Peşkav[12] bir küçük şehirdir. **[204a]** İştorkav[13] bir nâhiyedir. Payç[14] kal'adır. Sommerfeld bir küçük şehirdir. Bu zikr olunan beş şehir Prusiya kralındır. Sorav[15] bir güzel şehirdir ve Promniç[16] garafındır. Bu şehir 1111 senesinde bütün yanmışdır. Sonnevalde[17] nehr-i Dober yanında bir küçük şehirdir ve Solems[18] kabîlesinden bir beğindir. Senftenberg bir küçük şehir ve hisârdır. Bu şehir ve etrâfında olan ba'zı yerler Saksen elektöründür.

Ammâ Bohemiya ya'nî Çeh Krallığı, nehr-i Elbe etrâfındadır ve nehr-i Elbe'nin başı dahi anın içindedir. Sol tarafından Franken ve Oberfals'a ve sağ tarafından Şilezin ve Morava'ya ve yukarıda Lavzniç ve Mayzen'e ve aşağıda Bavariya ve Esterayh'a muttasıldır. Ve üç meşhûr nehri vardır: Biri nehr-i Elbe'dir, sağından akar. Ve biri nehr-i Moldava'dır,[19] **[204b]** Este-

1 Bad Muskau
2 Hoyerswerda
3 Marienthal
4 Marienstern
5 Wenden
6 Lübben (Spreewald)
7 Lucca (Luckau)
8 Dobrilock
9 Finsterwalde
10 Spremberg
11 Cotwitz/Cotbus
12 Pescau
13 Storckau
14 Peitz
15 Sorau
16 Promnitz
17 Sonnewalde
18 Solms
19 Vltava Nehri (Almanca: Moldau)

rayh hudûdından yukarıya yılduz tarafına akar. [Ve] biri nehr-i Eger'dir, solından Franken içinden akar. Ve bütün memleket azîm dağlar-ıla ihâta olunmuşdur. Husûsan Oberfals hudûdında olan Çeh Dağları katı büyük dağlardır. Velâkin memleketin içerüsi gāyet mübârekdir, bâ-husûs üzüm ve buğday ve çavdar ve sâ'ir terekesi çokdur. Ve dahi memleketde bir mahsûs lisân cârîdir ki ana Çeh dili dirler, Bosna lisânına muvâfakatı vardır. Velâkin ba'zı yerlerde dahi Nemçe dili cârîdir. Ve ahâlîsi cümle Katolik ya'nî Papişta'dır. Ve bütün memleket Nemçe çasarındır. Ve dahi bu memleketin eski zamânda on beş dâ'iresi var idi, sonradan yine üç dâ'ire ana zamm olundı ki cümlesi on sekiz dâ'ire eder. Ammâ eski dâ'ireler bunlardır: **[205a]** Evvelki Prag dâ'iresidir, memleketin ortasındadır ve nehr-i Moldava yanındadır. Şehirleri bunlardır: Prag, nehr-i Moldava yanında başşehridir ve mukaddemâ kralların tahtı idi. Bir gāyet büyük şehirdir ve Memâlik-i Nemçe'de olan şehirlerin cümlesinden büyükdür. Zîrâ anda üç büyük şehir cem' olmuş; biri eski şehir ve biri yeni şehir ve biri küçük tarafıdır. Ve iki metîn iç hisârı vardır; birine Vişegrad[1] ve birine Raçin[2] dirler. Ve dahi bir büyük vladika anda oturur. Ve meşhûr mahall-i fünûndur ve niçe bin talebe-i fünûn anda vardır ki cümlesi serbestdir. Ve dahi bu şehirde nehr-i Moldava üzerinde bir büyük ve müzeyyen taş köprüsi vardır ki dünyâda değme misli ola. İkinci Rakoniç[3] dâ'iresidir, Prag'ın solındadır. Şehri budur: Rakoniç, nehr-i Miça[4] yanında bir orta şehirdir. Üçünci İşlan[5] **[205b]** dâ'iresidir, nehr-i Moldava nehr-i Elbe'ye döküldüği yerdedir. Şehri budur: İşlan bir büyük yerdir. Dördünci Saç[6] dâ'iresidir, Mayzen hudûdında nehr-i Eger etrâfındadır. Şehirleri bunlardır: Saç yâhûd Çiyatek[7] nehr-i Eger yanında bir orta şehirdir. Kadan, nehr-i Eger yanında bir güzel yerdir. Beşinci Leytemriç[8] dâ'iresidir, Mayzen ve Lavzniç hudûdlarında nehr-i Elbe yanındadır. Şehirleri bunlardır: Leytemriç, nehr-i Elbe yanında

1 Wissehrad
2 Ratshin
3 Rackonick/Rakonitz (Rakovník; Çekya)
4 Miza Nehri
5 Slaný (Çekya)
6 Saaz/Zatz (Žatec; Çekya)
7 Ziateck
8 Leutmeritz (Litoměřice; Çekya)

bir şehirdir. Tepliç[1] bir şehirdir ve meşhûr ılıcası vardır. Avsig[2] nehr-i Elbe yanında bir küçük şehirdir. Altıncı Bunçel[3] dâ'iresidir, Lavzniç ve Şilezin hudûdlarındadır. Şehirleri bunlardır: Bunçel, iki şehir bir yerdedir; birine Eski Bunçel ve birine Yeni Bunçel dirler. Feriland[4] ve Tornav,[5] bu iki şehir Valdişteyn[6] **[206a]** garafındır. Nimes[7] ve Reyhenberg[8] küçük yerlerdir. Yedinci Kenigraç[9] dâ'iresidir, Şilezin hudûdında nehr-i Elbe etrâfındadır. Şehirleri bunlardır: Kenigraç, nehr-i Elbe yanında bir eyü şehirdir. Yaromiç[10] nehr-i Elbe yanında bir orta yerdir. Holumniç[11] bir metîn hisârdır. Nahod[12] bir şehir ve hisârdır ve Pikolomini[13] beğindir ki bir Dalyan[14] kabîledendir. Sekizinci Horodim[15] dâ'iresidir, Morava hudûdındadır. Şehirleri bunlardır: Horodim bir büyük şehirdir. Pardubiç[16] nehr-i Elbe yanında bir küçük velâkin metîn şehirdir. Litomille[17] şehirdir ve Teranutmansdorf[18] garafındır. Dokuzuncı Çazlav[19] dâ'iresidir, ol dahi solından Morava hudûdındadır. Şehirleri bunlardır: Çazlav pek büyük değildir. Kuttenberg bir küçük yerdir, lâkin etrâfında güzel ma'denleri **[206b]** vardır. Dayçbrod[20] bir orta yerdir. Onuncı Behin[21] dâ'iresidir, Esterayh hudûdında nehr-i Moldava yanındadır. Şehirleri bunlardır: Budveys[22] nehr-i Moldava yanında bir eyü ve metîn şehirdir. Tabor bir şehirdir ve metîn iç hisârı

1 Teplice (Çekya)
2 Aussig (Ústí nad Labem; Çekya)
3 Bunzel
4 Friedeland
5 Tornau
6 Waldstein
7 Niměřice (Çekya)
8 Reichenberg (Liberec; Çekya)
9 Königgrätz (Hradec Králové; Çekya)
10 Jaromitz; (Jaroměřice; Çekya)
11 Chlumnitz (Chlumec nad Cidlinou; Çekya)
12 Nachod/Náchod (Çekya)
13 Piccolomini Hanedanı
14 Dtalian
15 Chrudim (Çekya)
16 Pardubitz (Pardubice; Çekya)
17 Litomyssel (Litomyšl; Çekya)
18 Trautmannsdorf
19 Czaslau (Časlav; Çekya)
20 Deutsch-Brod (Havlíčkův Brod; Çekya)
21 Bechin (Bechyně; Çekya)
22 Budweis (České Budějovice; Çekya)

vardır. Tayn[1] nehr-i Moldava yanında bir hisârdır. On birinci Kavurçim[2] dâ'iresidir, Prag'a yakın ve nehr-i Moldava yanındadır. Şehirleri bunlardır: Kavurçim bir büyük ve eyü binâ olunmuş yerdir. Bemişbrod[3] bir küçük yerdir. Brandays[4] nehr-i Elbe yanında bir eyü hisârdır. On ikinci Moldava dâ'iresidir, Prag'ın altında nehr-i Moldava yanındadır, şehri yokdur. On üçünci Perahen[5] dâ'iresidir, Bavariya hudûdında nehr-i Moldava yanındadır. Şehirleri bunlardır: Pisek bir alçak yerdir. Krumlav[6] bir metîn **[207a]** hisârdır ve Eggenberg garafındır. On dördünci Beravn[7] dâ'iresidir, Prag'ın altında nehr-i Moldava'nın solındadır. Şehirleri bunlardır: Beravn bir küçük yerdir. Karileşteyn[8] bir metîn hisârdır ve anda Bohemiya ya'nî Çeh koronesi ve çebteri mahfûzdur. Pilzen[9] bir büyük ve metîn şehirdir. Ammâ yeni dâ'ireler bunlardır: Evvelki Eger dâ'iresidir, Franken hudûdında nehr-i Eger yanındadır. Şehri budur: Egre[10] nehr-i Eger yanında bir eyü binâ olunmuş ve metîn şehirdir ve güzel ekşi suları vardır. İkinci Elenbogen[11] dâ'iresidir, Egre'nin yanındadır. Şehirleri bunlardır: Elenbogen bir orta yerdir. İşlangeverd[12] bir şehirdir. Karlştad[13] bir küçük şehirdir ve meşhûr ılıcası var[dır]. Falkenav[14] **[207b]** bir şehirdir ve Nostiç[15] garafındır. Yaçimstal,[16] iki yüz yıl mukaddem bir eyü gümüş ma'deni anda açılmışdır. Üçünci Glaç[17] dâ'iresidir, Şilezin hudûdındadır. Şehri budur: Glaç, Dîv Dağı'na[18] yakın nehr-i Nayze[19] yanında bir eyü şehir ve garaflıkdır.

---

1 Teyn
2 Chaurzim (Kouřim; Çekya)
3 Böhmisch Brod (Český Brod; Çekya)
4 Brandeis an der Elbe-Altbunzlau (Brandýs nad Labem-Stará Boleslav; Çekya)
5 Prachen/Prácheň (Çekya)
6 Kromlau
7 Beroun (Çekya)
8 Karlstein (Karlštejn; Çekya)
9 Pilsen (Plzeň; Çekya)
10 Eger (Cheb; Çekya)
11 Elnbogen
12 Schlackewerd/Schlackenwerth (Ostrov; Çekya)
13 Carlsbad/Karlsbad (Karlovy Vary; Çekya)
14 Falkenau (Sokolov; Çekya)
15 Nostitz
16 Joachims-Thal (Jáchymov; Çekya)
17 Glatz (Kłodzko; Polonya)
18 Ricbenzahl (Rübezahl) Dağı
19 Neisse Nehri

Ammâ Morava Beğliği, Bohemiya ve Şilezin ve Esterayh ve Macar'ın ortasındadır. Ve ortasından nehr-i Morava akar ki bütün vilâyet ana göre tesmiye olunmuşdur. Bu dahi Nemçe çasarındır ve Bohemiya memleketine tâbi'dir. Ve ahâlîsi Katolik ya'nî Papişta['dır]. Şehirleri bunlardır: Olmiç[1] nehr-i Morava yanında bir orta velâkin başşehridir ve vladikası vardır. Birin[2] bir metîn şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Garadişka[3] nehr-i Morava yanında bir büyücek şehirdir. Çenaym,[4] Esterayh hudûdında bir şehirdir. İglav,[5] Bohemiya hudûdında bir ma'mûr yerdir. Niklasburg,[6] **[208a]** Esterayh hudûdında bir şehirdir.

Altıncı Kısm

Nehr-i Oder etrâfında Memâlik-i Nemçe'nin vilâyetlerini beyân eder. Nehr-i Oder'in başı Şilezin ve Morava hudûdındadır ve oradan yılduz tarafına Balt Denizi'ne akar. Anın etrâfında olan vilâyetler bunlardır: Şilezin Herseklik, Mark Brandenburg ve Pomern Herseklik.

Ammâ Şilezin Hersekliği, Bohemiya ve Leh ve Macar ve Lavzniç ve Mark ve Morava'nın ortasındadır ve nehr-i Oder ortasından akar. Bu hersek Bohemiya memleketine tâbi' ve Nemçe çasarındır. Velâkin Brandenburg elektörün dahi anda alâkası vardır. Ahâlîsi Luteran ve Katolik'dir. Ve dahi bu herseklik iki kısma münkasımdır: Biri Ober Şilezin ya'nî Yukarıki Şilezin ki Morava ve Macar tarafında olan parçasıdır. Ve biri Nider Şilezin ya'nî Aşağı Şilezin ki Lavzniç **[208b]** ve Mark tarafında olan parçasıdır. Ammâ Yukarıki Şilezin içinde dokuz beğliği vardır. Evvelkisi Teşen[7] Pirinçiyatı'dır, Leh ile Macar hudûdlarında nehr-i Oder'in başı olduğı yerdedir ve Bohemiya'nın hâssı olup Nemçe çasarın zabtındadır. Şehirleri bunlardır: Teşen, nehr-i Ayza[8] yanında bir orta şehirdir ve iç hisârı vardır. Yabelunka,[9] Macar hudûdında bir eyü boğazdır. İkincisi Tropav[10] Pirinçiyatı'dır

1 Olmütz (Olomouc; Çekya)
2 Brinn (Brno; Çekya)
3 Hradisca/Hradisch (Hradište; Çekya)
4 Znaim (Znaym/Znojmo; Çekya)
5 Iglaw/Iglau (Jihlava; Çekya)
6 Niclasburg (Nikolsburg; Çekya)
7 Teschen (Cieszyn; Polonya)
8 Olza Nehri
9 Jabeluncka (Jablonka; Polonya)
10 Troppau (Opava; Çekya)

ki Morava hudûdındadır, bu dahi Bohemiya hâssıdır ve Nemçe çasarın zabtındadır. Şehirleri bunlardır: Tropav, nehr-i Oppa[1] yanında bir şehirdir ve eski iç hisârı vardır. Engelsberg bir şehirdir, bu şehir ve etrâfında olan ba'zı yerler büyük ve Nemçe üstâzınındır. Üçüncisi Yegerndorf[2] Pirinçiyatı'dır, Tropav yanındadır ve küçükdür. Mukaddemâ Brandenburg **[209a]** ocağından bir beğlik idi, velâkin şimdi Nemçe çasarın hâssıdır. Şehri budur: Yegerndorf bir güzel şehirdir ve eyü iç hisârı vardır. Dördünci Ratibor[3] Pirinçiyatı'dır, nehr-i Oder yanındadır ve Nemçe çasarın hâssıdır. Şehri budur: Ratibor, nehr-i Oder yanında bir orta şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Beşincisi Opeln[4] Pirinçiyatı'dır, Leh hudûdındadır ve Nemçe çasarın hâssıdır. Şehri budur: Opeln, nehr-i Oder yanında başşehridir. Altıncısı Grotkav[5] Pirinçiyatı'dır, Bohemiya ve Morava hudûdındadır. Ba'zıları anı Nayse[6] tesmiye ederler. Bu beğlik Breslav[7] vladikanındır. Şehirleri bunlardır: Nayse bir güzel şehirdir ve gâh gâh vladika anda eğlenür. Grotkav bir eyü şehirdir. Yedincisi Minsterberg[8] Pirinçiyatı'dır, Bohemiya hudûdındadır. 1064 senesinde bu beğlik Nemçe **[209b]** hâssı olmak üzre Averşberg[9] garafa virildi. Şehirleri bunlardır: Minsterberg bir büyücek şehirdir ve güzel iç hisârı vardır. Frankenşteyn[10] bir müferrih yerdir. Sekizincisi Pelesse[11] ze'âmetidir, Teşen Pirinçiyat'ın yanındadır ve Promniç[12] garafındır. Dokuzuncısı Bayten[13] ze'âmetidir, Opeln Pirinçiyat'ın içindedir ve Hengel garafındır. Ammâ Aşağı Şilezin içinde on dört beğliği vardır. Evvelki Breslav Pirinçiyatı'dır. Şehirleri bunlardır: Breslav, nehr-i Oder yanında bir büyük ve eyü binâ olunmuş ve zengin ve ma'mûr ve başşehridir. Ve mahall-i fünûndur ve büyük vladikası vardır. Namislav[14] bir şehirdir ve metîn

1 Opava Nehri
2 Jägerndorf (Krnov; Çekya)
3 Racibórz (Polonya)
4 Oppeln (Opole; Polonya)
5 Grotkau (Grodków; Polonya)
6 Neisse (Nysa; Polonya)
7 Breslau (Wroclaw; Polonya)
8 Münsterberg (Ziębice; Polonya)
9 Auersperg
10 Frankenstein (Ząbkowice Śląskie; Polonya)
11 Pless (Pszczyna; Polonya)
12 Promnitz
13 Beuthen (Bytom; Polonya)
14 Namslau (Namysłów; Polonya)

iç hisârı vardır. İkincisi Şevaydniç[1] Pirinçiyatı'dır, Bohemiya hudûdındadır ve Nemçe hâssıdır. Şehirleri bunlardır: Şevaydniç pek güzel ve metîn ve eyü binâ **[210a]** olunmuş şehirdir. İşterigav[2] ol dahi bir güzel yerdir. Grissa bir ruhbân mülkidir. Landshut bir orta yerdir. Üçüncisi Yaver[3] Pirinçiyatı'dır, Bohemiya ve Ober Lavzniç'e[4] muttasıldır. Ve Bohemiya hudûdında meşhûr olan Dîv Dağı'dır[5] ki anda hâlâ Ribençal[6] nâmında bir dîv vardır. Bu beğlik dahi Nemçe çasarın hâssıdır. Şehirleri bunlardır: Yaver bir güzel şehirdir. Lemberg mukaddemâ bir eyü şehir idi. Hirşberg[7] bir ma'mûr şehirdir ve ana yakın eyü ılıca vardır. Libental[8] bir küçük yerdir. Grayfenberg[9] bir eyü şehirdir. Şimidberg[10] ve Bunçel[11] ve Kupferberg[12] küçük yerlerdir. Garayfenşteyn[13] bir eyü hisârdır ve Şafkoç[14] garafındır. Dördüncisi Liğniç[15] Pirinçiyatı'dır, Oder ile Yaver Pirinçiyatı'nın arasındadır ve Nemçe çasarındır. Şehirleri bunlardır: **[210b]** Liğniç bir güzel şehirdir. Goldberg[16] bir orta yerdir ve mahall-i fünûndur. 962 senesinde bu mahall-i fünûnun bir rektör ya'nî büyük müderris ya'nî baş müderris vefât etmişdir; ol vakitde bütün Şilezin Hersekliği'nde bir tâlib bulunmaz imiş ki bu rektörün avucında okumamış ola. Hattâ dinildi ki: "Cümle şâkirdleri cem' olunsalar Türkler ya'nî Ehl-i İslâm mukābelesine bir büyük asker olurdı." Volştad[17] bir küçük yerdir. Bu şehrin yanında beş yüz yıl mukaddem Tatarlar otuz bin kâfiri birden kırmışlar.[18] Beşincisi Biriğ[19] Hersekliği'dir, nehr-i Oder yanındadır ve Nemçe çasarındır. Şehirleri bunlardır: Biriğ, nehr-i Oder

1 Schweidnitz (Świdnica; Polonya)
2 Striegau (Strzegom; Polonya)
3 Jauer (Jawor; Polonya)
4 Oberlauzitz (Upper Lusatia)
5 Ricbenzahl (Rübezahl) Dağı
6 Rübezahl
7 Hirschberg (Jelenia Góra; Polonya)
8 Libenthal/Liebenthal (Lubomierz; Polonya)
9 Greifenberg (Gryfice; Polonya)
10 Schmiedeberg (Kowary; Polonya)
11 Bunzel (Bolesławiec; Polonya)
12 Kuppfferberg/Kupferberg (Miedzianka; Polonya)
13 Greiffenstein
14 Schaffgotsch Hanedanı
15 Liegnitz (Legnica; Polonya)
16 Złotoryja (Polonya)
17 Wolstadt (Legnickie Pole; Polonya)
18 Legnica/Liegnitz Savaşı (Moğol-Germen/Leh savaşı; 1241)
19 Brieg (Brzeg; Polonya)

yanında bir pek güzel şehir ve baş kal'adır. Orlav, ol dahi bir güzel yerdir. Altıncısı Ols[1] Pirinçiyatı'dır, Breslav'a yakındır ve Virtenberg **[211a]** [h]erseklerin bir dizinindir. Şehirleri bunlardır: Ols bir orta şehirdir. Bernştad[2] bir küçük şehirdir. Yuliyusburg[3] bir yeni şehirdir. Yedincisi Volav[4] Pirinçiyatı'dır, Liğniç'in yanında ve nehr-i Oder'in kenârındadır ve Nemçe çasarın hâssıdır. Şehirleri bunlardır: Volav bataklık içinde bir eyü ve metîn şehirdir ve eyü iç hisârı vardır. Lavbus[5] bir ruhbân mülkidir. İşteynav[6] bir güzel yerdir. Sekizincisi Gologav[7] Pirinçiyatı'dır, Leh hudûdında nehr-i Oder yanında ve Nemçe çasarın hâssıdır. Şehirleri bunlardır: Gologav bir eyü şehir ve Leh hudûdında bir serhad kal'asıdır. İşprotav[8] bir orta şehirdir. Grünberg[9] bir küçük yerdir. Dokuzuncısı Sagan[10] Pirinçiyatı'dır, Nemçe çasarın hâssı olmak üzre Lobkoviç[11] garafın zabtındadır. Şehirleri bunlardır: **[211b]** Sagan bir güzel şehirdir. Piribus[12] nehr-i Nayze[13] yanında bir eyü yerdir. Onuncısı Krosen[14] Pirinçiyatı'dır, Mark hudûdındadır ve Prusiya kralındır. Şehirleri bunlardır: Krosen, nehr-i Oder yanında bir güzel yerdir. Çullihav[15] bir orta yerdir. Sommerfeld[16] bir büyücek yerdir. On birincisi Vartenberg[17] ze'âmetidir, Breslav'ın yanındadır ve Malçan[18] garafındır. On ikincisi Miliç[19] ze'âmetidir, Vartenberg'in yanındadır ve Dohna garafındır. On üçüncisi Teragenberg[20] ze'âmetidir ve Haçfeld[21] garafındır.

---

1 Oels (Oleśnica; Polonya)
2 Bernstadt (Bierutów; Polonya)
3 Juliusburg
4 Wohlau (Wołów; Polonya)
5 Leubus (Lubiąż; Polonya)
6 Steinau (Ścinawa; Polonya)
7 Glogau (Głogów; Polonya)
8 Sprottau (Szprotawa; Polonya)
9 Zielona Góra (Polonya)
10 Żagań (Polonya)
11 Lobkowitz Hanedanı
12 Priebus/Prybus (Przewóz; Polonya)
13 Lusatian Neisse Nehri
14 Crossen an der Oder (Krosno Odrzańskie; Polonya)
15 Züllichau (Sulechów; Polonya)
16 Lubsko (Polonya)
17 Wartenberg
18 Malzan
19 Militsch (Milicz; Polonya)
20 Trachenberg (Żmigród; Polonya)
21 Hatzfeldt

On dördüncisi Beten[1] ze'âmetidir, Gologav Pirinçiyat'ın içindedir ve Şonayh[2] baronundur.

Ammâ Mark Brandenburg, Balt Denizi'nin semtindedir. Sağından nehr-i Oder ve solından nehr-i Elbe ve yukarıda Pomern ve Meklenburg'a muttasıldır ve aşağıda Şilezin ve Lavzniç ve Ober Saksen **[212a]** ve Magdeburg'a muttasıldır. Ve [vilâyetin] cümlesi Prusiya kralındır. Ve ahâlînin ekserîsi Luteran'dır, velâkin kralı Kalvin olmağla ahâlînin ba'zısı dahi Kalvin'dir. Ammâ zikr olunan Mark Brandenburg beş kısmdır. Evvelkisi Mark'dır, Lineburg hudûdında nehr-i Elbe yanındadır. Şehirleri bunlardır: İştendal[3] nehr-i Uht[4] yanında bir büyücek şehirdir. Salsvedel,[5] Lineburg hudûdında iki şehirden mürekkeb bir şehirdir. Gardelegen pek güzel şehirdir. Tangerminde[6] nehr-i Tanger yanında bir orta şehirdir. Rahavzen,[7] ol dahi ortadır. Osterburg bir küçük yerdir. Verben[8] nehr-i Havel nehr-i Elbe'ye döküldüğü yerde bir büyücek yerdir. İkincisi Pirizniç'dir,[9] Meklenburg hudûdında nehr-i Elbe yanındadır. Şehirleri bunlardır: Perleberg büyücekdir. Havelberg, nehr-i Havel **[212b]** yanında bir orta şehirdir. Vitsdok[10] bir büyücek şehirdir ve 1046 senesinde İşved ile Na'lkıran arasında vâki' olan kıtâl sebebiyle ziyâde meşhûr oldı. Kiriç[11] bir alçak yerdir. Üçüncisi Mitel Mark[12] ya'nî Orta Mark'dır, Ober Saksen hudûdında nehr-i Elbe ile nehr-i Oder arasındadır. Şehirleri bunlardır: Berlin, nehr-i İşpere yanında bir pek büyük şehirdir. Zîrâ beş şehir bir yerdedir ve her birisi eyü binâ olunmuş şehirdir. Bu şehir hem başşehridir ve hem Prusiya kralın tahtıdır ve gāyet ma'mûrdur. Bu şehre yakın lâ-nazîr kralın bir teferrüc sarâyı vardır ki ana Şarlotenburg[13] dirler. Brandenburg, ol dahi iki şehirden mürekkeb bir şehirdir; biri Eski Brandenburg ve biri Yeni

1 Beuthen (Bytom; Polonya)
2 Schönaich
3 Stendal
4 Ucht/Uchte Nehri
5 Salzwedel
6 Tangermünde
7 Seehausen
8 Werben
9 Prignitz
10 Wittstock
11 Kyritz
12 Mittelmark
13 Charlottenburg Sarayı

Brandenburg. Bu ikisinin arasında nehr-i Havel **[213a]** akar. Frankfurt, nehr-i Oder yanında bir güzel şehir ve mahall-i fünûndur. İşpandav[1] nehr-i İşpere yanında bir küçük velâkin metîn yerdir. Oraniyenburg[2] nehr-i Havel yanında Prusiya kralın bir teferrüc sarâyıdır. Potisdam[3] bir küçük şehirdir ve kralın anda sarâyları ve bakçeleri vardır. Ferbelin[4] nehr-i Rayn yanında bir küçük yerdir, velâkin 1087 senesinde Brandenburg elektöri İşved kralını anda bozduğından ötüri meşhûr olmuşdur. Rupin[5] iki şehirdir; ya'nî Eski Rupin ve Yeni Rupin. Ratenav[6] nehr-i Havel yanında bir güzel şehir ve eyü boğazdır. Bernav bir küçük yerdir. Lebus bir büyücek yerdir. Dördüncisi Ukermark'dır.[7] Şehirleri bunlardır: Perenzlu[8] bir gölün kenârında başşehridir. Tempelin[9] bir büyücek şehirdir. Lökeniç[10] bir küçük şehirdir, velâkin bataklık içinde bir metîn iç **[213b]** hisârı vardır ki anın sebebiyle serhad kal'asının yerine geçer. Sevet[11] bir şehir ve iç hisârdır. Oderburg, nehr-i Oder'in içinde bir kal'adır. Beşincisi Nayn Mark[12] ya'nî Yeni Mark'dır. Şehirleri bunlardır: Kisterin,[13] nehr-i Varta[14] nehr-i Oder'e döküldüği yerde bir pek metîn kal'adır. Dirizen,[15] Leh hudûdında nehr-i Varta yanında bir metîn kal'adır. İştrenberg[16] ve Sonnenburg iki şehir ve nâhiyedir ve Malta pehlivânlarındır. Lansberg[17] bir orta yer ve boğazdır. Kisteringen[18] ve Berlingen[19] küçük yerlerdir.

Ammâ Pomern Herseklik, Balt Denizi'nin kenârındadır. Sağ tarafından Leh memlekete ve sol tarafından Meklenburg'a ve aşağıda Mark Branden-

1 Spandau
2 Oranienburg Sarayı
3 Potsdam
4 Fehrbellin
5 Ruppin
6 Rathenow
7 Uckermark
8 Prenzlau
9 Templin
10 Löcknitz
11 Svet (Schwedt)
12 Neuen/Neumark
13 Küstrin (Kostrzyn nad Odrą; Polonya)
14 Warta Nehri
15 Driesen (Drezdenko; Polonya)
16 Sternberg (Torzym; Polonya)
17 Landsberg (Gorzów Wielkopolski; Polonya)
18 Cüstrnicken
19 Berlinchen (Barlinek; Polonya)

burg'a muttasıldır. Bu zikr olunan Pomern hersekler mukaddemâ Brandenburg elektöriyle bir gûnâ irs uhuvveti akd etdiler; ya'nî "Biz fevt olup **[214a]** gitdüğümüzden sonra senden gayrı memleketimüze vâris olup zabt u ta'arruz etmeye." didiler. Velâkin mezbûr Brandenburg elektörün bu husûsda bahtı mün'akis oldı. Zîrâ Cumhûr-ı Nemçe'nin otuz yıl kadar mümtedd olan büyük istîlânın ortasında mesfûr Pomern hersekler vefât etdiklerinde İşved kralı mezbûr Pomern Hersekliği'nin yarısını ellerinden almış idi. İmdi Vestfalen Sulhı'ndan sonra Brandenburg elektöri ancak Pomern Hersekliği'nin nısfı ile kanâ'at edüp nısfını İşved kralına terk eylemek iktizâ oldı. Ve hâlâ İşved ile Brandenburg arasında münkasımdır. İmdi İşved kralın zabtında olan Vor Pomern[1] ya'nî İlerüki Pomern'dir ki solında Maklenburg hudûdında nehr-i Oder'e dek olan parçadır. **[214b]** Şehirleri bunlardır: İştetin[2] nehr-i Oder yanında başşehridir, bir büyük ve güzel ve zengin ve metîn yerdir. Dam, nehr-i Oder'e yakın bir şehirdir. Ukermünde[3] bir şehirdir. Garç[4] mukaddemâ nehr-i Oder yanında bir metîn hisâr idi, velâkin 1125 senesinde Moskov askeri anı yıkmışdır. Anklam bir güzel şehirdir. Demnin, Meklenburg hudûdında bir şehirdir. Güçko[5] bir küçük yerdir. Volgest[6] nehr-i Pane[7] yanında bir büyücek şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. 1125 senesinde Moskov askeri bu şehri dahi yağma edüp yakdılar. Giripsvalde,[8] Balt Denizi'ne yakın bir bol şehir ve mahall-i fünûndur. Bart,[9] Balt Denizi'ne [yakın] bir orta şehirdir. Damgerten[10] ve Tribezes,[11] Meklenburg hudûdında iki boğazdır. İştralzund,[12] Balt Denizi'nin kenârında bir metîn ve büyük ticâret şehridir. Rugiya,[13] Balt Denizi'nde bir güzel **[215a]** adadır. Anın üstünde Bergen[14] nâmında

1 Vorn/Vorpommern (Batı Pommern)
2 Stettin (Szczecin; Polonya)
3 Ueckermünde
4 Gartz
5 Gützkow
6 Wolgast
7 Peene Nehri
8 Greifswald
9 Barth
10 Damgarten (Ribnitz-Damgarten)
11 Tribsees
12 Stralsund
13 Rugia (Rügen) Adası
14 Bergen auf Rügen

bir küçük şehir vardır. Usedom, ol dahi bir adadır ve anda Usedom nâmında bir şehirdir. Volin,[1] ol dahi bir adadır ve anda Volin nâmında bir hisâr vardır. Bu iki adanın altında nehr-i Oder akup denize benzer bir liman vardır. Ammâ Prusiya kralın zabtında olan Hinter Pomern[2] ya'nî Girüki Pomern'dir ki nehr-i Oder'den Leh hudûdına değin olan parçasıdır, içinde olan şehirler bunlardır: İştargard[3] bir büyük ve güzel şehirdir. Kamin,[4] Balt Denizi'ne yakın bir şehirdir. Kolberg,[5] Balt Denizi'nin kenârında bir metîn ticâret şehridir. Belgrad[6] bir şehir ve iç hisâr ve nâhiyedir. Kozlin[7] bir orta şehirdir ve iç hisârı vardır. Rigenvalde[8] bir eyü yerdir. İştolpe[9] mukaddemâ bir serbest şehir **[215b]** idi. Lavenburg[10] bir ze'âmetdir. Bitav,[11] ol dahi bir ze'âmetdir. Ve [bunların] ikisi dahi mukaddemâ kralın idi, şimdi Brandenburg elektöründür.

Memâlik-i Nemçe bunda tamâm oldı.

Fasl
Bu fasl Danemark memleketin beyânındadır

Ma'lûm ola ki yılduz tarafında üç büyük memleket vardır: Biri Danemark ve biri Norvegiya ve biri İşved memleketidir. Mukaddemâ ba'zı vakitlerde üçisi dahi bir kralın tasarrufında olur imiş. Velâkin şimdi Danemark ile Norvegen[12] birdir ve Danemark kralındır. Ve İşved memleketin bir gayrı kralı vardır. Bu memleketler bizden ırak yılduz tarafına, tâ Buzlu Deniz'e dekdir. Ve andan ötüri bu tarafda olan memâlikden sovukdur ve mahsûlleri azdır. Ve cümle ahâlî Luteran'dır.

---

1 Wolin Adası (Polonya)
2 Hinterpommern (Doğu Pommern)
3 Stargard (Polonya)
4 Cammin (Kamień Pomorski; Polonya)
5 Kołobrzeg (Polonya)
6 Białogard (Polonya)
7 Köslin (Koszalin; Polonya)
8 Rügenwalde (Darłowo; Polonya)
9 Stolp (Słupsk; Polonya)
10 Lauenburg (Lębork; Polonya)
11 Bütow (Bytów; Polonya)
12 Norvegen (Norveç)

Ammâ Danemark yâhûd Daniya[1] memleketi yılduz tarafındadır **[216a]** ve ekserîsi adalardır. Ancak bir tarafı Şilezviğ Hersekliği'ne muttasıldır. Bu memleket üç kısm üzredir: Biri büyük adalar ve biri küçük adalar ve biri nısf ada ki ana Yitland[2] dirler.

Ammâ büyük adalar bunlardır: Evvelki Zealand'dır,[3] bir büyük adadır. Şehirleri bunlardır: Kopenhagen[4] başşehridir ve Danemark kralın tahtıdır. Bir büyük ve metîn şehir ve mahall-i fünûndur. Ve denizin içindedir ve eyü limanı vardır. Kraliçenin eski sarâylarına Ameliyenborg[5] ve yeni sarâylarına Firidrihsborg[6] dirler. Bu şehrin karşusında Amak[7] nâmında bir ada vardır ki bir ensiz boğaz ile mezbûr Zealand Adası'ndan ayrılmışdır, ol adada binâ olunana Kıristiyanshafen[8] dirler. 1123 ve 1124 senesinde Kopenhagen şehrin ahâlîsinden gāyet çok tâ'ûndan kırılmışdır. Rodşild[9] bir meşhûr **[216b]** şehirdir ve Danemark kralların defn olundukları yerdir. Ve 1068 senesinde İşved ile Danemark arasında anda musâlaha vâki' olmuşdur. Helzingör[10] bir şehirdir ve Kronenburg[11] anın yanında ve Sond Boğazı'nın kenârında binâ olunmuş kal'adır. Ammâ Sond Boğazı,[12] Kronenborg yanında bir sâ'at kadar yassı boğazdır ki Balt Denizi'nden Nemçe Denizi'ne ya'nî dış denize girmek murâd eden gemilerin her birisi mezbûr boğazdan geçmek gerek. Bu geçen gemilerin gümrüğinden Danemark kralı içün hesâbsız mâl tahsîl olunur. Zîrâ ba'zı günlerde birkaç yüz gemi andan geçer. Firidrihsborg, Kronenburg'a yakın Danemark kralın bir müzeyyen ve meşhûr sarâyıdır. Sora[13] mukaddemâ bir monastır idi, şimdi anda bir gimnaziyum[14] ya'nî medrese binâ olunmuşdur. Yaegersburg[15] kralın bir

1 Dania
2 Yutland (Jylland) Yarımadası
3 Sjælland Adası
4 Kopenhag
5 Amalienborg Sarayı
6 Frederiksborg/Frederiksberg Sarayı
7 Amack
8 Christianshavn Sarayı
9 Rathschild (Roskilde)
10 Helsingoehr (Helsingør)
11 Cronenburg (Kronburg)
12 Sund, Sont (Oresund/Øresund) Boğazı
13 Sorø
14 gymnasium (okul)
15 Jægersborg

teferrüc sarâyıdır. Köge, Balt **[217a]** Denizi'nin yanında bir küçük şehirdir ve bir küçük limanı vardır. İkinci Funen Adası'dır,[1] Zealand'ın yanında bir müferrih adadır. Şehirleri bunlardır: Odenze[2] başşehridir ve adanın ortasındadır. Niburg[3] bir metîn şehirdir ve eyü limanı vardır. Ve dahi Funen ile Yitland arasında olan boğaza Küçük Balt dirler. Ve Zealand ile Funen arasındaki boğaza Büyük Balt dirler.

Ammâ küçük adalar bunlardır: Laland[4] ve Falster ve Mone,[5] Zealand'ın alt yanında üç adadır. Langeland, Funen ile Zealand arasında bir uzun adadır. Arrove, Funen Ada'nın alt yanında bir adadır. Samsove,[6] ol dahi Funen'in üst yanında bir adadır. Amak ve Soltholm, Kopenhagen'in karşusında iki adadır. Bornholm, sağından Balt Denizi'nin içinde bir adadır.

Ammâ nısf ada olan Yitland, Nemçe Denizi'yle **[217b]** Şakerak Körfezi'nin[7] arasındadır ve aşağıda Şilezviğ Herseklik'le muttasıldır. Ve dört eyâleti vardır: Biri Arhus eyâletidir, sağından Şakerak Körfezi'nin kenârındadır. Şehri Arhus'dur, denizin kenârında bir büyük şehirdir ve pek eyü limanı vardır. Bu şehrin karşusında ya'nî Yitland ile İşved memleketin arasında bir büyük körfez vardır, ana Kodane[8] yâhûd Şakerak Körfezi dirler. Ve biri Alborg[9] eyâletidir, yukarıda Şakerak Körfezi'yle Nemçe Denizi'nin arasındadır. Şehri Alborg'dur, nehr-i Limfort[10] yanında bir büyücek şehirdir. Ve biri Viborg eyâletidir, ortasındadır. Şehri Viborg'dur, bir küçük gölün kenârında bir şehirdir. Ve dahi Viborg ile Alborg eyâletlerin arasında olan körfeze Sinüs Limikus[11] ya'nî Limik Körfezi[12] dirler. Ve biri **[218a]** Ripen[13] eyâletidir, Şilezviğ hudûdında ve Nemçe Denizi'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Ripen, Şilezviğ hudûdında ve Nemçe Denizi'ne yakın

1 Fyn Adası
2 Odensee (Odense)
3 Nyborg
4 Lolland Adası
5 Mon Adası
6 Samsoe (Samsø) Adası
7 Skagerrak Körfezi
8 Kattegat Körfezi
9 Aalborg
10 Limfjord Nehri
11 Sinus Lymicus
12 Limfjord Körfezi
13 Rypen

bir şehirdir ve ticâreti çokdur. Koldingen,[1] ol dahi Şilezviğ hudûdındadır ve Küçük Balt'a yakın bir şehirdir. Ve metîn iç hisârı ve bir büyük ve mahfûz limanı vardır. 1123 senesinde pây-i taht olan Kopenhagen şehrinde tâ'ûn zuhûr etdüği vakitde Danemark kralı mezbûr Koldingen şehre firâr edüp anda meks etmişdir. Firidrihs Ota,[2] Küçük Balt'ın kenârında bir metîn yerdir.

Fasl
Bu fasl Norvegen yâhûd Norvegiya memleketin beyânındadır

Norvegiya memleketi Danemark'dan yukarıya Nemçe Denizi ile İşved memleketin arasındadır ve pek uzak yılduz tarafına mümteddir. Hattâ aşağıda Kopenhagen şehrin karşusından tâ yukarıya Lapland'a dek **[218b]** dört yüz sâ'at mikdârıdır. Bu memleket Danemark semtinde ma'mûrdur, velâkin yukarıda yılduz tarafında pek sovuk ve mahsûlâtı az olmağla ekserîsi hâlî ve mechûldür. Ve bu memleketde enfa' olan büyük yaylalardır. Zîrâ her yıl hesâbsız ağaçlar kesilüp Felemenk vilâyetine götürürler. Ve dahi yalılar gāyet çok balık avlanup ve hâricde olan vilâyetlere götürüp andan dahi her senede hâsılı çokdur. Zîrâ ba'zı balık vardır gayrı yerlerde bulunmaz; illâ meger Norvegiya yalılarında ancak bulunur, ol balığa Nemçe dilince iştokfiş[3] dirler.

Ve dahi zikr olunan Norvegiya iki kısmdır: Biri Nefs-i Norvegiya Krallığı ve biri etrâfında olan adalar. Ammâ Nefs-i Norvegiya'da yine altı eyâlet vardır: Evvelkisi Bahus eyâletidir, Danemark karşusında **[219a]** ve Şakerak Körfezi'nin kenârındadır ve İşved kralındır. Şehri Bahus'dur, bir metîn kal'adır. İkinci Egerhus[4] eyâletidir, Bahus'un yanındadır. Bu eyâlet ve sâ'ir eyâletler cümlesi Danemark kralındır. Şehirleri bunlardır: Egerhus bir hisârdır. Opislo[5] yâhûd Anslo bir şehirdir ve bütün yanmışdır. Ve anın yanında yeni binâ olunmuş şehre Kıristiyana[6] dirler, Danemark kralın vekîli

1 Kolding
2 Fridrichs Oede (Fredericia)
3 stockfish
4 Aggerhus (Akershus)
5 Opslo
6 Christiania (Oslo)

anda oturur. Firidrihştad[1] bir yeni binâ olunmuş şehirdir. Üçünci Bergenhus[2] eyâletidir, Nemçe Denizi'nin kenârındadır. Şehri Bergen'dir, bu şehir bütün memleketin başşehridir ve ticâreti gāyet çokdur. Dördünci İştavanger[3] eyâletidir, Şakerak Körfezi'nin ağzında olan bucağındadır. Şehri İştavanger'dir, Nemçe Denizi'nin kenârında bir orta şehirdir. Beşinci Dorontheym[4] eyâletidir, yukaruya **[219b]** Nemçe Denizi'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Dorontheym bir meşhûr ticâret şehridir ve eyü limanı vardır ve büyük vladika anda oturur. Maliştrom[5] şehr-i Dorontheym'den yukaruya deniz kenârında bir büyük cirdâbdır; anın cirmi yigirmi dört sâ'at mikdârıdır ve ana yakın gelen gemileri yudar. Altıncı Vradhus[6] eyâletidir, tâ yukarıda Yılduz Burun'a değindir. Şehri budur: Vradhus, Buzlu Deniz'de bir eski hisârdır. Bu etrâfında olan vilâyete dahi Lapland dirler ve ahâlîsine Lappen yâhûd Finnen dirler. Ve bu semtler de gāyet sovukdur, zîrâ altı ay mütevâliyen kış olur.

Ammâ Norvegiya'nın etrâfında olan adalar bunlardır: Eysland[7] yâhûd İsland Adası ya'nî Buz Ada dimekdir. Bu ada tâ yukarıda yılduz tarafına İskoçya'nın **[220a]** karşusındadır ve uzaklığı iki yüz sâ'at kadardır. Ve Danemark kralındır ve anın vekîli mezbûr adada oturur. Velâkin bu adanın hâsılı pek azdır. Şehirleri bunlardır: Şalvot[8] başşehridir. Baleştad[9] hisârdır ve kralın vekîli anda oturur. Hekla[10] bir meşhûr âteşlü dağdır. Bunda ta'accüb olunacak budur ki; bu ada ırak deniz içinde yalnız [ve] gayr-ı muttasıl olup buzun kesretinden Buz Ada tesmiye olunması birle, Hak Te'âlâ sovukun zıddı olan harâreti ve suyun zıddı olan âteşi îcâd edüp buzların ve suların ortasında bir azîm âteşlü dağ halk eyledi. Mageravoyi Adası,[11] Vradhus'un üst yanındadır. Bu ada[da] bir burun vardır ki ana Yılduz Bu-

1 Fredrikstad
2 Bergen
3 Stavanger
4 Trondheim
5 Maelström
6 Wardhus/Wardhusia
7 Eisland (İzlanda)
8 Schalot/Scalotum
9 Ballestadt
10 Hecla Yanardağı (İzlanda)
11 Magerøya Adası

runı dirler. Soroy,[1] dahi aşağa bir adadır. Ve dahi bu adalardan mâ-adâ Norvegiya etrâfında gāyet çok adalar vardır, **[220b]** velâkin içinde zabt olunacak nesne yokdur.

Fasl
Bu fasl İşved memleketin beyânındadır

Bundan akdem zikr olunan Balt Denizi'nden vilâyetler arasına iki büyük körfez girür: Biri maşrık tarafına ki ana Sinüs Finnikus[2] ya'nî Finiyye Körfezi[3] dirler ve biri yılduz tarafına ki ana Sinüs Botnikus[4] ya'nî Botniyye Körfezi[5] dirler. İmdi bu iki körfezin etrâfında olan vilâyetlerin cümlesine İşved memleketi dirler. Bu memleket dahi gāyet sovukdur. Husûsan yılduz tarafında olan ziyâdesiyle sovukdur ve mahsûlâtı azdır ve tuzı dahi azdır. Velâkin pek güzel bakır ma'denleri vardır. Ve Danemark'a yakın olan vilâyetlerin ahâlîsi edeblü ve terbiyye olunmuşdur. Ammâ yukarıda Lapland'a yakın olanlar terbiyyetsiz ve yavuzdur.

Ammâ bütün İşved **[221a]** memleketi altı kısmdır: Evvelkisi Nefs-i İşved'dir, Botniyye Körfezi'nin solındadır. Ve anın içinde yine beş küçük eyâletler vardır. Biri Upland[6] eyâletidir. Şehirleri bunlardır: İştokholm,[7] İşved memleketin başşehridir ve kralın tahtıdır ve azîm ticâret şehridir ve eyü limanı vardır. Bu şehrin etrâfında katı büyük kayalar vardır, hattâ deniz içinde çokdur. Andan ötüri ba'zı yerlerde gemiler içün pek havflıdır. Upsal[8] pek eski şehirdir ve metîn iç hisârı vardır ve mahall-i fünûndur. Bu şehirde İşved krallara korone takılur. 1114 senesinde bu şehir bütün yanmış idi, sonra yine ta'mîr olundı. Alandiya,[9] İştokholm şehrin karşusında bir adadır. Ve biri Södermanland eyâletidir, Upland'ın altındadır. Şehirleri bunlardır: Nikepeng[10] bir şehirdir ve eski iç hisârı ve limanı **[221b]** vardır.

---

1 Sørøya Adası
2 Sinus Finnicus
3 Finnia (Finlandiya) Körfezi
4 Sinus Bothnicus
5 Botni Körfezi
6 Uppland
7 Stockholm
8 Uppsala
9 Alandia (Åland) Adası
10 Nyköping

Giripholm[1] bir hisârdır. Ve biri Vastermanland[2] eyâletidir, Upland'ın yanındadır. Şehirleri bunlardır: Aroziya[3] yâhûd Vesteraz[4] bir büyücek şehirdir. Arboğa bir güzel şehirdir. Kenigser,[5] İştokholm şehrinden otuz altı sâ'at Meklar Göli'nin[6] kenârında ağaçdan binâ olunmuş İşved kralın bir teferrüc sarâyıdır. Ve biri Neriçiya[7] eyâletidir, pek küçükdür. Şehri budur: Örebro bir uzun ensiz şehirdir. Ve biri Dale Karliya[8] eyâletidir, Norvegiya hudûdında bir büyücek parça vilâyetdir. Şehri budur: Falun bir büyük şehirdir.

İkincisi Gotland'dır,[9] Balt Denizi ile Şakerak Körfezi'nin arasında ve Danemark karşusındadır. Bu şol vilâyetdir ki mevlid-i Îsâ *aleyhi's-selâm* târîhince dört yüz senelerinde Gota kavmi andan hurûc edüp Françe **[222a]** ve İspanya memleketlerine girüp harâb etmişler idi. Bu mezkûr Gotland içinde üç eyâleti vardır. Biri Ost Gotland[10] ya'nî maşrık tarafında olan Gotland'dır, sağından Balt Denizi'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Norkeping,[11] Balt Denizi'nin kenârında başşehridir ve büyük ve ticâret şehridir. İştekeborg[12] bir münhedim hisârdır. Linkeping[13] pek büyük değildir. Bu üç yerin etrâfına Nefs-i Ost Gotland dirler. Kalmar bir metîn şehir ve eyü limandır. Yenkeping,[14] Vatter Göli'nin[15] kenârında bir büyücek şehirdir. Vaksiyo[16] bir küçük şehirdir. Vastervik,[17] Balt Denizi'nin kenârında bir şehir ve limandır. Bromzebrove,[18] Kalmar'a yakın bir şehirdir. Zikr olunan

1 Gripsholm
2 Västmanland
3 Arosia
4 Västerås
5 Königsör
6 Meelar (Mälaren) Gölü
7 Nericia (Närke)
8 Dalekerlia
9 Gothland
10 Öster-Götland
11 Norrköping
12 Stegeborg
13 Linköping
14 Jönköping
15 Vättern Gölü
16 Wexio (Växjö)
17 Westerwick (Västervik)
18 Bromsebreo

beş şehrin etrâfına İşmaland[1] dirler. Oladiya,[2] Kalmar'ın karşusında bir adadır. Anın üstinde iki metîn hisâr **[222b]** vardır; birine Borkholm[3] ve birine Ostenay[4] dirler. Ve biri Vest Gotland[5] ya'nî mağrib tarafında olan Gotland'dır, solından Şakerak Körfezi'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Gotenborg,[6] Şakerak Körfezi'nin kenârında bir büyük şehir ve baş kal'adır. Elesborg, deniz kenârında bir hisârdır. Bu iki şehrin etrâfına Vest Goten[7] dirler. Filipştad[8] bir yeni binâ olunmuş ve yine harâb olmuş şehirdir. Karilştad,[9] Vener Göli'ne[10] yakın bir şehirdir. Bu iki şehrin etrâfına Vermeland[11] dirler. Daleburg bir küçük şehirdir, etrâfına Daliya[12] dirler. Ve biri Suder Gotland[13] ya'nî lodos tarafında olan Gotland'dır, aşağıda Balt Denizi'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Helmiştad[14] başşehridir. Laholm bir şehir ve iç hisâr ve limandır. Varburg, ol dahi bir şehir ve iç hisâr ve limandır. **[223a]** Bu üç şehrin etrâfına Halland dirler. Lunden[15] bir büyücek şehir ve mahall-i fünûndur. Lanskron,[16] Sond Boğazı'nın kenârında bir küçük velâkin pek metîn şehirdir. Malmöyi[17] deniz kenârında bir metîn yerdir ve eyü limanı vardır. Helizngborg,[18] Sond Boğazı'nın kenârında bir metîn şehir ve iç hisârı ve limandır. Zikr olunan dört şehrin etrâfına Şonen[19] dirler. Kıristiyanopol[20] bir şehirdir. Karliskron[21] bir şehirdir ve eyü limandır ve eyü hâldedir. Kıristiyanştad[22] bir güzel şehirdir.

---

1 Småland
2 Olandia (Öland) Adası
3 Borgholm
4 Osteney
5 Västergötland
6 Göteborg
7 West-Gothen
8 Filipstad
9 Karlstad
10 Vänern Gölü
11 Värmland
12 Dalia
13 Suder/Southern Gothland
14 Halmstad
15 Lund
16 Landskrona
17 Malmö
18 Helsingborg
19 Schonen (Skåne)
20 Kristianopel
21 Karlskrona
22 Kristianstad

1121 senesinde Danemark askeri bu şehre dek gelmiş idi, sonra yine rücû‘ etdi. Karlishafen[1] bir şehir ve emîn limandır. Bu dört yerin etrâfına Blekingen[2] dirler.

Üçüncisi Nordland'dır,[3] Norvegiya ile Botniyye Körfezi'nin arasında bir büyük parça vilâyetdir. Şehirleri bunlardır: Gevaliya[4] bir küçük şehirdir ve ticâreti çokdur. Kupferberg **[223b]** bir küçük şehirdir. Bu iki şehrin etrâfına Gestriçiya[5] dirler. Hudviksvald[6] bir orta şehirdir ve etrâfına Helzingen[7] dirler. Medelpadiya[8] bir nâhiyedir, şehri yokdur. Yemteland,[9] Norvegiya hudûdında bir nâhiyedir; anın dahi şehri yokdur. Hernozand[10] bir orta şehirdir, etrâfına Angermanland[11] dirler. Torne bir şehirdir ve etrâfına Botniya[12] dirler. Ve dahi Lapland[13] dirler bir vilâyet vardır ki Nordland'dan yukarıya yılduz tarafına ve Norvegiya hudûdında bir büyük memleketdir ve yavuz ve yâbânî ahâlîsi vardır ve İşved kralındır. Ve içinde olan beş nehre göre yine beş kısm üzredir: Evvelki Uma Lapmark'dır,[14] nehr-i Uma etrâfında olandır. İkinci Pita Lapmark'dır,[15] nehr-i Pita etrâfında olandır. Üçünci Lula Lapmark'dır,[16] nehr-i Lula etrâfında olandır. Dördünci Torne Lapmark'dır,[17] nehr-i Torne etrâfında olandır. **[224a]** Beşinci Kimi Lapmark'dır,[18] nehr-i Kimi etrâfında olandır. Bu zikr olunan Lapland'dan mâ-adâ dahi iki Lapland vardır. Zîrâ Botniyye Körfezi'nden yukarıya tâ Buzlu Deniz'e dek cümlesine Lapland dirler. Velâkin sâhibisi üç kimesne olmağla üçe taksîm olunmak iktizâ eder: Solında olan İşved

1 Carlshafen (Karlshamn)
2 Bleckingen (Blekinge)
3 Norrland
4 Gevalia
5 Gestricia (Gästrikland)
6 Hudwikswald
7 Helsingen
8 Medelpadia
9 Jempteland
10 Härnösand
11 Ångermanland
12 Botnia, Bothnia
13 Lappia
14 Uma Lapmarck
15 Pitha Lapmarck
16 Lula Lapmarck
17 Torne Lapmarck
18 Kimi Lapmarck

kralındır ki burada zikr olundı, ana İşved Laplandı[1] dirler. Ve sağında olan Moskov'undur ki Moskov faslında zikr olunsa gerekdir, ana Moskov Laplandı[2] dirler. Ve yukarıda olan Danemark kralındır ki yukarıda Norvegiya faslında biraz ana işâret olunmuşdur, ana Danemark Laplandı[3] dirler. Ve bu üç kısm da ahâlîsi az olmağla sibâ'ı gāyet çokdur.

Dördüncisi Finland'dır, Botniyye Körfezi'nin sağında Moskov hudûdındadır. Ve ahâlîsi vardır ki sovuğa ve gayrı zahmet ü meşakkate **[224b]** pek dayanur ve andan ötüri sefer içün münâsib kavmdir. Şimdi mezbûr Finland'ın ekserîsi, husûsan Balt Denizi'nin kenârında olan Moskov'un altındadır. Şehirleri bunlardır: Abo[4] başşehridir ve mahall-i fünûndur. 1125 senesinde Moskov bu şehri İşved elinden almışdır. Birneborg[5] bir eyü şehirdir. Ve [bu] iki şehrin etrâfına Nefs-i Finland hükûmeti dirler. Kayanborg[6] bir büyücek şehirdir, etrâfına Kayaniya[7] dirler. Saksolekisiya[8] göller ve bataklar ile dopdolu bir nâhiyedir ve hîçbir şehri yokdur. Tavasthus[9] bataklar arasında bir şehirdir ve etrâfına Tavastiya[10] dirler. Razeborg[11] bir küçük yerdir, velâkin eyü limanı vardır. Helzingfort[12] pek küçükdür, lâkin anın dahi eyü limanı vardır. Bu iki yerin etrâfına Niland[13] dirler. Viborg[14] bir büyücek şehirdir ve pek metîn iç hisârı vardır. Bu şehri **[225a]** Moskov çok kerre muhâsara edüp âkıbet 1122 senesinde anı feth etmişdir. Kronşlos[15] denizin içinde Moskov'un bir kal'adır. Bu iki şehrin etrâfına Kareliya[16] dirler. Keçholm[17] bir pek metîn hisârdır, 1122 senesinde Moskov anı almışdır.

---

1 Lappia Svecica
2 Lappia Moscovitica
3 Lappia Danica
4 Aboa (Turku; Finlandiya)
5 Bierneburg/Björneborg (Pori; Finlandiya)
6 Caianeburgum (Finlandiya)
7 Kajaani
8 Sovalaxia (Finlandiya)
9 Tavastehus (Hämeenlinna; Finlandiya)
10 Thavasthia
11 Raseborg (Finlandiya)
12 Helsingfors (Helsinki; Finlandiya)
13 Nyland/Nylandia (Uusimaa; Finlandiya)
14 Vyborg (Rusya)
15 Cron-Schloss
16 Karelia (Rusya)
17 Kexholm (Priozersk; Rusya)

Beşincisi İngermanland'dır, Finiyye Körfezi ile Ladoga[1] Körfezi'nin arasındadır ve Moskov'undur. Şehirleri bunlardır: Nöteborg, Moskov dilince Oreşka[2] dirler; Ladoga Körfezi'nin kenârında baş kal'adır. Mukaddemâ doksan yıl İşved elinde idi, şimdi Moskov'undur. İvanogorod,[3] Lifland'daki[4] Narva şehrin karşusında bir metîn hisârdır ve Moskov'undur. Niyenzşans,[5] Balt Denizi'nin kenârında bir metîn yerdir; ol dahi Moskov'undur. Petersburg, Moskov çarı yeni binâ eyledüği bir kal'a ve ticâret şehridir ve her gün ziyâde ma'mûr oluyor. Zîrâ ba'zı vakitlerde Moskov **[225b]** çarı bi-nefsihî anda eğlenür.

Altıncısı Lifland'dır, Finiyye Körfezi ile Leh memleketin arasındadır. Ol dahi Moskov'undur. Şehirleri bunlardır: Kevel,[6] Finiyye Körfezi'nin yanında bir büyük ve zengin ticâret şehridir. Narva bir metîn şehirdir ve iç hisârı vardır. Derpt[7] bir şehirdir. Pernav[8] bir küçük velâkin metîn şehir ve mahall-i fünûndur ve eyü limanı vardır. Felin[9] bir şehir ve hisârdır. Veyenşteyn[10] bataklık içinde bir metîn hisârdır. Özel[11] ve Dagho,[12] Finiyye Körfezi'nin içinde iki adadır. Riga, nehr-i Düna[13] kenârında başşehridir. Bir büyük ve metîn ve zengin ticâret yeridir. 1122 senesinde Moskov bu şehri muhâsara edüp ahâlîsi kimi açlıkdan ve kimi tâ'ûndan helâk oldukdan sonra anı feth etmişdir. Dünemünde[14] nehr-i Düna['nın] Körfez'e döküldüği yerde Körfez'e yakın bir metîn kal'adır, eyü limanı vardır. Bu kal'anın ahvâli Riga **[226a]** şehrin ahvâli gibidir. Rogenhozen[15] nehr-i Düna yanında bir kal'adır. Döneburg[16] nehr-i Düna yanında bir şehirdir ve iç hisârı vardır. Zikr olunan şehirlerin cümlesi Moskov'undur.

1 Ladoga Gölü (Rusya)
2 Oreshek (Rusya)
3 Ivangorod (Rusya)
4 Liefland/Livland (Livonya)
5 Nyenskans (Rusya)
6 Revel/Revelia (Tallinn; Estonya)
7 Tartu (Estonya)
8 Pärnu (Estonya)
9 Fellin (Viljandi; Estonya)
10 Weissenstein (Paide; Estonya)
11 Ösel/Oesel (Saaremaa Adası; Estonya)
12 Dagö/Dogho (Hiiumaa Adası; Estonya)
13 Daugava Nehri
14 Daugavgrīva (Letonya)
15 Rockenhusen
16 Daugavpils (Letonya)

Fasl
Bu fasl Polen yâhûd Polonya ya'nî Leh memleketinin beyânındadır

Bu memleket Nemçe'ye göre maşrık tarafına düşer. Sağından Moskov'a, solından Şilezin'e ve yukarıda Prusiya ve Kurland'a[1] ve aşağıda Macar ve Erdel ve Efilah[2] ve Küçük Tatarlık'a muttasıldır. Öyle oldukda Leh memleketin iki tarafında eyü, iki tarafında yavuz konşuları vardır; meselâ Türkler ve Tatarlar, ve Kozaklar[3] ve Moskovlar gibi. Ve dahi Leh memleketinde dört meşhûr nehir vardır: Biri Veyksel Nehri'dir,[4] Morava'dan Leh ve Prusiya aşurı akup Balt Denizi'ne dökülür. Ve biri Nister[5] ya'nî Turla Nehri'dir, aşağıda Efilah ile Leh arasından Karadeniz'e akar. Ve biri Niper Nehri'dir,[6] Moskov'dan **[226b]** çıkup yılduz tarafından lodos tarafına Karadeniz'e akar. Ve biri Düna veyâhûd Divina Nehri'dir,[7] yukarıda Kurland ile Lifland arasından Balt Denizi'ne akar. Ve dahi mezbûr Leh memleketi gâyet mübârek memleketdir, zîrâ her dürlü nesne anda ziyâdesiyle olur. Husûsan Leh buğday ve Leh bârgîrleri ve Leh öküzleri ve Leh balı ve emsâli pek meşhûrdur. Ve vilâyeti pek ma'mûrdur ve beğleri katı çokdur. Ve Nemçe ve Prusiya semtlerinde olan ahâlîsi edeblü ve terbiyyet olunmuş kavmdir. Ve baş milletleri Katolik'dir, zîrâ ahâlînin ekseri anın üzredir. Velâkin ba'zı yerlerde gayrı milletler dahi; meselâ Luteran ve Kalvin ve şuksa ve Grek ya'nî Urûm ve Cuhûd ve Türkler ya'nî Ehl-i İslâm ve gayrılar bulunduğından mâ-adâ kendi şerî'at yâhûd kānûnlarına göre ibâdetlerini yâhûd âdetlerini icrâ etmeğe ruhsat vardır.

Ve dahi Leh **[227a]** memleketin iki kısmı vardır: Biri Nefs-i Leh memleketi ki Macar ve Nemçe ve Osmânlı hudûdındadır. Ve biri Litavan Büyük Hersekliği[8] ki Moskov hudûdındadır. Mukaddemâ bu iki kısmdan her birinin başkaca sâhibi var idi, şimdi ise ikisi dahi bir kralındır ki Saksen elektöridir.

---

1 Kurland; Kurlandiya ve Semigalya Dukalığı (Letonya)
2 Eflak (Romanya)
3 Cosac (Kazaklar)
4 Weixel, Weichsel (Vistül/Wisła) Nehri
5 Dniester (Dinyester) Nehri
6 Nieper (Dinyeper, Özi/Özü) Nehri
7 Dwina Nehri
8 Litvanya

El-Kısmü'l-Evvel

Ammâ Nefs-i Leh Krallık yine üç büyük kısma münkasımdır: Biri Polonya Minor[1] ya'nî Küçük Leh'dir ki Şilezin hudûdındadır. Ve biri Polonya Mayor[2] ya'nî Büyük Leh'dir ki Prusiya hudûdındadır. Ve biri Rusya Rubra ya'nî Küçük yâhûd Kızıl Rusya'dır ki Macar ve Osmânlı hudûdındadır.

Evvelki Kıt'a: Ammâ Küçük Leh içinde üç büyücek palatinat[3] ya'nî voyvodalığı vardır. Evvelkisi Karakav[4] Palatinat ya'nî Voyvodalığı'dır ki Ober Şilezin'e muttasıldır. Şehirleri bunlardır: Karakav bütün memleketin başşehridir, büyük ve metîn iç hisâr **[227b]** ile mahfûz bir şehir ve mahall-i fünûndur ve etrâfında güzel tuz ma'deni vardır. 1114 senesinde İşved kralı bu şehri bir müddet zabt etmiş idi. Lanskron,[5] Leh'de ziyâde metîn olan kal'aların biridir. İkincisi Sandomir[6] Palatinatı'dır, nehr-i Veyksel yanındadır. Şehirleri bunlardır: Sandomir, nehr-i Veyksel yanında bir yüksek yerde bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Rakov[7] bir şehirdir. Pinskov[8] yâhûd Pinçov bir şehirdir ki anın yanında İşved kralı [Leh askeriyle] cenk edüp bozmuşdur. Üçüncisi Lublin Palatinat'dır, ol dahi nehr-i Veyksel yanındadır. Şehirleri bunlardır: Lublin, batakların arasında bir büyük ve ma'mûr ve zengin ticâret şehridir.

İkinci Kıt'a: Ammâ Büyük Leh ki Prusiya hudûdındadır, ol dahi üç kısma münkasımdır. Evvelkisi Nefs-i Büyük Leh'dir, anın içinde yine beş palatinat ya'nî voyvodalığı vardır; **[228a]** biri Pozen[9] Palatinatı'dır, şehri budur: Pozen, nehr-i Varta yanında pek güzel ve taşdan binâ olunmuş şehirdir ve eyü binâ olunmuş iç hisârı vardır. Bu şehir, geçen istîlâda gâh İşved'in elinde ve gâh Leh'in elinde olur imiş. Ve biri Kaliş[10] Palatinatı'dır, şehri budur: Ginezen,[11] Büyük Leh'in başşehridir ve vladikası vardır. Ve

1 Polonia Minor
2 Polonia Major
3 palatinatus
4 Karacau (Kraków)
5 Landscron (Lanškroun; Çekya)
6 Sandomierz
7 Raków
8 Pińczów
9 Posen (Poznań)
10 Kalisz
11 Gnesen (Gniezno)

Leh memleketinde olan şehirlerin cümlesinden eskidir. Ve biri Siradiyen[1] Palatinatı'dır, şehirleri bunlardır: Sirad bir orta şehirdir. Petriko[2] şol yerdir ki mukaddemâ krallar anda ihtiyâr olunurlardı. Ve biri Lençiç[3] Palatinatı'dır, şehri budur: Lençiç bir şehirdir ve iç hisârı vardır. Ve biri Rava[4] Palatinatı'dır, şehri budur: Rava bir küçük ve alçak binâ olunmuş yerdir. İkincisi Massoviya'dır,[5] Veyksel Nehri'nin etrâfında ve Prusiya hudûdındadır, anın dahi iki palatinatı ya'nî **[228b]** voyvodalığı vardır; biri Nefs-i Massoviya Palatinatı'dır, şehirleri bunlardır: Varşav yâhûd Varsav[6] nehr-i Veyksel yanında başşehri ve Leh kralın tahtıdır. Bu şehirden bir sâ'at bir sahrâ vardır ki anda yeni kralları ihtiyâr ederler. 1120 senesinde gerek tâ'ûn ve gerek yangı[n] bu şehri pek harâb etmiş idi. Villa Nova[7] şehr-i Varşav'a yakın kralın bir müferrih teferrüc yeridir ki Yohan[8] nâm bir kral mahsûs kendi içün anı binâ eylemişdir. Ve buna Leh ahâlîsi ibtidâdan rızâ virmiyorlar idi. Zîrâ eski kānûnlarıdır ki kralın mahsûs hîçbir nesnesi olmaya. Ve bir acâ'ib şeydir ki mezbûr kral teferrüc ve safâ etmek içün bu sarâyları binâ etmiş iken orada cânını teslîm etmişdir. Boloçko[9] bir vladikalıkdır. Doberçin[10] ya Dobrin bir büyücek şehirdir. Ve biri Podlakiya[11] **[229a]** Palatinatı'dır, lâkin haritada Biyelsk[12] yazar. Şehirleri bunlardır: Biyelsk, ağaçdan binâ olunmuş bir büyük şehirdir. Drogiçin[13] bir şehirdir. Üçüncisi Koyaviya'dır,[14] ol dahi nehr-i Veyksel ve Prusiya hudûdındadır, anın dahi iki palatinatı vardır; biri Birjesti[15] Palatinatı'dır, şehirleri bunlardır: Birjesti bir küçük velâkin metîn yerdir. Vladislav[16] bir orta şehirdir ve iç

1 Siradien (Majków Sredni)
2 Petrikow (Piotrków Trybunalski)
3 Lenczitz (Łęczyca)
4 Rawa (Rawa Mazowiecka)
5 Mosovia (Mazowsze)
6 Warsau/Warszawa (Varşova)
7 Wilanów Sarayı
8 III. Jan Sobieski (1674-1696)
9 Bloczko (Płock)
10 Dobrzin (Dobrzyń nad Wisłą)
11 Podlachia (Podlasie)
12 Bielsk Podlaski
13 Drogieczyn (Drahichyn)
14 Cujavia/Cujavi (Kujawy)
15 Brzesty (Brześć Kujawski)
16 Władisław

hisârı vardır ve vladika anda oturur. Krusvik[1] bir gölün kenârında küçük şehirdir. Piyastus[2] nâm kimesne ki anın silsilesinden çok krallar ve beğler olmuşdur, bu şehrin hemân bir yerlü neferi idi. Ve dahi bu şehre yakın bir sarây vardır ki anda Popiyelus[3] nâmında bir kralını sıçanlar yemişdir. Ve biri İnovloç[4] Palatinatı'dır ve şehri İnovloç'dur, gayrısı yokdur.

Üçünci Kıt'a: Ammâ Küçük yâhûd Kızıl Rusya, Macar ve Erdel **[229b]** ve Osmânlı hudûdındadır. Bunı Küçük yâhûd Kızıl Rusya tesmiye etmeleri Moskov'un arasında tefrîk içündür. Zîrâ Moskov'a Büyük yâhûd Kara Rusya dirler. Ve mezbûr Küçük Rusya'nın yine dört kısmı vardır. Evvelkisi Nefs-i Küçük Rusya'dır, Erdel ve Macar hudûdındadır ve üç palatinatı ya'nî voyvodalığı vardır; biri Luvov[5] Palatinatı'dır, şehirleri bunlardır: Luvov başşehridir ve bir iç hisârı şehir içinde vardır ve biri taşrasında vardır. Bu bir azîm ve metîn ve ma'mûr şehirdir ve gâyet çok ticâreti vardır ve her dürlü millet anda sâkindir. 1116 senesinde bu şehri İşved kralı yüriyiş ile alup çok zararlar erişdürmüş idi. Peremisl,[6] ol dahi bir büyük ve güzel şehirdir ve bir vladika anda oturur. Haliç[7] nehr-i Turla yanında bir şehirdir. **[230a]** Yavorov[8] ve Çolkiv[9] iki müferrih yerlerdir, ba'zı vakitlerde Leh kralı anda eğlenür. Ve biri Belç[10] Palatinatı'dır, şehirleri bunlardır: Belç, ağaçdan binâ olunmuş bir bol şehirdir. Zamoyçiye[11] yeni tarz üzre binâ olunmuş kal'adır. Ve biri Kelm[12] Palatinatı'dır, şehri budur: Kelm bir büyücek şehirdir ve vladikası vardır. İkincisi Volhyniyen[13] vilâyetidir, dahi sağındadır. Bu güzel vilâyet Tatarlardan ve Kozaklardan pek harâb olunmuşdı. Şehirleri bunlardır: Luko[14] başşehridir ve iç hisârı vardır ve gâyet

1 Kruswick (Kruszwica)
2 Piastus (Piast Hanedanı'nın ilk hükümdarı Piast; 9. yy.)
3 Popielus (II. Popiel; 9. yy.)
4 Inovlocz
5 Lwów (Lviv; Ukrayna)
6 Przemisl (Przemyśl)
7 Halicz (Halych; Ukrayna)
8 Jaworów (Yavoriv; Ukrayna)
9 Żołkiew (Zhovkva; Ukrayna)
10 Belz (Ukrayna)
11 Zamoiscie (Zamość)
12 Chełm
13 Volhynien (Wołyń)
14 Lucko

çok Cuhûd anda sâkindir. Üçüncisi Podoliyen[1] vilâyetidir, Nehr-i Turla yanında ve Efilah hudûdındadır. Şehirleri bunlardır: Kamaniçe bir eyü ve pek metîn dağıstân ve serhad kal'asıdır. 1083 senesinde Osmânlı bu şehri feth etmişdir. Ve 1110 senesinde vâki' olan Karlovça Musâlahası'nda[2] yine Leh kralına redd **[230b]** olunmuşdur. Dördüncisi Ukrayn memleketidir, nehr-i Niper'in iki tarafında bir güzel ve büyük parça vilâyetdir ve iki büyük palatinatı vardır; biri Kiyov[3] Palatinatı'dır ki Moskov hudûdındadır ve biri Braslav[4] Palatinatı'dır ki Podolya hudûdındadır. Lâkin mezbûr Ukrayn vilâyeti serhadlerde vâki' olduğından ötüri geçen istîlâlarda gerek Moskov'dan ve gerek Kozak Tatarları'ndan çok zarar görmüşdür. Ve hâlâ bir büyük kıt'a Moskov'un ve Kozakların zabtlarındadır. **[231a]** Ammâ Leh kralın zabtında olan şehirler bunlardır: Braslav, nehr-i Bug yanında bir metîn yerdir. Biyaloçerkiv[5] kal'adır. Nevkenigbol[6] bir şehirdir. Ve bunların etrâfında olan yerler dahi Leh kralındır. Ammâ Moskov'un zabtında olan bunlardır: Kiyov, nehr-i Niper yanında bir şehirdir ve vladikası vardır ve mahall-i fünûndur ve metîn iç kal'ası vardır. Bu şehir ve nehr-i Niper'in öte tarafında olan yerler Moskov'undur. Ammâ Kozakların zabtında olan şehirler bunlardır: Baturin[7] nehr-i Deçna[8] yanında Kozak hânın tahtıdır. Çirkassi[9] nehr-i Niper yanında bir eyü kal'adır. Kudak, ol dahi nehr-i Niper yanında bir kal'adır. Teştimerov,[10] ol dahi nehr-i Niper yanında bir kal'adır. Poltaviya[11] nehr-i Niper'in öte tarafında bir kal'adır ve 1121 senesinde İşved kralın büyük bozgunluğından berü meşhûre olmuşdur. **[231b]** Ve nehr-i Niper'in Karadeniz'e döküldüği yere yakın nehr-i Niper içinde olan adalar dahi Kozaklarındır. Ammâ Kozaklar ne kavmdir ve kime tâbi'dir, gelecek faslda beyân olunsa gerekdir.

---

1 Podolien/Podolya (Kamianets-Podilskyi; Ukrayna)
2 Karlofça Antlaşması (26 Ocak 1699)
3 Kiow (Kyiv/Kiev; Ukrayna)
4 Bratslav (Ukrayna)
5 Bialocerkiew
6 Newkoenigpol
7 Baturyn (Ukrayna)
8 Dezna/Desna Nehri
9 Czyrcassi (Cherkasy; Ukrayna)
10 Techtimerow (Techinorov; Ukrayna)
11 Poltava (Ukrayna)

El-Kısmü's-Sânî

Ammâ Litavan yâhûd Litavaniya Büyük Hersekliği Moskov'un hudûdındadır, ol dahi üç kısma münkasımdır: Evvelkisi Nefs-i Litavan'dır, anın dahi üç palatinatı vardır; biri Vilnav[1] Palatinatı'dır, şehri budur: Vilnav yâhûd Vildav bütün Litavan'ın başşehridir ve büyük ve ma'mûrdur. Velâkin evlerin ekserîsi ağaçdandır. Bu şehirde bir aceb nesne vardır ki her haftada üç gün ta'zîm olunur. Zîrâ Ehl-i İslâm cum'a gününe ve Yahûdîler cum'airtesine ve Nasârâ bazar gününe ta'zîm ederler. Ve biri Trokid[2] Palatinatı'dır, şehirleri bunlardır: Trokov[3] bir şehirdir ve metîn **[232a]** iç hisârı vardır. Grodnav[4] bir şehirdir ve güzel iç hisârı vardır. Ve biri Bressiçi[5] veyahûd Poleziya[6] Palatinatı'dır, şehri budur: Bressiçi yâhûd Bresçiya[7] bir eyü yerdir.

İkincisi Litavan Rusya yâhûd Beyâz Rusya'dır, içinde altı palatinatı vardır; biri Novogrodek[8] Palatinatı'dır, şehri budur: Novogrodek, bir büyücek şehirdir. Ve biri Minskiye[9] Palatinatı'dır, şehri budur: Minsik[10] bir alçak yerdir, eger ki haritada büyük tasvîr olundıysa da. Ve biri Miçislav[11] Palatinatı'dır, şehirleri bunlardır: Miçislav bir metîn kal'adır. Mohilov[12] bir büyük ve ma'mûr şehirdir, 1120 senesinde Moskov'dan ihrâk olunmuşdur. Holoveçin[13] ve Lezno; evvelkisi İşved anda gālib olduğından meşhûr oldı ve ikincisi İşved anda bozulduğından meşhûr **[232b]** olmuşdur. Ve biri Vitepskiye[14] Palatinatı'dır, şehirleri bunlardır: Vitepskiye, nehr-i Düna[15] yanında bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Braslav, Kurland hudûdında bir

1 Vilna/Vildau (Vilnius; Litvanya)
2 Trockie
3 Trocko (Trakai; Litvanya)
4 Grodno (Belarus)
5 Bressici
6 Polesia
7 Bressicia (Brest; Belarus)
8 Novogrodeck (Navahrudak; Belarus)
9 Minskie
10 Minsck (Minsk; Belarus)
11 Mscislav (Mstislavl; Belarus)
12 Mogilev (Belarus)
13 Holowezin (Holowczyn; Belarus)
14 Vitsebsk (Belarus)
15 Daugava/Dvina/Dwina Nehri

büyük yerdir. Ve biri Poloçkiye[1] Palatinatı'dır, şehri budur: Poloç[2] nehr-i Düna yanında bir metîn kal'adır ve iki iç hisârı vardır. Ve biri İsmolensko[3] Palatinatı'dır, şehri budur: İsmolensko bir pek eyü kal'adır. Bu zikr olunan palatinat aslından Leh kralın idi, lâkin şimdi Moskov'undur.

Üçüncisi Samogiçiya'dır,[4] Prusiya ile Kurland'ın arasında tâ Balt Denizi'ne dek bir parça vilâyetdir. Şehirleri bunlardır: Rozinne[5] bir küçük şehirdir. Mednik,[6] ol dahi küçükdür. Birçe[7] yâhûd Birsen, Kurland hudûdında bir şehirdir.

İlhâk: Ve dahi Prusiya ve Kurland **[233a]** memleketleri Leh haritaların ekserinde nakş olunup ve Leh kralın anda ba'zı alâkaları olduğından ötüri mezbûr iki memleket dahi başka faslda zikr olunmayup Leh memleketin faslına ilhâk olundılar.

İmdi **Prusiya** memleketi, nehr-i Veyksel Balt Denizi'ne döküldüği yerdedir. Ve nehr-i Veyksel'in etrâfında olan Leh kralındır ve Prusiya Polonika[8] ya'nî Leh Prusiya tesmiye olunur. Ve ammâ nehr-i Pregel[9] etrâfındaki, şimdiki Prusiya kralı olan Brandenburg elektöründür ve Prusiya Brandenburika[10] ya'nî Brandenburg Prusiya dirler.

Ammâ Leh Prusiya dört kısm üzre münkasımdır: Evvelkisi Mariyenburg[11] hükûmetidir, şehirleri bunlardır: Mariyenburg, nehr-i Nogar[12] yanında bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Elbing[13] pek güzel ve metîn ticâret şehridir ve eyü gimnaziyum **[233b]** ya'nî medreseleri vardır. Sonraki istîlâda gâh Prusiya kralı gâh İşved kralı gâh Moskov ve gâh Leh kralı bu şehri zabt ederdi. İştum[14] bir şehirdir ve iç hisârı vardır. Ve anın yanında İştum-

1 Polozkie
2 Polock (Polotsk; Belarus)
3 Smolensk (Rusya)
4 Samogitia (Samogitya/Žemaitija; Litvanya)
5 Rosienie (Raseiniai; Litvanya)
6 Mednicy (Medininkai; Litvanya)
7 Birze (Biržai; Litvanya)
8 Prussia Polonica
9 Pregolya Nehri (Rusya)
10 Prussia Brandenburgica
11 Marienburg (Malbork)
12 Nogat Nehri
13 Elbląg
14 Stum (Sztum)

dorf[1] nâmında bir mahall vardır, anda 1040 senesinde İşved ile Leh kralların arasında sulh akd olunmuşdur. İkincisi Kulm[2] hükûmetidir, şehirleri bunlardır: Kulm bir büyücek şehirdir. Torn[3] bir büyük ve güzel ve metîn şehirdir. 1114 senesinde İşved kralı bu şehri feth etmiş idi. Brondniç[4] bir şehir ve iç hisârdır. Gravdenc[5] bir müferrih şehirdir ve iç hisârdır. Ve dahi Leh hudûdında olan Mihalov[6] nâhiyesi bu hükûmetden add olunur. Üçüncisi Vermeland[7] yâhûd Ermeland'dır, şehirleri bunlardır: Hailsberg[8] bir şehirdir. Brunberg[9] bir büyük gölün kenârında bir **[234a]** şehirdir. Fravenburg[10] bir küçük şehirdir. Vartenburg[11] bir şehir ve iç hisârdır. Dördüncisi Küçük Pomern'dir, şehirleri bunlardır: Dançiğ[12] ya'nî Daniçika yâhûd Daniska, nehr-i Veyksel yanında ve denize yakın bir pek güzel ve büyük ve zengin ve metîn şehirdir. Ve mukaddemâ serbest şehir idi, sonra Leh krala tâbi' oldı. Ve gāyet çok ticâreti vardır. 1121 senesinde bu şehrin kal'asında ve varoşında otuz bin cândan ziyâde tâ'ûndan helâk olmuşdur. Veykselmünde[13] nehr-i Veyksel'in denize döküldüği yerde bir kal'adır. Oliva, Daniska'dan iki sâ'at bir monastırdır ki anda 1070 senesinde İşved ile Leh arasında musâlaha vâki' olmuşdur. Bromberg,[14] Leh hudûdında Kulm şehre yakın bir şehirdir. Meve[15] bir eyü şehirdir ve iç kal'ası vardır. Dirşav[16] bir **[234b]** alçak yerdir.

Ammâ Brandenburg Prusiya, ol dahi üç kısmdır: Evvelkisi Semland'dır, Kurland Göli'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Königsberg[17] nehr-i Pregel yanında bir pek bol şehirdir ve metîn iç hisârı vardır ve mahall-i

1 Stumsdorf (Sztumska Wieś)
2 Culm (Chełmno)
3 Thorn (Toruń)
4 Brodnitz (Brodnica)
5 Graudenz (Grudziądz)
6 Michałów
7 Ermland (Warmia)
8 Heilsberg (Lidzbark Warmiński)
9 Braunsberg (Braniewo)
10 Frauenburg (Frombork)
11 Wartenburg (Barczewo)
12 Dantzig/Danzig (Gdańsk)
13 Weixelmünde
14 Bydgoszcz
15 Mława
16 Dirschau (Tczew)
17 Köningsber (Kaliningrad; Rusya)

fünûndur. Pilav[1] bir kal'a ve limandır. Velav[2] bir şehirdir. Fişhavzen[3] bir gölün kenârında bir şehirdir ve iç hisârı vardır. Memel, Kurland Göli'nin kenârında bir büyücek şehir ve serhad kal'asıdır ve eyü iç hisârı ve limanı vardır. İkincisi Natangiya'dır,[4] nehr-i Pregel'in altındadır. Şehirleri bunlardır: Brandenburg, tatlu gölün kenârında bir büyücek şehirdir ve iç hisârı vardır. Heylgenbeyl[5] bir eski şehirdir. Bartenşteyn[6] bir şehirdir. Rastenburg[7] bir şehir ve iç hisârdır. Yohanesburg,[8] Leh hudûdında bir metîn hisârdır. **[235a]** Üçüncisi Hokerland'dır,[9] Prusiya'nın ortasındadır. Şehirleri bunlardır: Mariyenverder,[10] Pomern hudûdında bir serhad kal'adır. Holand bir şehir ve iç hisârdır. Gilgenburg,[11] Leh hudûdında bir yerdir ki anda 813 senesinde bir cenkde yüz bin âdem helâk olmuşdur. Kiristburg[12] bir şehir ve iç hisârdır. Rizenburg,[13] ol dahi bir şehir ve iç hisârdır. Osterode[14] bir şehir ve iç hisârdır.

Ammâ **Kurland**, Lifland ile Samogiçiya'nın arasındadır. Mukaddemâ Lifland'dan bir parça idi ve ruhbân mülki [idi]. Sonra bu ruhbânbaşı Gothart Ketler[15] nâm kimesne Leh memleketine firâr etdi; şol ümîd ile ki gelecekde yine kendü vilâyetine herseklik pâyesiyle zabt u tasarruf ede. Ve öyle dahi vâki' oldı. Sonra bütün herseklikde Luteran milletini peydâ etdi. Ve bu herseklik iki kısm **[235b]** üzredir: Biri Nefs-i Kurland'dır ki solındadır ve biri Semgalliya'dır[16] ki sağındadır. Bu iki vilâyetin hudûdları pek dikkat ile konulmamışdır. İçinde olan şehirler bunlardır: Mittav[17] başşehir ve herseklik tahtıdır, bir orta şehirdir. Velâkin iç hisârı ve herseğin sarâyları eyü ve

1 Pillau (Baltiysk; Rusya)
2 Welau
3 Fischhausen (Primorsk; Rusya)
4 Natangis/Natangians
5 Heiligenbeil (Mamonovo; Rusya)
6 Bartenstein (Bartoszyce)
7 Kętrzyn
8 Johannesburg/Johannisburg (Pisz)
9 Hockerland
10 Marienwerder (Kwidzyn)
11 Gilgenburg (Dąbrówno)
12 Christburg (Dzierzgoń)
13 Riesenburg (Prabuty)
14 Ostróda
15 Gotthard von Kettler (1561-1587)
16 Semigallia (Ziemgala; Letonya)
17 Mitau (Jelgava; Letonya)

güzeldir. Goldingen,[1] ol dahi ortadır. Vindav[2] pek büyük değildir. Libav,[3] Balt Denizi'nin kenârında bir şehir ve limandır ve iç hisârı vardır.

Zikr olunan Kurland Herseklik sonraki istîlâda gâh Moskov gâh İşved'den zabt olunmuşdur. Ve andan ötüri pek harâb olmuş idi. 1122 senesinde asıl hersek yine dönüp ve zabt etdikden sonra Moskov çarının bir kızın nikâh eylemişdir. Velâkin az zamândan sonra vefât edüp kendi ehli ki ol vakitde bulunan Moskov çarın **[236a]** karındaşı kızı idi, andan mâ-adâ bir vârisi terk eylemedüği ecilden mezbûr herseklik ana intikāl edüp şimdi Rusîler ya'nî Moskovlar anı zabt edeyorlar. Ve'l-hâsıl şimdi Moskov'undur.

Fasl
Bu fasl Rusya yâhûd Moskov memleketin beyânındadır

Moskov memleketi yâhûd Rusya ki ana Rusya Magna ya'nî Büyük Rusya yâhûd Rusya Nigra ya'nî Kara Rusya dirler, Aziya hudûdındadır. Maşrık tarafından Aziya'da olan Büyük Tatarlık'a muttasıldır ve mağrib tarafından Leh ve İşved memleketine ve yılduz tarafından Buzlu Deniz'e ve lodos tarafından Karadeniz ve Küçük Tatarlık'a muttasıldır. Ve dahi Büyük Tatar ile Moskov arasındaki hudûdında nehr-i Obi akar. Ve Moskov ile Nova Zemla[4] arasında bir boğaz vardır ki ana Vaygaç Boğazı[5] dirler. **[236b]** Ve dahi Moskov memleketinde dört büyük nehirler vardır: Evvelki Volga Nehri'dir,[6] Leh hudûdından tâ Kulzum[7] yâhûd Ejderhân Denizi'ne akar. İkinci Obi Nehri'dir, yukaruya yılduz tarafına Buzlu Deniz'e akar. Üçünci Don Nehri'dir, öte berü eğri akup Karadeniz'e yakın olan körfeze dökülür. Dördünci Düna yâhûd Divina Nehri'dir,[8] Moskov Laplandı'nda olan Ak Deniz'e[9] akar.

Ammâ Moskov memleket bir azîm memleketdir. Zîrâ Kulzum Denizi'nden tâ Buzlu Deniz'e dek yedi yüz altmış sâ'at kadar vardır. Ve Leh

1 Goldingen (Kuldīga; Letonya)
2 Windau (Ventspils; Letonya)
3 Libau (Liepāja; Letonya)
4 Novaya Zemlya
5 Waigatz, Vaygach Boğazı
6 İdil, İtil Nehri
7 Hazar Denizi
8 Dwina Nehri
9 White Sea (Beyaz Deniz)

memleketinden Büyük Tatarlık'a varınca altı yüz sâ'at kadardır. Velâkin çok yerler husûsan Aziya tarafında hâlî ve harâbdır. Ve yaylaları ve gölleri çokdur. Ve ahâlîsi bir yavuz ve terbiye olunmamış kavmdir. Milletleri Grek ya'nî Urûm milletidir[1] ki **[237a]** Nasrâniyye'nin bir kısmıdır. Velâkin ticâreti sebebiyle ticâret şehirlerinde dahi gayrı milletler bulunur. Bu memleketi fakat bir şahs zabt eder, Nemçe ana büyük hersek veyâhûd büyük beğ dirler; velâkin Moskov dilince çar dinilür, ya'nî pâdişâh dimek olur. Lâkin esahh olan budur ki çar lafzı hemân kral dimek olur.

Ammâ bu büyük ve bol memleketi taksîm etmede pek güçlük vardır. Zîrâ her haritada eyâletler bir hoşça hudûdlar-ıla nakş olunmamışlardır. Lâkin evvelen şu kadar zabt oluna ki bütün Moskov memleketi dört kısmdır: Evvelki Moskoviya Oksidentalis[2] ya'nî mağrib tarafında olan Moskov ki Leh hudûdındadır. İkinci Moskoviya Oriyentalis[3] ya'nî maşrık tarafında olan Moskov ki Vaygaç Boğazı'nın altındadır. Üçünci Tatariya Moskovitika[4] ya'nî **[237b]** Moskov Tatarlık ki Aziya hudûdında ve Kulzum Denizi'nin etrâfındadır. Dördünci Lapiya Moskovitika[5] ya'nî Moskov Laplandı'dır ki Ak Deniz'in etrâfında ve İşved hudûdındadır.

Ammâ mağrib tarafında olan Moskov'daki eyâletler ve beğlikler bunlardır: Evvelki Peleşkov[6] eyâletidir ve Lifland hudûdındadır, şehirleri bunlardır: Peleşkov bir büyücek şehirdir. Petçur[7] yâhûd Pitçur bir büyük ticâret şehridir. 1111 senesinde İşved bu şehri ihrâk etmişdir. İkinci Novogorod[8] eyâletidir, İlmen Göli'nin etrâfındadır, şehri budur: Novogorod Veliki,[9] İşved hudûdında bir büyük ve metîn şehir ve serhad kal'adır. Üçünci Tever[10] eyâletidir, nehr-i Volga başının etrâfındadır. Bu eyâletde Moskov çarı nehr-i Teverçe'yi[11] ve nehr-i Sana'yı[12] bir kazılmış dere ile buluşdurdı ki şimdi

1 Ortodoksluk
2 Moscovia Occidentalis
3 Moscovia Orientalis
4 Tartaria Moscovitica
5 Lappia Moscovitica
6 Pleskow/Pleskau (Pskow)
7 Petschur (Pechory)
8 Novgorod
9 Veliky Novgorod
10 Tver
11 Tvertsa Nehri
12 Zna, Tsna Nehri

Kulzum **[238a]** Denizi'nden tâ Balt Denizi'ne dek gemiler ile yürümek mümkindir. Dördünci Reşov[1] eyâletidir, Tever'in altındadır, şehri yokdur. Beşinci Biyelski[2] eyâletidir, Leh'in hudûdındadır, anın dahi şehri yokdur. Altıncı İsmolenskov[3] Hersekliği'dir, ol dahi Leh hudûdındadır, şehri yokdur. Yedinci Severiyen[4] Hersekliği'dir, ol dahi Leh hudûdındadır, şehri budur: Novogorod bir büyücek şehirdir. Sekizinci Çernişov[5] Hersekliği'dir, ol dahi Leh hudûdındadır, şehri budur: Çernişov bir küçük velâkin pek metîn yerdir. Dokuzuncı Vorotin[6] Herseklik['dir], Küçük Tatarlık'ın yanındadır, şehri yokdur. Onuncı Reçan[7] Hersekliği'dir, nehr-i Oka[8] yanındadır, şehri budur: Reçan bir büyücek şehirdir. Bu vilâyetde İyvan Ozero[9] ya'nî İyvan Göli'dir ki oradan tâ nehr-i Upa'ya[10] dek bir dere kazılmışdır; şöyle ki ol **[238b]** dere ile nehr-i Upa'ya ve nehr-i Upa'dan nehr-i Oka'ya ve oradan nehr-i Volga'ya ve nehr-i Volga ile tâ Kulzum Denizi'ne dek gemi yürüyebilür. On birinci Pole eyâletidir, Reçan'dan sağadır, şehri yokdur. On ikinci Mordova[11] eyâletidir, Pula'dan yukaruyadır, şehri yokdur. On üçünci Niji Novogorod[12] Hersekliği'dir, nehr-i Volga'nın kenârındadır, şehri budur: Niji Novogorod bir büyük şehirdir ve bir pek yüksek kayanın üstinde bir metîn iç hisârı vardır. On dördünci Volodimer[13] Hersekliği'dir, solından nehr-i Volga'nın kenârındadır, şehri yokdur. On beşinci Suzdal[14] Hersekliği'dir, Volodimer'den dahi soladır, şehri yokdur. On altıncı Nefs-i Moskov[15] Hersekliği'dir, şehri budur: Moskoviye[16] nehr-i Moskov'un yanındadır ve bütün Moskov memleketin başşehridir ve çarın tahtıdır. Ve bir **[239a]** patrika anda oturur. Bu şehrin nice bin evi vardır, velâkin ağaçdan ve çamur-

1 Reschow
2 Bielsky/Biyelsky
3 Smolensko (Smolensk)
4 Severien
5 Czernichow (Czernihow)
6 Worotin
7 Rezan (Ryazan)
8 Occa Nehri
9 Jvanozero Gölü
10 Uppa Nehri
11 Mordua (Mordovya Cumhuriyeti)
12 Nisi-Novogorod (Nijniy Novgorod)
13 Wolodimer (Vladimir)
14 Susdal
15 Moskova
16 Moskovia

dan alçak binâ olunmuş evlerdir. Ve andan ötüri birkaç bin ev yanarsa da çok zarar ve ziyân olmaz. Ve çarın oturduğı sarâylarına Kıremelini[1] dirler. On yedinci Rosthov[2] eyâletidir, Moskov'dan yukaruyadır, meşhûr şehri yokdur. On sekizinci Yaroslav[3] eyâletidir, dahi yukaruyadır, şehri yokdur. On dokuzuncı Bileyezora[4] eyâletidir, İlmen Göli'nin kenârındadır, şehri yokdur. Yigirminci Vologda Hersekliği'dir, Onega Göli'nin[5] yanındadır, şehri budur: Vologda bir büyücek şehirdir. Yigirmi birinci Kargapol eyâletidir, yukarıda Ak Deniz'in altındadır, meşhûr şehri yokdur. Yigirmi ikinci Duvina[6] eyâletidir, nehr-i Düna[7] Ak Deniz'e döküldüğü yerdedir, şehri budur: Arhangel,[8] Ak **[239b]** Deniz'in kenârında bir büyücek şehirdir ve eyü ve ticâret içün münâsib limanı vardır. Ve bütün Moskov'dan oraya metâ' yığılup İngilizler yine oradan kaldurup sâ'ir memleketlere götürürler.

Ammâ maşrık tarafında olan Moskov ortadadır. İçindeki eyâletler bunlardır: Evvelki Yohorski[9] eyâletidir, Buzlu Deniz'in kenârındadır, şehri yokdur. İkinci Peçora[10] eyâletidir, mezbûrun sağındadır, şehri budur: Peçora, nehr-i Peçora yanında bir şehirdir. Üçünci Kondinsk'dir,[11] Peçora'nın altındadır, şehri yokdur. Dördünci Permski[12] eyâletidir, dahi aşağıdadır, şehri budur: Permski Veliki[13] bir büyücek yerdir. Beşinci Ustiyuh[14] eyâletidir, solından nehr-i Düna yanındadır, şehri Ustiyug'dur.[15] Altıncı Viyadoski[16] Hersekliği'dir, nehr-i Kam[17] yanındadır, şehri yokdur. Yedinci bir vilâyetdir ki anda Keremissi[18] **[240a]** nâmında bir kavm sâkindir. Velâkin nehr-i Volga'nın öte tarafında olanlara Logovoy dirler, anda gāyet çok otlak olur.

1 Kremlin
2 Rosthow (Rostov)
3 Jeroslau (Yaroslavl)
4 Bilejezora
5 Onega Gölü
6 Dwina
7 Duina (Dvina) Nehri
8 Archangel (Archangelsk)
9 Juhorsky
10 Petzora (Pechora; Komi Cumhuriyeti)
11 Kondinsky
12 Permsky (Perm Krai)
13 Permski Welicky
14 Oustiuch (Veliky Ustyug)
15 Oustiug
16 Wiadsky
17 Kama Nehri
18 Czeremissi

Ammâ nehr-i Volga'nın berü tarafında olanlara Nagarnoy dirler, anda çok dağlar vardır.

Ammâ Moskov Tatarlık, Aziya'nın hudûdında olan [bir büyük] parça vilâyetdir. İçinde olan memleketler bunlardır: Evvelki Astrakan ya'nî Ejderhân Krallığı'dır,[1] nehr-i Volga'nın Kulzum Denizi'ne döküldüği yerdedir. Başşehri Astrakan ya'nî Ejderhân, nehr-i Volga yanında ve denize yakın bir büyük ve bol şehirdir. Bu etrâflarda tuz çokdur. İkinci Bulgar Krallığı'dır,[2] Ejderhân'dan yukaruya nehr-i Volga'nın sağındadır. Velâkin mezbûr Bulgar, Macarlık'da olan Bulgar'ın gayrıdır. Başşehri Bulgar'dır. Üçünci Kazan Krallığı'dır,[3] dahi yukaruya nehr-i Kam'ın kenârındadır. Başşehri **[240b]** Kazan'dır. Dördünci Siberiyen Krallığı'dır,[4] nehr-i Obi'nin solındadır ve pek cezîre ve hâlî yerdir. Başşehri Topolska'dır.[5] Beşinci Samoyeda[6] vilâyetidir, tâ yukarıda Buzlu Deniz'in yanındadır. Ve dahi nehr-i Obi ile nehr-i Yeniçaya'nın[7] arasında birkaç mechûl vilâyetler vardır ki ba'zılar anları Aziya'dan ya'nî Büyük Tatarlık'dan ve ba'zılar Eropa'dan ya'nî Moskov Tatarlık'dan add ederler. Zîrâ anda olan ahâlî vahşî olmağla hudûdları bir hoşça zabt etmede ol kadar dikkat olunmamışdır.

Ammâ Moskov Laplandı oldur ki, yukarıda zikr olundı ki Lapland üç dürlü imiş: Biri Danemark Laplandı ve biri İşved Laplandı ve biri Moskov Laplandı'dır. İmdi Moskov Laplandı, Ak Deniz'in etrâfında ve İşved hudûdında bir vilâyetdir ki anın dahi üç kısmı vardır: Evvelki **[241a]** Mura Manskoy Leporiye ya'nî Mureman[8] Laplandı'dır, şehri budur: Kola, nehr-i Kola yanında bir şehirdir. Oraya Felemenk ve İngiliz bir gûnâ ticâretleri vardır. İkinci Terskoy Leporiye ya'nî Tersa Laplandı Cezîresi'dir, şehri yokdur. Üçünci Biyela Moreskoy Leporiye[9] ya'nî Ak Deniz Laplandı Cezîresi'dir, bunun cümlesi bize mechûldür.

---

1 Astrahan Hanlığı (1466-1556)
2 İtil (Volga) Bulgar Hanlığı (10-15. yy.)
3 Kazan Hanlığı (1437-1556)
4 Siberien (Sibirya) Hanlığı (1468-1598)
5 Tobolska (Tobolsk)
6 Samojeda
7 Jenizaja (Yenisey) Nehri
8 Murmansk
9 Bella Moreskoy Leporie

İlhâk: Ve dahi Küçük Tatarlık ve Kozak memleketinde Moskov alâkaları olup Moskov'a muttasıl olmağla başka faslda beyân olunmayup Moskov faslına ilhâk olundılar.

İmdi **Küçük Tatarlık**, Moskov ile Karadeniz'in arasındadır ve bir büyük parça vilâyetdir. Ve bu araya gelince zikr olunandan ma'lûm oldı ki Tatarlık[1] üç kısm üzre imiş: Evvelkisi Büyük Tatarlık'dır ki Aziya'da nehr-i Obi'nin sağındadır; **[241b]** bu Tatarlık, Aziya bâbında beyân olunsa gerekdir. İkinci Moskov Tatarlık'ı, nehr-i Obi'nin solındadır ki yukarıda beyân olundı. Üçünci Küçük Tatarlık ki Moskov ile Karadeniz'in arasındadır. İmdi bu Küçük Tatarlık'da zabt olunacak cümleden ehven Kırım'dır ki Karadeniz'in içine girmiş bir nısf adadır. Bu nısf adanın sağından yukaruya bir büyük körfez vardır ki ana Zabake Körfezi[2] yâhûd Azak Denizi dirler. Bu körfez Karadeniz ile buluşduğı yerde bir boğaz vardır, ana Kefe Boğazı dirler. Ve bu Kırım'daki Tatarların bir mahsûs hânları vardır ki Âl-i Osmân Pâdişâh'a tâbi'dir. Ve mezbûr nısf adada olan şehirler bunlardır: Bakçesarây[3] başşehridir ve Tatar hânın tahtıdır. Kırım ol kadar harâb olmuş şehirdir ki değme bir haritada buluna. **[242a]** Prekob ya'nî Or Kal'ası[4] karadan Kırım içine girecek boğazındadır ve pek büyük değildir, velâkin pek metîndir. Kaffa ya'nî Kefe, Karadeniz'in kenârında bir ticâret şehridir ve pek eyü limanı vardır. Azov ya'nî Azak, Kırım'ın taşrasında nehr-i Don'un Zabake Körfezi'ne döküldüğı yerde bir büyük ve pek metîn şehir ve mahall-i ticâretdir. Ve mukaddemâ Osmânlı'nın idi. 1106 senesinde Moskov kalb kuvvet ile gelüp bu kal'ayı muhâsara etdi ve 1107 senesinde Nemçe mühendislerin yardımı ile bu kal'ayı feth etmiş idi. Velâkin 1123 senesinde Moskov çarı askeri ile Osmânlı vilâyetini basduğı vakitde bahtı gâyet mün'akis olmağla yalnız Azak Kal'ası değil, belki Karadeniz'in etrâfında yeni binâ olunmuş kal'alarını ve gayrılarını dahi Osmânlı eline virüp girü çekinmeğe muhtâc oldı.

---

1 Bu "Tatarlık" veya "Tataristan" tabiri, eski batılı yazarlar tarafından Asya'daki bütün Türklerin yaşadığı coğrafya için kullanılmıştır.
2 Zabache Körfezi
3 Bahçesaray
4 Orkapı

Ve dahi zikr olunan Kırım'da sâkin **[242b]** olan Tatarlardan mâ-adâ Kırım'ın taşrasında şark ve garba öte berü dağılmış Tatar envâ'ı çokdur. Velâkin kendüler sâkin oldukları vilâyetlerin cirmi ve hudûdı haritalarda muhtelif nakş olunmağla o husûsda az intifâ' olunur. İmdi hemân ol envâ'ın ismlerini ve semtlerini zikr edelüm ki bunlardır: Prekop Tatarlar ve Kırım Tatarlar; bu ikisi birdir, Kırım'da ve Kırım'ın civârında Tatar hânın itâ'atinde olan Tatarlardır. Çerkes Tatarlar ve Kalmuk Tatarlar ve Nagay Tatarlar;[1] biri birine muttasıldır, ya'nî Kırım'ın taşrasında Gürcistân ve Ejderhân ve nehr-i Don arasında tâ Kırım'a yakın olan Tatarlardır. Şehirleri nâdirdir ve mahsûs beğleri vardır ki Moskov'a pek meyl ederler. Özü Tatarlar;[2] nehr-i Niper ve nehr-i Turla arasında ve Karadeniz'in kenârında olan **[243a]** Tatarlardır, Osmânlı'ya tâbi'lerdir. Akkirmân Tatarlar ve Bucak Tatarlar ve Besarab Tatarlar;[3] cümlesi bir yerdedir, nehr-i Tuna'nın Karadeniz'e döküldüği yerde olan Tatarlardır ve bunlar dahi Osmânlı'nındır. Ve bu Tatarlara yakın Bender Kal'ası'dır ki anda İşved kralı[4] Poltava yanında olan kıtâlden[5] sonra eğlenmişdir. Dobruçin Tatarlar;[6] dahi aşağıda Karadeniz'in kenârında Varna civarında olan Tatarlardır, zîrâ ol etrâfa Tatarlar Dobruçin dirler.

Ammâ **Kozaklar** vilâyeti Moskov ile Küçük Tatarlık arasında ve yine nehr-i Niper ile nehr-i Don arasındadır. Bunun ahâlîsi ki anlara Kozak dirler, bir pek edebsiz yavuz ve hırsız kavmdir. Ve ne mahsûs beğleri vardır ve ne cumhûrdur, hemân gālib olan komşuya tâbi' olurlar. Ve andan ötüri gâh Leh kralına ve gâh Moskov çarına ve gâh Âl-i Osmân **[243b]** Pâdişâh'a tâbi'dir. Ve bunlar dahi iki nev'dir: Biri Çaporov Kozaklar[7] ve biri Don Kozaklardır. Ammâ Çaporov Kozaklar; nehr-i Niper'in etrâfında sâkin olanlardır. Zîrâ Karadeniz'e yakın olan yerlerde nehr-i Niper'in içinde dürlü dürlü adalar vardır, ol adalarda mezbûr Kozaklar ibtidâdan sâkin idiler. Sonra hurûc edüp Ukrayn memleketinden çok yerini zabt etdiler; nitekim yukarıda zikr olundı. Ve mukaddemâ bu Çaporov Kozaklar,

1 Nogay Tatarları
2 Özi Tatarları
3 Besarabya Tatarları
4 XII. Karl (Demirbaş Şarl; 1697-1718)
5 Poltava Muharebesi (8 Temmuz 1709)
6 Dobruca Tatarları
7 Zaporojya Kazakları

Leh kralına tâbi‘ idiler ve Türkler karşusına varmakda Leh kralına pek eyü hizmet ederlerdi. Ve hizmetleri mukābelesinde her senede ancak bir altun ve bir kuzmen ya‘nî bir kuzu kürki taleb ederler idi. Velâkin Leh kralı anların karşusında Kudak Kal‘ası’nı[1] binâ eyledikde mezbûr Kozaklar darılup **[244a]** ve Leh kralın itâ‘atinden çıkup ba‘zılar Moskov’a ve ba‘zılar Osmânlı’ya tâbi‘ oldılar. Ve Leh kralına çok zarar erişdürüp intikāmını aldılar. Ammâ Don Kozaklar; nehr-i Don etrâfında sâkin olanlardır ve ekseriyyâ Moskov’a tâbi‘ olurlar, zîrâ yakın konşularıdır. Bunlar kendüleri arasından bir zâbiti ihtiyâr ederler ki tâbi‘ oldukları kimesnenin vekîli olur. Ve anın tahtı Baturin nâm şehrindedir. Ve dahi Poltava şol şehirdir ki 1122 senesinde İşved kralın büyük bozgunluğı o şehrin yanında vâki‘ olmuşdur.

Fasl

Bu fasl Hungariya[2] ya‘nî Macar memleketi ve Eropa’da olan Türklerin ya‘nî Âl-i Osmân Pâdişâh memleketinin ba‘zısın beyân eder

Ya‘nî Memâlik-i Nemçe hudûdından tâ Karadeniz’e dek nehr-i Tuna’nın iki tarafında **[244b]** bulunan memleketleri tafsîl eder ki cümlesi on birdir. Evvelki Hungariya ya‘nî Macar, ikincisi İşlavoniya,[3] üçünci Krovaçiya[4] ya‘nî Hırvatlık, dördünci Bosniya ya‘nî Bosna eyâleti, beşinci Dalmaçya, altıncı Serviya,[5] yedinci Transilvaniya[6] ya‘nî Erdel, sekizinci Valahiya[7] ya‘nî Efilah, dokuzuncı Moldaviya ya‘nî Boğdan, onuncı Bulgariya ya‘nî Bulgar, on birinci Romaniya’dır.

Ammâ Hungariya ya‘nî Macar memleketi, Memâlik-i Nemçe hudûdından nehr-i Tuna’nın iki tarafındadır. Solından Esterayh ve yukarıda Leh memleketi ve sağından Erdel ve aşağıda İşlavoniya memleketlere muttasıldır. Bu memleket bir büyük ve güzel ve ma‘mûr memleketdir ve güzel şehirleri ve kal‘aları vardır ve zahîresi çokdur. Mukaddemâ bu memleketin mahsûs kralları var idi; tâ 932 senesine dek. Ol **[245a]** senede sonraki Lu-

1 Kudack Kalesi
2 Hungaria (Macaristan)
3 Slavonia (Slovenya)
4 Croatia, Croatian (Hırvatistan)
5 Servia, Serbia (Sırbistan)
6 Transilvanya
7 Valahia, Walachia

doviku Macar Kralı,[1] Mohaç altında Ehl-i İslâm'dan katl olundukda vereseden ancak Anna nâmında bir kız karındaşını terk eylemiş idi. Ve Anna-i mezbûre dahi ol vakitde Ferdinandus nâm Nemçe çasarın ehli olmağla bu güzel memleket Esterayh ocağına ya'nî Nemçe çasarın eline düşdi. Ammâ bu kazıyye Âl-i Osmân Pâdişâh'ın kalbine hoş gelmeyüp bu memleketi Nasârâ küffârın elinden çıkarmağa yüz elli seneden ziyâde cidd ü sa'y edüp âhirü'l-emr ol kadar vücûda getürdi ki bu memleketin ekserini zabt eylemiş idi. Velâkin 1094 senesinde Nasârâ yine ol kadar gālib oldılar ki bu memleketden Türkleri ihrâc edüp hîçbir alâkaları anda kalmamışdır. İmdi hâlâ Macar memleketi Rûm kayserin ya'nî Nemçe çasarındır. Ve dahi Macar **[245b]** ahâlîsinin ekserîsi Katolik ya'nî Papişta'dır, velâkin Luteran ve Kalvin dahi bulunur. 1114 senesinde Erdel Beği Ragoçi[2] nâm kimesne bir azîm karışıklık ve zorbalık peydâ etmiş idi, velâkin 1123 senesinde yine sâkinlendi.

Ammâ Macar memleketinin taksîmi budur ki nehr-i Tuna ötesinden akmağla iki kısma taksîm olunur. Zîrâ nehr-i Tuna'nın öte tarafında tâ Leh hudûdına dek olan parçaya Ober Ungarn ya'nî Yukarıki Macar dirler ve nehr-i Tuna'nın berü tarafında nehr-i Derave'ye dek olan parçaya Nider Ungarn ya'nî Aşağı Macar dirler. Palatinatlar haritalarda hudûdları ile resm olunmaduğı ecilden bu mahalde anlar dahi terk olunup ancak meşhûr olan şehirler zikr olunsa gerekdir.

[246a] İmdi Yukarıki Macarlık'da olan şehirler bunlardır: Preşburg[3] ya'nî Pojon,[4] Esterayh hudûdına yakın Yukarıki Macarlık başşehridir. Anın yanında bir bayırın üstinde bir hisâr vardır, anda 1097 senesinde Yosef Çasar[5] ve 1124 senesinde Karlo Çasar[6] Macar kral[lık] içün ihtiyâr olunup başına Macar koronesi takıldı. Komoran[7] nehr-i Vag[8] nehr-i Tuna'ya döküldüği yere yakın bir büyük adanın üstinde bir metîn baş kal'adır ve hîçbir

1 II. Lajos/Layoş (1516-1526)
2 II. Ferenc Rákóczi (1704-1711)
3 Pressburg
4 Pozsony (Bratislava; Slovakya)
5 I. Joseph (Macar kralı olduğu dönem: 1687-1711)
6 VI. Karl (1711-1740)
7 Comorra (Komárno; Slovakya)
8 Vah Nehri

zamân Osmânlı'nın eline girmemişdir. Neyheyzel[1] ya'nî Ugvar[2] bir küçük velâkin metîn kal'adır. 1072 senesinde Osmânlı anı feth edüp yigirmi senelik sulhun müddetinde ellerinde kalmış idi. Velâkin 1096 senesinde yüriyiş ile yine Osmânlı elinden alınmışdır. Lepolştad,[3] Ugvar'a yakın nehr-i Vag yanında yeniden binâ olunmuş **[246b]** kal'adır. Zîrâ Ugvar Kal'ası Ehl-i İslâm elinde kaldıkdan sonra Nemçe çasarı anın karşusında mezbûr kal'ayı binâ eylemişdir. Tirnav[4] bir düzlükde Macar'ın bir büyük ve metîn serbest şehridir ve anda bir meşhûr gimnaziyum ya'nî medrese vardır. Bu büyük şehrin kurbında birkaç büyücek şehirler vardır ki anlara dağıstân şehirler dirler; meselâ Trenşin[5] ve Neysol[6] ve Altsol[7] ve Leytiş[8] gibi. Ve husûsan Kremniç[9] ki anda meşhûr Kremniç altunları darb olunur. Nitra[10] bir küçük yerdir, velâkin bir metîn iç hisârı vardır. Parkan,[11] Osterogon Kal'ası'nın[12] karşusında bir kal'adır. Novigrad[13] bir pek metîn hisârdır. Hatvan bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. 1096 senesinde Nemçe'den ihrâb u ihrâk olunmuşdur. Vayçen[14] ya'nî Vaç Kal'ası, nehr-i Tuna yanında bir kal'a ve şehirdir **[247a]** ve iç hisârı vardır. 1095 senesinde Osmânlı elinden alınmışdır. Erla ya'nî Egre[15] bir büyük ve bol şehirdir ve güzel iç hisârı vardır. 1098 senesinde çok zamân muhâsara olundukdan sonra Nemçe anı alup, yine 1122 senesinde Macar zorba anı almış idi. Eperiyes,[16] Leh hudûdında bir serbest şehirdir. Ve dâ'imâ Osmânlı'nın elinde idi, tâ 1096 senesine dek. Ol vakitde yine Nemçe anı almışdır. Kaşav[17] bir pek eyü şehirdir. 1096 se-

1 Neuhäusel (Nové Zámky; Slovakya)
2 Ungvar, Uyvar Kalesi
3 Leopoldstadt (Leopoldov; Slovakya)
4 Tirnau (Trnava; Slovakya)
5 Trenschin (Trenčín; Slovakya)
6 Neusohl (Banská Bystrica; Slovakya)
7 Altsohl (Zvolen; Slovakya)
8 Leutsch (Levoča; Slovakya)
9 Kremnitz (Kremnica; Slovakya)
10 Neutra, Osmanlı Devleti döneminde Litra (Nitra; Slovakya)
11 Parckan/Parkany, Osmanlı Devleti döneminde Ciğerdelen (Štúrovo; Slovakya)
12 Estergon Kalesi
13 Nógrád
14 Waitzen (Vác)
15 Eger, Egri
16 Eperies (Prešov, Slovakya)
17 Kaschau/Kassa (Košice; Slovakya)

nesinde Nemçe anı Osmânlı elinden almışdır. Tokay[1] nehr-i Tissa[2] yanında bir küçük yerdir. Bu dahi 1096 senesinde Nemçe eline geçdi. Mongaç[3] bir yüksek kayanın üstinde bir pek metîn hisârdır. Ve iki sene muhâsara olundukdan sonra Nemçe eline geçdi. Bu kal'ayı dahi Macar zorbası almış idi, lâkin 1122 senesinde anı yine girü virdiler. Zatmar[4] bir büyük ve alçak binâ olunmuş şehirdir, velâkin **[247b]** kal'ası eyüdür. Cula,[5] Varad'a yakın bir şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. 1104 senesinde Osmânlı'nın elinden alınmışdır. Gros Varadin[6] ya'nî Varad,[7] Erdel hudûdında bir metîn kal'adır. 1072 senesinde Osmânlı bu kal'ayı feth edüp 1103 senesinde yine elinden gitdi. Debreçin[8] nehr-i Samoş[9] yanında bir büyük ticâret şehridir ve meşhûr gimnaziyum ya'nî medreseleri vardır, velâkin evleri alçakdır. Solnok[10] nehr-i Tissa yanında bir küçük şehirdir ve iç hisârı vardır. Peşte, Budim'in[11] karşusında ve nehr-i Tuna yanında bir orta yerdir. 1097 senesinde bu şehir yine Nemçe eline girdi. Segedin[12] nehr-i Tissa yanında bir büyücek ticâret şehridir. 1097 senesinde yine Nemçe anı almışdır. Senta,[13] Segedin'e yakın bir kal'adır. Ve anda bir büyük cenk[14] vâki' olmuşdur ki Osmânlı'nın dalağının iç çekirdeği anda kaldı. **[248a]** Timeşvar[15] bir pek metîn şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. 959 senesinden 1128 senesine dek Osmânlı'nın elinde idi. Arad, nehr-i Maroş yanında ve Timeşvar'a yakın bir gāyet metîn kal'adır. Salankamen[16] nehr-i Tuna yanında bir küçük yerdir. 1102 senesinde Osmânlı bu şehrin yanında bozuldılar.[17]

Ammâ Aşağı Macarlık'da olan şehirler bunlardır: Sopron bir küçük yer-

1 Tockay/Tokey (Tokaj)
2 Tisa Nehri
3 Mongastch
4 Szabolcs-Szatmár-Bereg
5 Gyula
6 Großwardein
7 Oradea, Osmanlı Devleti döneminde Varat/Varad eyaleti (Romanya)
8 Debrezin (Debrecen)
9 Szamos/Someş Nehri
10 Szolnok
11 Budin (Budapeşte)
12 Szeged
13 Senta (Zenta; Sırbistan)
14 Zenta Muharebesi (11 Eylül 1697)
15 Temeşvar (Timişoara; Romanya)
16 Slankamen (Sırbistan)
17 Salankamen Muharebesi (19 Ağustos 1691)

dir, velâkin etrâfında dîvâr ve hendek ve tabyaları vardır ve pek ma'mûrdur. Ve bütün kal'anın etrâfında yine varoşları vardır ki anların etrâfında dahi bir hendek ve dîvâr vardır. Ve Osmânlı dahi Budim'de iken bu şehir Aşağı Macarlık'ın başşehri idi. Rab,[1] nehr-i Rab yanında bir pek metîn kal'adır ve hîçbir zamân Osmânlı'nın eline girmedi. Gran ya'nî Ostrogon,[2] nehr-i Gran nehr-i Tuna'ya döküldüğü bir şehirdir ve iç **[248b]** kal'ası vardır. 1094 senesinde yine Nemçe anı Osmânlı elinden almışdır. Vişegrad bir orta şehir[dir], velâkin pek metîn iç hisârı vardır. 1095 senesinde bu şehir yüriyiş ile Osmânlı'nın elinden alınmışdır. Buda ya'nî Budim, nehr-i Tuna yanında bütün Macar memleketin başşehridir. 958 senesinde bu şehir Osmânlı'nın eline girmiş ve andan sonra çok kerre muhâsara olunmuşdur. Hattâ 1095 senesinde Nemçe askerinden gāyet çok anda kırılup yine dönmüşler. Velâkin 1097 senesinde Osmânlı askerin huzûrında Nemçe anı yüriyiş ile aldı. İstovini Belgrad[3] bataklık içinde olmağla bir metîn kal'adır. 1099 senesinde yine küffâr eline düşdi. Kanije[4] bir pek metîn kal'adır. 1009 senesinde mürtedler sebebiyle Osmânlı'nın eline geçdi. 1074 senesinde Nemçe anı muhâsara edüp alamadı. Âkıbet 1101 senesinde çok zamân muhâsara olundukdan sonra **[249a]** küffâr anı aldı. Nay Serinvar,[5] Kanije'ye yakın Serin[6] nâmında bir Macar beğinden kurulmuş bir kal'adır. Ve pek metîn olacak imiş; velâkin dahi itmâm olunmadan 1074 senesinde Osmânlı gelüp bu kal'ayı yüriyiş ile aldıklarında içinde mevcûd olan cümlesini kılıçdan geçürdiler ve bütün kal'ayı yıkdılar. Papa, İstovini Belgrad'a yakın bir açık yerdir; velâkin bir metîn iç hisârı vardır. Martinsberg, Papa'ya yakın bir pek yüksek yerde bir metîn hisârdır. Siget yahut Sigetvar[7] nehr-i Drava'ya yakın bir metîn kal'adır. 974 senesinde bu kal'anın kumandanı Garaf Serini kendüsiyle ta'yîn olunan azlık askeriyle kal'adan çıkup ve Osmânlı askerinden geçmek ümîdiyle hücûm edüp cümlesi kılıçdan geçüp helâk olduklarından sonra mezbûr kal'ayı **[249b]** Osmânlı feth etdi. Ve 1100 senesinde iki yıl muhâsara olundukdan sonra yine Nemçe eline girmişdir.

1 Rába, Osmanlı Devleti döneminde Yanıkkale (Győr)
2 Estergon
3 İstolni Belgrad (Székesfehérvár)
4 Nagykanizsa
5 Neu-Serinwar
6 IV. Miklós Zrínyi (ö. 1566)
7 Szigetvár/Zigetvar Kalesi

Finf Kirken[1] ya'nî Pekkuy[2] bir eski şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. 1097 senesinde Nemçe bu şehri yine almışdır. Mohaç, nehr-i Tuna yanında bir küçük yerdir. Velâkin mukaddemâ anda vâki' olan cenkden sonra Macar Kralı Ludovikus bunca bin küffâr-ıla Osmânlı elinden helâk olması sebebiyle bu kal'a ziyâdesiyle meşhûr olmuşdur. Koloça[3] nehr-i Tuna yanında bir küçük yerdir, velâkin büyük vladikası vardır.

Ammâ İşlavoniya, nehr-i Sava ile nehr-i Drava ve Tuna arasında olan [bir] parça vilâyetdir. Mukaddemâ ekserîsi Osmânlı'nın idi, sonra anlar ihrâc olunup şimdi bütün Nemçe'nindir. Şehirleri bunlardır: Essek ya'nî Ösek[4] **[250a]** nehr-i Drava yanında bir pek metîn kal'adır. Anın yanında bir meşhûr köpri vardır ki iki sâ'atlik yer sular ve bataklar üzerindendir, 1098 senesinde küffâr bu köpriyi ihrâk etdiler. Ve az zamândan sonra Osmânlı, Ösek Kal'ası'ndan çıkup bırakdılar. Andan sonra Nemçe girüp gāyet metîn yapdılar. Ve Belgrad Kal'ası yine Osmânlı eline girdikden sonra mezbûr Ösek Kal'ası, Budim Kal'ası'na bir büyük sedd oldı. Peter Varadin ya'nî Varadin,[5] Belgrad'a dahi yakın ve nehr-i Tuna yanında bir şehir ve kal'adır ve bir yüksek bayırın üstinde bir metîn iç hisârı vardır. 1098 senesinde bu kal'ayı dahi Nemçe yine almışdır. Valpo,[6] Varadin'e yakın yerdir ve etrâfına Srem Beğliği dirler. 1098 senesinde Nemçe bu kal'ayı dahi almışdır. Pojega[7] nehr-i Sava **[250b]** yanında bir şehir ve kal'adır. Bu dahi 1097 senesinde Nemçe eline geçdi. Gradişka[8] bir metîn kal'adır. 1099 senesinde yine Nemçe anı almışdır. Kopreyniçe[9] nehr-i Drava yanında bir kal'adır, dâ'imâ Nemçe'nin elinde imiş. Virovitçe[10] bir serhad kal'adır. 1095 senesinde Nemçe eline geçdi. Kaloviç,[11] Varadin'e yakın şol kal'adır ki 1110 senesinde Osmânlı ile sulh akd olunmuşdur.[12]

---

1 Fünfkirchen (Pécs)
2 Pécs, Osmanlı Devleti döneminde Peçuy/Pec
3 Colocza (Kalocsa)
4 Osijek (Hırvatistan)
5 Petrovaradin (Sırbistan)
6 Valpovo (Hırvatistan)
7 Požega (Hırvatistan)
8 Nova Gradiška (Hırvatistan)
9 Copranitz/Kopreinitz (Koprivnica; Hırvatistan)
10 Wirowititz (Virovitica; Hırvatistan)
11 Karlowitz, Osmanlı Devleti döneminde Karlofça (Sremski Karlovci; Sırbistan)
12 Karlofça Antlaşması (26 Ocak 1699)

Ammâ Krovaçiya[1] ya'nî Hırvatlık, İşlavoniya ve Karayn Herseklik ve Bosna eyâletin hudûdlarındadır. Bu Hırvatlık'ın ekserîsi küffârındır, velâkin ba'zı yerini dahi Osmânlı zabt eder. Şehirleri bunlardır: Karilştad[2] ya'nî Karloçe bir metîn kal'adır ve dâ'imâ küffârın elinde imişdir. Petrina,[3] Bosna hudûdında bir metîn yerdir. Varaşdin[4] nehr-i Drava yanında bir kal'adır. Kostayniça[5] bir metîn hisârdır. Harastoviç,[6] ol **[251a]** dahi bir metîn yerdir. Sissak[7] nehr-i Sava ile nehr-i Kupa arasında bir metîn kal'a idi, şimdi harâbdır. Bu cümle zikr olunanlar Nemçe'nindir. Vihiç[8] yâhûd Bihaç ya'nî Bihke, nehr-i Una yanında Osmânlı'nın bir pek metîn kal'adır. 1107 senesinde bu kal'ayı Nemçe muhâsara edüp yine girü dönmüşler. Bu Hırvatlık'ın ahâlîsine Krovat[9] ya'nî Hırvat dirler ve zâbitine Hırvat banı[10] dirler.

Ammâ Bosna eyâleti Hırvatlık'ın yanındadır ve nehr-i Sava ve Dalmaçya memleketin arasındadır. Bu eyâletin içinden Bosna Suyı akar ki bütün eyâlet bu suyun ismiyle müsemmâdır. Ve cümlesi Osmânlı'nındır. Şehirleri bunlardır: Baniyaluka[11] nehr-i Virbas[12] yanında bir metîn yerdir. Ve mukaddemâ beğlerbeği olan Bosna vâlîsi anda otururdı. Yayçe,[13] Hırvatlık hudûdında bir metîn yerdir. Saragliyo ya'nî Bosna Sarây bir **[251b]** büyük ticâret şehridir. 1108 senesinde küffâr bu şehri ihrâk etdiler. Çornik ya'nî İzvornik[14] nehr-i Dirin[15] yanında bir metîn yerdir. 1129 senesinde anda bir büyük cenk vâki' olmuşdur.

Ammâ Dalmaçya memleketi Venedik Körfezi'nin kenârında bir uzun parça vilâyetdir ve birkaç sâhibleri vardır. İmdi Nemçe çasarın şehirleri bu-

1 Croatia/Croatian (Hırvatistan)
2 Karlstadt (Karlovac; Hırvatistan)
3 Petrinja (Hırvatistan)
4 Warasdin (Varaždin; Hırvatistan)
5 Hrvatska Kostajnica (Hırvatistan)
6 Chrastowitz (Hırvatistan)
7 Sisseck, Sisak (Hırvatistan)
8 Wihicz (Hırvatistan)
9 Croat
10 Bannus Croatia
11 Banaluka (Banja Luka; Bosna-Hersek)
12 Vrbas Nehri
13 Jajçe (Bosna-Hersek)
14 Zvornik (Bosna-Hersek)
15 Drina Nehri

dur: Seng,[1] Hırvatlık hudûdında bir metîn kal'adır ve eyü limanı vardır. Etrâfındaki ahâlîsine Şoksa[2] dirler. Ammâ Venedik Cumhûr'un şehirleri bunlardır: Klim yâhûd Eklim bir metîn kal'adır. 1099 senesinde Venedik Cumhûrı anı Osmânlı'nın elinden yine almışdır. Bu kal'anın etrâfında olan ahâlîsine Morlak[3] dirler. Zara[4] mukaddemâ başşehri idi. Şibenik[5] ve Tarav,[6] ikisi dahi metîn kal'adır. Kilissa,[7] Şibenik'e yakın bir metîn yerdir. 1095 senesinde bu **[252a]** kal'ayı Venedik Cumhûrı, Osmânlı'nın elinden almışdır. Kastelnova[8] bir pek metîn kal'adır. 1097 senesinde bu kal'ayı dahi Venedik Cumhûrı almışdır. Kotar[9] bir metîn kal'adır ve çok zamândan berü Venedik Cumhûr'un elindedir. Narençe yâhûd Narense[10] bir eyü kal'adır. Salona mukaddemâ Dalmaçya kralların tahtı idi, bir alçak yerdir. Bunı dahi 1095 senesinde Venedik Cumhûrı, Osmânlı'nın elinden almışdır. Budova[11] bir küçük velâkin metîn yerdir. Ammâ Osmânlı'nın elinde olan şehirler bunlardır: Hersek, Narençe'ye yakın bir alçak yerdir; etrâfına Hersek sancağı dirler. İşkardona,[12] Şibenik'e yakın bir şehirdir. Ammâ Ragusa ya'nî Dubrovnik Cumhûrı, ol dahi Venedik Körfezi'nin kenârındadır ve gâh küffârın ve gâh Ehl-i İslâm'ın emânında olur, gālib olana göre. Şehirleri bunlardır: Ragusa **[252b]** ya'nî Dubrovnik bir kal'a ve ticâret şehridir. Ve eyü limanı vardır ve bir meşhûr iskeledir. Lâkin çok kerre zelzeleden zarar görmüşdür. Krova[13] bir şehir ve limandır. Ve dahi bu mezkûrâtdan mâ-adâ Dalmaçya'nın kenârında Venedik Körfezi'nde çok adalar vardır ki cümlesi Venedik'indir. Meger pek nâdir meşhûr olan bunlardır: Veliya Adası[14] tâ yukarıdadır. Meleda Adası,[15] Dubrovnik'in karşusındadır ve Dubrovnik Cumhûr'undur. Ve ba'zılar ana Malta dirler. Ve dirler ki havâriyyînden olan Pavlo havârî bu adaya gelüp

1 Senj (Hırvatistan)
2 Usgocki
3 Morlachia
4 Zadar (Hırvatistan)
5 Šibenik (Hırvatistan)
6 Traw
7 Clissa, Osmanlı Devleti döneminde Kilis (Klis; Hırvatistan)
8 Castel-Nuovo (Herceg Novi; Karadağ)
9 Cattaro (Kotor; Karadağ)
10 Narenza
11 Budoa
12 Scardona (Skradin; Hırvatistan)
13 S. Croix, S. Crucis
14 Veglia Adası (Krk; Hırvatistan)
15 Mljet Adası (Hırvatistan)

elinden bir yılanı atmış ola. Kurçula Adası,[1] Meleda Ada'nın yanındadır ve Cumhûr-ı Venedik'indir.

Ammâ Serviya, nehr-i Tuna ile Dalmaçya arasında olan parçadır. Ve hâlâ cümlesi Osmânlı'nındır. Şehirleri bunlardır: Belgrad, nehr-i Sava nehr-i Tuna'ya döküldüğü yerde **[253a]** lâ-nazîr bir kal'adır ve bir yüksek bayır üstinde bir metîn iç kal'ası vardır. 959 senesinde bu metîn kal'ayı Türkler ya'nî Ehl-i İslâm feth edüp Macar memleketine bir miftâha nâ'il oldılar. Ve 1099 senesinde çok kan dökülmekle yine Nasârâ anı almış idi. Velâkin bed-baht sebebiyle 1101 senesinde yine Osmânlı'nın eline düşdi. Ve 1104 senesinde Nemçe anı muhâsara edüp hîç fâ'ide görmeden yine gerü dönmüşlerdir, hâlâ Osmânlı'nındır. Semendire, Belgrad'a yakın bir eski kal'adır ve mukaddemâ pek meşhûr idi. Nisse ya'nî Niş, nehr-i Morava'ya yakın bir metîn kal'adır. 1100 senesinde Nemçe anı yüriyiş ile alup sonra yine Osmânlı anı ellerinden almışdır. Vidin, nehr-i Tuna yanında bir büyük ve metîn kal'adır. Ol dahi Nasârâ'nın eline girmiş idi, şimdi Osmânlı'nındır. **[253b]** İpek,[2] Vidin'e yakın bir yerdir; velâkin şey'-i kalîldir.

Ammâ Transilvaniya ya'nî Erdel, nehr-i Tuna'ya yakın bir memleketdir. Sağında Efilah ile Boğdan ve solında Macar ile Leh memleketlere muttasıldır. Ve mukaddemâ Macar memleketinden bir parça idi, velâkin 948 senesinden berü andan ayrılmışdır. Ve Erdel beği Osmânlı'ya tâbi' idi; tâ 1109 senesinde akd olunan Karlovça Sulhı'na dek. Ol zamân Nemçe çasara tâbi' oldı. Ve bu Erdel ahâlîsinin ba'zısı Nemçe ve ba'zısı Macardır. Ve ba'zı köylerde kıbtî dahi bulunur. Milletleri dahi dürlü dürlüdür. İçinde olan şehirler bunlardır: Hermanştad[3] yâhûd Çeben[4] başşehridir ve ahâlîsi Nemçe'dir. Bir büyük şehirdir ve kal'ası eski tarz üzredir. Kronştad[5] yâhûd Brassov[6] bir şehir[dir] ve kal'ası metîn değildir, velâkin anın yanında bir metîn dağıstân hisâr **[254a]** ile mahfûzdur. Veysenburg[7] yâhûd Alba Yuliye[8] sonraki Erdel

1 Curzula Adası (Korčula; Hırvatistan)
2 Scopia (Pec, Peja; Kosova)
3 Hermannstadt
4 Zeben/Szeben (Sibiu; Romanya)
5 Kronstadt
6 Braşov, Osmanlı Devleti döneminde Barasu/Bozsu (Romanya)
7 Weissenburg
8 Alba Julia, Alba Iulia (Romanya)

beğlerin tahtı idi. Bu etrâflarda dahi eski Rûmî akçeler bulunur. Bisteriç[1] bir güzel ticâret şehridir ve güzel gimnaziyum ya'nî medreseleri vardır. Medise[2] bir büyücek şehirdir. Segisvar[3] bir büyük ve eyü binâ olunmuş şehirdir ve eyü gimnaziyum ya'nî medreseleri vardır. Kolosvar[4] bir bol ticâret şehridir ve dürlü dürlü millet anda vardır. Mugenbah[5] yâhûd Çebes[6] bir müferrih yerdir ve bâğları çokdur. Neymark[7] bir büyük kasabadır ve ahâlîsi Macar'dır. Fogaras[8] bir kasabadır, anda Erdel beğin sarâyları vardır ve ba'zı evkâtda anda eğlenür imiş. Engeten bir müferrih şehirdir ve ahâlîsi Macar'dır. Ve dahi Erdel ile Serviya arasında bir metîn boğaz vardır ki ana Portaferra[9] ya'nî Demürkapu dirler, anda 1106 senesinde **[254b]** Türkler ile bir kanlu kıtâl vâki' olmuşdur.

Ammâ Valahiya ya'nî Efilah vilâyeti, Erdel ve Boğdan ve nehr-i Tuna'nın arasındadır. Ve kendüye mahsûs bir beği vardır ki ana hospodar[10] dirler ve Âl-i Osmân Pâdişâhı'na tâbi'dir. Şehri budur: Tirgovişte[11] başşehridir ve beğin oturduğı yerdir.

Ammâ Moldava [ya'nî] Boğdan vilâyeti, Erdel ve Efilah ve Leh memleketi arasındadır. Ve bunun dahi bir mahsûs beği vardır ki ana gâh voyvoda, gâh gospodar dirler ve Âl-i Osmân Pâdişâhı'na tâbi'dir. Şehirleri bunlardır: Yassi,[12] Boğdan beğinin oturduğı yeridir. Sonraki istîlâda Leh askeri bu şehre çok zarar erişdürmüşdür. Sokçova[13] bir orta yerdir. Ve dahi bu vilâyetin ötesinden Prut akar. Bu nehir kenârında 1123 senesinde Türkler ile Moskov arasında bir azîm cenk vâki' olmuşdur **[255a]** ve anın akabinde sulh akd olunmuşdur.[14]

---

1 Bistritz (Bistriţa; Romanya)
2 Medgies/Mediaş (Romanya)
3 Segesvar (Sighişoara; Romanya)
4 Kolozsvár/Kaloşvar (Cluj-Napoca; Romanya)
5 Mullenbach
6 Zebes (Sebeş; Romanya)
7 Neumarkt (Târgu Mureş; Romanya)
8 Fogarasch (Făgăraş; Romanya)
9 Porţile de Fier (Romanya)
10 gospodar
11 Târgovişte (Romanya)
12 Jassy, Osmanlı Devleti döneminde Yaş (Iaşi; Romanya)
13 Soczova (Suceava; Romanya)
14 Prut Savaşı ve Antlaşması (1710-1711)

Ammâ Bulgariya ya'nî Bulgar[1] vilâyeti, nehr-i Tuna ve Romanya arasında tâ Karadeniz'e dek bir uzun parça vilâyetdir. Ve cümlesi Âl-i Osmân Pâdişâhı'ndır. Şehirleri bunlardır: Sofiya[2] başşehridir ve büyük ve ma'mûrdur, velâkin etrâfında dîvârı yokdur. Nikoboli[3] nehr-i Tuna yanında bir büyük yerdir, velâkin metîn değildir. Ve bundan gayrı bu şehrin şöhreti Nasârâ'nın bir büyük bozgunluğı sebebiyledir. Zîrâ 796 senesinde yigirmi binden mütecâviz Nasârâ, Türklerin elinden anda katl olunmuşdur.[4] Silistre, ol dahi nehr-i Tuna yanında bir büyük şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Varna, Karadeniz'in kenârında bir şehirdir ve bu şehir dahi bir gayrı cenk[5] sebebiyle meşhûr olmuşdur. Zîrâ 848 senesinde bu şehrin yanında **[255b]** Ehl-i İslâm otuz bin kadar Nasârâ'yı kılıçdan geçürdiler.

Ammâ Romaniya ya'nî nefs-i Rûm vilâyetidir ki İslâmbol'un[6] dâ'iresidir, bu dâ'ire Karadeniz ile Akdeniz kenârlarındadır. Ve bu iki denizler biri birine kavuşur ve her birinin başka boğazı vardır. Akdeniz'in boğazına Feratum Dardanellarum ya'nî İki Sed Hisâr Boğazı yâhûd Feratum Sestovikum ya'nî Seddü'l-Bihâr Boğazı dirler ve Karadeniz'in boğazına Feratum Kostantinopolitanum ya'nî Kostantiniyye Boğazı dirler. Bu iki boğazın arasında olan sulara Mare di Marmora ya'nî Marmariyye Denizi[7] dirler; zîrâ anda çok mermer bulunur. Ve bu zikr olunan Romaniya'nın ahâlîsi ve gerek Bulgar ve Serviya ve Bosna ahâlîsinin milletleri Muhammediyye'dir. Velâkin her yerde Nasârâ **[256a]** dahi bulunur ve ağız tekâlîf ü cizyelerini virdikden sonra anlara kimesne mâni' olmaz. Ammâ bu Romaniya içindeki şehirler bunlardır: Konstantinopel ya'nî Kostantiniyye veyâhûd İslâmbol, Karadeniz'in boğazı yanındadır. Eski Rûmîlerin zamânında bu şehre Bizans dirlerdi; tâ ol zamâna dek ki Konstantinus nâm Rûm kayser Roma'dan Bizans'a nakl edüp anı ta'mîr ve kendü adıyla tesmiye eylemişdir. Ve andan sonra 858 senesinde Âl-i Osmân Pâdişâhı Sultân Mehemmed'in[8] devleti zamânında bu şehri Türkler ya'nî Ehl-i İslâm feth edüp içinde bu-

1 Bulgaristan
2 Sofya (Bulgaristan)
3 Nikopol (Niğbolu; Bulgaristan)
4 Niğbolu Muharebesi (25 Eylül 1396)
5 Varna Muharebesi (10 Kasım 1444)
6 İstanbul
7 Marmara Denizi
8 Fatih Sultan Mehmed (1444-1446, 1451-1481)

lunanı bilâ-merhamet katl etdiler. Ve ol zamândan berü Türkler ya'nî Ehl-i İslâm Pâdişâhı'nın tahtı oldı. Ve dahi hikâyet olundı ki; İslâmbol feth olunduğı **[256b]** vakitde üç gün üç gice halka eziyyet ve gûnâ-gûn işkence etmelerinden fâriğ olmadılar. Evvelâ Rûm kayserine ve ehline ulaşıp katl etdiler. Ve sâ'ir erkek olanların derilerini soyup ve pişirüp altı yaşından yukaru olanların cümlesini kırdılar. Ol zamân asker ol kadar mâl buldılar ki çok zamândan sonra zengin âdemlere "Belki sen dahi İslâmbol fethinde bulundun." dinilürdi. Bu şehir katı büyükdür ve ahâlîsi katı çokdur. Ve dahi ticâret içün pek münâsib yerdedir. Ve pâdişâh oturduğı iç hisâra sarây dirler. Adriyanopol[1] ya'nî Edirne, nehr-i Meriç yanında bir azîm şehirdir. Ve Türkler Pâdişâhı anda dahi meks edermiş. Filipol[2] ya'nî Filibe, ol dahi nehr-i Meriç yanında bir büyük şehirdir; velâkin etrâfında dîvârı yokdur. Gallipoli[3] **[257a]** ya'nî Yelibolı, Marmariyye Denizi'nin kenârında bir büyük şehirdir ve eyü limanı ve cebehânesi vardır. Ve dahi Akdeniz'den boğaza girecek mahalde boğazın iki tarafında birer pek metîn hisâr vardır ki iki bile tarafdan boğazı hıfz edüp her bir geçen gemiyi turgurabilürler. Ol iki hisârın biri Rûmili'nin toprağındadır, ana Seddü'l-Bihâr dirler ve birisi Anadolı toprağındadır, ana Kumkal'ası[4] dirler.

Fasl
Bu fasl Graeçiya[5] ya'nî Girek[6] yâhûd Rûmili'nin beyânındadır

Bu Graeçiya lafzı, Venedik Körfezi ile Anadolı arasında olan vilâyetlere şâmildir; gerek arz-ı muttasıla olsun ve gerek adalar olsun. Ve İtalya ahâlîsi ana Levante dirler, ya'nî maşrık. Zîrâ anların vilâyetlerine göre maşrık tarafındadır. Bu vilâyetin yukaru tarafı **[257b]** Bosna ve Serviya[7] ve Bulgar ve Romaniya'ya muttasıldır. Ve solından Akdeniz'den bir büyük parça denizdir ki ana Mare Yonikum[8] ya'nî Yunânî Denizi dirler. Ve dahi sağında

1 Adrianopol, Adrianopel
2 Fhilippopoli (Plovdiv; Bulgaristan)
3 Gelibolu
4 Kumkale
5 Graecia, Grek
6 Grek (Yunan)
7 Servia (Sırbistan)
8 Mare Jonicum

Akdeniz'den bir kıt'adır ki anda gâyet çok adalar vardır; ana Arhipelagus[1] ya'nî Mecma'-ı Cezâ'ir Denizi yâhûd Mutlak Akdenizi dirler. Ve aşağıdan dahi Akdenizi'dir.

Bu memleketin mukaddemâ bir mahsûs pâdişâhı var imiş. Şimdi ekserîsi Âl-i Osmân Pâdişâhı'nındır. Ve ba'zı yerlerini dahi Venedik Cumhûrı zabt eder. Ammâ bunun dahi iki kısmı vardır: Biri Arz-ı Muttasıla ve biri Adalar'dır.

Ammâ **Arz-ı Muttasıla**, ol dahi beş kısma münkasımdır: Evvelkisi Albaniya[2] ya'nî Arnavudluk'dur. Cümlesi Osmânlı'nındır. Bosna ile Dalmaçya'nın altında, denizin kenârındadır. Ve ol dahi Yukarıki **[258a]** ve Aşağı Arnavudluk'a münkasımdır. Yukarıki Arnavudluk'da olan şehirler bunlardır: Dıraçe[3] deniz kenârında bir şehir ve iskeledir ve eyü limanı vardır. İskadra[4] ya'nî Arnavud İskenderiyyesi bir büyük ve ma'mûr ve metîn şehirdir ve anda Arnavud paşanın sarâyları vardır. Avlonya[5] bir büyücek şehirdir ve metîn iç hisârı ve eyü limanı vardır. Elbasan bir harâb olmuş yerdir. Mukaddemâ Arnavudluk'un başşehri idi. Kruye[6] şehirdir ve bir yüksek yerde bir metîn iç hisârı vardır. Antivar ya'nî Bar,[7] Kotor'a[8] yakın deniz kenârında bir büyük ve ma'mûr şehirdir. Dolçingo ya'nî Ulçin,[9] Osmânlı'nın deniz çelepircilerin bir metîn yuvasıdır. 1107 senesinde bu kal'a Venedik Cumhûrı'ndan muhâsara olunmuş idi. Ammâ Aşağı Arnavudluk'un şehirleri bunlardır: Kimera[10] yâhûd **[258b]** Kimra bir güzel limandır. Narte bir ma'mûr ticâret şehridir. Preveziye[11] bir metîn yerdir.

İkincisi Maçedoniye[12] ya'nî Selanik dâ'iresidir ki Zülkarneyn hazretlerinin doğduğı ilidir. Cümlesi Osmânlı'nındır. Şehirleri bunlardır: Salonih[13]

1 Archipelagus
2 Albania
3 Dıraç (Durrës; Arnavutluk)
4 Scodra (Shkodër/İşkodra; Arnavutluk)
5 Aulon (Vlorë; Arnavutluk)
6 Krujë, Osmanlı Devleti döneminde Akçahisar (Arnavutluk)
7 Bar (Karadağ)
8 Kotor (Karadağ)
9 Ulcinj, Osmanlı Devleti döneminde Ülgün (Karadağ)
10 Chimera (Himarë; Arnavutluk)
11 Preveze
12 Makedonya
13 Salonichi (Thessaloniki)

ya'nî Selanik, Golfo di Salonihi ya'nî Selanik Körfezi'nin yanında bir büyük ve metîn ve zengin ticâret şehridir. Ve ahâlînin ekserîsi Yahûdî'dir. Ve Çuhriya[1] yâhûd Pela, Selanik Körfezi'ne yakın Zülkarneyn hazretlerinin doğduğı yerdir ve babasının tahtı idi. Ohri, Arnavudluk semtinde bir zengin ticâret şehridir. Libanova, hakîm Aristoteles yâhûd Aristo'nun doğduğı yerdir. Veriye[2] bir orta şehirdir. Athos, Selanik Körfezi'nin kenârında bir meşhûr yüksek dağdır. **[259a]** Ve gûyâ dünyâdaki dağların cümlesinden yüksek imiş. Zîrâ kırk beş mil kadar gölgesini denize atar. Latince ana Monte Santo ya'nî Mübârek Dağ dirler ve Bosna dilince Seve Tagora dirler.

Üçüncisi Tessaliya'dır,[3] Selanik dâ'iresinden aşağadır. Cümlesi Osmânlı'nındır. Şehirleri bunlardır: Yanya bir büyük ve ma'mûr ticâret şehridir. Larissa başşehridir.

Dördüncisi Livadiye'dir,[4] Tessaliya ve Eğriboz ve Mora'nın arasındadır. Ve cümlesi Osmânlı'nındır. Şehirleri bunlardır: Atina bir güzel yerdir ve mevlid-i Hazret-i Îsâ'dan mukaddem bir serbest cumhûr idi. Ve dahi Atina'dan iki sâ'at Maraton nâmında bir ova vardır ki anda bir vakitde Acem bozuldı. Megara bir küçük yerdir. Teben[5] yâhûd Tebe bir büyücek yerdir. Ve mukaddemâ bir serbest cumhûr **[259b]** idi. Livadiye bir küçük yerdir. Delfi[6] deniz kenârında bir küçük yerdir. Lepante yâhûd Navpak[7] bir büyük yerdir.

Beşincisi Mora'dır, Akdeniz içine girmiş bir büyük nısf adadır. Mukaddemâ Venedik Cumhûrı anı almış idi, velâkin şimdi bütün Osmânlı'nındır. Şehirleri bunlardır: Korintos[8] ya'nî Korto, Mora'ya giricek mahalde bir büyük ve başşehridir. Ve bir yüksek bayırın üstinde bir pek metîn hisârı vardır. Patra, Yunânî Denizi'nin kenârında bir metîn kal'adır. Kiyarensa,[9] ol dahi deniz kenârında bir şehirdir. Longavik, denize yakın bir küçük yer-

1 Zuchria, Osmanlı Devleti döneminde Alakilise (Pella)
2 Veria
3 Thesselia (Teselya)
4 Livadia
5 Theben
6 Delphi
7 Naupactus
8 Korinthos
9 Clarenza, Glarentza

dir. Navarin bir büyük ve metîn ticâret şehridir ve pek eyü limanı vardır. Modon bir büyük şehirdir ve metîn iç hisârı ve eyü limanı vardır. Koron, Koron Körfezi'nin yanında bir metîn kal'adır ve bir emîn limanı **[260a]** vardır. Mayna, tâ aşağıda Koron Körfezi ile Kologina Körfezi'nin[1] arasında bir kal'adır. Kabo Mataban,[2] Mayna Kal'a'nın altında deniz içine girmiş bir meşhûr burundur. Lasedemon ya'nî Misistre[3] bir büyük yerdir. Ve mukaddemâ bir meşhûr ve kuvvet sâhibi serbest cumhûr idi. Kalamasta[4] ve Zarnatate, ikisi dahi Koron Körfezi'ne yakın şehirlerdir. Napoli di Malvaziye[5] ya'nî Menekşe, deniz kenârında bir metîn şehirdir ve pek eyü limanı vardır. Napoli di Romana[6] ya'nî Rûm Anabolı,[7] Menekşe'den yukarıya Anabol Körfezi'nin kenârında bir metîn kal'adır.

Ammâ bu memleketin etrâfında olan **Adalar** katı çokdur. Ve anların ba'zısı büyükdür ve ba'zısı küçükdür. Büyük adalar ikidir: Biri Kandiye ya'nî Girid Adası'dır ve biri Negroponte ya'nî Eğriboz Adası'dır. Ammâ **[260b]** Kandiye ya'nî Girid Adası, Akdeniz'de Mora'ya yakın bir uzun ve büyük adadır. Mukaddemâ bu ada Venedik Cumhûrı'nın idi, tâ 1055 senesine dek. Ol vakitde Osmânlı bu ada üzerine varup yigirmi dört seneden ziyâde anın fethine sa'y edüp 1080 senesinde başşehirlerini ve kal'alarını alup zamândan sonra yine bâkī kalan yerlerini dahi feth etmişlerdir. İmdi evvelâ feth olunan şehirler bunlardır: Hanya, solından deniz kenârında bir metîn kal'adır ve eyü limanı vardır. 1055 senesinde Osmânlı bu kal'ayı feth etmişdir. Ve 1103 senesinde Venedik Cumhûrı anı muhâsara edüp bir nesneyi vücûda getürmeden yine girü dönmüşdür. Rasimo,[8] Kandiye ile Hanya arasında Hanya'dan küçük bir kal'a[dır]; velâkin eyü limanı ve eyü iç hisârı vardır. 1056 senesinde Osmânlı anı feth etmişdir. **[261a]** Kandiye, adanın ortasında ve deniz kenârında başşehirdir ve büyük ve pek metîn yerdir ve pek güzel limanı vardır. 1080 senesinde bu metîn kal'ayı Osmânlı birkaç sene muhâsara edüp çok katı ve şiddetlü yüriyişler eyledikden sonra

1 Colochinna
2 Cabo Mataban
3 Mistra
4 Kalamata
5 Napoli di Malvasia
6 Napoli di Romania
7 Nafplion (Mora Yenişehri)
8 Racimo (Resmo)

anı feth etmişdir. Ve muhâsaranın zamânında Kandiye[’ye] yakın bir yeni şehir binâ eylemiş idiler ki ana Yeni Kandiye dirlerdi. Lâkin Kandiye’nin fethinden sonra ol Yeni Kandiye harâb olmuşdur. İstiye,[1] sağından deniz kenârında bir küçük velâkin metîn bir yerdir. Ve dahi Girid Adası’nın öte tarafında güzel şehirler ve kal‘alar ve limanlar vardır, velâkin anlar bize ma‘lûm değillerdir. Ammâ 1080 senesinde Venedik Cumhûrı’nın elinde kalan yerler bunlardır: Garanbusa[2] ve Suda ve Esperlonga,[3] cümlesi deniz kenârındadır. Velâkin Garanbusa dahi **[261b]** 1103 senesinde mürtedlik sebebiyle Osmânlı’nın eline girmişdir. Ve sonraki istîlâda cümlesi dahi Osmânlı’nın oldı. Ammâ Negroponte ya‘nî Eğriboz Adası, Livadiye’nin yanındadır. Ol dahi bir uzun ensiz adadır. Mukaddemâ bir krallık idi, şimdi bütün ada Osmânlı’nındır. Ve Venedik Cumhûrı’nın bahtına mâni‘ olan ancak oldur. Zîrâ mâdâm ki bu ada Osmânlı’nın elindedir, sâ’ir yerlerden dahi ümîdini keser. Ve dahi bu adanın üstindeki şehir budur: Negroponte ya‘nî Eğriboz Kal‘ası, bu kal‘a ol kadar metîn ve mahfûzdur ki az kuvvet anı feth etmeğe kifâyet etmez; nitekim sonraki istîlâda Venedik Cumhûrı’nın muhâsarasından tecrübe olunmuşdur. Ve dahi bu adada şol yerdir ki hakîm Aristo kendüni suya atmış ola.

Ammâ küçük adalar, **[262a]** anlar dahi iki kısmdır; zîrâ ba‘zısı solında Yunânî Denizi’ndedir ve ba‘zısı sağında Mecma‘u’l-Cezâ’ir Denizi’ndedir. Ammâ Yunânî Denizi’nde olan adalar bunlardır: Korfu Adası, Aşağı Arnavudluk’un yanındadır. İçindeki başşehire Korfu dirler. Bir büyük ve metîn şehirdir ve emîn limanı vardır ve eyü cebehânesi vardır. Mavra yâhûd Mavre[4] yâhûd Levkas Adası,[5] ol dahi Aşağı Arnavudluk’un yanındadır. Mukaddemâ Osmânlı’nın idi, velâkin sonradan yine Venedik Cumhûrı anı almışdır. İçindeki şehre Mavra dirler, bu eyü kal‘adır. 1095 senesinde anı Venedik Cumhûrı almışdır. Kefalonya Adası,[6] dahi aşağa Mora’nın karşusında bir büyük adadır. Mukaddemâ bu adada olan şehirler harâb olmuşlardır. Şimdi Kefalonya Kal‘ası’ndan mâ-adâ bir zabt olunacak nes-

1 Setia
2 Garabusa
3 Spinalonga (İşpirlonga)
4 Ayamavra
5 Lefkas, Lefkada
6 Kefalonia

ne yokdur. **[262b]** Sante Adası,[1] ol dahi Mora'nın karşusındadır. İçindeki şehre Sante dirler, bir pek metîn yerdir ve eyü limanı ve metîn iç kal'ası vardır. Kurçolari Adası,[2] Lepante Körfezi'nin yanında bir küçük adadır. Anda 980 senesinde Osmânlı'nın donanması bozuldı. Cerigo yâhûd Çitera Adası,[3] Mora ile Girid'in arasındadır. Bu zikr olunan adalar, cümlesi Venedik Cumhûrı'nındır. Ammâ Mecma'u'l-Cezâ'ir Denizi'nde adalar katı çokdur ve cümlesi Osmânlı'nındır. Ziyâde meşhûr olanlar bunlardır: İstalimene[4] ya'nî Limeni Adası'dır,[5] tâ yukarıda Seddü'l-Bihâr'a yakındır. Metelino ya'nî Midilli Adası, İzmir'den yukaruya Anadolı'ya yakındır. İşkiyo[6] ya'nî Sakız Adası, dahi aşağadır ve cümleden eyüdür. Samo Adası,[7] Sakız'dan dahi aşağadır. Nikariya Adası,[8] Samo'nun yanındadır. **[263a]** Palmoza Adası,[9] Nikariya'nın altındadır. İstanpalye[10] ya'nî İstanköy Adası, tâ aşağıda Girid Adası'nın karşusındadır. Şiro[11] ya'nî [İşkiri] Adası, solında Eğriboz'un yanındadır. Andıra Adası,[12] aşağıda Eğriboz'a yakındır. Tina Adası,[13] Andıra'nın yanındadır. Nakşa Adası,[14] adaların ortasındadır. Pariyo[15] ya'nî Barra Adası, Nakşa'nın yanındadır. Milo[16] ya'nî Değirmen Ada, tâ aşağıda Mora'nın karşusındadır. Ve dahi maşrık tarafında Akdeniz'deki adalar Anadolı bahsinde zikr olunsa gerekdir.

Bunda Eropa'nın beyânı tamâm oldı.

---

1 Zante
2 Curzolari (Echinades)
3 Kithira (Çuha Adası)
4 Stalimene
5 Lemnus/Limenia (Limni)
6 Scio (Sakız)
7 Samos (Sisam)
8 Nikaria
9 Palmosa/Patmos (Batnoz Ada)
10 Stampalia
11 Schiro/Skiros (İskiri)
12 Andros
13 Tinos (İstendil)
14 Naxos
15 Paros (Bara)
16 Milos (Değirmenlik)

EL-BÂBÜ'S-SÂLİS

Bu bâb Aziya'nın beyânındadır

Ma'lûm ola ki Moskov memleketinden ve Kara ve Akdeniz'lerinden maşrık tarafına ne kadar memâlik var ise **[263b]** cümlesine Aziya dirler. Ve ba'zılar ana Memâlik-i Şarkıyye dirler. Ve Moskov memleketinin yanında Eropa'ya muttasıldır. Ve Mısır iklîmin yanında Afrika'ya muttasıldır. Bu iki yerden mâ-adâ cümle Aziya denizler ile ihâta olunmuşdur. Bunun büyüklüği husûsında coğrâfîlerden pek dikkat olunmamışdır; velâkin Eropa'dan çok büyükdür. Zîrâ gerek tûli ve gerek arzı ba'zı yerlerde iki bin dört yüz sâ'at kadar olmak gerek.

Ammâ Aziya'da olan denizler bunlardır: Mare Nigrum ya'nî Karadenizi'dir, Aziya ve Eropa'da Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın memleketleri arasındadır yâhûd Küçük Tatarlık ile Anadolı'nın arasındadır. Mare Kaspiyum ya'nî Kulzum Denizi'dir, Moskov ile Acem'in arasındadır. Ve dahi ana Ejderhân Denizi dirler. **[264a]** Mare Mediteraneyum ya'nî araya girmiş denizi dimekdir ki ol Akdenizi'dir, Anadolı ile Afrika'nın arasındadır. Mare Rubrum ya'nî Kızıldenizi yâhûd Mekke Denizi'dir ki Afrika ile Arabistân'ın arasındadır. Mare Arabikum ya'nî Arabistân Denizi'dir[1] ki Arabistân'ın altındadır. Mare İndikum ya'nî Hindistân Denizi'dir ki Hindistân memleketlerin etrâfındadır. Mare Paçifikum ya'nî Bahr-i Sâkin dimekdir, bu deniz maşrık tarafında Aziya ile Yeni Dünyâ'nın arasında olan denizdir. Bu denizde ol kadar yeni vilâyetler açıldı ki yılduz tarafına Aziya, Yeni Dünyâ'ya muttasıldır yâhûd hemân ensiz boğazlar ile ayrılmışdır deyü zann olunur. Mare Tartarikum ya'nî Tatar Denizi dimekdir ki yukaruda yılduz **[264b]** tarafındadır. Bu zikr olunan denizler Kara ve Akdeniz'den ve Kulzum Denizi'nden mâ-adâ cümle bahr-i muhît ya'nî dış denizidir; velâkin memleketlere karîb yâhûd memletlerin arasına girmekle ol memleketlere göre tesmiye olunur.

Ve dahi Aziya'da meşhûr ve büyük nehirler dörtdür: Evvelkisi Evfrat[2] ya'nî Fırât Nehri'dir, yılduz tarafından lodos tarafına Acem Körfezi'nin içi-

1 Umman Denizi
2 Euphrat

ne akar. İkincisi Obi Nehri'dir, yılduz tarafına Tatar Denizi'nin içine akar. Üçüncisi İndus Nehri'dir, yılduz tarafından lodos tarafına Arabistân Denizi'nin içine akar. Dördüncisi Ganges Nehri'dir,[1] ol dahi yılduz tarafından lodos tarafına Hindistân Denizi'nin içine akar.

Ammâ Aziya toprağının ve ahâlîsinin beyânı budur ki; yılduz tarafında olan vilâyetler **[265a]** dağlar-ıla dopdolu ve harâb ve cezîre yerlerdir. Ve cümleden a'lâ vü a'zam dağları Tavros Dağı'dır[2] ki Karadeniz'den başlayup bütün Aziya aşurı gider. Ve her vilâyetde anın bir gayrı ismi var[dır]; nitekim Karadeniz ile Ejderhân Denizi'nin arasında ana Kavkas[3] dirler ve Büyük Tatarlık'da İmavs[4] dirler. Ve ammâ Bahr-i Şarkī ve lodos tarafında olan vilâyetler bütün dünyânın ahsen ve gāyet mübârek vilâyetleridir. Zîrâ gerek ipek ve darçın[5] ve büber[6] ve karanfil ve sâ'ir bahârlar ve gerek ûd ve anber ve misk ve sâ'ir kohulu nesneler ve gerek altun ve incü ve sâ'ir eşyâ-i nefîse ekserîsi oradan çıkup bu tarafda olan memâlike dağılur. Ammâ ahâlîsi egerçi her yerde çok bulunursa da anların ahvâli bu tarafda olan ahâlînin ahvâline **[265b]** ol kadar mugāyiredir ki bu makāmda anları zikr etmek mümkin değildir. Hemân anları taleb eden tevârîhe ve hikâyât kitâblara nazar kıla. Ammâ millete müte'allik olan beyânı budur ki; egerçi Hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâm* ve ashâbı ibtidâ Aziya'da İncîl-i Şerîf'i okuyup ve teblîğ edüp andan va'z u nasîhat etmiş ise de yine bugünki gün Aziya ahâlînin ekserîsi [Hazret-i] Muhammed dîni üzredir. Ve bu âna değin Eropa'dan keşîşler ve ruhbânlar, husûsan Îsevîler çok zahmetler irtikâb edüp ve Aziya'nın ba'zı kenâr yerlerine varup halka millet-i Nasrâniyye'yi ta'lîm ü telkīn ederler. Ve halkın çoğı nasîhatlarını kabûl edüp millet-i Nasrâniyye'yi ittihâz ederlerse de yine mezbûr papazlar öte berü gizlenüp âşikâra çıkamazlar ve dahi **[266a]** çoğısı dövülüp ta'zîb ü katl olunur.

Ammâ bütün Aziya evvelâ altı kısma münkasımdır: Evvelki Türkiya Aziyatika[7] ya'nî Aziya'da olan Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın memleketleridir.

1 Ganj Nehri
2 Toroslar
3 Caucasus (Kafkas)
4 Imaus (Himalayalar)
5 tarçın
6 biber
7 Turkia Asiatica

İkinci İmperiyum Persikum[1] ya'nî Acem memleketidir. Üçünci İndiya[2] ya'nî Hindistân'dır. Dördünci Tatariya Magna ya'nî Büyük Tatarlık'dır. Beşinci İmperiyum Sinarum ya'nî Sin yâhûd Çin memleketidir. Altıncı İnzula Aziyatika[3] ya'nî Aziya'nın etrâfında olan adalardır.

Fasl
Bu fasl Aziya'daki Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın memleketlerinin beyânındadır

Ma'lûm ola kim Âl-i Osmân Pâdişâhı Aziya'nın birkaç güzel memâliki[ni] zabt edeyor. Ve cümleden biri Arz-ı Mübâreke'dir, ya'nî Kudüs-i Şerîf ilidir ki gerek İncîl'de **[266b]** ve gerek sâ'ir Kütüb-i Semâviyye['de] çok zikr olunmuşdur. İmdi dikkat olunup anlar ziyâde beyân olmağa lâyıkdır. Ve dahi Aziya'nın harita-i mücmelesinden Memâlik-i Osmâniyye husûsında az intifâ' olunur. Velâkin şol harita ki anda ancak Memâlik-i Osmâniyye nakş olunmuşdur, ziyâde intifâ' etmek içün anı ihzâr etmek gerek.

İmdi ma'lûm ola ki Aziya'da Memâlik-i Osmâniyye altıdır; üçisi nehr-i Fırât'ın berü tarafındadır ve üçisi nehr-i Fırât'ın öte tarafındadır. Ammâ nehr-i Fırât'ın berü tarafında olanlar bunlardır: Evvelkisi Natoliya[4] ya'nî Anadolı'dır, Karadeniz ile Akdeniz'in arasındadır. İkincisi Suriya[5] ya'nî Arz-ı Mübâreke yâhûd Şâm ilidir ki Akdeniz ile nehr-i Fırât'ın arasındadır. Üçüncisi Arabiya[6] ya'nî Arabistân'dır, Kızıldeniz ile Acem **[267a]** Körfezi'nin arasındadır.

Fî Beyâni Bilâdi Anadolı

Ammâ Anadolı, Rûmili'ne göre maşrık tarafındadır. Ve andan ötüri Yunânî dili üzre Anadolı ya'nî maşrık ve İtalya dilince Levante ya'nî maşrık dinildi. Ya'nî Anadolı, lafz-ı Yunânî'dir ve Levante, İtalyan lafzıdır; ikisi dahi maşrık ma'nâsınadır. Ve çünkim İtalya ve memleket-i Yunânî'ye göre bu memleket maşrık tarafınadır, Yunan dilince Anadolı ve İtalya dilince

1 Imperium Persicum
2 India
3 Insula Asiatica
4 Natolia
5 Suria (Suriye)
6 Arabia

Levante didiler. Velâkin eski zamânlarda ana Aziya Minore[1] ya'nî Küçük Aziya dirlerdi. Öyle oldukda iktizâ eder ki Yunan dilince dahi bütün Aziya'ya Anadolı dinile. İmdi her kim Aziya'nın yerinde Anadolı isti'mâl ederse kaydını getürmek gerek, Büyük Anadolı yâhûd Cemî'-i Anadolı Memâlik diye **[267b]** ve şimdi zikr etdüğümüz memleket içün Küçük Anadolı diye; tâ ki fark hâsıl ola. Ve dahi bu memleketin sağında nehr-i Fırât'dır ve solında Mecma'u'l-Cezâ'ir Denizi'dir ve yukarıda Karadeniz'dir ve aşağıda Akdeniz'dir. Lâkin taksîmine şürû' etmezden evvel ma'lûm ola ki Anadolı tarafına çok ticâretler olunur. İtalya ahâlîsi, bâ-husûs Venedik ahâlîsi bu ticâreti Levante ticâreti ya'nî ticâret-i şarkıyye yâhûd Anadolı ticâreti tesmiye ederler. Bu ticâret yerlerin ahseni ve a'zamı İzmir şehridir. Ve çünkim İngiliz ve Felemenk tüccârlar bu şehre ticâret içün gitdikleri vakitde Setde Boğazı'ndan geçerler, mezbûr tüccârlara havâdis kâğıdlarında "boğaz geçiciler" dirler.

Ammâ Anadolı'nın taksîmi budur ki; Osmânlı bütün Anadolı'yı dört baş **[268a]** eyâlete taksîm edüp her bir eyâletde birer vâlî nasb eylemişdir ki ana beğlerbeğ yâhûd paşa dirler. Evvelkisi Kütahya eyâletidir, şehirleri bunlardır: Kütahya, beğlerbeğin oturduğı şehirdir. İzmir, deniz kenârında bir büyük ve ma'mûr şehir ve iskeledir. Ve ticâretinin kesreti sebebiyle bütün dünyâda ma'rûfe vü meşhûredir. Bursa, denize yakın bir büyük şehirdir ve İslâmbol[2] feth olunmazdan evvel Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın tahtı idi. Avido[3] ya'nî Kumkal'ası,[4] Seddü'l-Bahr'in karşusındadır. Troya,[5] Kumkal'ası'na yakın bir yerdir. Anda hâlâ meşhûr olan eski Troya şehrinin ba'zı eseri görinür ki ol şehir bin yüz yıl mevlid-i Îsâ *aleyhi's-selâm*dan evvel harâb olmuş ola. İznih[6] bir küçük yerdir. Üsküdar, İslâmbol'un **[268b]** karşusında bir büyücek şehirdir. İzmit, Marmora Denizi'nin kenârında bir büyücek yerdir. Lapseki, Yelibolı karşusında bir büyük yerdir. Bu şehre yakın Garanik nâm nehrin yanında İskender-i Zülkarneyn hazretleri,[7] Acem ile evvel-

1 Asia Minor
2 İstanbul
3 Abydo/Abydus
4 Kumkale (Çanakkale)
5 Troia (Çanakkale)
6 Isnich (İznik - Bursa)
7 Osmanlı döneminde kaleme alınmış pek çok eserde olduğu gibi burada da Kur'ân-ı Kerîm'de kendisinden bahsedilen Hz. Zülkarneyn (as) ile Makedonya Kralı İskender (MÖ. 336-323) birbirine karıştırılmıştır. Burada kastedilen kişi Makedonya Kralı İskender'dir.

ki cengi edüp anı bozdı. Foye yâhûd Faye, İzmir'e yakın bir küçük yerdir. Filadelfiya,[1] Kütahya'ya yakın bir ma'mûr şehirdir ve anda Nasârâ'dan çok eski kabîleler vardır. Tiyatra[2] bir ma'mûr yerdir. Sardo[3] mukaddemâ Kroezi[4] nâmında bir zengin pâdişâhın tahtı idi, şimdi bir küçük yerdir.

İkincisi Amasiya[5] eyâletidir, şehirleri bunlardır: Amasiya, beğlerbeğin oturduğı şehirdir ve büyük ve ma'mûrdur. Tokat bir büyük ve ma'mûr ticâret şehridir ve pek latîf üzümi vardır. Trabzon, Kara**[269a]**deniz'in kenârında bir meşhûr şehirdir ve eyü limanı vardır. Ve bir zamân Yunânîler pâdişâhının tahtı idi. Sisimo yâhûd Simizo, mukaddemâ Midridatis[6] nâmında bir kralın tahtı idi. Sivas bir meşhûr ve ma'mûr şehirdir.

Üçüncisi Karaman yâhûd Konya eyâletidir, şehirleri bunlardır: Konya başşehridir ve beğlerbeğin oturduğı yerdir, büyük ve ma'mûrdur. Tarzu,[7] Akdeniz'e yakın Kıbrıs'ın karşusında bir şehirdir ve havârî Pavlo'nun doğduğı yerdir. Layago[8] ya'nî Latakiya, Tarzu'ya yakın Akdeniz'in kenârında şol yerdir ki İskender-i Zülkarneyn hazretleri ikinci def'a Acem ile cenk edüp[9] anı bozdu.

Dördüncisi Alâ'üddevle ya'nî Malatiya[10] eyâletidir, şehirleri bunlardır: Malatiya başşehridir ve beğlerbeğin oturduğı **[269b]** yerdir. Kayseriyye[11] bir büyücek şehirdir.

Ve dahi Akdeniz'de Anadolı'ya tâbi' iki büyük ada vardır: Evvelkisi Kıbrıs Adası'dır, Antakya karşusında bir büyük adadır. Bu ada mukaddemâ bir kral memleketi olup bir mahsûs kralı var imiş. Bu kralın silsilesi 877 senesinde dükendikde bu adayı Venedik Cumhûrı bir takrîb ile alup yüz yıl kadar zabt eyledi. Zîrâ 978 senesinde Osmânlı gelüp bilâ-sebeb anı zabt

1 Philadelphia (Alaşehir - Manisa)
2 Thyatira (Akhisar - Manisa)
3 Sardis (Salihli - Manisa)
4 Kroisos (Lidya kralı; MÖ. 560-546)
5 Amasya
6 VI. Mithridatis (Pontus kralı; MÖ. 120-63)
7 Tarsus (Mersin)
8 Lajazzo (Yumurtalık - Adana)
9 İssos Savaşı (MÖ. 333)
10 Malatya
11 Kayseri

eylemişdir ve hâlâ anındır. Şehirleri bunlardır: Kıbrıs yâhûd Nikoziya[1] başşehridir ve büyükdür ve anda bir paşa oturur. Pafo yâhûd Pafa[2] bir zengin ticâret şehridir. Kiravne[3] pek büyük değildir. Famagusta[4] bir metîn kal'adır ve eyü limanı vardır. İkincisi Rodos Adası'dır, solında Girid Adası'na dahi yakın bir büyücek adadır. **[270a]** 710 senesinde Arz-ı Mübâreke'den firâr eden Yuhannî pehlivânlar ya'nî şimdiki Malta pehlivânlar bu adaya girüp zabt etmişler idi. Sonra 928 senesinde Sultân Süleymân[5] gelüp ve mezbûr pehlivânları kovup bu adayı feth etmişdir. Ve ol zamândan berü Rodos Adası, Osmânlı'nın elindedir. Başşehri Rodos'dur, bir pek metîn yerdir.

Fî Beyâni Bilâdi Sûriye

Ammâ Suriya[6] yâhûd Sûristân, nehr-i Fırât ile Akdeniz'in arasındadır. Ve bu dahi üç eyâlete münkasımdır. Evvelkisi Aleppo ya'nî Haleb eyâletidir, şehirleri bunlardır: Haleb başşehridir, büyük ve zengin ticâret şehridir ve beğlerbeğin oturduğı yeridir. İskanderona[7] ya'nî İskenderûn yâhûd Şâm İskenderiyyesi, Akdeniz'in kenârında bir büyük ticâret şehridir. Ve bu İskenderiyye, Mısır iklîmindeki İskenderiyye'nin gayrıdır. Zîrâ dünyâda **[270b]** bu ism ile müsemmâ on şehirden ziyâde vardır. Antiyokiya[8] ya'nî Antakya mukaddemâ bir gāyet büyük şehir idi, şimdi ekseri harâbdır. Ve anda Nasârâ'nın hâlâ bir patrikası vardır.

İkincisi Tripoli ya'nî Şâm Trablisi[9] eyâletidir. Bu eyâletde Trablis[10] şehr[in]den mâ-adâ zabt olunacak nesne yokdur. Bu şehrin bir eyü limanı vardır.

Üçüncisi Şâm eyâletidir. Bu eyâlete dahi Arzu'ş-Şâm ve Arz-ı Mübâreke dirler. Şehirleri bunlardır: Damaşk ya'nî Şâm-ı Şerîf yâhûd Dımışku'ş-Şâm başşehridir ve büyük ve eyü hâldedir. Saydâ bir orta yerdir. Sûr yâhûd Ti-

1 Nicosia
2 Baffa/Baf
3 Kyrenia (Girne)
4 Fama Augusta (Gazimağusa)
5 Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)
6 Suria (Suriye)
7 Scanderona
8 Antiochia
9 Trablusşam
10 Trablus (Lübnan)

re,[1] Akdeniz'in kenârında bir meşhûr şehir idi; şimdi bütün harâbdır. Yâfâ, Rûmili'nden giden tüccâr[lar] içün bir limandır. Yeruzalem[2] yâhûd Hirusulime[3] ya'nî Kudüs-i Şerîf bir meşhûr ziyâret yeridir. **[271a]** Kāva, İklîm-i Mısır'ın hudûdında bir şehirdir.

Ammâ eski zamânda bu Arz-ı Mübâreke'nin ahvâli nice imişdir eger su'âl olunursa; ma'lûm ola ki evvelâ bu Arz-ı Mübâreke içün bir mahsûs harita gerekdir ve eger bulunmazsa bu tafsîlden dahi az intifâ' olunur. Zîrâ mücmel haritalarda bu makāmda zikr olunacak vilâyetlerin hudûdları ve şehirleri nakş olunmamışdır. İmdi eger bir mahsûs [harita] bulunursa ibtidâ iki deniz zabt oluna ki; biri Mare Galileye[4] yâhûd Yenezaret[5] yâhûd Tiberiyades ya'nî Tiberyade Denizi'dir[6] ki Şâm semtindedir ve biri Mare Mortum ya'nî Ölmüş Denizi yâhûd Bahr-i Meyyit'dir[7] ki Arab Cezîresi'nin semtindedir. Bu ol denizdir ki anda Hak Te'âlâ, Lût Kavmi'ni helâk edüp dört şehrini yere batırdı. Ol dört şehir bunlardır: Sodome,[8] **[271b]** Gomarra, Adama,[9] Seboyim.[10] Andan zabt olunacak nehr-i Yordan'dır[11] ki Benû İsrâ'îl kırkıncı yıldan sonra anı geçüp Kudüs-i Mübârek'e vâsıl oldılar. Bu nehir tâ yukarıdan Arz-ı Mübâreke'nin ortasından akup Bahr-i Meyyit içine dökülür. Andan sonra ma'lûm ola ki, Hak Te'âlâ bu Arz-ı Mübâreke'yi Benû İsrâ'îl'in on iki kabîlenin arasında taksîm eylemişdir. Ve ana göre on iki başka başka vilâyetler olmak lâzım gelür. Velâkin aslından bu Arz-ı Mübâreke dört memleket imişdir. İmdi her memleketde kaç kabîle sâkin olmuşdur, anı beyân edelüm. Evvelkisi Yudeyye[12] memleketidir, Akdeniz ile Bahr-i Meyyit'in arasındadır. Anda dört kabîle sâkin imişler: Biri Yuda[13] kabîlesi ve biri Bünyâmin[14] kabîlesi ve biri **[272a]** Dan kabîlesi

1 Tyre (Lübnan)
2 Jerusalem
3 Hierosolyyma
4 Celile
5 Genezareth
6 Taberiyye Gölü
7 Ölüdeniz, Lut Gölü
8 Sodom
9 Adma
10 Sevoyim
11 Jordan (Ürdün/Şeria) Nehri
12 Judea (Yahudiye), Kenan İlleri
13 Juda
14 Benjamin/Benyamin

ve biri Simyon[1] kabîlesidir. İkincisi Galileye[2] memleketidir, Akdeniz ile Tiberyade Denizi'nin arasındadır. Anda dahi dört kabîle sâkin olmuş idi: Biri Azer[3] kabîlesi ve biri Naftali[4] kabîlesi ve biri Sebulon[5] kabîlesi ve biri İzaşhar[6] kabîlesidir. Üçüncisi Samariya[7] memleketidir, nehr-i Yordan'ın solındadır. Anda bir buçuk kabîle sâkin olmuş idi: Biri Efrâyim[8] kabîlesi ve biri Manessa kabîlenin yarısıdır.

Dördüncisi Pereyya[9] memleketidir, nehri Yordan'ın sağındadır. Anda iki buçuk kabîle sâkin olmuş idi: Biri Ruben kabîlesi ve biri Gad kabîlesi ve Manessa kabîlenin yarısıdır.

Ammâ her kabîlenin vilâyetinde ne kadar meşhûr yerler var imiş, anları dahi beyân edelüm. Pes Yuda kabîlenin şehirleri bunlardır: Beytü'l-Lehem, **[272b]** Hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâm* doğduğı yerdir. Ebron,[10] Hazret-i Dâvûd *aleyhi's-selâm* öldüği yerdir. Gazze ve Azdot,[11] Akdeniz'in kenârında iki şehirdir. Zif[12] bir cezîre yerdir. Ammâ Bünyâmin kabîlenin şehirleri bunlardır: Yeruzalem ya'nî Kudüs-i Şerîf bütün Benû İsrâ'îl memleketinin başşehridir. Yeriho[13] nehr-i Yordan'a yakındır. Silo, Kudüs-i Şerîf'e yakındır. Ammâ Simyon kabîlenin şehirleri bunlardır: Bersabe,[14] Mısır iklîmin hudûdına yakındır. Aşkalon, Akdeniz kenârındadır. Ammâ Dân kabîlenin şehirleri bunlardır: Yope,[15] Akdeniz'in kenârındadır. Ayalon bir küçük yerdir. Ammâ Azer kabîlenin şehirleri bunlardır: Aksab, Akdeniz'in kenârındadır. Kades ve Abran, ötesindedir. Ammâ Naftali kabîlenin şehirleri bunlardır: Dân, nehr-i Eur ve nehr-i Dân biri biriyle kavuşduğı yerdedir. **[273a]** Ve oradan akan nehre Yordan dirler. Ammâ Sebulon kabîlenin şehirleri bun-

1 Simeon
2 Galilea/Celile
3 Aser/Aşer
4 Naphthali/Naftali
5 Zebulon
6 Isaschar/İssakar
7 Samaria
8 Ephraim/Efraim
9 Perea
10 Hebron (el-Halîl; Filistin)
11 Aşdot
12 Ziph (Yahudi Dağları)
13 Jericho (Eriha; Filistin)
14 Beerşeba
15 Joppe

lardır: Tiberiya ve Bedsaydâ,[1] Tiberiya'da denizin kenârında iki şehir[dir]. Kana[2] bir meşhûr şehirdir. Nazaret,[3] Hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâm* büyüdüğü yerdir. Ammâ İzaşhar kabîlenin şehirleri bunlardır: Yezreyel[4] ve Afek[5] biri birine yakın iki şehirdir. Ammâ Efrayim kabîlenin şehirleri bunlardır: Samariya bir yüksek dağın üstinde bir şehirdir. Beytü'ş-Şihem,[6] ol dahi Samariya[']ya] yakın bir yüksek dağın üstindedir. Ammâ Manessa kabîlenin şehirleri bunlardır: Bazan[7] bir memleketdir. Korasim[8] bir şehirdir. Ammâ Gad kabîlenin şehirleri bunlardır: Galeyad[9] bir vilâyetdir. Gaddi ve Dabir küçük şehirlerdir. Arnon[10] ve Galad büyük dağlardır. Ammâ Ruben kabîlenin şehirleri bunlardır: Beyt-i Arabe, nehr-i Yordan yanındadır. Sarastazer bir yüksek bayırın **[273b]** üstinde bir şehirdir. Fazga meşhûr dağlardır. Bu zikr olunan şehirlerden şimdi birisi mevcûd değildir. Hemân kimisi köye ve kimisi taş yığuma mütebeddil olup harâb olmuşlardır. Ve mukaddemâ Kudüs-i Şerîf olduğı yere yakın Rûm Kayseri Hadriyanus[11] yine bir yeni şehir binâ edüp anı Eliya[12] tesmiye eylemiş idi. Lâkin sonradan yine gayrı ad takup Yeni Yeruzalem ya'nî Yeni Kudüs-i Şerîf didiler.

Der-beyân-ı Arabistân

Ammâ Arabiya ya'nî Arabistân memleketi Kızıldeniz ile Acem memleketinin arasında bir büyük ve mübârek memleketdir. Mağrib tarafından Afrika ve maşrık tarafından Acem ve lodos tarafından Arabistân Denizi ve yılduz tarafından Şâm iline muttasıldır. Bu vilâyet deniz semtlerinde ziyâdesiyle mübârekdir. Zîrâ andan kahve ve günlük ve incü ve anber ve bunların **[274a]** emsâli çıkup Eropa'da olan memâlike nakl olunur. Ve dahi bütün Arabistân'ın ahâlîsi [Hazret-i] Muhammed dîni üzredir. Bir bâğî ve kuttâ'-ı tarîk kavmdir. Ve anda tüccâr ve sâ'ir yolculara niçe yüz berâber

1 Bethsaida
2 Gana/Qana (Lübnan)
3 Nazareth/Nasıra
4 Jezreel/Yizrael
5 Aphek
6 Sichem/Şehem
7 Basan
8 Corazim
9 Gilead
10 Ernûn
11 Hadrianus (MS. 117-138)
12 Eliam

gezmek iktizâ eder ki anlara kerevân dirler. Bu memleketin içinde öte berü zâbitler vardır ki anlara emîr dirler. Ve cümlesi Âl-i Osmân Pâdişâhı'na tâbi'dir; illâ Acem şâhına ziyâde inkıyâd ederler.

Ve dahi bütün Arabistân üç kısm üzredir: Biri Arabiya Petraya[1] ya'nî Taşlı Arabistân'dır ki Şâm iline muttasıldır. Ve biri Arabiya Dezerta[2] ya'nî Cezîre-i Arab'dır ki nehr-i Fırât'a yakındır. Ve biri Arabiya Feliks[3] ya'nî mübârek yâhûd Sa'âdetlü Arabistân'dır ki cânib-i Yemen **[274b]** yâhûd nefs-i Yemen'dir. Bu kısm, mezkûr olan iki kısmdan büyükdür ve tâ Arabistân Denizi'ne muttasıldır.

Ammâ Taşlı Arabistân içinde şehirler nâdirdir. Zîrâ ahâlînin ekserîsi Tatarlar gibi öte berü sahrâlarda gezerler. Ve dahi pek taşlı vilâyet ve dağları çok olduğından Taşlı Arabistân dinildi. Bu vilâyetin içinde meşhûr olan Sinâ ve Horeb Dağları'dır ve Paran ve Çin ve Kades Cezîreleridir ki Benû İsrâ'îl kırk yıl kadar içinde gezmişler. Ve dahi Kızıldeniz'in yanından geçen yolculara Benû İsrâ'îl geçüp ve Fir'avun denizde gark olduğı yeri gösterürler. Bu vilâyetde ziyâde ma'rûf olan şehir Herat yâhûd Kerak'dır.[4]

Ammâ Cezîre-i Arab içinde olan şehirler bunlardır: Anna[5] yâhûd 'Anna, nehr-i Fırât yanında bir ticâret şehridir ki **[275a]** fakat bir zokākı vardır, velâkin bir iki sâ'at uzundur. Balsora yâhûd Bassora ya'nî Basra, Acem Körfezi'nin yanında bir büyük ticâret şehridir ve bir paşa anda oturur.

Ammâ Arabiya Feliks ya'nî Sa'âdetlü Arabistân, bereket-i tâmme sebebiyle Mübârek yâhûd Sa'âdetlü ya Bahtlu Arabistân dinildi. Şehirleri bunlardır: Mekke ya'nî Mekke-i Mükerreme şol şehridir ki anda mevlid-i Îsâ *aleyhi's-selâm*[ın] târîh-i 570 senesinde Muhbir-i Sâdık Muhammed *sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem* dünyâya gelüp andan Dîn-i Muhammed zuhûr etmişdir ve şimdi yakın bütün Aziya'da ve Afrika'da yayılmışdır. Bu şehir büyük ve zengindir. Zîrâ her senede nice yüzer bin Muhammedîler ya'nî Müslümânlar ziyâret içün oraya gideyorlar ki andan bu şehre çok nef' hâsıl olur. Hattâ hikâyet olunur ki, her **[275b]** senede Mekke'ye

1 Arabia Petrea
2 Arabia Deserta
3 Arabia Felix
4 el-Kerak (Ürdün)
5 Ana (Irak)

ve Medîne'ye etrâfdan beş büyük kervân gelür; biri Trablis ve Tûnus ve Cezâ'ir ve Fâs yalılarından ve biri Mısır'dan ve biri Şâm-ı Şerîf'den ve biri Acemistân'dan ve biri Hind'den. Ammâ Mısır'dan gelen kervânda yüz bin insân ve on beş bin kadar deve vardır. Sâ'irler dahi buna göre kıyâs oluna. İmdi bundan ma'lûm oldı ki bu misillü ziyâret gerek Mekke emîrine ve gerek şehre çok nef' virür. Medina ya'nî Medîne-i Münevvere şol şehirdir ki mevlid-i Îsâ *aleyhi's-selâm*dan sene 637[1] senesinde Muhammed *sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem* [anda] vefât etmişdir ve hâlâ kabr-i şerîfi bellüdür. Cidde, Mekke'ye yakın Kızıldeniz'in kenârında bir meşhûr şehir ve iskeledir. Ve dahi coğrâfîlerin çoğısı bu zikr olunan üç şehri Cezîre-i Arab'dan add ederler ve bunlardan **[276a]** aşağa, tâ Arabistân Denizi'ne dek olana Yemen dirler. Asıl Mübârek Arabistân oldur. Zibit[2] yâhûd Kibit, Yemen'de Kızıldeniz'in kenârında bir ticâret şehridir. San'â, Kibit'e yakın bir şehirdir. Âd yâhûd Aden, Arabistân Denizi'nin kenârında bir kal'adır. Ve helâk olan Âd kabîle[nin] şehri idi. Anda olan emîr Arabistân emîrlerinin cümlesinden kuvvetlüdür. Maskata,[3] Acem Körfezi'nin kenârında bir eyü limandır. Ve mukaddemâ Portukal'ın idi, imdi değildir. Bahren ya'nî Bahreyn, Acem Körfezi'nden bir adadır ve Acem şâhınındır ve oradan çok incü çıkar.

***

Ammâ nehr-i Fırât'ın öte tarafında olan Âl-i Osman Pâdişâhı'nın üç memleketler bunlardır: Evvelkisi Gorciya'dır[4] ya'nî Gürcistân dimekdir, Karadeniz ile Ejderhân Denizi'nin arasındadır. İkinci Turkomaniya[5] ya'nî Türkmen'dir, **[276b]** nehr-i Fırât ile Acem'in arasındadır. Üçüncisi Diyârbekir'dir, Türkmen'in altındadır.

Fî Beyâni Gürcistân

Ammâ Gürcistân bir eyü memleketdir, velâkin ahâlîsi yaramazdır. Hattâ dirler ki, Karadeniz'in semtinde olan Gürcistân'da şöyle bir kavmdir ki kâmil olan hırsızlara ziyâdesiyle ta'zîm ü ikrâm edüp "Bir yiğit âdemdir."

1 Bu tarih hatalı olup Peygamber Efendimiz'in (sav) vefat tarihi 632'dir.
2 Zibith (Zabid; Yemen)
3 Maskat (Umman)
4 Georgia
5 Turcomannia

dirler. Ve eger birisi kendi avratın yanında bir kimseyi zinâ işliyor bulsa ol zânî bir mu'ayyen mikdâr akçe virüp ol avrat sâhibi ile harc edüp yine kardaşlar gibi geçinürler. Ve bir kimse evlenmek murâd etdikde varup karısını akçe ile alur; kimini ucuz ve kimini bahâlu, hüsn ü kubhına göre. Ve dahi bir acâ'ib evlâd terbiyeleri vardır; zîrâ baba kendi oğlına hırsızlık ve ana kızına kahbeliği ta'lîm eder. İmdi buna göre kıyâs oluna bunlar ne gûne **[277a]** kavmdir. Ve bundan böyle Gürcistân memleketinde dürlü dürlü beğler vardır; anlardan ba'zısı Âl-i Osmân Pâdişâhı'na tâbi'dir ve ba'zısı Acem şâhına tâbi'dir. Ammâ Âl-i Osmân Pâdişâhı'na tâbi' olan, Karadeniz'in semtindedir. Meselâ Mingreliya[1] beği, bunun vilâyetinde meşhûr şehir yokdur. İmerettiye[2] beği, anın şehri Kortata'dır;[3] bir büyük ve ma'mûr şehirdir. Guriye[4] beği, anın dahi bir meşhûr yeri yokdur. Ammâ Acem şâhına tâbi' olan, Ejderhân Denizi'nin semtindedir. Meselâ Karduvel[5] beği, anın şehri Tifliz'dir.[6] Kaketi[7] beği, anın vilâyeti bir cezîre yerdir. Bu zikr olunan Gürcistân memleketinde Nasârâ, Ehl-i İslâm'dan ekserdir. Velâkin sonraki zikr olunan Kaketi Beğliği'nde Ehl-i İslâm gālibdir.

Fî Beyâni Bilâdi Türkmen

Ammâ Türkmen vilâyeti, nehr-i Fırât'ın öte tarafındadır. Solından Anadolı **[277b]** ve sağından Acem ve yukarıda Gürcistân ve aşağıda Diyârbekir iline muttasıldır. Bu vilâyete mukaddemâ Büyük Ermeniya[8] dirlerdi. Ve hâlâ anda bulunan Nasârâ'ya Ermeni dirler. Şehirleri bunlardır: Arz-ı Rûm[9] başşehridir ve eyü kal'adır. Kars, nehr-i Fırât'ın başında bir metîn kal'adır. Bu vilâyetde Ararat[10] nâmında bir dağ vardır ki anda Nûh *aleyhi's-selâm*ın gemisi inmiş ola.

1 Mingrelien/Mingrelya (Megrelya; Gürcistan)
2 Imerette/Imereti (Gürcistan)
3 Cotatis/Kutaisi (Gürcistan)
4 Guriel/Guria (Gürcistan)
5 Carduel (Gürcistan)
6 Tiflis (Gürcistan)
7 Gacheti/Kakheti (Gürcistan)
8 Armenia
9 Erzurum
10 Ağrı Dağı

Der-beyân-ı Diyârbekir İklîmi

Ammâ Diyârbekir ili, Türkmen'in altında bir büyük parça vilâyetdir. Zîrâ nehr-i Fırât['ın] Acem Körfezi'ne döküldüği yere dekdir. Şehirleri bunlardır: Bağdâd, nehr-i Şât[1] yanında bir büyük ve zengin şehirdir. Ve mukaddemâ Acem'in eline girmiş idi. Ba'zılar zann ederler ki Bağdâd olduğı yerde mukaddemâ Babiloniya[2] şehri imişdir. Velâkin esahh olan budur ki Babiloniya, Bağdâd'dan beş on sâ'at nehr-i Fırât'ın yanında idi. **[278a]** Mûsul, nehr-i Şât yanında bir büyük ticâret şehridir. Anda mukaddemâ Niniva[3] nâmında bir şehir var idi ki anın gerek tûli ve gerek arzı on iki sâ'at mikdârı idi. Diyârbekir, ol dahi bir büyük ve başşehridir. Urfa, ol dahi eyü hâldedir. Ve dahi rivâyet olunur ki, Bağdâd'a yakın nehr-i Şât nehr-i Fırât ile kavuşduğı yerde cennet imiş ola.

Fasl

Bu fasl Persiya[4] ya'nî Acem memleketinin beyânındadır

Bu memleket Anadolı'dan dahi ziyâde maşrık tarafınadır. Sol tarafından Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın memleketine muttasıldır. Ve yukarıda Kulzum Denizi yâhûd Ejderhân Denizi'dir. Ve sağından Büyük Tatarlık'a ve Hindistân'a muttasıldır. Ve aşağıda Arabistân yâhûd Acem Denizi'dir. Ve gerek memleketinin ve gerek pâdişâhlarının ahvâlleri zamân-ı kadîmde nice imiş ve ne gûne **[278b]** İskender-i Zülkarneyn hazretleri gelüp ve bu memleketin devletini izâle edüp cümlesine mâlik olması tevârîhde mastûrdur. Ammâ şimdiki hâlde bu memleketin yine bir mahsûs mâliki vardır ki ana sûfî yâhûd sefî yâhûd şâh dirler. Ve dahi bu vilâyetin her şeyi çokdur. Husûsan harîr ol kadar vardır ki her senede Eropa'ya birkaç gemi andan getürürler. Velâkin şehirleri alçakdır. Milletleri Muhammediyye ya'nî Ehl-i İslâmlar[dır], velâkin ba'zı mesâ'ilde ihtilâfları vardır. Ve andan ötüri Yahûdî ile Nasârâ biri birine düşman olduğından ziyâde anlar biri birine düşmandır. Ve bundan gayrı dahi Ejderhân Denizi'nin semtinde bir millet

1 Mütercim, Seleucia ve Tigris (Dicle Nehri) kelimelerini Dicle Nehri yerine "Şat Nehri" olarak hatalı tercüme etmiştir. Dicle Nehri; Musul ve Bağdad'dan geçerek daha güneyde Fırat Nehri ile birleşip Şat (Şattü'l-Arap) Nehri'ni oluşturur. İfadenin doğrusu "Dicle Nehri"dir.

2 Babil

3 Ninova

4 Persia (İran)

vardır ki hâlâ güneşe ibâdet ederler, anlara gavres[1] dirler. Anlardan birisi mürd oldukda sa'îd mi gitdi, şakī mi gitdi bilmek murâd **[279a]** etdiklerinde meyyitin leşini gündoğdoğusı tarafına döndürürler ve ırakdan bakarlar; kargalar gelüp ibtidâ sağ gözini kazup yerlerse sa'îd gitmişdir dirler ve eger ibtidâ sol gözini kazup yerlerse günâhı vardır deyü pâk olunca dek bir müddet cehennemde yanacakdır. Ve eger iki bile gözini birden yerlerse şakī gidüp ebedî cehennemde kalacakdır deyü i'tikād ederler.

Ammâ bu memleketin büyüklüği gerek tûlen ve gerek arzan sekiz yüz sâ'at kadardır. Öyle oldukda yalnız Acem memleketi Portukal ve İspanya ve Françe ve Nemçe ve İngiliz ve İskoçya ve İrlanda memleketleri kadardır. Ve bütün memleket on iki krallık gibi memleketlere münkasımdır. Evvelkisi Pârsiye yâhûd Fârsiye ya'nî Fâristân'dır, Acem Körfezi'nin kenârındadır. Başşehri budur: Şirâz, Bend u Mîr **[279b]** Nehri'nin yanında bir büyük şehirdir ve mahall-i fünûndur ve anda her ma'rifete tergīb olunur. Bu şehre yakın güzel ve meşhûr olan Perzopol[2] şehrin eserleri dahi görinür ki ol şehri İskender-i Zülkarneyn hazretleri ihrâk eyledi. Ve dahi bu vilâyetin ba'zı yerlerinde bir kimse bir avratı nikâh eylese ol avrat kocasının yanında ne kadar zamân olacak, müddetini ta'yîn ederler. Ol müddeti içinde doğan evlâd helâl-zâde olur, ammâ müddeti geçdikden sonra evlâd hâsıl olsa ol evlâd harâm-zâde olmuş olur. Zîrâ müddeti geçdüği birle ya tefrîk ya tecdîd-i nikâh etmek gerek.

İkincisi Kûzistân'dır,[3] nehr-i Fırât'ın Acem Körfezi'ne döküldüği yerdedir. Başşehri Suza'dır,[4] bir büyük yerdir ve mukaddemâ Ahasver Şâh'ın[5] tahtını etmişdir.

[280a] Üçüncisi Irâk-ı Acem ya'nî Acem Irâkı'dır. Zîrâ Cezîre-i Arab'da dahi bir Irâk vardır ki ana Arabistân Irâkı dirler, imdi kayddan lâ-büddür. Şehirleri bunlardır: İspihân yâhûd İsfihân[6] başşehridir ve Acem şâhının tahtıdır, bir azîm şehirdir ve katı çok ahâlîsi vardır; velâkin şehri nâ-pâkdır.

---

1 gavres/gebr: ateşperest, putperest, kâfir, gâvur
2 Persepolis
3 Huzistan
4 Susa/Schusch (Şuş)
5 Ahasverus/Ahasuerus
6 İsfahan

Kazvîn mukaddemâ Acem şâhının tahtı idi, bir büyük ve ma'mûr şehirdir. Bu vilâyetde mukaddemâ Arbela[1] nâmında bir şehir var idi; anda İskender-i Zülkarneyn hazretleri, Acem şâhını bütün kalb-i kuvvet ile bozdu.

Dördüncisi Adherbezyan[2] yâhûd Tebristân'dır,[3] Türkmen'in hudûdındadır. Şehirleri bunlardır: Tebrîz yâhûd Tevrîz, mukaddemâ Acem'in başşehri ve tahtı idi. Ve hâlâ bir azîm şehirdir, velâkin evvelki hâlde değildir. Ervân yâhûd İrvân[4] bir büyük şehirdir. **[280b]** Ve mukaddemâ Türkmen'den idi.

Beşincisi Şirvân'dır, Ejderhân Denizi'nin yanındadır. Şehri budur: Derbend yâhûd Dervend, denizin yanında bir şehir ve boğazdır ki Acem'den Moskov'a gidenler oradan geçmek gerek.

Altıncısı Gîlân yâhûd Yîlân'dır,[5] Şirvân'ın altındadır ve Kulzum Denizi'nin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Gîlân başşehridir, velâkin büyük değildir. Rakist[6] ve Gasgar ve Kızılağaç,[7] denizin kenârında üç şehirdir.

Yedincisi Horâsân'dır, Büyük Tatarlık'ın hudûdındadır ve pek büyükdür. Şehirleri bunlardır: Herât yâhûd Here büyük şehirdir. Neysâbûr[8] ve Merve[9] ve Belh, bu üç şehir aslından Özbek memleketindendir.

Sekizincisi Zâblistân[10] yâhûd Sâblistân memleketidir, Hindistân hudûdındadır. Şehri **[281a]** budur: Gazne başşehridir ve büyükdür. Bânzehr, Hindistân hudûdında bir büyücek şehirdir.

Dokuzuncısı Sigistân'dır,[11] Horâsân'ın altındadır. Şehirleri bunlardır: Sigistân bir büyük ve başşehridir. Servân, Sigistân'a yakın bir şehirdir.

Onuncısı Kandehâr'dır, Hindistân hudûdında bir memleketdir ki anın husûsı içün Hindistân pâdişâhı Acem şâhı ile çok kerre savaşmışdır. Şe-

1 Erbil (Irak)
2 Azerbaycan
3 Taberistan
4 Yerevan, Erivan (Ermenistan)
5 Gilan/Geylan
6 Rascht (Reşt)
7 Hyrkania (Cürcan)
8 Nişabur
9 Merv (Türkmenistan)
10 Zabulistan
11 Sicistan

hirleri bunlardır: Kandehâr bir büyük ve başşehridir. Kirvân, Kandehâr'a yakın bir şehirdir.

On birincisi Makrân'dır,[1] nehr-i Hind'in Arabistân Denizi'ne döküldüğü yerdedir. Şehirleri bunlardır: Makrân, deniz kenârında bir büyük ve başşehridir. Diyol yâhûd Düveyl, nehr-i Hind'in denize döküldüğü yerde bir şehirdir. Kenze, memleketin ortasında bir **[281b]** şehirdir.

On ikincisi Kermân yâhûd Kirmân'dır, Makrân'ın solında [ve] Acem Körfezi'nin kenârındadır. Ba'zıları bu memleketi ikiye taksîm ederler; ya'nî yarısına Kirmân ve yarısına Taberân dirler. Şehirleri bunlardır: Kirmân başşehridir ve büyükdür. Taberân, Kirmân'ın sağında bir büyük şehirdir. Ormûk,[2] Acem Körfezi'nin içinde bir adanın üstinde bir şehirdir. Mukaddemâ bu şehir Portukal'ın idi ve ol vakitde gāyet ma'mûr ve zengin idi. Ve ol kadar şöhretde idi ki; "Eger bütün dünyâ bir yüzük olsa, lâyıkdır ki Ormûk şehri anın elmâs taşı ola." dirlerdi. Velâkin 1029 senesinde İngiliz kralı hasedden Acem şâhını tahrîk edüp ve Acem şâhı dahi mezbûr şehri muhâsara edüp iç kal'asından mâ-adâ bütün şehri bir taş yığuma tebdîl eyledi. Velâkin yine Portukal'ın oraya çok **[282a]** ticâretleri vardır.

Bu zikr olunan Acem memleketler ancak yeni haritalarda başka başka nakş olunmuş bulunur, yohsa eski haritalarda anlar bulunmaz yâhûd ba'zısı terk olunmuşdur yâhûd ba'zıları gayrı ismler ile konulmuşdur. İmdi eger ba'zı haritalar bunda zikr olunana muhâlif gelürse bu hatâdır dimeyeler.

Fasl

Bu fasl Ost İndiya[3] ya'nî Hind memleketinin beyânındadır

Bu Hind lafzın tahtına şol memleketler dâhildir ki Acem ve Büyük Tatarlık ve Çin memleketlerin arasında ve Hindistân Denizi'nin içine girmişlerdir. Felemenk ve İngiliz ve sâ'ir Eropa'da olan milletlerin gemileri ana Ost İndiya yâhûd İndiya Oryantalis ya'nî Hind-i Şarkī dirler. Zîrâ anlar bütün Yeni Dünyâ'ya Vest İndiya yâhûd İndiya Oksidentalis ya'nî **[282b]** Hind-i Garbî dirler. Ve andan ötüri Hind-i Şarkī ticâreti ve Hind-i Şarkī

1 Makran/Mokran
2 Ormus (Hürmüz) Adası
3 Ost India (Doğu Hindistan)

donanması deyüp Hind'i murâd ederler ve dahi Hind-i Garbî ticâreti ve Hind-i Garbî donanması didiklerinde Yeni Dünyâ'yı murâd ederler. Pes, Hind memleketinin solında Acem memleketidir ve yukarıda Büyük Tatarlık'dır ve sağında Çin memleketidir ve aşağıda Hindistân Denizi'dir.

Ve Hind içindeki memleketler katı çokdur, velâkin ibtidâ üç büyük kısma taksîm olunur: Evvelkisi İmperiyum Magni Moğollis[1] ya'nî Büyük Moğol Memleketi ya'nî Hindistân'dır ki nehr-i Hind ve nehr-i Ganges ve Büyük Tatarlık'ın arasındadır. İkincisi Peninzula İntra Ganges[2] ya'nî nehr-i Ganges'in[3] içerüsinde olan nısf adadır ki Hindistân'ın altında denize girmiş kuyrukdur. Üçüncisi Peninzula Estra Ganges[4] ya'nî **[283a]** nehr-i Ganges'in taşrasında olan nısf adadır ki Çin memleketin yanında denize girmiş bir parça vilâyetdir.

Hindistân

Ammâ Büyük Moğol Memleketi'nin ya'nî Hindistân'ın pâdişâhı azîm kuvvet sâhibidir. Ve ekseriyyâ ana Hindistân pâdişâhı[5] dirler. Anın hükminde otuz beş memleketler ve belki dahi ziyâde vardır. Ve Âl-i Osmân ve Acem pâdişâhlar gibi münferiden bir pâdişâhdır ve bütün dünyâda olan pâdişâhların zengini ve kuvvetlüsidir. Zîrâ anın gınâsından ya'nî altun ve gümüş ve incü ve cevâhir taşlar ve bunun emsâline mâlik olmasından mümkin olmamağa karîb şeyler rivâyet olunur. Hattâ her senede yalnız akçeden üç yüz milyon hazînesine girer ki her milyon on kerre yüz bin gurûş ya'nî iki bin kîse eder; öyle oldukda üç yüz **[283b]** milyon, altı yüz bin kîse eder. Ol akçeden üç yüz bin atlu askeri besler ve dâ'imâ otuz bin kendü kapusını beklerler.

Ve dahi gerek Hindistân pâdişâhının ve gerek bütün memleket ahâlîsinin dînleri Muhammedî ya'nî İslâm dînidir. Velâkin sâ'ir memâlik-i İslâmiyye'deki gibi ba'zı ahkâm-ı Şer'iyye'ye tamâm ri'âyetleri yokdur. Ve dahi Hindistân'daki memâlikin cümlesini beyân etmeğe vüs'atimiz

1 Imperium Magni Mogolis
2 Peninsula Intra Gangem
3 Ganj Nehri
4 Peninsula Extra Gangem
5 Bâbür hükümdarı

yokdur. Zîrâ Büyük Tatarlık semtinde olan memleketler bize pek ma'lûm değildir. Hemân ziyâde meşhûr olanları beyân edelüm ki anlar üçdür: Biri Agra memleketidir, ortasına yakındır. Şehri budur: Agra başşehridir ve Hindistân pâdişâhının tahtıdır. Bu şehir hüsn ü gınâ yöninden tamâmen medh olunmağa mümkin **[284a]** değildir. İkincisi Gusurate[1] memleketidir, aşağıda nehr-i Hindus'un[2] Arabistân Denizi'ne döküldüği yerde denizin kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Surate[3] deniz kenârında bir meşhûr ticâret şehridir ve Eropa tüccârı anı çok ziyâret ederler. Diyu, deniz kenâra yakın bir küçük adanın üstinde bir küçük velâkin pek metîn kal'adır ve Portukal kralınındır. Kanbaya,[4] Kanbaya Körfezi'nin kenârında bir pek meşhûr ve acâ'ib ticâret şehridir ve pek güzel limanı vardır. Üçüncisi Bengale[5] memleketidir, nehr-i Ganges'in Hindistân Denizi'ne döküldüği yerde deniz kenârındadır. Şehirleri bunlardır: Ugeli ve Bengale, ikisi dahi Bengale Körfezi'nin yanında büyük ve meşhûr ticâret şehirler ve iskelelerdir.

Nısf Cezîre-i Hind-i Evvel

Ammâ nehr-i Ganges'in içerüsinde olan nısf **[284b]** adasındaki memleketler çokdur, imdi hemân yalıları zabt oluna. Meselen Kunkan yalısı, yukarıda Kanbaya Körfezi'nin kenârındadır. Anın memleketleri bunlardır: Dekan[6] memleketi, yukarıda Hindistân'ın hudûdındadır ve ekserîsi Hindistân pâdişâhınındır. Ve gâyet çok elmâs andan çıkar. Kunkan memleketi, Dekan memletinin altındadır. Şehirleri bunlardır: Vizapore[7] başşehir ve Kunkan melikin tahtıdır. Gova bir büyük ve kuvvetlü ve metîn ve zengin ticâret şehridir. Ve hâlâ Portukal kralınındır ve anın vekîli anda oturur. Ve Portukal'ın Hind'de bu şehirden mâ-adâ bir menfa'atlü yer yokdur; zîrâ Felemenk anı sâ'ir yerlerden ihrâc eylemişdir. Mezbûr Gova şehrinin etrâfında dîvârı yokdur, velâkin altı metîn iç kal'aları vardır.

1 Gucerat/Gujarat
2 İndus Nehri
3 Surat
4 Cambay (Khambhat)
5 Bengal
6 Deccan
7 Visapora/Visapure

[285a] Malabar yalısı, aşağıda nısf adanın nihâyetindedir. Andan pek ıslâh biber çıkar. Anda olan memleketler bunlardır: Kalekut[1] memleketi, anın bir mahsûs meliki vardır. Şehri budur: Kalekut, deniz kenârında bir büyük ve başşehridir ve Felemenkler ile gāyet çok ticâreti vardır. Kananor[2] memleketi, anın dahi mahsûs bir meliki vardır. Başşehri Kananor'dur. Kokin[3] memleketi, anın dahi mahsûs bir kralı vardır; velâkin Felemenk'in emânındadır. Başşehri Kokin'dir, bir eyü kal'adır ve Felemenk'indir.

Koromandel[4] yalısı, sağında Bengale Körfezi'nin kenârındadır. Anda olan memleketler bunlardır; Bisnagar ve Narsinga memleketleri ve gayrıları gibi. Şehirleri bunlardır: Negabatan[5] bir eyü şehirdir ve Felemenk'indir. Geldirye,[6] Felemenk binâ eyledüği bir **[285b]** yeni kal'adır. Trangebar bir büyük şehir ve liman ve kal'adır ve Danemark kralınındır. Zîrâ Danemark ahâlîsi dahi bu yalılara ticâret içün gelürler. Ve bu şehirde Danemark'ın missiyoneri ya'nî Luteran vâ'izleri vardır ki şimdi ol şehrin ahâlîsinden çoğını Nasârâ milletine çevirmişler.

Golkonda yalısı, ol dahi Bengale Körfezi'nin kenârındadır. Anda olan memleketler bunlardır: Golkonda memleketi, Bisnagar'dan yukarıyadır. Başşehri Golkonda'dır, bir zengin ticâret şehridir ve oradan çok elmâs çıkar. Oriksa[7] memleketi, Golkonda'dan yukaruya Hindistân hudûdındadır. Ve başşehri Oriksa'dır, bir büyük şehirdir.

Nısf Cezîre-i Hind-i Sânî

Ammâ nehr-i Ganges'in taşrasındaki nısf adanın içinde dahi çok büyük memleketler vardır. Meselen Ava **[286a]** memleketi, tâ yukarıda nehr-i Ganges ile Çin memleketin arasındadır. Ve kendinin bir mahsûs meliki vardır ki Bengale Körfezi'nin yanında olan Arrakan[8] memleketi dahi anındır. Pegu[9] memleketi, Ava memleketinin altındadır. Mukaddemâ bir bol

1 Calicut (Kozhikode)
2 Cananor/Kannur
3 Cochin/Kochi (Koçi)
4 Coromandel
5 Negapatam
6 Gelderia
7 Orixa (Orissa)
8 Arakan
9 Bago (Myanmar)

memleket idi, velâkin şimdi andan çok koparılmışdır. Ve bu memleket içinde gāyet çok altun vardır. Başşehri Pegu'dur, bir büyük ticâret yeridir. Siyam[1] memleketi, Pegu memleketinin altındadır ve kendinin bir mahsûs meliki vardır. 1096 senesinde Françe papazlar bu memlekete girüp yalnız bütün memleket ahâlîsini değil, belki melikini bile millet-i Nasrâniyye'ye çevirmeğe kasd etmiş idiler. Velâkin birkaç seneden sonra yerine bir yeni melik geçmekle mezbûr papazları ukūbet-i şedîde ile ta'zîb edüp ba'zısını katl **[286b]** ve ba'zısını memleketinden ihrâc eyledi. Bu memleketin başşehri Odiya'dır[2] ve Siyam pâdişâhının tahtıdır. Malaga[3] memleketi, Siyam memleketinden aşağa bir nısf adadır. Ve mukaddemâ ana Altun Ada dirlerdi. Ve Siyam memleketine tâbi'dir. Kamboya[4] memleketi, Malaga'dan yukaruya sağındadır. Bu dahi Siyam memleketine tâbi'dir.

Hikâyet olunur ki, Siyam memleketinde bir kavm vardır ki bir cehennem kuyı i'tikād edüp dirler ki; ol kuyı içinde cinlerin ifrîtleri otururlar. Bu ifrîtlerin biri elinde bir kitâb tutar, ol kitâbda cümle insânın ömri yazılmışdır. Ol ifrît hîç durmayup bu kitâbı dâ'imâ okur. Ve her kimin adına râst gelüp okursa ol adın sâhibi yeryüzinde ansurur. Ve andan ötüri bir âdem ansurdukda uzun ömr ile **[287a]** ana du'â etmek gerek dirler. Kokinkina[5] memleketi, Çin memleketinin semtindedir ve bir büyük memleketdir. Tonkin memleketi, Çin memleketinin hudûdındadır ve Kokinkina memleketine tâbi'dir. Bu memleketde hâlâ çok Nasârâ vardır.

Fasl
Bu fasl Büyük Tatarlık'ın beyânında[dır]

Yukarıda zikr olandan [ma'lûm oldı] ki Tatarlık üç dürlüdür: Biri Küçük Tatarlık ve biri Moskov Tatarlık, bu ikisini yukarıda beyân eyledik; ve biri Büyük Tatarlık'dır ki bunda beyân olunsa gerekdir.

İmdi Büyük Tatarlık şol vilâyetdir ki Moskov ve Acem ve Hindistân ve Çin memleketlerin arasındadır. Bundan ma'lûm oldı ki Büyük Tatarlık

1 Siam (Tayland)
2 Odia
3 Malakka (Malezya)
4 Kamboja (Kamboçya)
5 Cochinchina (Nam Ky (Ho Chi Minh); Vietnam)

bir katı büyük memleketdir. Yukaru tarafında bir nehir vardır, ana Tartar yâhûd Tatar dirler. Bu nehirden bütün memleket Tartarlık **[287b]** yâhûd Tatarlık tesmiye olundı. Bu memleketin içinde olan mülûkün ve ahâlîsinin ahvâlinden çokluk haberlerimiz yokdur. Ancak şu kadar var ki Tatarlık içinde çok mülûk bulunur ki anlara hân dirler. Husûsan Büyük Tatarhân ma'rûf u meşhûr ve azîm kuvvet sâhibi bir pâdişâhdır. Ve anın memleketi Çin memleketinin yanındadır.

Ammâ bütün Büyük Tatarlık beş kısma münkasımdır: Evvelkisi Tatariya Dezerta[1] ya'nî Tatar Cezîresi'dir, Moskov hudûdında ve nehr-i Obi yanında bir yâbânî vilâyetdir.

İkincisi Çağatay yâhûd Mâverâ'ü'n-Nehr ya'nî Özbek Tatarlığı'dır, Acem ve Hindistân memleketlerin semtindedir. Ve hudûdlarından nehr-i Ceyhun akar. Anda dahi dürlü dürlü mülûk vardır. Cümle vilâyetin başşehri Semerkand'dır, bir büyük **[288a]** şehirdir. Ve Timurlenk nâmında bir meşhûr pâdişâhın tahtı idi.

Üçüncisi Türkistân'dır, Özbek'in yanında ve Hindistân'a dahi yakındır. Bu memleketde mukaddemâ Türkler sâkin idiler, sonra Kulzum Denizi'nin yanından çıkup Anadolı'ya dağıldılar. Başşehri Kamul'dur.[2] Velâkin ahâlînin ekserîsi sahrâlarda sâkin olurlar.

Dördüncisi Kataya memleketidir, Çin memleketinden yukaruyadır. Anda Niyuki[3] nâmında bir memleket vardır ki anın meliki veyâhûd hânı 1039 senesinde Çin memleketine duhûl edüp anı zabt eylemişdir. Ve ana Büyük Tatarhân dirler. Ve hâlâ Kataya Tatarlık ve Çin memleketi bu pâdişâhın zabtındadır; nitekim aşağıda zikr olunur.

Beşincisi Mongal[4] yâhûd Mogog'dur,[5] tâ yukarıda Tatar Denizi'nin **[288b]** semtinde olan [bir] parça vilâyetdir ki bize ma'lûm değildir.

---

1 Tartaria Deserta
2 Kumul (Doğu Türkistan)
3 Niucki
4 Moğol
5 İslâm müverrihlerinin ve batılı yazarların Moğolları kıyamet alametleri cümlesinden görüp onları Ye'cûc ve Me'cûc kavimlerine benzettikleri için onlara verdikleri isim; Gog-Magog

Fasl
Bu fasl Sin yâhûd Çin memleketinin beyânındadır

Bu memleket Büyük Tatarlık'ın altındadır ve Bahr-i Sâkin ile Hindistân'ın arasındadır ve gāyet büyükdür. Ve gerek zahîre ve gerek altun ve gümüş ve cevâhir yöninden ol kadar ganîdir ki vasfı bir dürlü mümkin değildir. Mukaddemâ bu memleketin bir mahsûs pâdişâhı var idi, velâkin 1039 senesinde ana yakın olan Büyük Tatarhân bu memlekete girüp zabt eyledi. Ve dahi Çin memleket ile Büyük Tatarlık'ın arasında bin sâ'at uzun bir dîvâr binâ olunmuş idi; tâ ki Tatarların duhûline mâni' ola. Böyle iken yine Tatarlar dîvâr aşurı yol bulup Çin memleketine girmişler, nitekim zikr eyledik. **[289a]** Pes hâlâ Büyük Tatarlık'dan bir parça ve Çin memleketi bir pâdişâhın tasarrufındadır ki ana Çin pâdişâhı yâhûd Büyük Tatarhân dirler. Ve tahtı Çin memleketindedir ve gâh gâh bunca askeriyle Tatarlık'a devre çıkar. Nitekim 1094 senesinde kendüsi altmış bin yaya ve yüz bin atlu ile Tatarlık'a çıkmış idi. Ve Pekkin[1] şehrinden iki yüz sâ'at uzun ve beş arşun kadar yassı düpdüz bir yol mahsûs anın içün yapılmışdır. Ve çünkim bütün Tatarlık cezîre ve yâbân yerdir, pes bu seferi dürlü dürlü avlar-ıla tamâm eylemişler.

Ve dahi Çin memleketinden eski hîçbir memleket yokdır. Zîrâ anın devleti dört bin yıldan ziyâde durmuşdur. Ve bu müddet içinde yigirmi iki dürlü kabîleden iki yüz otuz altı pâdişâhlar geçmişler. Ve bütün **[289b]** Çin memleketinde olan ocaklar ve kabîleler pâdişâhın kabîlesine mütevakkıfdır. Zîrâ pâdişâhın silsilesi dükendikde cümle ocaklar ve kabîle bozılur ve cümlesi yeniden zabt olunur. Bu ise zikr olunan dört bin yılın içinde yigirmi iki def'a vâki' olmuşdur. Ve dahi Çin memleketinde dört bin dört yüz iki büyük ve dîvâr ile ihâta olunmuş şehirler vardır. Ve bütün vilâyetde on iki bin kabîle vardır. Ve Çin ile Büyük Tatarlık'ın arasında olan dîvâr ki uzunluğı bin sâ'atdir, dokuz yüz bin nefer ile beklenür; sâ'ir şehirler ve kal'aların muhâfazasında olanlardan mâ-adâ. Zîrâ anların adedi yine sekiz yüz bin neferdir. Ve memleketin ortasında denizden denize altı yüz sâ'at **[290a]** uzun bir kazılmış dere vardır, anın içine öteden berüden akan nehirler cem' olunmuşdur ki şimdi ol dere ile denizden denize büyük kalyonları yürütmeğe mümkindir. Ve dahi Çinîlerin yazularında elli dört bin

1 Pekin

dört yüz dokuz hurûfı vardır. Ol hurûfların ekserîsi eşyânın sûretleridir ki birkaç sûretler cem‘ olup nakş olunan şekl ve hey’etlerinden bir lafz hâsıl olup ma‘nâ fehm olunur. Ve dahi hikâyet olundı ki, Çin karıları öte berü çok gezmeğe alışmış idiler ve erlerin dahi bu gûne işlerine sabırları kalmayup bunları bu işden men‘ etmeğe ve hem hüsn-i mu‘âşereye bir halel virmeğe bir dürlü çâre bulamadılar. İllâ mâ-beynlerinde bir hîle kurup bu söz üzre ittifâk etdiler ki; “Her kangı avratın ayakları **[290b]** küçük ve ince olsa ol avrat cümleden güzel ve sevgili ve sevinmeğe sezâ ve hüsnü’l-cemâldir. Zîrâ bütün avratın hüsni ayaklarındadır. Bir karı ne kadar yüzi güzel ve sâ’ir a‘zânın hilkati dahi yerli yerinde olsa, velâkin ayakları büyük ve kalın ve yoğun olsa cümlesi çirkin ve bed-cemâl olmuş olur ve nefs andan nefret eder ve sevinmez olur.” didiler. Pes bu söz avratlar mâ-beyninde şâyi‘ oldukda her bir avrat, erine mahbûbe olmak içün kendü evinde kapanup ve ayaklarını yuyup ve sıkup dürlü dürlü ilâclara meşgûle olmağla öte berü gezmekden fâriğa oldı. Ve dahi yeni seyâhat kitâblar haber virürler ki, Çin pâdişâhı zikr olunan büyük dîvâr ile Tatarlık arasında iki yüz **[291a]** sâ‘atlik yeri harâb etdirdi; şöyle kim ol aralıkda bir cân sâkin değildir. Zann-ı gālib sebebi budur ki, kendüsi dîvâr aşurı yol bulup Çin memleketine girüp zabt eyledüği gibi Tatarhânlardan bir gayrısı dahi böyle etmesün deyü korkusından ötüridir.

Ammâ Çin memleketi içinde olan ba‘zı şehirlerini beyân edelüm. Meselen Pekking yâhûd Pekkin yâhûd İksuntiye,[1] büyük dîvâra yakın başşehir ve Çin pâdişâhının tahtıdır. Bir pek büyük şehir olmak gerek. Zîrâ anın etrâfı beş konakluk yer ya‘nî elli sâ‘at yer tutar. Nankuyin[2] aşağıdadır ve Pekkin’den azacık küçükdür. Mukaddemâ eski Çin pâdişâhlarının tahtı idi, şimdi bir eyü ticâret şehridir. Guvankoy,[3] ol dahi bir azîm ticâret şehridir ve Eropa halkı **[291b]** anı çok ziyâret ederler. Ve pek metîn kal‘adır. Ve oradan Çinî kablar gelür, fincân ve gayrı gibi. Makao, aşağıda Guvankoy’a yakın bir küçük adanın üstinde bir meşhûr ticâret şehridir. Ve anda Portukal tüccârları bir nâfi‘ ticâret kurmuşlar. Ve dahi sâ’ir şehirler lâ-yuhsâ haddine karîbdir, bunda zikr olunmaları muhâldir.

1 Xuntien (Pekin)
2 Nanquin (Nankin)
3 Guangzhou (Kanton)

Fasl
Bu fasl Aziya'nın etrâfında olan adaların beyânındadır

Ma'lûm ola ki Aziya etrâfında olan adalar gāyet çokdur. Ve ekserîsi bundan iki yüz yigirmi yıl mukaddem Portukal ahâlîsinden açılmışdır. Zîrâ anlar Eropa ahâlîsinin evvelkileri imişler ki deryâ ile Hind memleketine yol bulup girdiler ve çok memleketler zabt etdiler. Sonra yine ekserini Felemenkler andan kurtarup hâlâ çok memleketleri anda zabt ederler.

[292a] İmdi ol adaları birer birer beyân edelüm ki bunlardır: Çeylon Adası,[1] Hind'de olan Koromandel yalıların yanındadır ve bir büyük adadır. Ve anda dürlü dürlü bahâr olur. Husûsan darçın kabuğı anda gāyet çok bulunur. Anı Felemenkler gemilerine yükledüp Eropa'ya getürürler ve gemilerine sığmayanı yakarlar; tâ ki Eropa'dan gelüp bir gayrısı anı bulup çıkarmaya. Ve dahi bu adanın içinde birkaç mülûk vardır, anların arasında Kandi'de[2] oturan eşher ü a'lâdır. Velâkin Felemenk'in dahi ba'zı yerleri vardır; meselen Kolombo[3] ve sâ'ir kal'aları gibi. Ve dahi bu Çeylon Adası'nda olan fîllerin bir acâ'ib hâl ü şânları vardır ki dünyâda olan fîller bunlar-ıla bir yerde cem' olsalar bu adanın fîlleri avucında inkıyâd edüp eğelürler.

Maldive Adaları[4] veyâhûd **[292b]** Arhipelagos Maldivarum[5] ya'nî Maldive'nin mecma'u'l-cezâ'iri dimekdir; bu adalar Çeylon'un solında, Hatt-ı İstivâ'nın etrâfındadır ve hadd ü hesâbları yokdur. Velâkin hîçbirisi büyük değildir. Ve cümlesi bir melikin zabtındadır ve anın tahtı Male Adası'ndadır. Ve Eropa halkı anda bir yarar şey bulmadılar.

Sumatra Adası,[6] Malaga[7] memleketinin altında bir pek büyük adadır. Ve anın dahi birkaç mülûki vardır, anların arasında Ahen'de[8] oturan eşherdir. Ve Eropa'dan ecnâs-ı muhtelife oraya ticâret eder, velâkin İngiliz cümlesinden gālibdir.

---

1 Ceylon Adası (Seylan, Sri Lanka)
2 Kandy (Sri Lanka)
3 Colombo (Sri Lanka)
4 Maldivler
5 Archipelagus Maldivarum
6 Sumatera Adası (Endonezya)
7 Malakka (Malezya)
8 Achen/Aceh (Açe; Endonezya)

Yava Adası,[1] Sumatra'nın yanındadır. Ve ıslâh bahârları sebebiyle cümle adalardan eyüdür. Bu adada dahi birkaç mülûk vardır, velâkin anların arasında Bantam[2] ve Mataran'da[3] olanlar **[293a]** acâ'ibdir. Mukaddemâ Felemenk ve İngiliz oraya ticâret ederlerdi. Ve Felemenk, Bataviya Kal'ası'nı[4] zabt etmiş idi. Ve İngiliz, Bantam melikinin yanında takarrüb edüp pek makbûl idi. Velâkin 1093 senesinde Bantam melikinin ve oğlının arasında bir savaş zuhûr edüp Felemenk, oğlıya ve İngiliz, babaya yardım etdiler. Ve çünkim oğul Felemenk'in yardımı sebebiyle gālib oldı, pes İngiliz mezbûr Yava Adası'ndan ihrâc olundı. Ve bundan ötüri Eropa'da Felemenk ile İngiliz arasında çok zamân cenk olmuşdur ki ana Bantam Cengi dirlerdi. Bu aralıkda Felemenk fursat bulup mezbûr adada kaldı. Ve 1028 senesinde yeni binâ etdikleri Bataviya Kal'ası'nda olan Felemenk kumandanı kral takumı düzüp henûz bir unvân göstermeğe cesâret eylemesinden gayrı, mezbûr **[293b]** adada olan mülûke bile korku virmişdir.

Borneyo Adası,[5] Yava Adası'ndan yukaruya Hatt-ı İstivâ'nın altında bir büyük adadır ve andan gāyet çok elmâs çıkar. Ve Eropa halkı dahi bütün adayı dolaşmamışlar. Velâkin Felemenkler vâfir içerüye girdiler.

Selebes yâhûd Çelebes Adası,[6] Borneyo Adası'nın yanında bir büyücek adadır ve birkaç mülûki vardır. Cümleden a'zam Makasar[7] şehrinde oturandır. Bu şehir bir büyük ticâret şehridir ve metîn limanı vardır. Ve mezkûr Makasar meliki hîçbir zamân Felemenklere dost olmamışdır.

Mulok yâhûd Moluk Adaları,[8] Çelebes Adası'nın sağından beş küçük adadır. Meselâ Ternate ve Tidor[9] ve Makiyan[10] ve Motir ve Bakiyan Adaları[11] ki cümlesine Moluk Adaları dirler ve biri birine yakındır. Ve her birinin bir mahsûs sâhibisi vardır ki Felemenk'e **[294a]** tâbi'dir. Ve bu adalardan

1 Java Adası (Cava; Endonezya)
2 Bentem (Endonezya)
3 Mataram (Endonezya)
4 Batavia (Cakarta; Endonezya)
5 Borneo Adası (Endonezya)
6 Sulawesi Adası (Endonezya)
7 Makassar (Endonezya)
8 Maluku (Baharat Adaları; Endonezya)
9 Tidore Adası (Endonezya)
10 Machian Adası (Endonezya)
11 Bachian Adası (Endonezya)

gāyet çok Hindistân cevizi çıkup Eropa'ya getürürler ve andan çok fâ'ide görürler. Ammâ coğrâfîlerin ekserîsi zikr olunan beş adalardan mâ-adâ Moluk Adalar'a yakın olan küçük adaları dahi Moluk Adalar'dan add ederler ve esahh olan budur; meselen Amboyna[1] ve Banda ve Terra dos Papos ya'nî Siyâhlar Adası ve gayrıları gibi.

Filipine Adaları,[2] Moluk Adaları'ndan yukaruya sağındadır. Ve Filipov[3] nâm İspanya kralının ismi ile müsemmâdır. Zîrâ anın devleti zamânında bu adalar bulunup zabt olundılar. Ve biri birine yakın binden mütecâviz adadır. Ve cümleden eyü, yukarıda olan Maniliya Ada[4] ve aşağıda olan Mindane Adası'dır.[5] Mukaddemâ cümlesi İspanya'nın idi, velâkin sonradan Mindane Adası ve etrâfında olanlar İspanya'nın itâ'atinden çıkdılar. Ammâ **[294b]** Maniliya Adası ve etrâfında olanlar hâlâ İspanya'nın itâ'atindedir. Hattâ Maniliya şehrinde hâlâ İspanya kralının vekîli oturur.

Formoza Adası,[6] dahi yukaruyadır. Ve mukaddemâ Felemenk'in idi ve Zelandiya[7] nâmında bir kal'ayı anda binâ etmiş idiler. Velâkin 1071 senesinde Çinîlerden kovulup bir dahi zabt edemediler.

Yaponiye Adaları,[8] dahi yukaruya Çin memleketinin ardındadır. Ve cümlesi biri Nifoniya[9] ve biri İksikoko[10] ve biri İksimo[11] yâhûd Saykok'dur.[12] Velâkin evvel zikr olunan a'zamdır ve anda yigirmi mülûkden ziyâde vardır. Velâkin cümlesi Yaponiye'nin büyük pâdişâhının itâ'atindedir ki anın tahtı büyük şehir Yeddo[13] veyâhûd Yedsude'dir. Sâ'ir şehirlerin hadd ü hesâbı yokdur. Ve yüz elli yıl mukaddem Portukal ahâlîsi bu adaya girüp ol kadar yüz buldılar ki pâdişâhını **[295a]** bile kendi milletlerine çevirmeğe ümîdleri var idi. Velâkin Felemenkler hasedlerinden bunların

1 Ambon Adası (Endonezya)
2 Philippines (Filipinler)
3 II. Felipe (1554-1598)
4 Manila Adası (Filipinler)
5 Mindanao Adası (Filipinler)
6 Formosa Adası (Tayvan)
7 Selandia (Fort Zeelandia; Tayvan)
8 Japonia (Japonya)
9 Niphonia Adası (Japonya)
10 Xicocu Adası (Japonya)
11 Ximo
12 Saikock Adası (Japonya)
13 Jeddo (Japonya)

mâ-beynlerinde bu kadar adâvet ilkā etdiler ki 1035 senesinde Po[r]tukal ahâlîsinden niçe bin millet-i Nasrâniyye içün katl olundılar. Ve anınçün şimdi hâlâ Yaponiye memleketinde Nasârâ milleti ol kadar mebğūzadır ki Felemenkler bile kendüleri içün "Nasârâyız" diyemezler, hemân "Felemenkiz" dirler. Yesso[1] yâhûd Yedso yâhûd Yezzo[2] yâhûd Esso vilâyeti Yaponiye'den yukaruyadır. Yüz yıl mukaddem bu vilâyeti Felemenkler bulmuşlar. Ve anda bir nâfi' nesneyi bulmadıkları içün Eropa halkından bir millet anda nüzûl etmiş değildir. Ve dahi Yesso vilâyeti yohsa mı bir adadır, yohsa mı yılduz tarafında Yeni Dünyâ'ya muttasıldır; hâlâ bellü olmamışdır.

Bunda Aziya'nın beyânı tamâm oldı.

1 Jesso (Hokkaido; Japonya)
2 Jezzo

EL-BÂBÜ'R-RÂBİ'

Bu bâb Afrika'nın [295b] beyânındadır

Afrika, Eropa'ya göre Lodos tarafındadır ve cümlesi suyla ihâta olunmuşdur; illâ Aziya'nın hudûdında otuz sâ'at mikdârı karaya muttasıldır. Bu Afrika iki Eropa kadar vardır ve haritasına nazar kılındıkda şekl-i müselles ya'nî üç köşelü görinür. Ve ortasından Hatt-ı İstivâ geçür ki ana Latince Ekvator dirler, gemiciler anı Mutlak Hatt tesmiye ederler. Ve anın-içün Afrika'nın iklîmlerinde gāyet sıcakdır. Hattâ şiddet-i harâretden çok yerde iki yüz sâ'atlik yâbânî ve cezîre yerleri vardır. Ve dahi kumun kesreti ve suyun in'idâmı sebebiyle meskûne olmak mümkin değildir. Pes bu gûne cezîre yerlerde dürlü dürlü sibâ' ve sâ'ir cânavar; meselâ aslan, kaplan, fîl, ejderhâ, yılan, devekuş, maymûn ve bunların emsâli suların kenârında gāyet çok bulunur ve andan **[296a]** ötüri ol yerlerde kimse emîn gezemez. Ve dahi Afrika ahâlîsi behâ'im gibi terbiyyetsiz bir mahlûkdur. Yukarıda Akdeniz'in kenârında olanların derileri dahi biraz beyâzdır, ammâ aşağıda olanlar kömür gibi siyâhdır. Ve Akdeniz'in ve Kızıldeniz'in kenârında sâkin olanlar Dîn-i Muhammed ya'nî İslâm dîni üzredir. Ammâ aşağıda olanlar behâ'imden eyü değildir. Ve dahi Afrika'da çok büyük memleketler vardır ve ekserîsi kendi mahsûs pâdişâhlarından zabt olunurlar. Velâkin bir büyük kıt'a Âl-i Osmân Pâdişâhı'na tâbi'dir. Ve dahi iki yüz kırk yıl mukaddem Portukal ahâlîsi Afrika'nın etrâfında Hind'e bir yol bulduklarından sonra sâ'ir Avrupa halkı dahi anlara tebe'iyyet etmeleri sebebiyle şimdi hâlâ Portukal'ın ve İspanya'nın ve Felemenk'in ve sâ'ir mülûk-i Nasârâ'nın Afrika'da ba'zı **[296b]** kal'aları ve şehirleri vardır.

Ammâ Afrika'nın etrâfında olan denizler bunlardır: Mare Mediteraneyum ya'nî Akdenizi'dir; yukarıda Afrika ile Eropa'nın arasındadır. [Ve biri] Oçeyanus Atlantikus ya'nî Atlas Dağları'nın karşusında olan dış denizidir; Afrika'nın solında, Hatt-ı İstivâ'dan yukaruyadır. [Ve biri] Oçeyanus Atiyopikus ya'nî siyâhların karşusında olan dış denizidir; Afrika'nın solında, Hatt-ı İstivâ'dan aşağadır. Bu ikisine dahi Bahr-i Muhît-i Garbî dirler. [Ve biri] Oçeyanus Meridiyonalis ya'nî lodos tarafında olan dış denizidir ki ana Bahr-i Muhît-i Cenûbî dirler; tâ aşağıda Afrika'nın altındadır. [Ve biri] Mare İndikum ya'nî Hind Denizi'dir; sağında Afrika ile Hind'in arasında

olan dış denizidir. [Ve biri] Mare Rubrum ya Mare di Mekke ya'nî Kızıldeniz yâhûd Mekke Denizi'dir; tâ yukarıda **[297a]** Afrika ile Arabistân'ın arasındadır. Ve dahi Afrika'da iki büyük nehir vardır: Biri Nilos ya'nî Nîl-i Mübârek'dir ki ana Beyâz Nîli dahi dirler; aşağıda lodos tarafından yılduz tarafına Akdeniz içine akar. Ve biri Niger[1] ya'nî Siyâh Nehri'dir ki ana Siyâh Nîli dahi dirler; ortada maşrık tarafından mağrib tarafına dış denize akar.

Ammâ Afrika'nın taksîmi budur ki; çünkim bütün Afrika şekl-i müselles gibidir, pes üç köşesine göre evvelâ üç kısma taksîm olunur. Ve her köşede ya'nî her kısmda ne kadar ve kangı memleketlerdir, anı beyân edelüm. İmdi solındaki köşede olan memleketler beşdir: Evvelkisi Barbariya ya'nî Bilâd-ı Berber, ikincisi Bîledü'l-Gerîd ya'nî Bilâdü'l-Gerîd, üçüncisi Sara Dezerta ya'nî Cezîre-i Sahârâ,[2] dördüncisi Nigriçiya[3] **[297b]** ya'nî Bilâd-ı Sûdân, beşincisi Litore Gavineya[4] ya'nî Cuvina yalılarıdır. Ammâ sağındaki köşede olan memâlik üçdür: Evvelkisi Agibten[5] yâhûd Ecibten ya'nî Bilâd-ı Kıbtiyân ki İklîm-i Mısır'dır, ikincisi Nubiya[6] ya'nî Nûbe memleketidir, üçüncisi Abissine[7] ya'nî Bilâd-ı Habeş'dir. Ammâ aşağı köşesinde olan memâlik dörtdür: Evvelkisi Kongo yâhûd Gongu yalılarıdır, ikincisi Kaffare[8] yalılarıdır, üçüncisi Zengebâr[9] yalılarıdır, dördüncisi Monomotapa[10] memleketidir.

Fasl
Bu fasl Barbariya ya'nî Bilâd-ı Berber'in beyânındadır

Bu bilâd Setde Boğazı'ndan tâ İklîm-i Mısır'a dek Akdeniz'in kenârında olan vilâyetlerdir. Bu yalılarda deniz çelepirciler sâkin olurlar ki anlara ekseriyyâ korsan dirler. Ve bu memleketlerin ekserîsi Âl-i Osmân Pâdişâ-

1 Nijer Nehri
2 Sahara (Sahra) Çölü
3 Nigritia/Negroland (Batı Afrika)
4 Gvinea/Guine (Gine)
5 Agypten/Egypt (Mısır)
6 Nubien/Nubya
7 Abyssinia (Etiyopya)
8 Caffern/Cafreria
9 Zengibar/Zanzibar (Tanzanya)
10 Mutapa Krallığı (Portekizce: Monomotapa) (1430-1760)

hı'na **[298a]** tâbi'dir, velâkin Kostantiniyye'den uzak olmağla Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın emrine çokluk i'tibâr etmezler. Ve dahi dokuz yüz senelerinde Mavros ya'nî Mağribîler, İspanya ihrâc olunduğı vakitde bu memleketler dolup gāyet ma'mûr oldılar. Zîrâ mukaddemâ bu memleketlerden çıkup İspanya'ya gitmiş idiler, sonra yine İspanya'dan kovulduklarında bu memleketlere kaçdılar. Ve bu zamâna gelince Nasârâ ecnâsına denizde bilâ-hisâb zararlar erişdürdiler.

Ve dahi bu Bilâd-ı Berber içinde altı memleketler vardır: Evvelkisi Fe's[1] memleketidir, Setde Boğazı'nın kenârındadır. Bu memleket ve sonradan zikr olunacak Marroko ya'nî Marraki memleketi bir pâdişâhın tasarrufındadır. Ammâ Fe's memleketinin şehirleri bunlardır: Fe's, memleketin o[r]tasında başşehridir ve büyük ve ma'mûr ve metîn **[298b]** yerdir. Sale,[2] deniz kenârındadır ve bir metîn iç hisârı ve kavî limanı vardır. Mukaddemâ bir serbest şehir idi ve korsanları çok idi; şimdi Fe's pâdişâhının itâ'atindedir ve hâlâ korsanları çokdur. Mikvenes,[3] Fe's'den yigirmi dört sâ'at bir büyük şehirdir. Ve bu âna dek Fe's pâdişâhının tahtı idi. El-Kassâr[4] şol yerdir ki 964 senesinde Portukal Kralı Sebastiyan,[5] Mağribîlerden münhezim olmuşdur.[6] Arsilla[7] bir küçük yerdir, velâkin eyü limanı vardır. Tatvan, Mağribîlerin bir kal'adır. Setde, Avilla nâm dağa yakın ve boğazın kenârında bir kal'adır ve pek metîn iç hisârı ve eyü limanı vardır. Bu kal'a İspanya'nındır ve Mağribîler anı sık sık muhâsara edeyorlar. Likse[8] yâhûd Arahe,[9] dış denizin kenârında bir acâ'ib kal'adır ve eyü limanı vardır. Bu kal'a mukaddemâ İspanya'nın **[299a]** idi, şimdi Mavrosların zabtındadır. Melilla,[10] Akdeniz'in kenârında bir metîn yerdir ve hâlâ İspanya kralınındır. Pennon de Feles,[11] İspanya'nın bir metîn hisârıdır. Tancer,[12] Setde Bo-

1 Fez (Fas)
2 Salé (Fas)
3 Miquenez (Meknes; Fas)
4 Alkazar (el-Ksar el-Kebir; Fas)
5 I. Sebastian (1557-1578)
6 Vâdi's-Seyl (Alkazar) Savaşı (4 Ağustos 1578)
7 Arzila (Asîlah; Fas)
8 Lixa
9 Larache (el-Arâ'iş; Fas)
10 Melîliyye (Fas)
11 Peñón de Vélez
12 Tanger (Tanca; Fas)

ğazı'nın kenârında bir kal'adır. Mukaddemâ Portukal'ın idi. 1071 senesinde İngiliz anı alup pek metîn binâ eylemiş idi, velâkin masrafı fâ'idesinden çok olmağla yine anı yer ile yeksân eylemişdir. Bu zikr olunan Fe's pâdişâhı ve ahâlîsi bütün Ehl-i İslâm'dır.

İkincisi Marroko[1] ya'nî Marraki memleketidir, Fe's memleketinden aşağıda dış denizin kenârındadır. Bu memleket ve Fe's memleketi bir pâdişâhın tasarrufındadır ki ana Mağrib pâdişâhı yâhûd Monlâ İsmâ'îl[2] dirler, bir yavuz ve cebbâr pâdişâhdır. Zîrâ 1106 senesinde yigirmi bin insânı kendü eliyle katl eylemişdir. Ve bu gûne **[299b]** yavuzluk, ra'iyyeti altında olanların kendi pâdişâhlarına olan muhabbetlerine ve itâ'atlerine noksân getürmez. Zîrâ i'tikād ederler ki pâdişâhlarının elinden katl olunan kimesne bilâ-hisâb cennete gider. Ammâ Marraki memleketinde meşhûr olan şehirler bunlardır: Marroko yâhûd Marraki[3] başşehridir ve gāyet büyükdür. Masagan[4] bir büyük şehirdir ve metîn iç hisârı vardır. Bu memleket gāyet mübârekdir ve zahîresi çokdur. Ve cümle ahâlîsi Ehl-i İslâm'dır. Ve dahi Fe's ile Marraki arasında iki memleket vardır; birine Suza[5] ve birine Tafilet[6] dirler, anlar dahi Monlâ İsmâ'îl'indir.

Üçüncisi Algır[7] ya'nî Cezâ'ir memleketidir, Fe's memleketinin sağında [ve] Akdeniz'in kenârındadır. Bu memleketin şimdi meliki yokdur, hemân cumhûr gibidir ve Âl-i Osmân pâdişâhının hıfz u hırâsetindedir. Başşehri olan Cezâ'ir'de **[300a]** bir cem'iyyethâne vardır ki ana dîvân dirler. Ve ol şehirde Osmânlı tarafından bir paşa oturur, velâkin nesneye karışmaz; illâ her senede pâdişâhı içün tekâlîf-i mu'ayyeneyi tahsîl eder. Ve bundan böyle bu cumhûr ol kadar kuvvete mâlikdir ki Felemenk ve Françe ve İngiliz ile çok kerre cenk eder ve musâlaha eder. Ve bundan gayrı herkese izn vardır, ne vakit murâd ederse çelepire çıkar. Ve eger ganîmet getürürse andan bir mu'ayyen mikdârını mezbûr dîvâna virür. Bu cumhûrun şehirleri bunlardır: Algır ya'nî Cezâ'ir, Akdeniz'in kenârında bir metîn şehirdir. 948

1 Marruecos/Marocco/Morocco (Fas)
2 Molla İsmâ'îl b. Şerîf (1672-1727)
3 Marrakesh/Marakeş (Fas)
4 Mazagan (el-Cedîde; Fas)
5 Sousse (Sûse; Fas)
6 Taffilet/Tifelt (Fas)
7 Algier

senesinde Beşinci Karlo Nemçe Çasarı bir büyük donanma ile bi-nefsihî Cezâ'ir altına varup çok ziyân u zarar ile dönmüşdür. Ve ancılayın 1094 senesinde Françe anı beyhûde muhâsara **[300b]** eylemiş idi. Kostantine,[1] bu ism ile müsemmâ bir memleketin başşehridir. Ve gerek kendüsi ve gerek memleketi Cezâ'ir'e tâbi'dir. Telensin ya'nî Tilimisan,[2] Fe's memleketinin hudûdında bir azîm şehirdir. Cigeri,[3] bir şehir ve limandır. 1074 senesinde Françe anı alup yine girü virmişdir. Oran[4] bir yüksek kayanın üstinde bir metîn kal'adır ve eyü limanı vardır. Ve iki yüz yıl kadar İspanya'nın elinde idi, velâkin 1120 senesinden berü Cezâ'ir'in zabtındadır. Marsalkıvır,[5] Oran'a yakın bir şehir ve limandır. Bu şehri dahi 1120 senesinde Cezâ'irliler, İspanya'nın elinden kurtarmışlar. Bona[6] bir şehir ve limandır. Zikr olunan Cezâ'ir Cumhûrı'nın ahâlîsi cümle Ehl-i İslâm'dır.

Dördüncisi Tûnus memleketidir, Cezâ'ir'in sağında [ve] Akdeniz'in kenârındadır. Bu **[301a]** memleketin dahi pâdişâhı yokdur, hemân Cezâ'ir gibi bir cumhûrdur. Ve Tûnus şehrinde bir cem'iyyet olur ki ana dahi dîvân dirler. Ve dîvânda baş olana day[7] dirler ve bütün memleketin vekîlidir. Velâkin her senede Cezâ'ir gibi Âl-i Osmân Pâdişâhı'na mu'ayyen olan tekâlîfini virürler. Şehirleri bunlardır: Tûnus başşehridir ve büyük ve kuvvete mâlik bir şehirdir ve pek metîn iç hisârı vardır. Bu şehri 952 senesinde Beşinci Karlo Nemçe Kralı feth edüp anda bir kralı nasb eylemiş idi. Velâkin çok zamâna varmayup yine ihrâc olunmuşdur. Goleta[8] bir küçük adadır, anda bir metîn kal'a vardır. Bu memleketden her sene İtalya memleketine çok zahîre gider. Ve ahâlîsi bütün Ehl-i İslâm'dır.

Beşincisi Tripoli[9] ya'nî Mağrib Trablisi'dir, **[301b]** Tûnus'un sağında [ve] Akdeniz'in kenârındadır. Bu memleketin dahi meliki yokdur, hemân Cezâ'ir ve Tûnus gibi cumhûrdur. Ve gerek dîvân ve day ve sâ'ir ra'iyyet husûsında Tûnus ve Cezâ'ir memleketlerine müsâvîdir. Ve başşehri Trab-

1 Costantine (Cezayir)
2 Tilimsan (Cezayir)
3 Gigeri (Jijel/Cicel; Cezayir)
4 Vahran (Cezayir)
5 Marsalquivir (Arzew/Portus Magnus/Batîve; Cezayir)
6 Annâbe (Cezayir)
7 dayı
8 La Goulette Adası (Halku'l-Vâdî; Tunus)
9 Trablusgarp (Libya)

lis'dir, bir metîn iç hisârı ve kavî limanı vardır. Ammâ bu Trablis, Şâm ilinde olan Trablis'in gayrıdır; gaflet olunmaya. Bu memleketin ahâlîsi dahi cümle Ehl-i İslâm'dır.

Altıncısı Barkan ya'nî Berka[1] memleketidir, Trablis'in sağında ve Girid Adası'nın karşusındadır. Bu memleket Osmânlı'ya ziyâde yakın olmağla itâ'atleri dahi ziyâdedir. Velâkin bu vilâyetin zahîresi pek azdır ve vilâyeti hâlîdir. Husûsan içerüye olan parçanın ekserîsi hâlîdir ve andan ötüri Berka Dezerta ya'nî **[302a]** Berka Cezîresi ana dirler. Şehirleri bunlardır: Berka başşehridir. Keyrun[2] ve Berenike[3] orta yerlerdir.

Fasl
Bu fasl Bîledü'l-Gerîd ya'nî Bilâdü'l-Gerîd memâlikin beyânındadır

Bu bilâd, Cezîre-i Sahârâ ile Bilâd-ı Berber'in arasındadır. Ve gāyet ıssı olduğından hurmadan gayrı bir nesnesi olmaz. Ve içinde gāyet çok memleketler vardır, velâkin Marraki memleketinin yanında olan Segelmesse[4] memleketinden mâ-adâ zabt olunacak yokdur. Ve dahi Bilâd-ı Berber ile Bilâdü'l-Gerîd arasında Büyük Atlas nâm dağlarıdır ki Marraki memleketinden tâ İklîm-i Mısır'a dek mümteddir, anda olan dağların ba'zısı ol kadar yüksekdir ki dâ'imâ üstinde bulutlar dururlar. Ve andan ötüri ba'zı avâm dir ki: "Atlas Dağları eflâki tutarlar." Ve dağların karşusında **[302b]** olan dış denize Latince Atlantikum dirler.

Fasl
Bu fasl Sara Dezerta ya'nî Cezîre-i Sahârâ'nın beyânındadır

Bu Cezîre-i Sahârâ, Bilâdü'l-Gerîd'in yanında ve Medâr-ı Seretân'ın altında bir uzun parça vilâyetdir. Ve haritasında dürlü dürlü memleketler ve cezîreler nakş olunmuş görinür. Velâkin Eropa ahâlîsinden az kimesne oraya varmışdır. Zîrâ gündüz harâretden ve gice ile yırtıcı cânavarlardan gezmek muhâldir. Hattâ ba'zı yerlerde iki yüz sâ'atlik hâlî ve cezîre yerler bulunur ki hîçbir insân anda sâkin değildir.

---

1 el-Merc/Marj (Libya)
2 Cyrene (Şahhat; Libya)
3 Berenice (Bingazi; Libya)
4 Sijilmassa (er-Rissani; Fas)

Fasl
Bu fasl Nigriçiya ya'nî Bilâd-ı Sûdân memâlikin beyânındadır

Bilâd-ı Sûdân, nehr-i Niger[1] ya'nî nehr-i Esved yâhûd Nîl-i Esved'in iki tarafındadır. Ve Sûdân tesmiye olunması ya ahâlîsi siyâh olduğından **[303a]** ötüri yâhûd nehr-i Esved'in etrâfında olduğından ötüridir. Ve dahi Bilâd-ı Sûdân içinde on dört memleketler vardır; meselâ Melli,[2] Tombut,[3] Agades,[4] Gama, Ganfara,[5] Borno, Cuvelata, Galam, Yalofi,[6] Gago, Guber ve sâ'irleri gibi. Bu memleketlerde şehirler pek nâdirdir. Ammâ dış denizin kenârında bir meşhûr burunı vardır; ana Kapo Verde[7] ya'nî Yeşil Burunı dirler. Zîrâ anın etrâfında olan suyun üstinde bir ince yapraklu yeşil ot bitdüğinden cümle su yeşil görinür. Bu yalılarda siyâh âdemler-ile ticâret ederler. Anları İspanya satın alup Yeni Dünyâ'da olan ma'denlerine irsâl eder.

Fasl
Bu fasl Guyneya[8] ya'nî Cuvina yalılarının beyânındadır

Cuvina yalıları Bilâd-ı Sûdân'ın altında, dış denizin kenârındadır. **[303b]** İçinde olan memleketler bunlardır: Cuvina memleketi, Kapo das Palmas[9] ya'nî Çemşîr Burnı'ndan tâ sağında olan Volta Nehri'ne dekdir. Ve Volta Nehri'ne yakın olan parçaya Felemenkçe Gavt Kost[10] ya'nî Altun Yalıları dirler; zîrâ anda çok altun bulmuşlar. Ammâ Çemşîr Burnı'na yakın olan parçaya Felemenkçe Kuvakuva Kost[11] ya'nî Fildişi Yalıları dirler; zîrâ anda çok fildişlerini bulmuşlar.

Ve Cuvina memleketinde dürlü dürlü mülûk vardır. Velâkin Eropa halkı bir takrîb ile girüp ve ba'zı büyük ve güzel kal'alar binâ edüp hâlâ anları

---

1 Nijer Nehri
2 Mali
3 Tombouctou (Timbuktu; Mali)
4 Agadez (Nijer)
5 Zamfara (Nijerya)
6 Ialoffi/Jaloffi/Wolof (Volof Devleti; Senegal)
7 Cabo Verde (Yeşil Burun Adaları)
8 Guinea (Gine)
9 Cape Palmas (Liberya)
10 Goud Cust/Gold Coast (Altın Sahili, Akra; Gana)
11 Quaqua Cust (Fildişi Sahili)

zabt ederler. Pes Felemenk'in kal'aları bunlardır: Sant Corco dela Mina,[1] Altun Yalı'da bir metîn hisâr ve limandır. Fort Nassav[2] bir eyü kal'a ve eyü limandır. Assine[3] ve Kormentin[4] iki hisârdır. **[304a]** Ammâ İngiliz'in şehirleri bunlardır: Kapo Karso,[5] Fort Nassav'a yakın bir burunda gāyet metîn kal'adır. Enyaham[6] bir yeni binâ olunmuş hisârdır. Ammâ Danemark'ın şehirleri bunlardır: Firiderihsburg[7] ve Kıristiyanburg[8] yeni binâ olunmuş iki hisârdır. Ve dahi Çimşîr Burnı'nın solında olan memlekete Malaketa[9] dirler, anda zabt olunacak nesne yokdur. Benin memleketi, nehr-i Volta'nın sağında bir büyük memleketdir; anda dahi büyük ve başşehri olan Benin'den mâ-adâ zabt olunacak yerler yokdur. Mezbûr şehirde hâlâ çok Nasârâ bulunur.

Fasl
Bu faslda Ecibtiya yâhûd Agibtiya[10] ya'nî Kıbtiyân vilâyeti ki İklîm-i Mısır'dır, beyân olunur

Bu vilâyet Nîl-i Mübârek ile Kızıldeniz'in arasındadır. Ve bu vilâyetde hîçbir zamân yağmur yağmaz. Velâkin **[304b]** Allâh Te'âlâ kendi lutf u ihsânıyla Nîl-i Mübârek'e bir acâ'ib hâlet virür ki her sene Ağustos ayında taşup ve vilâyete dökülüp on altı arşun kadar derin yeri kaplar. Pes bu sular irdüği yerlere tohm ekilür ve her şey hâsıl olur. Hattâ çok yerde rutûbet-i zâ'ideyi def' etmek-içün kum saçarlar. Ve andan ötüri Mısır İklîmi'nde ol kadar zahîre olur ki etrâfında olan memleketlerin ambârı tesmiye olunmağa lâyıkdır. Ammâ Nîl-i Mübârek irmedüği yerlerde ol kadar kuraklık olur ki kumdan gayrı bir nesne görünmez. Ve gâh gâh şedîd rüzgâr esdikde ol kumı deniz gibi çalkayup ve havâya kaldırup bütünce kervenleri[11] anınla örter ve helâk eder.

---

1 Georgio della Mina/Sao Jorge da Mina (Elmina Kalesi; Gana)
2 Fort Nassau (Moree; Gana)
3 Assinie-Mafya (Fildişi Sahili)
4 Cormentin
5 Cabo Corso (Cape Coast; Gana)
6 Eniacham
7 Friedrichsburg (Gana)
8 Christianburg (Osu Kalesi; Gana)
9 Malagetta/Malagueta (Liberya-Sierra Leone bölgesi)
10 Agypten (Mısır)
11 kervan

Ve bu Kıbtiyân vilâyeti 923 senesinden berü Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın zabtındadır. Ve cümle memleketlerinin eyüsidir ve anı Mısır tesmiye ederler. **[305a]** Ve Âl-i Osmân Devleti tarafından bir paşa anda vâlî olur. Ve ahâlîsi Ehl-i İslâm'dır, velâkin Nasârâ dahi bulunur ki anlara Kıbtî dirler. Şehirleri bunlardır: Çayro[1] yâhûd Alkayir[2] ya'nî Mısır, Nîl-i Mübârek yanında başşehridir ve gāyet büyükdür. Hattâ on altı bin zokākları vardır dinildi. Ve anda Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın vekîli ya'nî paşası oturur. Bu şehrin civârında mukaddemâ Memfis nâmında bir meşhûr şehir var idi. Ve dahi Mısır'ın etrâfında eskiden kalmış yüksek direkler ve dikili taşlar ve yüksek kulleler bulunur ki anların ne zahmetini ve ne masrafını bir dürlü akl ihâta edemez. Ve dahi ol etrâflarda yer içinde mahzenler bulunur ki eski Mısrîler meyyitlerini içine koymuşlar, velâkin nefîs merhem ve yağlar-ıla yağlanmış olduğından ötüri hâlâ çürümemişler; anlara mûmya **[305b]** dirler. Aleksandirye ya'nî İskenderiyye, Akdeniz'in kenârında şol şehirdir ki İskender-i Zülkarneyn anı binâ eylemişdir. Mukaddemâ anda bir patrika oturur idi ve şehir gāyet ma'mûr ve zengin idi. Zîrâ Portukal ahâlîsi Afrika etrâfında Hind'e yol bulmazdan evvel cümle bahârları ve sâ'ir nefîs şeyleri Kızıldeniz ile Süveyz'e[3] ve oradan İskenderiyye'ye ve oradan yine Venedik'e götürürlerdi. Şimdi ise şehrin ekserîsi harâbdır. Velâkin limanı münâsib yerde olmağla hâlâ Eropa halkı oraya çok ticâret ederler. Ve hâlâ Kıbtîlerin bir patrikası anda oturur. Ve dahi İskenderiyye'ye yakın Fârûs[4] nâmında bir büyük kulle[5] vardır, anın üstinde gice ile âteş yakarlardı; tâ ki denizdeki gemiler ana göre yürüyebileler. Damyata ya'nî Dimyât, Akdeniz'in kenârında bir metîn yerdir ve pek münâsib **[306a]** limanı vardır ki etrâf u eknâfdan çok kimesne oraya ticâret eder. Rozetta[6] ya'nî Reşîd, Dimyât şehrinden aşağadır ve pek eyü şehirdir. Azirut, Kızıldeniz'in yanında bir küçük şehirdir. Ve Benû İsrâ'îl, Fir'avun'dan kaçup bu şehrin yanında denizi geçmişler. Süveyz, Arabistân hudûdında Kızıldeniz'in yanında bir eyü ticâret şehridir.

1 Kairo/Cairo (Kahire)
2 Alcair/Alcairus (Kahire)
3 Süveyş Kanalı
4 Pharos Adası
5 İskenderiye Feneri
6 Rosetta

Fasl
Bu fasl Nubiya[1] ya'nî Nûbe memleketinin beyânındadır

Bu memleket İklîm-i Mısır'dan aşağa, Nîl-i Mübârek'in yanındadır. Ve bir mahsûs meliki vardır ki gâh Osmânlı'ya ve gâh Habeşîler'e tâbi' olur. Başşehri Tangala'dır.[2] Bu şehirden mâ-adâ bize ma'lûm nesne yokdur. Ve bu memleketinde olan ahâlîlerin ekserîsi Nasârâ'dan bir nev'dir, anlara Kıbtîler veyâhûd Habeşîler dirler ve mu'ayyen lisânları vardır. Ve dâ'imâ öte berü **[306b]** çadırlarıyla sahrâlarda nakl-i mekân ederler.

Fasl
Bu fasl Abişşiniya ya'nî Habeş memleketinin beyânındadır

Bu memleket Nûbe'den aşağa, Nîl'in yanındadır. Latince buna gâh Abişşiniya[3] ve gâh Abassiya[4] ve gâh Habişiniya[5] ve gâh Etiyopiya[6] dirler. Ve Nemçece Moren Land[7] dirler, ya'nî siyâhlar vilâyeti dimekdir. Ve bu vilâyetin mülki bir pâdişâh pâyesindedir ve sâ'ir Afrika ahâlîsi ana Büyük Neguz[8] dirler. Mukaddemâ avâm bu pâdişâha Keşiş Yovan[9] dirlerdi. Bu memleketin meşhûr şehirleri yokdur ve pâdişâhının dahi bir mahsûs sarâyı yokdur; hemân çadırlar-ile mekândan mekâna nakl eder. Ve her ne yerde çadırlarını kursa sarâyı ve tahtı andadır. Ve dahi bu memleketde Montes Lune[10] ya'nî Cibâl-i Kamer[11] olduğı yerde, Nîl-i Mübârek'in başı andadır. Ve dahi bu memleketin pâdişâhı **[307a]** ve ahâlînin ekserîsi millet-i Nasârâ üzredir. Velâkin Eropa'da olan Nasârâ ile çok mesâ'ilde ihtilâfları vardır. Ve bundan böyle bu vilâyetin toprağı ol kadar mübârekdir ki bir senede iki def'a anı zirâ'at etmek mümkindir.

---

1 Nil Nehri boyunca Kuzey Sudan'a kadar olan bölgedir.
2 Dongola (Sudan)
3 Abyssinia
4 Abassia
5 Habesinia (Habeşistan)
6 Ethiopia (Etiyopya)
7 Mohrenland
8 Necâşî
9 Hristiyanlar tarafından bir dönem Asya ülkelerinde yahut Etiyopya'da ortaya çıkarak dünyayı Hristiyanlaştıracağına inanılan efsanevi kral; Prester John
10 Montes Lunae (Ay Dağları)
11 Jibbel el Kumri (Cebelü'l-Kamer/Ay Dağları)

Fasl
Bu fasl Kongo yâhûd Gongu yalılarının beyânındadır

Bu yalılar Hatt-ı İstivâ'nın altındadır. Memleketleri bunlardır: Gongu memleketi, nehr-i Zayre[1] yanındadır. Ve bir Nasrânî kralı vardır ve ahâlînin ekserîsi dahi Nasârâ'dır. Velâkin ef'âlleri esmâlarına mutâbık değildir. Bu memleketin başşehri Sant Salvator yâhûd Soteropolis'dir, bir yüksek yerde bir şehir ve kralın tahtıdır. Loango memleketi nehr-i Zayre'den yukaruya Hatt-ı İstivâ'ya yakındır, anda zabt olunacak nesne yokdur. Angola memleketi, aşağıda [ve] dış denizin **[307b]** kenârındadır ve ekserîsi Portukal'ındır. Meşhûr şehri budur: Luvanda Sant Pavlo[2] deniz kenâra yakın bir adanın üstinde bir büyük şehirdir ve pek metîn limanı vardır ve Portukal'ındır. Matamba[3] ve Biyafare ve Madre ve Makoko[4] ve Melembe memleketleri Gongu yalılarındadır ve anlarda zabt olunacak nesne yokdur. İllâ, Kongo ile Loango memleketlerinin ardında olan Matamba memleketi bir büyük memleketdir ve anın meliki azîm kuvvet sâhibi bir pâdişâhdır. Ve memleketinin içinde hayvânât husûsında hîçbir noksânlığı yokdur; böyle iken yine her gün ol pâdişâhın kapusında ikişer yüz insân boğazlanup yinilür. Ve bundan gayrı dahi Munzul nâm şehrinde âşikâre insân et pâzârlar bulunur.

Fasl
Bu faslda Kaffare[5] [308a] yalıları beyân olunur

Bu yalılar Kapo di Bona İsperança[6] ya'nî Eyü Ümîd Burunı'nın iki tarafındadır. Solında ya'nî mağrib tarafında olan ahâlîlerin şehirleri yokdur ve pâdişâhları dahi yokdur, hemân vilâyetlerinde öte berü gezerler. Ve hayvânâtdan az farkları vardır; zîrâ insân yerler. Ve anlara Hotentoten[7] dirler. Ve bizde Mısır tavukları mâ-beynlerinde şamâta etdikleri gibi anlar dahi tekellüm etdikleri vakitde öyle şamâta ederler ve lisânları ancak oldur.

---

1 Zaire (Kongo) Nehri
2 Luanda/Loanda (Angola)
3 Matamba Krallığı (1631-1744)
4 Makokou (Gabon)
5 Caffern/Cafreria (Afrika'nın güneyinde bulunan ve bugün birçok ülkeyi kapsayan geniş bölge)
6 Capo di Buona Speranza
7 Hottentotten (Hotantolar)

Ammâ sağında ya'nî maşrık tarafında olan ahâlîlerin memleketleri ve mülûkleri vardır. Çofala[1] yâhûd Çafala[2] yâhûd Sofala[3] yâhûd Zafala, tâ yukarıda Zengebâr[4] hudûdında bir memleketdir ve Portukal'ın hırâsetindedir. Sâ'ir vilâyetler ve memleketler meşhûre değillerdir. Kaput **[308b]** Bona İspey[5] ya'nî Eyü Ümîd Burunı, tâ aşağıda Afrika'nın nihâyetinde dış denizin kenârında olan burundur. Anda bir pek metîn kal'a vardır, bu kal'a Felemenk'indir ve Hind'in bir kapusı gibidir. Ve mukaddemâ Portukal ahâlîsi Afrika'nın etrâfında Hind'e bir yol aradıkları vakitde mezbûr burına geldiler. Ve çünkim bu seferde çok zahmet ü meşakkat gördiler, ibtidâ bu burını Kapo Tormentoze[6] ya'nî Meşakkat Burını tesmiye etdiler. Ammâ sonraki seferlerde ol kadar zahmet ü meşakkat olmamağla ve mezbûr buruna geldikleri vakitde "Tiz Hind'e vâsıl oluruz." deyü ümîd etmeleri sebebiyle adını tebdîl edüp Kaput Bona İspey tesmiye etdiler, bu Latincedir. Ammâ Françe dili üzre Kab de Bone İsperançe[7] dirler ve İtalyanca Kapo di Bona İsperança[8] dirler; cümlesi bir ma'nâyadır ya'nî Eyü Ümîd Burını dimekdir.

[309a]

Fasl

Bu fasl Çangavbar[9] ya'nî Zengebâr[10] yalılarının beyânındadır

Bu yalılar maşrık tarafındaki Kaffare yalılarından yukaruya denizin kenârında tâ Arabistân Denizi'ne dekdir. Şehirleri bunlardır: Mosambik,[11] denizin yanında bir büyük ve zengin ve metîn şehirdir ve pek eyü limanı vardır ve Portukal kralınındır. Koylova,[12] dahi yukaruya denizin kenârında bir büyük ve metîn ticâret şehridir; bu dahi Portukal'ındır. Monbake,[13] da-

1 Zofala
2 Zefala
3 Sofala Bölgesi (Mozambik)
4 Zengibar/Zanzibar (Tanzanya)
5 Caput Bonae Spei
6 Capo Tormentoso
7 Cap de Bonne-Espérance
8 Capo di Buona Speranza
9 Zanguebar
10 Zengibar (Tanzanya)
11 Mozambique/Mozambik
12 Quiloa (Kilwa Kisiwani/Kilve; Tanzanya)
13 Monbacia/Monbaza (Mombasa; Kenya)

hi yukaruya denizin kenârında bir şehirdir ve metîn iç kal'ası ve eyü limanı vardır. Bu şehir dahi Portukal'ın idi, velâkin 1111 senesinde Habeşîler anı yine aldılar. Ve dahi Bilâd-ı Ayâna, Zengebâr yalılarından add olunur. Bu Ayâna vilâyeti tâ yukarıda Kızıldeniz'in ve Arabistân Denizi'nin kenârındadır. İçinde meşhûr olan şehirler bunlardır: Magadokse[1] ve Adal,[2] ikisi dahi **[309b]** büyük şehirlerdir ve bu ismler-ile müsemmâ memleketlerin başşehirleridir.

Fasl
Bu fasl Bilâd-ı Monomotapa'nın beyânındadır

Bu vilâyet [Habeş memleketi ile] Kaffare'nin arasındadır. Ve çok altun ve gümüş ma'denleri sebebiyle Afrika'da olan memleketlerin cümlesinden zengindir. Ve bu vilâyet bir pâdişâhın hükmindedir ki anın tahtı büyük ve zengin olan Monomotapa şehrindedir. Bu şehrin yanında bir nehir akar ki Portukal ahâlîsi ana Riyo del İspirdo Santo[3] dirler, ya'nî Rûhu'l-Kuds Nehri dimekdir. Ve bu vilâyetde yigirmi memleketden ziyâde vardır. Ve dahi Portukal ahâlîsi bu vilâyetde mütemekkin olmağiçün ziyâdesiyle sa'y eyledi, velâkin değme ki pek içerüye girmiş ola.

Fasl
Bu fasl Afrika'nın etrâfında olan adaların beyânındadır

Ma'lûm ola ki Afrika'nın etrâfında olan adalar dört kısm üzredir. **[310a]** Evvelki kısm Kanarya Adaları'dır, dış denizde Marraki memleketinin karşusındadır ve cümlesi İspanya kralınındır. Meşhûr olan bunlardır: Kanarya Adası cümleden büyükdür. Anın üstinde Çividad de las Palmas[4] ya'nî Şimşîr şehridir. Oradan kanarî şeker ve kanarî kuşlar çıkar. Teneriffe Adası,[5] Piko nâmında bir gâyet yüksek dağ anda olmağla meşhûrdur. Forteventura Adası,[6] Ferro Adası,[7] La Palma Adası, Garaçiyoza Adası;[8] bu

1 Magadoxa (Mogadişu/Makdişu; Somali)
2 Awdal (Somali)
3 Rio del Spirito Santo (Zambezi Nehri)
4 Cividat de las Palmas (Las Palmas de Gran Canaria)
5 Santa Cruz de Tenerife Adası
6 Fuerteventura Adası
7 El Hierro Adası
8 La Graciosa Adası

cümle eyü ve münbit adalardır. Madere Adası, dahi yukaruyadır ve Kanarya Adaları'ndan add olunur; velâkin Portukal kralınındır. Ve dahi bu etrâflarda mukaddemâ Atlantis nâmında bir gâyet büyük ada gûyâ var imiş ki şimdi deryâya batmışdır. Velâkin Allâhu a'lem şol vilâyet idi ki şimdi ana Yeni Dünyâ dirler. Ve eger **[310b]** böyle değil ise imdi bu Kanarya Adalar suya batan vilâyetin yüksek yerleridir.

İkinci kısm Kapo Verde ya'nî Yeşil Burunı'nın adalarıdır. [Bunlar] dış denizin içinde, Yeşil Burunı'nın karşusında olan adalardır ve cümlesi Portukal kralınındır. Latince anlara Hesperides yâhûd Gorgones Adaları dirler. İçinden meşhûr olan bunlardır: Santiyago Adası[1] bir büyük adadır ve içinde şehirler ve hisârlar vardır. Sant Luça Adası,[2] Sant Nikola Adası, Sant Visente Adası, De Bona Vista Adası;[3] cümlesi biri birine yakın büyücek adalardır.

Üçünci kısm Madagaşkar Adası'dır,[4] Zengebâr yalılarının karşusındadır ve bir katı büyük adadır. Zîrâ anın cirmi İngiliz ve İskoçya memleketleri kadardır. Ve Françe ahâlîsi ana La Dofine[5] dirler. Ve anda anların bir hisârı var **[311a]** idi ki ana Le Fort Dufeyn[6] dirlerdi. Sonradan bu hisârı İngiliz [anların] ellerinden aldılar. Ve Portukal ahâlîsi bu adaya Sant Lavrensi[7] dirler. Ve ibtidâ anlar bu adayı bulmuşlar ve hâlâ oraya ticâret ederler. Ve bu adada şehirler yokdur ve görinür ki anda çok fâ'ide edecek nesne yokdur.

Dördünci kısm Afrika'nın etrâfında olan ba'zı küçük adalardır. Meselen Sant Tome Adası,[8] Gongu yalılarının yanında [ve] Hatt-ı İstivâ'nın altındadır. Bu ada 808 senesinde Ruz Tome'de bulunmuşdur. Ve anda bir vladika oturur ve Portukal kralınındır. Du Prinçe Adası,[9] Tome Adası'ndan yukaruyadır; ol dahi Portukal'ındır. Ferdinando Adası, dahi yukaruyadır; ol dahi Portukal'ındır. Annebon Adası,[10] Tome Adası'ndan aşağadır; ol da-

1 Santiago Adası
2 Santa Luzia Adası
3 Boa Vista Adası
4 Madagaskar
5 La Dauphiné
6 Le Fort Dauphin
7 Saint Laurentius, Saint Lawrence/Laurence
8 São Tomé Adası
9 Príncipe Adası
10 Annobón Adası

hi Portukal'ındır. Sant Mateyi Adası,[1] Annebon'un solında bir hâlî adadır **[311b]** ve Portukal'ındır. Sant Helena Adası, Sant Mateyi Adası'ndan aşağadır ve İngiliz'indir. Ve bu adanın sağında bir ada vardır ki ana dahi Helena Ada[2] dirler. Assanziyo Adası[3] ziyâde mağrib tarafınadır ve ahâlîsi azdır. Ve Hind'e giden gemiler gâh gâh orada nüzûl ederler. Burbon Adası,[4] Madagaşkar Adası'nın sağındadır. 1064 senesinden berü Françe anda mütemekkindir. Mavris Adası,[5] Burbon Adası'ndan biraz yukaruyadır ve Felemenk'in zabtındadır. Ve bu zikr olunan adalardan mâ-adâ dahi çok küçük adalar vardır, velâkin çokluk i'tibârda değillerdir.

Afrika'nın beyânı bunda tamâm oldı.

1 Sant Matthei Adası
2 Saint Helena Adası
3 Ascension Adası
4 Bourbon (Réunion) Adası
5 Mauritius Adası

EL-BÂBÜ'L-HÂMİS

Bu bâb Amerika ya'nî Yeni Dünyâ'nın beyânındadır

Bu Amerika, Eropa'ya göre mağrib tarafında[dır] ve oraya gelince dek bin altı yüz sâ'at kadar deryâda sefer etmek **[312a]** gerekdir. Ve iki yüz seneden ziyâdedir ki bu Yeni Dünyâ ibtidâ Eropa ahâlîsinden bulunmuşdur. Zîrâ 898 senesinde Portukaliyyü'l-mevlid Kristoforus Kolombus[1] nâm kimesne İspanya'nın birkaç gemileriyle oraya varup anı bulmuşdur. Ammâ mezbûr Kolumbus andan evvel bu Yeni Dünyâ'dan haber almış mı idi, yohsa eski âdemler bu vilâyeti bilmişler miydi, ma'lûmumuz değildir. Ve dahi mesfûr Kolumbus'dan sonra Amerikus Vespuçiyus[2] nâmında bir kimesne bir büyük İspanya donanmasıyla Yeni Dünyâ tarafına gitdi. Ve çünkim bahtı ol kadar açık olmuş idi ki karaya inüp vâfir içerüye girdi, pes ana ta'zîmen ve ikrâmen bütün Yeni Dünyâ'yı anın ismiyle müsemmâ kıldılar; ya'nî Yeni Dünyâ'ya Amerika didiler. Velâkin ekseriyyâ ana Yeni Dünyâ dirler. Zîrâ yakın **[312b]** zamânda henûz bulunmuşdur. Ammâ gemiciler ana Vest İndiya[3] yâhûd İndiya Oksidentalis[4] ya'nî Hind-i Mağribî yâhûd mağrib tarafında olan Hind dirler. Zîrâ zann ederler ki Eropa'dan ba'îd olan ve oradan altun ve gümüş ve cevâhir getürülen her bir vilâyet Hind tesmiye olunmak gerekdir. Ve andan ötüri Hind'e Ost İndiya ya'nî Hind-i Şarkī ve Yeni Dünyâ'ya Vest İndiya ya'nî Hind Garbî dirler.

Ammâ Amerika ya'nî Yeni Dünyâ'da olan denizler bunlardır: Eropa ve Afrika ve Amerika arasında ve Hatt-ı İstivâ'dan yukaruya olan denize Mare Atlantikum ya'nî Atlas Dağları'nın karşusında olan dış denizi dirler. Eger Eropa'ya ve Afrika'ya dahi yakın ise Mare del Nord ya'nî yılduz tarafında olan dış denizi dirler. Eger Amerika'ya ziyâde yakın **[313a]** ise, ammâ Hatt-ı İstivâ'dan aşağıda Afrika ve Amerika'nın arasında ise ol denize[5] Oçeyanus Atiyopikus ya'nî siyâhların karşusında olan dış denizi dirler. Ammâ Aziya ile Amerika'nın arasında olan denize Mare Paçifikum ya'nî Bahr-i Sâkin dirler ve İspanya dilince Mare del Zur yâhûd Çur dirler. Ammâ

1 Kristof Kolomb (ö. 1506)
2 Amerigo Vespucci (ö. 1512)
3 West India (Batı Hindistan)
4 India Occidentalist
5 Metinde "ammâ Hatt-ı İstivâ'dan aşağa Afrika ve Amerika'nın arasında olan denize" şeklindedir.

yılduz tarafında olan denize Mare Galasiyale[1] ya'nî Buzlu Denizi dirler. Ve orada vilâyetlerin nihâyeti ma'lûme değildir. Zîrâ şiddet-i berd sebebiyle nihâyetine varmak mümkin değildir. Hattâ Amerika ya'nî Yeni Dünyâ, Aziya'da olan Yedso[2] vilâyete muttasıl mıdır değil midir, hâlâ bellü değildir. Ammâ lodos tarafında arz-ı muttasılın nihâyetine gitmek mümkindir. Zîrâ Yeni Dünyâ ile Kutb-ı Cenûbî'nin etrâfındaki Arz-ı Mechûle'nin arasında yollar ve boğazlar buldılar. Ve cümleden biri Feratum Magellanikum ya'nî Magellano Boğazı'dır[3] ki 925 senesinde **[313b]** Portukal ahâlîsinden Ferdinando Magellano[4] nâm kimesne anı bulmuşdur. Velâkin geçmesi dar ve havfludur. Ve biri Feratum Mareyum ya'nî Mare Boğazı'dır[5] ki 1025 senesinde Felemenk ahâlîsinden Yakob le Mare[6] nâm kimesne anı bulmuşdur. Ve bu, evvelkiden ziyâde emîndir.

Ve dahi Eropa halkı bu Yeni Dünyâ'yı bulmazdan evvel içinde dürlü dürlü mülûk var imiş. Ammâ İspanya ahâlîsi oraya geldüği birle gerek memleketleri ve gerek ahâlîlerini kendilerinin zabt u itâ'atlerine getürmeğe çalışdılar. Ve ol dahi çok yavuzlukdan sonra vücûda gelmişdir. Ol vakitde Rim Papa dahi kendi lutf u keremini izhâr etmek murâd edüp bütün Yeni Dünyâ'yı İspanya kralına hibe eylemişdir. Pes bu husûsda Yeni Dünyâ'nın asl olan mülûk Rim Papa'yı ta'yîb edüp "Kendüsi henûz anlara mâlik **[314a]** olmayan vilâyetleri nice bağışlayabilür?!" didiler. Ve egerçi İspanya ahâlîsi bu Yeni Dünyâ'nın ekserini ve ziyâde kuvvetlü olan memleketlerini zabt etmişler ise de yine sâ'ir ecnâsa dahi mâni' olamadılar ki Yeni Dünyâ'dan ba'zı memleketlerini zabt etmeyeler. Nitekim hâlâ Françe ve İngiliz ve Portukal ba'zı güzel memleketleri zabt edeyorlar.

Ve dahi bu Yeni Dünyâ gāyet zengin vilâyetdir. Husûsan altun ve gümüş anda ol kadar çok bulunur ki İspanya ahâlîsi altun ve gümüş ile yüklenmiş niçe donanmalar oradan çıkup İspanya memleketine getürmüşler. Ve eger ahâlîsine ziyâde merhametlü ve dostâne mu'âmele etmiş olsaydılar bilâ-hisâb zenginlik [ile] oradan çıkardılar. Velâkin niçe yüzer binini dürlü

1 Mare Glaciale
2 Jesso (Hokkaido; Japonya)
3 Macellan Boğazı
4 Ferdinand Magellan (ö. 1521)
5 Lemaire Boğazı (Antarktika)
6 Jacob Le Maire (ö. 1616)

dürlü işkence vü azâb ile katl etmeleri sebebiyle çok ma'denler ahâlîsinden kasden harâb **[314b]** ve terk olunmuşdur. Ve şimdi çok yerde insân az bulunur. Ve İspanya'nın Afrika yalılarında satun aldıkları ve Yeni Dünyâ'ya getürdükleri siyâhlar anda olan ma'denleri işletmeğe yetmezler.

Ammâ Yeni Dünyâ'nın ahâlîsi akl-ı tâmm ve zarâfet ü ma'rifet sâhibleri idiler; nitekim dürlü dürlü acâ'ib îcâdlarından fehm olunur. Ammâ milletleri ne gûnedir, bize nâ-ma'lûmdur. Velâkin Eropa halkı nüzûl etdüği yerlerde Yeni Dünyâ ahâlîsi dahi millet-i Nasrâniyye'yi ittihâz etmişlerdir. Ammâ vilâyetlerin ortasına Eropa halkı vâsıl olmamağla ahâlîsi hâlâ eski dînleri üzredir.

Ve dahi Yeni Dünyâ'nın taksîmi budur ki; Amerika'nın ortasında iki denizlerin arasında bir ensiz parça vilâyet vardır ki ana İstmus Panamikus[1] dirler. Pes bu İstmus'dan yukaruya yılduz tarafına olan vilâyete Amerika **[315a]** Sebtentriyonalis[2] ya'nî yılduz tarafında olan Yeni Dünyâ dirler. Ammâ Istmus'dan aşağa, lodos tarafında olan vilâyetlere Amerika Meridiyonalis[3] ya'nî lodos tarafında olan Yeni Dünyâ dirler. Ve dahi Amerika'nın etrâfında olan adalar Amerika'dan add olunurlar. Böyle oldukda bütün Amerika üç kısm üzre imiş: Evvelkisi yılduz tarafında olan Amerika, ikincisi lodos tarafında olan Amerika, üçüncisi Amerika'nın etrâfında olan adalardır.

Fasl
Bu fasl yılduz tarafında olan Amerika'nın beyânındadır

Evvelâ ma'lûm ola ki Meksiko[4] memleketinin yanında bir gâyet büyük körfez vardır ki ana Sinüs Meksikanus[5] ya'nî Meksiko Körfezi dirler. Ve bu yılduz tarafında olan Amerika'nın ortasından bir büyük nehir akar ki ana Sant Lavrensi[6] dirler. Ve tâ yukaruda Amerika ile **[315b]** Arz-ı Mechûle'nin arasında bir boğaz vardır ki ana Feratum Hudsonis[7] ya'nî Hudson Boğazı

1 Isthmus Panamicus (Panama Kıstağı)
2 America Septentrionalis (Kuzey Amerika)
3 America Meridionalis (Güney Amerika)
4 Mexico (Meksika)
5 Sinus Mexicanus
6 Saint Lawrence/Aziz Lawrence Nehri
7 Fretum Hudsonis

dirler; zîrâ Hudson[1] nâmında bir İngiliz anı bulmuşdur. Pes bu üç sulara göre yılduz tarafındaki Amerika'nın memleketlerini bilmek âsân olur. Zîrâ evvelâ Meksiko Körfezi'nin etrâfında olan memleketler üçdür: Biri Eski Meksiko memleketi; Meksiko Körfezi'yle Bahr-i Sâkin'in arasındadır. Ve biri Nova Meksiko[2] ya'nî Yeni Meksiko'dur; dahi yukaruya Meksiko Körfezi'nin kenârındadır. Ve biri Florida memleketidir; Yeni Meksiko'nun sağında, Meksiko Körfezi'nin kenârındadır. Ammâ nehr-i Sant Lavrensi'nin etrâfında tâ Hudson Boğazı'na dek Kanada memleketidir.

Ammâ Eski Meksiko yâhûd Mutlak Meksiko vilâyeti ki ana Nova İspanya ya'nî Yeni İspanya dirler, İspanya kralının Amerika'da zabt etdüği vilâyetlerin eyüsidir. 927 senesinde İspanya **[316a]** ahâlîsinden Ferdinando Korteziyo[3] nâmında bir meşhûr kimesne bu vilâyeti bulup İspanya kralına mutî' kıldı. Ve anda çok memleketler vardır; velâkin cümlesi üç hükûmâta taksîm olunmuşdur ki İspanya anlara Avdyensiyas[4] dirler. Evvelkisi Nefs-i Meksiko'dur, şehirleri bunlardır: Meksiko bir büyük ve güzel şehirdir ve bütün Amerika'nın başşehridir. Velâkin birazacık alçakda bulunmağla sudan çok zarar görmüşdür. Ve anda İspanya vekîlinin mefâhir sarâyları vardır. Ve büyük vladika anda oturur ve mahall-i fünûndur. La Vera Kuruks,[5] Meksiko Körfezi'nin kenârında bir büyücek şehir ve eyü limandır. Ve Eropa'ya giden cümle metâ' oraya yığılur. Ve anın yanında Sant Juvan Dullova[6] nâmında bir pek metîn hisâr vardır. Akuva Pulko[7] ya'nî Güzel Sular dimekdir, Bahr-i Sâkin yanında bir büyük şehir **[316b]** ve pek eyü limandır ki Aziya'dan Amerika'ya [giden] gemiler anda nüzûl ederler. İkincisi Guvadalayara[8] yâhûd Nova Galliçiya ya'nî Yeni Galliçiya'dır,[9] Yeni Meksiko'nun hudûdındadır ve meşhûr yeri yokdur. Üçüncisi Guvatimala'dır,[10] İstmus'a yakın olanın cümle şey şâmildir. Meşhûr şehri budur: Guvatimala bir güzel şehirdir.

1 Henry Hudson (ö. 1611)
2 New Mexico
3 Ferdinandus Cortesius (Hernán Cortés, ö. 1547)
4 Audientias
5 La Vera Crux/Cruz (Veracruz; Meksika)
6 Saint Juan de Ulua
7 Aqua Pulco (Akapulko/Acapulco; Meksika)
8 Guadalajara (Meksika)
9 Gallicia
10 Guatemala

Ammâ Nova Meksiko ya'nî Yeni Meksiko, Yeni İspanya'dan yukaruyadır ve içinde çok memleketler vardır. 1007 senesinde İspanya ahâlîsi bu vilâyeti bulmuşlar ve hâlâ anlarındır. Aşağıda Yeni İspanya'ya muttasıldır ve sağında Florida'ya muttasıldır ve solında büyük Kaliforniya Adası'nın arasında olan denize muttasıldır ki ana Mare Vermeyum[1] yâhûd Mare Purpureyum[2] yâhûd Mare Rubrum ya'nî Kızıl Denizi dirler. Ammâ yukarıda yılduz **[317a]** tarafında nihâyeti ma'lûme değildir. Ba'zı haritalarda bu vilâyete dahi Nova Garanada ya'nî Yeni Garanada dirler. Şehri budur: Sant Fe[3] başşehridir ve İspanya vekîlinin tahtıdır.

Ammâ Florida, Yeni Meksiko'nun sağında [ve] Meksiko Körfezi'nin kenârındadır. Bu vilâyeti dahi İspanya ahâlîsi bulmuşdur. Ve yalısında olan şehirler ancak ma'lûmedir; zîrâ içerüsine kimse girmemişdir. Şehirleri bunlardır: Sant Mateyo[4] ve Sant Agustino,[5] Meksiko Körfezi'nin yanında iki hisârdır ve ikisi dahi İspanya'nındır. Ammâ dahi içerüye, Virginiya[6] memleketinin semtinde olan Karolina vilâyeti İngiliz'indir; zîrâ 1060 senesinde anı Françe'den kurtarmışdır.

Ammâ Memâlik-i Kanada, Yeni Meksiko ve Florida'dan yukaruya tâ Hudson Boğazı'na dek olan vilâyetdir ve içinde **[317b]** çok memleketler vardır. Meselen Nova Françe, Sant Lavrensi Nehri'nin etrâfındadır. Ve çok zamândan berü Françe anı zabt eylemişdir ve hâlâ anındır. Şehri budur: Kebek,[7] nehr-i Sant Lavrensi yanında başşehridir ve Françe vekîlinin tahtıdır. Luviziyana[8] memleketi Virginiya ile Florida memleketlerinin hudûdındadır. 1078 senesinde Françe ahâlîsi bu vilâyeti bulmuşdur ve cümlesi Nova Françe'den add olunur. Virginiya memleketi Florida'nın solındadır, cümlesi İngiliz'indir. Başşehri budur: Yamestovn[9] bir büyü[k] şehirdir. Ve dahi bu Virginiya['da] bir parçaya Mariland[10] ya'nî Meryem vilâyeti dirler.

---

1 Mare Vermejo/Bermejo (Kaliforniya Körfezi)
2 Mare Purpureum
3 Santa Fe (Amerika)
4 San Mateo (Amerika)
5 San Augustine (Amerika)
6 Virginia (Amerika)
7 Québec (Kanada)
8 Louisiana (Amerika)
9 Jamestown (Amerika)
10 Maryland

Bu vilâyetden pek ıslâh tütün çıkar. Nova İşveçiya ya'nî Yeni İşved memleketi Virginiya'dan yukaruyadır. Ve mukaddemâ İşved kralının idi, şimdi İngiliz'indir. Nova **[318a]** Holandiya ya'nî Yeni Felemenk memleketi Nova İşveçiya'nın yanındadır. Mukaddemâ Felemenk'in idi ve ol vakitde ana Nova Holandiya dirlerdi. Velâkin 1075 senesinden berü İngiliz'indir ve anı Nova York[1] tesmiye etdiler. Nova Angliya ya'nî Yeni İngiliz memleketi Nova Holandiya'nın sağındadır ve İngiliz'indir, başşehri Bristo'dur.[2] Kanada ya'nî Nefs-i Kanada memleketi Nova Angliya'dan yukaruya nehr-i Sant Lavrensi'nin etrâfındadır ve Françe'nindir. Akadya[3] memleketi ki şimdi ana Nova İskoçiya[4] dirler, Lavrensi Körfezi'nin[5] etrâfındadır. Mukaddemâ Françe'nin idi, velâkin 1125 senesinde vâki' olan Utrhet Musâlahası'nda İngiliz'e virilmişdir. Ve başşehrinin ismi mukaddemâ Fort Royal[6] idi, şimdi ana Annabolis[7] dirler. Estotiland yâhûd Terra Laborador[8] yâhûd Nova **[318b]** Britanya memleketi, Nova Françe'den yukaruya Hudson Boğazı'nın kenârındadır ve ahâlîsi yâbânîdir. Bu vilâyetin karşusında mağrib semtinde ba'zı memleketler vardır ki anlara ancak birer ad komuşlar, hâlbuki Eropa halkından kimse orada mütemekkin olmamışdır; meselâ Nord Vales[9] ve Sud Vales[10] ve Nova Daniya ya'nî Yeni Danemark gibi. Ve bu memleketlerin yanında olan denize Mare Kıristiyanum[11] ya'nî Kıristiyan Denizi[12] dirler. Ammâ bu memleketlerden yukaruya Kutb-ı Şimâlî tarafına olan vilâyetler Arz-ı Mechûle'dendir; anları kendülere mahsûs bâbında zikr ederüz inşâ'allâhu Te'âlâ.

1 New York (Amerika)
2 Bristow (Amerika)
3 Acadia
4 Nova Scotia (Kanada)
5 Saint Lawrence Körfezi
6 Port-Royal (Kanada)
7 Annapolis (Kanada)
8 Newfoundland and Labrador (Kanada)
9 North Wales
10 South Wales
11 Mare Christianum
12 Christian Denizi

Fasl
Bu fasl lodos tarafında olan Amerika'nın beyânındadır

Cümleden evvel iki büyük nehir zabt olunmak gerek: Biri nehr-i Amason'dur,[1] mağribden maşrık tarafına Hatt-ı İstivâ'nın yanında dış deniz **[319a]** içine akar. Ve biri Pelata[2] yâhûd Argenteya[3] ya'nî Gümüş Nehri'dir, memâlik'in ortasından aşağa lodos tarafına dış denize akar.

Bundan sonra ma'lûm ola ki lodos tarafındaki Amerika'da olan memâlik sekizdir: Evvelkisi Terra Firma ya'nî Arz-ı Muttasıl'dır. Bu vilâyet Meksiko Körfezi'nin yanında ve İstmus'a yakındır ve cümlesi İspanya kralınındır. Ve içinde birkaç memleket vardır. Meselâ Kastiliya Avreya,[4] İstmus olduğı yerdedir. Şehirleri bunlardır: Panama bir eyü ticâret şehridir. Porto Bello,[5] Meksiko Körfezi'nin yanında bir büyük ticâret şehridir ve pek eyü limanı vardır. Kartayana[6] memleketi Kastilya'nın yanındadır. Bu memleketde Kartayana nâmında bir büyük ve güzel ve zengin şehir var idi. Velâkin 1108 senesinde Françe anı feth edüp **[319b]** ibtidâ yağma, sonra anı ihrâk etdürdi. Ammâ Dariye[7] ve Nova Andolusiya[8] ve Karabana ve Pariya ve Guvilana[9] ve sâ'ir memleketleri gibi, anlarda meşhûr nesnesi yokdur.

İkinci Peru memleketidir, Terra Firma'dan aşağa Bahr-i Sâkin'in yanındadır ve İspanya'nındır. Ve bütün memleket üç hükûmâta münkasımdır: Evvelkisi Kuvito[10] Hükûmâtı'dır, Hatt-ı İstivâ'nın yanındadır. Şehri budur: Kuvito başşehri ve mahall-i fünûndur. İkincisi Los Reyes Hükûmâtı'dır, Peru'nun ortasındadır. Şehirleri bunlardır: Lima[11] deniz kenârında Amerika'da olan şehirlerin ahsenidir. 942 senesinde İspanya anı yeniden binâ etmişdir. Ve İspanya kralının vekîli anda oturur. Kusko[12] mukaddemâ baş-

1 Amazon Nehri
2 Río de la Plata (Plata Nehri)
3 Argentum
4 Castilia Aurea
5 Portobelo (Panama)
6 Cartagena (Kolombiya)
7 Darién (Panama)
8 Nova Andalusia (Venezuela)
9 Nova Granada (Brezilya)
10 Quito (Kito; Ekvador)
11 Lima (Peru)
12 Cusco (Peru)

şehri idi, şimdi noksâna varmışdır. Üçüncisi Los Karkas[1] Hükûmâtı'dır, tâ aşağıda Tukamaniya[2] memleketinin hudûdındadır. Şehirleri bunlardır: La Pelata[3] başşehridir ve zengindir. Potozi[4] **[320a]** bir şehirdir ve lâ-nazîr bir ma'deni vardır.

Üçünci Kili[5] memleketidir, 942 senesinde İspanya anı bulmuşdur ve hâlâ anındır. Peru'dan aşağa Bahr-i Sâkin'in yanındadır. Şehirleri bunlardır: Santiyago başşehridir ve İspanya kralının vekîli anda oturur. La Konsepçiyon[6] denizin kenârında bir büyük şehirdir ve pek eyü limanı vardır.

Dördünci Terra Magellanika,[7] Bilâd-ı Magellan'dır; tâ aşağıda Magellan Boğazı'nın kenârındadır. 926 senesinde Portukal ahâlîlerinden Ferdinando Magellano nâmında [kimesne] İspanya kralının uğurına varup ol vilâyeti zabt etmişdir. Ve İspanya anda iki kal'a binâ etmiş idi; birine Filipe ve birine Nombre de Yesus[8] dirlerdi. Velâkin ol vilâyet pek soğuk olup anın fâ'idesi az olduğından ötüri anı terk eylemişdir. Ve hâlâ asl olan ahâlî anı zabt eder. Ve bu vilâyetin etrâfındaki **[320b]** denize Mare Magellanikum[9] ya'nî Magellan Denizi dirler.

Beşincisi Tukamaniya memleketidir, nehr-i Pelata[10] ile Kili memleketinin arasındadır. Ve ekserîsi İspanya'nın itâ'atindedir. Şehirleri bunlardır: Sant Miguvel[11] başşehridir. Santiyago del Estro,[12] nehr-i Estro yanında İspanya vekîlinin oturduğı şehirdir.

Altıncısı Paragay[13] memleketidir, Braziliya[14] ile nehr-i Pelata'nın arasındadır. Bu nehirde çok gümüş bulunur ve andan ötüri ana Argenteya ya'nî Gümüş Nehri dahi dirler. Ve bu memleketin ekserîsi dahi İspanya'nındır.

---

1 Los Charcas
2 Tucumán (Arjantin)
3 La Plata (Arjantin)
4 Potosí (Bolivya)
5 Chile (Şili)
6 Concepción (Şili)
7 Terra Magellanica
8 Nombre de Jesús
9 Mare Magellanicum
10 Río de la Plata
11 San Miguel (Arjantin)
12 Santiago del Estero (Arjantin)
13 Paraguay
14 Brasilia (Brezilya)

Şehirleri bunlardır: Assumçiyon,[1] İspanya vekîlinin oturduğı şehirdir. Bonos Ayres,[2] nehr-i Pelata yanında bir meşhûr ticâret şehridir ve eyü limanı vardır.

Yedincisi Braziliya memleketidir, Paragay'dan yukaruya dış denizin kenârındadır, bir büyük memleketdir. 907 senesinde bu **[321a]** memleketi Po[r]tukal ahâlîsi bulmuşlar ve hâlâ anların zabtlarındadır. Ve mukaddemâ Felemenkler anları bu vilâyetden ihrâc etmişler idi, velâkin gayrete gelüp Felemenk'den anı girü aldılar. Ve hâlâ bu memleketden çok fâ'ide tahsîl ederler; husûsan şekerden. İçindeki meşhûr şehirler bunlardır: Sant Salvator[3] yâhûd Soteropolis başşehridir ve eyü limanı ve üç metîn iç kal'aları vardır. Ve bir büyük vladika anda oturur. Bu şehrin yanında bir küçük körfez vardır ki ana Bahiya de Todos Los Santos[4] dirler, ya'nî Cümle Peygamberler Körfezi dimekdir. Olinda yâhûd Fernambuko[5] bir eyü limandır. Sant Sebastiyan,[6] bir eyü limanı ve iç hisârı vardır. İspirido Santo[7] ya'nî Rûhu'l-Kuds dimekdir, bir metîn kal'adır.

Sekizincisi Memâlik-i Amason'dur, nehr-i Amason'un etrâfındadır. Bu vilâyetde çok memleketler **[321b]** vardır; meselen Paranay ve Apanta ve Kurupa ve Mataya ve Tapayze ve sâ'irler ki haritada bulunurlar. Ve memleketlerden hâric olan mülûkün birisi bu memleketleri zabt etmeğe tâlib olmadı; ya memâlikin ortasında vâki' olduğından ötüri ola yâhûd bu memleketlerde bir nâfi' nesne bulunmaduğından ötüri ola. Ve bu memleketlerin yalısında Surinam[8] nâmında bir kal'a vardır ki Felemenk'in zabtındadır. Sâ'ir yerlerini asl olan ahâlîsi zabt eder ve eski dînleri üzredir.

1 Assumption (Asunción; Paraguay)
2 Buenos Aires (Brezilya)
3 Salvador, Bahia (Brezilya)
4 Bahia de Todos Los Santos (Todos os Santos Körfezi)
5 Pernambuco (Brezilya)
6 São Sebastião (Brezilya)
7 Spirito Santo
8 Surinam/Suriname

Fasl
Bu fasl Amerika'nın etrâfında olan adaların beyânındadır

Ma'lûm ola ki Amerika'nın etrâfında çok adalar vardır. Ve ba'zısı Afrika ile Amerika'nın arasındaki Mare del Nord[1] ya'nî yılduz tarafındaki dış denizindedir. Ve ba'zısı Aziya ile Amerika'nın arasındaki Mare Paçifikum[2] ya'nî Bahr-i Sâkin'dedir. **[322a]** Ve çünkim Eropa halkı denizde öte berü gezer iken bu adalara uğrayup nüzûl etdiler, pes bu adalardan ziyâde haber virmeğe vüs'atimiz oldı.

İmdi Afrika ile Amerika'nın arasındaki denizde olan adalar üç kısm üzredir:

Evvelki Kısm

Azores Adaları'dır.[3] Bu adalar Eropa'ya yakındır ve andan ötüri Eropa'dan mı Amerika'dan mı add olunmasında tereddüd olunur. Mukaddemâ bu adalar Felemenk'in elinde iken anlara İnzula Felandriçe[4] ya'nî Felemenk Adalar dirlerdi. Şimdi cümlesi Portukal'ındır. Ve cümlesi dokuzdur. Aralarında eşher ve a'zam olan Terçere Adası'dır,[5] bu adada başşehir Angra'dır.[6]

İkinci Kısm

Antilla Adaları'dır.[7] Ya'nî şol adalardır ki Amerika'nın önünde ve İstmus'un karşusındadır. Ve dahi anlara Arhipelagos Meksikanos dirler, ya'nî Meksiko'nun **[322b]** mecma'u'l-cezâ'iri dimekdir. Ve bunların adedi gāyet çokdur. Velâkin mümkin mertebede mâ-beynlerinde tefrîk içün cümlesi dört bölüğe taksîm olundılar: Evvelki bölük Antilla Mayores[8] ya'nî Antilla Adaları'nın büyükleridir. Meselâ İspanyola Adası,[9] adaların ortasında bir büyük adadır ve ekserîsi İspanya'nındır. Ve yukaru tarafında biraz Fran-

1 Mare del North (Kuzey Denizi)
2 Mare Pacific (Pasifik Denizi)
3 Açores (Azor) Adaları
4 Insula Flandrice
5 Terceira Adası
6 Angra do Heroísmo
7 Antillia (Antiller)
8 Antillia Majores
9 Hispaniola Adası

çe'nin alâkası vardır. Başşehri Sant Dominiko'dur,[1] bir güzel şehirdir ve İspanya'nındır. Ve Yeni Dünyâ'nın cümlesinden evvel bu adayı İspanya zabt etmişdir. Küba Adası, mezkûrun solında bir uzun adadır ve bütüni İspanya'nındır. Anda Havana nâmında bir büyük ve meşhûr ticâret şehri vardır. Orada İspanya'nın gümüş donanması Eropa'ya gitmezden evvel cem' oluyor. Yamayika Adası,[2] Küba'nın altındadır ve mezkûrlardan **[323a]** küçükdür. Mukaddemâ İspanya'nın idi ve anda Sevilla del Or nâmında bir şehri binâ etmişdir. Velâkin 1065 senesinde İngiliz anları ihrâc edüp bu adayı zabt etdi. Ve 1103 senesinde bir büyük zelzele sebebiyle bütün ada harâb olmuş idi. Ol vakitde Françe gûyâ fursat bulup bu adayı zabt etmek istedi, velâkin İngiliz kādir olduğı kadar karşu koyup anı men' u def' etdi. Şimdi anda olan şehre Porto Royal[3] dirler. Ve bu adanın menfa'ati şekerden ve kakaodandır ki andan ıslâh şokolada şerbetini yapayorlar. Porto Rikko Adası,[4] Yamayika Adası kadar bir adadır ve İspanya'nındır. Ve Sant Jan de Porto Rikko[5] nâmında bir şehir anda binâ etdiler.

İkinci bölük Barlovento Adaları'dır. Latince İnzula Ad Ventum[6] ya'nî rüzgâra karşu olan adaları dirler **[323b]** ve dahi İnzula Karibes[7] ya'nî Karibe Adaları dirler. Zîrâ eski ahâlîsine Karibi dirlerdi. Bu adalar Büyük Antilla Adaları'nın sağındadır ve adedleri çokdur. Ve sâhibleri dahi müte'addiddir. Pes Françe'nin adaları bunlardır: Guvadelopa Adası,[8] Martinikova Adası,[9] Sant Krove Adası,[10] Sant Bertalemi Adası,[11] Sant Aluviziye Adası[12] ve Tortuva Adası.[13] Ammâ İngiliz'in adaları bunlardır: Barbados Adası, Mont Sare Adası,[14] Antikova Adası,[15] Niyeves Adası[16] ve Sant Kı-

1 Santo Domingo (Dominik Cumhuriyeti)
2 Jamaika
3 Port Royal (Jamaika)
4 Puerto Rico/Porto Riko Adası
5 San Juan (Porto Riko)
6 Insulas Ad Ventum
7 Insula Caribes (Karayip Adaları)
8 Guadeloupe Adası
9 Martinique (Martinik) Adası
10 Saint Croix (ABD Virjin Adaları)
11 Saint-Barthélemy Adası
12 Sant Alouzie (Saint Lucia) Adası
13 Île de la Tortue (Tortuga Adası; Haiti)
14 Montserrat Adası
15 Antigua Adası
16 Nevis Adası

ristofole Adası.[1] Ammâ Danemark'ın adası Sant Toma Adası'dır.[2] Ammâ Felemenk'in adası Sant Evistaci Adası'dır.[3] Ammâ Kurland herseğinin adası Tabago Adası'dır.[4]

Üçünci bölük Sotovento Adaları'dır.[5] Latince İnzula İnfere Ventum[6] ya'nî rüzgâr altında olan adaları dimekdir. **[324a]** Bu adalar Terra Firma'dan yukaruya, Büyük Antilla Adaları'nın altındadır. Ba'zısı İspanya'nındır ve ba'zısı Felemenk'indir. İspanya'nın adaları bunlardır: La Tirinidad Adası,[7] Margaritta Adası. Bu adada çok incü çıkar. Ammâ Felemenk'in adası Kuraçova Adası'dır.[8] Sâ'ir adalar ya hâliyedir yâhûd bir nesneye değmezler.

Dördünci bölük Lokay Adaları'dır,[9] Florida memleketinin altındadır; meselen Bahama Adası, Lokayonaka Adası,[10] Guvanahamiya Adası[11] gibi. Cümleden meşhûr olan bunlardır. Ammâ sonraki zikr olunan Guvanahamiya Adası bundan ötüri meşhûr oldı ki; vaktâki Kolombus[12] nâm kimesne evvelki def'ada Yeni Dünyâ'yı taleb etmek içün İspanya'dan çıkdı ve ol seferde hîçbir gûne adaya yâhûd memlekete vâsıl olmadı, pes **[324b]** İspanya ahâlîsi anı mürted sanup katl etmek kasd etmiş idiler. Velâkin biraz dahi illerüye varup mezbûr Guvanahamiya Adası'nı gördüklerinde kasd eylediklerinden rücû' etdiler. İmdi bu ada anın halâsına sebeb olduğından ötüri anı Sant Salvator[13] ya'nî Hazret-i Muhallis[14] tesmiye eyledi. Öyle oldukda mezbûr Guvanahamiya Adası, Eropa halkı Amerika'dan gördüklerinin evvelkisidir.

---

1 Saint Christopher (Saint Kitts) Adası
2 St. Thomas Adası
3 Saint-Eustache Adası
4 Tobago Adası
5 Sotavento Adaları
6 Insulas Infra Ventum
7 Trinidad Adası
8 Curaçao Adası
9 Lucaya Adaları
10 Lucayoneca Adası
11 Guanahamia Adası (Guatemala)
12 Kristof Kolomb (ö. 1506)
13 San Salvador Adası
14 kurtarıcı

Üçünci Kısm

Afrika ile Amerika'nın arasında münferiden ba'zı adalardır. Meselen Terra Nova[1] ya'nî Arz-ı Cedîde Adası, Kanada memleketinden akan Sant Lavrensi Nehri[2] denize döküldüği yerdedir. Anda Sant Jean nâmında bir liman ve Pele Zanse nâmında bir kal'a vardır. Bu ada 1125 senesinden berü İngiliz'in zabtındadır. Antikosta Adası[3] ve Sant Jean Adası, Terra Nova Adası'na **[325a]** yakın olan Lavrensi Körfezi'ndedir ve ikisi dahi Françe'nindir. Bermudes Adaları,[4] Antilla Adaları'ndan yukaruya bir dâ'irede birkaç küçük adalardır ve cümlesi İngiliz'indir. Ve dahi anlara Summer İnzule ya'nî Sayf Adaları dirler; Latince İnzula Estiva dirler, ol dahi Sayf Adaları dimekdir. Ve dahi anlara İnzula Demorum[5] dirler, ya'nî Şeytân Adaları dimekdir. Ammâ Braziliya yalılarına yakın olan adalar Braziliya'dan add olunurlar ve cümle Portukal'ındır.

***

Ammâ Aziya ile Amerika'nın arasındaki denizde olan adalar bunlardır:

Kaliforniya Adası, yukarıda Yeni Meksiko'nun yanında bir gāyet büyük adadır. Bu adayı İspanya ahâlîsi bulmuşlar. Velâkin içerüye kimse girmemişdir ki içinde olan ahvâlden haber vire. Ve dahi bu ada ile Amerika'nın arasında olan denize Mare Vermeyum yâhûd Mare **[325b]** Purpureyum yâhûd Mare Rubrum dirler, ya'nî Kızıl Deniz dimekdir.

Ve dahi Peru memleketinin karşusında Medâr-ı Cedî'nin etrâfında çok küçük adalar vardır ki Felemenkler anları bulmuşlar. Eşher olan bunlardır: Viliken Adası[6] ya'nî Sinek Adası dimekdir, Prinç Vilhelm Adası,[7] Hunden Adası ya'nî Kilâb Adası, Goda Hope Adası ya'nî Eyü Ümîd Adası ve sâ'irleri gibi.

1 Terre Neuve
2 Saint Lawrence Nehri
3 Anticosti Adası (Kanada)
4 Bermudez (Bermuda) Adası
5 Insula Demonum
6 Vliegen Adası
7 Prince Wilhelm Adası

Ammâ Salomon[1] ya'nî Süleymân Adaları, Peru memleketinin karşusındadır ve Hatt-ı İstivâ ile Medâr-ı Cedî'nin arasındadır. 975 senesinde İspanya ahâlîsi anları bulmuşlar ve ibtidâda gāyet çok zenginlik oradan çıkarmışlar. Ve andan ötüri bu adaları Süleymân Adaları tesmiye etdiler. Velâkin şimdi Eropa halkından kimse orada sâkin değildir. Cümlesi yigirmi adadır **[326a]** ve eşher olan Sant İzabella Adası'dır.[2]

Latronum Adaları, Aziya'ya yakındır. Ve coğrâfîlerin ba'zısı anları Aziya'dan ve ba'zısı Amerika'dan add ederler. Cümlesi İspanya'nındır. Ve dürlü dürlü adları vardır; zîrâ anlara İnzula de las Velas ve dahi İnzula dela Sapana ve dahi İnzula Mariya Anna ve dahi Arhipelagos Sant Lazari dirler.

Ve dahi öte berüde olan sâ'ir küçük adaların cümlesi İspanya'nındır. Ve çünkim Amerika'nın haritasında bu adaların her birisi görünmez, pes şol haritaya nazar oluna ki bütün kerre anda nakş olunmuşdur.

Amerika'nın beyânı bunda tamâm oldı.

1 Solomon Adaları
2 Santa Isabel Adası

EL-BÂBÜ'S-SÂDİS

Bu bâb Terra İnkognita[1] ya'nî Arz-ı Mechûle'nin beyânındadır

Kitâbın evvelinde zikr olundı ki iki kutbun etrâfında vilâyetler vardır ki Eropa halkı **[326b]** hemân anları görüp içerüye girmemişler ve ahvâline muttali' olmamışlar, andan ötüri Terra İnkognita tesmiye olundılar. Ve bu vilâyetlere ziyâde dikkat etmek murâd eden kimesne ya kürre haritasını veyâ hod nefs-i kürreyi ihzâr etmeğe muhtâcdır. Ve çünkim Dünyâ'nın iki kutbı vardır ve her bir kutbun etrâfında Arz-ı Mechûle vardır, pes Arz-ı Mechûle bi'z-zarûret iki kısma munkasımdır: Biri Kutb-ı Şimâlî'nin etrâfında olan Arz-ı Mechûle'dir ki Latince ana Terra İnkognita Sebtentriyonalis dirler. Ve biri Kutb-ı Cenûbî'nin etrâfında olan Arz-ı Mechûle'dir ki ana Latince Terra İnkognita Meridiyonalis dirler.

Fasl

Bu fasl Kutb-ı Şimâlî'nin etrâfında olan Arz-ı Mechûle beyânındadır

Ammâ Kutb-ı Şimâlî'nin etrâfında olan Arz-ı Mechûle, Eropa ve Amerika'dan yukaruya Büyük Buzlu Deniz'in yanındadır. Meselâ Nova Zemla,[2] Moskov memleketinden yukaruya **[327a]** Moskov'a yakındır. Ve Nova Zemla ile Moskov'un arasında olan boğaza Feratum Vaygaç ya'nî Vaygaç Boğazı yâhûd Feratum Nassovikum ya'nî Nasso Boğazı dirler. Bu vilâyetin adı ya'nî Nova Zemla, Moskov dili üzredir; Arz-ı Cedîde ma'nâsınadır. Yüz yıl mukaddem Felemenkler oradan Hind'e bir yol taleb etdikleri vakitde bu vilâyeti bulmuşlar. Ve ihbâr etdiler ki mezbûr vilâyet aşurı gemiler içün gûyâ bir yol bulmuşlar ola. Velâkin hâlâ oraya hîçbir donanma gitdüği yokdur. Esahh olan budur ki buz sebebiyle oradan geçmek kābil değildir. Ve bu Nova Zemla ada mıdır yâhûd Büyük Tatarlık'a muttasıl mıdır, hâlâ bellü olmamışdır. İşpiç Berken[3] ya'nî Sivri Durak, dahi yukaruya Kutb-ı Şimâlî tarafınadır. Bu vilâyeti dahi 1004 senesinde Felemenkler **[327b]** bulmuşlar. Ve pek yüksek ve sivri dağları sebebiyle bu ism-ile müsemmâ kılındı. Ve hâlâ Felemenkler oraya varurlar, zîrâ anda ba'zı güzel limanlar

1 Terra Incognita veya Terra Ignota (Bilinmeyen yer, iç tarafları henüz keşfedilmemiş kıta)
2 Novaya Zemlya (Rusya)
3 Spitzbergen/Spitsbergen (Svalbard/Norveç)

buldılar. Ammâ bu vilâyet ada mıdır, arz-ı muttasıla mıdır; hâlâ ma'lûm değildir. Goronland[1] ya Girinland ya Terra Viridis, cümlesi bir ma'nâyadır; ya'nî Arz-ı Hadrâ yâhûd Yeşil Vilâyet dimekdir. Bu vilâyet dahi yedi yüz elli yıl mukaddem ma'lûm idi ve ol vakitde Danemark'ın itâ'atinde idi. Sonra oraya seferler terk olunup altı yüz yıl kadar bu vilâyetden hîçbir sadâ yok idi; tâ 1000 senelerin ibtidâsına dek. Ol vakitde Eropa halkı yine oraya yol bulup hâlâ Felemenk ve Danemark ve İngiliz ahâlîsi balık avlamak içün oraya sefer ederler. Ve dahi 993 senesinde İngiliz ahâlîsinden **[328a]** Daviz[2] nâm kimesne Amerika semtinde bir büyük boğaz bulmuşdur ki ana Daviz Boğazı[3] dirler. Bu boğaza yakın Hudson nâmında bir boğaz vardır, anı dahi İngiliz ahâlîsinden biri bulmuşdur. Bu boğaz Yeni Dünyâ ile Arz-ı Mechûle'nin hudûdlarındadır. 1125 senesinde vâki' olan Utrhet Musâlahası'ndan berü mezbûr boğaz ve etrâfında olan nâhiyeler İngiliz'in zabtındadır.

Ve dahi Medâr-ı Kutb-ı Şimâlî'nin altında olan vilâyetler Arz-ı Mechûle'den add olunurlar; meselâ Nay Danemark[4] ya'nî Yeni Danemark, Sud Vales[5] ya'nî lodos tarafında olan Vales vilâyeti, Nord Vales[6] ya'nî yılduz tarafında olan Vales vilâyeti. Ve dahi Kıristiyan Denizi'nin[7] etrâfında olan vilâyetler Arz-ı Mechûle'den add olunurlar. Ve coğrâfîlerin ba'zısı İsland Adası'nı[8] dahi Arz-ı Mechûle'den add ederler, **[328b]** velâkin biz anı Norvegiya memleketinin beyânında zikr eyledik. Yesso[9] yâhûd Yedso yâhûd Yezzo yâhûd Esso vilâyeti ki tâ Aziya'ya dek mümteddir ve Büyük Tatarlık'dan bir küçük boğaz-ıla ayrılmışdır ki ana Aniyan Boğazı[10] dirler; bu vilâyetin içerüsine Felemenkler girmişler, velâkin nihâyetini bulmamışlar. Ba'zılar haber virürler ki; mezbûr Yesso vilâyeti Aziya'dan tâ Yeni Dünyâ'da olan Kaliforniya Adası'na dek mümteddir ve henûz arada Aniyan Boğazı

1 Grønland, Greenland
2 John Davis (ö. 1605)
3 Davis Boğazı (Davis Strait)
4 Neu Danemark
5 South Walles
6 North Walles
7 Mare Christianum
8 İzlanda
9 Jesso (Hokkaido; Japonya)
10 Fretum Anián (Bering Boğazı'nın keşfinden evvel ona yakın bir bölgede bulunduğuna inanılan yarı efsanevi boğazdır.)

ile Kaliforniya Adası'ndan ayrılmışdır. Velâkin çok kimesne var ki Aniyan vilâyetine i'tibâr etmeyüp "Hemân bir zu'mdur." dirler. Ve'l-hâsıl bu Yesso vilâyeti bir mechûl vilâyetdir. Nova Albion, Kaliforniya Adası'yla Yesso vilâyetinin arasında bir vilâyetdir ki **[329a]** Drakos[1] nâm bir İngiliz gûyâ görmüş ola. Velâkin hâlâ kimsenin andan haberi yokdur. Belki gördüği nefs-i Kaliforniya Adası imişdir. Ve dahi Kuvivire[2] vilâyetinin keyfiyyeti Nova Albion'un gibidir; ya'nî mukaddemâ bir kimse anı görmüş ola, velâkin şimdiki gemicilerin andan haberleri yokdur. Firisland,[3] Goronland'ın yanında gûyâ bir büyük ada imiş. Velâkin şimdiki zamânda kimesne anı bilmez. Tule,[4] ol dahi eski zamânda yılduz tarafında bir meşhûr ada idi. Velâkin coğrâfîlerin ekserîsi dir ki; "Ol zann etdikleri ada şimdiki İsland Adası'dır." ki andan yukarıda bahs olundı.

Fasl
Bu fasl Kutb-ı Cenûbî'nin etrâfında olan Arz-ı Mechûle beyânındadır

Ammâ Kutb-ı Cenûbî'nin etrâfında olan Arz-ı Mechûle, Aziya ve Afrika ve Amerika'nın altındadır. Bu Kutb-ı Cenûbî'ye gemiciler Kutb-ı Şimâlî'ye kadar yakın gelmemişler. Ve andan **[329b]** ötüri Kutb-ı Cenûbî semtinde olan Arz-ı Mechûle çokdur. Pes Afrika'nın altında olan hâlâ cümlesi mechûledir. Ve egerçi gemiciler ba'zı vakitde ba'îdden vilâyetler gördiler ise de kimse karaya çıkmağ[a] cesâret edemedi ve gördükleri vilâyetler dahi tesmiye olunmadılar.

Ammâ Aziya ile Amerika'nın altında dürlü dürlü vilâyetler bulunmuşdur. Meselâ Nova Holandiya[5] ya'nî Yeni Felemenk, Moluk Adaları'nın[6] altındadır ve bir büyük parça vilâyetdir ki seksen yıl mukaddem Felemenkler anı bulmuşlar. Velâkin hâlâ ma'lûm değildir yohsa mı bir adadır, yohsa mı tâ Kutb-ı Cenûbî'ye mümteddir. Ve bu vilâyetde Felemenkler bir mu'teber nesne bulmamışlar. Zîrâ hâlâ oraya bir donanma gitdüği yokdur. Nova

1 Francis Drake (ö. 1596)
2 Quivira
3 Frisland
4 Thule
5 Avustralya
6 Maluku (Baharat Adaları; Endonezya)

Cuyneya[1] dahi ziyâde maşrık tarafındadır. 935 senesinde **[330a]** İspanya ahâlîsi anı bulmuşlar ve bir büyük adadır dirler. Velâkin hâlâ bellü değildir. Karpentariye,[2] Nova Cuyneya'nın altında bir vilâyetdir ki yakın zamânda Felemenk ahâlîsinden Karpentariyos[3] nâm kimesne anı bulmuşdur. Velâkin ancak yalısına dek varmışlar, içerüye kimse girmemişdir. Terra de Kuviros,[4] Süleymân Adaları'nın altında bir parça vilâyetdir ki 1015 senesinde İspanya ahâlîsinden Ferdinando Kuyviro[5] nâm kimesne anı bulmuşdur. Terra de Diyemenz,[6] Nova Holandiya'dan aşağa [ve] Kutb-ı Cenûbî tarafınadır. Nova Zelandiya, Diyemenz vilâyete yakın bir vilâyetdir ki 1053 senesinde Felemenk ahâlîsinden bir kimse anı bulmuşdur. Bu sonraki zikr olunan iki vilâyetler adalar mıdır, arz-ı muttasıla mıdır; hâlâ ma'lûm değildir. Terra del Fugo[7] ya'nî Âteş vilâyeti, Yeni Dünyâ'nın dibinde **[330b]** ve Magellan Boğazı ile Yeni Dünyâ'dan ayrılmış bir parça vilâyetdir. Ve esahh kavlde bir adadır. Zîrâ gemiciler birkaç kerre anı dolaşmışlar. Nitekim 926 senesinde Portukal ahâlîsinden Ferdinando Magellano nâm kimesne ve 1025 senesinde Felemenk ahâlîsinden Yakob le Mare[8] nâm kimesne bu ada etrâfında dolaşmışlar. Ve bu adanın aşağı doruğında Horn[9] nâmında bir burun vardır ki mezbûr Yakob le Mare ki Horneviyyü'l-mevliddir,[10] 1025 senesinde anı bulmuşdur.

Ma'lûm ola ki zikr etdüğümüz Arz-ı Mechûle'nin ekserîsi yeni haritalarda bulunmaz, ammâ eski haritalarda cümlesi yâhûd ekserîsi bulunur.

Arz-ı Mechûle'nin beyânı bunda tamâm oldı.

1 Nova Guinea (Papua Yeni Gine)
2 Carpentaria Körfezi (Avusturalya)
3 Pieter de Carpentier (ö. 1659)
4 Terra de Quiros
5 Pedro Fernandes de Queirós (1565-1615)
6 Terra de Diemens (Tazmanya; Avustralya)
7 Tierra del Fuego (Arjantin)
8 Jacob Le Maire (ö. 1616)
9 Cabo de Hornos (Horn Burnu; Şili)
10 Hoorn (Hollanda)

HÂTİME

Bu hâtimede kürenin ahvâlinden bahs olunur

Kitâbın evvelinden **[331a]** bu araya gelince birer birer memleket bütün Dünyâ'yı devr etdik, şimden sonra biri birine mu'allak olmasına nazar kılalım.

Pes bu Dünyâ bir müdevver top yâhûd karbuz gibidir. Bu husûsda şekk eden kimesne Kamer küsûfına nazar eylesün; anda bir müdevver gölge görür ki ol gölge Dünyâ, Kamer ile Şems'in tamâm mâ-beyninde olmasından hâsıldır. Eger Dünyâ müdevver olmasaydı gölgesi dahi müdevver olmazdı. İmdi kürenin ahvâlini bir hoşça bilmek murâd eden kimesne coğrâfîler mâ-beyninde müsta'mel olan küreyi hâzır kılmağa muhtâcdır. Zîrâ haritada nakş olunan kürede her nesneyi göstermek mümkin değildir. Ve ma'lûmdur ki Şems, nehârın vücûdına sebebdir. Ve çünkim yeryüzinde gün ve gice biri birini te'akkub eder, pes lâzımdır ki ya Şems eflâk-ile döne yâhûd **[331b]** Şems durup âlem-i Dünyâ döne. İmdi eger aklen hükm olunmak lâzım gelse Şems sâkine olup Küre-i Âlem'in dönmesini akl ziyâde kabûl ederdi. Zîrâ Güneş yüz kırk kerre Dünyâ kadardır. Hâlbuki bizden pek ba'îd olmağla gözlerimize ancak bir büyük top güllesi kadar görinür. Bu takdîrde iktizâ eder ki böyle cism-i kebîr kendüden çok asgar olan nesnenin etrâfında devr eder iken bir sâ'at içinde bunca yüzer bin sâ'at seyr eyleye. Bu ise akldan ba'îddir ve anınla akl hükm etmez, hemân asgar olan Küre-i Âlem'in dönmesiyle hükm eder. Bunun misâli budur ki; eger bir kimesne kebâb bişirmek murâd edüp bir şişe et taksa, ma'kūl ü münâsib olan kebâbı âteşe karşu döndürmekdir, yohsa âteşi kebâbın etrâfında **[332a]** döndürmek ma'kūl ü münâsib değildir. Bu zikr etdüğümüz Prusiya memleketinde Nikola Kopernik[1] nâm bir hakîmin ve hâlâ ana tâbi' olanların mezhebidir. Velâkin Kütüb-i İlâhiyye'de arzın sükûnına ve eflâkin deverânına musarrahan delîl bulunmağla[2] ma'kūlât terk olunup

1 Nicolaus Copernicus (Kopernik) (ö. 1543)

2 Esasen bilakis Kur'ân-ı Kerîm'de "Dünya'nın döndüğüne" sarahaten işaret eden âyet-i kerîme (Neml, 27/88) bulunduğu gibi, Güneş'in dönüşü ile ilgili âyet-i kerîmenin de (Yâsîn, 36/38) onun Dünya etrafında değil kendi ekseninde dönmesiyle ilgili olduğu müfessirlerce ifade edilmiştir. Mezkûr âyetlerin tefsiri için bkz. *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, C. IV, s. 210, 490-494.

menkūlâta i'timâd etmek enseb ü elzemdir. Nitekim Tiko[1] ve Batlamyus[2] hakîmlerin mezhebi dahi budur. Ve hâlâ şol kimseler anlara tâbi' olurlar ki Kütüb-i İlâhiyye'ye muhâlefet etmekden ictinâb ederler. Ve biz dahi Tiko ve Batlamyus mezhebine i'timâd edüp dirüz ki, arz sâkine olup eflâk dâ'imâ maşrıkdan mağribe arzın etrâfında devr eder. Ve bu hareketden gün ve gicelerin ve ay ve senelerin birbirine te'akkub etmesi ve havânın mütebeddil olması zuhûr eder.

Pes hâtimede beyân **[332b]** olunacak ve kürede olan devâ'ir ve hutûtdan fehm olunacak bunun gibi şeylerdir. Ve cümleden evvel kürenin devâ'irini ve hutûtını ve taksîmlerini eyüce bilmek lâzımdır, nitekim kitâbın evvelinde anların ba'zısını zikr eyledik. Andan sonra evkātın tebdîlât u tağyîrâtını ve mekânın tûl u arzını ve sâ'ir müte'allikātını küreden fehm eylemekdir. Böyle oldukda bu hâtimeyi dahi iki mes'ele üzre kıldık: Evvelki mes'ele kürenin keyfiyyet ü ahvâlini beyân eder. İkinci mes'ele küreden müstefâd olanı beyân eder.

El-Mes'eletü'l-Ûlâ
Bu mes'ele kürenin keyfiyyetini beyân eder

Ma'lûm olsun kim kürenin devâ'ir ve hutût ve sâ'ir müte'allikātı husûsında coğrâfîler mâ-beyninde nice elkāb-ı ıstılâhiyye vardır ki evvelâ anları bilmek lâzımdır; meselâ polus,[3] Ekvator, **[333a]** Zodyakos,[4] tropikos,[5] polares, zona, koluri,[6] meridyanos,[7] horizond,[8] zenit ve nadir,[9] elevaçiyo poli,[10] lonhitudo loci,[11] latitudo loci,[12] çirkulos horariyos,[13] kılimate.[14]

1 Tycho Ottesen Brahe (ö. 1601)
2 Klaudyos Batlamyus (ö. MS. 168[?])
3 kutup
4 Zodiacus, Zodiakos (Zodyak)
5 tropicos
6 koluri (colure; gök çemberi)
7 meridianos (meridyen)
8 horizont (ufuk dairesi)
9 gök küresinin başucu ve ayakucu noktaları
10 elevatio poli (kutup yüksekliği)
11 longitudo/longitude loci (boylam uzaklığı)
12 latitudo/latitude loci (enlem uzunluğu)
13 circulus horarius/horrarios (saat/zaman dairesi)
14 climate (iklim)

Fasl
Bu fasl "polus"un beyânındadır

Yukarıda zikr olundı ki eflâk dâ'imâ maşrıkdan mağribe yeryüzinin etrâfında döner. Öyle oldukda lâzımdır ki nısfü'n-nehâr semtindeki cenûb yâhûd lodos tarafıdır ve nısfü'l-leyl semtindeki şimâl yâhûd yılduz tarafıdır, iki nokta ola ki cevelân etmeyüp dâ'imâ bir yerde duralar. Bunun misâli budur ki; kaçan kim bir arabacı maşrık tarafından mağrib tarafına yürüse dingilin bir ucı lodos semtine ve bir ucı yılduz semtine müteveccih olup dönmezler, hemân ancak tekerlekler dingilin etrâfında dönerler. Coğrâfîler **[333b]** şol gökdeki noktaya polus dirler, ya'nî kutb dimekdir. Ve çünkim göğün gerek nısfü'n-nehâr semtinde ve gerek nısfü'l-leyl semtinde biri kutb olmak iktizâ etdi. Nısfü'l-leyl semtinde olan kutba Polus Arktikus[1] dirler. Arktus, Yunan dilince ayıya dirler; bunda murâd Dübb-i Asgar'dır, gökde ma'rûf yılduzlardır. Ve kutba yakın olduğından ötüri ana Polus Arktikus didiler. Ammâ Ehl-i İslâm hukemâ ana Kutb-ı Şimâlî dirler. Ve nısfü'n-nehâr semtindeki kutba Polus Antarktikus[2] dirler, ya'nî Dübb-i Asgar'ın mukâbelesinde olan kutb dimekdir. Ammâ [diyâr-ı] İslâm'da Kutb-ı Cenûbî dirler.

Ve ma'lûm ola ki Hatt-ı İstivâ'dan şimâl tarafına sâkin olanlar açık gicelerde dâ'imâ Kutb-ı Şimâlî'yi görürler. **[334a]** Zîrâ mekânın arzı müzdâd olmağla kutb dahi ziyâde mürtefi' olup görinür. Velâkin gündüz ve açık olmayan gicelerde yılduz tarafını bilmek murâd eden kimesne gemilerde isti'mâl olunan kumpas ya'nî kıble-nâme didiklerine muhtâcdır, zîrâ anın ucı dâ'imâ yılduz tarafına döner. Ammâ Kutb-ı Cenûbî'yi Eropa'da ve Aziya'da ve Amerika-i Şimâlî'de ve Afrika'nın ekserinde sâkin olanlar görmezler, ancak Hatt-ı İstivâ'dan cenûb tarafına sâkin olanlar görürler. Küre-i Âlem, zikr olunan iki kutbun tamâm mâ-beynlerindedir. Hattâ eger Kutb-ı Şimâlî'den Kutb-ı Cenûbî'ye bir ip çekilse Dünyâ'nın ortasından ol ipi geçürmek lâzım olurdı da ol takdîrde Dünyâ iplik üzerinde olan encüme müşâbih olur. Yâhûd eger ip **[334b]** yerine bir uzun ağaç konulsa ol ağaç dahi Dünyâ'nın ortasından geçerdi de ol takdîrde yine Dünyâ şiş üstinde olan kebâba müşâbih olur. Ve bundan böyle dahi iktizâ eder ki ol ip yâhûd ağaç geçdüği yerde Dünyâ'nın

1 Polus Arcticus (Kuzey Kutbu)
2 Polus Antarcticus (Güney Kutbu)

iki tarafında biri delik ola; biri şimâl ve biri cenûb semtinde. Ve çünkim ol delikler hâricde mevcûd değildir, coğrâfîler ol deliklerin yerinde iki nokta takdîr edüp anları dahi kutb tesmiye etdiler. İmdi gökde iki kutb bulunduğı gibi Küre-i Âlem'de dahi iki kutb vardır: Biri şimâl semtindedir, ana Kutb-ı Şimâlî dirler gökde olan Kutb-ı Şimâlî'nin mukābelesinde olduğından ötüri [ve] Latince Polus Arktikus dirler. Ve biri cenûb semtindedir, ana Kutb-ı Cenûbî dirler **[335a]** gökde olan Kutb-ı Cenûbî'nin karşusında olduğından ötüri [ve] Latince Polus Antarktikus dirler. Ammâ Dünyâ'nın ortasından geçüp ve iki tarafından çıkup farz olunan nesneye Mihver-i Âlem dirler, Latince Aksis Mundi[1] dirler.

Bu faslda zikr olunan, bu şekilden fehm olunur:

1 Axis Mundi (Gök Ekseni)

Fasl
Bu fasl "Ekvator"un beyânındadır

Eger bir **[335b]** bir kutbdan âhara ya'nî Kutb-ı Şimâlî'den meselâ Kutb-ı Cenûbî'ye dek sefer etse, Küre-i Âlem'in ortasında tamâm yarı yolı olmuş olur. Coğrâfîler ol yerde bütün kürenin etrâfında bir hatt çekmişler ki ana Latince Ekvator dirler, ya'nî dâ'ire-i mu'tedile dimekdir. Zîrâ Şems bu dâ'irenin üzerinden devr etmesi sebebiyle gün ve gice berâber olur. Veyâhûd Lineya Akuvinokçiyalis[1] dirler, ya'nî Hatt-ı İstivâ dimekdir. Zîrâ Şems bu hattın üstinden seyr etdüği vakitde bütün dünyâda gün ve gice müsâvî olur. Ammâ gemiciler bu hattâ Mutlak Lineya ya'nî Mutlak Hatt dirler.

Ve bu Hatt-ı İstivâ, Küre-i Âlem'i ortasından tasnîf eder. Ve coğrâfîlerin de'bi üzre üç yüz altmış dereceye taksîm olunmuşdur ve her derece yeryüzinde otuz sâ'at eder. Ve bu Hatt-ı İstivâ'dan **[336a]** gerek Kutb-ı Şimâlî'ye ve gerek Kutb-ı Cenûbî'ye dek doksanar derecedir ki iki bin yedi yüz sâ'at eder. Ve bir kutbdan âhara yüz seksen derecedir ki beş bin dört yüz sâ'at eder. Bu aded taz'îf olundukda on bin sekiz yüz sâ'at olur ki bütün Küre-i Âlem'in cirmidir. Velâkin bu dereceleri âsân vech üzre zabt ve add etmek içün coğrâfîler bu Hatt-ı İstivâ'nın iki tarafında tâ kutblara dek bütün kürenin etrâfında sekizer dâ'ire çekmişler ki her dâ'irenin arası onar derece ya'nî üç yüz sâ'at eder. Bu dâ'irelere Latince paralelli[2] dirler, ya'nî dâ'ire-i mütevâziye-i urûz dimekdir. Zîrâ bu devâ'ir ile her bir mekânın arzı bilinür.

1 Linea Aequinoctialis (Ekvator)
2 paralel

Gerek Hatt-ı İstivâ'nın ve gerek üstinde olan derecâtın ve gerek Hatt-ı **[336b]** İstivâ'nın iki tarafındaki devâ'ir-i mütevâziyenin şekli budur:

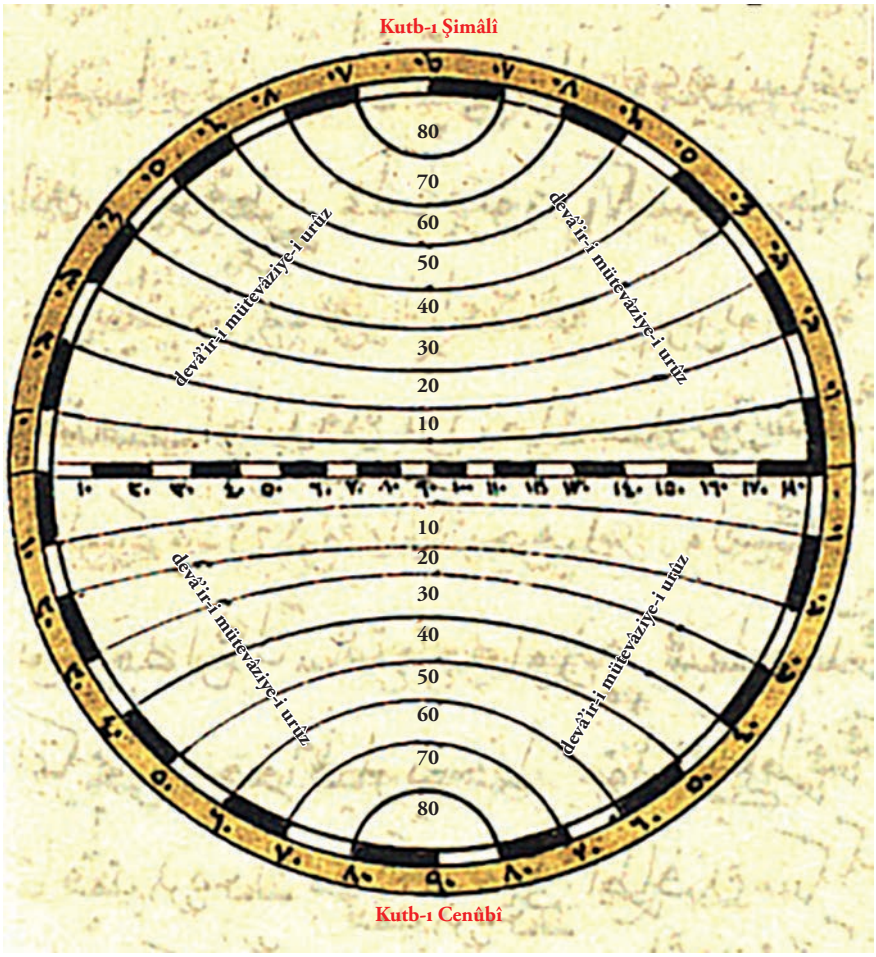

Fasl
Bu fasl "Zodyakos" ya'nî Mıntıka-i Burûc'un beyânındadır

Ma'lûm ola ki Zodyakos ya'nî Mıntıka-i Burûc gökde bir büyük ve yassı dâ'iredir ki anda on iki burûc mevcûddur ve içinde Seb'a-i Seyyâre seyr ederler. Seb'a-i Seyyâre deyü yedi baş yılduzlara dirler ki; biri Satürnos[1] ya'nî **[337a]** Zühal ve biri Yüpiter[2] ya'nî Müşterî ve biri Mars ya'nî Merrîh ve biri Sol ya'nî Şems ve biri Venüs ya'nî Zühre ve biri Merküriyos[3] ya'nî Utârid ve biri Luna[4] ya'nî Kamer'dir. Ve çünkim coğrafyada cümle yılduzlardan bahs olunmaz, Mıntıka-i Burûc'un tafsîlini tamâmen bilmek murâd eden kimse müneccimîne mülâzemet etmek gerekdir. Velâkin bu faslda hîç olmazsa Mıntıka-i Burûc'un keyfiyyetinden bâri ol kadar beyân olunmak gerekdir kim Şems'in seyrine müte'allik ola. Zîrâ bir kimesne gerek her günde ve gerek ayda ve gerek yılda olan Şems'in harekâtını bilmese Küre-i Âlem'in üzerinde îrâd olunan mesâ'il ve temsîlâtdan bir nesne fehm edemez.

Pes ma'lûm olsun kim kürenin ortasında bütün kürenin dolayında bir hatt vardır ki ana Hatt-ı İstivâ yâhûd dâ'ire-i mu'tedile dirler, nitekim bâlâda zikr olundı. Andan **[337b]** sonra yine ortasından Küre-i Âlem'in etrâfında bir eğrüce hatt çekilmişdir ki mezbûr Hatt-ı İstivâ'yı kat' eder ve anı yılan gibi ihâta etmişdir; bu eğri hatta yâhûd dâ'ireye Latince Ekliptika[5] dirler, ya'nî Hatt-ı Küsûf dimekdir. Zîrâ Şems ile Kamer bu hatda seyr eder iken biri birine münkesif olmasına sebeb olur. Veyâhûd Lineya Solis ya'nî hattü'ş-Şems dirler. Zîrâ Şems dâ'imâ bu hatt üzerinden seyr eder. Ve bu Hatt-ı Küsûf, Mıntıka-i Burûc'ı arzan tansîf eder. Ve bu tansîfi Küre-i Âlem'de fehm etmek güçdür, ammâ Küre-i Eflâk'de ziyâde âsândır. Ve dahi bu Hatt-ı Küsûf'da tûlen üç yüz altmış derece vardır ve her otuz derece başında on iki burûcdan birer burc vaz' olunmuşdur ki Şems her senede anları birer kere dolaşmak âdet-i müstemirresidir. Altısı Hatt-ı İs-

1 Saturn
2 Jupiter
3 Mercury (Merkür)
4 Lunae (Ay)
5 Ecliptic, Ekliptik (Tutulum)

tivâ'dan **[338a]** şimâl tarafındadır; meselâ Aris[1] ya'nî Hamel, Tavrus[2] ya'nî Sevr, Yemini[3] ya'nî Cevzâ, Kançer[4] ya'nî Seretân, Leyo[5] ya'nî Esed, Virgo[6] ya'nî Sünbüle. Ve altısı dahi cenûb tarafındadır; meselâ Libra[7] ya'nî Mîzân, İskorpiyos[8] ya'nî Akreb, Sagitaryos[9] ya'nî Kavs, Kaprikornos[10] ya'nî Cedî, Akovariyos[11] ya'nî Delv, Pisces[12] ya'nî Hût. Ve dahi Hatt-ı Küsûf, Hatt-ı İstivâ'dan gerek şimâl ve gerek cenûb tarafına meyl edüp her tarafda yigirmi üç buçuk derece mikdârı andan ayrılmışdır ki cümlesi kırk yedi derece eder. Ve bu infisâlin nihâyetinde iki büyük dâ'ire çekilmişdir ki anlara tropikos ya'nî medâr[13] dirler; "trepo"dan müştakdır, Yunan dilince dönmek ma'nâsınadır. Bu iki dâ'ire bundan sonra gelecek faslda beyân olunur. Ammâ bu iki medârın arasında olan mesâfeye Latince **[338b]** Zona Torida[14] dirler, ya'nî Mıntıka-i Hârre dimekdir. Ve çünkim Hatt-ı Küsûf, üstinde olan iki burclar-ıla Mıntıka-i Hârre'de bulunup Medâreyn'e dokunup anları tecâvüz etmez. Mıntıka-i Hârre küre bahsinde ekseriyyâ Mıntıka-i Burûc tesmiye olunur, i'tibâren mâ-beynlerinde fark olursa da. Ve çok olur ki ancak Hatt-ı Küsûf'a Mıntıka-i Burûc dirler, anda on iki burûc mevcûde olduğından ötüri.

Bu faslda zikr olunan eşyâlar gelecek fasla münâsib olmağla şekli anda nakş olunur.

1 Aries (Koç)
2 Taurus (Boğa)
3 Gemini (İkizler)
4 Cancer (Yengeç)
5 Leo (Aslan)
6 Başak
7 Terazi
8 Scorpio
9 Sagittarius (Yay)
10 Capricorn (Oğlak)
11 Aquarius (Kova)
12 Balık
13 tropika, dönence
14 Zona Torrida (Sıcak Kuşak)

Fasl
Bu fasl "tropikos" ya'nî medârın beyânındadır

Geçen faslda zikr olundı ki Şems her senede Mıntıka-i Burûc'ı yâhûd burcları birer kerre dolaşur. Bunun ma'nâsı budur ki: Şems'in iki devirlü harekesi vardır. Evvelkisi maşrıkdan mağribedir, ol takdîrde **[339a]** yigirmi dört sâ'atin içinde bütün Dünyâ'yı dolaşur. İkincisi budur ki; Dünyâ'nın etrâfında devr ederken kopduğı yere yine gelmez, hemân her gün ya şimâl ya cenûb tarafına bir mikdâr meyl eder. Ve ol mikdâr, Hatt-ı Küsûf'da birer derece eder. Ve çünkim bu hatt maşrıkdan mağribe çekilüp Medâreyn'e meyl etmişdir, andan ma'lûm oldı ki Şems dahi her gün maşrıkdan mağribe birer derece illerü varmağla ya şimâl ya cenûb tarafına dahi meyl eder. Nitekim bir kimesne müdevver şey etrâfında bir iplik sarsa, lâkin şöyle kim sardukça iplik biri birinin yanında ola, pes ol vakitde ipliğin iki hâli fehm olunur; biri ol şeyin dolayında sarılmasıdır ve biri ol şeyin üstinde ya sağına yâhûd solına meyl etmesidir. İmdi Şems dahi öyledir. Velâkin **[339b]** Allâh Te'âlâ ana ta'yîn etdüği hudûdı tecâvüz etmeyüp Mıntıka-i Burûc'dan taşra çıkmaz. Zîrâ evvel-i bahârda ya'nî Mart ayının tahmînen onuncı güninde Şems tamâm Hatt-ı İstivâ'nın üzerinden mürûr eder. Ve ol yerde Hatt-ı Küsûf, Hatt-ı İstivâ'yı kat' eder. Ve Hamel burcının mebde'i oracıkdadır. Andan sonra Şems, Kutb-ı Şimâlî'ye her gün azar azar meyl eder, tâ Seretân burcına gelince dek ki ol Hazîrân ayının onuncı güni vâki' olur. Ol vakitde şimâl tarafında sâkin olanlarda atvelü'n-nehâr olur. Andan sonra yine Şems oradan dönüp Hatt-ı İstivâ'ya takarrüb eder, tâ Mîzân burcına gelince dek ki ol Eylûl ayının on birinci güninde vâki' olur. Ol vakitde yine Hatt-ı Küsûf, Hatt-ı İstivâ'yı kat' edüp Şems tamâm Hatt-ı İstivâ'nın üzerinden geçer ve bütün **[340a]** dünyâda gün ve gice berâber olur. Andan sonra Hatt-ı İstivâ'dan Kutb-ı Cenûbî tarafına meyl edüp her gün azar azar ana takarrüb eder, tâ Cedî burcına gelince dek ki ol Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde vâki' olur. Ol vakitde şimâl semtinde sâkin olanlarda aksaru'n-nehâr olur ve cenûb semtinde olanlarda atvelü'n-nehâr olur. Andan sonra yine oradan dönüp yine Hatt-ı İstivâ'ya takarrüb eder, tâ yine Hamel burcına gelince dek ki ol vech-i mezkûr üzre Mart ayının onuncı güninde vâki' olur ve yine bütün dünyâda gün ve gice berâber olur. Ve

bununla Şems'in devri tamâm olur. Gerek sayf eyyâmında şimâl tarafına ve gerek şitâ eyyâmında cenûb tarafına Güneş gelüp döndüği yerde coğrâfîler Küre-i Âlem'in dolayında iki dâ'ire **[340b]** çekmişler ki anlara tropikos dirler, ya'nî medâr dimekdir; "trepo"dan me'hûzdur ki bu lafz Yunânî'dir, dönmek ma'nâsınadır. Ammâ şimâl tarafında olana Tropikos Kankari[1] dirler, ya'nî Medâr-ı Seretân dimekdir; zîrâ anda burc-ı Seretân bed' eder. Ammâ cenûb tarafında olana Tropikos Kaprikorni[2] ya'nî Medâr-ı Cedî dirler; zîrâ anda Cedî burcı bed' eder. Böyle oldukda mezbûr iki medârlar, Güneş'in hudûdından gayrı bir nesne değildir. Zîrâ Şems oraya geldüğinde anları tecâvüz etmeyüp yine oradan döner. Ve dahi iki medârın arasında olan kırk yedi derece Şems'in mesîresidir ki her senede birer kerre öte hem berü andan mürûr etmek Şems'in âdet-i müstemirresidir.

Bu sahîfenin mukābelesinde olan şekilde Mıntıka-i Burûc ve Hatt-ı Küsûf **[341a]** ve on iki burûcı ve iki medâ[r]ları teşekkül olunur:

1 Tropico de Cancer
2 Tropico de Capricornio

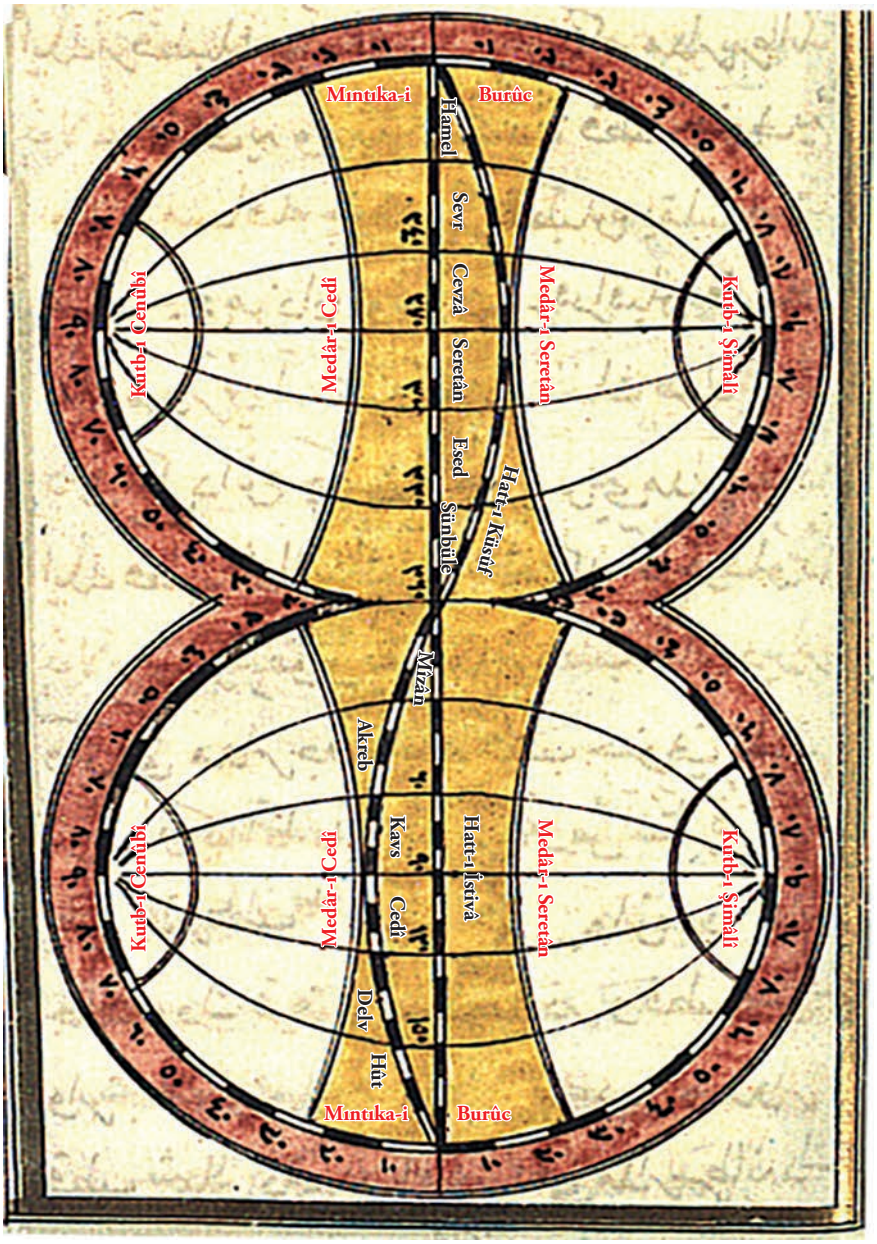
Mıntıka-i
Burûc
Hamel
Sevr
Cevzâ
Seretân
Esed
Sünbüle
Mîzân
Akreb
Kavs
Cedî
Delv
Hût
Mıntıka-i
Burûc
Kutb-ı Cenûbî
Medâr-ı Cedî
Medâr-ı Seretân
Kutb-ı Şimâlî
Hatt-ı Küsûf
Hatt-ı İstivâ

[341b]

Fasl

Bu fasl "çirkulos polares"[1] ya'nî dâ'ire-i medâr-ı kutbun beyânındadır

Çünkim Medâr-ı Seretân'dan Kutb-ı Şimâlî'ye ve Medâr-ı Cedî'den Kutb-ı Cenûbî'ye dek olan mesâfe çokdur ve kutblara yaklaşarak soğuk dahi müzdâd olur, coğrâfîler kutblar ile medârın arasında Küre-i Âlem'in dolayında dahi iki dâ'ire çekmişler; ya'nî birini Medâr-ı Seretân ile Kutb-ı Şimâlî'nin arasında ki ana Çirkulos Polaris Arktikos[2] ya'nî Medâr-ı Kutb-ı Şimâlî dirler ve birini Medâr-ı Cedî ile Kutb-ı Cenûbî'nin arasında ki ana Çirkulos Polaris Antarktikos[3] ya'nî Medâr-ı Kutb-ı Cenûbî dirler. Bu dâ'i-reden Medâr-ı Cedî'ye dek kırk üç derecedir ve Kutb-ı Cenûbî'ye varınca yigirmi üç buçuk derecedir. Ve Medâr-ı Kutb-ı Şimâlî dahi böyledir; ya'nî Medâr-ı Seretân'a dek **[342a]** kırk üç derecedir ve Kutb-ı Şimâlî'ye dek yigirmi üç buçuk derecedir.

Nitekim bu şekilde görinür:

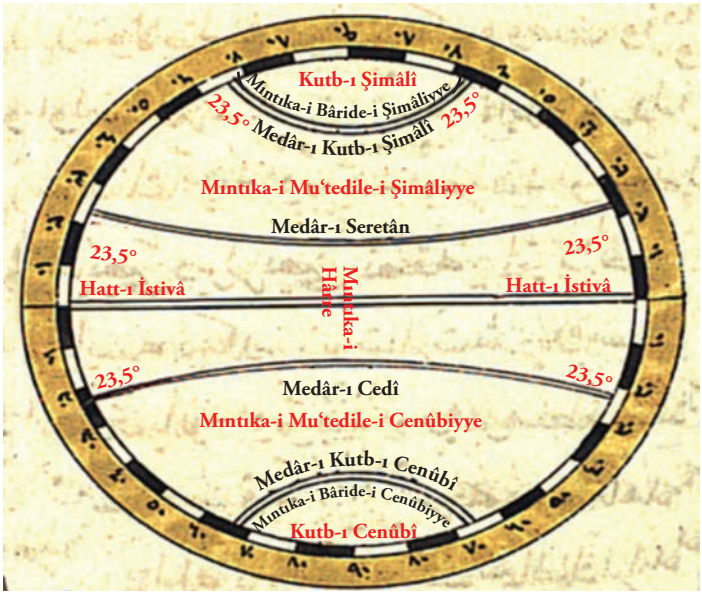

1 circulos polares (kutup dairesi)
2 Circulos Polares Arcticos (Kuzey Kutup Dairesi)
3 Circulos Polares Antarcticos (Güney Kutup Dairesi)

Fasl
Bu fasl "zona" ya'nî mıntıkanın beyânındadır

Bu araya gelince Hatt-ı İstivâ'yı ve iki medârı ve dâ'ire-i kutb ve iki kutbları gördük. Pes bu dâ'ireler ve hatlar ve kutbların arasında olan mesâfeye zona ya'nî mıntıka dirler, Küre-i Âlem'in etrâfında **[342b]** kuşaklara müşâbih olduklarından ötüri. Ve cümlesi beşdir ve her birisi kendüye ta'alluk eden vilâyetlerin havâsına göre vasf u kayd olunmuşdur. Meselen Medâr-ı Seretân ile Medâr-ı Cedî'nin arasında olana coğrâfîler Zona Torida dirler, ya'nî Mıntıka-i Hârre yâhûd Yâbise dimekdir. Zîrâ harâret-i şedîde sebebiyle ekserî yanup kurumuşdur. Bu mıntıkanın mesâfesi kırk yedi derecedir. Ammâ Medâr-ı Seretân ile Dâ'ire-i Medâr-ı Kutb-ı Şimâlî'nin arasında olana Zona Temperata Sebtentiryonalis[1] dirler, ya'nî Mıntıka-i Mu'tedile-i Şimâliyye dimekdir. Zîrâ bu mıntıkada olan havâ mu'tedildir. Ve bunun mesâfesi kırk üç derecedir. Ammâ Medâr-ı Cedî ile Dâ'ire-i Medâr-ı Kutb-ı Cenûbî'nin **[343a]** arasında olana Latince Zona Temperata Avustralis[2] dirler, ya'nî Mıntıka-i Mu'tedile-i Cenûbiyye dimekdir. Zîrâ anın havâsı dahi mu'tediledir. Bunun mesâfesi dahi kırk üç derecedir. Ammâ Dâ'ire-i Medâr-ı Kutb-ı Şimâlî ile Kutb-ı Şimâlî'nin arasında olana Latince Zona Frihida Sebtentiryonalis[3] dirler, ya'nî Mıntıka-i Bâride-i Şimâliyye dimekdir. Zîrâ anın havâsı gāyet soğukdur. Mesâfesi yigirmi üç buçuk derecedir. Ammâ Dâ'ire-i Medâr-ı Kutb-ı Cenûbî'den Kutb-ı Cenûbî'ye dek olan aralığa Latince Zona Frihida Avustralis [4] dirler, ya'nî Mıntıka-i Bâride-i Cenûbiyye dimekdir. Zîrâ havâsı katı soğukdur. Bunun mesâfesi dahi yigirmi üç buçuk derecedir.

Bu beş mıntıka bundan evvel mürûr eden şekilden fehm olunur, oraya mürâca'at oluna.

1 Zona Temperata Septentrionalis (Kuzey Ilıman Kuşak)
2 Zona Temperata Australe (Güney Ilıman Kuşak)
3 Zona Frigida Septentrionalis (Kuzey Soğuk Kuşak)
4 Zona Frigida Australe (Güney Soğuk Kuşak)

Fasl
Bu fasl "koluri"nin [343b] beyânındadır

Koluri deyü iki dâ'iredir ki her bir kürede bulunmazlar. Velâkin Hatt-ı Küsûf'ı bir hoşça bildikden sonra anları dahi ta'akkul etmek emr-i yesîrdir. Zîrâ ma'lûmdur ki Hatt-ı Küsûf evvelâ Hatt-ı İstivâ'dan iki kerre mürûr eder: Biri Hamel burcının ibtidâsında ve biri Mîzân burcının ibtidâsında. Hatt-ı Küsûf, Hatt-ı İstivâ'dan mürûr edüp anı kat' etdüği yerde lodos tarafından yılduz tarafına iki bile kutb aşurı bütün kürenin dolayında bir dâ'ire çekmişdir ki ana Latince Koluros Ekoyinokçiyalis[1] dirler, ya'nî dâ'iretün mukassimetün li-istivâ'i'l-leyl dimekdir. Zîrâ bu dâ'ire Hatt-ı İstivâ'yı ve Hatt-ı Küsûf'ı birden kat' eyledüği yerden Şems mürûr etdüği vakitde bütün dünyâda gün ve gice berâber olur. Ve dahi ma'lûmdur ki Hatt-ı Küsûf gerek yılduz tarafında **[344a]** Medâr-ı Seretân'a ve gerek lodos tarafında Medâr-ı Cedî'ye dokunur. Hatt-ı Küsûf'un dokunduğı iki bile yerde lodos tarafından yılduz tarafına iki kutb aşurı bütün kürenin etrâfında yine bir dâ'ire çekilmişdir ki ana Latince Koluros Solistiçyalis[2] dirler, ya'nî dâ'iretün mukassimetün li-müstakırri'ş-şems dimekdir. Zîrâ bu dâ'ire Hatt-ı Küsûf'ı ve medârı kat' etdüği yere Şems geldikde biraz müstakırre olup yine oradan döner. Öyle oldukda bu iki dâ'ire Mıntıka-i Burûc'ı dört kısma taksîm eder. Ve bu iki dâ'irelerin fâ'idesi budur; Hatt-ı İstivâ'nın üzerinde istivâ'ü'l-leyl ve'n-nehâr noktalarını ve Medâreyn'de müstakırru'ş-Şems noktalarını tamâmen bulmak mümkindir. Nitekim gelecek sahîfede nakş olunan iki şekilden te'emmül ile fehm olunur:

1 Coloros Equinox/Equinoctial Colure (Ekinoks gök çemberi)
2 Coluros Solstetealis/Solstitial Colure (Gün dönümü gök çemberi)

[344b]

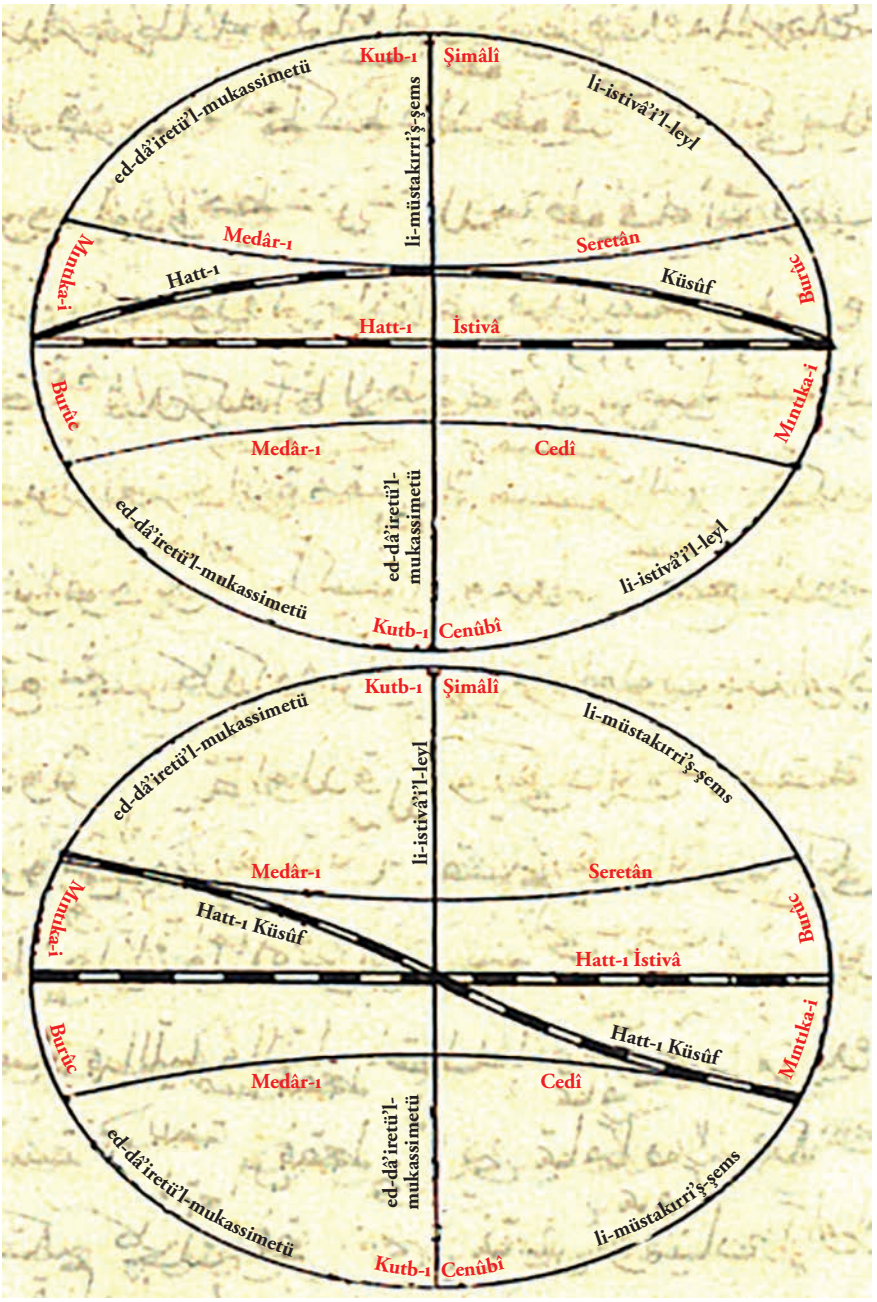
Kutb-ı
Şimâlî
ed-dâ'iretü'l-mukassimetü
li-müstakırri'ş-şems
li-istivâ'i'l-leyl
Medâr-ı
Seretân
Mıntıka-i
Hatt-ı
Küsûf
Burûc
Hatt-ı
İstivâ
Burûc
Mıntıka-i
Medâr-ı
Cedî
ed-dâ'iretü'l-mukassimetü
ed-dâ'iretü'l-mukassimetü
li-istivâ'i'l-leyl
Kutb-ı
Cenûbî
Kutb-ı
Şimâlî
ed-dâ'iretü'l-mukassimetü
li-müstakırri'ş-şems
li-istivâ'i'l-leyl
Medâr-ı
Seretân
Mıntıka-i
Hatt-ı Küsûf
Burûc
Hatt-ı İstivâ
Hatt-ı Küsûf
Burûc
Mıntıka-i
Medâr-ı
Cedî
ed-dâ'iretü'l-mukassimetü
ed-dâ'iretü'l-mukassimetü
li-müstakırri'ş-şems
Kutb-ı
Cenûbî

Fasl
Bu fasl "meridyanos"[1] ya'nî nısf-ı nehâr dâ'iresinin [345a] beyânındadır

Bu nısf-ı nehâr dâ'iresi iki kutbdan geçüp ve bütün kürenin etrâfında dolaşup pirinçden yapılmış bir büyük halka yâhûd dâ'ire-i müteharrikedir. Ve Hatt-ı İstivâ küreyi tansîf etdüği gibi bu dâ'ire dahi anı tansîf eder. Ammâ Hatt-ı İstivâ cenûb ve şimâl semtini tamâmen gösterür; bu dâ'ire ise şark ve garb tarafını gösterür. Kaçan kim bir minşâr ile küre ibtidâ dâ'ire-i nısf-ı nehârdan, andan sonra yine Hatt-ı İstivâ'dan kesilse dört müsâvî parçalara kesilmiş olurdı.

Ammâ nısf-ı nehârın keyfiyyeti budur ki; ben dünyâda her kangı yerde sâkin olsam her günde birer nısf-ı nehârım vardır. Pes ol ânda Güneş'e karşu dursam hem Şems'in ve hem iki bile kutbların berâberinde durmuş olurdum. Şöyle kim; eger ol **[345b]** vakitde bir kutbdan âhara yeryüzinin etrâfında bir ip çekilse, lâzım olurdı ki ol ip iki ayaklarım arasından geçsün. Andan sonra eger Güneş'den kurşun ile bir iplik salıvirilse ol kurşun tamâm ayaklarım arasından geçen iplik üstine inerdi. İmdi bu vech ile farz olunan dâ'ireye Latince çirkulos meridyanos[2] dirler, ya'nî dâ'ire-i nısf-ı nehâr dimekdir. Pes kaçan kim ben yeryüzinde maşrıkdan mağrib tarafına derece hesâbınca gökde Güneş kadar tiz yürüyebilsem ya'nî ben Hatt-ı İstivâ'da sâkin olsam ve sâkin olduğum yerden Şems tamâm nısf-ı nehârda iken kopup mağrib tarafına her sâ'at on beş derece kadar yürüyebilsem, dâ'imâ benim katımda nısf-ı nehâr olurdı ve yigirmi dört sâ'atin içinde bütün dünyâyı devr edüp hîç gice görmeksizin yine **[346a]** kopduğum yere gelürdüm. Öyle oldukda iktizâ eder ki benim hesâbımda bir gün eksik ola. Meselâ cum'a güninde kopmuş olsam benim katımda dâ'imâ cum'a güni olurdı; tâ hurûc etdüğüm yere gelince dek. Hâlbuki ol yerin ahâlîsi katında cum'airtesi günidir. Zîrâ ben gice görmemişim, anlar ise gice görmekle katlarında ertesi olmuşdur. Velâkin çünkim vâki' olmaz ki bir insân Güneş ile seyr eylesün, andan dört nesne neş'et eder. Evvelkisi budur ki, benim katımda nısf-ı nehâr ancak bir ân-ı vâhid kadardır. Zîrâ Şems hîç durmayup

1 meridyen
2 circulos meridianos (meridyen dairesi)

yürüdüği gibi nısf-ı nehâr dâ'irem dahi zâ'ile olur. İkincisi budur ki, benim mekânımdan maşrık tarafında olanlar[da]; meselâ ben Budim'de[1] olsam pes İslâmbol'da[2] olanlarda nısf-ı nehâr mukaddem olur, bende ise sonra olur. Üçüncisi budur ki, benim mekânımdan mağrib tarafında olanlar[da]; **[346b]** meselâ ben Kırım'da olsam Cezâ'ir'de olanlarda nısf-ı nehâr sonra olur, bende ise mukaddem olur. Dördüncisi budur ki, benim mekânımdan lodos yâhûd yılduz tarafında benimle bir dâ'irenin altında olanların nısf-ı nehâr dâ'ireleri bi'z-zarûre benim nısf-ı nehâr dâ'irem ile berâber olur. Meselâ ben Akdeniz'deki Milo Adası'nda[3] olsam, sâ'irler Hanya'da ve Filibe'de olsalar yâhûd Bükreş'de olsam, sâ'irler Silistre'de veyâ Kamaniçe'de olsalar. Bundan ma'lûm oldı ki tûlda müsâvî olmayan yerler, her birisinin başkaca nısf-ı nehâr dâ'iresi vardır. Ve eger her birinin dâ'iresi kürenin etrâfında çekilse, lâzım olurdı ki bütün küre devâ'ir ile dolup hîçbir yeri hâlî kalmaya. İmdi bunı def' etmek içün coğrâfîler münâsib görüp kürenin etrâfında pirinçden bir halka-i müteharrike yapdılar ki iktizâ olduğı vakitde **[347a]** bir kâ'im-makām gibi her bir yerin nısf-ı nehâr dâ'iresinin yerine durur. Meselâ eger Kostantiniyye'nin üzerinde olursa dâ'iretü nısfi'n-nehâri'l-Kostantiniyye olmuş olur. Ve eger Kırım'ın üzerinde olursa dâ'iretü nısfi'n-nehâri'l-Kırımiyye olmuş olur. Ve eger Belgrad'ın üzerinde olursa dâ'iretü nısfi'n-nehâri'l-Belgradiyye olmuş olur. *Ve kıss alâ hâzâ el-bevâkī.*[4]

Velâkin kürede olan derece-i atvâlin add olunması âsân olsun içün bu nısf-ı nehâr dâ'iresine muvâfık bütün kürenin etrâfında otuz altı nısf-ı nehâr dâ'ireler çekilmişdir ki bunlara dahi devâ'ir-i mütevâziye-i atvâl dirler. Zîrâ yerlerin tûli anlar-ıla bilinür. Ve dahi bu otuz altı devâ'ir arasından birini evvelki dâ'ire-i nısf-ı nehâr içün ta'yîn eylemişler ki bir yerin tûli bilinmek murâd olundukda dâ'imâ bu evvelki içün ta'yîn olunan dâ'ireden add etmeğe başlanur, **[347b]** velâkin mağribden maşrık tarafına saymak şartıyla. Ve egerçi bu evvelki dâ'ire husûsında coğrâfîler arasında çok mücâdele vâki' olmuş ise de şöyle kim kürelerde ve haritalarda çok sehv ü hata olunur. Yine yeni îcâdât ve te'lîfâtda bu evvelki nısf-ı nehâr dâ'iresi Fe's

1 Budin (Budapeşte; Macaristan)
2 İstanbul
3 Milos (Değirmenlik) Adası
4 "Ve bunu geri kalanına kıyas et."

memleketinin karşusında dış denizinde olan Kanarya Adaları'ndan olmak üzre ittifâk olundı. Ve çünkim Felemenkler ki cümle ecnâsdan denizlerde ziyâde gezerler, bu ittifâka dahi mütâba'atleri vardır. İmdi muhâlefet edüp bu ittifâkı bozmak lâyık değildir. Ammâ eski haritalarda ekseriyyâ görinür ki bu evvelki nısf-ı nehâr dâ'iresi on dört derece ve kırk dakîka kadar girü mağrib semtinde olan Azores Adaları'ndan çekilmişdir. İmdi her bir coğrâfî kangı mezhebe tâbi' oldıysa nazar ve te'emmül olunmak gerek.

Bu faslda zikr olunan **[348a]** dâ'ire-i nısf-ı nehâr ve sâ'ir otuz altı devâ'ir-i mütevâziye-i atvâl ve evvelki nısf-ı nehâr dâ'iresi bu şekilden fehm olunur:

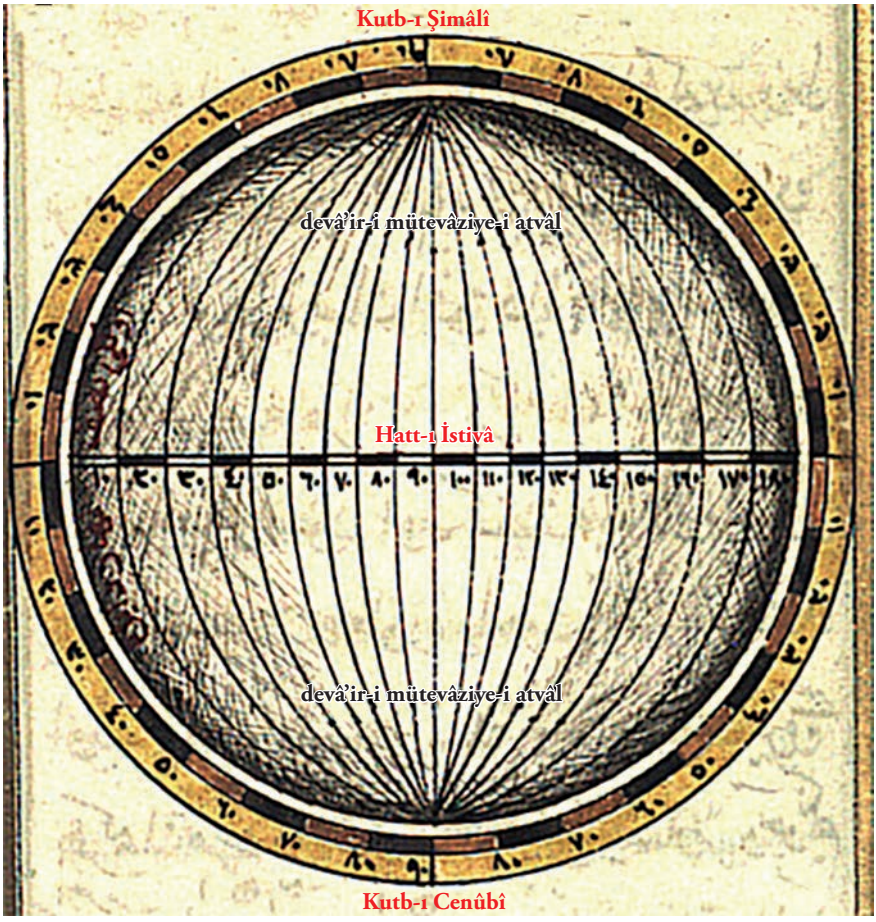

Fasl
Bu fasl "horizond" ya'nî ufuk dâ'iresinin beyânındadır

Ma'lûm ola ki bu dâ'ire ufk-ı kürenin etrâfında ağaçdan bir büyük halkadır, bu küreyi tamâm tansîf eder. Şöyle kim; bir nısfı bu dâ'ireden a'lâ ve biri esfel ola. Bu dâ'irenin üzerinde on iki **[348b]** burc dereceleri ile ve bir rûz-nâme ve otuz iki rüzgârlar nakş olunmuşdur. Ve bu dâ'ire-i ufkun keyfiyyet ü ahvâli nısf-ı nehâr dâ'iresinin gibidir. Zîrâ yeryüzinde ne kadar insân biri birinin yanında dursalar her birinin ufuk dâ'iresi başka olur. Ve eger bir kimesne murâd etse ki anın ufkı benim ufkum ile berâber olsun, ol kimesneye lâzım olur ki ya başım üstinde dura yâhûd ayaklarım altında ola. Kürenin etrâfında olan ufuk dâ'iresi her kimin murâd olunursa ufkını gösterir. Ve çünkim gök kenârına gālibâ ufuk dirler, imdi zann olunmaya ki bunda murâd olan ufuk şol kenârdır ki düzlük yerden yâhûd bir yüksek dağdan görinür. Zîrâ anın mesâfesi ancak beş on sâ'at kadardır. Ana coğrâfîler ufk-ı hissî dirler. Hemân bunda murâd **[349a]** olan ufuk tamâm nısf-ı dünyânın etrâfında tasavvur olunan ufukdur ki ana ufk-ı gayr-ı hissî yâhûd gayr-ı mer'î dirler. Ol yer ki anın ufkı murâd olundı, gerekdir ki dâ'imâ ol nısf-ı dünyânın op ortasında ola. Şöyle kim; ol yerden cevânib-i erba'ada ufuk dâ'iresine dek doksanar derece ola. Ve eger olmazsa ufkı sâdık değildir. Ve bu dâ'ire, Şems'in seyrini zabt etmek içün münâsibdir. Zîrâ ma'lûmdur ki Şems bütün yeryüzini birden muzî'e değildir. Ve illâ lâzım olurdı ki bütün dünyâda dâ'imâ gün olup hîç gice olmasun. İmdi fakat dünyânın nısfını birden muzî'e olup dâ'imâ öylece illerü gider ve bundan tamâmen zabt etmek mümkindir ne vakitde Şems bizim ufuk dâ'iremizden yukaruya çıkar ve yine andan aşağa iner. Zîrâ **[349b]** ufuk dâ'iremizden Şems yukaruya çıkduğı birle bizde Şems tulû' eder ve yine andan aşağa indüği gibi bizde yine gurûb eder, *fe-te'emmel*.[1]

1 "Dikkat et, iyi düşün."

Fasl
Bu fasl "zenit" ve "nadir" ya'nî semt-i re's ve semt-i kademin beyânındadır

Ma'lûm ola ki semt-i re's şol noktadır ki, ufkun op ortasında tasavvur olunur. Ya'nî şol yerdir ki; ben meselâ dünyâda olurum, her ne vakit ki mekânımı tebdîl etsem ufuk dâ'irem dahi mütebeddile olur. Pes semt-i re'sden murâd ol durduğum yerdir ki Latince ana zenit dirler. Ammâ semt-i kadem şol noktadır ki, dünyânın ol bir tarafında tamâm ayaklarımın karşusında tasavvur olunur ve ana Latince nadir dirler. Ve eger semt-i kadem noktası arz-ı meskûnede vâki' olursa ol **[350a]** semt-i kadem noktasının civârında sâkin olanlara Latince antipodes[1] dirler, ya'nî mukābilü'l-kadem dimekdir. Zîrâ benim ayaklarım aşağa olup ve anların ayakları yukaruya olmağla ayakları ile benim ayaklarıma mukābil dururlar. Ve dahi semt-i re's noktası başımdan yukaruya gökde ve semt-i kadem noktası göğün taraf-ı âharında [ve] semt-i re's noktasının mukābelesinde dahi tasavvur etmek mümkindir. Bundan ma'lûm oldı ki semt-i re's ve semt-i kademden ma'nâ-i hakīkī murâd değildir, hemân zikr olunan i'tibârıyladır. Zîrâ hakīkaten semt-i re's gök tarafıdır ve semt-i kadem yerdir. Ve ma'lûm ola ki Şems tamâm semt-i re's noktamda oldukda bütün ufkumı muzî'e olur. Ve semt-i kadem noktamda oldukda bütün ufkumda karanlık olur. Ammâ semt-i re's **[350b]** noktam ile semt-i kadem noktamın arasında oldukda, gerek maşrık tarafında olsun ve gerek mağrib tarafında olsun, ol vakitde ancak ufkumun nısfını muzî'e olur ve nısfı karanuluk olur; nitekim bu şekilden te'mmül ile fehm olunur. Velâkin bu ancak Mıntıka-i Burûc'un altında olanlara mahsûsdur, *fe'fhem*.[2]

1 Dünya üzerindeki herhangi bir noktanın karşıtı, Dünya yüzeyinin çapının karşısına zıt olan nokta
2 "İyice anla."

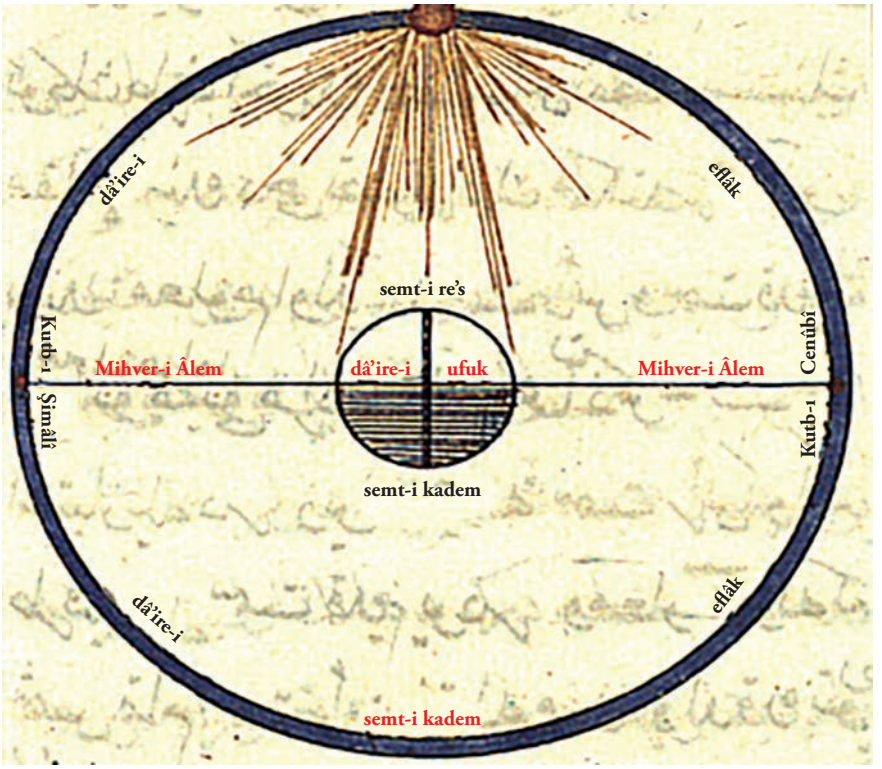

Fasl

Bu fasl "elevaçiyo poli"[1] ya'nî irtifâ'-ı kutbun beyânındadır

Ma'lûm ola ki irtifâ'-ı kutb şol **[351a]** irtifâ'dır ki kutbdan ufkuma dek anı görürüm. Bunun keyfiyyeti budur ki; eger ben farzan Hatt-ı İstivâ üzerinde olsam, oradan her bir kutba dek doksanar derece olur ve iki bile kutblar tamâm ufkumda yatup hîçbirisi bana görünmez. İmdi bu takdîrde kutbun irtifâ'ı yokdur; hemân Küre-i Âlem'in hey'etine ol vakitde coğrâfîler ispera rekta[2] dirler, ya'nî küre-i müstakīme dirler, Hatt-ı İstivâ müstakīm olduğından ötüri. Ammâ eger ben meselâ kutblardan birinin altında sâkin olsam, yine oradan Hatt-ı İstivâ'ya dek doksanar derece olur ve Hatt-ı İstivâ ufkuma müsâvî gelür. İmdi ol takdîrde dahi kutbun irtifâ'ı

1 elevatio poli (kutup yüksekliği)
2 sphaera recta (dik küre)

yokdur; hemân kürenin hey'etine ispera paralella[1] dirler, ya'nî küre-i mütevâziye dirler, Hatt-ı İstivâ dâ'ire-i ufka müsâvî olduğından ötüri. Ammâ eger ben **[351b]** Hatt-ı İstivâ'dan şimâl semtinde sâkin olsam, ol vakitde Kutb-ı Şimâlî ufkumdan yukaruya kalkup anı yılduz tarafında görebilürüm ve Kutb-ı Cenûbî ana göre ol kadar ufkumdan aşağa yer altına girer. Bu takdîrde kutbun irtifâ'ı vardır ve coğrâfîler ana Elevaçiyo Poli Sebtentiryonalis[2] dirler, ya'nî irtifâ'-ı Kutb-ı Şimâlî dimekdir. Yâhûd kaçan kim Hatt-ı İstivâ'dan cenûb tarafında olsam, ol vakitde Kutb-ı Cenûbî ufkumdan yukaruya kalkup anı lodos tarafında görebilürüm ve Kutb-ı Şimâlî yine ol kadar ufkumdan aşağa varır. Bu takdîrde dahi kutbun irtifâ'ı vardır ve ana Elevaçiyo Poli Meridiyonalis yâhûd Antarktiçi[3] dirler, ya'nî irtifâ'-ı Kutb-ı Cenûbî dimekdir. Pes bu iki bile irtifâ' sûretde kürenin hey'etine ispera oblikova[4] dirler, ya'nî küre-i mâ'ile dimekdir, Hatt-ı İstivâ **[352a]** gâh şimâl gâh cenûb semtinde meyl etdüğinden ötüri. Bundan fehm olunur ki maşrık yâhûd mağrib tarafında bir dâ'ire-i mütevâziye-i urûzda sâkin olanların irtifâ'ları berâberdir. Ve dahi şimâl veyâhûd cenûb tarafında sâkin olup dâ'ire-i mütevâziye-i urûzları muhtelif olanların irtifâ'ları dahi muhtelifdir. Meselâ Avrupa'da olan Budim şehrinde irtifâ'-ı Kutb-ı Şimâlî kırk yedi derece ve sekiz dakīkadır ve Aziya'da olan Gova şehrinde irtifâ'-ı Kutb-ı Şimâlî on sekiz derece ve otuz dakīkadır. Ve Afrika'da olan Kabo de Bone İsperançe'de irtifâ'-ı Kutb-ı Cenûbî otuz beş derecedir ve Amerika'da olan Lima şehrinde irtifâ'-ı Kutb-ı Cenûbî on iki derecedir.

Zikr etdüğümüz dört kürelerin şekilleri bunlardır:

1 sphaera parallela (paralel küre)
2 Elevatia Poli Septentrionalis (Kuzey Kutup yüksekliği)
3 Elevatia Poli Antarctici (Güney Kutup yüksekliği)
4 sphaera obliqua (eğik, meyilli küre)

[352b]

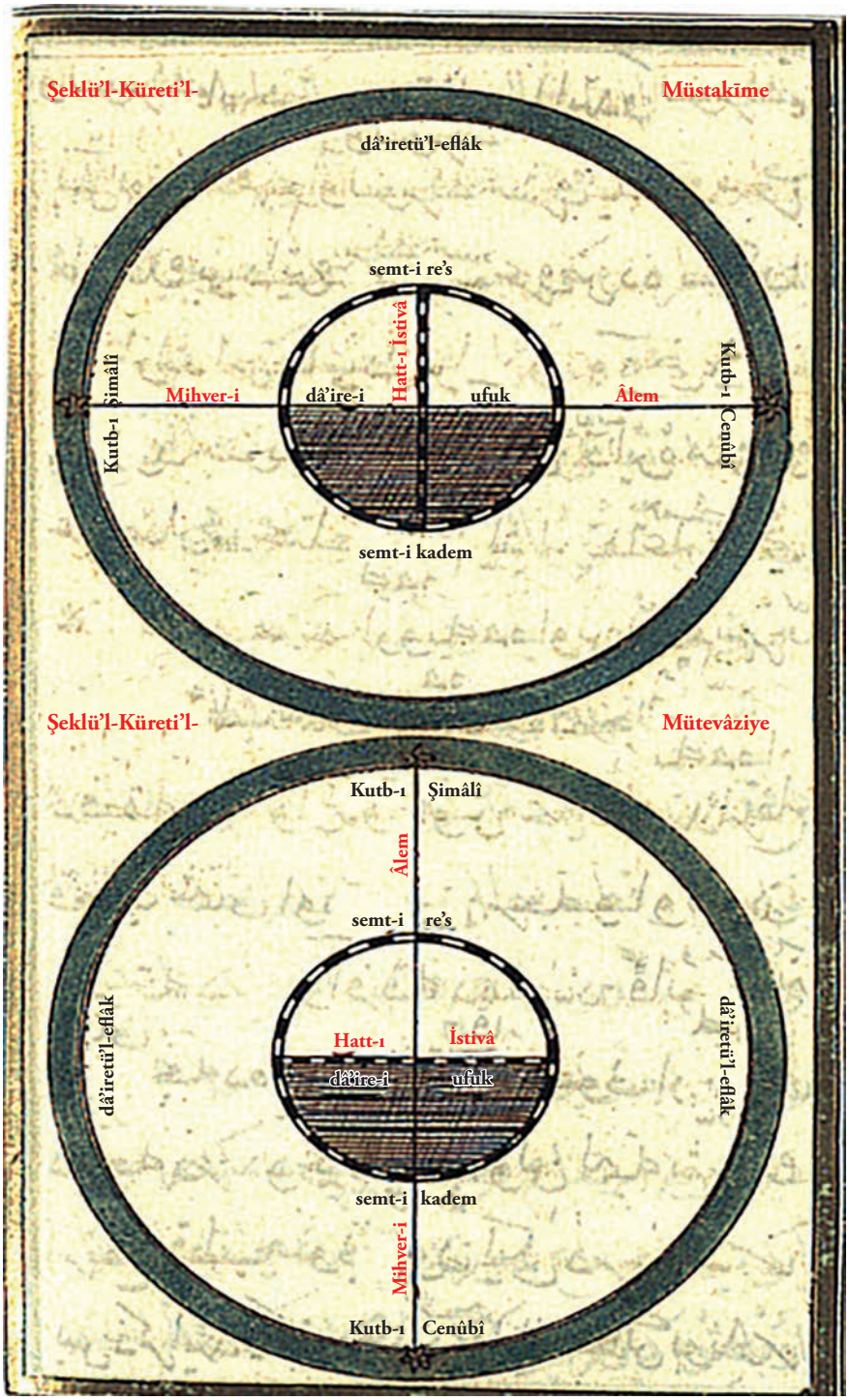
Şeklü'l-Küreti'l-
Müstakīme
dâ'iretü'l-eflâk
semt-i re's
Hatt-ı İstivâ
Şimâlî
Mihver-i
dâ'ire-i
ufuk
Âlem
Kutb-ı Cenûbî
Kutb-ı
semt-i kadem
Şeklü'l-Küreti'l-
Mütevâziye
Kutb-ı Şimâlî
Âlem
semt-i re's
dâ'iretü'l-eflâk
Hatt-ı
İstivâ
dâ'ire-i
ufuk
dâ'iretü'l-eflâk
semt-i kadem
Mihver-i
Kutb-ı Cenûbî

[353a]

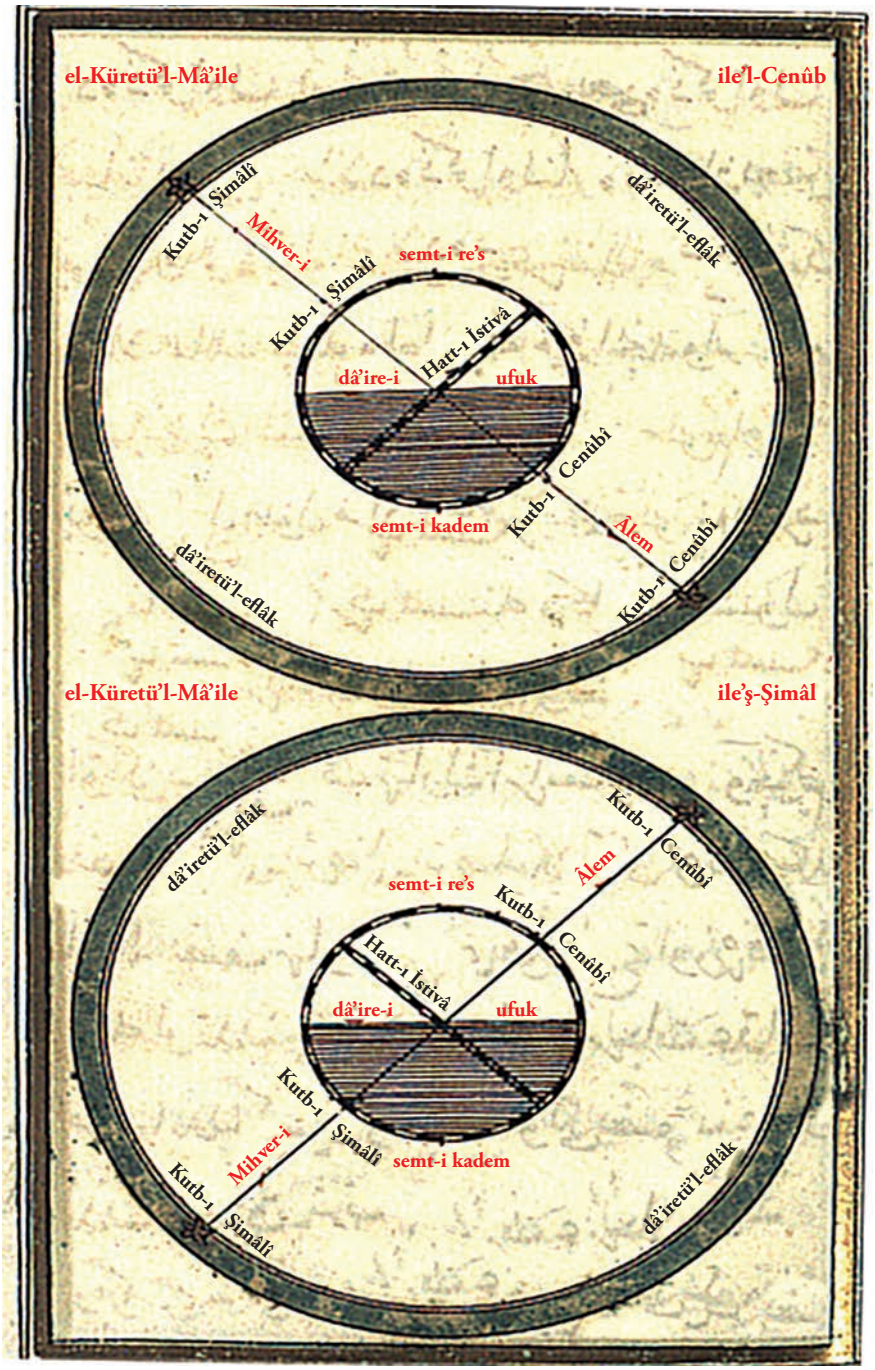
el-Küretü'l-Mâ'ile
ile'l-Cenûb
Şimâlî
Kutb-ı
Mihver-i
dâ'iretü'l-eflâk
semt-i re's
Şimâlî
Kutb-ı
Hatt-ı İstivâ
dâ'ire-i
ufuk
Cenûbî
semt-i kadem
Kutb-ı
Âlem
Cenûbî
dâ'iretü'l-eflâk
Kutb-ı
el-Küretü'l-Mâ'ile
ile'ş-Şimâl
dâ'iretü'l-eflâk
Kutb-ı
Cenûbî
Âlem
semt-i re's
Kutb-ı
Cenûbî
Hatt-ı İstivâ
dâ'ire-i
ufuk
Kutb-ı
Şimâlî
semt-i kadem
Mihver-i
Kutb-ı
Şimâlî
dâ'iretü'l-eflâk

[353b]

Fasl
Bu fasl "lonhitudo loci" ya'nî tûl-i mekânın[1] beyânındadır

Bâlâda zikr olunan bâbların ba'zı yerlerinde vilâyetlerin tûl ve arzından bahs olunmuşdur; meselâ Memâlik-i Nemçe ve İtalya ve Françe ve İspanya ve sâ'irlerin tûl ve arzı gibi. Pes ma'lûm ola ki bunda ol tûl murâd değildir. Hemân bunda murâd olunan tûl gayrı nesne değil; illâ şol mesâfedir ki tûli murâd olunan yer ile evvelki dâ'ire-i nısf-ı nehârın arasındadır. Ve çünkim nısf-ı nehâr dâ'iresinin faslında zikr olundı ki evvelki nısf-ı nehâr kavl-i esahh üzre Kanarya Adaları'ndan çekilmişdir, derecât add etmek murâd eden kimesne dâ'imâ evvelki nısf-ı nehâr dâ'iresinden şark cânibine saymak gerek. Ve bu kavle göre Budim şehrinin tûli meselâ **[354a]** kırk üç derece ve kırk beş dakīkadır. Ve Gova şehrinin tûli yüz altı derecedir. Ve Kabo de Bone İsperançe'nin tûli otuz derecedir. Ve Lima şehrinin tûli iki yüz doksan beş derecedir.

Fasl
Bu fasl "latitudo loci" ya'nî arz-ı mekânın[2] beyânındadır

Bu arzdan dahi bâblarda zikr olunan arz murâd değildir. Hemân bunda murâd olunan arz her bir yer ile Hatt-ı İstivâ'nın arasında olan mesâfedir, ol yer gerek şimâl tarafında olsun gerek cenûb tarafında olsun. Ve bundan gayrı dahi ma'lûm olsun kim dâ'imâ irtifâ'-ı kutb, arz-ı mekân ile berâberdir. Meselâ Budim şehrinin arzı kırk yedi derece ve sekiz dakīkadır. Ve Gova şehrinin arzı on sekiz derece ve otuz dakīkadır. Ve Kabo de Bone İsperançe'nin **[354b]** arzı otuz beş derecedir. Ve Lima şehrinin arzı on iki derecedir. Bu zikr olunan yerlerin irtifâ'ları dahi bi-aynihî ol kadardır, nitekim irtifâ'-ı kutb faslında beyân olunmuşdur. Ve dahi kürenin etrâfında tûlin hizâsında otuz altı dâ'ire vardır ki anlara devâ'ir-i mütevâziye-i atvâl dirler. Ve arzın mukābelesinde yine on altı dâ'ire vardır ki anlara devâ'ir-i mütevâziye-i urûz dirler. Bu dâ'ireler ancak andan ötüri çekilmişdir ki tûl ve arzın derecâtını add etmek âsân ola. Zîrâ gerek tûlen ve gerek arzan on

1 boylam uzaklığı
2 enlem uzaklığı

derece başında birer dâ'ire çekilmişdir. Velâkin tûlin derecelerini saymakda dâ'imâ evvelki dâ'ire-i nısf-ı nehârdan başlayup şark cânibine add etmek lâzımdır. Ammâ arzın dereceleri add olundukda **[355a]** dâ'imâ Hatt-ı İstivâ'dan kutbların semtine add olunur. Eger arz murâd olunan yer şimâl semtinde olursa ol vakitde Hatt-ı İstivâ'dan [Kutb-ı] Şimâl tarafına sayılur. Ve eger cenûb tarafında olursa Kutb-ı Cenûb semtine add olunur.

Gerek tûlin ve gerek arzın dereceleri ve devâ'ir-i mütevâziyeleri bu şekilden fehm olunur:

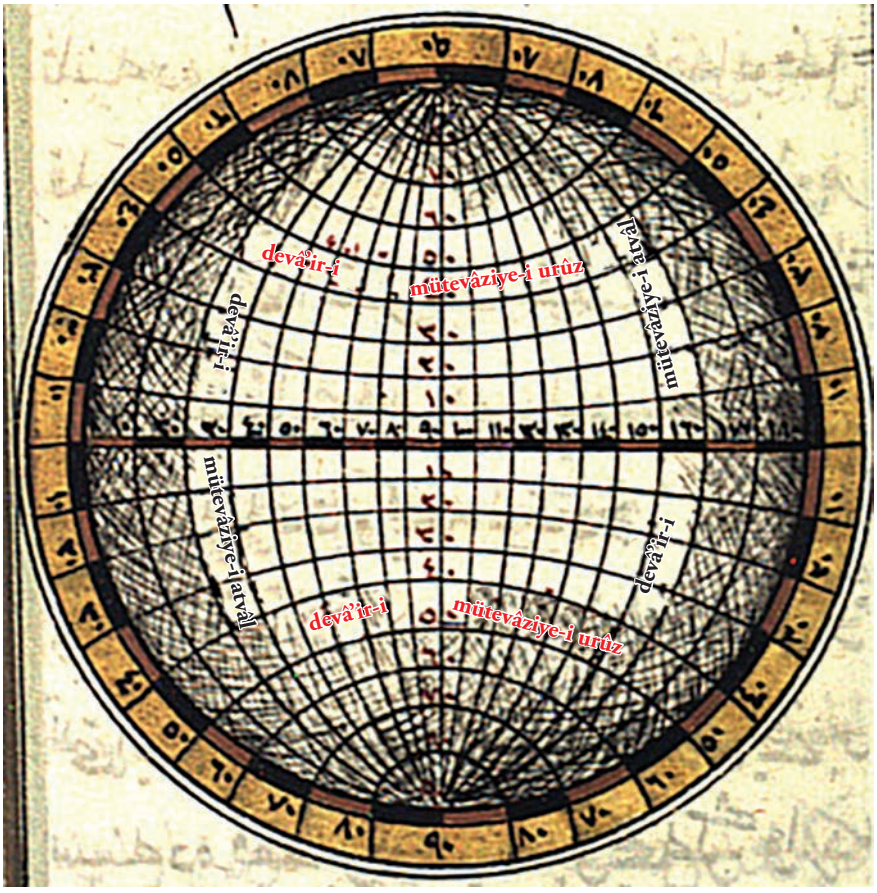

[355b]

Fasl
Bu fasl "çirkulos horariyos" ya'nî dâ'ire-i sâ'âtin beyânındadır

Ma'lûm ola ki dâ'ire-i sâ'ât, kürenin üzerinde pirinçden bir müdevver halkadır ki Kutb-ı Şimâlî'nin yanında müteharrik olan nısf-ı nehâr dâ'iresine yapışdırılmışdır ve anın üzerinde gün ve gicenin yigirmi dört sâ'atleri nakş olunmuşdur. Bu dâ'irenin fâ'idesi Mes'ele-i Sâniye'de zâhir olsa gerekdir.

Fasl
Bu fasl "kılimate" ya'nî iklîmin beyânındadır

Ma'lûm ola ki Hatt-ı İstivâ'nın altında sâkin olanların günleri dâ'imâ giceleriyle berâberdir, ya'nî günleri on iki sâ'at ve giceleri dahi on iki sâ'atdir. Ve dahi kutbların altında sâkin olanların günleri altı ay ve giceleri dahi altı ay kadardır, ya'nî bir senede fakat bir gün ile bir giceleri vardır. **[356a]** Ammâ Hatt-ı İstivâ ile kutbların arasında sâkin olanların gün ve giceleri muhtelifedir. Zîrâ ba'zı yerde atvel-i nehâr yigirmi üç sâ'at ve ba'zı yerde on altı ve ba'zı yerde on üç sâ'at olur. Küre-i Âlem'de her ne kadar mesâfeler var ise ki anların atvel-i nehârı biri birinden otuz dakîka ya'nî yarım sâ'at ile fark ede, ol mesâfeye coğrâfîler kılimate dirler, ya'nî iklîm dimekdir. Velâkin bu iklîmlerin mesâfeleri dahi biri birine muhâlifedir. Zîrâ Hatt-ı İstivâ'ya yakın olanlar kutb tarafında olanlardan evsa'dır.

İmdi her bir iklîmin arzı, derecât-ı urûzdan fehm olunur. Meselâ Hatt-ı İstivâ'nın altında atvel-i nehâr on iki sâ'atdir. Sekizinci derece ve yigirmi beş dakîkanın altında atvel-i nehâr on **[356b]** iki buçuk sâ'atdir. On altıncı derece ve on beş dakîkanın altında atvel-i nehâr on üç sâ'atdir. Ve yigirmi üçünci derece ve elli dakîkanın altında atvel-i nehâr on üç buçuk sâ'atdir. Ve otuzuncı derece otuz dakîkanın altında atvel-i nehâr on dört sâ'atdir. Ve otuz altıncı derece yigirmi sekiz dakîkanın altında atvel-i nehâr on dört buçuk sâ'atdir. Ve kırk birinci derece yigirmi iki dakîkanın altında atvel-i nehâr on beş sâ'atdir. Ve kırk altıncı derece yigirmi sekiz dakîkanın altında atvel-i nehâr on beş buçuk sâ'atdir. Ve kırk dokuzuncı derecenin altında atvel-i nehâr on altı sâ'atdir. Ve elli ikinci derece elli sekiz dakîkanın altında

atvel-i nehâr on altı buçuk sâʿatdir. Ve elli dördünci derece yigirmi **[357a]** yedi dakīkanın altında atvel-i nehâr on yedi sâʿatdir. Bundan zâhir oldı ki iklîmin arzı gitdikçe eksilür. Zîrâ evvelki iklîmin arzı sekiz derece yigirmi beş dakīkadır ve ikinci iklîmin arzı yedi derece elli dakīkadır ve üçünci iklîm altı derecedir ve onuncı iklîm fakat iki derece yigirmi dokuz dakīkadır. Hattâ yigirmi dördünci iklîm ki ekālîmin âhiridir ve altmış altıncı derece otuz dakīkanın altındadır ve atvel-i nehârı yigirmi üç buçuk sâʿatdir, anın arzı fakat iki dakīkadır. Ammâ yigirmi dördünci iklîmden dahi illerü kutb tarafına gitdikçe atvel-i nehâr yalnız yarım sâʿat ile değil, belki bütünce günler ve haftalar ve aylarla müzdâd olur; tâ kutbun altına dek. Orada bir senede bir gün ve bir gice **[357b]** vardır ki her birisi altışar ay uzun olur.

El-Mes'eletü's-Sâniye

Geçen mes'elede zikr olunan nesneleri bir hoşça bildikden sonra niçe yüz temsîlât îrâd edüp kürenin üzerinde tefhîm etmek mümkindir. Pes bu mes'ele coğrâfîlerin arasında muʿteber ve ziyâde müstaʿmel olan temsîlât husûsında niçe es'ile vü ecvibe üzerine müştemildir. Velâkin cümleden evvel gerek kürenin ve gerek temsîli murâd olunan yerin vazʿını eyüce bilmek lâzımdır.

Su'âl: Küre nice vazʿ olunmak gerek?

Cevâb: Küre şöyle vazʿ olunmak gerekdir ki dâ'imâ anın cihâtı göğün cihâtına muvâfık ola. Yaʿnî Kutb-ı Şimâlî meselâ dâ'imâ gökde olan Kutb-ı Şimâlî'ye mukābil ola. Ve eger bir yerde bulunsa ki anın kutb-ı şimâlîsi bellü olmaya, pes ol vakitde **[358a]** kıble-nâmeye muhtâc olur. Ve dahi ufuk dâ'iresine mukayyed olmak gerekdir ki dâ'imâ anın cevânib-i erbaʿası göğün cevânib-i erbaʿasına dahi muvâfık gele. Meselâ ufuk dâ'iresinde yazılan şark, garb, cenûb, şimâl gökdeki şark ve garb ve cenûb ve şimâle dâ'imâ mukābil ola.

Su'âl: Ammâ temsîli murâd olunan yerde zabt olunacak nedir?

Cevâb: Cümleden evvel zabt olunacak üç nesnedir; evvelkisi ol yerin arzı, ikincisi irtifâʿı, üçüncisi ufukı.

Su'âl: Bir yerin arzını nice bulayım?

Cevâb: Her bir yer ile Hatt-ı İstivâ'nın arasında olan mesâfe ol yerin arzıdır. Ol yer eger meşhûr ise pes anın arzı ne kadar derece ve dakīka ise ba'zı seyâhat kitâblarında hesâb olunmuş bulunur. Ammâ eger ol yer meşhûr değil ise yâhûd meşhûr olup **[358b]** velâkin seyâhat kitâblar hâzır bulunmasalar, ol vakitde ol yerin arzını kürede taleb etmek gerek. Ve ol dahi bir emr-i asîr değildir. Zîrâ hemân küreyi döndürüp ol yeri nısf-ı nehâr dâ'iresinin altına getürilür. Andan ol yerin mukābelesinde nısf-ı nehâr dâ'irede bir nişân konulur. Andan sonra Hatt-ı İstivâ'dan kutba dek nısf-ı nehâr dâ'iresinin üzerinde nakş olunan derecât Hatt-ı İstivâ'dan başlanup ol nişâna dek sayılur ve ne kadar derecâta bâliğ olursa ol yerin arzı oldur. Meselâ Budim şehrinin arzını murâd etsem, anı nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getürürüm. Andan sonra ol yerden Hatt-ı İstivâ'ya yâhûd Hatt-ı İstivâ'dan oraya dek nısf-ı nehâr dâ'irenin üzerinde dereceleri add ederim. **[359a]** Pes kırk yedi derece ve sekiz dakīka bulurum ki Budim şehrinin arzı oldur.

Su'âl: Ammâ bir yerin irtifâ'ını nice bulayım?

Cevâb: Bu dahi bir emr-i yesîrdir. Hemân bir yerin arzını bildikden sonra irtifâ'ı dahi hâzırdır. Zîrâ arzın dereceleri ve irtifâ'ın dereceleri dâ'imâ berâberdir. İmdi hemân küre çevirilür; tâ ol yerin kutbı arzının dereceleri olduğı kadar ufukdan yukaruya kalka. Meselâ Budim şehrinin irtifâ'ını bilmek murâd etsem; pes kutbdan aşağa nısf-ı nehâr dâ'irenin üzerinde kırk yedi derece ve sekiz dakīka add edüp derecât-ı ma'dûdenin müntehâsını ufuk katında müstakırr kılarım, ol vakitde Budim şehrinin tamâm irtifâ'ı olmuş olur.

Su'âl: Ammâ bir yerin ufukını nice bulayım?

Cevâb: Bir yerin irtifâ'ı kılındıkdan **[359b]** sonra şimâl ve cenûb tarafında olan ufuk mukarrerdir. Ammâ maşrık ve mağrib tarafındaki ufkun kararını bilmek murâd etsem, ol yeri nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getürürüm. Öyle oldukda ol yer tamâm ufkun merkezinde olup her tarafdan ufka dek doksanar derece olmuş olur. Meselâ Budim'in irtifâ'ını vech-i meşrûh üzre kıldıkdan sonra anı nısf-ı nehâr dâ'irenin altına koyarım da ol takdîr-

de ağaçdan olan ufuk dâ'iresi Budim'in sahîh ufkını gösterir. Ve Budim'den ufka dek her tarafdan doksanar derece olmuş olur.

Su'âl: Ammâ bir yerin tûlini ne vech ile bileyim?

Cevâb: Pek âsândır. Zîrâ hemân ol yeri nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getürürüm. Andan sonra Hatt-ı İstivâ'nın üzerindeki dereceleri evvelki dâ'ire-i nısf-ı nehârdan başlayup **[360a]** nısf-ı nehâr dâ'ireye dek add ederim. Pes ne kadar dereceye bâliğ olursa ol yerin tûli oldur. Velâkin bu dahi ma'lûm ola ki eger tûli murâd olunduğı yerden saymağa bed' olunursa dâ'imâ maşrıkdan mağrib tarafına saymak gerek. Ve eger evvelki nısf-ı nehâr dâ'iresinden başlanursa dâ'imâ mağribden maşrık cânibine add etmek gerekdir. Meselâ Budim şehrini nısf-ı nehâr dâ'irenin altına koysam, pes Kanarya Adaları'nın üzerinden çekilen evvelki nısf-ı nehâr dâ'ireden tâ pirinçden olan nısf-ı nehâr dâ'ireye dek kırk üç derece ve kırk beş dakīka bulurum ki Budim'in tamâm tûli oldur.

Su'âl: Ammâ Şems filân yâhûd filân günde Mıntıka-i Burûc'un kaçıncı derecesinde ola, anı nice bileyim?

Cevâb: Ol dahi amel-i **[360b]** kalîldir. Zîrâ ufuk dâ'iresinde bir rûz-nâme vardır, ol rûz-nâmede murâd olunan güni taleb ederim. Buldukdan sonra yine bakarım anın katında kaçıncı derecedir ve karşusında kangı burcdur. Andan sonra Hatt-ı Küsûf'da dahi ol burcı ve ol dereceyi taleb ederim. Anı dahi buldukdan sonra ol günde Şems kangı yerden mürûr etse gerek bi-aynihî ol yeri gösterebilürüm. Meselâ Mart ayının üçünci güninde Şems kangı yerden mürûr eder bilmek murâd etsem, pes dâ'ire-i ufukda bulurum ki ol gün Hamel burcının evvelki derecenin mukābelesinde imiş. Ol burcı ve dereceyi yine Hatt-ı Küsûf'da taleb ederim, pes bulurum ki ol derece tamâm Hatt-ı İstivâ'nın üzerindedir. Öyle oldukda Mart mâhının **[361a]** onuncı güninde Şems tamâm Hatt-ı İstivâ'nın üzerinden mürûr eder.

Su'âl: Ammâ Şems kangı burcdadır nice bulayım?

Cevâb: Bu dahi mes'ele-i sâbıkadan zâhirdir. Zîrâ ben hemân murâd olunan güni mezbûr rûz-nâmede taleb ederim, pes dâ'ire-i ufukda hem burcını ve hem derecesini nakş olunmuş bulurum. Meselâ Şubât ayının on

yedinci güninde Şems, Hût burcının onuncı derecesindedir. Sâ'ir günler dahi buna kıyâs oluna.

Su'âl: Bir yerin nısf-ı nehâr dâ'iresini nice bulurum?

Cevâb: Bu dahi bir büyük ma'rifet değildir. Zîrâ ben hemân küreyi döndürürüm, tâ murâd etdüğüm yer pirinçden olan nısf-ı nehâr dâ'irenin altına gelince dek. Pes ol vakitde maksûd hâsıldır.

Su'âl: Ammâ Şems'in tulû' ve gurûb sâ'atini ne vech **[361b]** ile bileyim?

Cevâb: Cümleden evvel ma'lûm ola ki Şems'in tulû'ı ve gurûbı her yerde berâber değildir. İmdi bir mu'ayyen yeri ihtiyâr edüp ol yerin irtifâ'ını ve ufkını bir hoşça düzmek gerek. Andan sonra yine ma'lûm ola ki ba'zı günlerde Şems mukaddem ve ba'zı günlerde mu'ahhar tulû' ve gurûb eder. İmdi bir mu'ayyen güni dahi ihtiyâr etmek gerek ve Mıntıka-i Burûc'da ol günde Şems'in mürûr etdüği yerini taleb etmek gerek, nitekim yakında zikr olundı. Pes Şems'in memerrini buldukdan sonra anda bir noktayı yâhûd balmûm ile nişân koya. Andan sonra tulû'ı ve gurûbı murâd olunan yeri nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getüre, tâ ki ufuk karârını bula. Andan sonra nişân konulan Şems noktasını **[362a]** dahi nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getüre. Pes murâd olunan yer ve Şems noktası bir hatda nısf-ı nehâr dâ'irenin altına konuldukdan sonra dâ'ire-i sâ'ât üzerinde olan akrebi dahi on iki sâ'ate ya'nî on iki rakama çevire. Bu cümleden sonra eger Şems'in tulû'ını murâd edersen bütün küreyi maşrık tarafına döndüre, tâ Şems noktası ufuk dâ'iresine berâber gelince dek. Pes bu takdîrde sâ'at akrebi tulû'-ı Şems'in sâ'atini gösterir. Ve eger Şems'in gurûbını murâd edersen yine bütün küreyi dâ'imâ mağrib tarafına döndüre, tâ Şems noktası yine dâ'ire-i ufka berâber gelince dek. Pes ol takdîrde yine akreb, gurûbun sâ'atini gösterir. Meselâ ben Portukal başşehri olan Lisabon'da olsam ve Kânûn-ı **[362b]** Evvel'in onuncı güninin tulû'ını ve gurûbını bilmek murâd etsem, evvelâ ol şehrin irtifâ'ını düzerim. Andan sonra murâd olunan günün Şems noktasını taleb ederim ki ol Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde burc-ı Cedî'nin evvelki derecesindedir ve Mıntıka-i Burûc'da Medâr-ı Cedî'ye muttasıldır. Bu iki şey ya'nî Lisabon şehrini ve Şems noktasını nısf-ı nehâr dâ'irenin altına çekerim ve dâ'ire-i sâ'âtin akrebini on ikiye çevirürüm. Andan sonra bütün küreyi vech-i meşrûh üzre maşrık tarafına döndürürüm, pes

ol vakitde akreb yedi buçuk üzre işâret eder. Yâhûd bütün küreyi mağrib semtine döndürürüm, pes ol vakitde yine akreb dört buçuk üzre işâret eder. Öyle oldukda Lisabon'da Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde şems sâ'at yedi **[363a]** buçukda tulû' eder ve dört buçukda gurûb eder.

Velâkin ma'lûm ola ki, bu ancak şol sâ'atlere göredir ki dâ'imâ nısf-ı nehârda on ikiyi urur. Ve ammâ şol sâ'atler ki dâ'imâ ahşamdan ahşama on ikiye gelür, ol sâ'atlere göre olmaz. Velâkin anın dahi vechi budur ki, bâlâda zikr olunan vech üzre küreyi mağrib semtine döndürüp gurûbını buldukdan sonra işâret olunan adedi taz'îf edüp hâsılını on ikiden ihrâc ederüz, pes on ikiden bâkī kalan tulû'-ı şemsin sâ'ati olur. Meselâ Lisabon şehrinin sâ'atleri her ahşamdan ahşama on ikiye gelür imiş. Ve biz dahi Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninin Şems tulû'ını murâd eyledik. Pes küreyi vech-i meşrûh üzre mağrib semtine döndürdük, tâ Şems nokta-i dâ'ire-i ufka **[363b]** berâber gelinceye dek. Gördük ki dâ'ire-i sâ'ât akrebi dört buçuğa işâret eder, bu dört buçuk taz'îf olundukda dokuz olur, bu dokuz yine on ikiden ihrâc olundukdan sonra üç kalur. Pes Lisabon şehrinde Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde sâ'at üçde Şems tulû' [eder]. Ammâ eger taz'îf olunan aded on iki yâhûd on ikiden ziyâde olursa ol vakitde on ikiden ihrâc etmek olmaz, hemân ol adedi yigirmi dörtden ihrâc ederüz. Meselâ dâ'ire-i sâ'ât akrebi altı buçuğa işâret eyledi, altı buçuk taz'îf olundukda on üç hâsıl olur, on üç yigirmi dörtden ihrâc olundukda on bir kalur. Pes sâ'at on birde Şems tulû' etmiş olur. Sâ'ir dahi buna kıyâs oluna.

Su'âl: Ammâ günün uzunluğını **[364a]** nice bulurum?

Cevâb: Günün tulû'ını ve gurûbını buldukdan sonra tulû'un sâ'atlerini taz'îf ederüz, hâsılı ne kadar olursa gicenin tûli oldur. Ve gurûbun sâ'atlerini dahi taz'îf ederüz, hâsılı ne kadar olursa nehârın tûli oldur. Meselâ kaçan kim Lisabon şehrinde Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde Şems sâ'at yedi buçukda tulû' etse, ol gicenin tûli on beş sâ'at olur. Zîrâ iki kerre yedi buçuk on beş eder. Ve çünkim ol günde sâ'at dört buçukda Şems gurûb eder, ol günün tûli dokuz sâ'at olur. Zîrâ iki kerre dört buçuk dokuz eder. Ve on beş ile dokuz yigirmi dört eder ki bütün gün ve gice sâ'atlerinin adedidir.

Su'âl: Her yerde gün ve gicenin tûli berâber midir?

Cevâb: İrtifâ'ları **[364b]** berâber olan yerlerin gün ve gicelerinin tûli dahi berâberdir. Meselâ kaçan kim Lisabon şehrinde Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde tûl-i nehâr dokuz ve tûl-i leyl on beş sâ'at olsa, pes Çiçilya'da olan Messina şehrinde ve Yunan Denizi'ndeki Korfu şehrinde ve Eğriboz şehrinde ve bunların irtifâ'larına müsâvî olan yerlerde dahi böyledir; zîrâ bu zikr olunan yerlerin irtifâ'ları otuz dokuz derecedir. Ammâ irtifâ'ları muhtelif olan yerlerin gün ve gicelerinin tûli dahi muhtelifdir. Ve mâ-beynlerinde olan farkını bilmek murâd eden kimesne bâlâda zikr olunan iklîmlerin faslına mürâca'at eylesün. Murâd olunan yerler kangı iklîme dâhil iseler her birinin atvel-i nehârı anda mastûrdur, farkları dahi te'emmül ile zâhir olur. Ve eger her **[365a]** bir yerin leyl ve nehâr tûli başkaca bilinmek murâd olunursa, pes bundan akdem zikr olunan su'âlin cevâbında meşrûh olan vech üzre amel oluna. Meselâ Lisabon ve Moskov şehirlerinde Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde gün ve gicenin tûli taleb olundukda vech-i meşrûh üzre zâhir olur ki Lisabon'un tûl-i nehârı dokuz sâ'at ve Moskov şehrinin tûl-i nehârı ancak altı sâ'at imiş. Öyle oldukda Lisabon şehriyle Moskov şehrinin tûl-i nehâr beyninde olan fark üç sâ'at iledir. Zîrâ Lisabon'un irtifâ'ı otuz dokuz derecedir ve Moskov şehrinin irtifâ'ı elli beş derece ve otuz altı dakîkadır, *fe-te'emmel.*

Su'âl: Ammâ iki kutbların altında sâkin olanların tûl-i nehârları ne kadardır?

Cevâb: Bütün senede anların fakat **[365b]** bir gün ve bir giceleri vardır ve her birisi altı ay kadardır. Ve sâ'ir yerlerde gün ve gice berâber oldukda ya'nî Şems, Hatt-ı İstivâ'dan mürûr etdikde anlarda ne gün ve ne gice olur; ya'nî iki bile kutbda Şems görünmez, hemân bizde fecr yâhûd gurûbdan sonra olan şafak gibi olur. Bunı ziyâde fehm olunmak içün küreyi mütevâziye kılınmak gerekdir. Şöyle kim; bir kutb tamâm semt-i re'sde ve bir kutb semt-i kademde ola, ol zamân zâhir olur ki dâ'imâ Mıntıka-i Burûc'un nısfı ufukdan yukarıda ve nısfı ufukdan aşağıdadır.

Su'âl: Dünyâda olan sâ'atler her yerde berâber ururlar mı?

Cevâb: Tûlda müsâvî olup bir nısf-ı nehâr dâ'irenin altında olan yerlerin sâ'atleri berâber ururlar. Ya'nî ol yerlerin birisinde sâ'at on ikiyi ururs**a [366a]** sâ'irlerinde dahi on ikiyi urur. Ammâ tûlda müsâvî olmayup bir nısf-ı nehâr dâ'irenin altında olmayan yerlerin sâ'atleri dahi muhtelifedir. Zîrâ benden farzan maşrık tarafında sâkin olanlarda nısf-ı nehâr mukaddem olur. Ve benden mağrib tarafında olanlarda nısf-ı nehâr sonra olur. Pes eger iki yerin arasında farkını bilmek murâd edersen evvelâ birbirini; meselâ Lipsika şehrini nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getüre ve dâ'ire-i sâ'ât akrebini on ikiye koya, andan sonra yine ol bir yerine meselâ Hind'de olan Gova şehrini dahi nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getüre. Pes ol vakitde dâ'ire-i sâ'ât akrebi farkını gösterir. Meselâ Lipsika şehrinde nısf-ı nehârda sâ'at on ikiyi çalsa Hind'de olan Gova şehrinde nısf-ı nehârdan sonra sâ'at beşi çalar, zîrâ bu şehir Lipsika şehrinden **[366b]** çok maşrık tarafınadır. Ve Yeni Dünyâ'da olan Lima şehrinde henûz sabâh olup sâ'at altı urur, zîrâ bu şehir Lipsika şehrinden çok mağrib tarafınadır.

Ve bu zikr etdüğümüz ihtilâf-ı sâ'âtden üç mes'ele-i acîbe tevellüd eder. Evvelkisi budur ki; bir kimesne bütün dünyânın dolayında seyr eylese, ammâ şöyle kim maşrık tarafına gidüp yine mağrib tarafından kopduğı yere gelse, pes ol kimesne kendi hesâbında bir gün ziyâde bulur kopduğı yerin ahâlîsinden. Farzan ol ahâlî katında baza[r] güni imiş, imdi anın hesâbında bazarirtesi günidir. Bunun aslı budur ki; maşrık tarafına her on beş derece başında nısf-ı nehâr birer sâ'at mukaddem olur. Ve çünkim bütün dünyânın etrâfında üç yüz altmış derecedir; pes üç yüz altmış, yigirmi dört, on beşimiz vardır ki mezbûr **[367a]** yigirmi dört sâ'at bir bütün gün ve gice eder. İkincisi budur ki; eger bir kimesne dünyânın etrâfında dolaşsa, ammâ şöyle kim mağrib tarafına gidüp yine maşrık tarafından kopduğı yere gelse, pes ol kimesne kendi hesâbında bir gün eksik bulur kopduğı yerin ahâlîsinden. Meselâ geldüği vakitde ahâlî katında bazar güni imiş, anın hesâbında henûz cum'airtesi günidir. Zîrâ mağrib tarafına her on beş derece başında nısf-ı nehâr birer sâ'at mu'ahhar olur ki üç yüz altmış derecede yigirmi dört sâ'at eder. Üçüncisi budur ki; eger iki kimesne birden ve bir yerden kopup dünyâyı dolaşmak niyyeti ile biri maşrık ve biri mağrib tarafına gitse, andan sonra

yolda her nerede olursa olsun biri birine râst gelseler, pes ol **[367b]** iki kimesne bir gün ile müfârık olurlar. Ya'nî birisinin hesâbında bazar güni olursa ol birinin hesâbında bazarirtesi olur. Ammâ eger her birisi seferini tamâm edüp biri maşrık tarafından ve biri mağrib tarafından yine kopdukları yere gelseler, ol vakitde iki gün ile müfârık olurlar. Ya'nî kopdukları yerin ahâlî[si] katında bazar güni olsa, pes mağrib tarafına gidüp maşrık tarafından gelen kimesnenin katında henûz cum'airtesi olur; ammâ maşrık tarafına gidüp mağrib tarafından gelen kimesnenin katında bazarirtesi olur, *fe-te'emmel*.

Su'âl: Ammâ senelerin vakitleri ve havâları ne gûne mütebeddil olur?

Cevâb: Havâya göre sene dört kısma taksîm olunur ki anlara fusûl-i erba'a dirler. Meselâ harâret müştedde oldukda ol vakte sayf yâhûd yaz faslı dirler. Ammâ harâret **[368a]** biraz eksildikde ol vakte güz faslı dirler. Ammâ berd müştedd oldukda ol vakte şitâ' yâhûd kış faslı dirler. Ammâ sovuk noksâna varup yine ıssı olmağa başladuğı zamâna ilkyaz yâhûd evvel bahâr dirler. Bu tebdîlâtın sebebi budur ki; Şems, Mıntıka-i Burûc içinde kırk yedi derece kadar gâh şimâle ve gâh cenûba meyl eder. Ve eger böyle olmayup Şems dâ'imâ yerden mürûr eylese havâ dâ'imâ bir karâr üzre olurdı. İmdi Şems'in gâh şimâle ve gâh cenûba meyl etmesi sebebiyle havâ dahi berâber olmayup gâh pek ıssı, gâh pek sovuk ve gâh mu'tedil olur. Bunun hikmeti budur ki; Şems cümle etrâfa şu'â'ını atar ve doğru altına giden şu'â yanına giden şu'âdan çok ıssıdır. Pes Mıntıka-i Hârre'de bulunan vilâyetlerin havâsı Mıntıka-i Mu'tedilelerde olan vilâyetlerin **[368b]** havâsından çok ıssıdır. Zîrâ Şems dâ'imâ Mıntıka-i Hârre'nin üstinden mürûr edüp Mıntıka-i Mu'tedilelerin yanından geçer. Ve bundan gayrı dahi Şems'in cismi ziyâde yakın olmağla harâret dahi müzdâde olur. Ve andan ötüri eger Hak Te'âlâ izn virüp birkaç bin sâ'at Şems aşağa inse harâretine sabr olunmamağa karîb olurdı yâhûd Allâh Te'âlâ izn virüp birkaç bin sâ'at Şems dahi yukaruya çıksa kimesne sovuğa dayanmazdı. Pes bundan fehm olunur ki Mıntıka-i Hârre'de [hîç]bir zamân pek sovuk olmaz, zîrâ Şems andan çok ba'îde olmaz. Ammâ Mıntıka-i Mu'tedilelerde bir kerre pek sovuk ve bir kerre pek sıcak olur, zîrâ Şems anlardan bir kerre ba'îde ve bir kerre karîbe olur. Ve ammâ Mıntıka-i Bâride'de, husûsan kutbların altında hîçbir zamân ısıcak **[369a]** olmaz, zîrâ Şems dâ'imâ andan ba'îddir.

Ve eger bu tebdîlât Mıntıka-i Burûc üzerinde fehm olunmak murâd olunursa; pes ma'lûm ola ki Mıntıka-i Mu'tedile-i Şimâliyye'de sâkin olanlara göre Şems, Hamel burcına girdikde ilkyaz olur, bu ise Mart ayının onuncı güninde vâki' olur. Ve Şems, Seretân burcına girdikde yazın ibtidâsı olur ve bu ise Hazîrân'ın onuncı güninde olur. Ve Şems, Mîzân burcına girdikde güz faslın evveli olur, bu ise Eylûl mâhının on birinci güninde olur. Ve Şems, Cedî burcına girdikde kış başlar, bu ise Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde vâki' olur. Velâkin bu ancak Mıntıka-i Mu'tedile-i Şimâliyye'de olanlara göredir. Ammâ Mıntıka-i Mu'tedile-i Cenûbiyye bunun hilâfı üzredir. Bunun ma'nâsı budur ki; farzan biz **[369b]** Mıntıka-i Mu'tedile-i Şimâliyye'de bulunduk, pes bizde kış oldukda Mıntıka-i Mu'tedile-i Cenûbiyye'de sâkin olanlarda yaz olur ve bizde güz oldukda anlarda ilkbahâr olur ve bizde yaz oldukda anlarda kış olur ve bizde ilkyaz oldukda anlarda güz olur. Ammâ Mıntıka-i Hârre'de Hatt-ı İstivâ'nın altında sâkin olanlara bir senede iki kerre yaz ve iki kerre kış olur. Bunı bilmek murâd eden kimesne küre-i müstakīmeyi düzmek gerekdir; şöyle kim iki bile kutblar ufukda müstakırr olalar, ol vakitde görürler ki Şems her senede bir kerre şimâle ve bir kerre cenûba meyl eder, bu muzâ'af olan bu'ddan iki kış zuhûr eder. Ve dahi iki tarafa meyl ederken iki kerre Hatt-ı İstivâ'dan mürûr eder, bu muzâ'af olan kurbdan yine iki yaz olmak iktizâ eder. **[370a]** Ammâ Mıntıka-i Hârre'de Hatt-ı İstivâ'dan tahmînen sekiz derece kadar yanda sâkin olanlarda bir senede iki kerre yaz ve iki kerre ilkyaz ve bir kerre güz ve bir kış olur. Zîrâ Şems fakat bir kerre anlardan ba'îde olur. Pes bir vilâyet kangı mıntıkada olduğını bildikden [sonra] anda kış mıdır yaz mıdır, zikr etdüğümüzden idrâk etmek âsândır.

Su'âl: Çünkim Şems maşrıkdan mağribe seyr edüp gâh şimâle ve gâh cenûba meyl eder, pes eşyânın gölgeleri dahi muhtelife olur mu?

Cevâb: Evet, gölgeleri dahi muhtelifedir. Hattâ anın sebebiyle coğrâfîler ba'zı yerin ahâlîsini gölgelerine nisbeten mahsûs ismler-ile tesmiye etdiler. Meselâ Mıntıka-i Hârre'de sâkin olanların katında her nesnede iki gün olur ki tamâm nısf-ı nehâr vaktinde gölgeleri olmaz, zîrâ ol vakitde **[370b]** Şems tamâm başları üstinde olur. Pes anlara assi[1] dirler, ya'nî gölgeleri ol-

1 ascii

mayan kimseler dimekdir veyâhûd anfissi[1] dirler, ya'nî gölgeleri gâh şimâle ve gâh cenûba meyl eden kimseler dimekdir. Zîrâ Şems şimâl tarafında oldukda gölgeleri cenûb sentine meyl eder ve Şems cenûb tarafında oldukda gölgeleri yine şimâl semtine meyl eder. Ammâ Mıntıka-i Mu'tedilelerde sâkin olanlara heterossi[2] dirler, ya'nî gölgeleri mün'akis olanlar dimekdir. Zîrâ Mıntıka-i Mu'tedile-i Şimâliyye'de olanların gölgeleri dâ'imâ nısf-ı nehâr vaktinde şimâl semtine meyl eder ve Mıntıka-i Mu'tedile-i Cenûbiyye'de olanların gölgeleri dâ'imâ nısf-ı nehârda cenûb semtine meyl eder. Ammâ Mıntıka-i Bâridelerde sâkin olanlara peressi[3] dirler, ya'nî gölgeleri etrâflarında cevelân **[371a]** eden kimseler dimekdir. Zîrâ anlarda uzun günler oldukda Şems gurûb etmez, hemân gök kenârın etrâfında cevelân eder, pes ana göre gölgeleri dahi cevelân eder.

Su'âl: Ammâ istivânın keyfiyyeti nicedir?

Cevâb: Hatt-ı İstivâ'nın altında sâkin olanlarda dâ'imâ istivâ müstakırrdır. Zîrâ anların gün ve giceleri dâ'imâ berâberdir. Ammâ Hatt-ı İstivâ'nın altında sâkin olmayanlarda bir senede fakat iki def'a istivâ hâsıl olur: Biri ilkyazda; kaçan kim Şems, Hamel burcına girse ki ol Mart ayının onuncı güninde vâki' olur. Ve biri güzün ibtidâsında; kaçan kim Şems, Mîzân burcına girse ki ol Eylûl ayının on birinci güninde vâki' olur. Zîrâ bu iki günlerde Şems, Hatt-ı İstivâ'nın üstinden mürûr edüp ne şimâle **[371b]** ve ne cenûba meyl eder. Ammâ kutbların altında olanlarda mezbûr iki günlerde ne gün olur ve ne gice olur. Zîrâ Şems hemân anların ufukları etrâfında cevelân edüp görünmez, nitekim bâlâda zikr olundı.

Su'âl: Ammâ istikrâr-ı Şems'in keyfiyyeti ne gûnedir?

Cevâb: Kaçan kim Şems, Medâreyn'den birine uğrasa ol hudûdı tecâvüz etmeyüp biraz durur, sonra yine döner. Ol durmağa coğrâfîler solistiçiyum[4] dirler, ya'nî istikrâr-ı Şems dimekdir. Pes eger Şems, Medâr-ı Seretân'a gelse Mıntıka-i Mu'tedile-i Şimâliyye'ye göre solistiçiyum estivum[5] dirler, ya'nî istikrâr-ı sayfî dimekdir. Zîrâ anda ol vakitde ilkyaz dü-

1 amphiscii
2 heteroscii
3 periscii
4 solstitium
5 solstitium aestivum (yaz gün dönümü, günöte)

kenüp yaz olmağa başlar. Bu ise Hazîrân ayının onuncı güninde olur. Ve eger Şems Medâr-ı Cedî'ye uğrasa ana dahi şimâl **[372a]** tarafında olanlara göre solistiçiyum hibernum[1] dirler, ya'nî istikrâr-ı şitâvî dimekdir. Zîrâ ol vakitde güz dükenüp kış olmağa başlar. Bu ise Kânûn-ı Evvel'in onuncı güninde vâki' olur.

Su'âl: Şems ve Kamer küsûfun keyfiyyet ü ahvâlinden bize haber virgil.

Cevâb: Ma'lûm ola ki Şems ve Kamer ikisi dahi Dünyâ'nın etrâfında devr ederler. Velâkin Şems'in feleği Kamer'in feleğinden çok yüksekdir. Ve dahi Şems bi-nefsihâ münevvere olup gayrısının nûrından istifâde etmeğe muhtâce değildir. Ammâ Kamer bi-nefsihî bir cism-i gayrı münevverdir ve nûrı Şems'den müstefâddır. Pes Şems ile Kamer, Hatt-ı Küsûf'da seyr ederler iken cem' olsalar, şöyle kim biri birinden mürûr etmek gerek, ol mürûr katında küsûf-ı Şems vâki' olur. Zîrâ biz yeryüzinden **[372b]** Güneş'e bakmak murâd etdüğümüz vakitde gayr-ı mütenevvir olan cism ki Kamer'dir, araya girüp Şems'in nûrını setr eder ve yeryüzinde karanuluk gibi olur. Ammâ eger Şems ve Kamer, Hatt-ı Küsûf'da biri birine mukābil gelseler, şöyle kim Küre-i Âlem tamâm ikisinin arasında olsa, ol vakitde küsûf-ı Kamer hâsıl olur. Zîrâ Küre-i Âlem arada olmağla Kamer, Şems'den nûrını istifâde edemez. Ve bundan henûz Hatt-ı Küsûf'un sebeb-i tesmiyesi ma'lûm oldı, ya'nî küsûf-ı Kamer ve Şems ol dâ'irede zuhûr etdüği içün Hatt-ı Küsûf tesmiye olunduğı zâhir oldı.

Su'âl: Çok kerre vâki' olur ki bilmezin filân yer maşrık semtinde midir, mağrib semtinde midir. Bunı kürede bulabilir miyim?

Cevâb: Bulması pek âsândır. **[373a]** Zîrâ hemân bulunduğun yeri, meselâ Lipsika şehrini nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getüre. Andan sonra ol yerden cihetini bilmek murâd etdüğün yerinden aşurı, meselâ Roma şehrinden tâ dâ'ire-i ufka dek bir iplik çekesin. Pes dâ'ire-i ufukda görürsün ki Roma şehri Lipsika şehrinde lodos tarafında imiş. Ammâ eger murâd etdüğün yerler kürede menkūş olmasalar, ol vakitde tûl-i mekân ve arz-ı mekân beyânında olan risâlelere nazar kılınmağa muhtâc olur. Pes ol risâleler hâzır bulunup murâd etdüğün yerinin tûlini ve arzını buldukdan sonra arzın

1 solstitium hybernum (kış gün dönümü, günberi)

derecelerini evvelki nısf-ı nehâr dâ'iresinde ve tûlin derecelerini Hatt-ı İstivâ'nın üzerinde add ede, ol vakitde ol yerin tamâm merkezini göstermeğe kādir olursın. Meselâ Lipsika şehri kürede bulundı, velâkin **[373b]** risâlelerde buldun ki anın tûli otuz dört ve arzı elli bir derecedir; imdi evvelâ arzının derecelerini sayup bir nişân ede, andan sonra yine tûlini sayup anda dahi bir nişân ede. Andan sonra bu iki nişândan birer çizi çeke; ya'nî birini urûz nişânından maşrık yâhûd mağrib semtine ve birini tûl nişânından şimâl yâhûd cenûb semtine. Pes bu iki çizi cem' olup biri birini kat' etdüği yerde ol yerin tamâm merkezi oldı. Ve eger murâd etdüğün yerin tûli ve arzı risâlelerde dahi bulunmasa, pes ol yere yakın olan yeri baka. Zîrâ bu husûsda bir ya iki dereceye i'tibâr yokdur.

Velâkin bu dahi ma'lûm ola ki, dâ'ire-i ufukda dünyânın cevânib-i erba'ası nakş olunmışlardır; meselâ oriyens ya'nî maşrık ve oksidens ya'nî mağrib ve meridiyes ya'nî lodos **[374a]** yâhûd cenûb ve sebtentriyo ya'nî yılduz yâhûd şimâl tarafı gibi. Ve kaçan kim kürre-i müstakīme kılınsa, şöyle kim kutblar ufukda olalar, ol vakitde bir yerin cihetini beyân etmekde usr yokdur. Zîrâ Mıntıka-i Burûc'un arzı ne kadar ise maşrık ve mağribin mesâfesi dahi ol kadardır. Bâkī kalan iki tarafın birisi şimâl ve birisi cenûb tarafıdır. Ammâ eger kürre-i mâ'ile kılınursa, pes ol vakitde Mıntıka-i Burûc bir semte meyl edüp ve maşrık ve mağribin mesâfeleri yakın yüz derece kadar olur. Ve iki tarafda olan şimâl ve cenûb tarafların mesâfeleri ancak altmış yetmiş derece kadar olur. Ve bundan ötüri coğrâfîler maşrıkı ve mağribi dahi ikişer kısma taksîm etmeğe muhtâc oldılar. Ya'nî maşrıkın iki kısmının birine oriyens estivus[1] ya'nî maşrık-ı sayfî dirler. Bu şol yerdir ki Hazîrân'ın onuncı **[374b]** güninde Şems oradan tulû' eder, zîrâ ol zamân atvel-i nehâr olup yaz olmağa başlar. Ve birisine oriyens hibernus ya'nî maşrık-ı şitâvî dirler. Bu şol yerdir ki Kânûn-ı Evvel'in onuncı gününde Şems oradan tulû' eder, zîrâ ol vakitde aksar-ı nehâr olup kış olmağa başlar. Ammâ mağrib[in] iki kısmının birisine oksidens asitus ya'nî mağrib-i sayfî dirler. Bu şol yerdir ki atvel-i nehâr oldukda Şems orada gurûb eder. Ve birisine oksidens hibernus ya'nî mağrib-i şitâvî dirler. Bu şol yerdir ki aksar-ı nehâr oldukda Şems orada batar.

1 oriens aestivus

Su'âl: Bir yerden bir yere dek ne kadar mesâfedir, anı kürede bilmek mümkin midir?

Cevâb: Ol dahi mümkindir. Kitâbın evvelinde ve Hatt-ı İstivâ'nın bahsinde beyân olındı ki, Hatt-ı İstivâ'nın üzerinde dereceler nakş olunmuşdur ve her derece otuz sâ'at kadar eder. Pes eger murâd **[375a]** olunan iki yer Hatt-ı İstivâ'ya yakın iseler amel-i kalîl ile zâhir olur. Zîrâ hemân bir yerden âhara dek Hatt-ı İstivâ'da olan dereceleri add eyleye, andan sonra otuz ile darb ede, maksûd hâsıl olur. Meselâ Afrika'nın yanında olan Sant Tome Adası'ndan[1] maşrık tarafına Hind'de olan Moluk Adaları'na sefer etmek murâd etsen, pes Hatt-ı İstivâ'da bu iki yerin mâ-beyninde yüz otuz derece bulursın. Bunları otuz ile darb ede, üç bin dokuz yüz hâsıl olur. Öyle oldukda bu iki yerin mâ-beyninde olan mesâfe üç bin dokuz yüz sâ'atdir. Ve eger ol iki yerin tûli berâber olursa ol dahi âsândır. Zîrâ ol iki yeri nısf-ı nehâr dâ'irenin altına getüre, andan sonra mâ-beynlerinde olan dereceleri nısf-ı nehâr dâ'irede saya, andan yine anları otuza darb eyleye, maksûd hâsıl olur. Meselâ Kapo de **[375b]** Bona İsperançe'den yılduz tarafına Finland'a sefer etmek murâd etsen, pes vech-i meşrûh üzre yüz derece bulursın. Anları otuza darb ede, üç bin hâsıl olur. İmdi zâhir oldı ki mezbûr iki yerin arasında üç bin sâ'at imiş. Ammâ eger iki bile yerlerin tûli ve arzı muvâfık değil ise ol vakitde bir pergel alup anı ol kadar açasın ki anın iki uçları murâd etdüğün iki yerlere erişe. Andan sonra pergeli ol hâlde ya Hatt-ı İstivâ'da yâhûd dâ'ire-i nısf-ı nehârdaki derecelerin mukābelesine tutup pergelin iki uçları beyninde olan derecâtı saya, andan yine anları otuza darb ede. Pes darbdan hâsıl olan, ol iki yerin mâ-beynindeki sâ'atlerin adedi oldur. Ve eger murâd olunan yerler birbirinden pek ba'îd olsalar ve mevcû[d] bulunan pergel küçük olup uçları ol iki yere yetişemese, ol vakitde **[376a]** ibtidâ pergel ile ya Hatt-ı İstivâ'da ya dâ'ire-i nısf-ı nehârdaki derecâtdan on derecenin mesâfesini ölçe. Andan sonra ol hâlde pergel ile ol iki yerlerin birisinden başlayup illerü gider iken on, yigirmi, otuz, kırk, elli ilâ-âhirihî[2] böylece saya; tâ ol bir yere gelince dek. Ve eger sonraki ölçmekde on derece çıkmazsa, pes pergeli bir ucı ile kā'im iken sokup bir ucını ol yere getüre, sonra kaldurup Hatt-ı İstivâ'daki derecâta karşu tutup

1 São Tomé Adası

2 Metinde الخ şeklindedir.

ne kadar olursa anı dahi evvelden sayılan ile cem‘ ede. Cem‘-i yekûndan sonra hâsıl olan adedi yine otuza darb eyleye. Pes darbdan hâsıl olan, ol iki yerin mâ-beynindeki mesâfenin sâ‘atleridir.

Su’âl: Ammâ bu mesâfeleri haritalarda ölçmek mümkin midir?

Cevâb: [376b] Kürede kadar sahîh olmaz. Zîrâ ma‘lûmdur ki küre müdevverdir ve haritalar düzdür ve ba‘zı yerler kabz olunmuşdur. Husûsan kürenin haritasında olan yerler ziyâdesiyle makbûzadır. Ve andan ötüri haritaların ekserinde devâ’ir-i mütevâziye-i atvâl ve devâ’ir-i mütevâziye-i urûz eğri çekilmişlerdir. Ve ba‘zı yerlerin dereceleri küçük ve ba‘zı yerlerin büyükdür. İmdi gerek devâ’irin ve gerek derecâtın ihtilâfları sebebiyle haritalarda mesâfeleri ölçmek emr-i asîrdir. Velâkin mesâfeden gayrı haritalarda sahîhan bilinmesi mümkin ba‘zı nesne vardır; meselâ tûl ve arzın dereceleri gibi. Zîrâ haritaların aşağısında ve yukarusında tûlin dereceleri rakam olunmuşdur. Ve dahi sağında ve solında arzın dereceleri menkūşedir. Pes eger bir yerin tûlini yâhûd arzını bilmek murâd edersin, bir iplik ile yâhûd bir cedvel tahta ile tarafdan **[377a]** tarafa ol yerin üzerinden çeke; tâ iki bile tarafda olan derecelerin adedleri müttefik olup ve ol yer ipliğin altında olunca dek. Ol vakitde tarafda işâret olunan derecelerin adedinden ol yerin tûli ya arzı zâhir olur. Gerçi haritaların ekseri urûzda müttefiklerdir, velâkin tûlda çok ihtilâf vâki‘ olmuşdur. Zîrâ coğrâfîlerin ba‘zısı meselâ Lipsika şehrini tûlin otuz üçünci derece ve otuz dakīkanın altında koyar ve ba‘zısı anı otuz ikinci derece otuz beş dakīkanın altında vaz‘ eder ve gayrılar dahi gayrı gûne. Pes bu ihtilâfın sebebi budur ki; hâlâ coğrâfîler evvelki nısf-ı nehâr dâ’iresinde ittifâk etmediler, nitekim yukarıda zikr olundı.

Su’âl: Ben farzan yeryüzinde bir mevzi‘den âhara sefer etdüğümde dünyânın kangı yerindeyim yâhûd ne semte varmışım, küresiz ve haritasız **[377b]** anı bilmek mümkin midir?

Cevâb: Kaçan kim ben ilm-i nücûmda kâmil olsam ve gerek gündüz ve gerek gice ile havâ açık olsa, ol vakitde denizde bile tahmînen bilürüm kangı yerdeyim. Hîç olmazsa bâri kutbun irtifâ‘ını ve ol yerin arzını bulurum ve ana göre hükm ederüm yohsa mı ziyâde şimâle yohsa mı ziyâde cenûb tarafına yürümüşüm. Ammâ havâ bulutlu oldukda şöyle kim ne Güneş ve ne sâ’ir yılduzlar görinürler, ol vakitde pek müşkildir. Hattâ bu âna dek

mümkin olmadı ki denizde bir yerin tûli tamâmen buluna. Zîrâ bir gemi furtuna sebebiyle doğrı yoldan urulduğı gibi bulutlu havâda bilmez yohsa mı maşrık tarafına yohsa mı mağrib tarafına gitmişdir. Ve bu müşkil hall olunmak husûsında Françe ve Felemenk ve İngiliz gāyet çok mâl sarf etmişler ve hâlâ fâ'idesini **[378a]** görmemişler.

Ve bundan böyle bu *Risâle-i Coğrâfiyye*'nin sâhibi olan Vareniyus[1] hatm içün dir:

Palma in mediyo pozita est
Rapiyat, kuyi potest[2]

Ya'nî: Ortaya konulmuşdur çimşîrin bir budağı
Her kimin olursa kudreti kavrasun anı

ترجّم و كتب هذه النسخة المرغوبة اعني الرّسالة الجغرافيّة لانظير عثمان بن عبد المنّان ترجمان ثاني بديوان بلغراد دار الجهاد بأمر الوزير ابن الوزير ابن الوزير ابن الوزير ابن الوزير ابن الوزير ابوالخير الحافظ الحاجّ احمد پاشا المعروف بكوپريلى زاده احسن الله له الحسنى و زيادة. و قد وقع الفراغ عنها في اليوم العاشر من صفر الخير سنة خمس و ستّين و مائة و الف.[3]

1 Bernhardus Varenius (ö. 1650)

2 Palma in medio posita est / Rapiat, qui potest

3 Cihad yurdu olan Belgrad'ın divanının ikinci tercümanı olan Osman bin Abdülmennân, "Köprülüzâde" diye meşhur olan vezir oğlu vezir oğlu vezir oğlu vezir oğlu vezir Hâfız Hacı Ahmed Paşa'nın emriyle -Allah onun iyiliğini ziyade eylesin- bu beğenilen, benzersiz coğrafya risalesini tercüme edip yazdı. Ve bu eserin yazımı 10 Safer 1165 (29 Aralık 1751) tarihinde tamamlandı.

KAYNAKÇA

Abdeljaouad, Mahdi. - Ageron, Pierre. - Shahidy, Mahmoud. "Émergence d'un savoir mathématique euroislamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte". *Philosophia Scientiae*. Editions Kime: 2016. 20-2. ss. 7-32.

Allgemeine Deutsche Biographie. C. XIII. Leipzig: 1881.

Coğrâfiyyûn Faslı. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Mehmed Zeki Pakalın. nr. 58.

Hübner, Johann. *An Introduction to Geography, by Way of Question and Answer. Particularly Design'd for the Use of Schools*. London: 1738.

Hübner, Johann. *Kurtze Fragen Aus der Neuen und Alten Geographie*. Leipzig: 1712.

Karataş, Atilla. *Coğrafya: Geçmiş-Kavramlar Coğrafyacılar*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2017.

Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir). C. IV. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.

Kut, Günay - Yılmaz, Fatma B. *Kandilli Rasathanesi El Yazmaları 2 (Arapça-Farsça Yazmalar)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012.

Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye)*. C. I. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308/1890.

Orman, İsmail. *Askeri Müze Yazma Eserler Koleksiyonu*. İstanbul: Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, 2011.

Osman b. Abdülmennân. *Hediyyetü'l-Mühtedî*. Vahit Paşa Yazma Eser Ktp., Vahit Paşa. nr. 786.

Osman b. Abdülmennân. *Kitâbü'n-Nebât*. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi. nr. 5505; Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Özel. nr. 708.

Osman b. Abdülmennân. *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Köprülü Hacı Ahmed Paşa. nr. 175; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi. nr. 1448.

Resimli Gazete. İdârehâne Matbaası. nşr. Salih Zeki. Tarih: 8 Kânûnıevvel 1310/1893. Adet 194. C. IV.

Şeşen, Ramazan. "Belgrad Divanı Tercümanı Osman b. Abdülmennan ve Tercüme Faaliyetlerindeki Yeri". *Tarih Enstitüsü Dergisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997. Sayı 15. s. 305-320.

Thanasakis, Konstantinos. *The Ottoman Geographer Osman B. Abdülmennan and his Vision of the World in Tercüme-i Kitab-ı Coğrafya (Ca. 1749-1750).* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 2006.

Topdemir, Hüseyin Gazi. "Bilimsel Devrim Yüzyıllarında Coğrafya". *Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi*. Şubat 2014. Sayı 555. s. 88-89.

Varenius, Bernhardus. *Geographia Generalis*. Amsterdam: 1650.

LUGATÇE

A

abbas: ruhbanbaşı
add etmek: saymak
âhar: başka, diğer, öbürü
ahbâr: din adamı, ruhban (Metinde Hristiyan din adamları için kullanılmıştır)
âhirü'l-emr: işin sonunda, nihayet
akdem: çok eski, daha önce, en önce olan
Akreb: Akrep burcu
aksaru'n-nehâr: en kısa gün
alâka: (Metinde) sömürge
ale'l-ıtlâk: genellikle, ayrım yapmadan
ale's-seviyye: aynı seviyede, eşit olarak
anber: adabalığının midesinde toplandıktan sonra denize salınan kül renkli ve çok güzel kokulu madde
ancılayın: onun gibi
ansurmak: hapşırmak
arz: 1. yeryüzü, dünya **2.** en, genişlik **3.** enlem
arzan: enine, genişliğine; enlem dairesine göre
Arz-ı Ma'lûme: bilinen yerler
Arz-ı Mechûle: bilinmeyen yerler
arz-ı mekân: enlem uzaklığı
arz-ı meskûne: eskiden dünyanın insanlar tarafından yerleşilip oturulan kısmı
Arz-ı Mübâreke: mübarek belde (Metinde Kudüs/Filistin ve Şam/Suriye için kullanılmıştır)
asîr: güç, çetin, zor, zahmetli
âşikâre: açık, meydanda, belli
atvel-i nehâr: en uzun gün
a'zam: daha büyük, en büyük

B

bâb: kitabın bölümlerinin her biri
bâğī: serkeş, asi
bahâr: baharat
bahr-i muhît: okyanus
Bahr-i Muhît-i Cenûbî: Güney Okyanusu, Etiyopya Denizi
Bahr-i Muhît-i Garbî: Atlas Okyanusu
Bahr-i Muhît-i Şarkī: Hint Okyanusu
Bahr-i Muhît-i Şimâlî: Kuzey Buz Denizi
Bahr-i Sâkin: Pasifik, Büyük Okyanus
Bahr-i Şimâlî: Kuzey Denizi
ba'îd: uzak
bakçe: bahçe
bâlâ: bir şeyin yüksek yeri, yukarı, üst
ban: Osmanlı döneminde Macaristan, Hırvatistan ve Slovenya dolaylarında küçük prenslere verilen unvan
bâzirgân: tüccar, bezirgân
berd: soğuk
bınar: su kaynağı, pınar
bilâ-hisâb: sayısız, pek çok

C-Ç

câzû: büyücü kadın, cadı
cebel: dağ
Cedî: Oğlak burcu
cem'iyyethâne: toplantı yeri
cevelân: dolaşma, gidip gelme, deveran
Cevzâ: İkizler burcu
cezâ'ir: cezîreler, adalar
cirdâb: girdap
cirm: hacim, büyüklük
cizye: İslâm devletlerince Müslüman olmayan tebaadan alınan vergi
Cuhûd: Yahudi
çasar: imparator
çebter: kralların taşıdığı topuz benzeri asa
çelepirci: korsan

D

dâ'ire-i mütevâziye-i urûz: paralel dairesi
dâ'ire-i nısf-ı nehâr: meridyen dairesi
dâ'iretün mukassimetün li-istivâ'i'l-leyl: Ekinoks gök çemberi
dâ'iretün mukassimetün li-müstakırri'ş-şems: Gün dönümü gök çemberi
dayı: Osmanlı idaresindeki Tunus, Cezayir ve Trablusgarp eyaletlerinde (Garp Ocakları) idareyi ele geçiren kimselere verilen unvan
Delv: Kova burcu
devâ'ir: daireler
devâ'ir-i mütevâziye-i atvâl: meridyen daireleri
dış deniz: okyanus
Dübb-i Asgar: Küçükayı takım yıldızı

E

ecnâs: cinsler, çeşitler
ecvibe: cevaplar
eflâk: gökler; gök cisimleri
efsah: en fasih; bir dilin en açık ve anlaşılır olan esas lehçesi
eğelmek: eğilmek
Ehl-i İslâm: İslâm ehli, Müslümanlar
ehven: daha zararsız
ekālîm: iklimler
ekliptik (tutulum): Bir yıl boyunca Güneş'in, gök küresi üzerinde çizdiği çemberin sınırladığı daire
eknâf: taraflar, yönler
eksarhi: Bizans tarafından geniş yetkilerle donatılarak uzak vilayetlere gönderilen vali, eksarh
elektör: Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nda imparator seçimine katılma hakkında sahip prens veya piskoposların her biri
elkāb: lakaplar
elvân: renkler
enâr: nar
envâ': neviler, çeşitler, türler
es'ab: pek güç, en zor
esahh: daha doğru, en doğru
Esed: Arslan burcu
eshel: daha kolay, en kolay
eşher: çok meşhur, en ünlü
evkāt: vakitler, zamanlar
evsa': çok enli, daha geniş
eyyâm: günler

F

farzan: faraza, farz edelim ki
fasl: bölüm; mevsim
fe'fhem: iyice anla
fe-te'emmel: düşün, dikkat et, incele
fevt: ölmek
fusûl-i erba'a: dört mevsim
fünûn: fenler, bilim dalları
fürûht: satma, satış

G

galat: yanlış, hata
galat-ı meşhûre: yaygın hâle gelmiş söz yanlışı
garaf: graf, kont, baron
garb: batı
gavres (gebr): ateşperest, putperest, kâfir, gâvur
gayr-ı mer'î: gözle görülmeyen
gurûb: güneşin batması, gün batımı

H

hâdim: hizmet eden, hizmetçi
hakîm: filozof
hâlî: boş
Hamel: Koç burcu
hâmis: beşinci
harîr: ipek
hâtime: son, nihayet; son söz
Hatt-ı İstivâ: Ekvator
Hatt-ı Küsûf: ekliptik dairesi
hâzık: mahir, üstat
hendese: geometri
herçug: herzog, dük, duka
hey'et: astronomi
hılkī: hilkate ait olan, yaratılıştan

hırâset: koruma, kollama
hibe: bağışlama
hufyeten: gizlice
hukemâ: hakîmler, filozoflar
hurûf: harfler
Hût: Balık burcu
hüsn-i mu'âşere: hoşça geçinme, karşılıklı iyi ve güzel ilişkiler kurma

I-İ

ılıca: kaplıca, kaynarca
ıslâh: iyi cins, kaliteli
ıstılâhât: terimler
ıtlâk: denilme, adlandırılma
ibtidâ: başlangıçta
ifrît: cinlerin çok kuvvetli, zararlı ve korkunç türü
ihrâb: harap etme, perişan etme
ihrâk: yakma, ateşe verme
imsâk: tutumluluk
infisâl: ayrılma, terk edip gitme
intehâ: sona erdi, burada bitti
îrâd: mali gelir
irtifâ': yükseklik
irtifâ'-ı Kutb-ı Cenûbî: Güney Kutup yüksekliği
irtifâ'-ı Kutb-ı Şimâlî: Kuzey Kutup yüksekliği
istikrâr: yerleşme, karar bulma, iyice belli olma
itbâ': tabi kılma, ardına katma
ittihâz: edinme

K

kadem: ayak
kaht: kıtlık
kâr u kesb: iş ve kazanç, çalışıp kazanma
karavulhâne: karakol
kâsil: tembel
kavalir: şövalye
Kavs: Yay burcu
kayser: Roma ve Germen imparatorlarına verilen unvan
ke'l-evvel: eskiden olduğu gibi
kenisâ: kilise
kesel: gevşeklik, uyuşukluk, tembellik
kettân: keten
Kıbtî: 1. Mısır'ın yerli Hristiyan halkı **2.** çingene
kılimate: iklim
kıtâl: öldüresiye yapılan karşılıklı savaş
konşu: komşu
korone: krallık tacı
kumbara: içi boş olup barut, demir ve kurşun parçaları ile doldurulan, havan topu veya elle fırlatılan bir çeşit mermi, humbara
Kutb-ı Cenûbî: Güney Kutbu
Kutb-ı Şimâlî: Kuzey Kutbu
Küre-i Âlem: Dünya
küre-i mâ'ile: eğik, meyilli küre
küre-i müstakīme: düz küre
küre-i mütevâziye: paralel küre
küsûf: Güneş tutulması
Kütüb-i İlâhiyye/Semâviyye: Cenâb-ı Hakk'ın indirdiği mukaddes kitaplar (Tevrât, Zebûr, İncîl, Suhuf-ı Mukaddese ve Kur'ân-ı Kerîm)

L

lâ-nazîr: benzersiz
lâ-yu'add ve lâ-yuhsâ: sayısız, sayılamayacak kadar çok
legat: Papa'nın vekili
leyl: gece

M

mâ-adâ: başka, dışında
mâ-beyn: ara, iki şeyin arası
mağrib: batı, gün batısı
ma'kūlât: akılla bilinebilir ve ispatlanabilir şeyler
ma'mûr: imar edilmiş, bayındır duruma gelmiş
mansıb: devlet hizmetindeki yüksek memurluk, makam
masnû'ât: sanatkârane yapılan şeyler
mastûr: yazılmış, çizilmiş
maşrık: doğu, gün doğusu

ma'yûb: ayıplanmış, kusurlu
mebde': başlangıç
medâr: tropika, dönence
Medâr-ı Cedî: Oğlak dönencesi
Medâr-ı Kutb-ı Cenûbî: Güney Kutup Dairesi
Medâr-ı Kutb-ı Şimâlî: Kuzey Kutup Dairesi
Medâr-ı Seretân: Yengeç dönencesi
Medâreyn: Yengeç ve Oğlak dönenceleri
medhal: giriş, giriş yeri
mefâhir: övünülecek şeyler
meks: bir yerde yaşama, hayat sürme
memâlik: memleketler, ülkeler; imparatorluk
menkūlât: nakledilen bilgiler, haberler
menkūş: nakşedilmiş, resmedilmiş
mesâbe: derece, değer, ölçü
mesâ'il: meseleler
mesfûr: yukarıda yazılı bulunan, daha önce adı geçmiş olan
meskûn: içinde oturulan, ikamet edilen
meşverethâne: toplantı yeri
meteriz: tabya, toprak siper, metris
meyyit: ölü
mezbûr: yukarıda adı geçen, zikredilen
mıntıka: yer yuvarlağını çevrelediği düşünülen paraleller arasında kalan ve kuşağı andıran kısımlardan her biri
Mıntıka-i Bâride: Soğuk Kuşak, Kutup Kuşağı
Mıntıka-i Bâride-i Cenûbiyye: Güney Soğuk Kuşak
Mıntıka-i Bâride-i Şimâliyye: Kuzey Soğuk Kuşak
Mıntıka-i Burûc: Burçlar Kuşağı
Mıntıka-i Hârre: Sıcak Kuşak, Ekvator bölgesi kuşağı
Mıntıka-i Mu'tedile-i Cenûbiyye: Güney Ilıman Kuşak
Mıntıka-i Mu'tedile-i Şimâliyye: Kuzey Ilıman Kuşak
Mihver-i Âlem: Ekvator çizgisi
millet: din, mezhep
minşâr: testere, bıçkı
misk: bir tür Asya ceylanının karın derisi altında toplanan ve dışarı çıktığında çok güzel koku yayan madde
Mîzân: Terazi burcu
Muhbir-i Sâdık: her sözü doğru olan, doğru haber veren kimse, Hz. Peygamber (sav)
muhtelit: karışık, karışmış
mukābil: bir şeyin tam karşısına gelen
mukaddem: önce, evvelki
mukaddime: giriş, sunuş
mukarrer: yerleşmiş
mukātele: karşılıklı savaşma
mum söyündürüciler: mülhidler (Metinde İngiltere'deki Quakers mezhebi mensupları için kullanılmıştır)
munzamm: ilave edilen
musarrahan: açıkça bildirilmiş
mu'tedil: orta hâlde, orta kararda; ılıman
mutî': uyan, itaat eden
Mutlak Hatt: gemicilerin Ekvator'a verdikleri isim
muttali': haber almış, öğrenmiş olan
muzî'e: ışık veren, aydınlatan; parlayan, parlak
mübtedî: yeni talebe
mübtıl: kullanılmayan, terk edilmiş
mücelled: kitap, mecmua, ciltlenmiş okuma malzemesi
mücmel: kısa, öz
müdevver: yuvarlak
müfârık: birbirinden ayrılmış
müferrih: ferahlık veren, iç açıcı
mükâleme: karşılıklı konuşma
mükrim: misafir ağırlamayı seven, ikram eden
mülâzemet: bir yere devam etme, devamlı gidip gelme
mülûk: melikler, hükümdarlar
mümtedd: uzanmış, yayılmış

mün'akis: parlak bir cisme vurup yansıyan, yansımış
münfasıl: birbirinden ayrılmış
münhezim: hezimete uğramış, yenilmiş
münkasım: kısımlara ayrılmış, bölünmüş
münkesif: (Güneş için) tutulmuş, küsûfa uğramış
müreffeh: bolluk ve refah içinde yaşayan, varlıklı
mürekkeb: birden fazla şeyin bir araya gelmesinden meydana gelmiş, birleşik
mürted: İslâm dininden dönen, Müslümanlık'tan ayrılan kimse (Metinde "hain" manasında kullanılmıştır)
mürtefi': yükselmiş, yüksek
mürûr: geçme, geçiş
müsâvî: birbirine eşit
müselles: üçgen
müsemmâ: isimlendirilmiş, belli bir isimle anılmış
müstakır: değişmeyen, yerleşmiş, sabit
müstakırru'ş-Şems: Güneş yörüngesi
müsta'mel: kullanılan
müstefâd: anlaşılmış, öğrenilmiş
müstemi'în: dinleyiciler
müstemirren: devamlı, kesintisiz
müşâbih: benzeyen, benzer
müştedd: şiddetli
müştemil: içeren, kapsayan
müte'allik: ilgili, bağlı
müteferrik: birbirinden ayrılmış, dağılmış
müteharrik: hareket hâlinde olan, devir ve hareket eden
mütemekkin: yerleşmiş, yerleşik, mukim
mütenevvir: parlayan, nurlanan, aydınlanan
mütevakkıf: bağlı, ilişkili
mütevâliyen: birbiri ardınca olan, aralıksız devam eden
mütevâziye: paralel
müteveccih: yönelmiş, yönelen
müyesser: kolaylıkla yapılan, kolaylaştırılmış
müzdâd: artmış, çoğalmış, ziyâde
müzeyyen: süslenmiş, bezenmiş, süslü

N

nadir: (astronomide) ayakucu, semt-i kadem; belirli bir yerde yatay yüzeye dik şekilde, bulunan yerin tam aşağısını gösteren yön
nâfi': faydalı
nalçe: ayakkabıların ökçesine çakılan demir
nâ-pâk: kirli
Nasârâ: Hıristiyanlar
nef': fayda, çıkar, menfaat
nefy: sürgün etme, sürme
nehâr: gündüz
nısf: yarı
nısf-ı nehâr: meridyen, gün ortası
nısf-ı nehâr dâ'iresi: meridyen dairesi
nısfü'l-leyl: gece yarısı
nizâ': çekişme, kavga, anlaşmazlık
nüzûl: yukarıdan aşağıya inme

O

ocak: aile, hanedan

P

palanka: araları çitle örülmüş ahşap direklerin ortasına moloz taşı ve harç doldurmak suretiyle yapılmış, hendekle çevrili küçük hisar
Papişta: Katolik
pirinç: prens

R

râbi': dördüncü
ra'iyyet: bir hükümdarın yönetimi altında olan, vergi veren ve devlet tarafından korunan halk
rakam olunmak: yazılmak
râyiha: koku

re‘âyâ: bir hükümdarın yönetimi altında bulunan ve vergi veren halk
ref‘: ortadan kaldırma, hükümsüz kılma, feshetme
rûz-nâme: takvim
rücû‘: dönme, geri dönme
rükbe: diz, dizkapağı

S

sâdis: altıncı
sahîh: doğru, gerçek
sa‘îd: kutlu, uğurlu, mübarek
sakīl: ağır, güç
sânî/sâniye: ikinci
sâlis: üçüncü
Saraçenîler: Avrupalıların eskiden Müslüman Araplar ve bazen de Türkler için kullandıkları tabir
sayf: yaz mevsimi
sâz: yapı
Seb‘a-i Seyyâre: yedi gezegen
semt-i kadem: (astronomide) ayakucu *bkz.* nadir
semt-i re’s: (astronomide) başucu, *bkz.* zenit
Seretân: Yengeç burcu
serhad: sınır boyu, hudut
setr: gizleme, örtme
Sevr: Boğa burcu
sezâ: yaraşır, uygun, layık
sibâ‘: yırtıcı hayvanlar
Sünbüle: Başak burcu

Ş

şakī: yol kesici, haydut
şâkird: öğrenci, talebe
şâmil: içine alan, kapsayan
şark: doğu
şecî‘: korkusuz, cesur, yürekli
şedîd: şiddetli
şitâ: kış
şürû‘: başlama, girişme

T

ta‘accüb: şaşma, hayret etme
ta‘addî: zulmetme, haddi aşma
ta‘akkul: akıl erdirme, zihin yorarak anlama
ta‘allüm-i fünûn: ilim öğrenme, eğitim alma
tabya: bir istihkâmın siperlerinden dışarıya taşacak şekilde ve tek olarak yapılmış top yeri, küçük ve tek istihkâm
tafsîl: açıklama
tağyîr: değiştirme, başka şekle sokma
tahrîr: yazı yazma
tâ’ife: kabile, kavim
takarrüb: yaklaşma, yakına gelme
taksîm: parçalara ayırıp bölme
ta‘lîk: asmak
tâ‘ûn: veba
ta‘zîb: eziyet verme, azaba sokma
taz‘îf: iki katına çıkarma
te‘akkub: birbirini takip etme
tebdîl: değiştirme, değiştirilme
tecdîd: yenileme
te’emmül: iyice, etraflıca düşünme
teferrüc: eğlenmek için yapılan gezinti
tefhîm: bildirme, anlatma
tefrîk: ayırma
te’hîr: erteleme, sonraya bırakma
tekâlîf: yükümlülükler, vergiler
tekellüf: külfetli, zahmetli iş görme
tekellüm: söyleme, konuşma
temsîlât: temsiller, örnekler
tenkıye: temizleme, temizlenme
tereke: ölen bir kimseden kalan eşya, mal mülk
tergīb: isteklendirme, arzu ettirme
terkīm: yazma, çizme
tesmiye: isimlendirme
tevârîh: tarihler
teveccüh: bir şeye doğru yönelme, bir tarafa dönme
tevsî‘: genişletme, yayma
tûl: 1. uzunluk, boy **2.** boylam

tûlen: uzunlamasına, boyuna, uzunluk bakımından; boylam dairesine göre
tûl-i mekân: boylam uzaklığı
turgurmak: durdurmak

U

ûd: Doğu Asya'da yetişen ve yakıldığında çok güzel koku yayan bir ağaç
ufk: ufuk
ûlâ: birinci, ilk
Urûm: Rum, Grek; Ortodoks
urûz: genişlikler, enler

V

vâfir: çok, bol
vâhid: tek, bir
vaktâki: ne vakit ki, o zaman ki, olduğu vakit
vaz': belirleme, tayin ve tespit etme, ortaya koyma
vech-i meşrûh: açıklanan tarzda
vladika: ladika, piskoposluk
vüs'at: imkân, fırsat

Y

yer ile yeksân etme: yerle bir etme, tahrip etme
yesîr: kolay
yüriyiş: saldırı, hücum

Z

zâhir: meydanda olan, görünen
ze'âmet: Osmanlı Devleti'nde fetih sırasında elde edilen ve arâzî-i emîriyye denilen yerlerden savaşanlara, ayrıca bir kısım devlet ve saray erkânına kılıç hakkı ve dirlik olarak verilen beytülmâl hissesi
zekâvet: çabuk anlama ve kavrama yeteneği
zenit: (astronomide) başucu, semt-i re's; bir yerin düşeyinin gök küreyi kestiği nokta
zevâl: sona erme
ziyâ: ışık
Zodyak: gök küresinde, üzerinde on iki takımyıldızı sıralanmış olan burçlar kuşağı
zuhûr: meydana çıkma, baş gösterme, görünme

DİZİN

A

Aar (Aare) Nehri 158, 160, 161, 162, 166
Abassiya (Abassia) 340
Abbeville 99
Abd (Apt) 104
Abenzberg (Abensberg) 204
Abernetey (Abernethy) 122
Abissine (Abyssinia/Etiyopya) 332
Abişşiniya (Abyssinia) 340
Abo (Aboa/Turku) 269
Abran 311
Acan (Agen) 101
Acem Körfez 304, 313, 314, 316, 317, 319
Adal (Awdal) 343
Adama (Adma) 310
Aden 314
Adherbezyan (Azerbaycan) 318
Adige Nehri 41, 170, 182
Adolfo Firideriko İştreliç (Adolf Friedrich Strelitz) 236, 238
Adriya (Adria) 182, 195, 196
Adriya (Adriyatik) Denizi 170
Adriyanopol (Adrianopel) 298
Aesne (Aine) 107
Afek (Aphek) 312
Afferden 143
Afrika 70, 73, 75, 79, 80, 81, 85, 86, 91, 108, 130, 157, 171, 200, 304, 312, 313, 331, 332, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 355, 358, 362, 366, 385, 403
Agades (Agadez) 337
Agde 103
Agibten (Agypten/Egypt/Mısır) 332
Agibtiya (Agypten/Mısır) 338
Agra 321
Agrim (Aughrim) 128
Agust Boğazı 162
Agusta (Augusta) 199
Agustburg (Augustusburg) 244
Agustus (III. August) 239
Aguşburg (Augsburg) 212
Ahasver (Ahasverus/Ahasuerus) 317
Ahen (Aceh/Açe) 327
Akadya (Acadia) 351
Akdeniz 71, 73, 80, 81, 90, 91, 92, 102, 103, 104, 105, 130, 170, 194, 198, 297, 298, 300, 301, 303, 304, 306, 308, 309, 310, 311, 331, 332, 333, 334, 335, 339, 380
Ak Deniz (Beyaz Deniz) 76, 280, 281, 283, 284
Ak Deniz Laplandı Cezîresi 284
Aken (Acken/Aachen) 220
Akkirmân Tatarları 286
Aksab 311
Aksel (Axel) 138
Akuva Pulko (Aqua Pulco) 349
Akuva Viva (Aqua Viva) 195
Akuyno (Aquino) 195
Akvi (Acqui Terme) 176
Akvileyya (Aquileje) 183
Akvilla 196
Akvitanya (Aquitaine/Akitanya) 100
Alamanya (Allemagne) 201
Alandiya (Alandia/Åland) Adası 265
Alanşon (Alençon) 99
Alâ'üddevle 308
Alava 89
Albaniya (Albania/Braid Alban) 124, 299
Albano 191
Albareçin (Albarracín/Albarazin) 88
Alba Yuliye (Alba Julia) 295
Albenga 184
Albertus (I. Albrecht) 161
Albi (Albt/Alba) 101, 102, 103, 176
Albokorekove (Albuquerque) 84
Alborg (Aalborg) 262
Alçey (Alzey) 217
Alen (Aalen) 213
Aleppo (Halep) 309
Alessandiriya (Alessandria) 177
Alest (Aalst) 137
Algır (Algier) 334
Alguve Morte (Aigues-Mortes) 103
Âl-i Osmân 75, 285, 286, 287, 288, 296, 297, 299, 304, 305, 307, 313,

314, 315, 316, 320, 331, 332, 333, 334, 335, 339
Aliyubarota (Aliubarotta) 77
Alkala (Alcalá de Henares) 82
Alkantara (Alcántara) 84
Alkayir (Alcair/Alcairus/Kahire) 339
Alkmar (Alkmaar) 149
Aller Nehri 230
Almanca (Almanza/Almansa) 83
Almerin (Almeirim) 77
Almeriya (Almería) 86
Alpen (Alpler) 170
Alpes (Alp Dağları) 157
Alştead (Alstadt) 246
Altdorf 163, 224
Altenav (Altenau) 231, 235
Altenberg 244
Altenburg 245
Alt İştargard 238
Altoniya (Ultonia) 126
Altsol (Altsohl/Zvolen) 289
Altun Ada 323
Alzas (Alsace/Alsas) 109, 157, 214, 215, 216
Alzas Çabern (Elsas-Zabern) 215
Alzen (Alsen) 234
Amak (Amack) 261, 262
Amalfi 195
Amasiya (Amasya) 308
Amason (Amazon) Nehri 352, 354
Amberg 208
Amboveze (Amboise) 95
Amboyna (Ambon) Adası 329
Ambras (Ombras) 209
Ameliyenborg (Amalienborg) Sarayı 261
Ameneburg (Amöneburg) 219, 226
Amerika Meridiyonalis (America Meridionalis/Güney Amerika) 348
Amerika Sebtentriyonalis (America Septentrionalis/Kuzey Amerika) 348
Amerikus Vespuçiyus (Amerigo Vespucci) 346
Amerzfort (Amersford) 152
Amiyan (Amiens) 99
Amrum 235
Amsterdam 149, 150, 155
Anabol Körfezi 301
Anadolı 298, 303, 304, 306, 307, 308, 315, 316, 324
Anagni 191
Ancez (Angers) 95
Ancoleme (Angoulesme) 96
Andernah (Andernach) 220
Andersheym (Bad Gandersheim) 232
Andıra (Andros) Adası 303
Andriya (Andria) 196
Angelzey (Anglesey) 119
Angermanland (Ångermanland) 268
Angiyera (Angera) 177
Angliya (Anglia/İngiltere) 110, 111, 112, 118, 120, 121, 129, 130
Angola 79, 341
Angra (Angra do Heroísmo) 355
Angusta (Angus) 123
Anhalt 239, 240, 241, 242, 247
Anhold (Anholt) 154
Aniyan Boğazı (Fretum Anián) 361, 362
Anklam 259
Ankona 188, 190
Ankonya 190
Anna (Ana) 313
Annaberg (Annaberg-Buchholz) 243
Annabolis (Annapolis) 351
Annand 122
Annandiya (Annandia) 122
Annebon (Annobón) Adası 344, 345
Annesi (Annecy) 173
Anslo 263
Anşpah (Ansbach) 222, 223
Antakya 308
Antibe (Antibes) 104
Antikosta (Anticosti) Adası 358
Antikova (Antigua) Adası 356
Antilla (Antillia/Antiller) 130, 355, 356, 357, 358
Antilla Mayores (Antillia Majores) 355
Antivar 299
Antiyokiya (Antiochia/Antakya) 309
Antrim 126
Antverpen (Anvers) 131, 133, 143, 144, 145, 149
Anyo (Anjou) 96, 198, 199

Apanta 354
Apenrada (Aabenraa) 235
Appentsel (Appenzell) 159, 161, 163, 164, 165, 169
Apruço (Abruzzo) 194, 195
Apruço Çitra (Abruzzo Citra) 194, 196
Apuliya (Apulia/Apulien) 194
Arabistân 304, 305, 306, 312, 313, 314, 316, 332, 339
Arabistân (Umman) Denizi 55, 71, 304, 305, 312, 313, 314, 319, 321, 342, 343
Arabistân Irâkı 317
Arabiya Dezerta (Arabia Deserta) 313
Arabiya Feliks (Arabia Felix) 313
Arabiya Petraya (Arabia Petrea) 313
Arablar 78, 85
Arad 290
Aragoniya (Aragonia/Aragon) 82, 83, 88
Aragonya 83
Arahe (Larache/el-Arâ'iş) 333
Araniye (Arania) 125
Aranyuvec (Aranjuez) 83
Ararat (Ağrı) Dağı 315
Arav (Aarau) 160, 166
Arbela (Erbil) 318
Arboğa 266
Arburg (Aarburg) 161
Ardard (Ardart) 129
Arden Dağları (Ardennes) 108
Ardenburg (Aardenburg) 138
Ardre (Ardres) 99
Areççço (Arezzo) 187
Arelat 104
Aremberg 220
Arensberg (Arnsberg) 228
Arensbök (Arensboek/Ahrensbök) 235
Arenşavg (Arenshaug) 245
Argateliya (Argathelia/Argyle) 122
Argenteya (Argentum) 352, 353
Argonaze (Castel Argonese) 199
Arhangel (Archangel/Archangelsk) 283
Arhipelagos Maldivarum 327
Arhipelagos Meksikanos 355
Arhipelagos Sant Lazari 359
Arhus 262
Aristo 300, 302
Aristoteles 300
Arko (Arco) 210
Arkos (Arcos) 85
Arle (Arles) 104, 106
Armah (Armagh) 127
Armentir (Armentières) 138
Arnavudluk 299, 300
Arnheym (Arnheim) 153
Arno Nehri 171, 172, 184, 187
Arnon (Ernûn) 312
Arnştad (Arnstadt) 247
Aroziya (Arosia) 266
Arrakan (Arakan) 322
Arras 134
Arrove (Aero/Æro) Adası 42, 234, 262
Arsilla (Arzila/Asîlah) 333
Arşot (Aarschot) 144
Arşten (Aachen) 143
Artern 247
Artove (Artois) 131, 133, 134, 135, 138, 139
Aryen (Arien) 134
Arz-ı Cedîde Adası 358
Arz-ı Ma'lûme 70
Arz-ı Mechûle 34, 35, 57, 70, 347, 348, 351, 360, 361, 362, 363
Arz-ı Rûm (Erzurum) 315
Arzu'ş-Şâm (Arz-ı Mübâreke) 309
Assanziyo (Ascension) Adası 345
Assine (Assinie-Mafya) 338
Assintum (Assinthum) 124
Assumçiyon (Asunción) 354
Asti 175
Astorga 84
Astrakan 284
Astura 191
Aşafenburg (Aschaffenburg) 219
Aşersleben (Aschersleben) 239, 240
Aşkalon 311
Aşkoli (Ascoli) 190
At (Ath) 140
Athos 300
Atilla (Attila) 107, 181
Atina 300
Atlantikum 336

Atlas Dağları 331, 336, 346
Atlone (Ahtlone) 128
Atmil (Altmühl) Nehri 222
Atoliya (Atholia) 124
Atş (Arch) Nehri 210
Aude Nehri 102
Autun 106
Auverine (Auvergne/Alvernia) 97
Auyerniye (Auvergne) 145
Ava 322
Avdenarde (Oudenarde) 136
Avena (Avenna/Avesnes-sur-Helpe) 139
Aversberg 206
Averşberg (Auersperg) 254
Avido (Abydo/Abydus) 307
Avila 83
Avilla Dağı 333
Avinyon (Avignon) 105, 192
Avks (Aux) 101
Avkser (Auxerre)106
Avlonya (Aulon/Vlorë) 299
Avmal (Avmale) 99
Avona (Avon) Nehri 115
Avrah (Aurach) 211
Avranşe (Auranches/Avranches) 98
Avrih (Aurich) 232
Avrupa 130, 156
Avsig (Aussig) 251
Avsturiya (Asturia/Asturias) 82, 89
Avusta (Aosta) 174
Avustriya (Austria/Avusturya) 203
Ayaço (Ajazzo/Ajaccio) 200
Ayalon 311
Ayamonte 85
Ayr 122
Ayre 101
Ayş (Aisch) Nehri 223
Ayza (Olza) Nehri 253
Azak 285
Azdot (Aşdot) 311
Azer (Aser, Aşer) 311
Azirut 339
Aziya (Asia/Asya) 70, 74, 75, 79, 80, 91, 108, 130, 157, 304, 305, 306, 307, 313, 327, 330, 331, 346, 347, 349, 355, 358, 359, 361, 362, 366, 385
Azores (Açores/Azor) Adaları 355
Azoriya (Azor Adaları) 80
Azov 285

B

Babiloniya (Babil) 316
Badayoc (Badajoz) 84
Baden 142, 160, 165, 204, 210, 212, 214, 216
Baden Veyler (Badenweiler) 216
Baern 101
Bağdâd 316
Bahama Adası 357
Bahiya de Todos Los Santos (Todos os Santos Körfezi) 354
Bahreh (Bacharach) 217
Bahren 314
Bahreyn 314
Bahr-i Muhît-i Cenûbî 71, 331
Bahr-i Muhît-i Garbî 70, 331
Bahr-i Muhît-i Şarkî 70
Bahr-i Muhît-i Şimâlî 71
Bahr-i Meyyit (Ölüdeniz/Lut Gölü) 310
Bahr-i Sâkin 304, 349, 353, 355
Bahr-i Şarkī 305
Bahus 263
Bakçesarây (Bahçesaray) 285
Bakiyan (Bachian) Adası 328
Balaguver 87
Balatimore (Baltimore) 129
Balay Tiringen (Balley Thuringen) 246
Balbastro 88
Balenştad (Ballenstedt) 241
Baleştad (Ballestadt) 264
Baleyar (Balear) Adaları 82, 90
Baliv (Balliv) 248
Balsora 313
Balt (Baltık) Denizi 76, 201, 253, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 277, 280, 282
Band (Bann) Nehri 127
Banda Adası 329
Bangor 119
Baniyaluka (Banaluka) 293
Bannus Croatia 293

Bantam (Bentem) 328
Bânzehr 318
Bar (Bara/Parthe) Nehri 243
Bar (Karadağ) 299
Baragança (Braganza/Bragança) 78
Barbados Adası 130, 356
Barbariya 52, 332
Barberini 193
Barbeziyev (Barbezieux) 100
Barbi (Barby) 240, 241
Barçelonette (Barcelonnette) 175
Barçelonya (Barselona) 87
Bardovik (Bardowick) 230
Baretiniy (Bretigny/Brétigny-sur-Orge) 95
Bareyt (Bareuth) 245
Bari 196
Barkan 336
Barleduk (Bar-le-Duc) 109
Barlovento Adaları 356
Barmiştadi (Barmstadt) 236
Baron de Hertberg 28
Barra Adası 303
Barrov (Barrow) Nehri 126, 129
Bart (Barth) 259
Bartenşteyn (Bartensteyn) 279
Barvik (Barwick/Berwick-upon-Tweed) 118
Basa (Bazas) 101
Basra 313
Bastilya (Bastille) 93
Bastiya (Bastia) 200
Bastoniya (Bastogne) 141
Bataviya (Batavia) Kal'ası 157
Bate (Bathe/Bath) 115
Batlamyus (Klaudyos Batlamyus) 13, 59, 365
Baturin (Baturyn) 275, 287
Bavariya (Bavyera/Bayern) 140, 141, 143, 146, 147, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 249, 252
Bavay 139
Bavçen (Bautzen) 248, 249
Bavze (Beause) 95
Bayeça (Baeza) 85
Bayerland (Beyerlandia) Adası 151
Bayern 206
Bayev 99
Bayonna (Bajonna/Baiona) 90
Bayonne 101
Bayreyt (Bayreuth) 222, 223
Bayten (Beuthen) 254
Bazan (Basan) 312
Bazel (Basel) 159, 160, 162, 168, 169, 170, 214, 215, 216
Bazilikata 197
Beç (Viyana) 158, 203, 204
Bedfort (Bedford) 116
Bedsaydâ (Bethsaida) 312
Befort (Belfort) 214
Bega Nehri 229
Begiyer (Béziers) 102
Behin (Bechin) 251
Belankenberg (Blankenberge) 136
Belaskendal (Blaskendal/Passendale) 136
Belavet (Blavet) 98
Belç (Belz) 274
Belezova (Blaisois/Blesenus) 95
Belgern 242
Belgiyum (Belgium) 130, 132
Belgiyum Federatum (Belgium Foederatum) 132, 148
Belgiyum Galikum 132
Belgiyum Hispanikum (Belgium Hispanicum) 132
Belgrad 13, 14, 26, 27, 28, 29, 47, 292, 295, 380
Belgrad (Białogard) 260
Belh 318
Belle İle (Belle Isle/Belle-Île-en-Mer) 98
Belley 106
Belluno 183
Belyus 162
Bemişbrod (Böhmisch Brod/Český Brod) 252
Bender 286
Bendheym (Bad Bentheim) 230
Bend u Mîr Nehri 317
Benevento 192, 195
Bengale (Bengal) 321, 322
Benin 338
Benû İsrâ'îl 89, 310, 311, 313, 339

Beraband (Brabant) 131, 133, 135, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 151, 153
Berada (Breda) 145
Beraga (Braga) 78
Berakiyano (Bracciano) 193
Beravenşveyg (Braunschweig) 225, 228, 230, 231, 232, 240
Beravn (Beroun) 252
Berayne le Konte (Braine-le-Comte) 140
Beraytenek (Breinteneck) 208
Beregenç (Bregenz) Gölü 158
Beregençezze (Bregenzsee) 158
Beregin (Brechin) 123
Bereknok (Brecknock) 119
Beremen (Bremen) 228, 233, 240
Beremerverde (Bremervörde) 233
Berenike (Bingazi) 336
Berens (Brenz) Nehri 213
Beresello (Brescello) 179
Berest (Brest) 98
Beretaniya (Bretagne/Bretanya/Bretonya) 92, 97
Beretten (Bretten) 217
Bergamaşko (İl Bergamasco) 182
Bergamo 182
Bergen (Bergisch Gladbach) 145, 218, 220, 221, 259, 264
Bergenhus (Bergen) 264
Berhtolsgaden (Berchtesgaden) 208
Berka (el-Merc/Marj) 336
Berken op Çom (Bergen op Zoom) 145
Berkeriya (Bercheria) 115
Berlin 257
Berlingen (Berlinchen) 258
Bermudes (Bermudez) Adaları 358
Bern 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169
Bernav 258
Bernburg 240
Bernhardus Varenius 13, 21, 23, 24, 25, 405
Bernkastel (Bernkastel-Kues) 219
Bernştad (Bernstadt/Bierutów) 256
Berriy (Berry) 95
Bersabe (Beerşeba) 311
Bertran (Bertrand/Bertren) 101
Besarab (Besarabya) 286
Beşinci Karlo (V. Carlos/Karl/Charles Quint/Şarlken) 84, 109, 134, 135, 139, 176, 243, 335
Betav (Betau/Betavia) 153
Beten (Beuthen) 257
Bethune 134
Bevern 232
Beya (Beja) 78
Beyâz Rusya 276
Beyhlingen (Beichlingen) 247
Beynşe (Binche) 140
Beyra 77, 78
Beyt-i Arabe 312
Beytü'l-Lehem 311
Beytü'ş-Şihem (Sichem/Şehem) 312
Bezanşon (Besançon) 110
Bidasso (Bidasoa) 89
Bihaç 293
Bihke 293
Bikoka (Bicocca) 178
Bil (Biel)167, 169
Bilâd-ı Berber 52, 332, 333, 336
Bilâd-ı Habeş 332
Bilâd-ı Sûdân 332, 337
Bilâdü'l-Gerîd 53, 336
Bilbao 89
Bilefeld (Bielefeld) 229
Bileyezora (Bilejezora) 283
Bingen (Bingen am Rhein) 219
Biperec (Biberach an der Riß) 213
Birçe (Birze) 277
Birfilit (Bierfliet/Biervliet) 138
Birgenfeld (Birckenfeld) 218
Biriğ (Brieg) 255
Birihuvega (Brihuega) 83
Birile (Brielle) 151
Birin (Brinn) 253
Birizah (Breisach am Rhein) 214
Birjesti (Brzesty/Brześć Kujawski) 273
Birksen (Brixen) 210
Birlenmiş Niderland 132, 133, 148
Birneborg (Bierneburg/Björneborg) 269
Birsen 277
Birsgav (Breisgau) 162

Biryanzon (Brianson/Briançon) 106
Biskay (Biskaya) 80, 82, 89
Bisnagar 322
Bisteriç (Bistritz) 296
Bişfosçel (Bischofszell) 166
Bişofsverd (Bischofswerd/Bischofswerda) 242
Bitav (Bütow) 260
Bitterfeld (Bitterfeld-Wolfen) 244
Biyafare 341
Biyaloçerkiv (Bialocerkiew) 275
Biyela Moreskoy Leporiye (Bella Moreskoy Leporie) 284
Biyelsk (Bielsk Podlaski) 273
Biyelski (Bielsky/Biyelsky) 282
Bizans 297
Blankenheym 220
Blekingen (Bleckingen/Blekinge) 268
Boçola (Bozzolo) 186
Boden Gölü 157, 160, 162, 163, 165, 169, 210, 211, 212, 213
Bodenzee (Bodensee/Boden) Gölü 157
Boğdan 287, 295, 296
Bohemiya (Bohemya) 203, 204, 208, 234, 240, 242, 243, 245, 248, 249, 252, 253, 254, 255
Bojelove (Beaujolois) 97
Bojev (Beaujeu) 97
Boksberg (Boxberg) 217
Boliyo (Boglio) 175
Boliyon (Bouillon) 147, 148
Boloçko (Bloczko/Płock) 273
Bolokçil (Blockziel/Blokijl) 154
Boloksberg (Bocksberg Dağı/Harz Dağları) 231
Bolomberg (Blomberg) 229
Bolonya (Boulogne) 99
Bolove (Blois) 95
Bommel (Zaltbommel) 153
Bommelervart (Bommerwaert) 153
Bon (Bonn) 220
Bona (Annâbe) 335, 342
Bonifaçiyo (Bonifacio) 200
Bonkompaniya(Buoncompagno)193,195
Bononiya (Bononia/Bologna) 179, 188, 189
Bonos Ayres (Buenos Aires) 354
Bopfingen 213
Borbonove (Bourbonnais) 97
Borcez (Bourges) 97
Borciya (Bourges) 94
Bordeu (Bordeaux) 96
Bordisholm (Bordesholm) 236
Borgo di Val di Tara 179
Borgo Sant Doningo 179
Borh (Borch) 239
Borkelo (Borckelo) 228
Borkholm (Borgholm) 267
Borkulo (Borcklo/Borculo) 154
Bormiyo 168
Born (Borna) 243
Bornholm 262
Borno 337
Bornştad (Bornstedt) 247
Boronhorst (Bronkhorst) 154
Bortenger Fort (Bourtanger-Fort/Bourtange) 155
Borundrut (Brondrut/Pruntrut) 214
Bosna 206, 250, 287, 293, 297, 298, 300
Bosniya 287
Bossen (Bozzen) 209
Boşeyn (Bouchain) 139
Botniya (Botnia/Bothnia) 268
Botniyye (Botni) Körfezi 265, 268, 269
Bove de Viçenne (Bois de Vincennes) 93
Boyçinburg (Boizenburg) 238
Boze (Bosa) 199
Brandays (Brandeis an der Elbe-Altbunzlau) 252
Brandenburg 153, 222, 223, 229, 238, 239, 240, 247, 254, 257, 258, 259, 260, 277, 278
Brandenburg Prusiya 277
Braslav (Bratslav) 275, 276
Brassov (Braşov) 295
Bravnav (Braunau) 207
Braziliya (Brasilia/Brezilya) 353
Bregenç (Bregenz) 212
Bremgarten 165
Brens (Brenz) Nehri 211
Bresçiya (Bressicia) 276
Breslav (Breslau/Wroclaw) 254, 256

Bressiçi (Bressici) 276
Breşka (Brescia) 182
Brisgav (Freiburg im Breisgau) 210, 214
Bristo (Bristow) 351
Britanîler 112
Britanya Adaları 111
Britanya Magna (Magna Britannia) 110
Bromberg (Bydgoszcz) 278
Bromzebrove (Bromsebreo) 266
Brondniç (Brodnitz) 278
Broverşafen (Browershafen/Brouweshaven) 152
Bruhsal (Bruchsal) 218
Brunberg (Braunsberg) 278
Brussel (Brüksel) 143, 144, 146
Bucak Tatarlar 286
Buço (Buzzow/Bützow) 237
Buda 291
Budim (Budin) 290, 291, 292, 380, 385, 388, 392, 393
Budova (Budoa) 294
Budsah (Butzbach) 226
Budveys (Budweis) 251
Bug Nehri 275
Buhav (Bad Buchau) 213
Buhorn (Buchorn) 213
Bukaere (Beaucaire) 103
Bukaniya (Buchania) 123
Bukenburg (Buckenburg) 229
Bukingham (Buckingham) 116
Buko (Buckow) 237
Bulgar (Bulgaristan) 284, 287, 297, 298
Bulgariya 297
Bumont (Beaumont) 99, 140
Bunçel (Bunzel) 251, 255
Burbon (Bourbon/Réunion) Adası 345
Buren 153
Burg (Bourg) 106
Burgav (Burgau) 212
Burgdorf 161, 230
Burgond (Burgonya) 132, 159, 165
Burgonya 92, 104, 106, 109, 110
Burgos 83, 84
Burkhavzen (Burghausen) 207
Burondort (Brondrut) 162
Burşeyd (Bursceheid) 221
Burug (Brugge) 135, 136, 166
Burundizi (Brundisi/Brindisi) 196
Buvae (Beauvais) 93
Buven Retiro (Buen-Retiro) 83
Buzeto (Busetto) 178
Buzlu Deniz 44, 76, 260, 264, 268, 280, 283, 284, 347, 360
Bükreş 380
Bünyâmin (Benjamin/Benyamin) 310, 311
Bürgel 246
Bürünzbitel (Brunsbüttel) 235
Büyük Atlas 336
Büyük Britanya 110
Büyük Ermeniya (Armenia) 315
Büyük Leh 272
Büyük Moğol 320
Büyük Neguz (Necâşî) 340
Büyük Rusya 280
Büyük Tatarhân 324, 325
Büyük Tatarlık 320, 323, 324, 325

C-Ç

Ceneviz 173, 174, 175, 176, 178, 179, 184, 186, 200, 201
Cenova 170, 173, 184, 185, 186
Cerigo 303
Cermaniya İnfiriyor (Germania Inferior) 130
Ceyhun 324
Cezâ'ir (Cezayir) 81, 314, 334, 335, 380
Cezîre-i Arab 313, 314, 317
Cezîre-i Sahârâ (Sahra Çölü) 53, 332, 336
Cibâl-i Kamer (Cebelü'l-Kamer/Ay Dağları) 340
Cibraltar (Cebelitarık) 80, 81, 85, 130
Cidde 314
Cigeri (Gigeri/Cicel) 335
Cirone (Girona) 87
Cula (Gyula) 290
Cumhûr-ı Holand 133, 135, 136, 138, 142, 143, 144, 145, 146
Cumhûr-ı Nemçe 134, 135, 137, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 153, 209, 215, 217, 220, 228, 259

Cumhûr-ı Niderland 148
Cumhûr-ı Şivayç 159, 164
Cumhûr-ı Venedik 157, 181, 183, 184, 187, 188, 205, 295
Cuvelata 337
Cuvina 332, 337
Cümle Peygamberler Körfezi 354
Çafala (Zefala) 342
Çağatay 50, 324
Çakenturn (Czackenthurn) 205
Çamora (Zamora) 84
Çangavbar (Zanguebar/Zengibar) 342
Çangvebar (Zengibar) 79
Çaporov Kozaklar (Zaporojya Kazakları) 286
Çayç (Zeitz) 241, 243, 244, 245
Çayro (Kairo/Cairo/Kahire) 339
Çazlav (Czaslau) 251
Çeben (Szeben/Sibiu) 295
Çebes (Zebes/Şebeş) 296
Çeh (Çekya) 221, 223, 234, 240, 249, 250, 252
Çel (Zell am Harmersbach) 213
Çel (Zell/Cella) 230
Çemşîr Burnı 337
Çenaym (Znaim/Znojmo) 253
Çerbest (Zerbst) 241
Çerkes Tatarlar 286
Çernişov (Czernichow) 282
Çertanya (Certagne/Cerdanya) 87
Çerviya (Cervia) 189
Çeveçena (Zwezena) 248
Çeveybürk (Zweibrücken) 217, 218
Çevol (Zwolle) 154
Çeylon (Ceylon/Seylan) Adası 157, 327
Çeyts (Zeitz) 224
Çibo (Cibo) 186
Çiçilya (Sicilya) 177, 197, 198, 201, 396
Çigenhayn (Ziegenhain) 225
Çigenrik (Ziegenrück) 245
Çin 306, 313, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 329
Çirikze (Ziricsee/Zierikzee) 152
Çirkassi (Czyrcassi) 275
Çirniç (Czirnizer) 206
Çiryaksburg (Cyriaksburg) 246
Çitadella (Ciutadella) 90
Çitanova (Cittanova) 183
Çitera (Kithira/Çuha) Adası 303
Çitra (Citra) 194, 195, 197
Çittav (Zittau) 248
Çividad de las Palmas (Cividat de las Palmas/Las Palmas de Gran Canaria) 343
Çividad Rodrigo (Ciudad Rodrigo) 84
Çividal di Firiyul (Cividale del Friuli) 183
Çivikav (Zwickau) 243
Çivita di Penna 196
Çivita Vekiya (Civitavecchia) 192
Çiyatek (Ziateck) 250
Çofala (Zofala) 342
Çolkiv (Źołkiew/Zhovkva) 274
Çollern (Zollern) 211
Çom Nehri 145
Çornik 293
Çug (Zug) 159, 160, 161, 163, 164
Çuhriya (Alakilise/Pella) 300
Çullihav (Züllichau/Sulechów) 256
Çurçah (Zurzach) 165
Çutfen (Zutphen) 132, 142, 148, 153, 154
Çürih (Zürih) 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 169

D

Dabir 312
Dagho (Dagö/Hiiumaa) Adası 270
Daks (Dax) 101
Daleburg 267
Dale Karliya (Dalekerlia) 266
Dalem (Dalhem) 142
Daliya (Dalia) 267
Dalmaçya 180, 201, 287, 293, 294
Dalyan (Dtalian) 251
Dam (Damm) 155, 241, 259
Damaşk 309
Damgerten (Ribnitz-Damgarten) 259
Damm (Damme) 136
Dammer 228
Damviller (Damvillers) 142
Damyata (Dimyât) 339

Dan 310, 311
Dançiğ (Dantzig/Danzig) 278
Danemark (Danimarka) 75, 76, 125, 233, 234, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 284, 322, 338, 357, 361
Daniçika 278
Daniska 278
Daniya (Dania) 261
Danneberg (Dannenberg) 230
Darav (Drava) Nehri 204
Darbi (Derby) 117
Dariye (Darién) 352
Darmiştad (Darmstadt) 225, 226
Dassel 232
Daviz (John Davis) 361
Dayçbrod (Deutsch-Brod/Havlíčkův Brod) 251
Dayneze (Deynse/Dainese) 136
Debeln (Döbeln) 243
De Bona Vista (Boa Vista) Adası 344
Debreçin (Debrezin) 290
Deçna (Dezna/Desna) Nehri 275
Değirmen Ada 303
Dekan (Deccan) 321
Delfçil (Delfziel/Delfzijl) 155
Delfi (Delphi) 300
Delft 150
Delfthaven (Delftshafen/Delfshaven) 151
Deliç (Delitzsch) 244
Delmenhorst 228, 233
Demnin 259
Demürkapu 296
Denbig (Denbigh) 119
Dender Nehri 137
Dendermond 137
Deniya (Dénia) 87
Derave Nehri 288
Derbend 318
Derev (Dreux) 94
Derezden (Dresden) 242
Deri 127
Derpt (Tartu) 270
Dervend 318
Desmond (Desmound) 129
Dessav (Dessau) 240
Deste (D'este/Atestina) 179, 181
Detmold 229
Deventer 154
Deviyosiya (Deviotia/Tirvedal) 122
Devoniya (Devonia) 115
Dımışku'ş-Şâm 309
Dıraçe (Dıraç/Durrës) 299
Diben (Bad Düben) 242
Didenhofen (Thionville) 141
Diksmuden (Diksmuide) 136
Dillenburg 227
Dimyât 339
Dinand (Dinant) 147
Dingelfingen 207
Diniya (Digne-les-Bains) 104
Dinkelzpil (Dinkelspila) 213
Diphold (Diepholt/Diepholz) 230
Dirin (Drina) Nehri 293
Dirizen (Driesen) 258
Dirşav (Dirschau) 278
Diset (Diest) 144
Disseldorf (Düsseldorf) 221
Dissenhofen 166
Dits (Dietz) 227
Divina (Dwina) Nehri 271, 280
Diyârbekir 314, 315, 316
Diyeppe (Dieppe) 99
Diyol 319
Diyon (Dijon) 106
Diyu (Diu) 80, 321
Doberçin (Dobrzyń nad Wisłą) 273
Dober Nehri 249
Dobrilok (Dobrilock) 249
Dobrin 273
Dobruçin Tatarlar (Dobruca Tatarları) 286
Dofin (Dauphine) 104, 105, 106, 157
Doglas (Douglas) 122
Dohna 256
Dokkum (Dockum) 155
Dol 98
Dolard (Dollard) 154
Dolçingo 299
Dombe (Dombes) 106
Domiç (Dömitz) 237
Donaşing (Doneschinga) 211

Donaverd (Donauwörth) 207
Dongal 127
Dongeren (Tongeren) 147
Don Karlo 197, 198
Don Nehri 280, 285, 286, 287
Dorkester (Dorchester) 115
Dornburg 241, 246
Dornok (Dornoch) 124
Doro (Douro) Nehri 76, 77, 78, 81, 83, 84
Dorogtaga (Drochdaga/Drogheda) 127
Dorontheym (Trondheim) 264
Dorsten 220
Dortmunt 229
Dortreht (Dortrecht) 150
Dova (Douai) 137
Dover 113
Dovernak (Tornacum/Tournai) 137
Dovezburg (Doesburg) 154
Dovne (Downe/Downpatrick) 126
Döneburg (Daugavpils) 270
Drakos (Francis Drake) 362
Drava Nehri 205, 291, 292, 293
Drogiçin (Drogieczyn) 273
Dublin 127, 129
Dubrovnik 294
Duderştad (Duderstadt) 246
Duka de Orleyan 94
Duka de Vandom (Duka de Vendôme) 95
Dukatus Venetus 181
Dumferi (Dumfries) 122
Dunbar 122
Dunbarton (Dumbriton/Dumbarton) 123
Dunbelayn (Dumblain/Dunblane) 122
Dundey (Dundee) 123
Dungal (Donegal) 127
Dungizbi (Dungysby) 124
Dunkeld 123
Dunkerken (Dunkerque) 130, 138
Dunztafag (Dunstafag) 122
Durham 118
Durlah (Durlach) 216
Durnşteyn (Dirmstein) 218
Dursetad (Duurstede) 152
Dutlingen (Tuttlingen) 211
Duveland (Duiveland) Adası 152
Duvina (Dwina) 283
Duvizburg (Duisburg) 221
Duz (Le Doubs) Nehri 110
Düna Nehri 270, 271, 276, 280, 283
Dünemünde (Daugavgrīva) 270
Düren 220
Düveyl 319

E

Ebernburg 217
Eberşteyn (Eberstein) 231
Eberzdorf (Eberndorf) 204
Ebro Nehri 81, 88
Ebron (Hebron/el-Halîl) 311
Edenburg (Edinburgh) 121, 123
Eden Nehri 118, 121
Edirne 298
Efferdigen (Eferding) 204
Efilah (Eflak) 271, 275, 287, 295, 296
Efrâyim (Ephraim/Efraim) 311, 312
Egerhus (Aggerhus/Akershus) 263
Eger Nehri 221, 250, 252, 289
Eggenberg 205, 206, 252
Eglisav (Eglisau) 163
Egmond (Egmond aan Zee) 149
Egre (Eger/Egri) 252, 289
Eğriboz Adası 300, 301, 302, 303
Eğriboz Kal'ası 302
Ehingen 212
Ejderhân 280, 284, 286, 304, 305, 314, 315, 316, 318
Ekarsberg (Eckartsberg) 246
Ekerren (Eckern) 145
Eklenfort (Eckernförde) 235
Eklim 294
Eks (Aix-en-Provence) 104
Ekseter (Exeter) 115
Elba Adası 193
Elbasan 299
Elbe Nehri 202, 203, 221, 230, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 248, 250, 251, 252, 257

Elbing (Elbląg) 277
Elbingeroda (Harz) 231
Elburg 153
Eldena 237
Elenbogen (Elnbogen) 252
Elesborg 267
Elgin 123
Eliya (Eliam) 312
el-Kassâr (Alkazar/el-Ksar el-Kebir) 333
Elsfeld (Elsfleth) 233
Elsniç (Oelsnitz/Vogtland) 245
Elster Nehri 242, 243, 245
Elva (Elba) 201
Elvas 77, 78
Embrun 105
Embruniya (Embrun) 104
Emerrih (Emmerich am Rhein) 221
Emeşkiling (Inskilling/Enniskillen) 127
Ems Nehri 228, 232
Endülusiya (Andelusia/Endülüs) 82, 85, 86
Engadin 167
Engelsberg 254
Engeten 296
Enigin (Enghien) 140
Enkuze (Enchuyse/Enkhuizen) 149
Enyaham (Eniacham) 338
Enz (Ens) 204
Enzsheym (Ensisheim) 215
Eperiyes (Prešov) 289
Epernon (Espernon/Épernon) 95
Eppingen 217
Erdel 271, 274, 287, 288, 290, 295, 296
Erenberg (Ehrenberg) 210
Erfurt 219, 246, 247
Erla 289
Erlangen 223
Ermeland 278
Ernesti (I. Ernst Ludwig von Sachsen-Meiningen) 224
Ernus (Lower Lough Erne) Gölü 127
Eropa (Avrupa) 70, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 85, 91, 93, 108, 145, 284, 287, 303, 304, 305, 312, 316, 319, 321, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 336, 337, 339, 340, 346, 347, 348, 349, 351, 355, 356, 357, 359, 360, 361, 366
Erpah (Erbach) 224
Ersgeburg (Erzgebirge) 243
Ervân (Erivan) 318
Eski Brandenburg 257
Eski Hisâr 82
Eskoriyal (Escorial) 82
Eslingen (Esslingen) 212
Esperlonga (Spinalonga/İşpirlonga) 302
Essek (Ösek) 292
Esseks 112, 113, 114
Essen 229
Essiya (Scia/Skye) 124
Estavriyum Bodotriya (Aestuarium Bodotria) 121
Estavriyum Golote (Aestuarium Glottae) 121
Estavriyum İtune (Aestuarium Itunae) 121
Estavriyum Vara 121
Este 181
Esterayh (Österreich) 158, 161, 181, 183, 184, 203, 204, 205, 206, 209, 210, 215, 250, 251, 253, 287, 288
Esterhave de Cibraltar (Estreccho de Gibraltar) 80
Estramadura (Portekiz) 77
Estramadura (İspanya) 82, 84, 85
Estro Nehri 353
Eşkıya (Escia/Eskdal) 122
Etingen (Oettingen) 207, 211
Etiyopiya (Ethiopia) 340
Etna Dağı 198
Eur 311
Evfemiya (Eufemia) 197
Evfrat (Euphrat/Fırat) Nehri 304
Evora 77, 79
Evrev (Évreux) 99
Evtin (Eutin) 236
Evvelki Karlo (I. Karl/Charlemagne) 220
Eyder Nehri 235
Eyfel (Eifel) 218, 220
Eyhiştad (Eichstätt) 222
Eylenburg (Eilenburg) 243
Eyne (Eine) Nehri 239

Eysenberg (Eisenberg) 245
Eysfeld (Eisfeld) 223, 246
Eysland (Eisland/İzlanda) 264
Eysleben (Eisleben) 247
Eyü Ümîd Adası 358
Eyü Ümîd Burnı 73, 157, 341, 342
Eyzah (Eisack) Nehri 210
Eyzenah (Eisenach) 224, 246, 247

F

Falkenav (Falkenau) 252
Falkenburg 142
Falmut 116
Fals 206, 208, 209, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221
Falster 262
Falun 266
Famagusta (Fama Augusta/Gazimağusa) 309
Fano 190
Fâristân 317
Farneze (Farnese) 193
Faro di Messina 198
Faros (Faro) 79
Farro (Faroe) Adaları 125
Fârsiye 317
Fârûs (Pharos) 339
Fas 79, 314, 333, 334, 336
Faye 308
Fazga 312
Feder (Federsee) Gölü 213
Felaman (Flaman) 135
Felandern (Flandern) 131, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 143, 146, 151, 155
Feldberg 238
Feldekirh (Felfkirch) 212
Feldkirgen (Feldkirchen) 205
Felemenk 23, 75, 79, 80, 85, 91, 92, 99, 107, 108, 109, 113, 130, 133, 135, 138, 140, 142, 143, 145, 146, 148, 150, 153, 156, 157, 213, 220, 221, 228, 263, 284, 307, 319, 321, 322, 327, 328, 329, 331, 334, 338, 342, 345, 347, 351, 354, 355, 357, 361, 362, 363, 405
Felemenk Adalar 335
Felemenkler 89, 111, 113, 151, 156, 322, 327, 328, 329, 354, 358, 360, 361, 362
Feles (Peñón de Vélez) 333
Feleuri (Fleurus) 141
Felin (Fellin) 270
Feltri (Feltre) 183
Femern (Fehmarn) 235
Feraneker 155
Ferankfurt (Frankfurt am Main) 225, 226
Feranşe Konte 214
Ferara (Ferrara) 180, 181, 188, 189
Feraşkati (Frascati) 191
Feratum Dardanellarum 297
Feratum Gaditanum 80
Feratum Kostantinopolitanum 297
Feratum Magellanikum 347
Feratum Mareyum 347
Feratum Nassovikum 360
Feratum Sestovikum 297
Feravenpirizniç (Frauenprießnitz) 245
Ferayizingen (Freising) 208
Ferbelin (Fehrbellin) 258
Ferden (Verden) 228, 233, 240
Ferdinando (II. Ferdinand) 84
Ferdinando Adası 344
Ferdinando Katoliko (II. Ferdinand) 88, 197
Ferdinando Korteziyo (Hernán Cortes) 349
Ferdinando Kuyviro (Pedro Fernandes de Queirós) 363
Ferdinando Magellano (Ferdinand Magellan) 347, 353, 363
Ferdinandus (I. Ferdinand) 132, 288
Fereyburg (Fribourg) 159, 160, 161, 162, 165
Fereymd (Pfreimd) 209
Fereyul (Frejuls/Fréjus) 104
Feriland (Friedeland) 251
Fermanah (Fermanagh) 127
Fermo 190
Fernambuko (Pernambuco) 354
Ferrayo (Portoferraio) 193

Ferreri 186
Ferro (El Hierro) Adası 343
Fe's 333, 334, 335, 380
Fırât Nehri 306, 307, 309, 313, 314, 315, 316, 317
Fifa (Fife) 122
Fihtelberg (Fichtelberg) 221
Filadelfiya (Philadelphia/Alaşehir) 308
Fildişi Yalıları 337
Filezburg (Flensburg) 234
Filibe 298
Filibsburg (Philippsburg) 218
Fililand (Vlieland) Adası 149
Filint 119
Filipe Ville (Philippeville) 139
Filipin 91
Filipine (Philippine/Filipinler) 329
Filipland (Flupland/Sint Philipsland) Adası 152
Filipo (II. Felipe) 82
Filipo Anyo (Philippo Anjou/V. Felipe) 140
Filipol (Fhilippopoli/Filibe) 298
Filipos (II. Felipe) 132, 198
Filipos de Anyo (Philippo Anjou/V. Felipe) 141
Filipov (II. Felipe) 329
Filipştad (Filipstad) 267
Filissingen (Vlissingen) 151
Final (Finale Ligure) 178, 184
Finf Kirken (Fünfkirchen/Pécs) 292
Finiyye (Finnia/Finlandiya) Körfezi 265, 270
Finland 269, 403
Finnen 264
Finstervald (Finsterwalde) 249
Fir'avun 313, 339
Firiavl (Friuli) 181, 183, 206
Firiçlar (Fritzlar) 219
Firidberg (Friedberg) 207, 227
Firiderihsburg (Friedrichsburg (Almanya)) 217
Firiderihsburg (Friedrichsburg (Gana)) 338
Firideriko Vilhelmo Şeverin (Friedrich Wilhelm Schwerin) 236
Firiderikus (I. Friedrich Barbarossa) 217
Firidland (Frideland) 238
Firidlingen (Friedlingen) 216
Firidrihs Ota (Fridrichs Oede/Fredericia) 263
Firidrihsborg (Frederiksberg) Sarayı 261
Firidrihştad (Friedrichstadt) 235, 264
Firisland (Frisland) 362
Firitslar (Fritzlar) 226
Firizland (Friesland) 184, 155
Firştenberg (Fürstenberg) 204, 211, 212
Fişhavzen (Fischhausen) 279
Fiyorensa (Fiorenza/Floransa) 179
Fiyorenşa (Fiorenza/Floransa) 185, 186, 187, 188, 193, 201
Florida 349, 350, 357
Fogaras (Făgăraş) 296
Folorenşiyola (Florentiola/Fiorenzuola d'Arda) 179
Fondi 195
Fontene (Fontaine-l'Évêque) 140
Fontenebelu (Fontainebleau) 93
Fora (Föhr) Adası 235
Foreç (Forez) 97
Forhheym (Forchheim) 222
Formentera 90
Formoza (Formosa) Adası 329
Forst 249
Fort de İskarpe (Fort de Scarpe) 137
Forteventura (Fuerteventura) Adası 343
Fort Konoka (Fort Knokke) 136
Fort Luviz (Fort-Louis) 215
Fortriht (Kortrijk) 136
Fort Royal (Port-Royal) 351
Fort Urbano 189
Fosini 173
Fossano 174
Fove (Foix) 102
Foye 308
Françe 23, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 120, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 157, 158, 161, 162,

164, 165, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 184, 186, 192, 193, 197, 198, 201, 202, 207, 209, 212, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 225, 266, 317, 323, 334, 335, 342, 344, 345, 347, 350, 351, 352, 356, 358, 388, 405
Françhagen (Frantzhagen) 238
Françişko (I. François) 177
Franken 208, 210, 211, 213, 221, 222, 224, 225, 245, 246, 249, 250, 252
Frankenberg 226, 244
Frankenşteyn (Frankenstein) 254
Frankental (Frankenthal) 217
Frankfurt 258
Franşe Konte (Franche-Comté) 92, 106, 110, 157, 214
Franşimont (Franchimont) 147
Fravenburg (Frauenburg) 278
Fravenfeld (Frauenfeld) 165
Freyberg 243
Freyburg (Freiburg) 214
Freyburg (Unstrut) 244
Freydenberg (Freudenberg) 230
Fulda Nehri 225, 226, 227
Fullendorf (Pfullendorf) 213
Funen (Fyn) Adası 262
Furne (Furnes) 136
Fuventerabiya (Fuenterrabia) 89

G

Gad 311, 312
Gaddi 312
Gadebuş (Gadebusch) 237
Gades 80, 81
Gago 337
Galad 312
Galam 337
Galandeve (Glandeve) 104
Galaris 161, 163, 164, 165
Galarus (Galarus) 159
Galaşkov (Glasgow) 122
Galavha (Glauchau) 244
Galeyad (Gilead) 312
Galileye (Galilea/Celile) 311
Galiya (Galya) 225
Gallavidiya (Galloway) 122
Gallesiya (Galicia/Gallicien/Galiçya) 82
Galliboli (Gallipoli/Gelibolu) 196, 298
Galliyan 225
Gallovay (Galway) 128
Gama 337
Gandiya (Gandia) 86
Ganfara (Zamfara) 337
Ganges (Ganj) Nehri 305, 320, 321, 322
Gap 106
Garabo (Grabow) 237
Garaç (Graz) 205
Garaçiyoza (La Graciosa) Adası 343
Garadişka (Gradiska) 206, 253
Garam Mont (Grammond) 101
Garanada (Granada) 96, 350
Garanbusa (Garabusa) 302
Garanik 307
Garanobela (Grenoble) 105
Garanzen (Gransee/Grandson) 165
Garaşe (Grace/Grasse) 104
Garavbinder 167, 172, 182
Garavbinderland (Graubünden) 158, 163, 166, 167, 213
Garave (Grave) 145
Garavenzand ('s-Gravenzande) 150
Garavezand (Gravesend) 113
Garay (Gray) 110
Garayfenşteyn (Greiffenstein) 255
Garç (Gartz) 259
Gardelegen 257
Gardo (Garda) Gölü 210
Garnzey (Guernsey) Adası 99, 130
Garonne Nehri 37, 92, 100, 101, 102
Gasgar 318
Gaster 165
Gastinova (Gastinois) 94
Gaşkonya (Gascogne) 100, 101
Gavadiyana (Guadiana) Nehri 77
Gavt Kost (Gold Coast/Altın Sahili/Akra) 337
Gayetta (Gaeta) 195
Gazne 318
Gazze 311
Geldern 132, 133, 142, 143, 147, 148, 152, 153, 154

Geldirye (Gelderia) 322
Gelnhavzen (Gelnhausen) 227
Gembelur (Gembloux) 144
Gemund (Gmünd) 204
Geneve (Cenevre) 169, 173
Genf (Genf/Cenevre) 158, 160, 161, 167, 169, 172
Gengenbah (Gengenbach) 213
Geographia Generalis 14, 21, 22, 23, 24, 408
Gera 245, 246, 247
Geranigen (Groningen) 132
Gereç (Gretz) 245
Gereningen (Groningen) 148, 154, 155
Gerenvih (Greenwich) 113
Geretsil (Geretsiel) 233
Gerevelinken (Gravelines) 138
Gerevezmülen (Grevesmühlen) 237
Gergenti (Kerkent/Agrigento) 199
Gerliç (Görlitz) 248
Germaniya (Germania) 201
Germersheym (Germersheim) 217
Gerolşteyn (Gerolstein) 220
Gerrezheym (Gerresheim) 219
Gersav (Gersau) 166
Gerşetberg (Gerstberg/Geraardsbergen) 137
Gerts (Goertz) 206
Gestriçiya (Gestricia/Gästrikland) 268
Gevaliya 268
Gevenove (Quesnot) 139
Gibigenşteyn (Giebichenstein) 239
Gifhorn 230
Gîlân 318
Gileyn (Ghillain) 140
Gilgenburg 279
Gilikştat (Glückstadt) 235
Giliyo (Giglio) 201
Ginezen (Gnesen) 272
Girek (Grek) 298
Girid Adası 301, 302, 303, 309, 336
Girim (Grimma) 243
Girimaldi (Grimaldi) 186
Girinland (Grønland) 361
Giripholm (Gripsholm) 266
Giripsvalde (Greifswald) 259
Gisen (Giessen) 226
Gisengen (Giessen) 227
Gistrov (Güstrow) 237
Gitterbok (Gütterbock/Jüterbog) 241
Givet (Gives) 141
Givodan (Givaudan) 103
Giyanuti (Giannutri) Adası 201
Giyengen (Giengen an der Brenz) 213
Glaç (Glatz) 252
Goda (Gouda) 150
Goda Hope Adası 358
Goere (Goerre) Adası 151
Goldberg 237, 255
Goldingen (Kuldīga) 280
Goledberg (Goldberg) 237
Goleta (La Goulette/Halku'l-Vâdî) 335
Golfo di Salonihi (Selanik Körfezi) 300
Golfo di Taranto 194
Golfo di Veneçiya (Golfo di Venezia) 170
Golkonda 322
Goloçiyane (Glotiana/Clysdal) 123
Gologav (Głogów) 256, 257
Golokester (Gloucester) 117
Golote (Glotta) Nehri 121, 122, 123
Goluni (Clugny/Cluny Manastırı) 106
Goluson (Cluson) Vadisi 176
Gomarra 310
Gonçaga (Gonzaga) 180, 186
Gongu 341, 344
Gorciya (Georgia) 314
Goreya (Gorea) 124
Gorgona Adası 201
Gorgones Adaları 344
Gorkum (Gorcum) 151
Gorolozen (Gorlosen) 237
Goronland (Grønland/Greenland) 361, 362
Gota (Gotha) 223, 224, 245, 247, 266
Goten (West-Gothen) 267
Gotenborg (Göteborg) 267
Gothart Ketler (Gotthard von Kettler) 279
Gotîler (Gothen/Gotlar) 171
Gotinge (Göttingen) 231
Gotland (Gothland) 266, 267

Gotorp (Gottorp) 234, 235, 236
Gova (Goa) 79, 321, 385, 388, 397
Goze (Gose) Nehri 232
Gozlar (Goslar) 232
Gradişka (Nova Gradiška) 292
Graeçiya (Graecia/Grek) 298
Gran 291
Gran Nehri 291
Granada 82
Gravdenc (Graudenz) 278
Grayfenberg (Greifenberg) 255
Gredrudenberg (Gertrudenberg/Geertruidenberg) 151
Grek 75, 271, 281, 298
Griningen (Grüningen) 240
Grodnav (Grodno) 276
Grol (Grolloo) 154
Gros Varadin (Großwardein) 290
Grotkav (Grotkau) 254
Grønland 57, 58, 361
Grubenhagen 231
Grunde 232
Grünberg (Zielona Góra) 256
Guben 249
Guber 337
Guriye (Guriel/Guria) 315
Gurk 205
Gusurate (Gucerat/Gujarat) 321
Guvadalayara (Guadalajara) 349
Guvadalkuyvir (Guadalquivir) 81
Guvadelopa (Guadeloupe) Adası 356
Guvadiyana 81
Guvadkis (Goadix) 86
Guvanahamiya (Guanahamia) Adası 357
Guvankoy (Guangzhou/Kanton) 326
Guvarda (Guarda) 78
Guvastala (Guastalla) 180, 186
Guvatimala (Guatemala) 349
Guvilana (Nova Granada) 352
Guviyenna (Guienne) 92, 100
Guviz (Guise) 100
Guvre (Gaure) 102
Guymaranes (Guimaraes) 78
Guyne (Guînes) 99
Guyneya (Guinea/Gine) 130, 157, 337
Güçko (Gützkow) 259
Gümüş Nehri 352, 353
Günsberg (Günzburg) 212
Gürcistân 286, 314, 315

H

Habeş 340
Habeşîler 54, 340, 343
Habişiniya (Habeşistan) 340
Habsburg 161
Haçfeld (Hatzfeldt) 256
Hadamar 227
Hadriyanus (Hadrianus) 312
Hag (Den Haag) 150, 156
Hagenav (Haguenau) 215
Hagenov (Hagenow) 238
Hailsberg (Heilsberg) 278
Halberştad (Halberstadt) 234, 239, 240, 242
Haleb 309
Halermunt (Hallermund) 231
Haliç (Halicz/Halych) 274
Hall (Halle) 140, 209
Halle (Hall) 140, 209, 239, 244
Ham (Hamm) 229
Hamburg 17, 21, 235, 236
Hameln 231
Hamilton 123
Hamtonkor (Hampton Court Sarayı) 114
Hanav (Hanau) 227
Hanneberg 223
Hanover (Hannover) 230, 231, 232, 238
Hanya 301, 380
Harastoviç (Chrastowitz) 293
Harburg 230
Hardenşteyn (Hartenstein) 244
Hardervik (Harderwick/Harderwijk) 153
Harford (Hartfort) 116
Haribdis (Charybdis) 198
Harlem (Haarlem) 149
Harlingen 155
Hars (Harz) Dağları 232
Harsgerode (Harzgerode) 241
Harts 247
Harvik (Harwich) 114
Hasselt 147, 154

Hatsfeld 247
Hatvan 289
Havana 356
Havelberg 257
Havel Nehri 257, 258
Havre de Garase (Havre de Grace/Le Havre) 98, 99
Haygerloh (Haigerloch) 211
Hayn (Hain) 242
Hazret-i Âdem (as) 191
Hazret-i Dâvûd (as) 311
Hazret-i Îsâ (as) 91, 171, 172, 305, 311, 312
Hazret-i Meryem (as) 116, 190
Hazret-i Muhallis (Kurtarıcı) 357
Hazret-i Muhammed (sav) 305, 312
Hazret-i Mûsâ (as) 91
Hazret-i Ya'kūb (as) 89
Hedersleben 234
Hedin 134
Hehist (Höchst) 219
Hehştad (Hochstadt) 207
Hekinge (Hechingen) 211
Hekla (Hecla Yanardağı) 264
Hekster (Höxter) 228
Heldbug (Heldburg) 223
Heldrungen 246
Helena (Saint Helena) Adası 345
Helizngborg (Helsingborg) 267
Helmiştad (Helmstedt) 232, 267
Helveçiya (Helvetia/İsviçre) 75, 91, 92, 104, 110, 157, 158
Helvodşiliz (Hellevoetsluis) 150
Helzingen (Helsingen) 268
Helzingfort (Helsingfors/Helsinki) 269
Helzingör (Helsingoehr/Helsingør) 261
Henares Nehri 82
Henegav (Hainaut) 131, 133, 134, 135, 139, 140, 143, 144, 147
Hengel 254
Henneberg 222, 223
Henrikus (II. Henri) 110
Herât 318
Herçokenboş ('s-Hertogenbosch) 145
Herforden (Herford) 229
Herfort (Hereford) 117
Herkules Boğazı 81
Herkülîler (Heruliler) 171
Hermanştad (Hermannstadt) 295
Hermanşteyn (Ehrenbreitstein) 219
Hernhavzen (HerrnHausen/Herrenhausen) 231
Hernozand (Härnösand) 268
Hersberg (Herzberg) 241
Hertisberk (Hertzberg) 231
Hesperides 344
Hessen 219, 221, 225, 226, 227, 246
Hessen-Darmiştad 226
Hessen-Homburg 226
Hessen-Kassel 225, 227, 229, 230
Hessen-Raynfels 226
Hevzden (Heusden) 151
Heyde (Heide) 236
Heydelberg (Heidelberg) 216
Heydelsberg (Heidelsberg) 217
Heydenhaym (Heidenhaim) 211
Heydersheym (Heidesheim am Rhein) 214
Heylbron (Heilbronn) 212, 213
Heylgeland (Helgoland) Adası 235
Heylgenbeyl (Heiligenbeil) 279
Heyligenberg (Heiligenberg) 211
Heyligenhafen 235
Heylikenştad (Heiligenstadt) 246
Heylissem (Heilissem/Hélécine) 144
Heylsbron (Heilsbronn) 223
Heysdorf (Heusdorf) 246
Hırvat 293
Hırvatlık 205, 206, 287, 293, 294
Hiberniya 110, 126
Hildesheym 232
Hilpureshavzen (Hildburghausen) 223
Himmelstir (Himmelsthür) 232
Hind 70, 73, 79, 85, 130, 149, 157, 314, 319, 327, 331, 339, 342, 345, 346, 360, 397, 403
Hind Dış Denizi 70
Hindistân 304, 305, 306, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 329
Hindus (İndus) Nehri 321
Hinter Pomern (Hinterpommern/Doğu Pommern) 260
Hirşberg (Hirschberg) 255

Hirusulime (Hierosolyyma/Kudüs) 310
Hitker (Hitzacker) 230
Hitland Adaları 125
Hiyere (Hyères) 105
Hoc Burgundiyan (Hoch Burgundian) 106, 110
Hof 221, 223, 245
Hohberg (Hochberg) 216
Hohen 211
Hohenloha 224, 247
Hohenşteyn (Hohenstein) 242, 247
Hohentveyl (Hohentwiel) 211
Hohenvaldek (Hohenwaldeck) 208
Hokerland (Hockerland) 279
Holand (Hollanda) 131, 133, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 279
Holandiya 363
Holoveçin (Holowezin) 276
Holşteyn (Holstein) 233, 234, 235, 236, 240, 244
Holumniç (Chlumnitz/Chlumec nad Cidlinou) 251
Homberg (Homburg) 225
Homburg 225, 226, 232
Honzlardik (Honselersdijk) 150
Horâsân 318
Horeb Dağları 313
Horn (Hoorn) 147, 149, 363
Horn Burnu (Cabo de Hornos) 58, 363
Horodim (Chrudim) 251
Hotentoten (Hottentotten) 341
Hoya 230
Hoyerseverda (Hoyerswerda) 249
Höhiştad (Höchstädt) 209
Hudson (Henry Hudson) 349
Hudson Boğazı 348, 349, 350, 351
Hudviksvald (Hudwikswald) 268
Hugunitîler (Hugonotten) 95, 129
Hul (Hull) 118
Humber 111, 118
Hunden Adası 358
Hundesruken (Hundsrück) 218
Hundington (Huntingdon) 116
Hungariya (Hungaria/Macaristan) 287
Huningen 162
Hunnîler (Hunlar) 107, 171
Hurepove (Hurepoix) 94
Huveşka (Huesca) 88
Huy 147

I-İ

Irâk 313, 317
Irâk-ı Acem 317
İberiya (İberya) 81
İberlingen (Überlingen) 212
İburg (Bad Iburg) 228
İdişteyn (Idstein) 227
İglav (Iglaw/Iglau/Jihlava) 253
İksativa (Xàtiva) 87
İkseres (Xeres) 85
İksikoko (Xicocu) Adası 329
İksimo (Ximo) Adası 329
İksuntiye (Xuntien/Pekin) 326
İl Belluneze (İl Bellunese) 183
İl Bergamaşko (İl Bergamasco) 182
İl Breşkiyano (İl Bresciano) 182
İl Feltrino 183
İl Fiyorentino (İl Fiorentino) 187
İl Keremaşko (İl Cremasco) 182
İl Kontado di Molize (İl Contado di Molise) 194
İl Pardovano (İl Padouano) 181
İl Pizano (İl Pisano) 187
İl Po Morto 189
İl Seneze (İl Senese) 187
İl Terevigayano (İl Trevigiano) 182
İl Visentino (İl Vicentino) 182
İlans (Ilanz) 168
İle de Hiyere (Îles-de Hyères) 105
İlle Adası 125
İlm Nehri 246
İlmen Gölü 281, 283
İlmenav (Ilmenau) 224, 230
İmavs (Imaus/Himalayalar) 305
İmerettiye (Imerette/Imereti) 315
İmperiyum Magni Moğollis (Imperium Magni Mogolis) 320
İmperiyum Sinarum 306
İmperiyum Persikum (Imperium Persicum) 306

İn (Inn) Nehri 167, 203, 206, 207, 208, 209, 210
İncîl 305, 306
İndepedentîler (Independenten) 120
İndiya (India) 79, 306, 319, 346
İndiya Oksidentalis 319
İndus Nehri 305
İngelheym (Ingelheim am Rhein) 217
İngermanland 270
İngiliz 23, 73, 75, 76, 79, 80, 83, 85, 90, 93, 95, 98, 99, 100, 104, 110, 111, 112, 113, 115, 119, 120, 125, 126, 129, 130, 134, 138, 140, 145, 152, 156, 221, 231, 232, 284, 307, 317, 319, 327, 328, 334, 338, 344, 345, 347, 349, 350, 351, 356, 358, 361, 362, 405
İngolştad (Ingolstadt) 207
İnnernes (Inverness) 123
İnnoçentiyus (Papa XII. Innocentius) 192
İnovloç (Inovlocz) 274
İnspruk (Innsbruck) 209
İnteramnenzis (Interamnensis) 77, 78
İnzula Ad Ventum (Insulas Ad Ventum) 326
İnzula Aziyatika (Insula Asiatica) 306
İnzula dela Sapana 359
İnzula de las Velas 359
İnzula Demorum (Insula Demonum) 358
İnzula Estiva 358
İnzula Faizyane (Isla de los Faisanes/Sülün Adası) 89
İnzula Felandriçe (Insula Flandrice) 355
İnzula İnfere Ventum (Insulas Infra Ventum) 357
İnzula Karibes (Insula Caribes/Karayip Adaları) 356
İnzula Lipariya 201
İnzula Mariya Anna 359
İnzulas Britanikas (Britannica Insulas) 111
İnzule di Teremiti (Insula Tremiti) 201
İnzule Hebrides (Hebridler) 124
İnzule İskoçya 121
İnzule Oksidentalis 124
İpek (Scopia/Pec/Peja) 295
İpern (Tpern) 137
İpisvik (Ipswich) 116
İpuşkova (Gipuzcoa) 89
İrland 118
İrlanda 110, 111, 112, 119, 120, 121, 122, 126, 129, 317
İrvan (Yerevan/Erivan) 318
Îsâ (as) 171, 183, 189, 266, 307, 313, 314
İsakus Vosiyus (İsaacus Vossius) 75
Îsevîler 305
İsfihân (İsfahan) 317
İskadra (Scodra/İşkodra) 299
İskanderona (Scanderona) 309
İskarpe (İşkarpe) Nehri 137
İskenderiyye 177, 309, 339
İskender-i Zülkarneyn 307, 308, 316, 317, 318, 339
İskenderûn 309
İskoçya 75, 76, 110, 111, 112, 118, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 129, 264, 317, 344, 351
İskoçya Meridiyonalis (Scotia Meridionalis) 121
İskoçya Sebtentriyonalis (Scotia Septentrionalis) 121
İslâmbol (İstanbul) 297, 298, 307, 380
İsland (İzlanda) 125, 264, 361
İsmolensko (Smolensk) 277
İsmolenskov (Smolensko/Smolensk) 282
İsni (Isny/Isna) 213
İspa (Spa) 147
İspangenberg (Spangenberg) 226
İspanya 25, 71, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 100, 108, 110, 115, 119, 120, 131, 132, 133, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 149, 151, 153, 172, 176, 177, 178, 187, 193, 197, 198, 199, 201, 216, 266, 317, 329, 331, 333, 335, 337, 343, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 353, 355, 356, 357, 358, 359, 363, 388
İspanya Niderland 132, 133, 146, 147

İspanyola (Hispaniola) Adası 355
İsperlinga (Sperlinga) 199
İspetça (Spezza) 184
İspidehad (Spitehad/Spithead) 115
İspihan 317
İspirido Santo (Spirito Santo) 354
İspoletto (Spoleto) 188, 190
İssila (Scylla) 198
İstablo (Stablo/Stavelot) 147
İstadhagen (Stadhagen) 229
İstaffort (Stafford) 117
İstalimene (Stalimene) 303
İstanköy Adası 303
İstanpalye (Stampalia) 303
İstavoren (Stavern/Stavoren) 155
İstenay (Stenay) 142
İstenberken (Steenbergen) 145
İstenvik (Stenwick/Steenwijk) 154
İsterad Navreniya (Strath-Navernia) 124
İsteraterniya (Strathernia) 123
İstereliç (Strelitz) 238
İsteriya (Isteria/İstirya) 181, 183
İsterling (Sterling/Stirling) 123
İsterlinga (Sterlinga) 123
İstiye (Setia) 302
İstmus Panamikus (Isthmus Panamicus/ Panama Kıstağı) 348
İstolçenav (Sctolzenau) 230
İstor (Stour) Nehri 113
İstovini Belgrad (İstolni Belgrad/Székesfehérvár) 291
İstrelan (Strelen/Strehla) 243
İstudgard (Stuttgart) 210
İsveç 75, 76, 105, 170, 217
İsveçiya 75
İşikiya (Skye) 124
İşkardona (Scardona) 294
İşkarpe (La Scarpe) 134
İşkevdiç (Sceuditz) 244
İşkiya (Ischia) 195
İşkiyo (Scio) 303
İşklavoniya (Sclavonien/Slovenya) 204
İşkovilaçe (Squillace) 197
İşkovilaçe Körfezi (Golfo di Squillace) 197
İşlan (Slaný) 250
İşlangeverd (Schlackenwerth/Ostrov) 252
İşlavoniya (Slovenya) 287, 292, 293
İşmaland (Småland) 267
İşmalkalden (Schmalkalden) 224
İşpandav (Spandau) 258
İşparenberg (Sparenberg) 229
İşpayer (Speyer) 218
İşpere (Spree) Nehri 248, 249, 257, 258
İşpiç Berken (Spitsbergen/Svalbard) 360
İşpremberg (Spremberg) 249
İşprotav (Sprottau/Szprotawa) 256
İştade (Stade) 233
İştafort (Staffurt) 239
İştanz (Stans) 164
İştarenberg (Starenberg) 204
İştargard (Stargard) 238, 260
İştatenrat (Staaten-Rath) 156
İştavanger (Stavanger) 264
İştavenhagen (Stavenhagen) 237
İştavfenberg (Stauffenberg) 232
İştayer (Steyr) 204
İştayermark (Steiermark) 203, 205, 206
İştederburg (Stederburg) 232
İştekeborg (Stegeborg) 266
İştendal (Stendal) 257
İştenfurt (Steinfurt) 230
İşteralen (Straelen) 142
İşterigav (Striegau) 255
İşternberg (Sternberg) 229
İştetin (Szczecin) 259
İşteyn (Stein) 166
İşteynav (Steinau/Ścinawa) 256
İştilingen (Stülingen) 211
İştirya (Stryria) 203
İştokholm (Stockholm) 265, 266
İştolberg (Stollberg/Erzgeb) 243, 247
İştolhofen (Stolhofen) 216
İştolpe (Stolp/Słupsk) 260
İştolpen (Stolpen) 242
İştorkav (Storckau) 249
İştör (Stora/Stör) Nehri 235
İştralzund (Stralsund) 259
İştrasburg (Strazburg) 215
İştravbingen (Stranubingen/Sraubing) 207
İştrenberg (Schtrenberg) 237, 258

İştromberg (Stromberg) 217, 228
İştudgard (Stuttgart) 211, 213
İştum (Stum) 277
İştumdorf (Stumsdorf) 278
İşvayç (Schweiz/İsviçre) 176
İşved (Sweden/İsveç) 217, 228, 233, 235, 236, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 268, 269, 270, 272, 274, 276, 277, 278, 280, 281, 284, 286, 287, 351
İşvege (Eschwege) 226
İtalya 75, 91, 92, 106, 108, 157, 158, 164, 165, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 180, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 194, 198, 201, 210, 298, 306, 307, 335, 38
İtseho (Itzehoe) 235
İvanogorod (Ivangorod) 270
İvenah (Ivenack) 237
İvetot (Yvetot) 99
İviça (Eivissa/İbiza) Adası 90
İvove (Ivoix) 141
İyr (Yser) Nehri 136
İyvan Ozero (Jvanozero) Gölü 282
İyverdon (Yverdon-les-Bains) 161
İzala (Isala) 152
İzar (Isar) Nehri 206, 207, 208
İzaşhar (Isaschar/İssakar) 311, 312
İzel (Ijssel) Nehri 131, 148
İzelmonde (IJsselmonde) Adası 151
İzelsteyn (IJsselstein) 151
İzenburg (Isenburg) 227
İzendik (Isendic/IJzendijke) 138
İzere (Isère) Nehri 105
İzlanda 75, 125
İzmir 130, 303, 307, 308
İzmit 307
İznih (Isnich/İznik) 307
İzvornik (Zvornik) 293

J

Jägerndorf 254
Japonya 329, 330, 347, 361
Jersey 99
Johann Hübner 13, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 32, 407

K

Kab de Bone İsperançe (Cap de Bonne-Espérance) 342
Kabo Mataban (Cabo Mataban) 301
Kadan 250
Kades 311, 313
Kadis (Cádiz) 85
Kadore (Cadore) 183
Kaen (Caen) 98
Kaffare (Caffern/Cafreria) 55, 332, 341, 342, 343
Kaffern (Caffern) 157
Kahorz (Cahors) 101
Kaketi (Gacheti/Kakheti) 315
Kala (Calais) 99, 138
Kalabriya (Calabria) 194, 197
Kalabriya Çitra (Calabria Citra) 194
Kalabriya Oltra (Calabria Oltra) 194
Kalahora (Calahorra) 83
Kalakenfurt (Klagenfurt) 205
Kalamasta (Kalamata) 301
Kalamorgan (Clamorgan) 119
Kalare (Clare) 128
Kalarense (Clarence) 116
Kalb (Calw) 211
Kalbe (Calbe) 239
Kaledoniya (Caledonia) 123
Kaledoniyum (Caledonium) 123
Kalekut (Calecut/Calicut) 322
Kaliforniya Adası 350, 358, 361, 362
Kaliş (Kalisz) 272
Kalmar 266
Kalmuk Tatarlar 286
Kaloviç (Karlowitz/Karlofça) 292
Kaltennordheym 224
Kalyari (Cagliari) 202
Kam (Cahm) 199
Kam (Kama) Nehri 208
Kamaniçe 275, 380
Kamberay (Cambrai) 134, 136, 137, 139
Kamberi (Chambéry) 173
Kamboya (Kamboja) 323
Kambriya (Cambria) 111
Kameniç (Kamenz) 248
Kamin (Kamień Pomorski) 260

Kamisar (Camisars/Camisard) 103
Kampanya di Roma (Campagnano di Roma) 188
Kampanya Romana (Campagna Romana) 190, 193
Kampen (Campen) 154
Kamridge (Cambridge) 116
Kamul (Kumul (Doğu Türkistan)) 324
Kana (Gana/Qana) 312
Kanabdaliya (Knapdalia) 122
Kanada 130, 350, 351, 358
Kananor (Cananor/Kannur) 322
Kanarya Adaları 37, 56, 79, 91, 343, 344, 381, 388, 393
Kanaveze (Canavese) 174
Kanbaya (Cambay) 321
Kandehâr 318
Kandiye 301
Kandi (Kandy) 327
Kanije (Nagykanizsa) 291
Kanonri (Chanonry) 124
Kantabriya (Kantabria) 80, 89
Kantaçaro (Cantazaro/Catanzaro) 197
Kanterburi (Canterbury) 113, 114, 115, 116, 117, 119
Kantira (Cantyra) 122
Kapitanata (Capitanata) 194, 196
Kapo das Palmas (Cape Palmas) 337
Kapo de Bone İspera (Cabo da Boa Esperança) 157
Kapo de Bona İspi (Cabo da Boa Spei) 73
Kapo de Finis Tere (Cabo de Finisterre) 90
Kapo de Gates (Cabo de Gate) 86
Kapo de Kurev (Cabo de Creux) 88
Kapo de Palos (Cabo de Palos) 81, 88, 104
Kapo de Sete (Cabo de Sete/Canal du Midi) 102
Kapo di Bona İsperança (Capo di Buona Speranza) 341, 342
Kapo di Sant Viçente (Cabo de São Vicente) 79
Kapo Disteriya (Capo d'Istria/Koper) 183
Kapo Karso (Cabo Corso/Cape Coast) 338
Kapo Tormentoze (Capo Tormentoso) 342
Kapo Verde (Cabo Verde/Yeşil Burun Adaları) 79, 337, 344
Kaprariya (Capraira) 201
Kaput Bona İspey (Caput Bonae Spei) 342
Kapuva (Capua) 195
Karabana 352
Karadeniz 71, 76, 203, 271, 280, 285, 286, 297, 305, 306, 314, 315
Karakav (Karacau/Kraków) 272
Karakov (Krakow am See) 237
Karaman 308
Kara Rusya 44, 274, 280
Karayn (Krain/Kranj) 203, 204, 205, 206, 293
Kardigan (Cardigan) 119
Kardona (Cardona) 87
Karduvel (Carduel) 315
Kareliya (Karelia) 269
Kargapol 283
Karibe Adaları 356
Karileşteyn (Karlstein) 252
Karilştad (Karlstad) 267
Karilştad (Karlstadt/Karlovac) 293
Karintiya 203
Karinyano (Carignano) 174
Karkasone (Carcassonne) 102
Karlile (Carlisle) 118
Karlingfort (Karlingfort) 127
Karlishafen (Carlshafen/Karlshamn) 268
Karliskron (Karlskrona) 267
Karlo (VI. Carlos/Karl/Charles) 87, 88, 288
Karlo Avdaks (Carolos Audax/I. Charles/Charles the Bold) 132
Karlo Beşinci (V. Carlos/Karl/Charles Quint/Şarlken) 132
Karlo Vilhelmo (III. Karl Wilhelm von Baden) 216
Karloçe 293
Karlştad (Carlsbad/Karlovy Vary) 252
Karmanyola (Carmagnola) 175

Karniya (Carnia) 183
Karniyola (Carniola) 203
Karnten 203, 204, 205, 206, 209, 210, 222
Karolina 350
Karolo (Carolo) 180
Karpantiras (Carpentras) 105
Karpentariye (Carpentaria) Körfezi 363
Karpentariyos (Pieter de Carpentier) 363
Karpi (Carpi) 179
Karpo 179
Karrikta (Carricta/Carrick) 122
Kars 315
Kartagena (Cartagena) 86
Kartayana (Cartagena) 352
Kasal Mayore (Casalmaggiore) 178
Kasel (Cashel) 129, 138
Kasel (Mont Cassel/Cassel) 176
Kassal (Casale Monferrato) 178
Kassano (Cassano) 178
Kassel 224, 225, 227
Kastel Beranko (Castelo Branco) 78
Kastel Nova (Castel Nuevo) 82, 83, 294
Kastel Vetus (Castel Vetus) 82
Kastiliya Avreya (Castilia Aurea) 352
Kastiliyone (Castiglione) 186
Kastre (Castres) 102
Kastro (Castro) 188, 192, 193
Kaşav (Kaschau/Kassa/Košice) 289
Kataloniko (Catalaunici/Châlons) Ovası 107
Katalonya 82, 87, 88, 90
Kataniya (Catania) 198
Katarinenberg (Catharinenberg) 243
Kataya 324
Kataya Tatarlık 324
Kateneziya (Cathenesia) 124
Katerlaga 128
Katsenelbogen (Katzenelnbogen) 226
Kāva 310
Kavaliyon (Cavaillon) 105
Kavan (Cavan) 127
Kavkas (Caucasus/Kafkas) 305
Kavufbayern (Kaufbeuren) 213
Kavurçim (Chaurzim/Kouřim) 252
Kayanborg (Caianeburgum) 269
Kayaniya (Kajaani) 269
Kayermardan (Caermardan) 119
Kayernarvan (Caernarvan) 119
Kayl (Katl) 220
Kaysarslavtern (Kaiserslautern) 217
Kayseriyye (Kayseri) 308
Kayzersberg (Kaysersberg) 215
Kayzerştul (Kaiserstuhl) 165
Kazan 284
Kazvîn 318
Kebek (Québec) 350
Keçholm (Kexholm/Priozersk) 269
Kefalonya 302
Kefe 285
Kel (Bühl) 216
Keleve (Kleve) 218, 220, 221
Kelheym (Kelheim) 207
Kelm (Chełm) 274
Keln (Köln) 208, 218, 220, 221, 228, 232
Kemniç (Chemnitz) 243
Kemten (Kempten) 212, 213
Kenigraç (Königgrätz/Hradec Králové) 251
Kenigser (Königsör) 266
Kenigsfeld (Königsfeld) 161
Kenigshofen (Bad Königshofen) 222
Kenigsluter (Königslutter) 232
Kenigşteyn (Königstein) 242
Kenze 319
Kerak (el-Kerak) 313
Kerema (Crema) 182
Keremissi (Czeremissi) 283
Keremona (Cremona) 177
Keremz (Krems-Donau) 204
Kerevekur (Crevecoeur) 151
Kermân (Kirmân) 319
Kerri (Kerry) 129
Kersi (Quercy) 101
Kester (Chester) 118
Keşiş Yovan (Prester John) 340
Ketam (Chattam) 113
Keten (Coethen/Köthen) 241
Kevel (Revelia/Tallinn) 270
Kevenes (Quenes) 128
Kevenestovne (Quenestowne) 128

Keyrun (Cyrene/Şahhat) 336
Kıbrıs 96, 308
Kıbtiyân 332, 338, 339
Kıremelini (Kremlin) 283
Kırepi (Crépy) 94
Kıressi (Cressy) 100
Kırım 285, 286, 380
Kırım Tatarlar 286
Kıristiyana (Christiania/Oslo) 263
Kıristiyanburg (Christianburg/Osu Kalesi) 338
Kıristiyanopol (Kristianopel) 267
Kıristiyanshafen (Christianshavn Sarayı) 261
Kıristiyanştad (Kristianstad) 267
Kıristiyan Denizi (Mare Christianum) 351, 361
Kıristiyan İştad (Christianstadt) 233
Kıristiyan Perayez (Christianspries) 234
Kızılağaç (Taberistan) 318
Kızılbaşlar 83
Kızıldeniz (Mekke Denizi) 48, 51, 52, 304, 306, 312, 313, 314, 331, 332, 338, 339, 343
Kızıl Deniz (Mare Rubrum) 350, 358
Kızıl Rusya 272, 274
Kibit 314
Kiburg (Kyburg) 163
Kiği (Chigi) 193
Kikkester (Chichester) 114
Kil (Kiel) 234, 236
Kilâb Adası 358
Kildare 128
Kilermont (Clermont) 97
Kili (Chile/Şili) 353
Kilissa (Clissa/Klis) 294
Kilkenni (Kilkenny) 128
Killey (Cylley/Cilleja) 205
Kilmore (Kylemore) 127
Kimera (Chimera) 299
Kimi Lapmark (Kimi Lapmarck) 268
Kimi Nehri 268
Kimra 299
Kingiston (Kingston) 115
Kinigz 128
Kinigztovne (Kingstowne) 128
Kiniphavzen (Kniphausen) 233
Kinsale 129
Kiravne (Kyrenia/Girne) 309
Kirempe (Krempe) 235
Kirença (Cirenza) 197
Kirhberg (Kirchberg) 217
Kirhhayn (Kirchhain) 226
Kiriç (Kyritz) 257
Kiristburg (Christburg) 279
Kiriviç (Crivitz) 238
Kirkval (Kirkwall) 125
Kirmân 319
Kirvân 319
Kiseri (Marcus Tullius Cicero) 191
Kisterin (Kostrzyn nad Odrą) 258
Kisteringen (Cüstrnicken) 258
Kivaşko (Chivasso) 174
Kiveymber (Quimper) 98
Kiyare (Chiari) 182
Kiyarensa (Clarenza/Glarentza) 300
Kiyavenna (Chiavenna) 167, 168
Kiyeraşko (Cherasco) 175, 176
Kiyere (Chieri) 174
Kiyeti (Chieti) 196
Kiyov (Kiev) 275
Kiyuzi (Chiusi) 187
Klim 294
Klingenberg 219
Koblens (Koblenz) 219
Koburg (Coburg) 222, 223
Kodane (Kattegat) Körfezi 262
Kogem (Cochem) 219
Kokin (Cochin/Koçi) 322
Kokinkina (Cochinchina) 323
Kokor (Kocher) Nehri 211
Kol (Cola/Col) 125
Kola 284
Kolavztal (Clausthal-Zellerfeld) 231
Kolberg (Kołobrzeg) 260
Koldiç (Colditz) 243
Koldingen (Kolding) 263
Koldingham (Coldingham) 122
Kolkester (Colchester) 114
Kolliyor (Collioure) 103
Kolmar (Colmar) 215
Koloça (Kalocsa) 292

Kologina (Colochinna) 301
Kolombo (Colombo) 327
Kolombus (Kristof Kolomb) 357
Kolomkil (Cholmkil) Adası 125
Kolonna (Colonna) 194
Koloster Neyburg (Klosterneuburg) 204
Kolosvar (Kolozsvár/Kaloşvar/Cluj-Napoca) 296
Koloze (Culoz) 173
Kolrane (Coleranine) 127
Komagiyo (Comacchio) 189
Komersi (Commercy) 109
Komine (Comines) 137
Komo (Como) 167, 177
Komoran (Comorra) 288
Kompostel (Compostell) 84, 89, 90
Komyenje (Cominges) 102
Konakiya (Connacia) 126, 128
Konce (Cuenca) 83
Konça (Consa) 195
Konde (Condet/Condé-sur-l'Escaut) 139
Kondinsk (Kondinsky) 283
Kondros (Condros) 147
Konfilan (Conflans-Sainte-Honorine) 93
Konfilan (Conflent) 103
Konformistîler (Conformisten) 120
Kongo 55, 332, 341
Koni (Coni/Cuneo) 174
Konkordiya (Concordia) 183, 186
Konok Fergus (Carrickfergus) 127
Konstantinopel 297
Konstantinos Thanasakis 21
Konstantinus 297
Kontane di Molize 196
Konti (Conty) 100
Konventre (Coventry) 117
Konversano (Conversano) 196
Konya 308
Kopenhagen (Kopenhag) 261, 262, 263
Kopreyniçe (Copranitz/Koprivnica) 292
Korasim (Corazim) 312
Korbah (Corbach) 227
Korbeyl (Corbeil-Essonnes) 94
Korfu 396
Korfu Adası 302
Korintos (Korinthos) 300
Koriya (Coria) 84
Kormentin (Cormentin) 338
Korneli (Kornelimünster) 220
Kornubiya (Cornubia/Cornwall) 116
Koromandel (Coromandel) 157, 322, 327
Koromarti (Cromarty) 124
Koron 301
Koronah (Kronach) 222
Korotone (Crotone) 197
Korregiyo (Correggio) 179
Korsika (Corsica/Corse) Adası 41, 185, 200, 201
Kortata (Kutaisi) 315
Korte (Corte) 200
Korten (Courtenay) 94
Korto 300
Korunna (Coruña) 90
Korvey (Corvey) 228
Kosfeld (Coesfeld) 228
Kostantine (Costantine) 335
Kostantiniyye 297, 333, 380
Kostantiniyye Boğazı 297
Kostayniça (Hrvatska Kostajnica) 293
Kostinç (Konstanz) 157, 158, 166, 212
Kostinçerzee (Konstanzsee) Gölü 157
Kotanşe (Coutance) 98
Kotar (Cattaro) 294
Kotviç (Cotwitz/Cotbus) 249
Kovaliya (Covalia/Kyle) 122
Kovorden (Corvorden/Coevorden) 154
Koyaviya (Cujavia/Kujawy) 273
Koylova (Quiloa/Kilve) 342
Koymbera (Coimbra) 78
Kozak (Kazak) 275, 285
Kozaklar (Cosac/Kazaklar) 271, 275, 286, 287
Kozenşa (Cozenza) 197
Kozlin (Köslin) 260
Kozviç (Coswitz) 241
Köge 262
Königsberg (Kaliningrad) 278
Köprülüzâde Hacı Hafız Ahmed Paşa 13, 27, 28, 29, 405
Krayçenberg (Creuzburg) 225
Kraynburg 206

Kremniç (Kremnitz) 289
Kreyçenah (Bad Kreuznach) 217
Kristoforus Kolombus (Kristof Kolomb) 346
Kroezi (Kroisos) 308
Kronenburg (Cronenburg) 261
Kronşlos (Cron-Schloss) 269
Kronştad (Kronstadt) 295
Krosen (Crossen an der Oder/Krosno Odrzańskie) 256
Krova (S. Croix/S. Crucis) 294
Krovaçiya (Croatia/Hırvatistan) 287, 293
Krovat (Croat) 293
Krumlav (Kromlau) 252
Krusvik (Kruszwica) 274
Kruye (Krujë/Akçahisar) 299
Kudak Kal'ası (Kudack Kalesi) 287
Kudüs-i Mübârek 223, 310
Kudüs-i Şerîf 96, 135, 200, 306, 310, 311, 312
Kufşteyn (Kufstein) 210
Kulenborg (Culemborg) 153
Kulm (Culm) 278
Kulmbah (Kulmbach) 223
Kulzum (Hazar) Denizi 280, 281, 282, 284, 304, 316, 318, 324
Kumberland (Cumberland) 118
Kumkal'ası (Kumkale) 298, 307
Kundorf 224
Kuninghamiye (Cuningham) 122
Kunkan (Cuncan) 157, 321
Kupa Nehri 293
Kupferberg (Kuppfferberg) 255, 268
Kur (Chur) 167
Kuraçova (Curaçao) Adası 357
Kurçolari (Curzolari/Echinades) Adası 303
Kurçula (Curzula) Adası 295
Kurland 271, 276, 278, 279
Kurupa 354
Kusko (Cusco) 352
Kuttenberg 251
Kuvakar (Quakers) 120
Kuvakuva Kost (Quaqua Cust/Fildişi Sahili) 337
Kuvays (Queis/Kwisa) Nehri 248
Kuvedlinburg (Quedlinburg) 240, 242
Kuverfurt (Querfurt) 240, 241, 246
Kuvivire (Quivira) 362
Küba 356
Küçük Antilla 130
Küçük Aziya 307
Küçük Balt 263
Küçük Tatarlık 285, 323
Kütahya 307, 308
Kûzistân (Huzistan) 317

L

La Bazilikata (Basilicata) 194
La Bereşşe (La Bresse) 94
La Bessene (La Bassée) 138
La Biriye (La Brie) 94
La Bresse 106
La Dofine (La Dauphine/Fransa) 92
La Dofine (La Dauphiné (Madagaskar)) 344
La Feleşe (La Flèche) 95
Lageniya (Leinster) 126, 127
Lago di Prugiya 190
Lahoga (La Hogue) 98
Laholm 267
La Kiyuze (La Chiusa) 182
La Konsepçiyon (Concepción) 353
Laksemburg (Laxenburg) 204
Lakuvilla (L'Aquilla) 195
Laland (Lolland) Adası 262
La Manşe (La Manche/Manş) Denizi 91, 111, 112
La Marşe (La Marche) 97
La Mote (La Motte) 109
Landaf 119
Landav (Landau in der Pfalz) 207, 215
Landen 144
Landre (Landres) 139
Landsberg 218
Landshut 255
Langadok (Languedoc) 102, 103
Langeland 262
Langensals (Bad Langensalza) 246
Langere (Langres) 107
Lankaster (Lancaster) 118

La Normandi (Normandiya) 92
Lans (Lens) 134
Lansberg (Landsberg/Gorzów Wielkopolski) 207, 258
Lanshut (Landshut) 207
Lanskron (Landskrona) 267
Lanskron (Landscron/Lanškroun) 267, 272
Lanşiyano (Lanciano) 196
Lanziyos 198
La Palma 183
La Palma Adası 343
La Passage (Pasaia) 89
La Pelata (La Plata) 353
Lapiya Moskovitika (Lappia Moscovitica) 281
Lapland 264, 265, 268, 269, 280, 281, 284
La Poytiyer (Poictiers/Poitiers) 96
Lappen 264
Lapseki 307
Laredo 89
Larissa 300
La Riviyera di Levante 184
La Riviyera di Ponento 184
La Roşele (La Rochelle) 97
Lasedemon 301
La Stado della Kiyeza (Lo Stato della Chiesa) 186
Latakiya (Latakia/Lazkiye) 308
La Terra di Bari 194
La Terra di Otranto 194
La Tirimole (La Trimouille) 96
La Tirinidad (Trinidad) Adası 357
La Toşkana (La Toscana) 186
Latronum Adaları 359
Laval 95
La Valove (La Valois) 94
Lavbah (Laubach) 206
Lavben (Lauben) 248
Lavbus (Leubus/Lubiąż) 256
Lavenburg (Lauenburg) 236, 238, 240, 260
Lavgingen (Laugingen) 209
Lavon (Laon) 94
Lavrensi (Saint Laurentius) 344, 358
Lavrensi (Saint Lawrence) Körfezi 351, 358
Lavrensi (Saint Lawrence) Nehri 351, 359
Lavtendal (Lautenthal) 232
Lavter (Lauter) Nehri 218
Lavterburg (Lauterburg) 218
Lavterek (Lauterecken) 218
Lavur (Lavaur) 102
Lavzniç (Lausitz) 248, 249, 250, 251, 253, 257
Layago (Lajazzo) 308
Laye (Leie/Lys) Nehri 136, 138
Le Bujey (Le Bugey) 106
Lebus 258
Ledesma 84
Le Fort Dufeyn (Le Fort Dauphin) 344
Legat (Legate/Legaten) 105
Legiyo (Legio) 82, 84
Legnica/Liegnitz Savaşı 27, 255
Leh 61, 75, 171, 201, 202, 253, 254, 255, 256, 258, 260, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 286, 287, 288, 289, 295, 296
Leipzig 14, 15, 17, 18, 28, 243, 407
Lek 131
Lekke (Lecce) 196
Lek Nehri 153, 203, 206, 212
Lemberg 255
Le Mean 95
Lemgo 229
Lençiç (Lenczitz/Łęczyca) 273
Lenyano (Legnago) 182
Lepante 300, 303
Le Pey Rekonki (Le Pais Reconquis) 100
Lepolştad (Leopoldstadt) 289
Le Puy (Le Puy-en-Velay) 103
Lerida 87
Lerma 83
Le Senoe (Le Senois) 107
Le Set İle (Les Sept Îles/Jentilez) Adası 98
Le Sevene (Les Sevennes/Cévennes) 103
Lesinne (Lessine) 140
Leşkar (Lescar) 101

Letrim (Leitrim) 128
Letron 91
Leture (Lectoure) 101
Levante 180, 298, 306, 307
Levarden (Leeuwarden) 155
Levbav (Loebau/Löbau) 248, 249
Le Vekisn (Le Vexin) 93
Levenşteyn (Löwenstein) 153, 220, 224
Leviniya (Levinia/Lennox) 123
Levkas Adası (Lefkas/Lefkada) 302
Levven (Leuven) 143, 144
Leybçig (Leipzig) 243
Leyhtenberg (Leuchtenberg) 209
Leykester (Liecester) 117
Leyna (Leina) Nehri 247
Leyningen (Leiningen) 227
Leyniye (Ligne) 140
Leyogos (Leogus) 124
Leyon (León) 84
Leyra (Leiria) 77
Leytemriç (Leutmeritz/Litoměřice) 250
Leytiş (Leutsch/Levoča) 289
Leytkirh (Leutkirch im Allgau) 213
Lezno 276
Libanova 300
Libav (Libau) 280
Libben (Lübben) 249
Libek (Lübeck) 236
Libenav (Liebenau) 230
Libental (Liebenthal) 255
Lifland (Liefland/Livland) 270, 271, 279, 281
Liguriya (Liguria) 170, 173, 175, 178, 184, 185, 186
Liğniç (Liegnitz/Legnica) 255, 256
Lihfiled (Lichfield) 117
Lihistal (Liestal) 162
Lihtenberg (Lichtenberg) 218
Lihtenburg (Lichtenburg) 242
Lihtenfels (Lichtenfels) 222
Likse (Lixa) 333
Lima 352, 385, 388, 397
Limburg 131, 133, 141, 142, 146, 147, 154
Limeni (Limni) 303
Limfort (Limfjord) Nehri 262
Limik (Limfjord) Körfezi 262
Limmerik (Limerick) 129
Limoje (Limoges) 97
Limozeyn (Limousin) 97
Linç 204
Lindav (Lindau) 212
Lineburg (Lüneburg) 228, 230, 231, 233, 240, 257
Lingen 230
Linkeping (Linköping) 266
Linkolne (Lincoln) 117
Lins (Linz) 204
Lipeştad (Lippstadt) 229
Lippe 229
Lipsika (Leipsic) 243, 244, 397, 401, 402, 404
Lisabon (Lizbon) 77, 78, 394, 395, 396
Lit (Leith) 121
Litavan (Litvanya) 271, 276
Litavaniya 276
Litomille (Litomyssel) 251
Litsen (Lützen) 244
Litsingen (Litzingen) 222
Littih (Lüttich/Liège) 140, 141, 142, 143, 146, 147, 148
Livadiye (Livadia) 300
Liviyo Odeşkali (Livio Odeschalchi) 193
Livorno 187
Liyon (Lyon) 92, 97, 103, 106
Liyonove (Lionnois) 97
Liziyev (Lisieux) 99
Lo (Loo/Loou) 154
Loanda 79
Loango 341
Lobenşteyn (Bad Lobenstein) 245
Lobkoviç (Lobkowitz) 256
Loburg 239
Lodi 177, 178
Lodos Körfezi 60, 130, 131, 133, 142, 143, 148, 149, 152, 153, 154, 155
Logovoy 283
Logrono 83
Lohav (Lochau) 242
Lohem (Lochem) 154
Lokaberiya (Loquabria) 124
Lokarno (Locarno) 165

Lokay (Lucaya) Adaları 357
Lokayonaka (Lucayoneca) Adası 357
Lombez 102
Lomellina 177
Lonbardey (Lombardia/Lombardiya) 172
London (Londra) 112, 113, 114, 116, 129, 407
Londonderi (Londonderry) 127
Longavik (Longwy) 109, 300
Longfort 128
Longobardîler 171, 172
Longobardiya 181
Lonkeville (Longueville/Longeville) 99, 169
Lopkoviç (Lobkowitz) 209
Loraene (Lorraine) 92, 108
Loretto (Loreto) 190
Lorna 122
Los Karkas (Los Charcas) 353
Los Reyes 352
Lo Stado deli Perezidi (Lo Stato della Praesidii) 187
Lot (Louth) 127
Lotiyane (Lothiana) 122
Lotringe (Lothringen) 108, 109, 131, 141, 142, 147, 214, 215, 216
Lovare (Loire) Nehri 92, 94, 95, 97
Loviga (Loing) Nehri 94
Lovre (Louvre) 93
Lozane (Lozan) 161
Lozignan (Lusignan) 96
Lökeniç (Löcknitz) 258
Lublin 272
Luçara (Luzzara) 180
Luçeriya (Lucera) 196
Ludev 103
Ludevrs 215
Ludoviku (II. Lajos/Layoş) 288
Ludovikus (XIV. Louis) 93, 108, 110, 292
Ludovizi (Pudovisi) 193
Lugano 165
Lugo 90
Luka (Lucca) 173, 184, 185, 186, 187
Lukate (Leucate) 102
Lukka (Lucca/Luckau) 249
Luko (Lucko) 274
Luksburg (Lucksburg/Glücksburg) 234
Lula Lapmark (Lula Lapmarck) 268
Lula Nehri 268
Luna (Lunae/Lahn) Nehri 226, 227
Lunde (Lunden) 236
Lunden (Lund) 267
Lune Nehri 118
Luneville 109
Luppe Nehri 243
Lur (Lahr) 216
Lusern (Lucerne) 175
Lusren (Luzern) 159, 160, 161, 163, 164, 166
Lutenberg (Lutterberg) 231
Luter (Lutter) 232
Luter (Martin Luther) 247
Luteran 120, 202, 210, 212, 215, 223, 226, 238, 241, 248, 253, 257, 260, 271, 279, 288, 322
Luterus (Martin Luther) 201
Lût Kavmi 310
Luvanda Sant Pavlo (Luanda/Loanda) 79, 341
Luviz (Louis) 212, 216
Luviziyana (Louisiana) 350
Luvov (Lwów/Lviv) 274
Luze (Leuze) 140
Luzon (Luçon/Luson) 96
Lübiç (Lubitz/Lübz) 237
Lüho (Lüchow) 230
Lüksemburg 109, 131, 133, 141, 142, 147

M

Macar 75, 201, 203, 204, 240, 253, 271, 274, 287, 288, 289, 291, 292, 295
Macore (Maggiore) Gölü 177
Maçara 199
Maçedoniye (Makedonya) 299
Madagaşkar (Madagaskar) 344, 345
Madere (Madeira) Adası 79, 344
Madre 341
Madri Gallego (Madrigallego/Madrigalejo) 84
Magadokse (Magadoxa/Mogadişu) 343

Magdeburg 234, 238, 239, 241, 257
Magellan Boğazı 347, 353, 363
Magellan Denizi 353
Mageravoyi (Magerøya) Adası 264
Mağribîler 333
Makao 326
Makasar (Makassar) 328
Makiyan (Machian) Adası 328
Maklenburg 259
Makoko (Makokou) 341
Makrân 319
Makselrayn (Maxlrain) 208
Maksimiliyano İsforsiya (Maximiliano Sforza) 165
Maksimiliyanus (II. Maximilian) 188
Maksimliya (I. Maximilian) 132
Malabar 157, 322
Malaga (Malakka) 86, 323, 327
Malaketa (Malagetta/Malagueta) 338
Malakka 157
Malatiya (Malatya) 308
Malçan (Malzan) 256
Maldive Adaları (Maldivler) 327
Male 327
Malheyn (Malchin) 237
Malhov (Malhova/Malchow) 237
Maliştrom (Maelström) 264
Maliyano (Magliano) 190
Malmesburi (Malmesbury) 115
Malmöyi (Malmö) 267
Malta Adası 200, 214, 223, 258, 294, 309
Man (Le Maine) 95
Man Adası 119
Mande 103
Manderşeyd (Manderscheid) 220
Manessa 311, 312
Manfre Doniya (Manfredonia) 196
Manheym (Mannheim) 216, 217
Maniliya (Manila) Adası 329
Mans (Mainz) 218, 219, 222, 226, 227, 246
Mansfeld 247
Mantova 172, 176, 178, 179, 180, 181, 186, 188
Mappen 228
Maraton 300
Marburg 226
Mar del Çur (Mare del Zur) 71
Mar del Nord (Mar del Norte/Kuzey Denizi) 71
Mare Adriyatikum (Mare Adriaticum) 170, 182
Mare Album 76
Mare Arabikum 304
Mare Atlantikum (Mare Atlanticum/Atlantik Denizi) 76, 346
Mare Baltikum (Mare Balticum/Baltık Denizi) 76
Mare Biskayum (Mer de Biscaye) 80
Mare Britanikum (Mare Britannicum) 111, 126
Mare del Nord 346, 355
Mare del Zur 346
Mare di Cenova 170
Mare di Marmora 297
Mare di Mekke (Kızıldeniz/Mekke Denizi) 332
Mare di Toşkana 170
Mare Galaçiyale (Mare Glacial/Glaciale) 76
Mare Galasiyale (Mare Glaciale) 347
Mare Galileye 310
Mare Germanikum (Mare Germanicum) 76, 111
Mare Hibernikum (Mare Hibernicum) 111, 126
Mare İndikum 304
Mare Kantabrikum (Mar Cantabrico/Kantabria Denizi) 80
Mare Kıristiyanum (Mare Christianum) 351
Mare Ligustikum (Mare Ligusticum) 170
Mare Magellanikum (Mare Magellanicum) 353
Mare Mediteraneyum (Mare Mediterraneum/Akdeniz) 75, 80, 304, 33
Mare Mortum 310
Mare Nigrum 76, 304
Mare Paçifikum (Mare Pacificum/Büyük Okyanus/Pasifik Okyanusu) 71, 304, 346, 355

Mare Portukalikum 76
Mare Purpureyum (Mare Purpureum) 350
Mare Rubrum 304, 332, 350, 358
Mare Tartarikum 304
Mare Terrenum (Tyrrhenum/Tyrrhenian/Tiren Denizi) 170
Mare Vermeyum (Mare Vermejo/Kaliforniya Körfezi) 350, 358
Mare Yonikum (Mare Jonicum) 298
Margaritta (Margarita) Adası 357
Marhiya Dankona (Marchia d'Ancona) 188
Marhiya Tarvizina (Marchia Tarvisina/Treviso) 181
Maria Theresia 28
Mariland (Maryland) 350
Marinyano (Marignano) 178
Mariya 132, 139
Mariya Lavretana (Maria Lauretana) 190
Mariyani 223
Mariyenburg (Marienburg) 139, 277
Mariyençel (Marienzell) 205
Mariyenşteyn (Marienstern) 249
Mariyental (Marienthal) 249
Mariyenverder (Marienwerder) 279
Mark 220, 229, 253, 256, 257
Mark Brandenburg 236, 241, 248, 253, 257, 259
Marli (Marly/Marlia) 93
Marmariyye (Marmara) Denizi 297, 298
Marmora (Marmara) Denizi 307
Marne (Oise) Nehri 93, 107
Marniya (Marnia/Marr) 123
Maroş Nehri 290
Marraki 333, 334, 336, 343
Marraki (Marakeş) 334
Marroko (Marruecos/Marocco/Morocco) 79, 333, 334
Marsal 109
Marsalkıvır (Marsalquivir/Batîve) 335
Marselya (Marseille/Marsilya) 104
Martinikova (Martinique) Adası 356
Martinsberg 291
Marville 142
Masagan (Mazagan/el-Cedîde) 36, 79, 334
Maserata (Macerata) 190
Maskata (Maskat) 314
Massa 186
Masseyik (Maaseik) 147
Massoviya (Mazowsze) 273
Mastarihat (Maastricht) 142, 145
Maşkon (Mascon/Mâcon) 106
Matamba 341
Mataran (Mataram) 328
Mataya 354
Mâverâ'ü'n-Nehr 324
Mavra 302
Mavre (Ayamavra) 302
Mavris (Mauritius) Adası 345
Mavriyenne (Maurienne) 173
Mavroslar 333
Mayenfeld (Maienfeld) 167
Mayenne 95
Mayna 301
Maynburg 222
Maynland (Mainland) Adası 125
Mayn Nehri 202, 213, 219, 221, 222, 224, 225, 226, 227
Mayo 128
Mayorat (Majoratus) 145
Mayorka (Mallorca) 90
Mayzen (Meissen) 240, 241, 242, 245, 246, 248, 249, 250
Maz (Maas) Nehri 107, 109, 110, 131, 133, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 150, 151, 153
Mazfeld (Masfeld/Marisfeld) 224
Mazzerano (Masserano) 186
Meau (Meaux) 107
Meç (Metz) 109
Medelpadiya (Medelpadia) 268
Medembilik (Medemblik) 149
Medina (Mdina) 200
Medina Çeli (Medina-Celi/Cielo) 83
Medina Sidonya (Medina-Sidonia) 85
Medîne-i Münevvere 314
Medise (Medgies/Mediaş) 296
Medises (Medices/Mediciler) 188

Mednik (Medininkai) 277
Medvey (Medway) Nehri 113
Megara 300
Mehhelen 133, 135, 136, 143, 144
Mehlen (Mechelen) 131
Mekke 313, 314
Mekke-i Mükerreme 313
Mekke Denizi 304, 332
Meklar (Meelar/Mälaren) Gölü 266
Meklenburg (Mecklenburg) 234, 236, 237, 240, 257, 258, 259
Meksiko 348, 349, 350, 352, 355, 358
Meksiko Körfezi 348, 349, 350, 352
Meldola 193
Meldorf 235
Meleda (Mljet) Adası 294
Melek Mehmed Paşa 29
Melembe 341
Melilla (Melîliyye) 333
Melli (Mali) 337
Mellingen 165
Melun 94
Memel 279
Memfis 339
Memmingen 212
Mendriziyo (Mendrisio) 165
Menekşe 301
Menin (Menen) 137
Mentitiya (Menthid) 122
Meran 209
Mergentheym (Bad Mergentheim) 222, 223
Mergiya (Merchia/Merche) 122
Meriç Nehri 298
Merida (Mérida) 84
Meriyont (Merioneth) 119
Mernisiya (Mernis) 123
Merseburg 17, 244
Mersiya (Mercia) 112, 116
Merve (Merv) 318
Merve (Nieuwe Merwede) Nehri 150, 318
Merzeburg (Merseburg) 244, 249
Messina 198
Metelino 303
Metling (Metlika) 206
Metterinh (Metternich) 228
Meve (Mlawa) 278
Meyland (Milano) 157, 172, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 184, 186
Meynungen (Meiningen) 224
Meysenheym (Meisenheym) 218
Meziyer (Maizières) 107
Mısır 135, 304, 309, 310, 311, 314, 332, 336, 338, 339, 340, 341
Miça (Miza) Nehri 250
Miçislav (Mstislavl) 276
Middel Angeln 112
Middelayer (Middelaar) 143
Middelburg 151
Middleseks (Middlesex) 113
Midilli Adası 303
Midridatis (VI. Mithridatis) 308
Mihalov (Michałów) 278
Mikvenes (Miquenez/Meknes) 333
Milaço (Milazzo) 198
Miland 165, 168
Milano 176, 177
Milberg (Mülberg) 243
Milfort (Milford) 119
Milhavzen (Mühlhausen) 247
Miliç (Milicz) 256
Milingen (Mülingen) 241
Milo (Milos/Değirmenlik) Adası 303, 380
Mimpelgard (Mömpelgard/Montbeliard) 214
Mindane (Mindanao) Adası 329
Mindelheym (Mindelheim) 212
Minden 227, 228, 229, 231
Mingreliya (Megrelya) 315
Minhen (München/Münih) 206, 208
Minho 77
Minorka (Menorca) Adası 38, 90, 130
Minsik (Minsk) 276
Minskiye (Minskie) 276
Minso (Minzo/Mincio) Nehri 180
Minster (Münster) 215, 219, 228, 230
Minsterberg (Münsterberg) 254
Miranda (Miranda do Douro) 78
Mirandola 179, 186
Miriç (Müritz) Gölü 237

Miropove (Mirepoix) 103
Mirove (Mirow) 238
Mirs (Mürs/Moers) 221
Misistre (Mistra) 301
Mistoniyos 192
Mitel Mark (Mittelmark) 257
Mittav (Mitau/Jelgava) 279
Moden (Muiden) 149
Modena 172, 178, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189
Modon 301
Mogog (Magog) 324
Mohaç 288, 292
Mohilov (Mogilev) 276
Moldava 296
Moldava (Vltava) Nehri 249, 250, 251, 252
Moldaviya 287
Moleyn (Moulins) 97
Molina 83
Molize 196
Moluk (Maluku/Baharat) Adaları 157, 328, 329, 362, 403
Momoniya (Mounster) 126, 129
Monakam (Monagham) 127
Monako (Monaco) 186
Monbake (Mombasa) 342
Mondego 77, 78
Mondonedo 90
Mondovi 174
Mone (Mon) Adası 262
Mone (Monnow) Nehri 117
Mongaç (Mongastch) 290
Mongal (Moğol) 324
Mongmeri (Montgomery) 119
Monikedam (Monnickendam) 149
Monkaliyer (Moncalieri) 174
Monlâ İsmâ'îl (Molla İsmâ'îl b. Şerîf) 334
Monmot (Monmouth) 117
Monomotapa (Mutapa Krallığı) 55, 332, 343
Montalçino (Montalcino) 187
Montalto 192
Mont de Voj 109
Mont di Somma (Somma Dağı) 195
Monte di Sant Angelo (Monte Sant'Angelo) 196
Monte Kavalo (Monte Cavallo) 191
Monte Santo 300
Montes Lune (Montes Lunae) 340
Montes Pirene 81
Montferrat 172, 174, 175, 176, 184
Mont Fiyaşkone (Montefiascone) 192
Montfort (Almanya) 212
Montfort (Montfoort (Hollanda)) 152
Mont Foşkole (Monte-Foscolo/Montefusco) 195
Montiyer (Maoutiers) 173
Mont Maliyan (Montmélian) 173
Montmedy 141
Mont Moransi (Montmorency) 94
Montpeliyer (Montpellier) 102
Montrevil (Montreuil) 99
Mont Roze (Montrose) 123
Mont Sare (Montserrat) Adası 356
Mont Uban (Montauban) 101
Monte Vatikano (Monte Vaticano) 191
Monz (Mons) 139
Mora 76, 204, 300, 301, 302, 303
Morava (Moravya) 203, 240, 249, 251, 253, 254, 271, 295
Moraviya (Moravia/Moray) 123
Morbenyo (Morbegno) 168
Mordova (Mordua) 282
Moren Land (Mohrenland) 340
Morgana 198
Moriçburg (Moritzburg) 242
Morlak (Morlachia) 294
Mortara 177
Morteniya (Mortaigne/Moritania) 95
Morviyedro (Morviedro) 86
Mosambik (Mozambik) 342
Mosambikuve (Mozambique/Mozambik) 79
Mosbah (Mosbach) 217
Mosburg (Moosburg) 207
Moskov 75, 76, 120, 259, 269, 270, 271, 274, 275, 276, 277, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 296, 304, 318, 323, 324, 360, 396

Moskoviya Oksidentalis (Moscovia Occidentalis) 281
Moskoviya Oriyentalis (Moscovia Orientalis) 281
Motir Adası 328
Moyanvis (Moyenvic) 109
Mozel (Moselle) Nehri 109, 131, 133, 141, 219, 220
Mölen (Mölln) 238
Mubevje (Maubeuge) 139
Mugenbah (Mullenbach) 296
Muhammed (sav) 27, 66, 313, 314, 331
Muhammedî 313, 320
Muhbir-i Sâdık (Hz. Muhammed (sav)) 27, 313
Mula (Mul/Mull) 125
Mulde Nehri 240, 241, 243, 244
Mulhavzen (Mulhausen/Mulhouse) 167, 170, 214
Munzul 55, 341
Mur (Mora) Nehri 204
Mura Manskoy Leporiye 284
Murbac (Murbach) 215
Mureman (Murmansk) 284
Mursiya (Murcia) 82, 86
Murt (Morten) Gölü 161
Murten 165
Mûsul 316
Muşkav (Bad Muskau) 249
Mutlak Firizland 155

N

Nabe (Naab) Nehri 209, 221
Naftali (Naphthali/Naftali) 311
Nagarnoy 284
Nagay (Nogay) Tatarları 286
Nagold Nehri 211
Nahe Nehri 217
Nahod (Náchod) 251
Nakşa (Naxos) Adası 303
Na'lkıran (Friedrich August/II. August) 234, 239, 240, 241, 243, 257
Namislav (Namslau) 254
Namur 131, 133, 139, 140, 141, 143, 144, 147
Nankuyin (Nankin) 326
Nansi (Nancy) 109
Nante (Nantes) 97
Napoli di Malvaziye (Napoli di Malvasia) 301
Napoli di Romana (Napoli di Romania) 301
Narbone (Narbonne) 102, 103
Nardo 196
Narençe 294
Narense (Narenza) 294
Narsinga 322
Narte 299
Narva 270
Nassav (Nassau) 105, 145, 151, 227, 338
Nasso Boğazı 360
Natangiya (Natangis/Natangians) 279
Natoliya (Natolia) 306
Navarin 301
Navarra 82, 101
Navarra İnferiyur (Navarra Inferius) 88
Navarra Superiyur (Navarra Superius) 88
Navmberg (Naumberg) 245
Navpak (Naupactus) 300
Nay Brandenburg (Neubrandenburg) 238
Nay Danemark (Neu Danemark) 361
Nay Koloster (Neukloster) 236
Nayn Mark (Neuen/Neumark) 258
Nayse (Neisse) 254
Nayze (Lusatian Neisse) Nehri 248, 252, 256
Nazaret (Nazareth/Nasıra) 312
Nefs-i Finland 269
Nefs-i Fiyorença 187
Nefs-i Piyemont 174
Nefs-i Savoya 173
Nefs-i Terra Lavoro 194
Nefs-i Vestfalen 228
Negabatan (Negapatam) 322
Negroponte 301, 302
Nekar (Neckar) Nehri 210, 211, 212, 216, 218, 224
Nemçe 75, 76, 87, 90, 91, 92, 96, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 118, 120,

121, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 139, 142, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 164, 167, 169, 170, 171, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 192, 193, 195, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 225, 227, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 240, 242, 243, 247, 248, 250, 253, 254, 255, 256, 260, 261, 262, 263, 264, 271, 281, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 317, 335, 388
Nemorov 238
Nemur (Nemours) 94
Nepal (Neapoli/Napoli) 197
Neriçiya (Nericia/Närke) 266
Nervinden (Neerwinden) 144
Nettuno 191
Nev Arberdeyen (New-Aberdeen) 123
Never (Nevers) 94
Neverz (Nevers) 107
Nevkastle (Newcastle) 118
Nevkenigbol (Newkoenigpol) 275
Nevport (Neuport/Newport) 115
Nevustriya (Neustria) 99
Nevz (Neuss) 220
Neyapol (Neapoli/Napoli) 91, 171, 177, 188, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 201
Neyburg (Neuburg) 161, 166, 168, 169, 206, 208, 209, 214
Neyhastel (Neuchastel) 218
Neyheyzel (Neuhäusel/Nové Zámky) 289
Neymark (Neumarkt) 208, 296
Neynburg (Nienburg/Weser) 230, 241
Neynhavz (Nienhaus) 228
Neyrik (Neunkirch) 162
Neysabur (Nişabur) 318
Neysol (Neusohl/Banská Bystrica) 289
Neyştad (Neuenstadt) 211
Neyştad (Neustadt) 217, 231, 237
Neyştad (Neustadt an der Aisch) 223
Neyştad (Neustadt an der Orla) 245
Neyştad (Wiener Neustadt) 204
Neyştadel (Neustadtel) 209
Niburg (Nyborg) 262
Niçe 175
Nidda 226
Nider Burgundiyan (Nieder Burgundian) 106
Nider Saksen 240, 246
Nider Ungarn 288
Niderfals 208
Niderland 130, 131, 132, 133, 135, 136, 143, 146, 147, 148, 151, 153, 158, 202, 213, 220
Nidervezel (Nieder Wesel) 221
Nifoniya (Niphonia) 329
Niger (Nijer) Nehri 332, 337
Nigriçiya (Nigritia) 332, 337
Niji Novogorod (Nijniy Novgorod) 282
Nikariya (Nikaria) 303
Nikepeng (Nyköping) 265
Niklasburg (Niclasburg) 253
Nikoboli (Nikopol/Niğbolu) 297
Nikola Kopernik (Nicolaus Copernicus) 364
Nikoziya (Nicosia) 309
Niland (Nyland/Nylandia) 269
Nîl-i Esved 337
Nîl-i Mübârek 332, 338, 339, 340
Nimegen (Nijmegen) 153
Nimegen (Nijmegen) Antlaşmaları 145
Nimes (Niměřice) 251
Nimez (Nîmes) 102
Niniva (Ninova) 316
Ninove 137
Niper (Dinyeper/Özi) Nehri 271, 275, 286
Niport (Nieuwpoort) 136
Nirenberg (Nürnburg) 209
Nirnberg (Nürnberg) 224, 225
Nisse 295
Nister (Dinyester/Turla) Nehri 271
Niş 295
Nişa (Nice) 175
Nişe (Nizza Monferrato) 176, 186
Nitiya (Nithesdal) 122
Nitra (Neutra) 289

Nivelle (Nivelles) 144
Nivernova (Nivernois) 94
Niyenzşans (Nyenskans) 270
Niyepol (Napoli) 193
Niyeves (Nevis) Adası 356
Niyuki (Niucki) 324
Nogar (Nogat) Nehri 277
Nola 195
Noli 184
Nombre de Yesus (Nombre de Jesús) 353
Non-Konformistîler(Non-Conformisten) 120
Nord Beveland (Noord-Beveland) Adası 152
Norden 232
Nordfolk (Norfolk) 116
Nord Hamton (Northampton) 116
Nord Humberland (Northumberland) 112, 118
Nord Vales (North Wales) 118, 119, 351, 361
Nordvik (Norwich) 116
Norkeping (Norrköping) 266
Normandi 98, 99
Northeym 231
Nortland 115
Nortşerant (Nordstrand) Adası 235
Norvegen (Norveç) 235
Norvegiya (Norwegia/Norveç) 75, 260, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 361
Nostiç (Nostitz) 252
Nostits (Nostitz) 224
Notingham (Nottingham) 117
Nova Albion 362
Nova Andolusiya (Nova Andalusia) 352
Nova Angliya 351
Nova Cuyneya (Nova Guinea/Papua Yeni Gine) 363
Nova Daniya (Yeni Danemark) 351
Nova Françe (Nova Francia) 108, 350, 351
Nova Galliçiya 349
Nova Holandiya 351, 362
Nova İskoçiya (Nova Scotia) 351
Nova İşveçiya 351
Novaliya (Noaille/Noviliacum) 96
Nova Meksiko 349, 350
Novara 177
Nova York (New York) 351
Nova Zelandiya 363
Nova Zemla (Novaya Zemlya) 280, 360
Novellara 186
Novigrad (Nógrád) 289
Novogorod (Novgorod) 281, 282
Novogorod Veliki (Veliky Novgorod) 281
Novogrodek (Navahrudak) 276
Noyon 93
Nördlingen 212, 213
Nöteborg 270
Nube 54, 332, 340
Nubiya (Nubien) 332, 340
Nûh (as) 315

O-Ö

Oberfals (Oberpfalz) 206, 208, 249, 250
Oberizel (Oberyssel/Overijssel) 132, 142, 148, 153, 154, 155
Obernheym (Obernheim) 215
Ober Saksen 240, 257
Obervezel (Oberwesel) 219
Obi Nehri 280, 284, 285, 305, 324
Oçeyanus Atiyopikus (Oceanus Aethiopicus) 71, 331, 346
Oçeyanus Atlantikus (Atlantik/Atlas Okyanusu) 70, 331
Oçeyanus Deyukaledoniyus (Oceanus Deucaledonius) 76
Oçeyanus Galasiyalis (Oceanus Glacialis/Kuzey Buz Denizi) 71
Oçeyanus İndikus (Hint Okyanusu) 70
Oçeyanus Meridiyonalis (Oceanus Meridionalis/Güney Okyanusu) 70
Oçeyanus Oksidentalis (Oceanus Occidentalis) 70
Oçeyanus Oriyentalis (Oceanus Orientalis) 70
Oçeyanus Sebtentriyonalis (Kuzey Okyanusu) 71, 121
Odenze (Odensee) 262
Oder 255
Oderburg 258

Oder Nehri 202, 203, 248, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260
Odevater (Oudewater) 151
Odiya (Odia) 323
Offenburg 213
Ohme Nehri 226
Ohri 300
Ohsenfurt (Ochsenfurt) 222
Oka (Occa) Nehri 282
Okam (Oakham) 117
Oker (Ockera) Nehri 231
Oksford (Oxford) 117
Oladiya (Olandia/Öland) Adası 267
Oldenburg 228, 233, 236
Oldendorp 229
Oldenzal (Oldensael) 154
Oldeslo (Bad Oldesloe) 235
Oleron 97, 101
Olinda 354
Oliva 278
Olivenşa (Olivenza) 78
Olmiç (Olmütz) 253
Ols (Oels) 256
Oltra 194, 195
Omeland (Ommeland) 155
Onega Gölü 283
Oneliya (Oneglia) 175
Opeln (Oppeln) 254
Opislo (Opslo) 263
Oppa (Opava) Nehri 254
Oppenheym (Oppenheim) 217
Or Kal'ası (Orkapı) 285
Oran (Vahran) 335
Oraniye (Oranj/Orange) 144, 145, 150, 151, 152, 153, 230
Oraniyenbavm (Oranienbaum) 240
Oraniyenburg (Oranienburg) Sarayı 258
Oranje (Orange) 104
Orben (Orbe) 165
Orbitello (Orbetello) 193
Orençe (Ourense) 90
Oreşka (Oreshek) 270
Origuvella (Origuella) 86
Oriksa (Orixa/Orissa) 322
Orikuve (Ourique) 78
Oristayni (Oristagni/Oristano) 199
Orkad (Orkney) Adaları 175
Orlaminde (Orlamünde) 245
Orla Nehri 245
Orlav 256
Orleyan (Orléans) 92, 93, 94
Orleyanova (Orleannois) 94
Ormûk (Ormus/Hürmüz) Adası 319
Orsoy 221
Ortenburg 205, 207
Orviyetto (Orvieto) 191
Osma 83
Osman bin Abdülmennân 13, 14, 15, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 46, 47, 50, 51, 58, 59, 60, 405
Osmânlı 13, 15, 16, 25, 26, 27, 36, 43, 45, 46, 48, 49, 52, 53, 54, 58, 130, 271, 274, 275, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296, 299, 300, 301, 307, 308, 309, 334, 336, 340
Osnabürk (Osnabrück) 228, 229
Ost Angeln 112
Ost İndiya (East India) 79, 319, 346
Ostenay (Osteney) 267
Ostende (Oostende) 136
Osterburg 257
Osterland 245
Osteroda 231
Osterode (Ostróda) 279
Osterogon Kal'ası (Estergon Kalesi) 289
Ostervik (Osterwick) 240
Ostfirizland (Ostfriesland) 228, 232, 233
Ostiya (Ostia) 191
Ostrogon (Estergon) 291
Osuna 85
Oşaç (Oschatz) 243
Otersberg (Ottersberg) 233
Otranto 196
Otuz Yıl Savaşları 208
Ovelgöne (Ovelgönne) 233
Over Velake (Overflakkee) Adası 151
Ovezan (Ovesand) 98
Oviyedo (Oviedo) 89
Oze (Ouse) Nehri 116
Ölmüş Deniz 310

Örebro 266
Ösek (Osijek) 292
Özel (Oesel/Saaremaa) Adası 270
Özü Tatarlar (Özi Tatarları) 286

P

Pa de Kala (Pas-de-Calais) 112
Paderborn 228, 229
Padova 181
Pafa (Baffa/Baf) 309
Pafo 309
Palaçensiya (Placentia/Plasencia) 84
Palamos 87
Palaymut (Plymouth) 115
Palermo 199
Palestrina 193
Paletina 109
Paliyano (Pagliano) 193
Palmoza Adası (Patmos/Batnoz Ada) 303
Pamiyer (Pamiers) 102
Panama 352
Pane (Peene) Nehri 259
Panfili (Pamphili) 193
Panpalone (Pamplona) 88
Panpus (Pampus) 149
Papa 291
Papalo (Rapallo) 184
Papenheym (Gottfried Heinrich Graf zu Pappenheim) 239
Papume (Bapaume) 134
Paragay (Paraguay) 353, 354
Paran 313
Paranay 354
Pardubiç (Pardubitz) 251
Parenço (Porenzo) 183
Parhim (Parchim) 237
Pariya 352
Pariyo (Paros/Bara) Adası 303
Pariz (Paris) 92, 93, 94, 95, 96, 107, 108, 113, 114
Parkan (Parkany/Ciğerdelen/Štúrovo) 289
Parma 172, 176, 178, 179, 184, 192, 193, 196
Pârsiye 317
Passav (Passau) 208
Patra 300
Patrimoniyum Petri 188, 191, 193
Paviya (Pavia) 177
Pavlo 200, 294, 308
Pavlo (Papa V. Pavlus) 188
Pavlo Feraneze (III. Paulo Farnese/Papa III. Pavlus) 179
Payç (Peitz) 249
Peçora (Petzora) 283
Pegav (Pegau) 243
Pegniç (Pegnitz) 224
Pegu (Bago) 322, 323
Pekkin (Pekin) 325, 326
Pekking 326
Pekkuy (Peçuy/Pec) 292
Pel (Poel) 236
Pela 300
Pelata (Río de la Plata) Nehri 352, 353, 354
Pelesse (Plesse) 225, 254
Peleşkov (Pleskow) 281
Peleyse (Pleisse) Nehri 243, 245
Pele Zanse 358
Pembrok (Pembroke) 119
Penik (Penick) 244
Peninzula Estra Ganges (Peninsula Extra Gangem) 320
Peninzula İntra Ganges (Peninsula Intra Gangem) 320
Pennon de Feles (Peñón de Vélez) 333
Penslin (Penzlin) 237
Peragela (Pragelas) 176
Perahen (Prácheň) 252
Peremisl (Przemisl) 274
Perenzlu (Prenzlau) 258
Peresbiteranîler (Presbiteryen) 120, 126
Pereyya (Perea) 311
Perigev (Périgueux) 100
Perigord 101
Perleberg 257
Permski (Permsky/Perm Krai) 283
Permski Veliki (Permski Welicky) 283
Pernav (Pärnu) 270
Peronne 100
Perpinyan (Perpignan) 103
Persiya (Persia) 316
Perşe (Perche) 95

Pert (Perth) 123
Pertiya (Perthia) 124
Peru 352, 353, 359
Pervoze (Perouse) 176
Perzopol (Persepolis) 317
Pessaro (Pesaro) 190
Peşgiyera (Peschiera del Garda) 182
Peşkav (Pescau) 249
Peşte 290
Petçur (Petschur) 281
Peterborug (Peterborough) 117
Petersberg 246
Petersburg 270
Peterşaken (Petershagen) 229
Peter Varadin 292
Petoliyano (Pentolina) 187
Petri 114
Petriko (Petrikow/Piotrków Trybunalski) 273
Petrina (Petrinja) 293
Petronel 204
Peyna (Peine) 232
Pikardi (Picardie) 92, 94, 99, 131, 133, 134, 139
Piko (Pico) 186
Pikolomini (Piccolomini) 251
Pilatus (Pilati/Sempachersee) Gölü 164
Pilav (Pillau) 279
Pilzen (Pilsen) 252
Pinçov 272
Pinneberg 235
Pinskov (Pińczów) 272
Pinyerol (Pinerolo) 106, 174, 175
Pireney 81, 88, 89, 100, 139, 141
Piribus (Priebus/Przewóz) 256
Piriştol (Bristol) 115
Pirizniç (Prignitz) 257
Pirmont (Pyrmont) 229
Pirn (Pirna) 242
Pisek 252
Pita Lapmark (Pitha Lapmarck) 268
Pita Nehri 268
Pitçur 281
Pityus (Pityuses) Adaları 82
Piyanoze (Pianosa) Adası 201
Piyastus (Piast) 274
Piyazenşa (Piacenza) 178
Piyemond 176
Piyemont (Piemonte) 172, 173, 174, 176, 177, 184, 186
Piyenşa (Pienza) 187
Piyombino (Piombino) 193
Piza (Pisa) 187
Plave 237
Plaven (Plauen) 245
Po (Pau) 101
Po Nehri 170, 172
Poçolo (Pozzuoli) 195
Podlakiya (Podlasie) 273
Podoliyen (Podolya/Kamianets-Podilskyi) 275
Pojega (Požega) 292
Pojon (Bratislava) 288
Pole 282
Poleziya (Polesia) 276
Polikastro (Policastro) 195
Poloç (Polotsk) 277
Poloçkiye (Polozkie) 277
Polonya 43, 271
Polonya Mayor (Polonia Major) 272
Polonya Minor (Polonia Minor) 272
Polön (Plön) 235
Poltava 286, 287
Poltaviya (Poltava) 275
Polurz (Plurs) 168
Pomern (Pommern) 236, 253, 257, 258, 259, 260, 278, 279
Pont Amusson (Pont-à-Mousson) 109
Pontoze (Pontoise) 93
Poperingen (Poperinge) 137
Popiyelus (Popielus/II. Popiel) 274
Pordenone 183
Porovanşe (Provence) 104
Porovence (Provence/Province) 92
Portaferra (Porţile de Fier) 296
Portalegre 78
Portiya (Portia) 205
Port Luviz (Port-Louis) 98
Porto Bello (Portobelo) 352
Portofino 184
Porto Herkole (Porto Ercole) 193
Porto Longona (Forte Longone) 193

Porto Rikko (Porto Riko) Adası 356
Porto Rikko (San Juan) 356
Porto Royal (Port Royal) 356
Porto Sant İstefano (Porto Santo Stefano) 193
Porto Venere 184
Portsmot (Portsmouth) 115
Portukal (Portekiz) 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 90, 102, 119, 120, 152, 314, 317, 319, 321, 326, 327, 329, 331, 333, 334, 339, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 353, 355, 358, 363, 394
Port Vandere (Port Vendres) 104
Potisdam (Potsdam) 258
Potozi (Potosí) 353
Poyto (Poitou) 94, 96
Pozen (Posen) 272
Pölösgav (Plötzkau) 241
Prag 248, 250, 252
Pregel (Pregolya) Nehri 277, 278
Prekob 285
Prekop Tatarlar 286
Preşburg (Pressburg) 288
Preveziye (Preveze) 299
Prinç Vilhelm (Prince Wilhelm) Adası 358
Promniç (Promnitz) 249, 254
Prugiya (Perugiya) 190
Prusiya 105, 142, 152, 153, 169, 221, 223, 229, 230, 249, 256, 257, 258, 260, 271, 272, 273, 277, 278, 279
Prusiya Brandenburika (Prussia Brandenburgica) 277
Prusiya Polonika (Prussia Polonica) 277
Prut 61, 296
Pukelus (Puckelus) 204
Pula 183, 282
Purtanîler (Püriten) 120
Puyiggerda (Puigcerdà) 87

R

Rab (Rába/Yanıkkale/Győr) 291
Raçenburg (Ratzeburg) 238
Raçin (Ratshin) 250
Radegast 240
Radnor 119
Ragoçi (II. Ferenc Rákóczi) 288
Ragusa 294
Rahavzen (Seehausen) 257
Rakelsburg (Rackelsburg) 205
Rakist (Rascht) 318
Rakoçi 240
Rakoniç (Rackonick/Rakonitz) 250
Rakov (Raków) 272
Rameliye (Ramillies) 145
Rançov (Ranzow/Rantzau) 236
Rapoy (Raphoe) 127
Rappersveyl (Rapperswil-Jona) 166
Rasimo (Racimo/Resmo) 301
Rastenburg (Kętrzyn) 279
Raştad 216
Raştad (Rastatt) Musâlahası 207, 208, 214, 215
Ratenav (Rathenow) 258
Ratibor (Racibórz) 254
Rava (Rawa) 273
Ravenna 189
Ravensberg 229
Ravensburg 213
Ravenşteeyn (Ravenstein) 146
Ravşenberg (Rauschenberg) 226
Ray 143
Rayenşteyn (Rheinstein) 240
Rayn (Rhein/Ren) Nehri 109, 131, 150, 158, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 202, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 225, 227, 258
Raynçabern (Rheinzabern) 218
Raynebek (Reinbek) 236
Raynek (Rieneck) 224
Raynfeld 235
Raynfels (Rheinfels) 225, 226
Rayntal (Rheintal) 165
Raysen (Reussen) 245
Razeborg (Raseborg) 269
Rebön (Röben) 237
Reçan (Ryazan) 282
Redniç (Rednitz) Nehri 222, 223
Rees 221
Regen Nehri 208
Regenzberg (Regensberg) 163

Regenzburg (Regensburg) 208
Reggiyo (Reggio) 179, 197
Reklinzhavzen (Recklinghausen) 220
Remini (Rimini) 189
Rems Nehri 211, 213
Remz (Reims) 93, 94, 99, 107
Rendisburg (Rendsburg) 235
Renen (Rhenen) 152
Renne (Rennes) 97
Ren Nehri 152, 153, 168
Renze (Rens) 220
Ressel (Ryssel) 137
Reşîd 339
Reşov (Reschow) 282
Retel (Rethel) 107
Retelove (Retelois) 107
Reten (Rothen) 241
Rethel 107
Retteln (Roeteln) 216
Reyferşeyd (Reifferscheid) 220
Reyhenbah (Reichenbach) 245
Reyhenberg (Reichenberg) 251
Reynferey (Renfrew) 122
Reytlingen (Reutlingen) 213
Ribençal (Rübezahl) 255
Ribniç (Ribnitz-Damgarten) 238
Riga 270
Rigenvalde (Rügenwalde) 260
Rihmond (Richmond) 118
Rim Papa (Roma Papası) 96, 105, 171, 179, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 195
Rinfelden (Rheinfelden) 212
Rinteln 229
Ripalta (Rivolta d'Adda) 178
Ripen (Rypen) 262
Rişeliyev (Richelieu/Richelium) 96
Riva 210
Riviyera (Riviera) 166
Riye (Riez) 104, 114
Riyev (Rieux) 102
Riyo del İspirdo Santo (Zambezi Nehri) 343
Rizenburg (Riesenburg) 279
Rizvik (Ryswick) 150
Rizvik (Ryswick) Musâlahası 105, 108, 109, 136, 139, 141, 145, 147, 150, 162, 216
Rodanos (Ren) Nehri 168, 169
Rodemaşren (Rodemack) 142
Rodez 101
Rodolfesverd (Rudoephswerd) 206
Rodos 200, 309
Rodrikos (Rodericus/Rodrigo) 85
Rodşild (Rathschild/Roskilde) 261
Rogenhozen (Rockenhusen) 270
Rohester (Rochester) 113
Rohliç (Rochlitz) 243
Rokrove (Rokroy) 107
Roma 297
Romandiyola (Romandiola) 194
Romaniya 188, 189, 193, 287, 298
Romanya 297
Roma Ovası 96, 188, 190, 216, 401
Rone (Rhône) Nehri 92, 97, 103, 104, 105, 158
Ronsiliyone (Ronciglione) 192
Rosano (Rosarno) 197
Rosheym (Rosheim) 215
Roskomen (Roscommon) 128
Rossiyane (Rossia) 124
Rosthov (Rostov) 283
Rostok (Rostock) 238
Roşe Fukul (Rochefaucaut) 97
Roşe sur Yon (La Roche-sur-Yon) 96
Roşefort (Rochefort) 100, 148
Rotenberg (Rattenberg) 208, 210, 229
Rotenburg 212, 225, 226, 233
Roterdam (Rotterdam) 150
Rotveyl (Rothweil) 167, 170, 212
Rovan (Rouen) 98, 99
Roveretto (Rovereto) 210
Rovev (Roeux) 140
Rovigo 181
Rozenberk (Rosenberg) 205
Rozes (Roses) 87
Rozinne (Raseiniai) 277
Römhild 223
Röslav (Röslau) 246
Ruben 311, 312
Rudolfştad (Rudolstadt) 247
Rugiya (Rugia/Rügen) Adası 259

Rûhu'l-Kuds Nehri 343
Rûm Anabolı (Nafplion/Mora Yenişehri) 301
Rûm İli (Avrupa kıtası) 70, 75
Rûmili 298, 306, 310
Runkel (Ronckel) 227
Rupin (Ruppin) 258
Rur (Ruhr) Nehri 229
Rure (Rur) Nehri 143
Ruremont (Roermond) 143
Rusiliyon (Roussillon) 103
Rusya Magna 280
Rusya Nigra 280
Rusya Rubra 272
Rutland 117

S-Ş

Sabina 188, 190
Sabiyoneda (Sabioneda) 186
Sâblistân 318
Saç (Saaz/Žatec) 250
Safoya (Savoya) 91, 94, 104, 157, 158, 168, 172, 173, 174, 175, 176, 177
Sagan (Zagan) 256
Sakız 303
Sakkav (Seccau) 205
Saksburg (Sachsenburg) 246
Saksen (Sachsen) 224, 227, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 257, 271
Saksen (Saksonya) 234
Saksenhagen (Sachsenhagen) 229
Saksen Lavenburg (Saksen-Lauenburg) 234, 238
Saksolekisiya (Sovalaxia) 269
Salamança (Salamanca) 84
Salankamen (Slankamen) 290
Sale (Saale) Nehri 221, 223, 234, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247
Sale (Salé) 333
Salem (Nikolaas Leopold van Salm-Salm) 154
Salerno 195
Saleyn (Salins) 110
Salfeld (Salfeld/Saalfeld) 247
Salisburi (Salisbury) 115
Salm 154, 220
Salomon (Solomon) Adaları 91, 359
Salonih (Salonichi) 299
Sals (Saltz) 239
Salsa Nehri 207, 210
Salsburg 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210
Salse (Salses) 103
Salstal (Saltz-Thal) 231
Salsvedel (Salzwedel) 257
Saltsungen (Bad Salzungen) 224
Saluço (Saluzzo) 175
Salvaterra 78
Samariya (Samaria) 311, 312
Sambere (La Sambre) Nehri 139, 140, 141
Samo (Samos/Sisam) 303
Samogiçiya (Samogitia) 277, 279
Samoş (Szamos/Someş) Nehri 290
Samoyeda (Samojeda) 284
Samsove (Samsø) Adası 262
Sana (Zna/Tsna) Nehri 281
San'â 314
Sandersleben 240
Sandomir (Sandomierz) 272
Sandvik (Sandwich) 113
Saneflit (Sanfliet) 145
Sangerhavzen (Sangerhausen) 246
Sannon (Shannon) Nehri 126, 128, 129
Sant Agustino (San Augustine) 350
Sant Agustos (Saguntus) 86
Sant Aluviziye (Saint Lucia) Adası 356
Sant Andere (Sant Andero/Santander) 89
Sant Andra (Sankt Andrä) 205
Sant Andre (Saint Andrews) 121, 122, 123, 124
Sant Andriyasberg (Sankt Andreasberg) 231
Sant Angelo 191, 200
Sant Bertalemi (Saint-Barthélemy) Adası 356
Sant Cermeyn (Saint-Germain) 93
Sant Corco dela Mina (Georgio della Mina/Elmina Kalesi) 338

Sant David (St. David's) 119
Sant Deni (Saint-Denis) 93
Sant Dominiko (Santo Domingo) 356
Sant Evistaci (Saint-Eustache) Adası 357
Sant Fe (Santa Fe) 350
Sant Feyt (St. Vith) 141, 205
Sant Filipos (Sant Philippo) 87
Sant Gall (Saint Gallen) 167, 169
Sant Govar (Sankt Goar) 226
Sant Huberd (Saint-Hubert) 148
Sant İstevenzvert (Stevensweert) 143
Santiyago del Estro (Santiago del Estero) 353
Sant İzabella (Santa Isabel) Adası 359
Sant Jean Adası 358
Sant Juvan Dullova (Saint Juan de Ulua) 349
Sant Kıristofole (Saint Kitts) Adası 357
Sant Kolo (Saint-Cloud) 93
Sant Krove (Saint Croix) Adası 356
Sant Lavrençiyo (Sant Laurentio/Aziz Lawrence) 82
Sant Lavrensi (Saint Lawrence) Adası 344
Sant Lavrensi (Saint Lawrence) Nehri 348
Sant Leyonard (Bad Sankt Leonhard) 205
Sant Luça (Santa Luiza) Adası 344
Sant Lukar (Sanlúcar) 85
Sant Marino 194
Sant Mariya (Sant Maria) Adası 116
Sant Martin 176
Sant Mateyi (Sant Matthei) Adası 345
Sant Mateyo (San Mateo) 350
Sant Miguvel (San Miguel) 353
Sant Morise (Saint Morice) 168
Sant Nikola Adası 344
Sant Omer 134
Sant Pavl (Saint-Paul) 134
Sant Petri 191
Sant Salvator 55, 341, 354
Sant Salvator Adası 357
Sant Sebastiyan (São Sebastião) 354
Sant Sebestiyan (San Sebestián) 89
Sant Severina 197
Sant Toma (St. Thomas) Adası 357
Sant Tome (São Tomé) Adası 344, 403
Sant Venand (Saint-Venant) 134
Sant Visente Adası 344
Sant Yames Köşkü (Saint James Sarayı) 114
Sant Yusti (Sant Just) 84
Sanz 94, 107
Saone Nehri 97, 106, 110
Sar (Sauer) Nehri 109, 219
Saraçenîler 91
Sara Dezerta 332, 336
Saragliyo (Saraybosna) 293
Saragossa (Zaragoza) 88
Sarastazer 312
Sarburg (Saarburg) 219
Sarçana (Sarzana) 184
Sardinya Adası 41, 199
Sardo (Sardis/Salihli) 308
Sargans 165
Sarlat 100
Sar Loy (Saarlouis) 109
Sarnen 164
Sassari 199
Sava Nehri 206, 292, 293, 295
Savilyano (Savigliano) 174
Savona 184
Savoya 106, 169, 172, 173, 198
Savzenberg (Sausenburg) 216
Sayf Adaları 358
Saykok (Saikock) Adası 329
Sayn 227
Sayn Biriyev (Saint-Brieuc) 98
Sayn Folur (Saint-Flour) 97
Sayn Jan de Lus (Saint-Jean-de-Luz) 101
Sayn Jan de Mavriyenne (Saint-Jean-de-Maurienne) 173
Sayn Kaynteyn (Saint-Quentin) 100
Sayn Malo (Saint-Malo) 98
Sayn Paley (Saint-Palais) 101
Sayn Papol (Saint-Papoul) 102
Sayn Pol (Saint-Pol-de-Léon) 98, 106
Sayn Pon (Saint-Pons) 103
Sayn Sever (Saint-Sever) 101
Saynte (Saintes) 100
Sayntoniya (Santonge/Santonia) 100

Sebastiyan (I. Sebastian) 333
Seboyim (Sevoyim) 310
Sebulon (Zebulon) 311
Sedan 107
Sedayn (Sedain) 148
Seddü'l-Bahr 307
Seddü'l-Bihâr 297, 298, 303
Seene (Seine/Sen) Nehri 92, 93, 98
Seez (Sées) 99
Segeberg 235
Segedin (Szeged) 290
Segelmesse (Sijilmassa) 336
Segisvar (Sighişoara) 296
Segoviya (Segovia) 83
Sekingen (Bad Säckingen) 212
Selanik 299, 300
Sellerfeld (Cellerfeld) 232
Selling (Terschelling) Adası 155
Semendire 295
Semerkand 324
Semgalliya (Ziemgala) 279
Semland 278
Semlin 27
Sempaç (Sempach) 164
Seneze (Senez) 104
Senftenberg 249
Seng (Senj) 358
Senli (Senlis) 93
Sennef (Seneffe) 144
Senta (Zenta) 290
Separatistîler (Separatisten) 120
Serhiyo (Serchio) Nehri 185
Serin (IV. Miklós Zrínyi) 291
Servân 318
Serviya (Serbia/Sırbistan) 287, 295, 296, 297, 298
Sestri di Pilante (Sestri di Lipante) 184
Setde (Septe) Boğazı 81, 85, 102, 130, 307, 332, 333, 334
Setde Melila (Septe Melilla) 91
Setubal 77
Severiyen (Severien) 282
Severne (Severn) Nehri 111, 117
Sevet (Svet) 258
Seve Tagora 300
Sevilla 85, 86
Sevilla del Or 356
Siberiyen (Sibirya) 284
Siçilya (Sicilya) 198
Sigen (Siegen) 227
Siget 291
Sigetvar (Szigetvár/Zigetvar) Kalesi 291
Sigistân (Sicistan) 318
Sigmaringa (Sigmaringen) 211
Sigvença (Sigüenza) 83
Sila (Schlei) Nehri 235
Silego (Sligo) 128
Silistre 297, 380
Silley Adalar 116
Silo 311
Silt (Sylt) Adası 235
Silves 79
Simizo 308
Simmeren (Simmern) 217
Simyon (Simeon) 311
Sin 306, 325
Sinâ 313
Sinsheym (Sinsheim) 217
Sinus Botnikus (Sinus Bothnicus) 265
Sinus Finnikus (Sinus Finnicus) 265
Sinus Limikus (Sinus Lymicus) 262
Sinus Meksikanus (Meksika Körfezi) 348
Sirad 273
Siradiyen (Siradien/Majków Sredni) 273
Sirakuza (Siraküza) 199
Sisilya (Sicilya) 91
Sisimo 308
Sissak (Sisak) 293
Sisteron 104
Sitihenbah (Sittichenbach) 246
Sivas 308
Siverhavzen (Sivershausen) 231
Siveviya (Schwaben/Svabya) 157
Sivri Durak 360
Siyâhlar Dış Denizi 71
Siyâhlar Adası 329
Siyam (Siam) 323
Siyena (Siena) 187, 193
Sobrenheym (Sobrenheim) 219
Sodome (Sodom) 310
Sofiya (Sofya) 297

Sokçova (Succeava) 296
Sole (Soule) 101
Solems (Solms) 249
Solforino 186
Solingen 221
Solnok (Szolnok) 290
Solotrun 159, 160, 161, 162, 214
Solsona 87
Soltav (Soltau) 231
Soltholm 262
Somme Nehri 99, 100
Sommerfeld 249, 256
Sommersed (Somerset) 115
Sond (Oresund/Øresund) Boğazı 261, 267
Sondershavzen (Sundereshausen) 247
Sonnek (Sonneck) 205
Sonnenburg 258
Sonnevalde (Sonnewalde) 249
Sontra 226
Sopron 290
Sora (Soro) 193, 195, 261
Sorav (Sorau) 249
Sorento (Sorrento) 195
Soroy (Sørøya) Adası 265
Sost (Soest) 229
Soteropolis 341, 354
Sotovento (Sotavento) Adaları 357
Sovoniye (Soignies) 140
Södermanland 265
Srem 292
Sri Lanka 157, 327
Stolhofen (Stolhofen) 216
Sturm 27
Sud Beveland (Zuid-Beveland) Adası 152
Suder Gotland (Southern Gothland) 267
Sudhamton (Southampton) 115
Sud Leve (Zoutleeuw) 144
Sudseks (Sussex) 112, 114
Sud Vales (South Wales) 118, 119, 351, 361
Suffolk 116
Sula 224
Sulç (Sultz) 238
Sulçberg (Sultzberg) 209
Sulsbah (Sultzbach) 209
Sultân Mehemmed (Fatih) 297
Sultân Süleymân (Kanuni) 309
Sultsa (Sultza) 211
Sumatra (Sumatera) Adası 130, 327, 328
Summer İnzule 358
Sumuver (Saumur) 95
Sunderburg 244
Sundgav (Sundgau) 162, 214, 215
Surate (Surat) 321
Surinam (Suriname) 354
Sûristân 309
Suriya (Suriye) 306, 309
Surrey 114
Suterlandiya (Sutherland) 124
Suveson (Soissons) 93
Suyderzee (Zuiderzee/IJsselmeer) 130
Suza (Schusch/Şuş) 317
Suza (Susa/İtalya) 174
Suza (Sûse/Fas) 334
Suzdal (Susdal) 282
Süleymân Adaları 359, 363
Süleyman Bey 28
Süveyz (Süveyş) Kanalı 339
Şabla (Chablais) 173
Şafeştad (Schafstädt) 244
Şafhavzen 159, 160, 162, 166
Şafkoç (Schaffgotsch) 255
Şakerak (Skagerrak) Körfezi 262, 263, 264, 266, 267
Şalanz (Chalans) 165
Şalon (Chalons) 107
Şaloneve (Challonois) 106
Şalvot (Schalot/Scalotum) 264
Şalyon (Challon) 106
Şâm 306, 310
Şâm İskenderiyyesi 309
Şâm Trablisi (Trablusşam) 309
Şanbord (Chambord) Şatosu 95
Şandav (Bad Schandau) 242
Şanpanya (Champagne) 92, 94, 107, 109, 110, 133, 147
Şarante (La Charente) Nehri 100
Şarlemont (Charlemont) 127, 141
Şarlerove (Charleroi) 141
Şarleville (Charleville) 107

Şarlotenburg (Charlottenburg) Sarayı 257
Şarnits (Scharnitz) 210
Şarole (Charolles) 106
Şartre (Chartres) 95
Şastiliyon (Chastillon) 94
Şât Nehri 316
Şato Tiyerri (Château-Thierry) 107
Şavenburg (Schauenburg) 229
Şavumburg (Schaumburg) 227
Şelayç (Schleiz) 245
Şelde (Schelde) Nehri 131, 133, 135, 136, 137, 139, 144, 145, 151, 152
Şellenberg (Schellenberg) 207
Şeneberg (Schneeberg) 243
Şeng (Maarten Schenck van Nydeggen) 153
Şengenşanç (Schenckenschantz) 153
Şeningen (Schöningen) 232
Şerborg (Cherbourg) 98
Şerdingen (Scharding) 207
Şetland (Schetland) 125
Şevabah (Schwabach) 223
Şevaben (Svabya/Schwaben) 162, 203, 206, 209, 210, 212
Şevalebah (Schwalbach am Taunus) 226
Şevalem (Schwalm) Nehri 225
Şevalenberg (Schwalenberg) 229
Şevarçenberg (Schwarzenberg) 244
Şevarçenburg (Schwarzburg) 247
Şevars (Schwaz) 210
Şevaydniç (Schweidnitz) 242, 255
Şevaynfurt (Schweinfurt) 225
Şevebiştal (Schwabich-Hall) 213
Şeytân Adaları 358
Şibenik (Šibenik) 294
Şiland (Schieland) 150
Şilda (Schilda) 242
Şilesingen (Schleusingen) 224
Şileştad (Schletstadt) 215
Şileyda (Sleida) 220
Şilezin (Silezya) 248, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 271, 272
Şilezviğ (Schleswig) 234, 235, 261, 262, 263
Şilivuz (Sluis) 138
Şimidberg (Kowary) 255
Şinakenburg (Schnackenburg) 230
Şini (Chiny) 141
Şirâz 317
Şirmoveng (Schiermonnikoog) 155
Şiro (İskiri) Adası 303
Şirvân 318
Şivaben (Schwaben) 224
Şivarçenberg (Schwarzenberg) 224
Şivarsenburg (Schwarzenburg) 165
Şivart Şiliz (Swart-Sluis/Zwartsluis) 154
Şivayç (Schweiz/İsviçre) 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 178, 201, 213, 214
Şivinge (Schwinge) Nehri 233
Şonayh (Schönaich) 257
Şonen (Schonen/Skåne) 267
Şonhofen (Schonhofen) 151
Şopenşted (Schöppenstedt) 232
Şorbih (Zörbig) 244
Şorendorf (Schorndorf) 210
Şoropes (Shropshire) 117
Şorosburi (Shrewsbury) 117
Şoven (Schouwen) Adası 152
Şönberg (Schönberg) 238
Şönburrg (Schönburg) 244
Şupfingen (Zofingen) 166

T

Tabago (Tobago) Adası 357
Taberân 319
Tabor 251
Tafala 88
Tafilet (Taffilet/Tifelt) 334
Taland van Vaz ('t land van Waes) 137
Tam (Tham) 241
Tamar Nehri 115
Tanara (Tanaro) Nehri 177
Tancer (Tanger) 333
Tangala (Dongola) 340
Tanger Nehri 257, 333
Tangerminde (Tangermünde) 257
Tapayze 354
Taragona 87
Tarani (Trani) 196
Taranteze (Tarentaise) 173

Taranto 196
Taranto Körfezi 194
Tarav (Traw) 294
Tarbe (Tarbes) 101
Tartar (Tatar) 324
Tartarlık 324
Tarvezina 182
Tarzu (Tarsus) 308
Taşlı Arabistân 313
Tatar 324
Tatar Denizi 304
Tatarhân 324
Tatariya Dezerta (Tartaria Deserta) 324
Tatariya Magna 306
Tatariya Moskovitika (Tartaria Moscovitica) 281
Tatarlık 75, 76, 281, 284, 285, 286, 304, 305, 318, 319, 320, 321, 324, 325, 326, 360, 361
Tavasthus (Tavastehus/Hämeenlinna) 269
Tavastiya (Thavasthia) 269
Tavber Nehri 225
Tavira 79
Tavormina (Taormina) 198
Tavros (Toroslar) 305
Tavun (Thaun) 204
Tayn (Teyn) 252
Tay Nehri 120, 121, 122, 124
Tayo (Tejo) Nehri 76, 77, 81, 82, 83
Tebe 300
Teben (Theben) 300
Tebristân (Taberistan) 318
Tebrîz 318
Tek (Teck) 211
Teklenburg (Tecklenburg) 230
Teksel (Texel) Adası 149
Telamone 193
Tempelin (Templin) 258
Temze (Thames) Nehri 111, 112, 113, 114, 115, 117
Tende 175
Teneriffe (Santa Cruz de Tenerife) Adası 343
Tenştad (Tenstadt) 247
Tepliç (Teplice) 251
Terabah (Traben-Trarbach) 218
Teraçone (Terrejon/Taracona) 88
Teragenberg (Trachenberg) 256
Teranova 199
Teranutmansdorf (Trautmannsdorf) 251
Terçere (Terceira) Adası 355
Terebiya (Trebbia) Nehri 178
Teregiviyer (Tréguier) 98
Terent (Trent) Nehri 111, 117
Terevigiyo (Treviso) 182
Terevu (Trévoux) 106
Ternate 328
Teroanne 134
Terra de Diyemenz (Terra de Diemens/Tazmanya) 363
Terra de Kuviros (Terra de Quiros) 363
Terra del Fugo (Tierra del Fuego) 363
Terra dos Papos Adası 329
Terrafirma 73, 180, 181
Terra İnkognita (Terra Incognita) 360
Terra İnkognita Austeralis (Terra Incognita Australis) 70
Terra İnkognita Sebtentriyonalis (Terra Incognita Septentrionalis) 70, 360
Terra Laborador (Newfoundland and Labrador) 351
Terra Laboris (Terra di Lavaro) 194
Terra Lavoro 194, 195
Terra Magellanika (Terra Magellanica) 353
Terra Nova (Terre Neuve) 358
Terranove (Nouro) 199
Terra Viridis 361
Terreniya (Tyrrhenia/Tiren) Denizi 170
Tersa Laplandı Cezîresi 284
Terskoy Leporiye 284
Teruyel 88
Tessaliya (Thesselia/Teselya) 300
Teşen (Teschen/Cieszyn) 253, 254
Teştimerov (Techinorov) 275
Tettenbah (Tettenbach) 240
Tetterov (Teterow) 237
Tevede (Tweed) Nehri 118
Tevediya (Twededal) 122
Tever (Tver) 281, 282
Teverçe (Tvertsa) Nehri 281
Tevrîz (Tebrîz) 318

Teyne Nehri 118
Tiberis (Tiber) Nehri 188, 190, 191
Tiberiyades 310
Tiberiz (Tiber) Nehri 171
Tiberyade Denizi (Taberiyye Gölü) 310, 311
Tibingen (Tübingen) 210, 213
Tidor (Tidore) Adası 328
Tifliz (Tiflis) 315
Tiko (Tycho Ottesen Brahe) 365
Til (Tiel) 153
Tilimisan (Tilimsan) 335
Tilli (Johann t'Serclaes Graf von Tilly) 208, 239
Timbek (Steimbke) 231
Timeşvar (Temeşvar/Timişoara) 290
Timurlenk 324
Tina (Tinos/İstendil) 303
Tiperari 129
Tiranzmontana (Transmontana) 77, 78
Tiranz-Tagana (Trans-Tagana) 77
Tire (Tyre) 310
Tirgovişte (Târgovişte) 296
Tiringen (Thüringen) 219, 224, 225, 240, 241, 246, 247
Tirino (Trino) 176
Tiriye (Tyrie/Tiree) 125
Tiriyer (Trier) 141, 218, 219, 220, 228
Tiriyeste 184
Tirlemont 144
Tirnav (Tirnau) 289
Tirol 157, 167, 168, 183, 205, 206, 208, 209, 210
Tirone (Tyrone) 127
Tissa (Tisa) Nehri 290
Tivoli 191
Tiyatra (Thyatira/Akhisar) 308
Tiyenen 144
Togenburg 169
Tokat 308
Tokay (Tokey/Tokaj) 289
Tol (Toul) 110
Toledo 82, 83, 86
Tolen (Tholen) Adası 152
Tolmeççço (Tolmezzo) 183
Tolon (Toulon) 104
Toloz (Toulouse) 101, 102, 103
Toloza (Tolosa) 89
Tombut (Timbuktu) 337
Tondern 235
Tonkin 323
Tonon (Thonon) 173
Topolska (Tobolsk) 284
Torbay (Torquay) 116
Torez (Tours) 95, 97, 98
Torgav (Torgau) 241
Torin (Torino) 174, 176, 177
Torn (Thorn) 278
Tornav (Tornau) 251
Torne 268
Torne Lapmark 268
Torne Nehri 268
Toro 84
Toroye (Troyes) 107
Tortona 177
Tortoza (Tortosa) 87
Tortuva (Île de la Tortue/Tortuga) Adası 356
Toşkana 170, 171, 188, 194
Toşkanella (Toscanella) 192
Tovr (Tower of London) 114
Trablis (Trablus) 309, 314
Trabzon 308
Trangebar 322
Transilvaniya 287, 295
Trave Nehri 235
Trefurt 226, 247
Trenşin (Trenschin) 289
Trento 210
Tribezes (Tribsees) 259
Tripoli (Trablusşam) 309
Tripoli (Trablusgarp) 335
Trittov (Trittau) 236
Trohtelifingen (Trochtelfingen) 211
Trokid (Trockie) 276
Trokov (Trakai) 276
Tropano (Trapani) 199
Tropav (Troppau) 253, 254
Troya (Troia) 307
Tuam 128
Tukamaniya (Tucumán) 353
Tule (Thule) 362

Tulle 97
Tuna Nehri 202, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 221, 222, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 295, 296, 297
Tunaverd 212
Tûnus 81, 314, 335
Turene 95
Turgo (Thurgau) 165
Tûr-ı Sînâ 91
Turkheym (Turcheim) 215
Turkomaniya (Turcomannia) 314
Turla (Dinyester) Nehri 271, 274, 275, 286
Tuy (Tut/Tuda) 90
Tuyin (Thuin) 147
Türchau 17
Türkistân 324
Türkiya Aziyatika (Turkia Asiatica) 305
Türkler 255, 271, 287, 295, 296, 297, 298, 324
Türkmen 314, 315, 316, 318

U-Ü

Udine 183
Ugeli 321
Ugvar (Ungvar/Uyvar) Kalesi 289
Uht (Uchte) 230, 257
Ukermark (Uckermark) 258
Ukermünde (Ueckermünde) 259
Ukrayn (Ukrayna) 275, 286
Ulçen (Ultzen/Uelzen) 230
Ulçin (Ulcinj/Ülgün) 299
Ulm 212
Ultsberg (Ultzberg) 217
Uma Lapmark (Uma Lapmarck) 268
Uma Nehri 268
Umbiriya (Umbria) 190
Una Nehri 293
Ungarn 288
Unstrut Nehri 244, 246, 247
Unterfals 214, 215
Untervalden 159, 160, 161, 163, 164, 166
Upa (Uppa) Nehri 282
Upland (Uppland) 265, 266
Upsal (Uppsala) 265
Urbino 188, 189, 194
Urfa 316
Urgel 87
Uri 159, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 168
Urum 75, 180, 271, 281
Usedom 260
Ustiyug (Oustiug) 283
Ustiyuh (Veliky Ustyug) 283
Utrhet 105, 132, 134, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 146, 147, 148, 152, 198, 351, 361
Uzez (Uzès) 103
Üsküdar 307

V

Vabre 101
Vaç Kal'ası 289
Vâdi's-Seyl (Alkazar) Savaşı 333
Vag (Vah) Nehri 288, 289
Vahtendonk (Wachtendonk) 142
Vaksiyo (Wexio/Växjö) 266
Val (Waal) Nehri 131, 153
Valadolid (Valladolid) 83
Valahiya (Valahia/Walachia) 287
Valangin 168, 169
Valbek (Walbeck) 143
Val Berenna (Val Brenna) 166
Valdek (Waldeck) 227, 230
Valdenzer (Waldenser) 175
Valdeshut (Waldshut) 212
Val di Demone 198
Val di Maçara 199
Val di Noto 199
Valdişteyn (Waldstein) 251
Val di Tara (Borgo Val di Taro) 179
Valense (Valence) 105
Valensiya (Valentia/Valensia) 37, 82, 83, 86, 87
Valensiyenne 139
Valenşe (Valenza) 177
Valersteyn (Wallerstein) 211
Vales (Wales/Galler) 111, 118, 361
Valetta 200
Valey 97

Valheren 151
Valiserland 158, 161, 163, 166, 168, 173, 174
Valkenrid (Walckenried) 232
Valpo (Valpovo) 292
Valtelin (Valtellina) 168
Vandome (Vendôme) 95
Vandomova (Vendômois) 95
Vanfirid (Wanfried) 226
Vangen (Wangen) 213
Vanne (Vannes) 97
Vanşe 104
Varad 290
Varadin (Petrovaradin) 292
Varaşdin (Warasdin/Varaždin) 293
Varburg 267
Varen (Waren) 237
Varna 286, 297
Varnemünde (Warnemünde) 236
Varneton (Warneton) 137
Varnov (Warnow) Nehri 237
Varo Nehri 184
Varşav (Warsau/Varşova) 273
Varta (Warta) Nehri 258, 272
Vartenberg (Wartenberg) 256
Vartenburg (Wartenburg) 278
Varvik (Warwick) 117
Vasserburg 207
Vassungen (Wasungen) 224
Vastermanland (Västmanland) 266
Vastervik (Västervik) 266
Vaterfort (Waterford) 129
Vatter (Vättern Gölü) 266
Vayblingen (Waiblingen) 211
Vayçen (Waitzen/Vác) 289
Vaygaç (Vaygach) Boğazı 280, 281, 360
Vayl (Weil) 169
Vaytra (Weitra) 204
Vazon (Vaison) 105
Vedehagen (Wedehagen) 237
Veht 154
Vehte (Vechte) 228
Vek 142
Veksfort (Wexford) 128
Velardingen 151
Velav (Velau) 153, 279
Veldenç (Veldenz) 218
Veletri 191
Veliya (Veglia/Krk) Adası 294
Vellens (Bellenz) 166
Velles (Vells) 115
Vels (Wels) 204
Venafro 195
Vendelşteyn (Wendelstein) 246
Venden (Wenden) 237, 249
Veneçiya 181
Venedik 167, 170, 172, 176, 178, 180, 181, 182, 183, 185, 187, 188, 189, 190, 194, 196, 200, 201, 205, 206, 209, 293, 294, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 307, 308, 339
Venedik Lonbardi 181
Vener (Vänern) Gölü 267
Veneskuve (Venasque) 88
Venlo 143
Verben (Werben) 257
Verden 228, 229
Verdenberg (Werdenberg) 163
Vere (Veere) 152
Vere (Werre) Nehri 229
Veringen (Veringenstadt) 211
Veriye (Veria) 300
Vermeland (Värmland) 267, 278
Vernigeroda (Wernigerode) 232
Verona (İl Veroneze) 182
Verra (Werra) Nehri 224, 226, 227, 246
Verseliya (Versailles/Versay Sarayı) 93
Verselli 174
Vertheym (Wirtheim) 224
Verua 175
Vervih (Wervik) 137
Vervin (Vervins) 100
Vesteraz (Västerås) 266
Vesterburg (Westerburg) 227
Vestfalen 158, 225, 227, 228, 229, 231, 239, 241, 259
Vest Firizland (West Friesland) 132, 154, 155
Vest Mead (Westmeath) 128
Vest Minster (Westminster) 114
Vest Morland (West Morland) 118
Vestseks (Wessex) 112, 115

Vesul (Vesoul) 110
Vetslar (Wetzlar) 227
Vetter (Wetter) 226
Vetterav (Wetterau) 221, 225, 227, 228
Vettin (Wettin) 239
Veyda (Weida) 245
Veydereşteyn (Wedekinstein) 229
Veyenşteyn (Paide) 270
Veyksel (Weixel/Vistül/Wisła) Nehri 271, 272, 273, 277, 278
Veykselmünde (Weixelmünde) 278
Veyl (Weil am Rhein) 213
Veylburg (Weilburg) 227
Veyltingen (Weiltingen) 211
Veymar (Weimar) 224, 245, 246, 247
Veymot (Weymouth) 115
Veysanze (Weissensee) 246
Veysenburg (Weissenburg) 215, 225, 244, 295
Veysenfels (Weißenfels) 241, 244, 246
Vezer (Weser) Nehri 202, 203, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 236
Viborg (Vyborg) 262, 269
Vic 87
Vid (Wied) 227
Vidin 295
Viflisburg (Wifflisburg) 161
Vigevano 177
Vigo 90
Vihiç (Wihicz) 293
Viht (Wight) Adası 115
Vik (Wijk bij Duurstede) 152
Viklo (Wicklow) 128
Vil 143
Vila Franşe (Villefranche-de-Conflent) 103
Vila Reyal (Villa Real) 78
Vilaviçiyoza (Villaviciosa de Odón) 78, 83, 89
Vildav (Vildau/Vilnius) 276
Vildeman (Wildemann) 232
Vildenfels (Wildenfels) 244
Vildhavzen (Wildeshausen) 233
Vildungen 227
Vilhelmo (III. William) 105, 140, 221
Vilhelm Tel (Wilhelm Tell) 163
Viliken (Vliegen) Adası 358
Vilitonya (Wiltshire) 115
Villa Françe (Villa Franca) 175
Villah (Villach) 205
Villa Nova (Wilanów) Sarayı 273
Villemştad (Willemstad) 151
Villerove (François de Neufville de Villeroy) 143, 178
Villingen 214
Vilnav (Vilna/Vilnius) 276
Vilsburg (Wiltzburg) 223
Vilvorden (Vilvoorde) 144
Vindav (Windau) 280
Vindiş Mark (Windische Mark) 206
Vindsor (Windsor) 115
Vinendal 136
Vinkester (Winchester) 115
Vinoksberk (Winoxberg) 138
Vinsheym (Bad Windsheim) 225
Vinstenburg (Wintzenburg) 232
Vinşoten (Winshoten) 155
Vintertur (Winterhur) 166
Vintimiliya (Ventimiglia) 184
Virbas (Vrbas) Nehri 293
Virginiya (Virginia) 350
Virneburg 220
Virovitçe (Virovitica) 292
Virtenberg (Würtemberg) 211, 214, 216, 256
Virtisburg 224
Virtsburg (Würzburg) 222
Visensa (Vicenza) 182
Vistus (Vust) 124
Vişegrad (Wissehrad) 250, 291
Vitepskiye (Vitsebsk) 276
Viterbo 191
Vitgenşteyn (Witgenstein) 227
Vithern (Withern) 122
Vitlih (Wittlich) 219
Vitsdok (Wittstock) 257
Vittenberg (Lutherstadt Wittenberg) 241
Vittenburg 238
Vitter (Wipper) Nehri 247
Vittoriya (Vitoria) 89
Vivara (Vivarais) 103
Viviyer (Viviers) 103

Viyadoski (Wiadsky) 283
Viyande (Vianden) 141
Viyanen (Vianen) 151
Viyenne (Vienne) 103, 105
Viyn (Wien/Viyana) 203
Vizapore (Visapora) 321
Vizenburg (Wiesenburg) 244
Vizenşteyg (Wiesensteig) 212
Vizeyu (Viseu) 78
Vizmar (Wismar) 236, 237
Vladislav (Władisłau) 273
Voj Dağları 109
Volav (Wołów) 256
Volenhofen (Vollenhoven) 154
Volfenbitel (Wolfenbüttel) 231
Volfrezdik (Wolphaartsdijk) Adası 152
Volfsberg 205
Volfsteyn 209
Volga Nehri 280, 281, 282, 283, 284
Volgenşteyn (Wolkenstein) 244
Volgest (Wolgast) 259
Volhyniyen (Wołyń) 274
Volin (Wolin) Adası 260
Volmerştad (Wolmerstadt/Wolmirstedt) 239
Volodimer (Vladimir) 282
Vologda 283
Volpe (Woelpe) 231
Volştad (Wolstadt/Legnickie Pole) 255
Volta Nehri 337
Volterra 187
Volturnos (Volturno) 195
Vorden (Woerden) 151
Vorkester (Worcester) 117
Vorkum (Workum) 151
Vormez 168
Vormiyo 168
Vorms (Worms) 218
Vorne (Voorne) Adası 151
Vorotin (Worotin) 282
Vor Pomern (Vorpommern/Batı Pommern) 259
Voygitland (Vogtland) 245
Voygitsbezk (Voigtsberg) 245
Vörliç (Wörlitz) 240
Vradhus (Wardhus/Wardhusia) 264
Vunsdorf (Wunstorf) 231
Vunzidel (Wunsiedel) 223, 245
Vurçen (Wurzen) 243

Y

Yabelunka (Jablonka) 253
Yaçimstal (Jáchymov) 252
Yaegersburg (Jægersborg) 261
Yaen (Jaén) 85
Yâfâ 310
Yakka (Jaca/Jacca) 88
Yakob le Mare (Jacob Le Maire) 347, 363
Yalofi (Ialoffi/Jaloffi/Wolof) 337
Yamayiça (Jamaika) Adası 130
Yamayika (Jamaika) Adası 356
Yamestovn (Jamestown) 350
Yanya 300
Yaponiye (Japonya) 329, 330
Yarmut (Yarmouth) 116
Yaromiç (Jaromitz) 251
Yaroslav (Jeroslau/Yaroslavl) 283
Yassi (Yaş/Iaşi) 296
Yava (Java/Cava) Adası 130, 157, 328
Yaver (Jawor) 255
Yavorov (Jaworów/Yavoriv) 274
Yayçe (Jajçe) 293
Yeddo (Jeddo) 329
Yedso 347
Yegerndorf (Jägerndorf/Krnov) 254
Yelibolı 298, 307
Yemen 313, 314
Yemteland (Jempteland) 268
Yena (Jena) 246
Yenezaret (Genezareth) 310
Yeni Brandenburg 258
Yeniçaya (Yenisey) Nehri 284
Yeni Dünyâ (Amerika) 70, 71, 85, 91, 130, 157, 304, 330, 337, 346, 347, 348, 356, 357, 361, 363
Yeni Hisâr 82
Yeni Meksiko 349, 350
Yenkeping (Jönköping) 266
Yeriho (Jericho) 311
Yeruzalem (Jerusalem/Kudüs) 310, 311, 312

Yerzey (Jersey) 130
Yesso (Jesso/Hokkaido) 330, 361, 362
Yeşil Burun 53, 56, 79, 337, 344
Yevern (Jevern) 233
Yezi (Jesi/Iesi) 190
Yezreyel (Jezreel/Yizrael) 312
Yezüvit (Jesuit/Cizvitler) 146
Yîlân (Gilan/Geylan) 318
Yilih (Jülich) 218, 220, 221
Yitland (Yutland/Jylland) 261, 262
Yodoniye (Jodoigne) 144
Yogal (Youhal) 129
Yohan (III. Jan Sobieski) 273
Yohan Corciyus (I. Johann Georg) 248
Yohanesburg (Johannesburg/Pisz) 279
Yohanyorgenştad (Johanngeorgenstadt) 244
Yohorski (Juhorsky) 283
Yone (Yonne) Nehri 107
Yope (Joppe) 311
Yordan (Ürdün/Şeria) Nehri 310, 311, 312
Yosef Çasar (I. Joseph) 204, 288
Yoyevze (Joyeuse) 103
Yuda (Juda) 310, 311
Yudenburg (Judenburg) 205
Yudeyye (Judea/Yahudiye) 310
Yuhannî (Saint-Jean/Hospitalier Tarikatı) 200, 223
Yuliyusburg (Juliusburg) 256
Yura (Jura) Dağları 110
Yure (Youre/Ure) Nehri 118
Yureya (Jurea) 174
Yusland Adası 152

Z

Zabake (Zabache) Körfezi 285
Zâblistân (Zabulistan) 318
Zamoyçiye (Zamość) 274
Zara (Zadar) 294
Zarnatate 301
Zatmar (Szabolcs-Szatmár-Bereg) 290
Zayre (Zaire/Kongo) Nehri 341
Zealand (Sjælland) Adası 261, 262
Zeland (Seeland/Zelanda) 131, 135, 143, 148, 151
Zelandiya (Selandia/Fort Zeelandia) 329
Zelingenştad (Seligenstadt) 219
Zengebâr (Zengibar/Zanzibar) 332, 342, 343, 344
Zengibar 36, 55
Zibit (Zabid) 314
Zif (Ziph) 311
Zühal Burunı 86
Zülkarneyn 299, 300

EKLER

Ek 1: *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın başındaki Arapça mukaddimenin ilk sayfası (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Köprülü Hacı Ahmed Paşa nr. 175, vr. 1b)

رساله جغرافیه نك ترجمه بودر

یو غرافیه لاطن دیلی اوزره دنیا جرمنی واوستنده
اولانی بیان ایتمکه دیرلر بودخی ایکی وجه اوزره در
بری عقل ایله یعنی علم هندسه وغیریله وبری
نقل ایله یعنی روایات وحکایات ایله در پس
ای طالب وراغب بلکل که براویك صاحبی ویا
ساکنی کندو اولدوغی بیتك کیفیتی واحوالنی
بلمکدن غفلت ایدوکندن اوتوری معیوب اولدوغی
کبی اولو قدرت صاحبی اولان الله تعالی نك خلق
ایدوکی دار دنیاده ساکن اولدن کمسنه ادنی
نظر ایله نظر ایتمیوب دنیانك مصنوعات عجیبه سنی
بلمکدن غفلت ایدن دخی معیوب اولمغه لایق
اولور امدی بو دنیایی واوستنده اولانی آسان

Ek 2: *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'nın Türkçe metin kısmının ilk sayfası (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Köprülü Hacı Ahmed Paşa nr. 175, vr. 3b)

Ek 3: *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'da bulunan ve Dünya'nın, burçların ve diğer gezegenlerin yer aldığı gök katmanlarını gösteren çizim (TSMK, Emanet Hazinesi nr. 1448, vr. 178b)

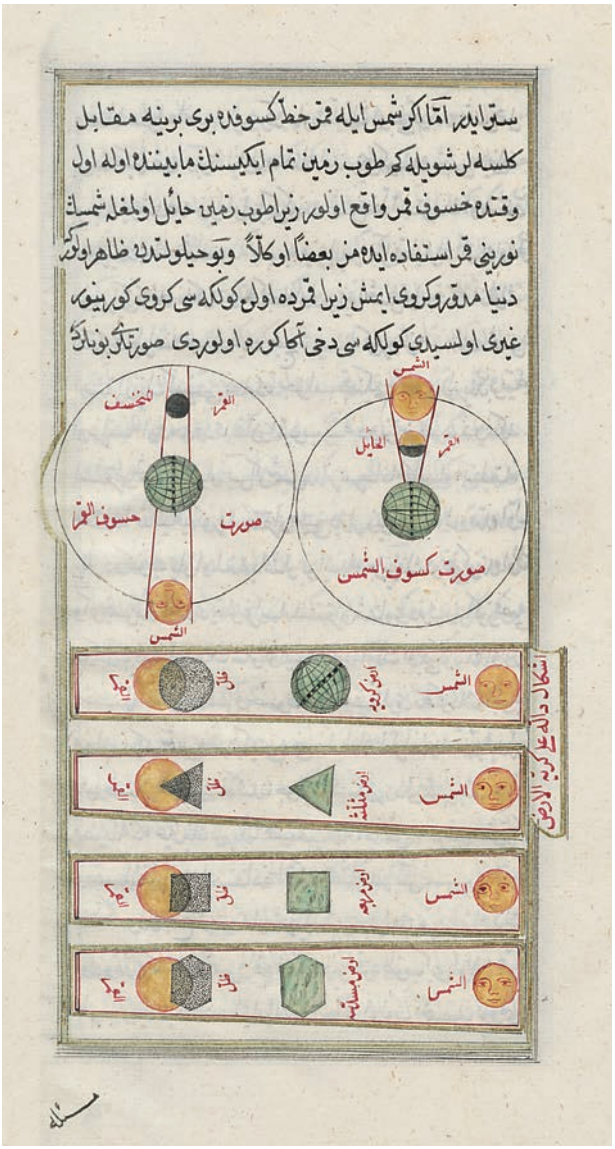

Ek 4: *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'da güneş ile ay tutulmalarını ve ay tutulması sırasında dünyanın aya yansıyan gölgesini gösteren çizim (TSMK, Emanet Hazinesi nr. 1448, vr. 197b)

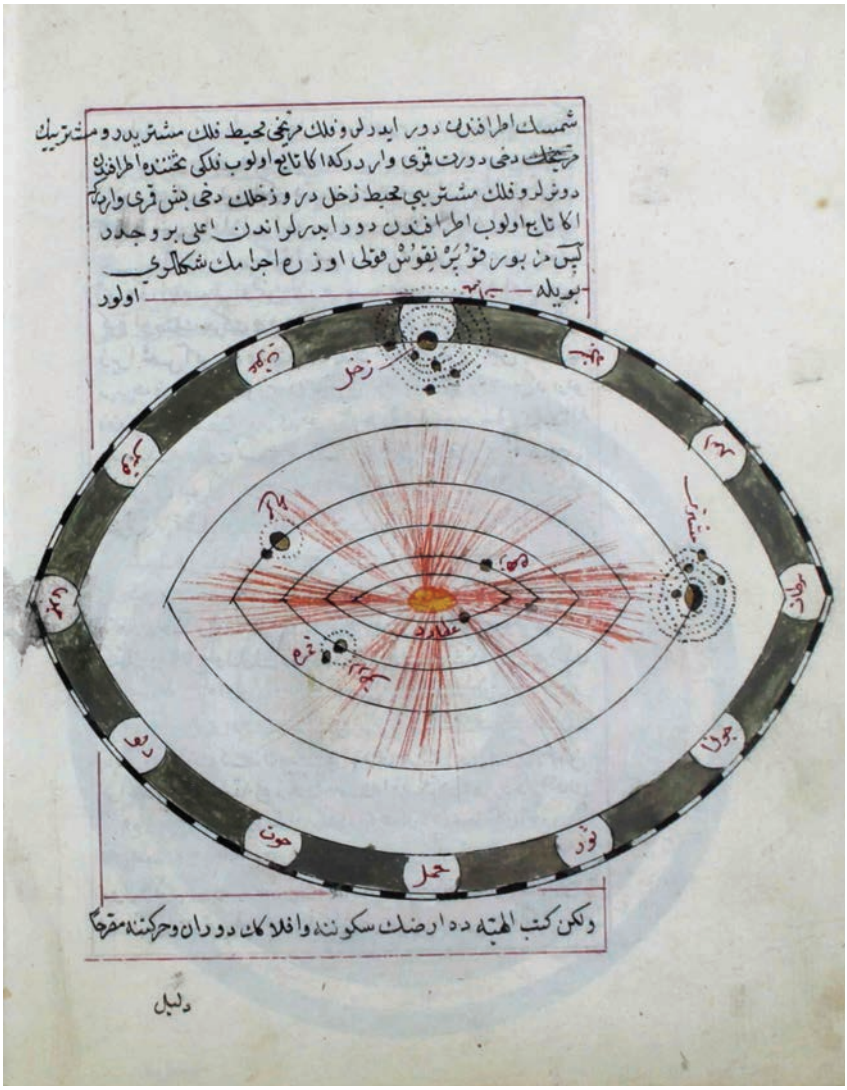

Ek 5: *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'da Kopernik'in güneş sistemine dair görüşünü gösteren çizim
(Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi nr. 2041, vr. 182b)

Ek 6: *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'da bulunan Dünya haritası
(TSMK, Emanet Hazinesi nr. 1448, vr. VIb-1a)

قطب شمالی
بیوك
تاتارلك
مدار سرطان
مدار جدی
بحر محیط شرقی
بحر محیط جنوبی
دائرهٔ مدار قطب جنوبی
قطب جنوبی

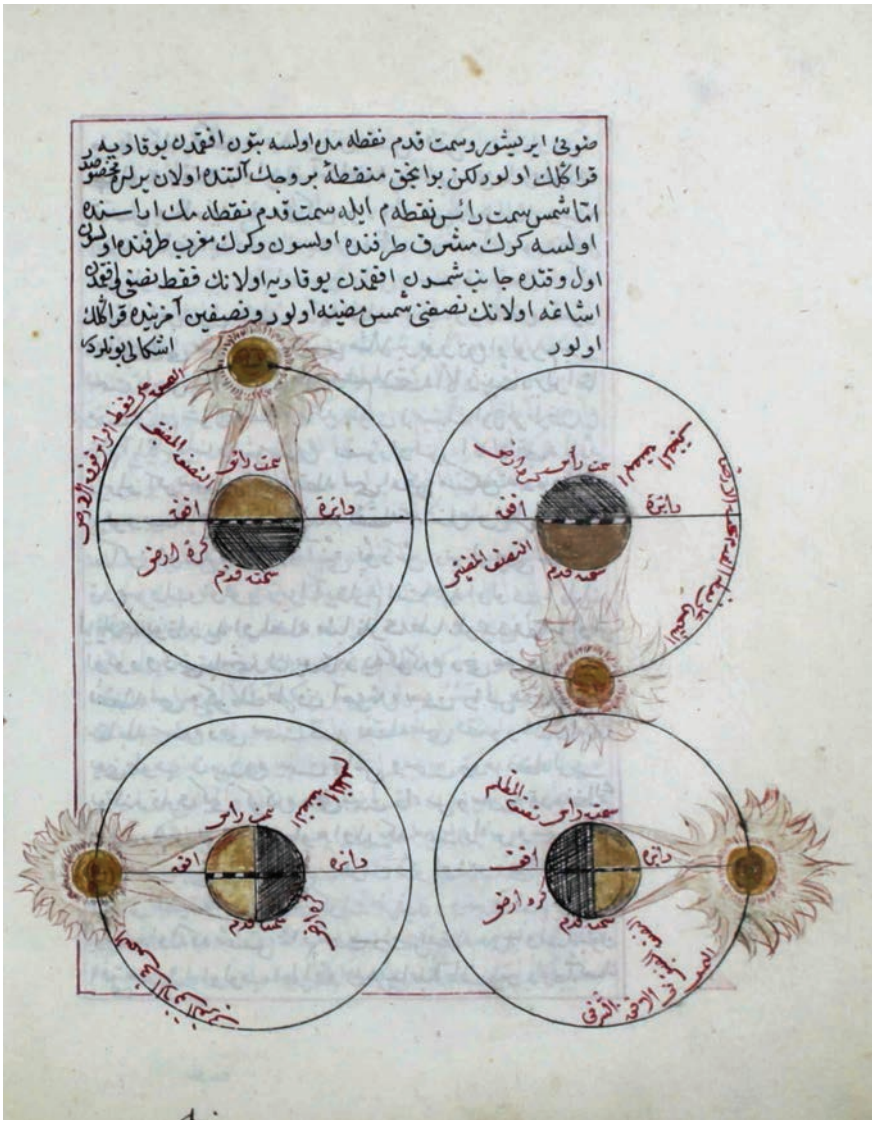

Ek 7: *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'da güneşin ufuk dairesi ile başucu ve ayakucu noktalarını aydınlatmasını gösteren çizim
(Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi nr. 2041, vr. 194b)

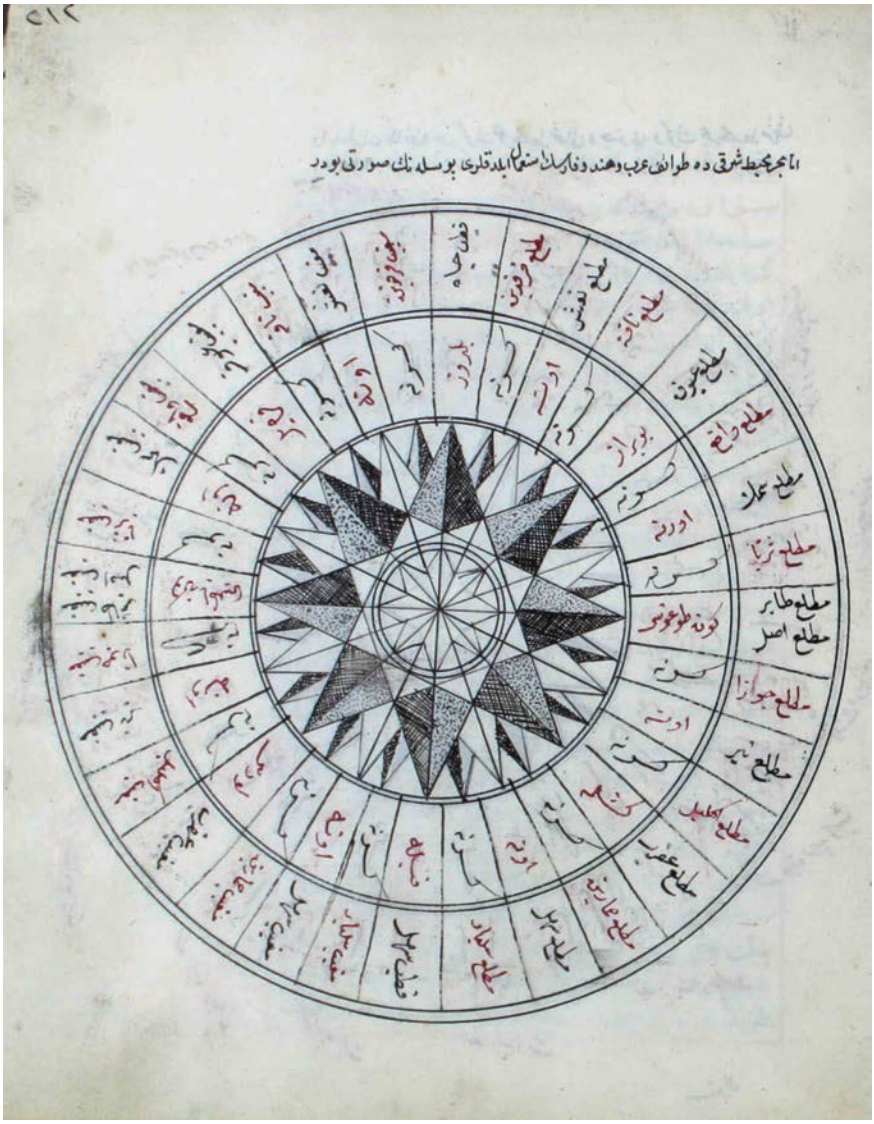

Ek 8: *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*'da bulunan ve Müslüman denizciler tarafından Hint Okyanusu'nda kullanılan pusulayı gösteren çizim (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi nr. 2041, vr. 212a)